

# עניני החורבן בדברי חז"ל

בין חומות ירושלים תובב"א

אב ה'תשפ"א

## מבוא

לקראת ימי בין המצרים ליקטנו מעיני החורבן, דברים שהותר ללמדם בתשעה באב.

במהדורה זו נוסף - 'עץ חיים' שער מיעוט הירח - בו מבואר כל מדרגות ה'מלכות' מבריאת העולם עד החורבן, אמנם צ"ע אם מותר ללמוד בת"ב את כל המאמר.

מבוא למדרשים - **מדרש רבה** הוא המדרש העיקרי למגילת איכה והבאנו אותו בשלימותו. **פסיקתא רבתי** הוא מדרש שחובר על סדר השנה על קריאות והפטרות מיוחדות, הבאנו את הפסקאות בענין תשעה באב. **מדרש זוטא איכה** יש בו רק על פרק א' והוא מקביל לילקוט שמעוני, דילגנו על הקטעים שהובאו במדרש רבה איכה. **תנא דבי אליהו רבה** פרק כ"ח עוסק בענין החורבן. **מדרש עשר גליות** הובא מתוך אוצר המדרשים, ויש שם עוד נוסחאות, הבאנו את הראשונה. באופן כללי לא כל המדרשים הכתובים שם מוסמכים באותה מידה, וצריך בירור בכל מדרש לעצמו. **מדרש עשרת הרוגי מלכות** הובא מתוך אוצר המדרשים, ויש שם ב' נוסחאות עם שינויים, הבאנו את הנוסחא המתאימה לקינת "ארזי הלבנון".

ויה"ר שנוזכה במהרה לנבואת ישעיהו, "כי ניחם ה' ציון ניחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה', ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה".

ואין איתנו יודע עד מה, עד יערה רוח ממרום עלינו, כי מעת שחרב הבית, יצאה רוחינו עטרת ראשנו, ונשארנו רק אנחנו הוא גוף שלה בלא נפש, ויציאה לחוץ לארץ הוא הקבר, ורימה מסובבת עלינו ואין בידינו להציל, הן הגויים האוכלים בשרינו, ומכל מקום היו חבורות וישיבות גדולות, עד שנרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור, ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות שהן התלמידי חכמים שבישראל מעמידי הגוף, עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרווד רקב מאתנו ונעשה עפר, שחה לעפר נפשנו, ואנחנו מקוים עתה לתחית המתים, התנערי מעפר קומי כו' ויערה רוח ממרום עלינו:

ליקוטי הגר"א שערי זוהר עמ' ל"ח

# תוכן ענינים

מגילת איכה עם פי' רש"י ..... 4

## מדרשים

מדרש רבה איכה ..... 13

פסיקתא רבתי ..... 89

מדרש זוטא איכה ..... 99

תנא דבי אליהו ..... 104

מדרש עשר גלויות ..... 108

מדרש עשרת הרוגי מלכות ..... 110

## תלמוד בבלי

תענית כח :-ל : ..... 116

גיטין נה :-נח. .... 120

ליקוט ..... 117

## הלכה

מסכת סופרים ..... 128

שו"ע הלכות תשעה באב ..... 129

## זוהר

זוהר חדש איכה (עם תרגום ללשון הקודש) ..... 138

ליקוט ..... 157

## הוספות

עץ חיים - שער מיעוט הירח ..... 172

מאמר הגאולה לרמח"ל (ד' קלקולי הגלות) ..... 180

מסילת ישרים (מתוך פרק י"ט) ..... 181

## מגילת איכה עם פירוש רש"י

זוֹלָלָה: יב לֹא אֵלֵיכֶם כָּל-עַבְרֵי דֶרֶךְ הַבֵּיטוֹ  
וְרֹאוּ אִם-יֵשׁ מִכְאוּב כְּמִכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלָל לִי  
אֲשֶׁר הוֹנָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ: יג מִמְרוֹם  
שָׁלַח-אֵשׁ בַּעֲצָמָי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרֵשׁ רֶשֶׁת לְרַגְלִי  
הַשִּׁיבְנִי אַחֲוֹר נִתְנָנִי שְׁמֹמָה כָּל-הַיּוֹם דָּוָה: יד  
נִשְׁקָד עַל פִּשְׁעֵי בִידִי וַיִּתְּרֵנִי עָלָיו עַל-צוּאָרֵי  
הַכְּשִׁיל כַּחַי נִתְנַנִּי אֲדָנִי בְיָדִי לֹא-אוּכָל קוֹם:  
טו סֵלָה כָּל-אֶפְרַיִם | אֲדָנִי בַקֶּרֶב־נִי קָרָא עָלַי  
מוֹעֵד לְשֹׁפֵר בַּחוּרֵי גֵת דֶּרֶךְ אֲדָנִי לְבַתּוּלָת  
בַּת-יְהוּדָה: טז עַל-אַלֶּה | אֲנִי בּוֹכִיָּה עֵינַי |  
עֵינִי יִרְדֶּה מִיּוֹם פִּירְחָק מִמּוֹנֵי מִנְחָם מִשִּׁיב  
נִפְשִׁי הָיוּ בְנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב: יז פֶּרֶשֶׁה  
צִיּוֹן בִּידֶיהָ אֵין מִנְחָם לָהּ צָוָה יְהוָה לַיעֲקֹב  
סִבִּיבוּ צָרֵי הָיְתָה יְרוּשָׁלַם לְגִדָּה בְּיָנֶיהֶם: יח  
צָדִיק הוּא יְהוָה כִּי פִּהוּ מִרִּיתִי שְׁמֹעוּ-נָא כָּל-  
עַמִּים (הַעַמִּים) וְרֹאוּ מִכְאֹבִי בַּתּוּלָתִי וּבַחוּרֵי  
הֶלְכוּ בַשָּׁבִי: יט קִרְאֵתִי לְמֵאֲהָבִי הִמָּה רַמּוֹנִי  
כִּהְנִי וְזִקְנִי בָעִיר גּוֹעוּ כִּי-בִקְשׁוּ אֶכֶל לָמוֹ  
וַיִּשְׁיבוּ אֶת-נַפְשָׁם: כ רֹאֵה יְהוָה כִּי-צָר-לִי מַעַי  
חֲמֹרְמוֹרוֹ נִהְפָּךְ לִבִּי בַקֶּרֶב־נִי כִּי מָרוּ מִרִּיתִי  
מִחוּץ שִׁכְלָה-חָרֵב בְּבֵית כְּמוֹת: כא שְׁמָעוּ כִּי  
נִאֲנָחָה אֲנִי אֵין מִנְחָם לִי כָּל-אֵיכִי שְׁמָעוּ רַעְתִּי  
שִׁשׁוּ כִּי אֶתָּה עֲשִׂיתָ הַבָּאתָ יוֹם-קִרְאָתָּ וַיְהִיו  
כְּמֹנִי: כב תֵּבֵא כָּל-רַעְתָּם לִפְנֵיהָ וְעוֹלָל לָמוֹ  
כָּאֲשֶׁר עוֹלָלָתָ לִי עַל כָּל-פִּשְׁעֵי כִּי-רַבּוֹת  
אֲנַחְתִּי וְלִבִּי דוֹי:

מיושביה: רבתי עם - יו"ד יתירה, כמו רבת עם, שהיתה  
עמה רב. יש מדרשי אגדה הרבה, ואני באתי לפרש לשון  
המקרא כמשמעו: היתה כאלמנה - ולא אלמנה ממש,  
אלא כאשר שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור  
אצלה: (ב) בכו תבכה - שתי בכיות על שתי חורבנות:  
בלילה - שהמקדש נשרף בלילה, דאמר מר לעת ערב

א איכה | יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר רַבְתִּי עִם הָיְתָה  
כְּאַלְמָנָה רַבְתִּי בַּגּוֹיִם שְׁרָתִי בְּמוֹדֵינֹת הָיְתָה  
לָמוֹס: ב כָּבוֹ תִּבְכֶּה בְּלִילָה וְדַמְעָתָהּ עַל לִחְיָהָ  
אֵין-לָהּ מִנְחָם מִכָּל-אֲהָבֶיהָ כָּל-רַעֲיָהּ בְּגִדּוֹ  
כִּהֵּן הָיוּ לָהּ לְאִיָּבִים: ג גִּלְתָּה יְהוּדָה מַעַנִּי וּמְרַב  
עֲבָדָה הִיא יִשְׁבֶּה בַּגּוֹיִם לֹא מִצָּאָה מִנוּחַ כָּל-  
רִדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמַּצָּרִים: ד דֶּרֶכִּי צִיּוֹן  
אַבְלוֹת מִבְּלִי בָּאִי מוֹעֵד כָּל-שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמְמִין  
כִּהְנִיָּה נִאֲנָחִים בַּתּוּלָתֶיהָ נוֹגָת וְהִיא מִרְ-לָה:  
ה הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֵיבֶיהָ שָׁלוֹם כִּי-יְהוָה הוֹנָה  
עַל רַב-פִּשְׁעֶיהָ עוֹלָלָהּ הֶלְכוּ שָׁבִי לִפְנֵי-צָר: ו  
וַיֵּצֵא מִן בַּת- (מִבַּת-) צִיּוֹן כָּל-הַדָּרָה הָיוּ  
שְׂרִיָּה כְּאֵילִים לֹא-מִצָּאוּ מִרְעָה וַיִּלְכוּ בְּלֹא-  
כֹחַ לִפְנֵי רֹדְפֵיהֶם: ז זָכְרָה יְרוּשָׁלַם יָמֶי עֲנִיָּה  
וּמְרוּדֶיהָ כָּל מַחְמֹדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִיָּמֵי קֹדֶם  
בִּנְפֹל עַמָּה בִּיד-צָר וְאֵין עוֹזֵל לָהּ רִאוּהָ צָרִים  
שִׁחְקוּ עַל מִשְׁבַּתָּה: ח חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַם  
עַל-כֵּן לְנִידָה הָיְתָה כָּל-מִכְבַּדֶּיהָ הַזִּילוּהָ כִּי-  
רֹאוּ עָרוֹתָהּ גַּם-הִיא נִאֲנָחָה וַתָּשָׁב אַחֲוֹר: ט  
טִמְאַתָּה בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ וַתִּרְד  
פְּלָאִים אֵין מִנְחָם לָהּ רֹאֵה יְהוָה אֶת-עֲנִיָּי כִּי  
הִגְדִּיל אוֹיֵב: י יָדוּ פֶּרֶשׁ צָר עַל כָּל-מַחְמֹדֶיהָ  
כִּי-רִאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקִּדְשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא-  
יָבֹאוּ בִקְהָל לָךְ: יא כָּל-עַמָּה נִאֲנָחִים מִבִּקְשֵׁים  
לָחֶם נִתְּנוּ מִחֲמוּדֵיהֶם (מִחֲמֹדֵיהֶם) בְּאֶכֶל  
לְהַשְׁיִיב נֶפֶשׁ רֹאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי

רש"י - פרק א (א) איכה ישבה בדד - ירמיה כתב ספר  
קנינות, היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על  
האש, והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת, 'איכה ישבה', 'איכה  
יעיב', 'איכה יועם'. שוב הוסיף עליו 'אני הגבר' שהוא  
שלש אל"ף ביתו"ת, שנאמר (ירמיה לו) 'ועוד נוסף עליהם  
דברים רבים כהמה', שלש כנגד שלש: בדד - גלמוד

## מגילת איכה - פרק א

(שופטים יד) 'וירדהו אל כפיר', הריק את המוח, גורר ורודה המוח מתוכו: **(יד) נשקד עול פשעי בידו** - אין לתיבה זו דמיון במקרא, ובלשון ארמי של פסיקתא, קורין לדרבן - מסקדא, מלמד הבקר. ואומר אני נשקד פויינט"רינט בלעז, נקודים מנומרים ומסומנים היו פשעי בידו של הקדוש ברוך הוא לזכרון, לא נשכח מניינם ותשלומיהם: **ישתרגו** - נעשו קליעות קליעות, ועלו על צוארי, לשון משנה "אין מסרגין את המטות": **(טז) סלה** - רמס ורפס, לשון (ישעיה סב) 'סולו סולו המסילה': **קרא עלי מועד** - יעידת גייסות לבא עלי. ורבותינו דרשו מה שדרשו, תמוז דההוא שתא מלויי מליוה, של שנה שנייה לצאתם ממצרים, לכך אירע חזרתן של מרגלים ליל תשעה באב, שעליה הוקבעה בכייתן לדורות: **גת דרך** - לשון הריגה, כמו (ישעיה סג) 'פורח דרכתי לבדי', כדורך ענבים להוציא יינם, כך רמס הנשים להוציא דמם: **(טז) עיני עיני** - כלומר תמיד עיני יורדה מים. כפל הלשון מלמד שאין הפוגות: **(יז) פרשה ציון בידיה** - כמו (ישעיה כה) 'ופירש ידיו בקרב', כאדם המוליך ידיו מוליכם ומביאם ומצטער בהם. דבר אחר **פרשה ציון** - לשון שבירה, כמו (איכה ד) 'פורש אין להם', ולא יפרסו להם על אבל לנחמו על מת', כך חברו מנחם. ובלשון משנה "פרוסה קיימת", ומשמעו, כאדם המצטער שחובק את ידיו ומשברם, (תוספת מצאתי): **צוה ה' ליעקב סביבו צרו** - צוה על יעקב שיהיו צרו סביבו, אף כשגלו לבבל ולאשור, הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצלם, והם מקנתרים אותם, כמה שכתוב במסכת קדושין "הומניא איכא בבבל, כולה דעמונאי": **לנדה** - לריחוק לבז: **(יט) קראתי למאהבי** - לאותם שמראים עצמם כאוהבים: **המה רמוני** - כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים, כשהיו השבאים מוליכים אותם דרך עליהם, ומראים את עצמם כאילו מרחמים עליהם, והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחים, כסבורים שהוא יין, ואוכלים וצמאים ורוצים לשתות, וכשמתיר הנוד בשיניו, היתה הרוח נכנסת במעייו והוא מת, והוא שאמר הכתוב (ישעיה כא) 'ביער בערב תלינו וגו' לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד': **וישיבו את נפשם** - כדי שישבו את נפשם: **(כ) חמרמרו** - כווצו. ויש בלשון משנה "נפלה לאור ונחמרו בני מעיה": **בבית כמות** - בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות, ומחוץ חרב האויב משכלת: **(כא) כי אתה עשית** - אתה גרמת לי שהם שונאים אותי, שהבדלתי ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם, אם נתחתנתי בהם, היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם: **הבאת יום קראת** - הלואי והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי: **ויהיו כמוני** - ברעה: **(כב) תבא כל רעתם לפניך** - יזכרו ויפקדו עונותם לפניך: **ועולל למו** - ופעול למו, כמו (משלי כ) 'גם במעלליו יתנכר' (ירמיה לב) 'וכפרי מעלליו':

הציתו בו את האור. דבר אחר **בלילה** - לילה של בכיית מרגלים בתשעה באב גרמה להם. דבר אחר **בלילה** - שכל הבוכה בלילה, השומע קולו בוכה עמו: **ודמעתה על לחיה** - מתוך שהיא בוכה תמיד: **כל רעה** - אוהביה: **(ג) גלתה יהודה** - מארצה: **מעני** - מחמת עוני: **ומרוב עבודה** - שהכבירו עליה כשדים: **היא ישבה בגוים** - ובמקום שגלתה וישבה שם, לא מצאה מנוח: **בין המצרים** - שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס: **המצרים** - גבולים של שדה וחרם. ומדרש אגדה, בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: **(ד) באי מועד** - עולי רגלים: **נוגות** - לשון יגון, ואין שורש בתיבה אלא הגימ"ל לבדה: **(ה) שלו** - יושבים בשלוה: **הוגה** - הדאיבה, והוא לשון יגון: **(ו) כאילים לא מצאו מרעה** - כאילים אשר לא מצאו מרעה, שאין להם כח לברוח, שהוחלש כחם ברעב: **לפני רודף** - כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא, שנרדפו רדיפה שלימה, על כן יסד הפייט "מלא רודפתי וחסרה שנת גאולתי", 'שנת גאלי באה' (ישעיה סג) חסר כתיב: **(ז) זכרה ירושלם** - בגלותה: **ימי עניה** - ימי חורבנה שהביאה לידי עוני: **ומרודיה** - הוא לשון צער, כמו (שופטים יא) 'וירדתי על ההרים' (תהלים נה) 'אריד בשיחי ואהימה': **כל מחמדיה** - וזכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם: **שחקו על משבתי** - שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבחה. ומדרש אגדה דורשו בלשון אחר, שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים, ושומטים בשביעיות, והיו האומות משחקים עליהם ואומרים, שוטים, בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון: **(ח) לנידה** - לגולה, לשון נע ונד אישמוב"ר בלע"ז: **ערותה** - קלונה: **נאנחה** - לשון נפעלה שושפי"דר בלע"ז: **גם היא נאנחה** - הוא שם דבר שושפורי"דא: **(ט) טומאתה בשוליה** - לשון גנאי הוא, דם נדותה ניכר בשולי בגדיה, כלומר חטאותיה גלויין, הרבה עשאתן בגלוי: **לא זכרה אחריתה** - כשהיו חוטאין, לא נתנו לב מה תהיה אחריתם, לפיכך **ותרד פלאים** - ירידתם נפלאות פלאים הרבה, שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר: **(י) ידו פרש צר** - עמון ומואב: **על כל מחמדיה** - ספרי תורות שנאמר בהם (תהלים יט) 'הנחמדים מזהב', הכל נפנו לבז כסף וזהב, והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם, לפי שכתוב בהם (דברים כג) 'לא יבא עמוני וגו': **אשר צוית לא יבאו בקהל לך** - אלו עמון ומואב: **(יב) לא אליכם** - לא תהא כצדה הזאת עוד לכל עוברי על דת. אמרו חכמים, מכאן לקובלנא מן התורה, ראו מה עשה לי, **הביטו וראו וגומר: אשר עולל** - אשר נעשה לי: **אשר הוגה ה'** - אותי ביום חרון אפו, גם זה לשון יגון: **(יג) וירדנה** - וירדה אותה, וישבר אותה על ידי רידוי ויסורין, לכן הנו"ן דגושה לפותרו בלשון יחידית, כמו יעשנה, יכרסמנה, ירענה, שהעצם לשון נקבה, כמו דאת אומר (יחזקאל לו) 'העצמות היבשות' שבר כל אחת ואחת. דבר אחר **וירדנה** - כמו

ב א איכה יעיב באפו | אדני את-בת-ציון  
השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא-  
זכר הדם-רגליו ביום אפו: ב בלע אדני לא  
(ולא) חמל את כל-נאות יעקב הרס בעברתו  
מבצרי בת-יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה  
ושריה: ג גדע בחרי-אף כל קרן ישראל השיב  
אחור ימינו מפני אויב ויבער ביעקב פאש  
להבה אכלה סביב: ד דרך קשתו פאויב נצב  
ימינו כצד ויהרג כל מחמדי-עין באלה בת-  
ציון שפך פאש חמתו: ה הלה אדני | פאויב  
בלע ישראל בלע כל-ארמונותיה שחת  
מבצרי וירב בבת-יהודה תאניה ואניה: ו  
ויחמס בגן שפו שחת מעדו שפח יהוה | בציון  
מועד ושפת וינאץ בזעם-אפו מלך וכהן: ז זנח  
אדני | מוזבח נאר מקדשו הסגיר ביד-אויב  
חומת ארמונותיה קול נתנו בבית-יהוה ביום  
מועד: ח חשב יהוה | להשחית חומת בת-ציון  
נטה קו לא-השיב ידו מבלע ויאכל-חל וחומה  
יחדו אמללו: ט טבעו בארץ שעריה אבד  
ושפר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה  
גם-נביאיה לא-מצאו חזון מיהוה: י ישבו  
לארץ ידמו זקני בת-ציון העלו עפר על-  
ראשם חגרו שקים הורידו לארץ ראשון  
בתולת ירושלים: יא כלו בדמעות עיני  
חמרמרו מיני נשפה לארץ כבדי על-שכר  
בת-עמי בעטף עולל ויוזק ברחבות קריה: יב  
לאמתם יאמרו איה דגן וגן בהתעטפם כחלל

ברחבות עיר בהשתפך נפשם אל-חיק  
אמתם: יג מה-אעידך מה אדמה-לך הבת  
ירושלים מה אשנה-לך ואנחמך בתולת בת-  
ציון כי-גדול פים שברך מי ירפא-לך: יד  
נביאיה חזו לך שוא ותפל ולא-גלו על-עונך  
להשיב שביתך (שבותך) ויחזו לך מושאות  
שוא ומדוחים: טו ספקו עליך פפים כל-עברי  
דרך שרקו וינעו ראשם על-בת ירושלים  
הנאת העיר שיאמרו כלילת יפי מושוש לכל-  
הארץ: טז פצו עליך פיהם כל-אויביך שרקו  
ויחרקו-שון אמרו בלענו אף זה היום שקויגהו  
מצאנו ראינו: יז עשה יהוה אשר זמם בצע  
אמרתו אשר צוה מימי-קדם הרס ולא חמל  
וישמה עליך אויב הרים קרן צריה: יח צעק  
לבם אל-אדני חומת בת-ציון הורידו כנחל  
דמעה יומם ולילה אל-תתגי פוגת לך אל-  
תדם בת-יעיגך: יט קומי | רני בליל (בלילה)  
לראש אשמורות שפכי כמים לבך זבח פני  
אדני שאי אליו פפיה על-נפש עולליך  
העטופים ברעב בראש כל-חוצות: כ ראה  
יהוה והביטה למי עוללת כה אם-תאכלנה  
נשים פרים עללי טפחים אם-יהרג במקדש  
אדני כהן ונביא: כא שכבו לארץ חוצות גער  
וזקן בתולתי ובחורי נפלו בחרב הרגת ביום  
אפך טבחית לא חמלת: כב תקרא כיום מועד  
מגורי מסכיב ולא היה ביום אף-יהוה פליט  
ושריד אשר-טפחתי ורביתי איבי כלם:

## מוגילת איכה - פרק ב

**רש"י - פרק ב (א) איכה יעיב -** יאפיל, כמה דאת אמר (מלכים א יח) 'והשמים התקדרו עבים': **משמים ארץ** - לאחר שהגביהם עד לשמים, השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט, "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא": **הדום רגליו** - שרפרף מרגלותיו, וזה בית המקדש: **(ב) נאות יעקב** - בתי יעקב, לשון נוה: **הגיע לארץ** - השפילים לארץ: **חלל ממלכה ושריה** - אלו ישראל שהיו קרויים (שמות יט) 'ממלכת כהנים': **ושריה** - מדרש אגדה יש, אלו שרים של מעלה שהחליפם, הממונה על האור מינה על המים, והחליף כל הממונים, לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי שם המפורש, ובוטחים הם שישביעו את שרי מעלה להצילים מאש וממים ומחרב, ועכשו כשהיו משביע את שר האש בשמו, והוא משיב, אין ממשלה זו בידי, וכן כולם: **(ג) השיב אחור ימינו** - השיב עצמו כמשיב אחור ימינו, מלהלחם בעד בניו: **(ד) דרך קשתו** - לפי שכך דרך דורכי קשת שהם חזקים, לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם, לכך נכתב בלשון דריכה: **שפך כאש חמתו** - כך חבור המלה, שפך חמתו שהיא כאש, כי לא מצינו שפיכה של אש אלא אצל חמה, כדכתיב (תהלים עט) 'שפוך חמתך על הגוים': **(ה) וירב בבת יהודה** - הרבה בכנסת יהודה: **תאניה ואניה** - צער ויללה: **וירב** - נקוד יו"ד קמץ קטן, שהוא לשון הרבה את אחרים, 'וירב העם ויעצמו מאד' נקוד חירק, שהוא לשון רבה הוא את עצמו, וכן כל תיבה שפעל שלה בה"א, כגון פנה, זכה, בכה, כן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א, כשהוא מדבר על עצמו נקוד חירק, כגון (שמות ז) 'ויפן פרעה', וכשהוא מדבר על אחרים נקוד קמץ, כגון (שופטים טו) 'ויפן זנב אל זנב', (מלכים ב כה) 'ויגל יהודה מעל אדמתו', (שם יח) 'ויגל מלך בבל את ישראל אשורה': **(ו) ויחמוס** - לשון כריתה, וכן (איוב טו) 'יחמוס כגפן', (ירמיה יג) 'נחמוס עקביך': **כגן** - כמו שגוזזין ירקות הגנה: **שכו** - מעונתו. 'שכו כתיב, ששיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו, נדרש במדרש קינות: **שחת מועדו** - בית קדשי הקדשים, ששם היה נועד לבניו, שנאמר (שמות כה) 'ונועדתי לך שם': **מלך וכהן** - צדקיהו המלך, ושריהו כהן גדול: **(ז) נאר** - ביטל, וכן (תהלים פט) 'נארת ברית עבדך': **כיום מועד** - שהיו שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם, כן נתנו האויבים בחרבנו קול שמחה: **(ח) חשב ה' להשחית** - זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך, שנאמר (ירמיה לב) 'כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני': **נטה קן** - של משפט, ליפרע על עונינו: **מבלע** - מהשחית: **חיל וחומה** - שורא ובר שורא, חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה: **(ט) טבעו בארץ שעריה** - מדרש אגדה, לפי שחלקו כבוד לארון, שנאמר (תהלים כד) 'שאו שערים ראשיכם', לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ. ורבותינו אמרו, מעשי ידי דוד היו, לפיכך לא שלטו בהם אויבים: **אין**

**תורה** - אין בהם מורה הוראה: **(י) ישבו לארץ וגו'** - כמשמעו. ומדרש אגדה, נבוכדנצר הושיבם לארץ. כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו, בא וישב לו בדפנה של אנטוכיא, ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו, וראה אותם אנשים של צורה, והשיב אותם בקתדראות של זהב, ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי, כיון שהגיעו לפרשת נדרים, אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור, אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו, אמר להם אם כן אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו, צוה ושמטום והושיבם לארץ, וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגורום: **(יא) חמרמרו** - גרזו"לירט בלעז, דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור, הם כווצים ומתחמרמים: **בעטף** - פשמ"ר: **(יג) מה אעידך מה אדמה לך** - לומר לך מה תתמהי על שברך, הלא אף לאומה פלונית אירע כמותך: **מה אשוה לך ואנחמך** - כשבאה צרה על אדם, אומר לו אף בפלוני עלתה כך, תנחומים הם לו: **(יד) שוא ותפל** - דברים שאין בהם טעם, ובלשון לע"ז אפלשטרי"מנט: **ולא גלו על עונך** - להוכיח דרכך על פניך: **להשיב שבותך** - לישר משובותיך, לשון שובבה, (ירמיה ג) 'שובבים', (ישעיה נז) 'יולך שובב': **ומדוחים** - הדיחוך מעלי: **(טו) שרקו** - נופח בפיו, שיבלי"ר בלעז, ודרך אדם לעשות כן הוראה דבר חשוב שחרב וכלה: **כלילת יופי** - כל היופי היה שלה: **(טז) פצו על לין פיהם** - מפני מה הקדים פ"ה לעי"ן, מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם: **(יז) בצע אמרתו** - כלה גזרתו, כמו (איוב ו) 'יתר ידו ויבצעני': **אשר צוה מימי קדם** - שכתוב בתורה (ויקרא כו) 'ויספתי ליסרה אתכם שבע': **(יח) פוגת** - העברה, טרישאלמי"נט, כמו (בראשית מה) 'ויפג לבו': **בת עינך** - שחור של עין שקורין פרוני"לש: **(יט) אשמורות** - שתי חלקי הלילה, שהלילה נחלקה לשלשה חלקים, כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות: **העטופים** - אשפומי"ן בלע"ז: **(כ) עוללי טפוחים** - ילדים רכים שעודן גדלים בטפוחי אמותם. ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף, שהיתה אמו מודדתו בטפחים בכל יום, לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל, ולבסוף אכלתו: **אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא** - רוח הקדש משיבתם, וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע, כמו שכתוב בדברי הימים, שהוכיחם כשבאו להשתחוות ליואש ועשאוהו עבודת אלילים, (דברי הימים ב כד) 'ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע', והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה: **(כב) תקרא כיום מועד** - כמו קראת, ולשון הווה הוא: **מגורי** - שכיני הרעים, להאסף עלי להשחית: **אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם** - הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם, בא האויב וכלה אותם:

ג א אֲנִי הִגְבֵּל רָאֵה עֲנִי בְּשֹׁבֵט עֲבָרְתוֹ:  
 ב אוֹתִי נִהַג וַיִּלְךָ חֹשֶׁךְ וְלֹא-אֹרֶךְ: ג אֵךְ בִּי יֹשֵׁב  
 יִהְיֶה יָדוֹ כַּל-הַיּוֹם: ד בִּלְהָ בְּשָׂרִי וְעוֹרִי שֹׁפֵר  
 עֲצָמוֹתַי: ה בָּנָה עָלַי וַיִּקְוָה רֹאשׁ וּתְלָאָה:  
 ו בְּמִחְשָׁבִים הוֹשִׁיבָנִי כְּמוֹתַי עוֹלָם: ז גָּדַר בְּעַדִּי  
 וְלֹא אֵצֶא הַכְּבִיד נִחַשְׁתִּי: ח גַּם כִּי אֶזְעַק  
 וְאֶשׁוּעַ שׁוֹתֵם תַּפְלִיתִי: ט גָּדַר דְּרָכִי בְּגִזִּית  
 נְתִיבַתִּי עוֹה: י דָּב אֲרָב הוּא לִי אֲרִיה (אָרִי)  
 בְּמִסְתָּרִים: יא דְּרָכִי סוֹרֵר וַיַּפְשִׁחֵנִי שָׁמֶנִּי  
 שָׁמֶם: יב דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ וַיִּצִּיבֵנִי כַּמְטָא לַחֲצִי:  
 יג הֵבִיא בְּכִלְיִתִּי בָנִי אֲשַׁפְתּוּ: יד הִיִּיתִי שׁוֹחַל  
 לְכָל-עַמִּי נִגְיַנְתָּם כַּל-הַיּוֹם: טו הִשְׁבִּיעֵנִי  
 בְּמִדּוּרִים הֲרוֹנִי לַעֲנָה: טז וַיִּגְרַם בְּחֻצַּי שְׁנִי  
 הַכְּפִישָׁנִי בְּאֶפֶס: יז וַתִּזְנַח מִשְׁלֹם נַפְשִׁי נִשְׁתִּיתִי  
 טוֹבָה: יח וְאָמַר אֶבֶד נִצְחִי וְתוֹחֲלֹתִי מִיְּהוָה:  
 יט זָכַר-עֲנָנִי וּמְרוֹדִי לַעֲנָה וְרֹאשׁ: כ זָכוֹר  
 תִּזְכּוֹר וּתְשִׁיחַ (וְתִשׁוּחַ) עָלַי נַפְשִׁי: כא זֹאת  
 אֲשִׁיב אֶל-לִבִּי עַל-כֵּן אוֹחִיל: כב חֲסִדֵּי יְהוָה  
 כִּי לֹא-תִמְנוּ כִּי לֹא-כָלוּ רַחֲמָיו: כג חֲדָשִׁים  
 לְבָקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתְךָ: כד חֲלָקִי יְהוָה אִמְרָה  
 נַפְשִׁי עַל-כֵּן אוֹחִיל לוֹ: כה טוֹב יְהוָה לִקְנוֹ  
 לְנַפֵּשׁ תִּדְרָשְׁנוּ: כו טוֹב וַיִּחַל וְדוּמָם לְתִשׁוּעַת  
 יְהוָה: כז טוֹב לְגָבֵר כִּי-יֵשֶׁא עַל בְּנֵעוּרָיו:  
 כח יֹשֵׁב בְּדָד וַיִּדָּם כִּי נָטַל עָלָיו: כט יִתֵּן בַּעֲפָר  
 פִּיהוּ אוֹלִי יֵשׁ תִּקְוָה: ל יִתֵּן לְמַכְהוּ לְחִי יִשְׁבַּע  
 בַּחֲרָפָה: לא כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנִי: לב כִּי  
 אֶס-הוֹגָה וְרַחֵם כְּרַב חֲסִדָּיו: לג כִּי לֹא עָנָה  
 מַלְכוֹ וַיִּגַּה בְּנִי-אִישׁ: לד לְדַבָּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל  
 אֲסִירֵי אֶרֶץ: לה לְהַטּוֹת מִשְׁפָּט-גָּבֵר נִגַּד פָּנֵי

עָלָיו: לו לְעוֹת אָדָם בְּרִיבּוֹ אֲדֹנִי לֹא רָאָה:  
 לו כִּי זֶה אָמַר וַתְּהִי אֲדֹנִי לֹא צוּה: לח מִפִּי עָלָיו  
 לֹא תֵצֵא הֲרָעוֹת וְהַטּוֹב: לט מִזֶּה-יִתְּאוּנָן אָדָם  
 חִי גָבֵר עַל-חֲטָאוֹ: מ נִחַפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וְנִחְקְרָה  
 וְנִשְׁוֹבָה עַד-יְהוָה: מא נִשְׂא לִבֵּנוּ אֶל-פָּפִים  
 אֶל-אֵל בְּשָׁמַיִם: מב נִחַנּוּ פְּשִׁעֵנוּ וּמְרִינוּ אֶתְּהָ  
 לֹא סִלְּחָתָ: מג סִּפּוֹתָה בָּאָף וַתִּרְדָּפֵנוּ חֲרָמָתְ לֹא  
 חֲמִלָתָ: מד סִּפּוֹתָה בַּעֲנָן לֶךְ מַעֲבֹר תַּפְלָח:  
 מה סִּחִי וּמֵאוֹס תִּשְׁימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים: מו פָּצוּ  
 עָלֵינוּ פִּיהֶם כַּל-אֵיבֵינוּ: מז פָּחַד וּפַחַת הִיָּה לָנוּ  
 הַשָּׂאת וְהַשְׁכֵּר: מח פִּלְגִּי-מִים תִּרְדַּ עֵינִי עַל-  
 שֹׁכֵר בַּת-עַמִּי: מט עֵינִי נִגְרָה וְלֹא תִדְמָה מֵאִין  
 הַפְּגוֹת: נ עד-יִשְׁקִיף וַיֵּרָא יְהוָה מִשָּׁמַיִם:  
 נא עֵינִי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מִכָּל בְּנוֹת עִירִי: נב צוֹד  
 צְדוֹנִי כַּפּוֹר אֵיבִי חָנָם: נג צָמְתּוּ בְּבוֹר חִי  
 וַיִּדּוּ-אָבֶן בִּי: נד צָפוּ-מִים עַל-רֹאשִׁי אֲמִרְתִּי  
 נִגְזַרְתִּי: נה קִרְאֹתִי שָׁמָּה יְהוָה מִבּוֹר תַּחֲתִיּוֹת:  
 נו קוֹלִי שָׁמַעַתְּ אֶל-תַּעֲלָם אֲזִנָּה לְרוּחֹתִי  
 לְשׁוֹעַתִּי: נז קִרְבָּתְ בָּיוֹם אֶקְרָאָךְ אֲמִרְתְּ אֶל-  
 תִּירָא: נח רַבָּת אֲדֹנִי רִיבִי נַפְשִׁי גִּאֲלָתְ חַיִּי:  
 נט רָאִיתָה יְהוָה עוֹתָתִי שְׁפָטָה מִשְׁפָּטִי:  
 ס רָאִיתָה כָּל-נַקְמָתָם כָּל-מִחְשַׁבְתָּם לִי:  
 סא שָׁמַעַתְּ חֲרָפְתָם יְהוָה כָּל-מִחְשַׁבְתָּם עָלַי:  
 סב שִׁפְתֵּי קָמִי וְהִגִּינוּם עָלַי כַּל-הַיּוֹם: סג שִׁבְתָּם  
 וְקִימָתָם הִפְּיטָה אֲנִי מִגִּינָתָם: סד תִּשְׁיֵב לָהֶם  
 גְּמוּלָה יְהוָה כַּמַּעֲשָׂה יְדִיהֶם: סה תִּתֵּן לָהֶם  
 מִגִּנְתְּ-לֵב תִּאֲלָתֶךָ לָהֶם: סו תִּרְדֶּךָ בָּאָף  
 וּתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שָׁמַיִם יְהוָה:



## מוגילת איכה - פרק ג

**רש"י - פרק ג (א) אני הגבר ראה עני** - היה מתאונן ירמיה לומר, אני הגבר ראה עני, אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית, שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי: **בשבת עברתו** - של רודה ומכה, הוא הקדוש ברוך הוא: **(ג) אך בי ישוב** - אני לבדי לוקה תמיד, כי כל תשובות מכותיו עלי: **(ד) בלה בשרי** - כמו (ישעיה מד) 'לכול עץ'. דבר אחר **בלה בשרי ועורי** - כמו (ישעיה נא) 'והארץ כבגד תבלה', כלומר שכבו לארץ חוצות נער וזקן, ולא היה להם כר וכסת, ובלה בשרם כשהם גולים: **(ה) ויקף** - הקיפני: **ראש ותלאה** - כמו (דברים כט) 'ראש ולענה'. ומדרש אגדה, 'ראש' זה נבוכדנצר לגלות יהויכין, 'ותלאה' נבזזאדן שגמר המכה בימי צדקיהו והלאני: **(ו) גדר בעדי** - עשה חומה לנגדי להיות כלוא: **ולא אצא** - הושיב סביבותי מחנות וגייסות של אורבים: **הכביד נחשתי** - עשה להגלי נחושתיים כבדים שלא אוכל לילך פיר'ייש בלעז: **(ח) שתם תפלתי** - סתם חלונות הרקיע בפניה: **(ט) נתיבותי עוה** - אם באתי לצאת, אני יוצאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה, מפני האויבים, ואצא דרך עקלתון: **(י) דוב אורב הוא לי** - הקדוש ברוך הוא נהפך לי לדוב אורב: **(יא) דרכי סורר** - לשון סירים קוצים, סורר קורץ אותם, מפזר קוצים בדרכי: **ויפשחני** - לשון פיסוק הרגלים, שהעובר על הדרכים שאין מופנים, צריך להרחיב צעדיו. ויש דוגמא בלשון גמרא "האי מאן דפשח דיקלא": **(יב) ויצייבני כמטרא** - העמידני לנגד חציו לירות בי כמטרא, אשניי"לא בלעז: **(יג) בני אשפתו** - חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קויכ"רא: **(טז) ויגרם** - וישבר, ודוגמתו (תהלים קט) 'גרסה נפשי', וכן (ויקרא ב) 'גרש כרמל': **בחצץ** - אבנים דקים שבתוך העפר. שהיו לשין עיסתן הגולים בתוך הגומות שחופרים בקרקע, והחצץ נכנס לתוכה. כשאמר הקדוש ברוך הוא ליחזקאל (יחזקאל יב) 'עשה לך כלי גולה' לשתות בו, וללוש בתוכו חררה קטנה, כדי שילמדו הם ויעשו כן, כענין שנאמר (שם כד) 'והיה יחזקאל לכם למופת', והם היו משחקים עליו ולא עשו כן, לסוף נשתברו שיניהם: **הכפישני** - כפה אותי באפר, ככלי הכפוי על פיו, ארנ"טיר בלעז, ויש דומה בברייתא (יבמות קו) "פישון הגמל במדה הכפושה מדר": **(יח) ואמר אבד נצחי** - אמרתי בלבי ברוב צרותי, אבד עולמי וסברי: **(יט) ומרודי** - קומפלווי"נט בלעז: **(כ) זכור תזכור** - נפשי, את עני ומרודי, ותשוח עלי. כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא. ומדרש אגדה, **זכור תזכור** ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי, אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה. ומכאן ייסד הפייט "בזאת ידעתי כי יש לך לזכור, אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור": **(כא) זאת אשיב אל לבי** - אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מה', אשיב זאת אל לבי ואוחיל עוד, ומה היא זאת שאשיב אל לבי: **(כב) חסדי ה' כי לא תמנו** - וכל הענין, עד מה יתאונן וגו': **כי לא תמנו** - כמו כי לא תמו. ויש מפרשים

**כי לא תמנו** כמו (במדבר יז) 'האם תמנו לגוע', חסדי ה' הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו: **(כג) חדשים לבקרים** - מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום: **רבה אמונתך** - גדולה היא הבטחתך, ודבר גדול הוא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו: **(כד) חלקי ה' אמרה נפשי** - ה' מנת חלקי, ודין הוא שאוחיל לו: **(כו) טוב ויחיל ודומם** - וי"ו של ויחיל יתירה, כמו וי"ו של (בראשית ל"ו) 'ואיה וענה'. טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לתשועות ה': **(כז) ישוב בדר** - מי שאירע לו אבל וצרה, ישוב גלמוד ויצפה לטובה: **וידום** - לשון המתנה, כמו (שמואל א יד) 'אם כה יאמרו אלינו דומ' דיהונתן: **כי נטל עלי** - כי בעל הגזרות נשא עלי הגזירה זו: **(לא) כי לא ינח לעולם ה'** - לכן טוב לידום: **(לב) כי אם הוגה** - את האדם, מביא עליו יגון בשביל עונו, ואחר כך **וריהם כרוב חסדיו**: הוגה ויגה - לשון תוגה הם: **(לג) כי לא ענה** - ויגה בני איש מלבו ומרצונו, כי העזן גורם: **(לד) לדכא תחת רגליו** - מוסב על 'כי לא ענה מלכו' להיות מדכה תחת רגליו וגו', ולא 'להטות משפט גבר' וגו', ולא 'לעות אדם בריכו', כל אלה 'ה' לא ראה', לא נראה לו, ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן: **(לו) לא ראה** - לא הוכשר בעיניו שיעוותו בית דין של מעלה אדם בריכו, כמו (בראשית כ) 'מה ראתי כי עשית' וגו': **(לז) מי זה אמר ותהי וגו': (לח) מפי עלינו וגו'** - ואם באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת, מקרה היא שהיה לי, אין זאת, כי אם בין רעות בין טובות, מי זה אמר ותהי, אם ה' לא צוה ומפיו לא תצא, הן רעה הן טובה, אבל מה יש להתאונן אדם חי, גבר על חטאיו, כל איש ואיש יתאונן על חטאיו, כי הם המביאים עליו הרעה. **מפי עלינו לא תצא** - אמר רבי יוחנן, מיום שאמר הקדוש ברוך הוא (דברים ל) 'ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב' וגו', לא יצא רעה וטובה מפיו, אלא הרעה באה מאליה לעושה רע, והטוב לעושה טוב, לפיכך מה יתאונן, למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו: **(מא) נשא לבבינו אל כפים** - כשאנו נושאים את כפינו אל השמים, נשא אף לבבינו עמהם, לשוב להשיב לבבינו לפני המקום ברוך הוא. דבר אחר **אל כפים** - אל העננים, אל שמים, כמה דאת אמר (מלכים א יח) 'והנה עב קטנה ככף איש עולה', וכן (איוב לו) 'על כפים כסה אור'. ומדרש רבותינו, נשא לבבינו באמת להקב"ה, כאדם הרוחץ בנקיון כפיו, שמשליך מידי כל טינף, כי מודה ועוזב ירוחם, והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו: **(מב) נחנו פשענו ומרינו** - זה דרכינו על ידי יצר הרע: **אתה לא סלחת** - ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך: **(מג) סכות באף** - חצצת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו, ותרדפנו בו: **(מה) סחי ומאוס** - הוא נייע. בלשון משנה "כיתו וניעו", שניסח מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון: **תשימנו** - לשון הווה הוא: **(מו) פחד ופחת** - כשנסנו מפני הפחד, נפלנו אל הפחת, שוחה: **השאת** - לשון שאייה: **(מט) מאין הפוגות** - מאין חליפין והעברה: **(נא)**

## מוגילת איכה - פרק ג

צפו מים - אומות העולם: (נז) קרבת ביום אקראך - כך היית רגיל בימים הראשונים, לקרב אלי ביום קוראי: (נח) רבת ה' ריבי - בימים שעברו: (נט) ראיתה ה' עותתי - בצרה הזאת שעוותו בי אויבי: שפטה משפטי - כאשר עשית כבר: (סז) מגנת לב - שבר לב, כמה דאת אומר (הושע יא) 'אמגנך ישראל' (בראשית יד) 'אשר מגן צריך בידך'. דבר אחר מגנת לב - אוטם הלב, צרה ואנחה אשר היא כמגן כנגד לבם. והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועה, שאין נז' נופלת בו, שהנוז' ביוגן אינה שורש, אלא כגון נז' של המון, מגזרת 'המו גוים'. וכגון נז' של קלון, מגזרת נקלה. וכנוז' של ציון, מגזרת ציה. וכן נז' של שברון, מגזרת שבר. (וכגון נז' של שממון שגוען נ"ל שצ"ל וק"ל): תאלתך - לשון (ישעיה יט) נואלו שרי צוען:

יבא צר ואויב בשערי ירושלים: יג מחטאות נביאיה עונת כהניה השפכים בקרבה דם צדיקים: יד נעו עורים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשייהם: טו סורי טמא קראו למו סורי סורי אל-תגעו פי נצו גם-געו אמרו בגוים לא יוספו לגור: טז פני יהוה חלקם לא יוסיף להביטם פני כהנים לא נשאו זקנים (וזקנים) לא חננו: יז עודינה (עודינה) תכלינה עינינו אל-עזרתנו הבל בצפיתנו צפינו אל-גוי לא יושע: יח צדו צעדינו מלכת ברחבתינו קרב קצנו מלאו ימינו כייבא קצנו: יט חלים היו רדפינו מנשרי שמים על-ההרים דלקנו במדבר ארבו לנו: כ רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו גחיה בגוים: כא שישו ושמוחי בת-אדום יושבתי (יושבת) בארץ עויז גם-עליו תעבר-פוס תשכרי ותתערי: כב תם-עונך בת-ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת-אדום גלה על-חטאתיך:

עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי - ירמיה ממשפחת כהנים היה, ואמר עיני בדמעה עוללה וניוולה פני עלי נפשי, מכל בנות עירי. עוללה - לשון נוול, כמו (איוב טז) 'ועוללתי בעפר קרני'. משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר, שהיתה נבחרת לקדושה ולעבודת הקדוש ברוך הוא מכל ישראל: (נג) צמתו בבור חיי - בבית הכלא: צמתו - אסרו, כמו צומת הגידין (שיר השירים ד) 'מבעד לצמתך' אישריי"טור: וידו אבן בי - על פי הבאר, כך עשו לדניאל, וירמיה ראה ברוח הקדש: צמתו בבור חיי - ואף על פי צמתו בבור חיי שאיני יכול לעלות מתוכו, לא שתו לבם גם לזאת, עד שידו אבן בי: (נד) צפו מים וגו' - שבזמן שבא אדם במים עד מתניו, עדיין יש תקוה, אבל אם צפו מים על ראשו, אז אמר אבדה תקותי, אבל אני איני עושה כן, אלא קראתי וגו':

ד א איכה יועם זהב ישנא הבתם הטוב תשתפכנה אבני-קדש בראש כל-חוצות: ב בגי ציון היקרים המסלאים בפז איכה נחשבו לנבלי-חרש מעשה ידי יוצר: ג גם-תנין (תנין) חלצו שד היניקו גוריהן בת-עמי לאכזר כי ענים (פיענים) במדבר: ד דבק לשון יונק אל-חכו בצמא עוללים שאלו להם פרש אין להם: ה האכלים למעדנים נשמו בחוצות האמנים עלי תולע חבקו אשפתות: ו ויגדל עון בת-עמי מחטאות סדם ההפוכה כמו-רגע ולא-חלו בה ידים: ז זפו גזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם: ח חשך משחור תארים לא נפרו בחוצות צפד עורם על-עצמם יבש היה כעץ: ט טובים היו חללי-חרב מחללי רעב שהם יובו מדקרים מתנובת שדי: י ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת-עמי: יא בלה יהוה את-חמתו שפך חרון אפו ויצת-אש בציון ותאכל יסדתיך: יב לא האמינו מלכי-ארץ וכל (כל) ישיבי תבל כי

**רש"י - פרק ד (א) איכה יועם זהב** - קינה זו נאמרה על יאשיהו, כמו שנאמר בדברי הימים (ב יט) 'והנם כתובים על (ספר) הקינות', ועמה חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון: **יועם** - יכהה, כמו דאת מתרגם (ויקרא יג) 'כהה', עמיא: **זהב** - מראית פנים המצהיב כזהב: **ישנא** - ישתנה ממראיתו: **הכתם** - קבוצת כלי נוי הזהב שהם לעדי, קרוי כתם: **אבני קדש** - בנים המאירים כאבנים טובות. ומדרש אגדה, כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל חץ וחץ שנעצו בו, היה ירמיהו קוברו במקומה, ועליה הוא קורא **תשפכנה אבני קדש**: **(ב) המסלאים בפז** - המהוללים והנערכים כפז, הרואה אותם אומר, ראו תוארם של אלו כמראית פז. וכן (אייב כה) 'לא תסולה בכתם אופיר', 'בכתם טהור לא תסולה', (תהלים סח) 'סולו לרוכב בערבות', לשון הילול וערך הן: **לנבלי חרש** - כדי חרש שנותנים בהם יין, כגון (ש"א כה) 'נבלי יין', (ירמיה מח) 'ונבליהם ינפצו': **(ג) גם תנין** - אף על פי שאכזרי הוא, חלצו שד, כשרואה את בנו בא מרחוק רעב, חולץ שדיו מתוך נתיקו, שיש לו כיסוי על דידו ומוציאו מתוכו, כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו, והיניקו גוריהן: **בת עמי לאכזר** - רואים את בניהם צועקים ללחם, ואין פורש להם, שחיהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת הרעב: **(ה) האמונים עלי תולע** - על בגדי צבעונין: **האמונים** - לשון (אסתר ב) 'ויהי אומן את הדסה': **אשפות** - אשפות של זבל, שוכבים על האשפות בחוץ: **(ו) ויגדל עון וגו'** - פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל סדום: **ההפוכה כמו רגע** - שהרי סדום לא נמשכה צרתם, כרגע אחד נהפכה: **ולא חלו בה ידים** - ידי האויב כי על ידי המלאכים נהפכה. ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות: **(ז) זכו נזיריה** - שריה, כמו נזר וכתר. ואני אומר נזיריה ממש, שהיו מגודלי שער וגאים ביותר. ומוסב על 'בת עמי': **אדמו עצם מפנינים** - אותם שהיו מראהם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר, חשך תארם מפחמים: **(ח) משחור** - הוא פחם: **עצם** - לשון מראה כמו (שמות כד) 'וכעצם השמים לטוהר' קו"ל 'בלע"ד: **צפד** - נקמט ונתחבר ואין לו דמיון: **(ט) שהם יזבו מדוקרים וגו'** - חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה, שהיו האויבים צולים בשר על העשבים חוץ לחומה, והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב, וכריסן נבקעת ופרשם זב, והרי זה מיתת ניוול

יותר מהרוגי חרב: **מדוקרים** - מבוקעים. בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב, קרוי דקירה: **מתנובות שדי** - משרשים ועשבים שמלקטים ואוכלים, רב פרשם ומאוסם: **(י) לברות** - למאכל, כמו (שמואל ב יב) 'ולא ברה אתם לחם', (שם ג) 'להברות את דוד': **(יא) כלה ה' את חמתו** - אשר בערה בו כמה שנים, עתה כלה אותה בהנקמו מהם: **(יג) מחטאת נביאיה** - של שקר, היתה לה הרעה הזאת: **(יד) נעו עורים בחוצות** - כשהיו העורים הולכים בשוק, היו נעים, ורגליהם נשמטים בדם ההרוגים, שהיו הרשעים הורגים בתוכה: **נגאלו בדם** - נתלכלכו בדם, עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם, והיו קוראים אליהם: **(טו) סורו** - מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים בדם: **כי נצו** - לשון סרחון ולכלוך, כמו (ויקרא א) 'מוראתו בנוצתה' דמתרגמינן באוכליה, כך חברו מנחם: **גם נעו** - נשמטו בדם: **(טז) פני ה' חלקם** - פנים של זעם מאת הקדוש ברוך הוא, חלקם והפרידם בגוים, למען אשר פני הכהנים לא נשאו, בהיותם בשלוותם: **(יז) עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל** - כשבאה עלינו הרעה, עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה, שנאמר בהם (ישעיה ל) 'ומצרים הבל וריק יעזור', שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו, כמו שנאמר בהם (ירמיה לו) 'הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרימה'. מצינו במדרש קינות, שהיו באים בספינות, רמז הקדוש ברוך הוא לים, והציף לפניהם נודות נפוחים כמין מעי אדם ננערים במים, אמרו זה לזה, הנוודות הללו, הם אבותינו אנשי מצרים שטבעו בים מחמת היהודים הללו, ואנחנו יוצאים לעזרתם, עמדו וחזרו לאחוריהם: **צפינו** - חכינו: **(יח) צדו צעדינו** - אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ברחובותינו, כמו (שמות כא) 'ואשר לא צדה' (שמואל א כד) 'ואתה צודה את נפשי': **(כ) משיח ה'** - הוא יאשיהו, כמו שנאמר (דברי הימים ב לה) 'ויקונן ירמיהו על יאשיהו': **בשחיתותם** - בגומות שחפרו: **(כא) שישי ושמחי בת אדום** - נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחברוהו רומיים: **שישי ושמחי** - לפי שעה, אבל סופך שגם עליך תעבור כוס הפורענות ותשכרי ממנו: **ותתערי** - ותקיא, כמו (בראשית כד) 'ותער כדה': **(כב) תם עונך בת ציון** - לקית על כל חטאותיך: **לא יוסיף להגלותך** - מגלות אדום ולהלך עוד:

ה א זָכַר יְהוָה מַה־הָיָה לָנוּ הַבֵּיט (הַבִּיטָה)  
וּרְאֵה אֶת־חֲרָפְתָּנוּ: ב נַחֲלָתָנוּ נִהַפְכָה לְזָרִים  
פְּתִינוּ לְנִבְכָּרִים: ג יְתוּמִים הָיִינוּ אֵין (וְאֵין) אָב  
אֲמֹתֵינוּ כְּאֶלְמָנוֹת: ד מִיָּמִינוּ בִּכְסֵף שְׁתִּינוּ  
עֲצִינוּ בְּמִחְרִיר יָבֵאוּ: ה עַל צוֹאֲרָנוּ נִרְדַּפְנוּ  
יָגְעֵנוּ לֹא (וְלֹא) הוֹנַח־לָנוּ: ו מִצָּרִים נָתַנוּ יָד  
אֲשׁוּר לְשִׁבְעָה לָחֶם: ז אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ אִינֶם  
(וְאִינֶם) אֲנַחְנוּ (וְאֲנַחְנוּ) עֹנִיתֵיהֶם סָבְלָנוּ:  
ח עֲבָדִים מִשְׁלּוֹ בָנוּ פָּרַק אֵין מִיָּדָם: ט בְּנִפְשָׁנוּ  
נָבִיא לְחַיָּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר: י עוֹלָנוּ  
פְּתָנוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעָב: יא נָשִׁים  
בָּצִינוּ עָזוּ בְּתָלַת בָּעָרֵי יְהוּדָה: יב שָׂרִים בָּיָדָם

רש"י - פרק ה (ד) מימינו בכסף שתינו - שהיינו  
יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים, והיינו  
קונים מהם בכסף: (ה) על צוארנו נרדפנו - בעול  
עבודה קשה: יגענו - לאסוף ממון ונכסים: ולא  
הונח לנו - יגיענו בדינו, כי האויבים גובים  
וחוטפים הכל, במסים וגולגליות וארנוניות: (ו)  
מצרים נתנו יד - דרך אדם הנופל ורוצה לעמוד,  
מושיט יד למי שאצלו לעזור לו, ואף כאן למצרים  
הושטנו יד שיעזרנו, ולאשור שישבעונו בלחמם:  
נתנו - כמו נתנו, דגשות הנו"ן משמשת במקום נו"ן  
שנייה, וכן (דברי הימים א כט) 'כי ממך הכל ומידך נתנו  
לך', וכן (בראשית לד) 'ונתנו את בנותינו לכם': (ט)  
בנפשנו נביא לחמנו - בסכנת נפשנו היינו מסוכנים,  
כשהיינו מביאים מזונותינו מן השדה, מפני חרב  
המדבר: (י) נכמרו - נתחממו, וכן (שם מג) 'כי נכמרו  
רחמיו', ובלשון גמרא יש הרבה, "על הכומר של

נָתַלּוּ פָנֵי זָקְנִים לֹא נִהְדָּרוּ: יג בַּחוּרִים טָחוּן  
נִשְׁאוּ וּנְעָרִים בַּעֲץ כְּשִׁלּוֹ: יד זָקְנִים מִשְׁעַר  
שִׁבְתּוּ בַּחוּרִים מִנְּגִיעָתָם: טו שְׁבַת מִשְׁוֹשׁ לָבְנוּ  
נִהַפְּךָ לְאָבֵל מוֹחֲלָנוּ: טז נִפְלָה עֲטָרַת רֹאשֵׁנוּ  
אוֹרֵנָא לָנוּ כִּי חָטְאֵנוּ: יז עַל־זֶה הָיָה דָּוָה לָבְנוּ  
עַל־אֵלֶּה חֲשָׁכּוּ עֵינֵינוּ: יח עַל הֶרֶץ צִיּוֹן שָׁשִׁמָּם  
שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ־בוֹ: יט אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תִּשָּׁב  
כְּסָאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר: כ לָמָּה לְנִצָּחַ תִּשְׁכַּחְנוּ  
תַּעֲזֹבֵנוּ לְאָרֶץ יָמִים: כא הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה | אֱלֹהֶיךָ  
וּנְשׁוּבָה (וּנְשׁוּבָה) חֲדָשׁ יָמֵינוּ פְּקָדָם: כב כִּי  
אִם־מָאָס מֵאֲסִיתָנוּ קִצְפָּת עָלֵינוּ עַד־מָאֹד:  
הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה | אֱלֹהֶיךָ וּנְשׁוּבָה חֲדָשׁ יָמֵינוּ פְּקָדָם:

ענבים", "מכמר בישראל": זלעפת רעב - כמו (תהלים  
יא) 'ורוח זלעפות', לשון שריפה: (יג) טחון נשאו -  
כשהיו האויבים מוליכין אותם בקולרין, היו נותנים  
על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי לייגעם. וכן בעץ  
כשלו - כשל כחם. ולשון כשלו נופל בתשות כח,  
כמו שנאמר בעזרא (נחמיה ד) 'ויאמר יהודה כשל כח  
הסבל', וכן (איכה א) 'הכשיל כחי': (יז) על זה היה  
דוה לבנו וגו' - על המפורש במקרא של אחריו, על  
ששם הר ציון ושועלים הלכו בו: (כ) אתה ה' -  
ידענו כי לעולם תשב, והואיל וכן הוא: (כא) למה  
לנצח תשכחנו - הלא נשבעת לנו כך, כשם שאתה  
קיים כך שבועתך קיימת: (כב) כי אם מאוס מאסתנו  
- בשביל שחטאנו, לא היה לך להרבות קצף עד מאד  
כאשר קצפת: (כג) השיבנו ה' - מפני שמסיים בדברי  
תוכחה, הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת,  
וכן ישעיה ותרי עשר וקהלת:

## מדרש רבה איכה

### פתיחתא דתפימי

ומשמרין את התורה ביום ובלילה, על שם  
'שנאמר (יהושע א) 'והגית בו יומם ולילה', וכן הוא  
אומר (תהלים כז) 'אם ה' לא יבנה בית' וגו'.

רב הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל ברבי  
יצחק אמר, מצינו שוחרר הקדוש ברוך הוא על  
עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים,  
ולא ותר על מאסה של תורה, שנאמר על מה  
אבדה הארץ, על עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל  
שפיכות דמים אין כתיב כאן, אלא על עזבם את  
תורתם.

רב הונא ורבי ירמיה בשם רבי חי בר אבא  
אמר, כתיב (ירמיה טו) 'ואותי עזבו ואת תורתם לא  
שמרו', הלואי אותי עזבו ותורתם שמרו, מתוך  
שהיו מתעסקין בה, המאור שבה היה מחזירן  
למוטב. רב הונא אמר, למד תורה אף על פי שלא  
לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אמר רבי  
יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר  
חורב ואומרת, אוי להם לבריות מעלבונה של  
תורה.

שמואל תני לה בשם רבי שמואל בר אמי, אימתי  
המלכות גוזרת גזרה וגזרתה מצלחת, בשעה  
שישראל משליכין דברי תורה לארץ, הרי הוא  
דכתיב (דניאל ח) 'וצבא תנחן על התמיד בפשע',  
אין 'צבא' אלא מלכיות, שנאמר (ישעיה כד) 'פקד  
ה' על צבא המרום במרום' וגו'. התמיד, אלו  
ישראל, דכתיב (יהושע א) 'והגית בו יומם ולילה'.  
בפשע, בפשעה של תורה. כל זמן שישראל  
משליכין דברי תורה לארץ, המלכות היא גוזרת  
ומצלחת, שנאמר (דניאל ח) 'ותשלף אמת ארצה  
וגו', ואין אמת אלא תורה, שנאמר (משלי כג)  
'אמת קנה ואל תמכר', אם השלכת דברי תורה  
לארץ, מיד הצליחה המלכות, הרי הוא דכתיב  
(דניאל ח) 'ועשתה והצליחה'. אמר רבי יהודה בן  
פזי, (הושע ח) 'ונח ישראל טוב' וגו', ואין טוב

א רבי אבא בר כהנא פתח, (ישעיה י) 'צהלי קולך  
בת גלים, אמר ישעיהו לישראל, עד שאתם  
אומרים שירים ומזמורים לפני עבודה זרה, צהלי  
קולך בדברי תורה, צהלי קולך בבתי כנסיות. בת  
גלים, מה גלים הללו מסימין בים, כך אבותיהם  
מסימין בעולם. דבר אחר בת גלים, בת גולים,  
ברתיאון דגלואי, בתו של אברהם, אותו שכתוב  
בו (בראשית יב) 'ויחי רעב בארץ ויירד אברהם  
מצרימה', בתו של יצחק שכתוב בו (שם כו) 'ויילך  
יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה', בתו של  
יעקב שכתוב בו (שם כח) 'ויילך פדנה ארם'.

הקשיבי, הקשיבי למצותי, הקשיבי לדברי  
תורה, הקשיבי לדברי נבואה, הקשיבי לצדקות  
ומעשים טובים. לישא, ואם לאו 'לישא', הא  
אריה סליק עלך, זה נבוכדנצר הרשע, דכתיב  
ביה (ירמיה ד) 'עלה אריה מסבכו'. עניה, עניה מן  
הצדיקים, עניה מדברי נבואה, עניה ממצות  
ומעשים טובים. ענתות, ואם לאו 'ענתות', הא  
ענתותא אתי ומתנבא עליך, דכתיב (שם א) 'דברי  
ירמיהו בן חלקיהו' וגו', כיון שבא הפרענות,  
קונן עליהם 'איכה'.

ב רבי אבא בר כהנא פתח, (שם ט) 'מי האיש  
החכם ויבן את זאת וגו', תני רבי שמעון בר  
יוחאי, אם ראית עירות נתלשות ממקומן בארץ  
ישראל, דע שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר  
משנים, שנאמר (שם) 'על מה אבדה הארץ ויאמר  
ה' על עזבם את תורתם'.

רבי הוה משלח לרבי אסי ולרבי אמי, דיפקון  
ויתקנון קריתא דארצא ד'ישראל, והיון עלין  
לקריתא ואמרין להון איתו לן נטורי קרתא, והיון  
מיתו להון ריש משרתא וסנטרא, והיון אמרין  
להון, אליון נטורי קרתא, אליון חרובי קרתא,  
אמרו להון, ומאן אננו נטורי קרתא, אמרו להון,  
אלו סופרים ומשנים, שהם הוגים ומשנים

אֶלֶּא תוֹרָה שֶׁנֶאֱמַר (משלי ד) 'כִּי לָקַח טוֹב נִתְּתִי  
לָכֶם וְגו'.

אָמַר רַבִּי אֲבָא בַּר כְּהֵנָּא, לֹא עָמְדוּ פִּילּוֹסּוֹפִין  
לְאַמּוֹת הָעוֹלָם כְּבִלְעָם בֶּן בְּעוֹר וּכְאַבְנִימוֹס  
הַגָּרְדִּי, אָמְרוּ לָהֶם, יְכוּלִין אָנוּ לְהַזְדוּג לְאַמָּה זוֹ,  
אָמְרוּ לָהֶם, לָכוּ וְחַזְרוּ עַל בְּתֵי כְּנָסִיּוֹת שְׁלָהֶם, אִם  
הַתִּינוּקוֹת מְצַפְצְפִין בְּקוּלָן, אִי אַתֶּם יְכוּלִין לָהֶם,  
וְאִם לֹאוֹ, אַתֶּם יְכוּלִין לָהֶם, שָׁפֵן הַבְּטִיחָם  
אַבְיָהֶם וְאָמַר לָהֶם (בְּרֵאשִׁית כז) 'הִקָּל קוֹל יַעֲקֹב  
וְהִזְדִּים יְדֵי עֲשׂוֹ', כָּל זֶמֶן שֶׁקוּלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב בְּבִתֵּי  
כְּנָסִיּוֹת וּבִתֵּי מִדְּרָשׁוֹת, אֵין הִזְדִּים יְדֵי עֲשׂוֹ, וְכָל  
זֶמֶן שֶׁאֵין קוּלוֹ מְצַפְצֵף בְּבִתֵּי כְּנָסִיּוֹת וּבִתֵּי  
מִדְּרָשׁוֹת, הִזְדִּים יְדֵי עֲשׂוֹ.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ה) לְכֵן כָּאָכַל קֵשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ  
וְגו'. וְכִי יֵשׁ קֵשׁ אוֹכֵל אֵשׁ, וְהֵלֵא דַרְכָּהּ שֶׁל אֵשׁ  
אוֹכֶלֶת קֵשׁ, וְאֵת אוֹמֵר 'לְכֵן כָּאָכַל קֵשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ',  
אֵלֵא קֵשׁ זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל עֶשׂוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (עובדיה א)  
'וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֶשׂוֹ  
לְקֵשׁ'. לְשׁוֹן אֵשׁ, זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וְחֻשֵׁשׁ  
לְהִבָּה יִרְפָּה, זֶה בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹסֵף. שְׂרָשֻׁם כִּמְקַ  
יְהִי, אֵלֵּוּ הָעֲבוֹת, שֶׁהֵם שְׂרָשֵׁיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.  
וּפְרֻחֵם כָּאֶבֶק יַעֲלֶה, אֵלֵּוּ הַשְּׂבָטִים, שֶׁהֵם  
פְּרֻחֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מִפְּנֵי מֵה, כִּי מֵאֲסוּ אֶת  
תּוֹרַת ה' צְבָאוֹת וְגו'. אָמַר רַבִּי יוֹדֵן, כִּי מֵאֲסוּ אֶת  
תּוֹרַת ה' צְבָאוֹת, זֶה תּוֹרָה שֶׁבְּכֻתָּב. וְאֵת אִמְרַת  
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נֶאֱצַו, זֶה תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. וְכִינּוּן  
שֶׁהִשְׁלִיכוּ דְבָרֵי תּוֹרָה לְאָרֶץ, הַתְּחִיל יִרְמְיָה  
מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם 'אִיכָה'.

(ירמיה ט) פה אָמר ה' צָבֳאוֹת הַתְּבוּנוֹנוּ וְקִרְאוּ  
לְמִקְוֵנוֹת, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שְׁמֵעוֹן בֶּן לִקְיִישׁ  
וְרַבְּנָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לְמַלְךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים,  
כַּעֲס עַל הָרָאוּשׁוֹן, נָטַל אֶת הַמַּקֵּל וַחֲבָטוֹ וְהִגְלָהוּ,  
אָמַר, אוֹי לָזֶה מֵאִיזוֹ שְׁלֹה נִגְלָה, כַּעֲס עַל הַשְּׁנִי,  
וְנָטַל אֶת הַמַּקֵּל וַחֲבָטוֹ וְהִגְלָהוּ, אָמַר, אֲנֵא הוּא  
דְּתַרְבוּתִי בִישָׁא. כִּף גָּלוּ עֲשֵׂרֶת הַשֻּׁבָּטִים,  
וְהַתְּחִיל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָהֶם אֶת הַפֶּסוּק  
הַזֶּה (הושע ז) 'אוֹי לָהֶם כִּי נִדְּדוּ מִמֶּנִּי', וְכִינוֹן שֶׁגָּלוּ  
יְהוּדָה וּבְנֵימִין, כְּבִיכּוֹל אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא  
(ירמיה י) 'אוֹי לִי עַל שְׁבָרִי'.

רבי שמעון בן לקיש אָמר, לַמֶּלֶךְ שֶׁהִיא לוֹ שְׁנֵי בָּנִים, כַּעַס עַל הָרָאוּן, וְנָטַל אֶת הַמֶּקֶל וַחֲבָטוֹ וּפָרְפֵר וָמֵת, וַתִּחַיֵּל מְקוֹנָן עָלָיו, כַּעַס עַל הַשְּׁנֵי וְנָטַל אֶת הַמֶּקֶל וַחֲבָטוֹ וּפָרְפֵר וָמֵת, אָמַר, מַעֲתָה אֵין בִּי כַח לְקוֹנָן עֲלֵיהֶם, אֲלֹא קָרָאוּ לְמְקוֹנָנוֹת וַיְקוֹנְנוּ עֲלֵיהֶם. כִּךָּ גָלוּ עֲשָׂרַת הַשְּׁבָטִים, וַהֲתִחִיל מְקוֹנָן עֲלֵיהֶם (עמוס ה) 'שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי נוֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל', וְכִיּוֹן שָׁגְלוּ יְהוּדָה וּבְנֵימִין, כִּבְיָכּוֹל אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מַעֲתָה אֵין בִּי כַח לְקוֹנָן עֲלֵיהֶם, הִדָּא הוּא דְכָתִיב (ירמיה ט) 'קָרָאוּ לְמְקוֹנָנוֹת וגו' וַתִּמְהַרְנָה וַתִּשְׁאַנָּה עֲלֵינוּ נְהִי', עֲלֵיהֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֲלֹא 'עֲלֵינוּ', דִּידִי וְדִידְהוֹן. וַתִּרְדְּנָה עֲצִינֵיהֶם דְּמַעָּה אֵין כְּתִיב כָּאן, אֲלֹא 'עֲצִינֵנוּ', דִּידִי וְדִידְהוֹן. וְעַפְעַפִּיהֶם יָלוּ מֵיָם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֲלֹא 'וְעַפְעַפִּינוּ', דִּידִי וְדִידְהוֹן.

רַבֵּנּוּן אָמְרִין, לְמַלְךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנַיִם עֶשֶׂר בָּנִים,  
וּמֵתוּ שְׁנַיִם, הִתְחִיל מִתְנַחֵם בַּעֲשָׂרָה. מֵתוּ עוֹד  
שְׁנַיִם, וְהִתְחִיל מִתְנַחֵם בְּשִׁמּוֹנָה. מֵתוּ שְׁנַיִם,  
הִתְחִיל מִתְנַחֵם בְּשֵׁשָׁה. מֵתוּ שְׁנַיִם, הִתְחִיל  
מִתְנַחֵם בְּאַרְבָּעָה. מֵתוּ שְׁנַיִם, הִתְחִיל מִתְנַחֵם  
בְּשָׁלֹשׁ. וּכְיוֹן שִׁמְתּוֹ כָּלֶם, הִתְחִיל מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם  
'אֵיכָה יֵשְׁבָה בְּדָד'.

**ג** רבי אבא בר כהנא פתח, (שם טו) **לא ישבתי בסוד משחקים ואעלז**, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבון העולמים, מימי לא נכנסתי בבתי תאטראות ובתי קרקסאות של אמות העולם ושחקתי עמהם ואעלז. **מפני כך בָּדַד יִשְׁבְּתִי**, נגעה בי ידו של פרעה ולא ישבתי בָּדַד, נגעה בי ידו של סנחריב ולא ישבתי בָּדַד, וכיון שנגעה בי ידך, בָּדַד ישבתי, 'איכה ישבה בָּדַד'.

**ד** רבי אברהם פתח, (הושע ו) **וְהָמָּה כְּאָדָם עֲבָרוּ בְרִית,** וְהָ אָדָם הָרָאשׁוֹן. אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָדָם הָרָאשׁוֹן הַכְּנִסְתִּי אוֹתוֹ לְגֵן עֵדֶן, וְצוֹיֵיתוֹ, וְעֵבֶר עַל צוּרֵי, וְדִנְתִּי אוֹתוֹ בְּגֵרוּשִׁין, וּבְשְׁלוּחִין, וְקוֹנְנֵתִי עָלָיו אֵיכָּה. הַכְּנִסְתִּי אוֹתוֹ לְגֵן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב) **וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם**

רבי יודן שאל לרבי אחא, אמר לו, היכן הרגו ישראל את זכריה, בעזרת ישראל או בעזרת נשים, אמר לו, לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים אלא בעזרת הכהנים. ולא נהגו בדמו לא כדם איל ולא כדם צבי, שבדם צבי ובדם איל כתיב (ויקרא יז) 'ושפך את דמו וכסהו בעפר', כרם הכא כתיב (יחזקאל כד) **פי דמה בתוכה הנה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר.**

(דבר אחר) **לכן פה אמר ה' אי עיר הדמים, אי מן קמי דקרתא דשפכי דמה לגוה. גם אני אנדיל המדונה, ארבה בפרענות. הרבה העצים, אלו הלגיונות. הדלק האש, אלו המלכים. התם הכשר, זה הצבור. והרקה המרקחה, רבי יהושע ורבי נחמיה בשם רבי אחא אמרי, לפי שהיו כל ישראל אומרים, נבוכדנצר כנס כל ממונו של עולם, ולקמון שלנו הוא צריך, אמר הקדוש ברוך הוא, חייכם, שאני עושה ממונכם חביב עליו, כמו בשמים הללו שהן עולין בסעדה. והעצמות יתרו, את מוצא, בשעה שגלו ישראל, היה גופן תוסס כהדא מרקחתא. והעמידה על גחליה ריקה, אמר רבי אלעזר, אלו נאמר שבורה, לא היה לה תקנה לעולם, וכשהוא אומר ריקה, כל כלי שהוא ריקן, סופו להתמלאות. כל כך למה, למען תסם ותרה נחשתה ונתכה בתוכה וגו'. פיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה ישובה בדר'.**

ו רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינא פתח, (הושע ה) **אפרים לשמה תהיה, אימתי, ביום תוכחה, יום שהקדוש ברוך הוא עתיד להתנכח עמהם בדין. אתה מוצא, בשעה שגלו עשרת השבטים, לא גלו יהודה ובנימין, והיו עשרת השבטים אומרים, מפני מה הגלה אותנו והם לא הגלה, מפני שהם בני פלטין שלו, דלמא משוא פנים יש כאן. חס ושלום, אין כאן משוא פנים, אלא עדין לא חטאו. וכיון שחטאו הגלה אותם, אמרו עשרת השבטים, הא אלהינו הא אלהינו, הא פקיר הא פקיר, הא קשוט הא קשוט, דאפלו**

ויניחהו בגן עדן. וצויתיו, שנאמר (שם) 'ויצו ה' אלהים על האדם לאמר וגו'. ועבר על צווי, שנאמר (שם ג) 'המן העץ אשר צויתך וגו'. ודנתי אותו בגרושין, שנאמר (שם) 'ויגרש את האדם'. ודנתי אותו בשלוחין, שנאמר (שם) 'וישלחהו ה' מגן עדן'. וקוננתי עליו איכה, שנאמר (שם) 'ויאמר לו איכה, איכה כתיב'.

אף בניו, הכנסתי אותם לארץ ישראל, שנאמר (ירמיה ב) 'ואביא אתכם אל ארץ הפרמל'. וצויתים, שנאמר (ויקרא כד) 'צו את בני ישראל'. ועברו על צווי, שנאמר (דניאל ט) 'וכל ישראל עברו את תורתך'. ודנתי אותם בגרושין, שנאמר (הושע ט) 'מביתי אגרשם'. ודנתי אותם בשלוחין, שנאמר (ירמיה טו) 'שלח מעל פני יוצאו'. וקוננתי עליהם, 'איכה ישובה בדר'.

ה רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינא פתח, (יחזקאל כד) **לכן פה אמר ה' אי עיר הדמים, אי מן קמי דקרתא דשפכי דמים בגוה. סיר אשר תלאתה בה, וחפשושיתה בגוה. ותלאתה לא יצאה ממנה, וחפשושיתה לא יא נפקת מן גוה. לנתחיה לנתחיה הוציאה, מטליות מטליות היו גולים.**

כיצד גלו, רבי אלעזר אומר, שבט ראובן ושבט גד גלו תחלה. רבי שמואל בר נחמן אומר, שבט זבולן ושבט נפתלי גלו תחלה, הדא הוא דכתיב (ישעיה ח) 'כעת הראשון הקל ארצה זבולן וארצה נפתלי'. ומה מקים רבי אלעזר קריה דרבי שמואל בר נחמן, אלא כעת שגלו שבט ראובן וגד, כך גלו שבט זבולן ושבט נפתלי. (שם) 'והאחרון הכבד', רבי אבא בר כהנא אמר, המקום כבד מכבד, הדא הוא דכתיב (שם יד) 'וטאטאתיה במטאטא השמד'.

**לא נפל עליה גורל, רבי נחמן בשם רבי אחא אמר, מהו 'לא נפל עליה גורל', אמר הקדוש ברוך הוא, בשעה שהפלתי קלסים על אמות העולם להגלותם, לא גלו, ואתם למה גליתם, פי דמה בתוכה הנה. כל כך למה, להעלות חמה.**

בית יהודה, באותה שעה נשבע הקדוש ברוך הוא, שהוא מקצקע ביצתן מן העולם, שנאמר (צפניה ב) 'לכן חי אני נאם ה' צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדם תהיה וכני עמון כעמרה'. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

דבר אחר, (ירמיה נא) 'בשנו כי שמענו חרפה, אלו שבעה עשר בתמוז. כסטה כלמה פנינו, אלו תשעה באב. כי באו זרים על מקדשי בית ה', חרבן ראשון וחרבן שני. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

י רבי יצחק פתח, (ישעיה מג) ולא אתי קראת יעקב כי יגעתי בי ישראל, רבי יוחנן שמע לה מהדין קריה (שם יז) 'משא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה עזבות ערי ערער', עומד בדמשק ומזכיר ערוער, והלא אין ערוער אלא בתחום מואב, אלא שלש מאות וששים וחמשה בתי עבודה זרה היו בדמשק, וכל אחת ואחת היו עובדין אותה יום אחד, והיה להם יום אחד והיו כלן עובדין באותו היום, וכלן עשו ישראל הגמוניא ועבדו אותן, דכתיב (שופטים י) 'ויסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשפרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעבדו את ה' ולא עבדוהו', אפלו בשתפות. אמר רבי אבא בר כהנא, לא תהיה כהנת כפנדקית.

אמר רבי יוסי בן רבי חנינא, הלואי עשו אותי בני כגרוזימי הזו שהיא באה באחרונה. אמר רבי יודן, משל לעבדו של מלך שעשה סעודה, והזמין כל בני כנסיותיו ולא הזמין רבו, אמר המלך, הלואי השוה אותי עבדי לבני כנסיותיו. כך אמר הקדוש ברוך הוא, הלואי השוו אותי בני, כגרוזימי הזו שהיא באה באחרונה.

אלא ולא אתי קראת יעקב, קאים טרין כל יומא ולא לעי, וצלווי קמוי את לעי. קאים טרין כל יומא ולא לעי, ואמר ליה חכריה אתי וצלי, והוא אמר לית אנא יכיל. אצל הפעל מה פתיב (מלכים

לבני ביתיה לא נסיב אפיין. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

ז רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינא פתח, (ישעיה ג) ואנו ואבלו פתחיה, אנינה מבפנים ואבלה מבחוץ. פתחיה, חרבן ראשון וחרבן שני. ונקתה, נקיה מדברי תורה, נקיה מדברי נבואה, נקיה מצדיקים, נקיה ממצות ומעשים טובים. לפיכך לארץ תשוב, 'ישבו לארץ ידמו זקני' וגו'.

ח רבי יצחק פתח, (ירמיה ט) כי קול נהי נשמע מציון איה שדדנו, וכי יש עצים בוכים ויש אבנים בוכות, שאתה אומר כי קול נהי נשמע מציון, אלא ממי שהוא משרה שכינתו בציון. איה שדדנו, איה חות לן מבזונים. בשנו מאד כי עזבנו ארץ, זו ארץ ישראל, דכתיב (דברים יא) 'ארץ אשר ה' אלהיך דרש אותה'. וכי השליכו משכנותינו, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. דבר אחר, בשנו מאד כי עזבנו ארץ, אלו דברי תורה, כמה דאת אמר (איוב יא) 'ארכה מארץ מדה'. וכי השליכו משכנותינו, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. דבר אחר, בשנו מאד כי עזבנו ארץ, זה בית המקדש, כמה דאת אמר (יחזקאל מג) 'ומחיק הארץ ועד העזרה התחתונה'. וכי השליכו משכנותינו, חרבן בית ראשון וחרבן בית שני. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

ט רבי יצחק פתח, (ירמיה נא) בשנו כי שמענו חרפה כסטה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית ה', את מוצא, בשעה שנכנסו שונאים לירושלים, נכנסו עמהם עמונים ומואבים, שנאמר (איכה א) 'ידו פרש צר על כל מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך', נכנסו לבית קדשי הקדשים, ומצאו שם שני כרובים, נטלו אותן ונתנו אותן בכליבה, והיו מחזירין אותן בחוצות ירושלים ואומרים, לא הייתם אומרים שאין האמה הזאת עובדת עבודה זרה, ראו מה מצינו להם ומה היו עובדים, הא כל אפיין שוין, הךא הוא דכתיב (יחזקאל כה) 'וען אמר מואב ושעיר הנה ככל הגוים



וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'קָרָאתִי  
לְמַאֲהָבִי'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (דברים טז) 'צִדֵּק  
צִדֵּק תִּרְדֹּף',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'צִדִּיק הוּא  
ה' כִּי פִיהוּ מְרִיתִי'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שם טו) 'פֶּתַח  
תַּפְתַּח אֶת יָדְךָ',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'פָּרָשָׁה  
צִיּוֹן בִּיְדִיהָ'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כג) 'אֵלֶּה  
מוֹעֲדֵי ה'',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'עַל אֵלֶּה  
אֲנִי בֹוֹכֶה'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (במדבר כ)  
'בְּמִסְלָה נַעֲלָה',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'סֵלָה כָּל  
אֲבִירֵי ה''.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא  
כו) 'וְאַשְׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶּם',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים, 'נִשְׁקָד עַל  
פְּשָׁעֵי בִידוֹ'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שם ו) 'אֵשׁ  
תִּמִּיד תֹּוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'מִמְרוֹם  
שָׁלַח אֵשׁ בַּעֲצָמָתִי'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (דברים א) 'בְּכָל  
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'לֹא אֲלִיכֶם  
כָּל עֲבָרֵי דֶרֶךְ'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כו)  
'וְאַכְלַתֶּם לַחֲמֻקֶּם לְשֹׁבַע',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'כָּל עֲמָה  
נִאֲנָחִים מִבִּקְשִׁים לָחֵם'.

א' יח) 'וַיִּקְרָאוּ בְּשֵׁם הַבַּעַל מִהַבְּקָר וְעַד הַצִּהֲרִים  
לֵאמֹר הַבַּעַל עֲגָנוּ וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה וַיִּפְסְחוּ עַל  
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה. הָרִי וְלֹא אֲתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב,  
הַלּוֹאִי לֹא הַכְרַתִּיךָ יַעֲקֹב, לָמָּה, כִּי יַגְעִתָּ בִּי  
יִשְׂרָאֵל'.

לֹא הִבֵּאתָ לִי שָׂה עֲלִיתִיךָ, שְׁנֵי תַמִּידִין שְׁהִיוּ  
מִקְרִיבִים בְּכָל יוֹם, שְׁנֵאמַר (במדבר כח) 'אֶת הַכֶּבֶשׂ  
אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֶּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשְּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין  
הָעֶרְבִים'. וְזָכַרְתִּיךָ לֹא כַבֶּדְתָּנִי, אֵלֹו קָדְשִׁי  
קָדְשִׁים. לֹא הִעֲבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה, זֶה קִמֵּץ הַמִּנְחָה.  
וְלֹא הוֹנַעְתִּיךָ בְּלִבּוֹנָה, זֶה קִמֵּץ הַלִּבּוֹנָה. לֹא קִנִּיתָ  
לִי בַכֶּסֶף קָנָה, רַב הוֹנָא בְּשֵׁם רַב יוֹסֵף אֹמֵר,  
קִנְמוֹן הִזָּה גָּדֹל בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ עֲזִים וַצִּבְאִים  
אוֹכְלִין מִמֶּנּוּ. וְחִלָּב וְזָכַרְתִּיךָ לֹא הָרִיתָנִי, אֵלֹו  
אֹמִירִי קָדְשִׁים קָלִים. אַף הִעֲבַדְתָּנִי בְּחִטָּאוֹתֶיךָ  
הוֹנַעְתָּנִי בַּעֲוֹנוֹתֶיךָ, רָאוּ מָה גִרְמוּ לִי עֲוֹנוֹתֶיכֶם,  
לִשְׁרֹף אֶת בֵּיתִי, וְלַחְרֹב אֶת עִירִי, וְלַהֲגִלוֹת אֶת  
בְּנֵי בֵּין אֲמוֹת הָעוֹלָם, וְלִישָׁב לִי לְבָדִי, 'אִיכָּה  
יִשְׁכָּה בְּדָד'.

י' ר' יצחק פתח, (דברים כח) פתחת אשר לא  
עבדת את ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵב מִרֹּב  
כָּל וְעַבַדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ וְגו',

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שמות טו)  
'תִּבְאֲמוּ וְתִשְׁעֲמֻ בְּהַר נִחֲלָתְךָ',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'תִּבְאֲ כָל  
רַעְתֶּם לִפְנֵיךְ'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שם) 'שִׁמְעוּ  
עֲמִים יְרֻזּוּךְ',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'שִׁמְעוּ כִּי  
נִאֲנָחָה אָנִי'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (שם ג) 'רָאָה  
רְאִיתִי אֶת עֲנֵי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם',

וּעֲכָשׁוּ שְׁלֹא זָכִיתֶם הָרִי אֶתֶם קוֹרְאִים 'רָאָה ה' כִּי  
צָר לִי מִעֵי חֲמֻרָיו'.

אֵלֹו זָכִיתֶם הֵייתֶם קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה (ויקרא כג)  
'וַיִּקְרָאתֶם בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'בכה  
תבכה בלילה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א) 'איכה  
אשא לבדי',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'איכה  
ישבה בדד'.

**יב** רבי חנינא בר פפא פתח, (משלי כה) **מערה בגד  
ביום קרה חמץ על נתר ושר בשרים על לב רע**,  
רבי חנינא ורבי יונתן תרוניהון אמרין, למה היו  
עשרת השבטים ושבת יהודה ובנימין דומין,  
לשני בני אדם שהיו מתפסים בשמלה חדשה  
בימות הגשמים, והיה זה בוגד מכאן, וזה בוגד  
מכאן, עד שקרעו אותה. כך לא זוו עשרת  
השבטים עובדים עבודה זרה בשומרון, ושבת  
יהודה ובנימין עובדים עבודה זרה בירושלים,  
עד שגרמו לירושלים לתרוב.

דבר אחר, **מערה בגד ביום קרה**, רבי חנינא בר  
פפא ורבי סימון. רבי חנינא בר פפא אמר, יום  
שנודג נבוכדנצר לישראל, העדה מהם שני  
לבושין, בגדי כהונה ובגדי מלכות. **ביום קרה**,  
על שם שקראו לעגל (שמות לב) 'אלה אלהיך  
ישראל'. **חמץ על נתר**, אמר רבי יהושע, לאחד  
שהיה לו מרתף של יין, בדק חבית ראשונה  
ומצאה חמץ, שניה ומצאה חמץ, שלישית  
ומצאה חמץ, אמר הא מסתא, דכלא בישא. **ושר  
בשרים על לב רע**, אמר רבי ברכיה, כל דזמר  
זמרא, לא עיל באדניה דרקדא. כל דזמר זמרא,  
ברא דטפשא לא שמע.

דבר אחר, **מערה בגד ביום קרה**, אמר רבי סימון,  
יום שנודג נבוכדנצר לישראל, העדה מהן שני  
לבושין, בגדי כהונה ובגדי מלכות. **ביום קרה**,  
כקדא הוא דקתיב (זכריה ז) 'ויהי פאשר קרא ולא  
שמעו'. **חמץ על נתר**, אמר רבי יהושע בר  
נחמיה, כזה שהוא נותן חמץ על נתר וסותרו, כך  
היו סותרים דברי תורה, הדא הוא דקתיב (דה"ב  
לו) 'ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים', רבי אבא  
בר כהנא אמר כפרה זו שהיא מלחכת בפיה. **ושר  
בשרים על לב רע**, רבי חגי בשם רבי יצחק אמר,

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות לד) 'לא  
יחמד איש את ארצו',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'ידו פרש  
צר על כל מחמדיו'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא טז) 'כי  
ביום הזה יכפר עליכם וגו',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'טמאתה  
בשוליה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם) 'מכל  
חטאתיכם לפני ה' תטהרו',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'חטא  
חטאה ירושלים'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (במדבר י)  
'ונזכרתם לפני ה' אלהיכם',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'זכרה  
ירושלים ימי עניה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו)  
'והתהלכתי בתוכם',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'ויצא מן  
בת ציון כל הדרה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים כח)  
'ונתנה ה' לראש',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים, 'היו צריכה  
לראש אויביה שלו'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם טז) 'שלש  
פעמים בשנה',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'דרכי ציון  
אבלות'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו)  
'וישבתם לבטח',

ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'גלתה  
יהודה מעני'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות יב) 'ליל  
שמונים הוא לה',

גלו, וכינן שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם  
'איכה'.

**יד** רבי חנינא בר פפא פתח, (משלי כט) **איש חכם**  
**נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת**, אמר  
רבי סימון, כל מי שהוא דן את טפש, הוא עצמו  
נדון, הדין הוא דכתיב 'חכם נשפט', שפט אין  
כתיב אלא נשפט.

דבר אחר, **איש חכם נשפט**, זה הקדוש ברוך  
הוא, שנאמר (איוב ט) 'חכם לבב ואמין פח'. את  
**איש אויל**, אלו ישראל, שנאמר (ירמיה ד) 'כי אויל  
עמי'. **ורגז ושחק**, רגזתי ואין נחת, שחקתי ואין  
נחת. רגזתי עליכם בימי פקח בן רמליהו, שנאמר  
(דברי הימים ב' כח) 'ויחרג פקח בן רמליהו וגו',  
שחקתי עליכם בימי אמציהו, שנאמר (שם כה)  
'ואמציהו התחזק וינהג את עמו וילך גיא  
המלח', מהו 'גיא המלח', תחת כפי המלח, תחת  
כפויי מלחמה. ונעשרת אלפים חיים שבו בני  
יהודה ויביאום לראש הסלע וישליכום וגו'.  
באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, לא גזרתי  
מיתה לבני נח אלא בחרב, ואלו ויביאום לראש  
הסלע וישליכום וכלם נבקעו, ואין נחת, באותה  
שעה אמר הקדוש ברוך הוא, מה אלו עושין  
כאן, יגלו, כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל  
ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

**טו** רבי חנינא בר פפא פתח, (משלי ט) **יטר לץ**  
**לוקח לו קלון**, אמר רבי יצחק כל המעמיד  
תלמיד רשע, סופו להתבזות ממנו, שנאמר **יטר**  
**לץ לוקח לו קלון**. הוא דעתיה דרבי יצחק, דאמר  
רבי יצחק, כל המעמיד תלמיד רשע בארץ  
ישראל כאלו מעמיד לסטים, ובחוצה לארץ  
מעמיד עבד. אמר רבי שמעון בן לקיש, כתיב  
(שם כ) 'כבוד לאיש שבת מריב', אמר הקדוש  
ברוך הוא, כבוד ה'ה לי אלו לא נדווגתי לאמה  
זו.

את מוצא, בשעה שגלו ישראל לבין אמות  
העולם, ה'ה הקדוש ברוך הוא מתנזר על פתחיהן  
של אמות העולם לשמע מה הם אומרים, ומה

לפי שהיו ליצני הדור ממללים בפייהם, ומרמזין  
בעיניהן, ומורין באצבעותיהן ואומרים (יחזקאל  
יב) 'החזון אשר הוא חזה לימים רבים ולעמים  
רחוקות הוא נבא', אמר להם הקדוש ברוך הוא,  
חייכם כי בימיהם בית המרי.

מיד (דה"ב לו) 'ויצל עליהם את מלך פשדים ויהרג  
בחוריהם בחרב' וגו'. וכתיב (מ"ב כה) **וישרף את**  
**בית ה'**, זה בית המקדש. **ונאת בית המלך**, זה  
פלטין של צדקיהו. **ונאת כל בתי ירושלים**, רבי  
פנחס בשם רבי הושעיא אמר, ארבע מאות  
ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים חוץ מבית  
המקדש, מנין (ישעיה א) 'מלאתי בגימטריא הכי  
הוי, וכל אחת ואחת היה לה בית ספר למקרא,  
ובית התלמוד למשנה, וכלן עלה אספסיאנוס  
והחריבן. **ונאת כל בית גדול**, זה בית מדרשו של  
רבן יוחנן בן זכאי, ולמה קורא אותו בית גדול,  
ששם מתנים שבחו של הקדוש ברוך הוא. כיון  
שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן  
עליהם 'איכה'.

**יג** רבי חנינא בר פפא פתח, (משלי כה) **מפיץ ותרב**  
**וחץ שנון וגו'**. **מפיץ**, על שם (דברים כח) 'והפיצך  
ה' בכל העמים'. **ותרב**, על שם (ויקרא כו)  
'והריקתי אתריכם חרב'. **וחץ שנון**, על שם  
(יחזקאל ה) 'בשלחי את חצי הרעב'. הכל למי,  
**לאיש ענה ברעהו עד שער**, אלו ישראל שהשיבו  
ואמרו (שמות לב) 'אלה אלהיך ישראל'.

(משלי כה) **שן רעה ורגל מועדת וגו'**, אמרו ישראל  
לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם, כשבאת  
לרעות אותנו, השן אכלה ומדקה אחרים, ולמה  
שן רעה אוכלת אותנו ורגל רופסת אותנו, מפני  
בטחונה של עבודה זרה, על שבגדנו בצורנו.  
(שם) **מועדה בגד ביום קרה**, (זכריה ז) 'יהי פאשר  
קרא ולא שמעו'. דבר אחר, **שן רעה ורגל**  
**מועדת**, שן מערערה ורגל ממטמטה. אמר  
הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי לישראל בגדו  
בעבודה זרה ובטחו בי, והן לא עשו כן, אלא  
בגדו בי ובטחו בעבודה זרה, הדין הוא דכתיב  
(ירמיה ב) 'אומרים לעץ אבי אתה'. כיון שחטאו

**יז** רבי אבהו פתח, (שם טו) **ישיחו בי ישבי שער**, אלו אמות העולם, שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיות. **ונגינות שותי שער**, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין, הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי, ואומרים בגין דלא נצרוף לתרובא פיהודאי. והן אומרים אלו לאלו, כמה שנים את פעי מחי, והן אומרים כחלוקא דיהודאי דשבתא. ומכניסין את הגמל לטרטיאות שלהם והחלוקים שלו עליו, והן אומרים אלו לאלו, על מה זה מתאבל, והן אומרים, היהודים הללו שומרי שביעית הן ואין להם ירק, ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם. ומכניסים את המתים לטיטרון שלהם, וראשו מגלח, והן אומרים אלו לאלו, על מה ראשו של זה מגלח, והוא אומר, היהודים הללו שומרי שבתות הן, וכל מה שהן יגיעין כל ימות השבת, אוכלין בשבת, ואין להם עצים לבשל בהן, והן שוכרין מטותיהן ומבשלין בהן, והם יושנים בארץ ומתעפרים בעפר וסכין בשמן. לפיכך השמן ביקר.

דבר אחר, **ישיחו בי ישבי שער**, אלו ישראל, שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. **ונגינות שותי שער**, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעדת תשעה באב, יושבין וקוראין קינין ונהי ואיכה.

**יח** רבי אבין פתח, **השביעני במרוצים**, בלילי הפסח של יום טוב הראשון. **הרנני לענה בתשעה באב**. ממה שהשביעני בלילי יום טוב הראשון של פסח, הרנני בלילי תשעה באב לענה. הרי בלילי יום טוב הראשון של פסח, הוא לילי תשעה באב. ועל זה היה מקונן ירמיה 'איכה ישובה בדר'.

**יט** רבי אבין פתח, (דניאל ב) **והוא מהשנא עדניא וזמניא**, אמר ירמיה לישראל, אלו זכותם, הייתם יושבין בירושלים ושותין מי השלוח, שמימיו נקיים ומתוקים, עכשו שלא זכיתם, הרי אתם גולים לבבל, ושותין מי פרת שמימיו עכורין וסרוחין, הרי הוא דכתיב (ירמיה ב) 'ועתה מה לך

היו אומרים, אלהיהם של אמה זו נפרע הוא מפרעה ומסיסרא ומסנחריב וכיוצא בהן, וחוזרין ואומרים, ולעולם נער הוא, כביכול הזקינו הדברים, הרי הוא דכתיב (יחזקאל לו) 'ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי', לא הנה צריך קריא לומר אלא ויבאו, ואת אמרת ויבא, אלא כביכול הוא עצמו, הרי הוא דכתיב 'ויבא אל הגוים', ומה היו אומרים, אם עם ה' אלה, למה מארצו יצאו.

דבר אחר, **יסר זה ירמיה**. **לץ זה דורו שהיו ליצינים**. **לוקח לו קלון**, שהיו מקללין אותו, דכתיב (ירמיה טו) 'לא נשיתי ולא נשו בי בלה מקללונני'. **ומוכיח לרשע מומו**, שהיה מוכיח לישראל ואומר להם 'איכה'.

**טז** רבי אבהו פתח, (שם ד) **ורכף ומעלליך עשו אלה לך וגו'**, אימתי שבחו של מלך להזקק לגיונותיו, במדבר או בישוב, לא בישוב, במדבר כתיב (שמות טז) 'הנני ממטיר לכם לחם מן השמים', והכא כתיב 'עוללים שאלו לכם וגו'. במדבר כתיב (תהלים עח) 'הן הכה צור ויזובו מים', והכא כתיב 'דבק לשון יונק אל חכו בצמא'. במדבר כתיב (שם קה) 'פרש ענן למסך', והכא כתיב 'צפד עורם על עצמם'. ומי עשה לך **ורכף ומעלליך**, ארחתך בישאתא ועובדיך מרידאתא.

**זאת רעתך פי מר פי נגע עד לבך**, זו סנהדרין גדולה שהן קרוין לבן של ישראל, דכתיב (שופטים ה) 'לבי לחוקקי ישראל', וכיון שהן מכעיסין אותי, לית לבי לחוקקי ישראל, אמר הקדוש ברוך הוא.

**פי נגע עד לבך**, זה בית המקדש, כמה דאתא אמר (דברי הימים ב ז) 'והיו עיני ולבי שם כל הימים'. דבר אחר, **פי נגע עד לבך**, זה הקדוש ברוך הוא. אמר רבי חזא, היכן מצינו שנקרא הקדוש ברוך הוא לבן של ישראל, מן הדין קריא (תהלים עג) 'צור לבבי וחלקי אלהים לעולם'.

(הושע ב) 'ופקדתי עליה את ימי הבצלים אשר תקטיר להם', כימי הבצלים. תננא, (זכריה ז) 'ויהי כאשר קרא ולא שמעו פן יקראו ולא אשמע'. תליתא, (ירמיה ה) 'היה כי יאמרו תחת מה עשה ה' וגו'. רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוניהו, רבי יוחנן אמר 'עין וביצין', (ויקרא כו), מדה כנגד מדה. ריש לקיש אמר, (ישעיה א) 'אדמתכם לנגדכם זרים אוכלים אותה' כנגדכם זרים אוכלים אותה. רבי אלכסנדר שמוע לה מהדין קרא, (ויקרא יג) כל ימי אשר הנגע בו יטמא. 'איכה'.

**כב** רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתח, (ישעיה ח) **הוי מגיצי בית בבית**. רבי יוחנן וריש לקיש. רבי יוחנן אמר, **הוי מגיצי בית בבית**, מלוהו על ביתו, מלוהו על שדהו לטלה, אמר הקדוש ברוך הוא, מה אתם סבורין שאתם יורשין את הארץ, (שם) **והושבתם לבדכם בקרב הארץ, באוני ה' צבאות אם לא פתים רבים לשמה יהיו, גדולים וטובים מאין יושב**. ריש לקיש אמר, כזה שהוא צונח באוני של חברו לא באחת אלא בשמים, כך באוני ה' צבאות.

אמר ריש לקיש, **הוי מגיצי בית בבית**, הגעתם חרבן ראשון לחרבן שני, מה חרבן ראשון ציון שדה תחרש, אף חרבן שני, ציון שדה תחרש. **עד אפס מקום, מי גרם למקום לחרב, על שלא הניחו מקום שלא עבדו בו עבודה זרה**.

**פתחלה** היו עובדין אותו במטמוניות, הדא הוא דכתיב (יחזקאל ח) 'ויאמר אלי הראית בן אדם וגו' עושים בחשך' וגו'. **וכינן שלא מחו בידם, חזרו להיות עושין אחר הדלת, שנאמר (ישעיה נז) 'ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך'.** **וכינן שלא מחו בידן, חזרו להיות עושין על הגגות, שנאמר (צפניה א) 'ואת המשתחווים על הגגות לצבא השמים'.** **וכינן שלא מחו בידן, חזרו להיות עושין בגגות, שנאמר (ישעיה סה) 'זובחים בגגות'.** **וכינן שלא מחו בידן, חזרו להיות עושין בראשי הקהלים, שנאמר (הושע ד) 'על ראשי הקהלים יזבחו ועל הגבעות יקטירו'.** **וכינן שלא מחו בידן, חזרו**

לדרוך מצרים לשמות מי שחור ומה לך לדרוך אשור לשמות מי נהר'. אלו זכיתם, היתם יושבים בירושלים ואומרים שירים ומזמורים לפני הקדוש ברוך הוא, עכשו שלא זכיתם, הרי אתם גולין לבבל וקוראים קינים ונהי, הרי (תהלים קלז) 'על נהרות בבל', 'איכה'.

**כ** רבי אלכסנדר פתח, (תהלים קב) **שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג**. אמר הקדוש ברוך הוא, **שקדתי להכניס בני לארץ ישראל מיד, ואהיה כצפור בודד על גג**, מה הצפור מתבודד מגג לגג ומגדר לגדר ומאילן לאילן ומשוכה לשוכה, כך כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים במחלקת וחונים במחלקת, 'ויסעו ויחנו', וכינן שבאו להר סיני, נעשו כלם הומוניא, ויחנוו אין כתיב כאן, אלא (שמות יט) 'ויחנו שם ישראל', באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, הרי השעה שאמתן תורה לבני.

**דבר אחר שקדתי ואהיה כצפור**, אמר הקדוש ברוך הוא, שקדתי אני להשרות שכניתי בבית המקדש לעולם, ואהיה כצפור, מה הצפור הזה בשעה שאמה נוטל גוזליה היא יושבת בדר, כך אמר הקדוש ברוך הוא, שרפתי את ביתי, והחזרתי את עירי, והגליתי את בני לבין אמות העולם, וישובתי לי לבדי, 'איכה'.

**כא** רבי אלכסנדר פתח, (ויקרא יג) **והצרוע אשר בו הנגע וגו' והצרוע, זה בית המקדש. אשר בו הנגע, זו עבודה זרה שהיא מטמאה כנגע, שנאמר 'ויחללו את מקדשי ויטמאוה'.** **בגדיו יהיו פרמים, אלו בגדי כהונה. וראשו יהיה פרוע,** הוא שנאמר (ישעיה כב) 'ויגל את מסך יהודה', גלי דכסיא. **ועל שפם יעטה, כינן שגלו ישראל לבין אמות העולם, לא היה אחד מהן יכול להוציא דבר תורה מפיו. וטמא טמא יקרא, חרבן ראשון וחרבן שני.**

אמר רבי יוסי בן חלפתא, כל מי שהוא יודע כמה שנים עבדו ישראל עבודה זרה, הוא יודע אימתי בן דוד בא, ואית לן תלתא קראי מסייע ליה, הדא

עד אשר לא יבאו ימי הרעה, אלו ימי הגלות. והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, לא טובה ולא רעה. עד אשר לא תחשף השמש, למלכות בית דוד, דכתיב ביה (תהלים פט) 'וכסאו כשמש נגדי'. והאור, זו התורה שכתוב בה (משלי ו) 'כי נר מצוה ותורה אור'. והערס, זו סנהדרין, דתניא סנהדרין היתה פתחי גרין עגלה. והפוכבים, אלו הרבנים, דכתיב (דניאל יב) 'ומצדיקי הרבים פפוכבים לעולם ועד'. ושבו העבים אחר הגשם, את מוצא, שכל הנבואות הקשות והרעות שנתנבא עליהם ירמיהו, לא באו עליהם אלא לאחר חרבן בית המקדש.

ביום שיוועו שומרי הבית, אלו משמרות כהונה ולויה. והתענותו אנשי החיל, אלו הכהנים. אמר רבי אבא בר כהנא, עשרים ושנים אלף לויים הניף אהרן ביום אחד, שנאמר (במדבר ח) 'ויניף אהרן אתם תנופה לפני ה'". אמר רבי חנינא, המראה היו דבר קל הוא, והיה הפה זרק על הפכש שלשים ושתים אמה לאחורי ידיו. וכטלו הטוחנות, אלו משניות גדולות, כגון משנתו של רבי עקיבא, ומשנתו של רבי אושעיא, ומשנתו של בר קפרא. כי מצטו, זו התלמוד שהוא כלול בהם. וחשכו הרואות, את מוצא, כשגלו ישראל לבין אמות העולם, לא היה אחד מהם יכול לזכור את תלמודו. וסגרו דלתים בשוק, אלו דלתות נחשתא בר אלנתן, שהיו פתוחין לרוחה. בשפל קול השחנה, על ידי שלא נתעסקו בדברי תורה. אמר רבי שמואל בר נחמן, נמשלו ישראל כטוחנות, מה הטוחנות אינן בטלות לעולם, אף ישראל אינן בטלין מן התורה לא ביום ולא בלילה, שנאמר (יהושע א) 'והגית בו יומם ולילה'.

ויקום לקול הצפור, זה נבוכדנצר הרשע, אמר רבי, שמונה עשרה שנה היתה בת קול יוצאת בפלסטין של נבוכדנצר ואומרת, עבדא בישא זיל חרב ביה דמרך, דכניה לא שמעין ליה. וישחוו כל בנות השיר, שעלה ובטל השיר מבית המשתה, היא הוא דכתיב (ישעיה כד) 'בשיר לא ישתו יין'. גם מגבוה יראו, מגבוהו של עולם נתירא ולא בעי, אמר, בעי מצמצמא יתי, למעבד

להיות עושין בשדות, דכתיב (שם יב) 'גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי'. רבי יודן ורבי איבו טבי בשם רבי יאשיה אמרי, על כל תלם ותלם היו מעמידין צלם. רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי הושעיא אמרי, היה אחד מהן חורש שדהו לזכסון, מעמיד צלם באמצע, כדי שיהו ראשי תלמים מראין לה. וכיון שלא מחו בגדן, חזרו להיות עושין בראשי הדרכים, שנאמר (יחזקאל טו) 'אל כל ראש דרך בגית רמתך'. וכיון שלא מחו בגדן, התחילו [חזרו] להיות עושין ברחובות, שנאמר (שם) 'ותבני לך גב ותעשי לך רמה בכל רחוב'. וכיון שלא מחו בגדן, חזרו להיות עושין בעירות, שנאמר (ירמיה ב) 'כי מספר עריך היו אלהיך יהודה' וגו'. וכיון שלא מחו בגדן, חזרו להיות עושין בחוצות, שנאמר (שם יא) 'ומספר חצות ירושלים שמתם מזבחות לבשת'. עד אימתי, עד שהכניסוה לבית קדשי הקדשים, שנאמר (יחזקאל ח) 'סמל הקנאה הזה בביאה', מהו 'בביאה', אמר רבי אחא, הא ביה ביה, תותבא מפני מארי ביתא.

אמר רבי ברכיה, (ישעיה כח) 'כי קצר המצע מהשתרע', מהו 'מהשתרע', שתריע לקבל אשה ובעלה ורעה. 'והמסכה צרה כהתכנס', עציתם מסכה צרה, לאותו שכתוב בו (תהלים לג) 'כנס כנוד מי הים'. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

כג רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתח, (קהלת יב) וזכר את בוראך בימי בחורתיך, אמר שלמה לישראל, זכר את בוראך, זכרו את בוראכם עד שבתרומיתכם קימות, עד שברית כהונה קימת, שנאמר (שמואל א' ב) 'ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן'. עד שברית לויה קימת, שנאמר (דברים יח) 'כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך'. עד שברית מלכות בית דוד קימת, שנאמר (תהלים עח) 'ויבחר בדוד עבדו'. עד שברית ירושלים קימת, שנאמר (מלכים א' יא) 'והעיר אשר בחרתי בה'. עד שברית בית המקדש קימת, שנאמר (דברי הימים ב' ז) 'ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה'. עד שאת קימת, שנאמר (דברים ז) 'בך בחר ה' אלהיך'.

ולא תצליחו כי עזבתם את ה' ויעזב אתכם, ויקשרו עליו וינגמיהו אבן וגו'. ולא נהגו בדמו לא כדם הצבי ולא כדם האיל, דכתיב (ויקרא יז) 'ושפך את דמו וכסהו בעפר', ביום הכא 'כי דמה בתוכה היתה', וכל כך למה, (יחזקאל כד) 'להעלות חמה לנקם נקם'.

רבי יודן שאל לרבי אחא, היכן הרגו ישראל את זכריה, בעזרת נשים או בעזרת ישראל, אמר לו, לא בעזרת נשים ולא בעזרת ישראל אלא בעזרת כהנים. ולא נהגו בדמו לא כדם הצבי ולא כדם האיל, דכתיב ביה 'ושפך את דמו וכסהו בעפר', וברם הכא 'על צחית סלע' וגו', כל כך למה, 'להעלות חמה לנקם נקם נתתי את דמה על צחית סלע' וגו'.

שבע עברות עשו ישראל באותו היום, הרגו כהן, ונביא, ודין, ושפכו דם נקי, וחללו את השם, וטמאו את העזרה, ויום השבת ויום הכפורים היה. וכינון שעלה נבונרצדן התחיל הדם תוסס, אמר להם, מה טיבו של דם זה, אמרו לו, דם פרים ואילים וכבשים שהיינו שוחטין, מיד שלח ואיתי דמי זבחים, ולא אידמו ליה, אמר להם, אין אמריתו מוטב, ואם לאו סריקנא לבשריהו דהנהו אינשי במסרקי דפרזלא, אמרי ליה, מאי גימא לה, נביא הנה דהנה מוכח לן, קמינן עליה וקטליניה, והא כמה שני דלא גיח דמיה. אמר להו, אנא מפסנא ליה, איתי קומיה סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה וקטליניהו, עד שהגיע דם לדרמן של זכריה, לקים מה שנאמר (הושע ד) 'פרצו ודמים בדמים נגעו', ועדין הדם תוסס, איתי בחורים ובתולות וקטל עלויה ולא נח, איתי תינוקות של בית רבן וקטל עלויה ולא נח, איתי שמונים אלף פרחי כהונה וקטל יתהון, עד שהגיע דם לדרמן של זכריה, ועדין היה הדם תוסס, אמר, זכריה זכריה, כל טובים שבהם אבדתי, נחא לה דליכליניהו לכלהו, כדאמר ליה הכי, מיד נח. בההיא שעתא הרהר לעשות תשובה בנפשיה ואמר, ומה אם על נפש אחת כך, ההוא גברא דקטל כל הנהו נפשתיא על אחת כמה וכמה, ערק וישרר פרושנא לביתיה ואגיר.

לי כדעבד לסבי. ותתמתים בדרך, רבי אבא בר כהנא ורבי לוי, רבי אבא בר כהנא אמר, חתיתה של דרך נפלה עליו. ורבי לוי אמר, התחיל מחבי חבנים בדרך.

(יחזקאל כא) **פי עמד מלך בבל על אם הדרך, על אמה דבצליה. בראש שני הדרכים, שהיא מתוכת בין שני הדרכים, אחת הולכת למדבר ואחת הולכת לירושלים. לקסם קסם, התחיל קוסם קסמים. קלקל בחצים, התחיל לקלקל בחצים לשמה של רומי ולא עלתה, לשמה של אלכסנדריא ולא עלתה, לשמה של ירושלים ועלתה לו. זרע זריעות ונטע נטיעות לשמה של רומי ולא עלתה לו, לשמה של אלכסנדריא ולא עלתה לו, לשמה של ירושלים ועלתה לו וצמחו. הדליק גרות ופנסים לשמה של רומי ולא האירו, לשמה של אלכסנדריא ולא האירו, לשמה של ירושלים והיו מאירין. שאל בתרפים, בעבודה זרה שלו, הדיף דאת אמר (שמואל א' טו) 'ואנן ותרפים הפצור'. ראה בפכד, אמר רבי, כהדין ערבא, דהנה נכיס אימרא וחמי בכבדא. בימינו היה הקסם ירושלים, נראין הוו קסמאי על ירושלים בימינו. לשום פרים, פלימרכוס. לפתח פה ברצח, ספקלטרים. להרים קול בתרועה, סרפינוס. לשום פרים על שערים, טירונין. לשפוף סוללה, אבגי בלסטרוס. לבנות דין, כבשים. וכלם, והיה להם פקסם שוא בעיניהם שבעי שבעות להם, אמר יחזקאל לישראל, אלו זכיתם, הייתם קוראין בתורה שהיא נדרשת שבעה משבעה, ועכשו שלא זכיתם, הרי נביכדנצר בא ומקסם עליכם שבעה משבעה, הדיא הוא דכתיב 'שבעי שבעות להם'.**

**והוא מזכיר עון להתפש, זה עונו של זכריה, הדיא הוא דכתיב (דברי הימים ב' כד) 'ורוח אלהים לבשה את זכריה בן יהוידע הפהן ויעמד מעל לעם', וכי מעל ראשי העם היה דאת אמר 'מעל לעם', אלא שראה עצמו גבוה מכל העם, חתן המלך וכהן גדול ונביא ודין, התחיל מדבר גדולות, הדיא הוא דכתיב (שם) 'ויאמר להם פה אמר האלהים למה אתם עוברים את מצות ה'**

(קהלת יב) **וַיִּנָּאץ הַשָּׁקֶד**, זו נבואתו של ירמיה, הָדָא הוּא דְכִתְיָב (ירמיה א) 'וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וְאָמַר מִקֵּל שָׁקֶד אֲנִי רֹאֶה'. אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר, מָה סִימְנֵי שֶׁל שָׁקֶד זֶה, מְשַׁעָה שֶׁהוּא מְצִיץ עַד שְׁעָה שֶׁהוּא גּוֹמֵר, עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם, כִּף מִשְׁבָּעָה עֲשָׂר בְּתַמּוּז עַד תְּשַׁעָה בָּאָב עֲשָׂרִים וְאַחַד יוֹם. **וַיִּסְתַּבֵּל הַחֲגָב**, זֶה צִלְמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, דְּכִתְיָב (דניאל ג) 'נְבוּכַדְנֶצַּר עֲבַד צֶלֶם דִּי דִּתְב רומה אֲמִין שְׁתִּין פְּתִיָה אֲמִין שֵׁת'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל דְּרוּמִיָּה אֲמִין שְׁתִּין וּפְתִיָה שֵׁת, מִי יָכִיל קָאִים, אִם אֵין עוֹבְדֵי שְׁלִישׁ רומה, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד, וְאַתָּה אָמַר (שם) 'אַקִּימָה בְּבִקְעַת דּוּרָא', אָמַר רַבִּי לִוִּי, כִּקְנָה הָיָה מַעֲמִידִין לִיה וְהוּא נּוֹפֵל, מַעֲמִידִין אוֹתוֹ וְהוּא נּוֹפֵל, עַד הֵיכָן, רַבִּי חֲזִי בָשֵׁם רַבִּי יִצְחָק אָמַר, עַד שֶׁהִבִּיאוּ כָל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהוֹצִיאוּ מִירוּשָׁלַיִם, וְשָׁפְכוּ דִימוּס עַל רִגְלָיו, לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ז) 'כֶּסֶףם בַּחוּצוֹת יִשְׁלִיכוּ וְזָהָבם לְגִדָּה יִהְיֶה'. וְתַפֵּר הָאֲבִיוֹנָה, זו זְכוֹת אָבוֹת.

**כִּי הוֹלֵךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ**, מִבְּבֵל הָיָה וְשָׁם חֲזָרוּ. וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוּפָדִים, זֶה גִּלּוֹת יְכִנְיָה. אֵת מוֹצֵא, בְּשַׁעָה שֶׁיֵּרֵד נְבוּכַדְנֶצַּר מִירוּשָׁלַיִם וְגִלּוֹתוֹ שֶׁל צִדְקִיָּה בִּידּוֹ, יֵצֵתָה גִּלּוֹתוֹ שֶׁל יְכִנְיָה לְקִרְיָתוֹ, מִכְסִּים שְׁחוּרִים מִבִּפְנִים וּלְבוּשִׁים לְבָנִים מִבַּחוּץ, וְהָיָה מְקַלְסִין לְקִרְיָתוֹ, נִקְטָה בְּרַבְרִיָּה, וְהוּן שְׁאֵלִין, מָה עֲבִיד בָּאָבָא, מָה עֲבִיד בָּאָחָא, מָה עֲבִיד בְּבָרִי, וְאֵנּוֹן אֲמִרִין לִיה (ירמיה טו) 'אֲשֶׁר לְמֹנֹת לְמֹנֹת וְאֲשֶׁר לְחֶרֶב לְחֶרֶב', וְהוּן מְקַלְסִין בַּחֲדָא יָדָא, וּמִסְפָּדִין בַּחֲדָא יָדָא, לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כד) 'וּפִאֲרַכֶּם עַל רִאשֵׁיכֶם' וְגו'.

**עַד אֲשֶׁר לֹא יִרְחַק חֶבֶל הַכֶּסֶף**, זו שְׁלִשְׁלֹת יוֹחֲסִין. וְתֵרֵץ גִּלְתָּ הַזֶּהָב, אֵלּוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה, (תהלים יט) 'הִנֵּחַ מִדִּים מִזֶּהָב וּמִפֶּזָּב רֵב'. וְתִשְׁכַּר כַּד עַל הַמִּבּוֹעַ, תֵּרִין אֲמוּרָאִין, חַד אָמַר, כַּדוֹ שֶׁל בְּרוּךְ עַל מִבּוֹעֵי שֶׁל יִרְמְיָה. וְחַד אָמַר, כַּדוֹ שֶׁל יִרְמְיָה עַל מִבּוֹעֵי שֶׁל בְּרוּךְ, הָדָא הוּא דְכִתְיָב (ירמיה לו) 'מִפִּי יִקְרָא אֵלַי'. וְנִרְץ הַגִּלְגָּל אֶל הַבּוֹר, זו בְּבֵל, שֶׁהָיָה זֹטָא שֶׁל עוֹלָם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, (ישעיה מד) 'הָאֹמֵר לַצּוֹלָה חֲרָבִי', זו בְּבֵל, לְמָה נִקְרָאת שְׁמָה צוֹלָה, שֶׁשָּׁם צָלְלוּ מִי

מִבּוֹל, דְּכִתְיָב (ירמיה נא) 'גַּם בְּכָל לִנְפֹל חֲלָלִי יִשְׂרָאֵל גַּם לְבָבִל נָפְלוּ חֲלָלִי כָל הָאָרֶץ'. אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, כְּתִיב (בראשית יא) 'וַיִּמָּצְאוּ בְקֶעֶחַ בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם', לְמָה נִקְרָאת שְׁמָה 'שִׁנְעָר', שֶׁשָּׁם נִנְעַר דּוֹר הַמִּבּוֹל. דְּבָר אַחֵר 'שִׁנְעָר', שֶׁהָיָה מְנַעֲרִין מִכָּל הַמִּצּוֹת, מִצְוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת. דְּבָר אַחֵר 'שִׁנְעָר', שֶׁהָיָה מִתִּין בְּתִשְׁנָק, בְּלֹא נִרְ וּבְלֹא מִרְחָץ. דְּבָר אַחֵר 'שִׁנְעָר', שֶׁהָיָה מִתִּין נְעָרִים. דְּבָר אַחֵר 'שִׁנְעָר', עִיר שְׁשִׁירְיָה נְעָרִים מִבְּעִטִּים בַּתּוֹרָה. דְּבָר אַחֵר 'שִׁנְעָר', שֶׁהִעֲמִידָה שׁוֹנָא וְעַר לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֵינָה זֶה, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר.

**וַיֵּשֶׁב הָעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה**, מִבְּבֵל הָיָה וְשָׁם חֲזָרוּ. וְהָרוּחַ תִּשּׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים וְגו', זֶה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. כִּיִּן שֶׁנִּסְתַּלַּק רוּחַ הַקֹּדֶשׁ גָּלוּ, וְכִיִּן שֶׁגָּלוּ, הָיָה יִרְמְיָה מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם, 'אֵיכָה יִשְׁבָּה כְּדָד'.

**כַּד רַבִּי יוֹחָנָן פִּתַּח**, (ישעיה כב) **מִשָּׂא גִיא חֲזִיוֹן**, גִּיא שְׁכָל הַחֲזוֹנִים מִתְנַבְּאִים עֲלֵיהָ. גִּיא שְׁכָל הַחֲזוֹנִים עוֹמְדִים מִמֶּנָּה, דָּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל נְבִיא שֶׁלֹּא נִתְפָּרַשׁ שָׁם עִירוֹ, יְרוּשָׁלַיִם הָיָה. 'גִּיא חֲזִיוֹן', שֶׁהִשְׁלִיכוּ דְבָרֵי חֲזוֹנִים לְאֶרֶץ. מָה לָךְ אָפּוֹא כִּי עֲלִית לְכָף לַגּוֹת, וְלֹאֲגָרָא סְלָקִין לִוִּן, אָמַר רַבִּי לִוִּי, אֵלּוֹ גִּסֵּי הָרוּחַ.

**תִּשְׁאוֹת מְלָאָה**, אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּן יַעֲקֹב, הִלְשׁוֹן הַזֶּה מִשְׁמַשׁ שְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת, צְרוּת, מְרַגְשׁוֹת, אֶפְלָה. צְרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לט) 'תִּשְׁאוֹת נִגַּשׁ לֹא יִשְׁמַע'. מְרַגְשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כב) 'תִּשְׁאוֹת מְלָאָה'. אֶפְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לו) 'אֲמַשׁ שׁוֹאָה וּמִשְׁאָה'. עִיר הוֹמִיָּה, קִרְיָתָא מְעֻרְבָּכְתָּא. קִרְיָה עֲלִיזָה, קִרְיָתָא דְחִיָּתָא. חֲלָלִין לֹא חֲלָלִי חֲרָב וְלֹא מִתִּי מִלְחָמָה, וַיִּמָּה הֵן, 'מִגִּי רָעַב וּלְחִמִּי רִשְׁף'.

**כָּל קָצִינֵיךְ נָדְדוּ יַחַד מִקְשֶׁת אֶסְרוּ**, מִקְשִׁיתָם נִמְסְרוּ לְמַלְכֵיכוֹת. דְּבָר אַחֵר כָּל קָצִינֵיךְ נָדְדוּ יַחַד מִקְשֶׁת אֶסְרוּ, שֶׁהָיָה מִתִּירִין גִּידֵי קִשְׁתוֹתָם וְאִסְרוּן בֵּהֶן. כָּל נִמְצָאֵיךְ אֶסְרוּ יַחַד מִרְחוּק בְּרַחוּ, מִרְחִיקִים מִלְשֻׁמַּע דְּבָרֵי תוֹרָה, כְּמָה דָּאֵת אָמַר (ירמיה לא) 'מִרְחוּק ה' נִרְאָה לִי'.



אכל אתם לא הבטחתם, הינו הוא דאמר, ולא הבטחתם אל עשיה ויצרה מרחוק לא ראיתם.

**ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד,** אמרו מלאכי השרת לפניו, רבונו של עולם, כתיב (תהלים צו) 'הוד והדר לפניו' ואתה אומר כדן, אמר להון, אנא מליף לכון, הינו הוא דאמר (ישעיה לב) 'פשטה וערה וחגורה על חלצים', כך תהיו מספדין. 'על שדים סופדים', על חרבן ראשון ועל חרבן שני. 'על שדי חמד', על בית חמדתי שעשיתי אותו כשדה, הינו הוא דאמר (מכה ג) 'ציון שדה תחרש'. (ישעיה לב) 'על גפן פוריה', אלו ישראל, כמה דאת אמר (תהלים פ) 'גפן ממצרים תסיע'.

דבר אחר, **ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא וגו'**, זהו שאמר הכותב ברוח הקדש על ידי בני קרח, (שם מב) 'אלה אֲזַכְּרָה וְאֶשְׁפָּכָה עָלַי נִפְשִׁי' וגו', כנגד מי אמרוהו בני קרח למקרא הזה, לא אמרוהו אלא כנגד כנסת ישראל, שאמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, זכורה אני בטחון ושאנן ושלנה שהייתי שרויה בו, ועכשו נתרחק ממני, ואני בוכיה ומתאנחת ואומרת, מי ישימני כשנים הראשונים שהיה מקדש בנוי, ובתוכו אתה יורד משמי מרום ומשרה שכינתך עלי, ואמות העולם מקלסין אותי, וכשהייתי מבקשת רחמים על עוני, אתה עונה אותי, ועכשו אני בבושה וכלמה.

ועוד אמרה לפניו, רבונו של עולם, שממה עלי נפשי, כשאני עוברת על ביתך והוא חרב וקול דממה בתוכו, ואומר, מקום שזרעו של אברהם הקריבו קרבן לפניך, והפחנים עומדים על הדיוכן, והלויים מקלסים בכנורות, יהיו שועלים מרקדים בו, הדא הוא דכתיב (איכה ה) 'על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו', אלא מה אעשה שעונותי גרמו לי, ונביאי השקר שהיו בתוכי, שהתעו אותי מדרך חיים לדרך המות, לכך נאמר 'אלה אֲזַכְּרָה וְאֶשְׁפָּכָה עָלַי נִפְשִׁי' וגו'.

דבר אחר, **ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו'**, בשעה שבקש הקדוש ברוך

על פן אמרתי שעו מני אמר בפכי, אמר ריש לקיש, בשלשה מקומות בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא, ולא הניחו, ואלו הן, בדור המבול, ובנים, ובחרבן בית המקדש. בדור המבול מה כתיב, (בראשית ו) 'ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם'. בנים כתיב (שמות יד) 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה'. ובחרבן בית המקדש כתיב (ישעיה כב) 'על פן אמרתי שעו מני אמר בפכי'.

**אל תאיצו לנחמני,** אל תאספו אין כתיב כאן, אלא 'אל תאיצו', אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, נוחמין אלו שאתם אומרים לפני, ניאוצין הן לי, למה, פי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' אלהים צבאות, יום מערב, יום דבנה, יום דבכה. בגיא חזיון, גיא שכל החוזים מתנבאים עליה. מקרקר קיר ושווע אל החר, שהיו מקרקרים קירות בתיהם ועושין אתם מגנים, ומעמידים אותן על שועיהם.

**ועילים נשא אשפה,** רב אמר, הדא קבוצ דגירי. **ברכב אדם פרשים וקיר ערה מגן,** שהיו מקרקרים קירות בתיהם, ועושים אותם מגנים. **ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב,** רב אמר, כמלא עומקה של מי ים. **והפרשים שת שתו השערה,** משתי אילין ומשתי אתנן ומתחמאין סגין. **וגל את מסך יהודה,** גלי דכסא. **ותבט ביום ההוא אל נשק בית הער,** תני רבי שמעון ברי יוחאי, כלי זין היה לישראל בסיני, והיה שם המפרש חקוק עליו, וכשחטאו נשל מהן, הדא הוא דכתיב (שמות לג) 'ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב'. כיצד נשל מהן, רבי איבו ורבנן, רבי איבו אמר, מאליה היה נקלף. ורבנן אמרי, מלאך היה יורד ומקלפו.

**ואת בקיעי עיר דוד ראיתם כי רבו וגו' ואת בתי ירושלים ספרתם ומתצו הבתים לבצר החומה,** מלמד שהיו נוטצין בתיהם ומוסיפין על החומה, ולא כבר עשה חזקיהו כן, הלא כתיב (דברי הימים ב' לב) 'ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה וגו', אלא חזקיה 'בה' אלהי ישראל בטח' (מ"ב יח),

הוא להחריב את בית המקדש, אמר, כל זמן שאני בתוכו אין אמות העולם נוגעין בו, אלא אכביש את עיני ממנו, ואשבע שלא אזקק לו עד עת קץ, ויבואו האויבים ויחריבו אותו. מיד נשבע הקדוש ברוך הוא בימינו והחזירה אחריו, הִדָּא הוא דכתיב (שם ב) 'השיב אחר ימינו מפני אויב', באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו. וכיון שגשרף, אמר הקדוש ברוך הוא, שוב אין לי מושב בארץ, אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון, הִדָּא הוא דכתיב (הושע ה) 'אלכה ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ויבקשו פני'. באותה שעה היה הקדוש ברוך הוא בוכה ואומר, אוי לי מה עשיתי, השריתי שכינתי למטה בשביל ישראל, ועכשו שחטאו חזרתי למקומי הראשון, חס ושלום שהייתי שחוק לגוים ולעג לבריות.

באותה שעה בא מטטרו"ן ונפל על פניו, ואמר לפניו, רבוננו של עולם, אני אבכה ואתה לא תבכה. אמר לו, אם אין אתה מניח לי לבכות עכשו, אפנס למקום שאין לך רשות לפנס ואבכה, שגאמר (ירמיה יג) 'ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גנה וגו'.

אמר להן הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, בואו ונלך אני ואתם, ונראה בביתי מה עשו אויבים בו. מיד הלך הקדוש ברוך הוא ומלאכי השרת וירמיה לפניו, וכיון שראה הקדוש ברוך הוא את בית המקדש, אמר, בודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם, באותה שעה היה הקדוש ברוך הוא בוכה ואומר, אוי לי על ביתי, בני היכן אתם, פהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם, התריתי בכם ולא חזרתם בתשובה. אמר הקדוש ברוך הוא לירמיה, אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחיד, ועשה לו חפה ומת בתוך חפתו, ואין לך קאב לא עלי ולא על בני,

לך וקרא לאברהם ליצחק וליצחק וימשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות. אמר לפניו, רבוננו של עולם, אני יודע היכן משה קבור. אמר לו הקדוש ברוך הוא, לך עמד על שפת הירדן,

והרם קולך וקרא, בן עמרם בן עמרם, עמד וראה צאנך שבלעום אויבים. מיד הלך ירמיה למערת המכפלה, ואמר לאבות העולם, עמדו, שהגיע זמן שאתם מתבקשין לפני הקדוש ברוך הוא. אמרו לו למה, אמר להם אני יודע, מפני שהיה מתירא שלא יאמרו ב'מיה' היתה לבנינו זאת. הניחן ירמיה ועמד על שפת הירדן וקרא, בן עמרם בן עמרם עמד, הגיע זמן שאתם מבקש לפני הקדוש ברוך הוא. אמר לו, מה היום מימים שאני מבקש לפני הקדוש ברוך הוא. אמר לו ירמיה אני יודע. הניחו משה והלך אצל מלאכי השרת, שהיה מכיר אותן משעת מתן תורה, אמר להם, משרתי עליונים כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקדוש ברוך הוא. אמרו לו, בן עמרם אי אתה יודע שבית המקדש חרב וישראל גלו. והיה צועק ובוכה עד שהגיע לאבות העולם, מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם, והיו צועקים ובוכין עד שערי בית המקדש. כיון שראה אותם הקדוש ברוך הוא, מיד ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרקרה ולתגר שק, ואלמלא מקרא שכתוב אי אפשר לאומרו. והיו בוכין והולכין משער זה לשער זה, כאדם שמתו מוטל לפניו. והיה הקדוש ברוך הוא סופד ואומר, אוי לו למלך שבקטנותו הצליח וקוננותו לא הצליח.

אמר רבי שמואל בר נחמן, בשעה שחרב בית המקדש, בא אברהם לפני הקדוש ברוך הוא, בוכה, וממרט זקנו, ותולש שערו ראשו, ומכה את פניו, וקורע את בגדיו, ואפר על ראשו, והיה מהלך בבית המקדש וסופד וצועק, אמר לפני הקדוש ברוך הוא, מפני מה נשתפיתי מכל אמה ולשון, שבאתי לידי בושא וכלמה זאת.

כיון שראהו מלאכי השרת, אף הם קשרו הספד שורות שורות, ואומרין (ישעיה לג) **נשמו מסלות שבת עבר ארח וגו'**, מאי **נשמו מסלות**, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, מסלות שהתקנת לירושלים שלא יהו עוברי דרכים פוסקים מהם, היאך היו לשממה. **שבת עבר**

צרתם. כיון ששמעו תורה כף, עמדה לצד אחד ולא העידה בהן.

אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם, גבאו עשרים ושתים אותיות ויעידו בהן בישראל. מיד באו עשרים ושתים אותיות, באה אל"ף להעיד בישראל שעברו על התורה, אמר לה אברהם, אל"ף את ראש לכל האותיות ובאת להעיד בישראל ביום צרתם, זכרי יום שנגלה הקדוש ברוך הוא על הר סיני, ופתח בך (שמות כ) 'אנכי ה' אלהיך', ולא קבלוך אמה ולשון אלא בני, ואת באת להעיד בבני. מיד עמדה אל"ף לצד אחד ולא העידה בהן.

באתה בי"ת להעיד בהם בישראל, ואמר לה אברהם, בתי את באת להעיד על בני שהם זריזין בחמשה חמשי תורה שאת בראש התורה, הך הוא דכתיב (בראשית א) 'בראשית ברא אלהים', מיד עמדה בי"ת לצד אחד ולא העידה כלום.

באתה גימ"ל להעיד בישראל, אמר לה אברהם, גימ"ל את באת להעיד בבני שעברו על התורה, כלום יש אמה שמקיימת מצות ציצית שאת נתונה בראש אלא בני, הך הוא דכתיב (דברים כב) 'אדילים תעשה לך'. מיד עמדה גימ"ל לצד אחד ולא העידה כלום. וכיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם, נתבשרו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל.

מיד פתח אברהם לפני הקדוש ברוך הוא ואמר, רבוננו של עולם, למאה שנה נתת לי בן, וכשעמד על דעתו והיה בחור בן שלשים ושבע שנים, אמרת לי העלהו עולה לפני, ונעשיתי עליו כצאן ולא רחמתי עליו, אלא אני בעצמי כפתי אותו, ולא תזכר לי זאת, ולא תרחם על בני.

פתח יצחק ואמר, רבוננו של עולם, כשאמר לי אבא (בראשית כב) 'אלהים יראה לו השה לעולה בני', לא עפכתי על דבריך, ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח, ופשטתי את צוארי תחת הסכין, ולא תזכר לי זאת ולא תרחם על בני.

ארת, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, דרכים שהיו ישראל עוברים ושבים בהם בחגים, היאך שבתו. הפר ברית, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, הופר ברית של אברהם אביהם שעל ידו מתישב העולם, ועל ידו הפירוץ בעולם שאתה אל עליון קונה שמים וארץ. מאס צרים, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, מאסת ירושלים וציון לאחר שבחרת בהם, הך הוא דכתיב (ירמיה יד) 'המאס מאסת את יהודה ואם בציון געלה נפשך וגו'. לא חשב אנוש, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, אפלו כדור אנוש שהיו ראש לעובדי עבודה זרה, לא חשבת את ישראל. באותה שעה נזקק הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, אמר להם, מה לכם קושרין מספד בענין הזה שורות שורות, אמרו לפניו, רבוננו של עולם, מפני אברהם אלהיך שבא לביתך וספד וכה, מפני מה לא השגחת עליו, אמר להם, מיום שנפטר אלהי מלפני לבית עולמו לא בא לביתי, ועכשו (ירמיה יא) 'מה לידידי בביתי'.

אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, מפני מה הגלית את בני ומסרתני בידי האמות, והרגום בכל מיתות משנות, והחרבתי את בית המקדש, מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך. אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם, בניך חטאו ועברו על כל התורה, ועל עשרים ושתים אותיות שבה, הך הוא דכתיב (דניאל ט) 'וכל ישראל עברו את תורתך'.

אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך. אמר לו, תבא תורה ותעיד בהם בישראל. מיד באה תורה להעיד בהן, אמר לה אברהם, בתי את באה להעיד בהן בישראל שעברו על מצותיך, ואין לך בשת פנים מפני, זכרי יום שהחזירך הקדוש ברוך הוא על כל אמה ולשון ולא רצו לקבלך, עד שבאו בני להר סיני וקבלו אותם וכבדוך, ועכשו את באה להעיד בהם ביום

היכי הוּוּ יְדִיכוֹן כְּפִיתִין לְאַחֲרִיכוֹן, הִיכִי לֹא בִלְעָתוֹן רוּקָא בְּפוּמִיכוֹן.

פֶּתַח מִשָּׁה וְאָמַר, לִיטָא שְׂמִשָּׁא, אֲמַאי לֹא חֲשַׁכְתָּ בְּשַׁעַר דְּעָאֵל שְׁנָאָה לְבֵית מִקְדָּשָׁא, אַהֲדַר לִיה שְׂמִשָּׁא, בְּחִידָא מִשָּׁה רַעֲיָא מִהִימְנָא, הִיכִי אַהֲוִי חֲשׂוּכָא, דְּלֹא שְׁבָקִין לִי וְלֹא רַפּוּ לִי, דְּנִקְטִין לִי בְּשִׁתִּין שׁוּטִי דְּנוּרָא וְאָמְרִין לִי פּוּק וְנִהַר נְהוּרִידָא.

תּוֹב פֶּתַח מִשָּׁה וְאָמַר, וַיַּעַל זִינָא מִקְדָּשָׁא הִיכִי חֲשֵׁךְ, וַיַּעַל מִטָּא זְמַנִּיה דִּיחֲרֵב וְהִיכְלָא מְכֻלִּי, וְדִרְדְּשִׁי דְּבִי רַב מִתְקַטְלִין, וְאִבְוֵהוּן אֲזַלִּין בְּשִׁבְיָה וְגִלּוּתָא וּבְחֲרָבָא.

תּוֹב פֶּתַח מִשָּׁה וְאָמַר, שְׂבָאִי אִי בְּחִיכוֹן, אַתּוֹן קְטוּלִי לֹא תִקְטְלוּן קְטוּלָא אַכְזָרָאָה, וְלֹא תִשּׁוּנוּן כְּלָאָה גְּמִירָא, וְלֹא תִקְטְלוּן בְּרָא בְּאַנְפוּהִי דְּאַבָּא, וּבְרִיתָא בְּאַנְפָּה דְּאַמָּא, דְּמִטָּא זִמְנָא דְּמִרִי שְׂמִיָּא חוּשְׁבָּנָא חֲשִׁיב מִנְכוּן. וְכִשְׁדָּאִי רְשִׁיעִיָּא לֹא עֲבָדִין הִכִּי, אֲלֹא מוֹתְבִין לִיה לְבָרָא בְּכִנְפֵיה דְּאַמִּיָּה, וְאָמְרִין לִיה לְאַבְוָה, קוּם נְכִסְיָה, בְּכִיָּא אֲמִיָּה, וְנִתְרִין דְּמַעְתָּא עֲלוּהִי, וְאַבְוֵיהִי תִלָּה לִיה רִישִׁיָּה. וְעוֹד אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּתִבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ (ויקרא כב) 'וְשׂוֹר אוֹ שֶׁהָ אוֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד', וְהִלָּא כָּכָר הָרְגוּ בְּנִים וְאַמּוּתֵיהֶם כְּמָה וְכְמָה וְאַתָּה שׁוֹתֵק.

בְּאוֹתָהּ שַׁעַר קִפְצָה רַחֵל אֲמִנוּ לְפָנֶי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמְרָהּ, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גְּלוּי לְפָנֶיךָ שִׁיעָקָב עֲבָדְךָ אֶהְבֵּנִי אֶהְבָּה יְתָרָה, וְעַבְדְּ בְּשִׁבְלִי לְאַבָּא שְׁבַע שָׁנִים, וְכִשְׁהַשְׁלִימוֹ אוֹתָן שְׁבַע שָׁנִים וְהִגִּיעַ זְמַן נִשְׁוֹאִי לְבַעֲלִי, יַעֲזֹר אָבִי לְהַחֲלִיפֵנִי לְבַעֲלִי בְּשִׁבְלִי אַחֲוָתִי, וְהִקְשָׁה עָלַי הַדָּבָר עַד מָאֵד, כִּי נוֹדְעָה לִי הַעֲצָה, וְהוֹדַעְתִּי לְבַעֲלִי, וּמִסְרָתִי לוֹ סִימֵן שִׁכִּיר בִּינִי וּבִין אַחֲוָתִי, כְּדִי שְׁלֹא יוּכַל אָבִי לְהַחֲלִיפֵנִי, וְלֵאחֲרַי כֵּן נִחְמַתִּי בְּעֶצְמִי, וְסִבְלָתִי אֶת תְּאֻתִּי, וְרַחֲמַתִּי עַל אַחֲוָתִי שְׁלֹא תִצָּא לְחִרְפָּה, וְלַעֲרֹב חֲלָפּוֹ אַחֲוָתִי לְבַעֲלִי בְּשִׁבְלִי, וּמִסְרָתִי לְאַחֲוָתִי כָּל הַסִּימָנוֹן שֶׁמִּסְרָתִי לְבַעֲלִי, כְּדִי שִׁיְהִי סָבוּר שֶׁהִיא רַחֵל, וְלֹא עוֹד, אֲלֹא שֶׁנִּכְנַסְתִּי תַּחַת הַמִּטָּה שֶׁהִיא שׁוֹכֵב עִם אַחֲוָתִי, וְהִיא מְדַבֵּר עִמָּה וְהִיא שׁוֹתֶקֶת, וְאֲנִי מְשִׁיבָתָהּ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר,

פֶּתַח יַעֲקֹב וְאָמַר, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא עֲשָׂרִים שָׁנָה עֲמַדְתִּי בְּבֵית לָבֵן, וְכִשְׁיִצְאָתִי מִבֵּיתוֹ פָּגַע בִּי עֶשֶׂר הָרָשָׁע, וּבִקֵּשׁ לְהַרְגֵּנִי אֶת בְּנֵי וּמִסְרָתִי עֲצָמִי לְמִיתָה עֲלֵיהֶם, וְעִשְׂשׂוֹ נִמְסְרוּ בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם כְּצֹאֵן לְטַבְחָהּ, לְאַחֵר שְׁגוּלָתִים כְּאַפְרוּחִים שֶׁל תְּרַנְגוּלִים, וְסִבְלָתִי עֲלֵיהֶם צָעַר גְּדוֹל בְּנִים, כִּי רַב יָמֵי הָיִיתִי בְּצָעַר גְּדוֹל בְּעִבּוּרִם, וְעַתָּה לֹא תִזְכֹּר לִי זֹאת לְרַחֵם עַל בְּנִי.

פֶּתַח מִשָּׁה וְאָמַר, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא רוּעָה נְאֻמָּן הָיִיתִי עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְרַעֲתִי לְפָנֶיהֶם כְּסוּם בְּמִדְבָּר, וְכִשְׁהִגִּיעַ זְמַן שִׁכְנְסוּ לְאַרְץ, גִּזְרָתָּ עָלַי בְּמִדְבָּר וְפָלוּ עֲצָמוֹתַי, וְעִשְׂשׂוֹ שְׁגָלוֹ, שְׁלַחְתָּ לִי לְסַפֵּד וּלְכַפּוֹת עֲלֵיהֶם, זֶהוּ הַמִּשְׁעָל שְׂאוּמֵרִים בְּנֵי אָדָם, מִטּוֹב אֲדוֹנִי לֹא טוֹב לִי וּמִרַעֲתוֹ רַע לִי.

בְּאוֹתָהּ שַׁעַר אָמַר מִשָּׁה לְיִרְמְיָהּ, לֵךְ לְפָנֶי, שְׁאַלְךָ וְאַבְיָאִם וְאַרְאָה מִי מְנִיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶם, אָמַר לוֹ יִרְמְיָהּ, אִי אֶפְשָׁר לִילֵךְ בְּדֶרֶךְ מַפְנֵי הַהֲרוּגִים, אָמַר לוֹ אַף עַל פִּי כֵן. מִיֵּד הִלֵּךְ מִשָּׁה וְיִרְמְיָהּ לְפָנָיו, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְנִהְרֹת בָּבֶל, רָאוּהוּ לְמִשָּׁה, וְאָמְרוּ זֶה לִזֶּה, כָּאֵן עֲמָרְם מִקְבְּרוֹ לְפָדוּתֵינוּ מִיֵּד צְרִינוּ, יִצְתָּה בַּת קוֹל וְאָמְרָהּ, גִּזְרָה הִיא מִלְּפָנֶי. מִיֵּד אָמַר לָהֶם מִשָּׁה, בְּנֵי לְהַחֲזִיר אֶתְכֶם אִי אֶפְשָׁר, שְׁכָכְר נְגוּרָה גִּזְרָה, אֲלֹא הַמָּקוֹם יִחְזֹר אֶתְכֶם בְּמִהְרָה, וְהִנֵּינִי אִתְּכֶם. בְּאוֹתָהּ שַׁעַר הָרִימוּ קוֹלֶם בְּבִכְיָה גְּדוּלָּה, עַד שֶׁעָלְתָה בְּכִיתֶם לְמָרוֹם, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (תהלים קלז) 'עַל נִהְרֹת בָּבֶל שָׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ'.

כִּינן שְׂבָא מִשָּׁה אֲצֵל אֲבוֹת הָעוֹלָם, אָמְרוּ לוֹ, מָה עָשׂוּ הָאוֹיְבִים בְּכִנְיָנוּ. אָמַר לָהֶם, מִמֶּה הָרְגוּ, וּמִמֶּה כָּפְתוּ יְדֵיהֶם לְאַחֲרֵיהֶם, וּמִמֶּה אֲסוּרִים בְּכִבְלֵי בְּרִזָּל, וּמִמֶּה נִפְשָׁטִים צְרוּמִים, וּמִמֶּה מָתוּ בְּדֶרֶךְ וּנְבָלָתָם לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהְמַת הָאָרֶץ. וּמִמֶּה מְשַׁלְכִים לְחֻמָּה רַעֲבִים וְצָמְאִים. מִיֵּד פָּתְחוּ כָּלֶם וּכְבוֹ וְקוֹנְנוּ בְּקִינּוֹת, וַיַּעַל דְּמִטָּא לְבָנוֹ, הִיכִי הָיִיתוֹן פִּתְמִי בְּלֹא אֲבָא, הִיכִי דְּמִכִּיתוֹן בְּטִיְהִירָא וּבְקִיטָא בְּלֹא לְבוּשָׁא וּבְלֹא כְּסוּ, הִיכִי סְגִיתוֹן בְּטוּרִי וּבְחֻצְצִי חֲלִיצִי מְסַאֲגִי וּבְלֹא סְנִידָא, הִיכִי טְעִנִיתוֹן מוֹבְלִי טְעוּנִי דִּחְלָא,

**מְכָרוֹב לְכָרוֹב**, דְּכָתִיב (יחזקאל י') 'וַיָּרֶם כְּבוֹד ה' מֵעַל הַכְּרוֹב'. **מְכָרוֹב לְמִפְתֵּן הַבַּיִת**, דְּכָתִיב (שם ט) 'וּכְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִעְלָה מֵעַל הַכְּרוֹב אֲשֶׁר הָיָה עֲלָיו אֵל מִפְתֵּן הַבַּיִת'. **מִמִּפְתֵּן הַבַּיִת לְכָרוֹבִים**, דְּכָתִיב (שם י') 'וַיֵּצֵא כְבוֹד ה' מֵעַל מִפְתֵּן הַבַּיִת וַיַּעֲמֵד עַל הַכְּרוֹבִים'.

'וַיֵּצֵא', לֹא הָיָה צָרִיךְ קָרִיָּה לְמִימָר אֲלָא וַיֵּבֵא, וְאֵת אָמַר 'וַיֵּצֵא', מֵהוּ 'וַיֵּצֵא', אָמַר רַבִּי אֲחָא, לְמַלְךְ שֶׁהָיָה יוֹצֵא מִפְּלִטִין שְׁלוֹ בְּכַעַס, מִשְׁהִיָּה יוֹצֵא, הָיָה חוֹזֵר וּמִגְפֵּף וּמִנְשָׁק בְּכוֹתְלֵי פְּלִטִין וּבְעֵמֻדֵי פְּלִטִין וּבֹכָה וְאוֹמֵר, הָיָה שְׁלוֹם בֵּית פְּלִטִין שְׁלֵי, הָיָה שְׁלוֹם בֵּית מַלְכוּתִי, הָיָה שְׁלוֹם בֵּית יִקְרִי, הָיָה שְׁלוֹם מִן כְּדוֹן הָיָה שְׁלָם. כִּךְ מִשְׁהִיָּה שְׁכִינָה יוֹצֵאת מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה חוֹזֵר וּמִגְפֵּפֶת וּמִנְשָׁקֶת בְּכוֹתְלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבְעֵמֻדֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבֹכָה וְאוֹמֵר, הָיָה שְׁלוֹם בֵּית מִקְדָּשִׁי, הָיָה שְׁלוֹם בֵּית מַלְכוּתִי, הָיָה שְׁלוֹם בֵּית יִקְרִי, הָיָה שְׁלוֹם מִן כְּדוֹן הָיָה שְׁלוֹם.

**מִן הַכְּרוֹבִים לְשַׁעַר הַקִּדְמוֹנִי** דְּכָתִיב (שם) 'וַיֵּשְׂאוּ הַכְּרוֹבִים אֶת כַּנְפֵיהֶם' וְגו'. **מִשַּׁעַר הַקִּדְמוֹנִי לְחֹצֵר**, דְּכָתִיב (שם) 'וְהִחְצֵר מְלָאָה אֶת נִגְהַ כְּבוֹד ה'.' **מִן הַחֹצֵר לַגִּי**, דְּכָתִיב (משלי כה) 'טוֹב שְׂכֶת עַל פֶּתַח גִּי'. **מִן הַגִּי לְמִזְבֵּחַ**, דְּכָתִיב (עמוס ט) 'רְאִיתִי אֶת ה' נֹצֵב עַל הַמִּזְבֵּחַ'. **מִן הַמִּזְבֵּחַ לְחֹמָה**, דְּכָתִיב (שם ז) 'וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עַל חוֹמַת אֲנָךְ'. דָּבָר אַחֵר, מֵהוּ 'אֲנָךְ', זֶה סִנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאַחַד, מִנֵּין אֲנָךְ. 'וַיֹּאמֶר ה' הִנְנִי שָׁם אֲנָךְ', אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה בֶּן רַבִּי סִימּוֹן [חסר כאן, וּבִוּיָקְרָא רַבָּה אֵת: הַיּוֹדָה הַזֶּה אֵין מַעֲמִידָה אֲלָא נִכְּה, כִּךְ אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנַפְכֶם בִּיסוּרִים בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲכָל לַעֲתִיד לָבוֹא לֹא אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ]. **מִן הַחֹמָה לְעִיר**, דְּכָתִיב (מִיכָה ו) 'קוֹל ה' לְעִיר יִקְרָא'. **מִן הָעִיר לְהַר הַזֵּיתִים**, דְּכָתִיב (יחזקאל יא) 'וַיַּעַל כְּבוֹד ה' מֵעַל תוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֵד עַל הָהָר אֲשֶׁר מִקְדָּם לְעִיר'.

אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, שְׁלֹשׁ שָׁנִים וּמִחֻצָּה עֲשֻׁתָּה הַשְּׁכִינָה יוֹשְׁבֶת עַל הַר הַזֵּיתִים, סְבוּרָה שְׁמָא יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ תְשׁוּבָה, וְלֹא עֲשׂוּ, וְהָיְתָה בֵּת קוֹל מְכֻרָת וְאוֹמֵרֶת (יִרְמְיָה ג) 'שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹכְבִים',

כְּדִי שְׁלֹא יִכִּיר לְקוֹל אֲחוֹתִי, וְגַמְלָתִי חֹסֵד עִמָּה, וְלֹא קִנְאִתִּי בָּהּ, וְלֹא הוֹצֵאתִיהָ לְחַרְפָּה. וְמָה אָנִי שְׂאֵנִי בְּשׁוֹר וְדָם עֶפֶר וְאֶפֶר, לֹא קִנְאִתִּי לַצָּרָה שְׁלִי, וְלֹא הוֹצֵאתִיהָ לְבוֹשָׁה וּלְחַרְפָּה, וְאֵתָּה מֶלֶךְ חַי וְקַיִם רַחֲמָן, מִפְּנֵי מָה קִנְאָת לַעֲבוּדָה זָרָה שְׂאִין בָּהּ מִמֶּשׁ, וְהִגְלִיתָ בְּנִי, וְנִהְרָגוּ בַּחֲרֵב, וְעֲשׂוּ אוֹיְבִים בָּם כְּרִצּוֹנָם.

מִיד נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמַר, בְּשִׁבְלִיךְ רַחֵל אָנִי מַחְזִיר אֶת יִשְׂרָאֵל לְמִקְוָמָן, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (יִרְמְיָה לא) 'כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רַחֵל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאַנְהָ לְהִנָּחֵם עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנִי, וְכָתִיב (שם) 'כֹּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינֶיךָ מִדִּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלָתְךָ' וְגו', וְכָתִיב (שם) 'וַיֵּשׁ תַּקְוָה לְאַחֲרִיתָךְ נָאִם ה' וְשׁוּבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם'.

**כֹּה רַבִּי יוֹחָנָן פֶּתַח**, (שם יג) **תָּנוּ לָהּ אֱלֹהֵיהֶם כְּבוֹד בְּשֶׁרֶם יַחֲשִׁיךְ** וְגו', אֵימָתִי נִתְקַיֵּם לָהֶם הַמִּקְרָא הַזֶּה, בְּמִיתָתוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (דְּבָרֵי הַיָּמִים ב' לב) 'וַיִּשְׁכַּב חִזְקִיָּהוּ עַם אֲבוֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּמַעְלָה קִבְּרִי בְּנֵי דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ', מָה כְּבוֹד עָשׂוּ לוֹ, רַבִּי יְהוֹדָה בֶּן רַבִּי סִימּוֹן וְרַבִּי חֲנִין וְרַבִּי יוֹרְבָנָן. רַבִּי יְהוֹדָה בֶּר סִימּוֹן אָמַר, בֵּית וְעַד בָּנוּ לְמַעְלָה מִקְבְּרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ, בְּשַׁעֲרָה שֶׁהָיָה הוֹלְכִים לָשֶׁם, הָיוּ אוֹמְרִים לוֹ לְמַדְנָה. רַבִּי חֲנִין אָמַר, סֶפֶר תוֹרָה נִתְּנוּ לְמַעְלָה מִקְבְּרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ, וְאָמְרוּ זֶה שֶׁהוּא מוּטָל בְּאֶרֶץ זֶה, קַיִם מָה שֶׁכָּתוּב בְּזֶה. וְרַבִּי יוֹרְבָנָן אָמַר, הִצִּיעוּ לוֹ טַפְשׁוֹת מִפֶּתַח בֵּיתֵיהֶם עַד קִבְּרִי בְּנֵי דָוִד, וְכָל כִּךְ לָמָּה, כְּדִי שְׁלֹא יִתְיַחֲפוּ רַגְלֵיהֶם, אֶף עַל פִּי כֵן נִתְיַחֲפוּ רַגְלֵיהֶם. אָמַר לָהֶם יִרְמְיָה, מָה אִם בְּשַׁעֲרָה שֶׁהִצַּעַתֶּם טַפְשׁוֹת מִפֶּתַח בֵּיתֵיכֶם עַד קִבְּרִי בְּנֵי דָוִד, נִתְיַחֲפוּ רַגְלֵיכֶם, לְכִשְׁתִּינְגָפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הָרִי נִשָּׁף עַל אַחַת פֶּמָּה וְכַמָּה.

**עֲשׂוּ מַסְעוֹת נִסְעָה הַשְּׁכִינָה**, מְכָרוֹב לְכָרוֹב, וּמְכָרוֹב לְמִפְתֵּן הַבַּיִת, מִן מִפְתֵּן הַבַּיִת לְכָרוֹבִים, וּמִן הַכְּרוֹבִים לְשַׁעַר הַקִּדְמוֹנִי, מִשַּׁעַר הַקִּדְמוֹנִי לְחֹצֵר, מִן הַחֹצֵר לַגִּי, מִן הַגִּי לְמִזְבֵּחַ, מִן הַמִּזְבֵּחַ לְחֹמָה, מִן הַחֹמָה לְעִיר, מִן הָעִיר לְהַר הַזֵּיתִים.

(מלאכי ג) 'שובו אלי ואשובה אליכם', וכינן שלא עשו תשובה, אמרה (הושע ה) 'אלך אשובה אל מקומי'.

על אותה שעה הוא אומר (ירמיה יג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיך, בטרם יחשיך לכם מדברי תורה, בטרם יחשיך לכם מדברי נבואה. ובטרם יתנגפו ורגליכם על הרי נשף. וקויתם לאור כבדל. ושמה לצלמות במדי. ושית בערפל ביון. ואם לא תשמעוהו באדום. במסתרים תבכה נפשי מפני גוה, מה תלמוד לומר 'מפני גוה', אלו עובדי כוכבים שהם מתגאים ואומרים (דברים לב) 'אי אלהימו צור חסיו בו'. דבר אחר 'מפני גוה', מפני מלאכי השרת שהם מתגאים ואומרים (תהלים ח) 'מה אנוש כי תזכרנו' וגו'. ודמע תדמע ותנוד עיני דמעה כי נשבה עדר ה', את מוצא, עד שלא גלו ישראל היו עושים עדרים עדרים, עדרים כהונה לבד, עדרים לזיה לבד, עדרים ישראל לבד, וכינן שגלו נעשו עדר אחד, 'כי נשבה עדר ה'', 'כי נשבו אין כתיב כאן, אלא 'כי נשבה עדר ה'.

כו רב נחמן פתח, (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל, אריא אריא גברא. קרית חנה דוד, קרית שחנה כה דוד. קרית דלא חניא ליה בה אלא דוד. קרית שעשה אותה דוד לקסרקטון שלו. ספו שנה על שנה חגים ינקפו, שנה עלתה, שנה נפקא, ולא היו עולין לפעמי רגלים, והיו הדרכים מעלין היגים, הדא הוא דכתיב חגים ינקפו. והציקותי לאריאל, רבי נסה דקסרין אמר, מכאן שהיתה קורת רוח לישראל. והיתה תאניה ואניה, סכופי סכופים. והיתה לי באריאל, כחרבן ראשון חרבן שני. כיון שחטאו גלו, וכינן שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליכם 'איכה'.

כז רבי פנחס פתח, (ויקרא כו) ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו', רבי אליעזר ורבי יהושע. רבי אליעזר אומר, אין הקדוש ברוך הוא מביא פרעניות על ישראל עד שמעיד בהן תחלה, הדא הוא דכתיב ואם עד אלה. רבי יהושע אומר, שלא יהו ישראל אומרים, כלו מכות, עוד אין לו אחרות להביא עלינו, תלמוד לומר ואם עד אלה,

אם עוד אלה, יש לו אחרות מאלה וכאלה להביא. ונספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם, אתם עברתם לפני שבע עברות, באו וקבלו עליכם שבע פרעניות. אתם עברתם לפני שבע עברות, הרי ירמיה בא מקונן עליכם קינות, שהוא שבע אלפא ביתין איכה.

כח רבי חמא בר חנינא פתח, (ירמיה לו) וירמיהו לקח מגלה אתרת וגו', רבי חמא בר חנינא ורבנן. רבי חמא אמר, ועוד נוסף עליהם זה 'איכה יעיב', דברים זה 'איכה יועם', רבים זה 'אני הגבר', כהמה 'זכר ה'. ורבנן אמרי, ועוד נוסף עליהם זה 'איכה יעיב', דברים זה 'איכה יועם', רבים זה 'זכר ה', כהמה זה 'אני הגבר', שהוא מן תלתא תלתא פסוקי באלפא ביתא.

כט זכדי בן לוי פתח, (תהלים סח) אלהים מושב יחידים ביתה, אתה מוצא, עד שלא נגאלו ישראל ממצרים, היו יושבין בפני עצמן, והשכינה בפני עצמה. וכינן שנגאלו, נעשו כלן הומוניא אחת. וכינן שגלו, חזרה שכינה בפני עצמה וישראל בפני עצמן. הדא הוא דכתיב אף סוחרים שכלנו צחיחה, 'איכה ישבה בדד'.

ל זכדי בן לוי פתח, לא האמינו מלכי ארץ וגו'. ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן, דוד ואסא ויהושפט וחזקיהו. דוד אמר, (תהלים יח) 'אךדוף אויבי ואשיגם' וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני עושה כן, הדא הוא דכתיב (ש"א ל) 'ויבם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם', מהו 'למחרתם', רבי יהושע בן לוי אמר, לשני לילות יום אחד, היה הקדוש ברוך הוא מאיר לו בלילות בזיקין וברקים, כמה דתנינן תמן, על הזיקין ועל הזעזעות ועל הברקים, הדא הוא דכתיב (תהלים יח) 'כי אתה תאיר נרי' וגו'. עמד אסא ואמר, אני אין בי כח להג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו, אני עושה, שנאמר (דברי הימים ב' יד) 'ויירדפם אסא' וגו', לפני אסא אין כתיב כאן, אלא 'לפני ה' ולפני מחנהו'. עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כח לא להג ולא לרדף, אלא אני אומר שירה

התחיל משבחן, שנאמר ואזל לו אז יתהלל. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

(צפניה ג) **הוי מראה ונגאלה העיר היונה**, מהו הוי **מראה**, הוי מפני האימה שנתתי אימתי על כל האמות, אימתי, ונגאלה, את מוצא, בשעה שנגאלו ישראל ממצרים, נפלה אימתן על כל האמות, הדא הוא דכתיב (שמות טו) 'שמעו עמים ירגזון וגו', אז נבחרו אלופי אדום וגו'. **העיר היונה**, אמה שצינתי אותה במצות ומעשים טובים פיונה. אחר כל השבח הזה, לא שמעה בקול (ה) ולא לקחה מוסר בה' לא בטחה אל אלהיה לא קרבה.

פלה דלא שמעה מה היא, לאו שטותא היא. אמר רבי ראובן, לשון יוני הוא, צוחין לשטותא מורא. **הוי מראה**, הוי מקמי שטותא. ונגאלה, על ידי שהיו מרחיקין עצמן מלשמע דברי תורה, ונגאלה מן הכהונה. **העיר היונה**, לא היה לה ללמד מעירו של יונה מנינה, נביא אחד שלחתי לנינה והחזירה בתשובה, ואלו ישראל בירושלים, כמה נביאים שלחתי אליהם, הדא הוא דכתיב (מ"ב יז) 'ויצד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חזה לאמר שובו מדרכיכם הרעים ושמרו מצוותי חקותי וגו', ודכתיב (ירמיה ז) 'ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלח לאמר וגו', השכם ושלח בבקר, השכם ושלח בערב, ולא שמעו. כיון שלא שמעו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה ישבה בדר', 'מבליגיתי עלי יגון עלי לפי דני'.

**לב** רבי חנינא פתח הכי, (שם ח) **מבליגיתי עלי יגון עלי לפי דני**, מהו 'מבליגיתי', מבלי הוגין בתורה לקים מצות ומעשים טובים, עשיתי ביתי גתי, ואף על פי כן, **עלי לפי דני**, על בית המקדש, הדא הוא דכתיב 'על זה היה דנה לבנו' וגו', ודכתיב (שם) **הנה קול שועת בתי עמי מארץ מרחקים**. אמר רבי יוחנן, דבור זה משמש שלשה לשונות, זעקה שועה נאקה. זעקה,

ואתה עושה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני עושה, שנאמר (שם כ) 'ובעת החלו ברנה ותהלה' וגו'. **עמד חזקיהו ואמר**, אני אין בי כח לא להרג ולא לרדף ולא לומר שירה, אלא אני גשן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני עושה, שנאמר (מ"ב יט) 'ויחי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור'.

כמה נשתיר מהם, רב אמר עשרה, שנאמר (ישעיה י) 'ונער יכתבם', שכן דרכו של נער להיות כותב יו"ד. רבי אלעזר אומר ששה, שכן דרכו של נער להיות שורט שריטה. רבי יהושע בן לוי אומר חמשה, שנאמר (שם יז) 'שנים שלשה גרגרים בראש אמיר'. רבי יהודה ורבי סימון אמרו תשעה, הדא הוא דכתיב (שם) 'ארבעה חמשה בסעפיה פריה. רבי תנחום בן חנילאי אמר ארבעה עשר, הדא הוא דכתיב 'שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה'.

בין כדברי אלו ובין כדברי אלו, הכל מודים שנבוכדנצר היה אחד מהם, אלא כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא עלה והחרב בית המקדש, אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי, מעבד לי כמא דעבד לסבי, מה עשה, בא וישב בדפני של אנטוכיא, ושלח נבוכדנצר רב טפחים להחריב את ירושלים, ועשה שם שלש שנים ומחצה, בכל יום מקיף את ירושלים ולא היה יכול לכבשה, בקש לחזור, נתן הקדוש ברוך הוא בלבו, התחיל ממדד בחומה, והיתה שוקעת בכל יום טפחים ומחצה עד ששקעה כלה, וכיון ששקעה כלה נכנסו השונאים לירושלים, על אותה שעה הוא אומר, לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים. כיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה'.

**לא** רבי שמעון בן יוחאי פתח, (משלי כ) **רע רע יאמר הקונה ואזל לו אז יתהלל**, את מוצא, עד שלא גלו ישראל, היה הקדוש ברוך הוא קורא אותם רעים, הדא הוא דכתיב (ירמיה יג) 'העם הרע הזה המאנים לשמוע את דברי. וכיון שגלו,

למיסק יסק. רבי שמואל בר נחמני ואמרי לה משמיה דרבי שמואל בר יצחק, יום שהתרו שבטים לבא זה בזה, שנאמר (במדבר לו) 'וכל בת יורשת נחלה וגו', וכתוב (שם) 'ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר' וגו', וכי אפשר לבת שתירש שתי מטות, אלא אמר מעתה, אביה משבט אחד ואמה משבט אחר. רבנן אמרי, יום שהתרו שבט בנימין לבא בקהל, דכתוב (שופטים כא) 'ארור נותן אשה לבנימין'. אמר רבי יוחנן, מקרא קראו וקרבנהו, מקרא קראו ורחקוהו. מקרא קראו וקרבנהו, (בראשית לה) 'גוי וקהל גוים יהיה ממך'. מקרא קראו ורחקוהו, (שם מח) 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי', שאין נחשבין עם אחיהם. אמר רב יהודה אמר שמואל, יום שהתרו שבטים. רב מתנה אמר, יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. רבי אליעזר הגדול אמר, ניחא בחמשה עשר, מכאן ואילך תשש כחה של חמה, ולא היו פורחין עצים למערכה, ואמר רב מנסיא, וקרי ליה יום תבר מגל, מכאן ואילך, המוסיף יוסיף ודלא מוסיף יסיף. רבי אבין ורבי יוחנן אמרי, יום שבטל החפר מן מתי מדבר.

אמר רבי לוי, כל ערב תשעה באב, היה משה מוציא כרוז בכל המנה, ואומר צאו לחפר, והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן, לשחרית היה מוציא כרוז ואומר, קומו והפרישו המתים מן החיים, והיו עומדים ומוציאין עצמן חמשה עשר אלף [נפרוטרות, עד שחסרון] (נפרוטרות חסרון) שש מאות אלף, ובשנת הארבעים האחרון עשו כן, ומצאו עצמן שלמים, אמרו דומה שטעינו בחשבון, וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלשה עשר וארבעה עשר, כיון דאתמלא סיגרא, אמרו, דומה שהקדוש ברוך הוא בטל אותה גזרה מעלינו, וחרזו ועשאוהו יום טוב. וגרמו צונותיהם ונעשה אבל בעולם הזה בחרבן הבית פצעים, הך הוא דכתיב (איוב ל) 'ויהי לאבל פני ועגבי לקול בוכים', (במדבר יד) 'ויכפו העם כלילה ההוא'. וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה ישבה בדר'.

דכתיב (שמות ב) 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותצל שועתם'. שועה, דכתיב 'קול שועת בת עמי'. נאקה, דכתיב (שם) 'וישמע אלהים את נאקתם'. רבי הונא רבה דצפורין אומר, לשון פרפור הוא, הך הוא דכתיב (יחזקאל ל) 'ונאק נאקות חלל', וכתוב (איוב כד) 'ונפש חללים תשוע'. ה' אין בציון אם מלכה אין בה, אלו היה שם, לא היו גולים. וכיון שחטאו גלו, וכיון שגלו, התחיל ירמיה מקונן עליהם 'איכה ישבה בדר'.

לג רבי זעירא פתח, (איוב ל) 'ויהי לאבל פני ועגבי לקול בוכים', תמן תנינן, אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן יוצאות בנות ישראל בכלי לכן שאולין, כדי שלא לביש את מי שאין לו, וכל הכלים היו טעונין טבילה, ובהן בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים. תנא, מי שאין לו אשה נפנה לשם. ומה היו אומרות, בחור שא עניף וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עניף בנוי תן עניף במשפחה, וכן הוא אומר (שיר השירים ג) 'צאננה וראננה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו', 'ביום חתנתו' זה מתן תורה, 'וביום שמחת לבו' זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

בשלמא יום כפורים יום סליחה וכפרה לישראל, יום שנתנו בו לחות אחרונות. אלא חמשה עשר באב מאי היא, רבי יעקב בר אחא בשם רבי אסי אמר, שבו זמן קציצה יפה לעצים, שכל עצים שנקצצים בו אין עושין מאכלת, ותני, כל עץ שנמצא בו תולעת או מאכלת, פסול מעל גבי המזבח. רבי אבא בר כהנא ורבי אסי משום דעולא בשם רבי אמרי, שבו בטל הושע בן אלה פרוצאות שהושיב ירכעם בן נבט על הדרכים. רב כהנא שאל מן קדם רב, אמר ליה, אפשר דכל דא טיבותא עבד, וכתוב ביה (מ"ב יז) 'עליו עלה שלמנאסר מלך אשור' וגו', אלא על שהעביר קולר מצוארו ונתנו בצואר הרבים, ולא אמר כל עמא יסקון ויצלון, אלא אמר כל מאן דבצי



חד אמר, עד (ירמיה לא) 'מזרה ישראל יקבצנו'.  
וחריןא אמר, עד (שם) 'יגש תקנה לאחריהן נאם  
ה' ושבנו בנים לגבולם.

ובחזירתו היה מוצא אצבעות מקטעין משלכין  
בהרים, והיה מלקטן ומגפפן ומחבקן ומנשקן,  
ונותנן לתוך טליתו, ואומר להם, בני לא כף  
הזהרתי ואמרתי לכם (שם יג) 'תנו לה' אלהיכם  
כבוד בטרם יחשיך ובטרם יתגפפו רגליכם על  
הרי נשף', על אותה שעה נאמר (שם ט) **על ההרים  
אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה**, על אותם  
הרים נאים ומשפחים אשא בכי ונהי, על נאותיו  
של יעקב שנהפכו לקינה. ולא שמעו קול מקנה,  
פי לא שמעו לקול דברי תורה, ולא לקול דברי  
נבואה, אלא 'מקנה', אלא לקול דבר המקנה,  
שקיו מקניאים אותו בעבודה זרה, הדא מה דאף  
אמר (דברים לב) 'קניאיהו בזרים', לפיכך (ירמיה ט)  
**מעוף השמים עד בהמה נדרו הלכו**, אמר רבי  
יוסי בר חלפתא, חמשים ושתים שנה לא נראה  
עוף טס בארץ ישראל, מה טעם, **מעוף השמים  
עד בהמה נדרו הלכו**, בהמה בגימטריא חמשים  
וששים.

אמר רבי חנינא, קדם לארבעים שנה, היו נוטעים  
תמרים בבבל, לומר שמיני מתיקה מרגלת לשון  
לתורה. אמר רבי חנינא בן רבי אבהו, שבעה  
מאות מיני דגים טהורים, ושמונה מאות מיני  
חגבים טהורים, ועופות לאין מספר, וכלן גלו  
עם ישראל לבבל, וכשחזרו חזרו עמם, חוץ  
מדג אחד ששמו שבוטא. ודגים היאך גלו, רב  
הונא בשם רבי יוסי אמר, דרך תהום גלו ודרך  
תהום חזרו.

אמר רבי זירא, בא וראה פמה היא חצופה ארץ  
ישראל שעדין עושה פרות. ולמה עושה פרות,  
רבי חנינא ורבי יהושע בן לוי, חד אמר, על שם  
שמוזבלין אותה. וחריןא אמר, על שם שהם  
מהפכים בעפרה. אמר רבי יודן, שבע שנים  
נתקנים בהם 'אפרית ומלח', וכל כף למה, על שם  
'והגביר ברית לרבים שבוש אחר'. כותים שבה  
פיצד עושין, זורעין אותה מטליות מטליות,  
זורעין כאן והיא נשרפת, זורעין כאן והיא

**לד על ההרים אשא בכי ונהי וגו'** (ירמיה ט), אמר  
רבי אחא, שלשה דברים צוה נבוכדנצר  
לנבונרצדן על ירמיהו, (ירמיה לט) 'קחנו ועיניך  
שים עליו', עליו ולא על אמתו. 'ואל תעש לו  
מאומה רע', לו לא תעשה, אבל עם אמתו עשה  
כרצונה לרעה. 'פי כאשר ידבר אליך כן עשה  
עמו', ולא לאמתו. והיה ירמיה רואה פת של  
בחורים נתונים בקולרין, ונותן את ראשו עמם,  
ונבונרצדן בא ומעבירו מהן. וחוזר ורואה פת  
של זקנים שלולים בשלשלאות, ונותן את צואן  
עליהם, ובא נבונרצדן ומעבירו מהן.

אמר נבונרצדן לירמיה, חזי חד מן תלת מילין  
אית כף, או נביא שקר את, או מבטט ביסורין את,  
או שופך דמים את. או נביא שקר את, שכל הדין  
שניא את מתנבא על הדא קריתא דהיא חרבה,  
וכדו דחרבה, נפישף באישה עלך סגיא. או מבטט  
ביסורין את, דאנא לית אנא בעי למעבד בישא,  
ואת בעי למעבד לך בישא, למימר לית יסוריא  
חשיבין עלי מידי. או שופך דמים את, דמלכא  
פקיד לי עליך סגי, בדיל דלא למעבד לך בישא,  
ואת בעי למעבד בישא, בגין דישמע מלכא  
ויקטלוגיה לההוא גברא.

ובסוף אמר לו, 'אם טוב בעיניך בא ואשימה עיני  
עליך', ולא קבל עליו, כמו שנאמר בסוף  
הפרשה, עד שנאמר לו מפי הגבורה, הדא הוא  
דכתיב (ירמיה מ) 'הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת  
ה' לאמר, מה היה אותו הדבר, אלא שאמר לו  
ירמיה, אין את יתיב הכא, אנא אזיל עמהון, ואין  
את אזיל עמהון, אנא יתיב הכא. אמר לפניו,  
רבונא של עולם, אין אנא אזיל עמהון מה אנא  
יכיל מהני להון, אלא יזול מלכהון בריהון  
עמהון, דהוא יכול מהני להון סגיא, הדא הוא  
דכתיב (שם) 'אחר שלח נבונרצדן רב טבחים את  
ירמיהו, והוא אסור בזיקים', אמר רבי אחא,  
כביכול הוא והוא אסור בזיקים. ודכתיב כתיב  
'ואני בתוך הגולה'.

עד היכן היתה נבואתו של ירמיהו. רבי יעקב  
ורבי אבא, ואית דאמר רבי אלעזר ורבי יוחנן.

(בראשית ט) 'וימוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ'. ולעתיד לבא הכל חוזר, הדא הוא דכתיב (יחזקאל לו) 'והארץ הנשמה תעבד תחת אשר יהיה שממה לעיני כל עובר'.

סליק פתיחתא דחכימי

נשרפת. עובדא הוה בחד, דהוה קאים ורדי בבקעת בית ערבא, ותקף ידיה אסיכתיה, וסליק עפרא יקידא ואוקיד דרעיה, לקים מה שנאמר (דברים כט) 'גפרית ומלח שרפה כל ארצה'. רבה בר פהנא אמר, אינן לא ממחילות הארץ, ולא משממות הארץ, אלא לפניו, לקים מה שנאמר

## פרשה א

אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי יהושע בן לוי, קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, אמר להם, מלך בשר ודם כשמת לו מת והוא מתאבל, מה דרכו לעשות, אמרו לו תולה שק על פתחו, אמר להם אף אני כך אני עושה, הדא הוא דכתיב (ישעיה ג) 'אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם'. מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, אמרו לו מכבה את הפנסין, אמר להם כך אני עושה, שנאמר (יואל ד) 'שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם'. מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, כופה את המטות, כך אני עושה, שנאמר (דניאל ז) 'עד די כרסנן רמיו ועתיק יומין יתיב', כביכול שהיו הפוכין. מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, הולך יחף, כך אני עושה, שנאמר (נחום א) 'ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק וגליו'. מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, מבצע פורפירא שלו, כך אני עושה, דכתיב 'עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו', רבי יעקב דכפר חנן מפרש ליה, מהו 'בצע אמרתו' מבצע פורפירא שלו. מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, יושב ודומם, כך אני עושה, שנאמר (איכה ג) 'ישב בדרך וידם'. מלך בשר ודם אבל מה דרכו לעשות, יושב ובוכה, כך אני עושה, דכתיב (ישעיה כב) 'ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח'.

דבר אחר איכה, אמר להם ירמיה, מה ראיתם בעבודה זרה שאתם להוטין אתרניה, אלו היה לה פה למסב ולמיתב, היינו אומרין כן, אלא נאמר דידה ונאמר דיליה, נאמר דידה (ירמיה י) 'פה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים

א איכה ישבה. שלשה נתנבאו בלשון איכה, משה ישעיה וירמיה, משה אמר (דברים א) 'איכה אשא לבדי וגו'', ישעיה אמר (ישעיה א) 'איכה היתה לזונה', ירמיה אמר 'איכה ישבה בדרך'. אמר רבי לוי, משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינן, אחד ראה אותה בשלונה, ואחד ראה אותה בפחזותה, ואחד ראה אותה בנוולה. כך משה ראה את ישראל בכבודם ושלותם ואמר 'איכה אשא לבדי טרחכם', ישעיה ראה אותם בפחזותם ואמר 'איכה היתה לזונה', ירמיה ראה אותם בנוולם ואמר 'איכה ישבה'.

שאלו את בן עזאי, אמרו לו, רבנו דרש לנו דבר אחד ממגילת קינות. אמר להם, לא גלו ישראל עד שפפרו ביחידו של עולם, ובמילה שנתנה לעשרים דורות, ובעשרת הדברות, ובחמשה ספרי תורה, מנן איכ"ה. אמר רבי לוי, לא גלו ישראל עד שפפרו בשלשים ושש כרתות שבתורה, ובעשרת הדברות, מנן איכ"ה ישבה בדרך'.

רבי ברכיה בשם רבי אבדימי דמן חיפה, למלך שהיה לו בן, בזמן שעושה רצונו של אביו, היה מלבישו בגדי מילתין, ובזמן שאינו עושה רצונו, מלבישו בגדי בדר. כך ישראל, כל זמן שהיו עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא, כתיב (יחזקאל טז) 'ואלבישך רקמה', רבי סימא אמר, פורפירא תרגם אונקלוס אפקלטורין פליקטא. ובזמן שאין עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא, מלבישן בגדי בדרין, הדא הוא דכתיב 'איכה ישבה בדרך'.

אל תחתו פי יחתו הגוים מהמה', ונאמר דיליה (שם) 'כדנה תאמריון להום אלהיא די שמיא וארקא' וגו', (שם) 'לא כאלה חלק יעקב פי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ה' צבאות שמו'.

רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אומר, אין לשון איכה אלא לשון תוכחה, הך מה דאף אומר (שם ח) 'איכה תאמריו חכמים אנחנו ותורת ה' אפנו' וגו'. ורבי נחמיה אומר, אין לשון איכה אלא קינה, הך מה דאף אומר (בראשית ג) 'ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה', אי לכה.

ואימתי נאמרה מגלת קינות, רבי יהודה אומר, בימי יהויקים נאמרה. אומר לו רבי נחמיה, וכי בוכין על המת עד שלא נמות, אלא אימתי נאמרה, אחר חרבן הבית. הרי פתרונו איכה ישבה בדר.

**ב העיר רבתי עם,** תני רבי שמואל, עשרים וארבע פלטיות היו בירושלים, וכל פלטיה ופלטיה עשרין וארבעה מבואות, וכל מבוי ומבוי עשרין וארבעה שוקים, ועל כל שוק ושוק עשרים וארבעה שקקים, ועל כל שקק ושקק עשרים וארבעה חצרות, ועל כל חצר וחצר עשרים וארבעה בתים, וכל חצר וחצר היתה מוציאה עם כפלים כיוצאי מצרים.

תדע לך שכן הוא, אומר רבי אלעזר, עובדא הנה בחד שיגרא דהנה סליק לירושלם, וטען מאן גמלין טעונין פלפלין, עבר להדי צור, אשכח חד חט דיתבי על פילי דמדינתא, אמר ליה מה את טעין, אמר ליה פלפלין, אמר ליה לא יחבת לי לוקטא לוקטא, אמר ליה לא, אמר ליה לית לך מזבן אלא במדינתא אחר, כיון דמטא בירושלים, אשכח חד חט דיתבי על תרע פילי, אמר ליה מה את טעין, אמר ליה קטא קטא, אשכחיה חט אחר, אמר ליה מה את טעין, אמר ליה תפור תפירך, אמר ליה אימא לי, אין יכולנא מזבין להון מוטב, ואי לא, אנא מיתנא לך בר נש דזבין כלהון, אמר ליה ומה את טעין, אמר ליה פלפלין, נסביה ויהביה בחדא דרא ואחמין ליה פוריתא דדינרין, אמר ליה חמי הך מוניטא

אי נפיק בארעך וסב מנהון, לצפרא נפק לטילא בשוקא, אשכחיה חד מן רחמוי דיליה, אמר ליה מה את טעין, אמר ליה פלפלין, אמר ליה לית לך דיתבת לי במאה דינרין, דאית לי אריסטון יומא דין, אמר כבד ובינית ליה לגבי פלן, אול איהו לגביה, אמר ליה אית לך פלפלין דזבנת, תיהב לי קליל דאית לי אריסטון, אמר ליה מאי אימא לך, כבד ובינית יתהון לחד חט, אלא אימא אנא ליה והוא יחב לך, אול ואשכחנין להווא דיראתא, דאיטם קמיתא נסבון מן אוניקא, דאיטם תניתאי נסבון מן פלג אוניקא, דאיטם תליתאי לא ארגשון כלל, לקים מה שנאמר העיר רבתי עם.

מבקש את לידע כמה אכלוסין היו בירושלים, מן פהניא את ידע. רבי יהושע דסכנין בשם רבי יהושע בן לוי, לכרי שהיה עומד בסדקי, והיו הכל באין לשערו ולא יכלו, היה שם פקח אחד, אמר להם אתם מבקשין לשערו, מתרומתו אתם עומדים עליו. כך מבקש אתה לידע כמה אכלוסין היו בירושלים, מפהניא את ידע, הך הוא דכתיב (מ"א ח) 'ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח לה' בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף, ותינין פר קרב בעשרים וארבעה, ואיל באחד עשר'.

הך דאף אמר בבגין הראשון, אכל בבגין השני, פעם אחת בקש אגריפס המלך לידע כמה מנין אכלוסין שביירושלים, אמר להם לפהנים, הפרישו לי כלאי אחת מכל פסח ופסח, הפרישו לו שש מאות אלף זוגות של פליות, כפלים כיוצאי מצרים, ואין לך כל פסח ופסח שלא היו עליו מנויין יותר מעשרה, תני רבי חייא אפלו ארבעים ואפלו חמשים, בר קפרא אמר אפלו מאה, חוץ ממי שהיה טמא או בדרך רחוקה.

פעם אחת נכנסו להר הבית ולא היה מחזיקן, והיה שם זקן אחד, רמסוהו, ואותו הפסח היו קורין פסח מעוכין, על שם שמעכו את הזקן.

ביצד היו ישראל פריין ורבין, היה אדם משיא בנו בן שתים עשרה שנה אשה שהיא ראויה לילה,

ד רַבְתִּי בְּגוֹיִם, וְהָלֹא כָּבֹד נֶאֱמַר 'רַבְתִּי עִם', וּמָה תִּלְמוּד לומר 'רַבְתִּי בְּגוֹיִם', אֲלֹא רַבְתִּי בְּדַעוֹת. רַב הוֹנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי, בְּכָל מְקוֹם שֶׁהָיָה אַחַד מִבְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם הוֹלֵךְ לְמַדְיָנָה, הָיוּ מַצִּיעִין לוֹ קַתְדָרָא לֵישֵׁב עָלֶיהָ, בְּשָׂבִיל לְשִׁמוּעַ חֻקָּמָתוֹ.

חד מירושלים אָזַל לְמַדְיָנָה, אַרְעֵי זִמְנָה לְמִימָת, אִתִּי מְרִי דְבִיתָא וְאַפְקִיד בִּידֵיהָ מִדִּילָהּ, וְאָמַר לִיה אֵין הוּא אִתִּי בְּרִי מִן יְרוּשָׁלַיִם וְעַבִּיד לָךְ תִּלְתִּי מִלִּין דְּחֻקָּמָתָא הֵב לִיה מַה דְּלִי, וְאֵין לֹא, לֹא תִּהְיֶה לִיה מַה דְּלִי, וְעַבִּידִין בִּינְהוֹן דְּלֹא לְהוֹי חַד מִנְהוֹן מִחֻמֵּי בֵּיתָא דְּחֻבְרָה לְגַבִּי אַכְסָנָא, נַח נְפִשִּׁיה וְאִיתְפֹּטֵר לְבִית עֲלָמִין. לְבַתֵּר יוֹמִין אֲתָא בְּרִיה, כִּיּוֹן דְּמִטָּא בְּתַרְע פִּילִי דְּהֵיָא מְדִינָתָא, חָמָא חַד טַעֲמִין מוֹבָלָא דְקִיסִין, אָמַר לִיה מְזִבֵּן אֶת מוֹבָלָא דְקִיסִין, אָמַר לִיה אֵין, סָב לִי טִימִיתְהוֹן וְאוֹבִיל יִתְהוֹן גַּבִּי פֶלֶן, נָסֵב טִימִיתְהוֹן וְאוֹבִיל יִתְהוֹן גַּבִּי פֶלֶן. הָוָה אָזַל הוּא וְהוּא אָזַל בְּתַרְיָה עַד דְּמִטָּא גַבִּי דְרַתִּיהָ, אָמַר לִיה אֵי פֶלֶן תָּא סָב מוֹבָלָא דְקִיסִין, אָמַר לִיה וּמִי מוֹבָלָא דְקִיסִין אָמְרִי לָךְ דְּתִיתִי לִי, אָמַר לִיה, אֵין דְּלֹא אָמַרְתָּ לִי אֶתָּה, אֲלֹא הָדִין בְּרִי נָשׁ דְּאִתִּי בְּתַרְאִי לִיה הֲנוּן. לֹא לְתַר אֶפְתַּח לִיה בֵּיתָהּ וְנִכְנַס וְיִתְכַּבֵּר שְׁלָמָא דִּין לְדִין, הָא מִלָּא חָדָא. אָמַר לִיה מָאן אַתָּה, אָמַר לִיה אָנָּה הוּא בְּרִיה דְּהֵוָה גְּבָרָא דְמִית גְּבָרָא, אַעֲלִיה וְעַבִּיד לִיה מְגִיס, וְהָוָה לְהֵוָה גְּבָרָא תַרְיִין בְּנִין וְתַרְיִין בְּנָאֲתָן, כַּד מִטָּא עֲנִתִּיה דְאַרְסִטוֹן אִתִּי קוֹמִיה בְּסַעֲדָתָא חֻמְשָׁה פְּרִיגִין בְּתַבְשִׁילָא, כְּמָה דְשִׁרִי לְמִיכָל, אָמַר לִיה סָב וּפְלַג, אָמַר לִיה לֹא הִיא דִידִי, אָמַר לִיה אָנָּה צְבִי דְחִיסָב וְתַפְלָג, נָסֵב וּפְלַג, וְיִהִיב פְּרִיגָא בֵּין גְּבָרָא וְאִתְתִּיהָ, וְנָסֵב פְּרִיגָא תַנְיָתָא וְיִהִיב בֵּין תַרִי גְבָרִי דְהֵן תַרִין בְּנוֹי, נָסֵב תַלִּיתָאָה וְיִהִיב בֵּין תַרְתִּין בְּנִיתִיהָ, נָסֵב תַרִין פְּרִיגִין וְיִהִיב קוֹמִיה דִידִיהָ. אֲכָלוּן וְלֹא אָמְרוּ לִיה וְלֹא מִידִי, הָא מִלְתָּא תַנְיָנָא. לְעִידוֹן רַמְשָׁא אִתִּי תַרְנְגוּלָא פְּטִימָתָא בְּסַעֲדָתָא, אָמַר לִיה סָב פְּלַג, אָמַר לִיה לֹא הִיא דִידִי, אָמַר לִיה סָב פְּלַג בְּרַעוּתִי, נָסֵב וּפְלַג וְיִהִיב רִישָׁא קוֹמִיה גְּבָרָא, נָסֵב בְּנִי מַעֲיָה וְיִהִיב קָדָם אִתְתִּיהָ, נָסֵב תַרִין אֲטָמָתָא וְיִהִיב לְתַרִין בְּנוֹהִי, נָסֵב תַרִין גְּפוּי וְיִהִיב לְתַרְתִּין בְּנִיתִיהָ, נָסֵב גּוּפָא כּוּלָא וְיִהִיב קוֹמִיה דִידִיהָ, הָא מִלָּא תַלִּיתָאָה. אָמַר הַכְּדִין פְּלִגִין בְּאַתְרִיכוֹן, פְּלִגוֹת זִמְנָא קָמָא וְלֹא אָמְרִית לָךְ וְלֹא מִידִי, וְהֵאֵידֵנָּה אֶת עַבִּיד כְּדִין. אָמַר לִיה לֹא אָמְרִית לָךְ דְּלֹא דִידִי הוּא, וְאֵף עַל גַּב דְּפִלְגִית יָאוּת פְּלִגִית. זִמְנָא קָמָא חֻמְשָׁה פְּרִיגִין אִתְתָּא בְּסַעֲדָתָא, אֶתָּה וְאִתְתָּה וּפְרִיגָא הָא תַלְתָּא, תַרִין בְּנִין וּפְרִיגָא הָא

וְהָיָה חוֹזֵר וּמַשִּׁיא בֶּן בְּנוֹ בֶּן שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה, לֹא הָיָה מְגִיעַ לְעֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁנִים עַד שֶׁהוּא רוֹאֶה בָּנִים לְבָנָיו, לְקִים מַה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכח) 'וַיֵּרָאָה בָּנִים לְבָנָיו שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל'.

**ג הָיְתָה כְּאֶלְמָנָה**, אָמַר רַבִּי אָבָא בְּרַ פְּהֵנָא, הֵם לֹא פָּלְשׁוּ אַחֵר מִדַּת הַדִּין, וְהִיא לֹא פָּלְשָׁה אַחֲרֵיהֶם. הֵם לֹא פָּלְשׁוּ אַחֵר מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא) 'וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאַנְנִים', מִתְאַנְנִים אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֹא 'כְּמִתְאַנְנִים'. (הושע ה) 'הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמִסְגִּי גְבוּל', מִסְגִּי אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֹא 'כְּמִסְגִּי'. (שם ד) 'כִּי כְּפָרָה סוֹרְרָה', כִּי כְּפָרָה אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֹא 'כְּפָרָה סוֹרְרָה'. וּמִדַּת הַדִּין לֹא פָּלְשָׁה אַחֲרֵיהֶם, 'הָיְתָה כְּאֶלְמָנָה', הָיְתָה אֶלְמָנָה אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֹא 'כְּאֶלְמָנָה', כְּאֶשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לְמַדְיָנָה הֵם וְדַעַתּוֹ לְחֹזֵר אֵלֶיהָ. 'דְּרֹךְ קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב', אוֹיֵב אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֹא 'כְּאוֹיֵב'. 'הָיָה ה' כְּאוֹיֵב', אוֹיֵב אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֹא 'כְּאוֹיֵב'.

דְּכָר אַחֵר הָיְתָה כְּאֶלְמָנָה, רַבִּי חֲמָא בְּרַ עוֹקְבָא וּרְבִנָּן. רַבִּי חֲמָא בְּרַ עוֹקְבָא אָמַר, לְאֶלְמָנָה שֶׁהָיְתָה תּוֹכַעַת מְזוֹנוּתֶיהָ וְלֹא הָיְתָה תּוֹכַעַת כְּתִבְתָּהּ. וּרְבִנָּן אָמְרִין, לְמַלְךְ שֶׁכָּעַס עַל מַטְרוֹנָה וְכָתַב לָהּ גִּטָּה, וְעַמֵּד וְחִסְפוּ מִמֶּנָּה, וְכָל זְמַן שֶׁהָיְתָה מְבַקֶּשֶׁת לְנֶשֶׂא לְאַחֵר, הָיָה אוֹמֵר לָהּ הִכֵּן גִּיטִיךְ, וְכָל זְמַן שֶׁהָיְתָה תּוֹכַעַת מְזוֹנוּתֶיהָ, הָיָה אוֹמֵר לָהּ וְלֹא כָּבֹד גְּרִשְׁתִּיךְ. כֶּף כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׁרָאֵל מְבַקֶּשִׁים לְעַבֹּד עֲבוֹדָה זָרָה, הָיָה אוֹמֵר לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא (ישעיה ג) 'אֵי זֶה סֹפֵר כְּרִיתוֹת אִמְכֶּם', וְכָל זְמַן שֶׁמְבַקֶּשִׁים לְעַשׂוֹת לָהֶם נְסִים כְּבִתְחֻלָּה, אוֹמֵר לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּבֹד גְּרִשְׁתִּי אֲתֻכֶּם, הֵדָּא הוּא דְכְּתִיב (ירמיה ג) 'שְׁלַחְתִּיהָ וְאַתָּן אֶת סֹפֵר כְּרִיתוֹתֶיהָ אֵלֶיהָ'.

דְּכָר אַחֵר הָיְתָה כְּאֶלְמָנָה, רַבִּי עֲקִיבָא וּרְבִנָּן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֶלְמָנָה וְאִתָּה אוֹמֵר כְּאֶלְמָנָה, אֲלֹא אֶלְמָנָה מַעֲשֶׂרֶת הַשְּׂבָבִים וְלֹא מַשְׁבֵּט יְהוּדָה וּבְנֵימִין. וּרְבִנָּן אָמְרִין, אֶלְמָנָה מַאֲלוּ וּמַאֲלוּ וְלֹא מִהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה נא) 'כִּי לֹא אֶלְמָן יִשְׂרָאֵל וְיִהוּדָה מַאֲלֵהוּ'.

לכל עותרא ומדלא הדין. אמר לה מה אנו חמין חכא, ייתון בגי ירושלים ועבדון לן ממזרין, תו נעביד בינינן דלא נקבל חד מנהון.

ה חד מירושלים אול גבי תגרא באחנינס, אתא איתקבל בתנות, אשכח בגי נשי שרון יתבין ושתון חמרא, מדאכל ושתה בעי מדמוף תמן, אמרין ליה עבדין בינן דלא נקבל בר נש אכסנאי אלא עד דקפץ תלת קפיצין. אמר לון ומי אנא ידע איך אתון קפיצין, אלא קום עביד קודמוי ואעבד אנא בתוך פותך, קום חד מנהון וקפץ ואישתכח במצעי דתנות, וקפץ אוחרן ואישתכח על פרעא פומא דתנותא, קפץ אוחרן ואישתכח לכרא, קום וטרד פרעא באפיהון, אמר לון חייכון מה דבעיתו למעבד לי עבדית לכון.

ו חד מאחנינס אתא לירושלים, אשכח חד ינוקא, יחב ליה פריטין ואמר ליה זיל ואיתי לן תאינין ועינבין. אמר ליה יישר חילף את בפרוטף ואנא ברגלי. מן דאתא אמר ליה סב פלג, נסב מינוקא ויהיב קומי דידיה בישין וטביא תנה מיתי ויהב קומי דההוא גברא, אמר טבאות אנון אמרין דבגי ירושלים חפמיין אנון סגיא, מן בגין דתנה ידיע דלא יחב פריטין מן דידיה, נסב ליה בישא וטבאתא יחב קומיה דההוא גברא. אלא תא נעביד גאוזין, אי אנא אזיל ואיתי לי בגך, אנא נסיב מאן דאית קמך. ואין אתי לך מה דאית קדמוי, את נסיב, ועבדין בינייהון, ונסב מה דתנה ליה.

ז חד מאחנינס אתא לירושלים, אשכח חד מינוקא ויהיב ליה פריטין, אמר ליה זיל ואשכח ואיתי לי מה דאכול ואשבע ואותר ואיסב לאסטרטא. אזל הוא ואיתי ליה מילתא. אמר ליה מילתא אמרי לך דתייתי לי. אמר ליה ולא כן אמרת לי זיל ואיתי לי מה דניכול ונשבע ונותר ואיסב לאסטרטא, חייך אית ביה דתיכול ותשבע ותותר ותיסב לאסטרטא.

ח חד מאחנינס אתא לירושלים, אשכח חד מדוכא מטלקא, נסביה ואובליה גבי חטא, אמר ליה חייט לי הדין מדוכא תבירא. אפיק ליה איהו מלא קומציה חלא, אמר ליה שזור לי חוטין ואנא חייט ליה.

ט חד מאחנינס אתא לירושלים, אשכח חד מינוקא יחב ליה פריטין, אמר ליה זיל ואיתי בעין וחובצין, מן דאתא אמר ליה אחמי לי איך היא חובצא דעיוא

תלתא, תרתין בנתף ופריגא הא תלתא, ואנא ותרתין פריגין הא תלתא, נסבית מידי מן חולקכון. האידנא איתת תרנגולתא, נסבית רישא ויהבת לך, דאת רישא דביתא, נסבית בגי מעיה ויהבית קדם אתתך, דמנה יפקון בגיא מן מעיא, נסבית תרין אטמאתא ויהבית לתרין בגך, דאנון עמודיא דביתא, נסבית תרין גפיא ויהבית קדם בנתך, דלמחר יפקון ויפרחון מן ביתך ויזלון לון לבעליהון, נסבית אנא הדין אילפא, באילפא אחינא באילפא אנא אזיל, וקום ויחב מדלי דאפקד אבא גבך ואזיל לאלתר, יחב ליה מה דיליה ואזיל ליה לשלם, לקים מה שפאמר רבתי בגוים, רבתי בדעות.

ארבעה מירושלים אתו לאחינא, איתקבלון גבי חד בר נש, לרמשא עבד לון ארסטון, מן דאכלון ושתון אתקין להון ארבעה ערסאתא, וחדא מנהון פחיתא וסמיכא אגב חכרתא. מן דקמו להון למידמך, אמר שמעית דבגי ירושלים חפמיין אנון סגין, אשמע מלא מנהון מה דימרון, על ודמך לגוא מנהון. קום בלילה, ההוא דתנה דמך על ערסא פחיתא, ואמר לון מה אתון סבירין על ערסא אנא דמך, לית אנא דמך אלא אארעא ואנא תלי. אמר לון חורן אף בשרא דאכלין ברמשא טעם כלבא תנה ביה. אמר לון חורן אף חמרא דשתין ברמשא טעם קברא תנה ליה. אמר לון חורן ועל אלין אתון תמהין, אף גברא דהוא מריה דביתא לית הוא בריה דאבוה. כיון דשמע גברא מליא, אמר חד קושטא ותלת שקרא. קום ואזיל מצפרא לגבי טבחא, אמר ליה חב לי מבשרא דיהבת לי ברמשא. אמר ליה לית לי. אמר ליה ומה הוא עסקיה. אמר ליה חדא אימרא תנה לן ותנה ינוקא, ומיתה אמה, ותנה לן חדא כלבתא ותנה אימרא יניק מנה, ברמשא אצטמטמינן לבשרא ואחית בעי, ולא תות לן חורי, ויהבינן לך מינה. אמר תרין קושטא ותרין שקרא. אזל גבי קפילא אמר ליה חב לי מן ההוא חמרא דיהבת לי ברמשא. אמר ליה לית לי. אמר ליה ומה תנה עסקיה. אמר ליה חד גופנא תנה לן ותנה נציבא על קבריה דאבוני, ועצריה ויהביניה בקופון ואצטמטמינתון לחמרא ואחית בעי, ולא תנה לן, ויהבינן לך מניה. אמר תלת קושטא וחד שקרא. אזל לגבה דאמיה ואמר לה בריה דמאן אנא, אמרה ליה בגי בריה דאבוך, אמר לה אמרי לי קושטא בריה דמאן אנא, ואין לא אנא קטע ראשך. אמרה ליה ברי אבוך לא תנה מוליד, ודחלית דלא יסבון מדלי קריבוהי, בישי עבדית דאזלית וזנית ואיתייתי יתך

ריע וחד לא ריע. ודבטנה תרין מנן את גרע, אמר ליה רבועית לה וחמיתא אתריהון דתרויהון. אמר ליה מנן את גרע דטעניה תרין זיקין חד דחמר וחד דבסיס. אמר ליה מן מטפיתא, דחמרא ספיג ובסימא תסיס. דגמלא עמהם מנן את גרע, דאשתון במיסון דאורחא ויהודאי לא משתין במיסון דאורחא אלא בחד זוגא. ורחקא ארבעה מילין מנן את גרע, אמר ליה עד ארבעה מילין פרסתיה דגמלא מינכרא, מכאן ולהלן לית הוא מינכרא.

יג חד מאתינס אול לירושלים, והנה מפלי בכני ירושלים סגיא, אמרין מאן יזיל ומיתי ליה גבן, אמר לון חד, אנא אזיל ואיתי ליה ורישיה גריע, אול ירושלמי לאתינס אתקבל גבי ההוא גברא, לצפרא נפקין תרויהון לטילא בשוקא, אפסיק חד סנדליה, אמר ליה לאומנא סב לך טרימיסא הדין ועבדיה לי הדין סנדלא, עבדיה ליה. למחר נפקין תרויהון לטילא בשוקא אפסיק סנדלא חוריתא, אמר ליה סב לך הדין טרימיסא זזיל ועבדיה ליה באומנא להדין סנדלא דילי. אמר ליה וכל הדין זקירין סנדליא גביכון, אמר ליה אין. אמר ליה מפמה דינרין, אמר ליה מתשעה ומעשרה דינרין, וכד אנון זילין משבעה ומשמנה דינרים. אמר ליה אי אתינא לגביכון בהדא סחורתא מזבנת יתיה לי, אמר ליה אין, אלא דלא תיעול למדינתא בר מדעתי. כמה דעביד עבידא וזבין סחורתא דסנדליא אול ליה סליק לירושלים ויתיב על תרע פילי דמדינתא, שלח בתריה ואמא, כיון דאתא אמר ליה עבדינן בינינן דלא ייעול בר נש למזבנא זבינוהי אלא אם כן רישיה גרע ושיחורור אפוי, אמר ליה ומה אנא מנוק דאנא גרע ראשי ואזבין עבדתי. מן דגרע רישיה נספיה ואותביה במיסון דשוקא, וכד הנה בר נש אתי למיזבן מיניה סנדלא אמר ליה הדין סנדלא זוגא בכמה הנה, אמר ליה מן עשרה דינרין או מן תשעה דינרין, ברם לית אנא פחית מתמנא דינרין, וכד הנה שמע הנה טפח ליה על רישיה בסנדלא ואזיל ליה ולא זבין. אמר ליה כל הדא בישתא שלמית לך כד הוית באתראי, אמר ליה מכאן ולהלן לא תפלי בכני ירושלים [תפלי, לשון בדיקה הוא, לא תפאר אחרך, תרגומו לא תפלי בתוך].

יד חד כותאי עבד נפשיה מפשר חלמין, שמע רבי ישמעאל ברבי יוסי ואמר, לית אנא אזיל ואחמי הדין טפשא דלפא כותא דמפליא בביתא אול ויתיב ליה גביה, אתא חד, אמר ליה חמית בתלמי

חינרתי ואידא היא דעיזא אכמתי. אמר ליה איהו, את גבר סב ואחמי לי את אידא היא בישתא דתרנגולתא חינרתי ואידא היא דאכמתי.

י חד מאתינס אתא לירושלים, אשכח חד פהנא, אמר ליה מובלא דקיסין כמה עבדין תנן, אמר ליה כד רטיבה הנה פלה תנן, כד ובישה היא תלתא תנן ותלתא קטם ותלתא אשא אכלה, מן הין זליף לה, מעצי המערכה.

יא חד מאתינס אתא לירושלים, על לבי ספרא, אשכח מינוקא דיתבון תמן ורביהון לא הנה תמן גביהון. הנה שאל לון והנן מגיבין. אמרין ליה תא נעביד בינינן דכל דשאל שאלתא ונצח לחבריה דנסבין ליה מנוי. אמר לון אין. אמר אתון דבני אתרא מקדמין ליה. אמרין ליה אמור את דאת גבר סב. אמרין ליה הדין מליא מה אנון, תשעה נפקין, ותמנא עללין, ויתרין מזגין, וחד שתי, ועשרים וארבעה משמשין. ולא יכיל מגיב לון ונסבין מנוי. אתא לגבי רבי יוחנן רביהון, אמר ליה אהא רבי כל הדא בישתא רבתא אית גביכון, דכד אתא בר נש אכסנאי לביגיכון אתון נסבין מנוי. אמר ליה דלמא מלא אמרון לך ולא יכלת מגיב להון ונסבין מנוי. אמר ליה אין. אמר ומה אמרון לך. אמר ליה כן וכן אמרון לי. אמר ליה בני, תשעה נפקין, אלן ירחי דביטנתא דילידתא. ותמנא עללין, תמנא יומין דגזירתא. ויתרין מזגין, אלן תרין דדא דתרויהון מזגין. וחד שתי, הוא מינוקא דאתיליד. ועשרין וארבעה משמשין, עשרים וארבעה ירחי מינקותא. לאלתר אתא ומגיב לון ונסב מנוי, וקרון עליה (שופטים יד) 'ולוא תרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי'.

יב חד מאתינס אתא לירושלים, עבד תלת שנין ופלג למילף לישן דחוקמתא ולא זליף, בתר תלת שנין ופלג זבין חד עבד והוא צויר, אמר בתר תלת שנין ופלג זבנית עבד צויר, אמר ליה חייך דהוא חכים טפי סגי וצפי מרחוק. מן דנפקון מן פילי אמר ליה גוד דנמטי לותתא. אמר ליה ואית לותתא קומינן, אמר ליה אין, ואית קומינן אנקא חדא צוירא בהדא פרנא, ובטנה תרין, וטעניה תרין זיקין, חד דחמר, וחד דבסיס, ורחוקה ארבע מילין וגמלא עמם. אמר ליה עמא דתביר קדל, בהדא עינא מנן את גרע דהיא סמא מחד עינא, אמר ליה חמי דחד גבה דאורחא

דְּהִנָּה דִּילְפָא נְחִית עֲלֵיהוֹן, וְכַד הוּוּ מְנַפְחִין לִית בְּלוּעִיָּהוֹן דְּאַנּוֹן מְנַפְחִין, וְכַדוּ דְּמַקְלָסִין לָךְ בְּאַצְבָּעוֹתֵיהוֹן דְּאַנּוֹן מְצַמְחִין עֲשָׂבִין וְלִית לְהֵהוּא גְבָרָא מְנַהֵן כְּלוּם.

טו חד כותאי אַמַר אַנָּא אֶזִּיל וְחָמִי חַד סְבָא דִּיהוּדָאִי דְּמַפְלִין בְּכַרְיָתָא, אַתָּא יְתִיב לִיה גְּבִיָּה, אַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי אַרְבַּעַה אַרְזִין וְאַרְבַּעַה שְׁקָמִין וְדוּר דְּתֻבָּן וְתוֹרָא רְכִיב עֲלֵיהוֹן. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא, אַרְבַּעַה אַרְזִין, אַרְבַּעַתִּי שׁוּלְטָתָא דְּעֶרְסָא. אַרְבַּעַה שְׁקָמִין, אַרְבַּעַת שִׁיטוֹתָא דְּעֶרְסָא. דוּר דְּתֻבָּן, תָּדָא הוּא חֲבָלִין דִּידִיה. וְתוֹרָא רְכִיב עֲלֵיהוֹן, הוּא מִשְׁכָּא דְּעֶרְסָא דְּדִמְיָן עֲלִוְיָה, וְהֵהוּא גְבָרָא סְלִיק עֲלָה וְלֹא נְחִית, וְכֵן הָוָה לִיה. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי זִיתָא בְּשַׁעַת נִצְבָּא, אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא חֲמִי נְהוּר סִגְיָן. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי זִיתָא בְּשַׁעַת חֲבָטָא, וְאַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא פִּתְּן חֲרָצִיָּה לְמַחְתָּתָה [פְּרוּשׁ מְכוּתָה], אַמַר לִיה רַבִּי לְדִין אֲמַרְתָּ כְּדִין וְלִי אֲמַרְתָּ כְּדִין, אַמַר לִיה תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא דִּין חֲמָא בְּשַׁעַת נִצְבָּא וְדִין בְּשַׁעַת חֲבָטָה.

טז חד מַתְלָמִידוּי דְּרַבִּי יוֹחָנָן תָּהָה יְתִיב קוּמִיָּה מִסִּבָּר לִיה וְלֹא סִבָּר, אַמַר לִיה לְמָה לִית אַתָּ סִבָּר, אַמַר לִיה תִּלְת מִלִּין קִשְׁנָן חֲמִית בְּהָדִין לִילְיָא וְלִית אַנָּא יָדַע מָה אַנּוֹן. אַמַר לִיה אֵימָא לִי מָה אַנּוֹן. אַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי דְּאַמְרִין לִי בְּאֶדְר אַתָּ מִיִּית, וְנִסָּן לִית אַתָּ חֲמִי, וְזָרַע וְלֹא חֲצַד. אַמַר לִיה תִּלְתִּיהוֹן הֵן טָבִין, בְּאֶדְר אַתָּ מִיִּית, בְּהַדְרָה שֶׁל תוֹרָה אַתָּ מִיִּית, [פְּרוּשׁ מַתְגַּבְרָן], וְנִסָּן לִית אַתָּ חֲמִי, גִּסְיוֹנִין לִית אַתָּ חֲמִי. וְזָרַע וְלֹא חֲצַד, מָה דִּילִידִית לִית אַתָּ קִבְרִי. אַמַר לוֹ חוֹרֵן חֲמִית בְּחֻלְמִי דְּלֹא תָהָה בְּרַגְלִי פְּטִישׁ, אַמַר לִיה חֲזִיף לִית הָא בִּישָׁא אֵלֹא טָבָא, דְּמָטִי חֲזָא וְלֹא תָהָה לִיה לְהֵהוּא גְבָרָא כְּלוּם, מִן הֵן יִלְיָה רַבִּי יוֹחָנָן, רַגְלָא בְּרַגְלָא.

יז חד בר נֶשׁ אַתָּא לְגַבִּי רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא, אַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי דְּאַמְרִין לִי קוּם סוּק לְקַפּוֹדְקִיא וְאַתָּ נְסִיב פְּעֻלָּא דְּאַבּוּךָ. אַמַר לִיה וּמִי סְלִיק לִיה אַבּוּךָ מִן יוֹמוֹי לְקַפּוֹדְקִיא, אַמַר לִיה לֹא. אַמַר לִיה זִיל מַד לָךְ עֲשָׂרִים שׁוּרְיָא בְּבִיתָךְ, אַמַר לִיה לִית הַנּוֹן עֲשָׂרִים. אַמַר לִיה זִיל מְגִנָּן מְלַעִילָא לְתַתָּא וּמַתָּתָא לְעִילָא, וּבְאַתְרָא דִּישְׁלָם מְגִנָּן עֲשָׂרִים שְׁרָזָן תַּמָּן אַתָּ מִשְׁפַּח לִיה. אֶזֶל וְעָבַד כֵּן וְאַשְׁכַּחִיה לְפַעֲלִיה

זִיתָא מִשְׁקָה מִישְׁחָא, אַמַר לִיה כּוּתָאִי זִיתָא נְהוּר וּמִשְׁחָא נְהוּר, אַתָּ חֲמִי נְהוּר בְּנְהוּר סִגְיָא. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא, אִמְיָה הוּא חֲכִים [פְּרוּשׁ הוּא בֹא עַל אַמֶּן]. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי עֵינִי חַד בְּלָעָה חֲכָרְתָּה. אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא אַתָּ חֲמִי נְהוּר בְּנְהוּר סִגְיָא. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּרַבִּי יוֹסִי תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא, תָּרִין בְּנִין אִית לִיה וְחַד מְנַהֵן חֲכִים לְחֲכָרְיָה. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי וּבְלָעִית חַד כּוֹכֵב. אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא חֲמִי נְהוּר סִגְיָא, כּוֹכְבָא נְהוּר וְאַתָּה נְהוּר, הָא נְהוּרָא עַל נְהוּרָא. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא יְהוּדָאָה קְטָל. וּמִן הֵן יִלְיָה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, מִן הָדִין קְרִיָּה [כְּרֹאשִׁית טו] 'הַבֵּט נָא הַשְׁמִימָה וְסַפֵּר הַכּוֹכָבִים'. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי אִית לִי תִלְת עֵינִין. אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא חֲמִי נְהוּר סִגְיָא. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא אִפְּי הוּא תַרְתִּין דִּידִיה וְחַדָּא דְּתַנּוּרָא. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי אַרְבַּעַה אוּדָנִין וְכָל עֲמָא מְצִיתִין לְמַלּוּי. אַמַר לִיה אַתָּ שְׁמִיעַ סִגְיָא. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא מְגַבֵּב כּוּבִין הוּא, וְכַד הוּא טָעִין לְהוֹן כָּל עֲמָא עֶרְקִין מִן קְדָמוּי. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי דְּהוּינָא טָעִין חַד פְּנָקֶס וּבָה עֲשָׂרִים וְאַרְבַּעַה לוּחִין וְהוּהָה כְּתִיב מִן הָכָא וּמַחֲזִיק מִן הָכָא, כְּתִיב מִן הָכָא וּמַחֲזִיק מִן הָכָא, אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא סְלִיק לְרַבּוּ וְיִהְיִי עֲסָקִיָּה סִגְיָן, וְהוּא כְּתִיב מִן הָכָא וּמַחֲזִיק מִן הָכָא, כְּתִיב מִן הָכָא וּמַחֲזִיק מִן הָכָא, אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא מְרַדְעָא אִית לִיה וּבָה עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע מִרְקָעִין, חֲזִיט לִיה מִן הָכָא וּמַתְבַּעַד מִן הָכָא. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲזִינָא בְּחֻלְמִי דְּאַנָּא טָעִין קִנְיָא וּבִיָּה מִסְרָא דְּחִסִּין, אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא סְלִיק לְרַבּוּ. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא, אוּצָרָא דְּחִמְרָא אִית לִיה וּנְפִיק כְּלִיָּה בְּסִיס, וְאֶזֶל כּוּלִי עֲלָמָא וְיִיתְוִיגִיָּה בְּגִרְבִּיָּה לְפּוּם קְרָא לְמִיכְבָּשָׁא בִּיה חֲסִין. אַתָּא חוֹרֵן וְאַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי דְּכָל עֲלָמָא מְחִמִּין לִי בְּאַצְבָּעוֹתֵיהוֹן, אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא סְלִיק לְרַבּוּ וְכָל עֲמָא מְחִמִּין לָךְ בְּאַצְבָּעוֹתֵיהוֹן. אַמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל חֵב לִי אֲגָרִי וְאַנָּא פִּתְרָ לָךְ, אַמַר לִיה כְּבֹר פִּתְרִי הוּא. אַתָּא זִימְנָא חוֹרֵן אַמַר לִיה חֲמִית בְּחֻלְמִי דְּכָל עֲמָא מְנַפְחִין לִי בְּלוּעִיָּהוֹן וּמַקְלָסִין לִי בְּאַצְבָּעוֹתֵיהוֹן. אַמַר לִיה הֵהוּא גְבָרָא סְלִיק לְרַבּוּ וְכָל עֲמָא מַקְלָסִין לָךְ בְּלוּעִיָּהוֹן. אַמַר לִיה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תַּפַּח רוּחִיָּה דִּיהוּא גְבָרָא אוּצָר דְּחִסִּין אִית לִיה וְכַד מְחִמִּין לִיה בְּאַצְבָּעוֹתֵיהוֹן

ואיצתר. ומן הן יליף ליה רבי יוסי, קפודקיא, פפא בלשון יון עשרים, דוקא הן בלשון יון קורות.

יח חדא אתתא אתת לגבי רבי אלעזר, אמרה ליה חמית דשריתא דביתא פקעה, אמר לה הוה אתתא ילדה בר דכר, אזלת וכן הוה לה. אזלת זמן חורן למשאלניה, אמרה ליה שריתא דביתא פקעא, אמר לה את ילדת בר דכר, אזלת וכן הוה לה. אזלת זמן חורן זמנא תליתיתא, אשכחת תלמידיו יתבין בבי ספרא ורבהון לא הוה תמן, אמרה לון אן הוא רבכון, אמרין לה מה את בעא מיניה, אמרה לון דלמא דאתון חפיתין למיפשר חלמא דחמית רבכון, אמרין לה אמרי לן מה את בעיא ואנן פתרין ליה, אמרה לון חמית בחלמי הוה אתתא דשריתא דביתא פקעה, אמרין לה הוה אתתא קברא בעלה. וכד נפקת מן קומיהון שרית מיללא, שמע רבי אלעזר אמר להו למה הוה אתתא מיללא, אמרו ליה הוה אתתא אתת למישאלניה ולא אשכחת יתד. אמר לתלמידיו הוה אתתא מאי אתת למישאל, אמרין ליה למיפתרינה לחלמא. אמר להן ומה אמריתו לה, אמרין ליה כן וכן, אמר להו אבדתון גברא, לא כן פתיב (בראשית מא, יג) ויהי פאשר פתר לנו כן הוה, ולא כן אמר רבי יוחנן התלום הולך אחר פתונו חוץ מן הדין, יש שותהו וטוב לו יש שותהו ורע לו. אמר רבי אבהו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

יט מעשה ברבי יהושע שהיה מהלך בדרך, מצא אדם אחד שהיה מהלך בדרך, אמר לו מה אתה עושה, אמר לו אני מהלך בדרך, אמר לו יפה אמרת שאתה מהלך בדרך שכבשוה ליסטים שפמותך. הלך משם יותר ומצא תינוק אחד יושב על פרשת דרכים, אמר לו איזו דרך קרובה לעיר, אמר לו זו קרובה ורחוקה וזו רחוקה וקרובה. הלך רבי יהושע בזו שקרובה ורחוקה, כיון שהגיע לעיר מצא גנות ופרדסים מקפים לחומה, וחזר אצל אותו תינוק ואמר לו בני וכי זו דרך קרובה לעיר, אמר לו אתה הוא חכם של ישראל, לא כך אמרתי לך שזו קרובה ורחוקה וזו רחוקה וקרובה. באותה שעה אמר רבי יהושע אשיריכם ישראל שפלקם חכמים מגדולכם ועד קטנכם. הלך משם ומצא תינוק אחד ובגדו כלי מכסה, אמר לו מה בגדך מכסה בכלי זה, אמר אלו בעית אלא דתדע מה דאית עמי לא הוה אתתא לי כפיתיה. הלך משם יותר ומצא תינוק אחד, אמר לו

מימיה של עיר מה הן, אמר לו מה איכפת לך, השום והבצלים מרבין. כיון שנכנס לעיר מצא תינת עומדת ממלצה מן העין, אמר לה השקיני מים, אמרה ליה לך ולחמורך. כיון ששתה ופנה לילך אמר לה בתי עשית כמעשה רבקה. אמרה ליה אני עשיתי כמעשה רבקה ואתה לא עשית כמעשה אליעזר.

תני מניחין פאה על מעשה קדרה ואין מניחין פאה על מעשה אלפס. ומעשה ברבי יהושע שנתארח אצל אשה אלמנה, יום ראשון הכניסה לו תבשיל ואכלו ולא הניח לה פאה. יום שני הכניסה לו תבשיל ואכלו ולא הניח לה פאה. יום שלישי הקדיחתו במלח תבשיל של גריסין, כיון שטעם רבי יהושע משך ידו מהם. אמרה לו רבי מפני מה משכת ידך מן הגריסין הללו, אמר לה כבר סעדתי מבעוד יום. אמרה ליה אם סעדתי מבעוד יום מפני מה לא מעטת בפת כדרך שמעטת בגריסין הללו, שפא פאה הנחת, על שני תבשילין שאכלת למה לא הנחת כמו שהנחת בגריסין הללו. באותה שעה אמר רבי יהושע מימי לא נצחני אדם אלא אלמנה זו ותינת אחת ואותם תינוקות, לקים מה שנאמר רבתי בגוים רבתי בבעות.

**כ שרתי במדינות**, אמר רבי יוחנן, לפי שעברו ישראל על תנאי שקבלו מסיני, לפיכך היתה למס, הוא סיני הוא למס, חושבניה דדין כחושבניה דדין. אמר רבי ישמעאל בר נחמן, לפי שעברו ישראל עבודה זרה, לפיכך היתה למס, היא למס היא סמל, אתו דדין הנון אתו דדין. רבי ברכיה אמר, הפכה למס סמל. ורבנן אמרי, למס למסא דלבא.

אמר רב עוקבא, בליל תשעה באב נכנס אברהם אבינו לבית קדשי הקדשים, אחזו הקדוש ברוך הוא בידו, והוה מטיל בו ארכות וקצרות, אמר לו הקדוש ברוך הוא (ירמיה יא) 'מה לידידי בביתי', אמר לו, רבוני בני היכן הם, אמר לו חטאו והגליתים לבין האמות, אמר לו לא היו בהן צדיקים, אמר לו 'עשותה המזמנה', אמר לו הנה לך להסתפל בשוכים שבהם, אמר לו סוגיהון בישין, דכתיב 'עשותה המזמנה הרבים', אמר לו הנה לך להביט לברית מילה שבבשרם, אמר לו חייך כפרו בה, שנאמר (שם)



וּבִשְׁרֵי קֹדֶשׁ יַעֲבִירוּ מֵעֲלֵיךָ, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׁהִיוּ שְׂמֵחִין בְּמִפְלֹתָם אֵלּוּ עַל אֵלּוּ, דְּכִתִּיב (שם) 'כִּי רָעַתְכִי אֲזַע תַּעֲלִיזִי', וְכִתִּיב (משלי יז) 'שְׂמֵחַ לֹאִיד לֹא יִנְקֶה'.

וּמִפְנֵי מָה נֶאֱמַר מַגֵּלֶת קִינוֹת אֶלְפָּא בֵּיתָא, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה וְרַבִּינָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְפִי שְׂכָתוֹב (דניאל ט) 'וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת תּוֹרַתְךָ' וְגו', שֶׁהִיא כְּתוּבָה מֵאֶלֶף וְעַד תִּי"ו, לְפִיכָךְ נִכְתְּבָה הַמַּגֵּלָה הַזֹּאת אֶלְפָּא בֵּיתִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה.

**כא** רַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמֵר, אֵפֹה עַל פִּי שְׂקָלְלָן יִרְמְיָה בְּאֶלְפָּא בֵּיתִין 'אֵיכָה', הַקָּדִים יִשְׁעִיָּה וְרַפָּאֵן עַל כָּל פְּסוּק וּפְסוּק, עַד 'תָּבֹא כָּל רָעָתָם לְפָנֶיךָ'.

**כב** **בְּכָה תִּבְכֶּה**, כְּתִיב (תהלים מב) 'הִיָּתָה לִי דִמְעָתִי לַחֵם יוֹמָם וְלַיְלָה' וְגו', רַבִּי אֲחָא וְרַבִּינָן. רַבִּי אֲחָא אוֹמֵר, כְּשֶׁם שֶׁהִלָּחֵם תְּדִיר כֶּף דִּמְעָתִי תְדִירָה. רַבִּינָן אֲמָרִין, כָּל מִי שֶׁבּוֹכָה אֵינּוּ אוֹכֵל, שְׁנֵאמַר (ש"א א) 'וְתִבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל', וְכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִיחְזַקְאֵל (יחזקאל יב) 'וְאַתָּה בֶן אָדָם עֲשֵׂה לָךְ כְּלִי גוֹלָה' וְגו', מֵהוּ 'כְּלִי גוֹלָה', רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן רַבִּי חֲלֵפְתָּא. רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא אָמַר, חֲמַת וְשָׂטִיחַ וּקְעָרָה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ לְשֹׂמֵשׁ שְׁנֵי דְבָרִים, חֲמַת נּוֹתֵן בָּהּ קֶמַח וְנוֹתְנָהּ תַּחַת רֹאשׁוֹ, וּקְעָרָה אוֹכֵל בָּהּ וְשׁוֹתָהּ בָּהּ, שְׂטִיחַ לִישִׁיבָה וְיֵשֶׁן עָלֶיהָ. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן רַבִּי חֲלֵפְתָּא אָמַר, קָפָה שֶׁל אֲרַבְעַת אֲזֵנִים וְהִיא מְחַזְקֶת אֶת הַכֹּל.

לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל (שם כד) 'וְהָיָה יִחְזַקְאֵל לָכֶם לְמוֹפֶת כָּל אֲשֶׁר עֲשֵׂה תַעֲשׂוּ' וְגו', וְהֵם לֹא עָשׂוּ כֵּן, אֵלָּא כִּינּוֹן שְׁגָלוֹ, הָיָה אֶחָד בָּא לְלוֹשׁ אֶת עֹסְתוֹ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בְּמָה, וְהָיָה חוֹפֵר בְּאֶרֶץ וְעוֹשֶׂה גּוּמָא וְלֹשׁ בְּתוֹכָהּ, וְהָיוּ הַצְּרוּרוֹת מַדְבִּיקוֹת בַּעֲסָתָן, וְכִינּוֹן שְׁנוֹתָנָה בְּתוֹךְ פִּי, הָיוּ שְׁנֵי קְהוֹת עָלָיו, לְקַיֵּם מַה שְׁנֵאמַר 'וַיִּגְרַס בַּחֲצֵץ שְׁנֵי'. וְכָל אֵלֶּיךָ לֹא יִהְיֶינָה בְּלִבִּי, וְאִימַת אֲעִילֶת לְלִבִּי (תהלים מב) 'בְּאָמַר אֵלֶּי כָּל הַיּוֹם אֲנִי אֶלְהִידֶךָ'.

**כג** 'אֲזַכְרָה נִגְיָנִי בְּלִילָה עִם לִבִּי אֲשִׁיחָה וַיִּחַפֵּשׁ רוּחִי' (שם עז), רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן וְרַבִּי אֲבִיבָה וְרַבִּינָן אֲמָרִי, לְפִי שֶׁחֲטָאוּ מֵאֶלֶף וְעַד תִּי"ו, מִתְנַחֲמִין מֵאֶלֶף וְעַד תִּי"ו. וְכֵן אֶת מוֹצֵא, שְׂפָל נְבוֹאוֹת קִשּׁוֹת שְׁנוֹתֵנָבֹא יִרְמְיָה עַל יִשְׂרָאֵל, הַקָּדִים יִשְׁעִיָּה וְרַפָּאֵן.

יִרְמְיָה אָמַר 'אֵיכָה יִשְׁבָּה בְּדָר',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (ישעיה מט) 'וְאַמְרַת בְּלִבְכֶּךָ מִי יֵלֵד לִי אֶת אֵלֶּה' וְגו'.

יִרְמְיָה אָמַר 'בְּכָה תִּבְכֶּה בְּלִילָה',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם ל) 'בְּכָה לֹא תִבְכֶּה חֲנוּן יִחְנֶךָ' וְגו'.

יִרְמְיָה אָמַר 'אֶלְתָּה יְהוּדָה מֵעַנִי',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם יא) 'וַיִּנְפְּצוּת יְהוּדָה יִקְבֹּץ' וְגו'.

יִרְמְיָה אָמַר 'דְּרַכִּי צִיּוֹן אֲבָלוֹת',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם מ) 'קוֹל קוֹרָא בְּמִדְבָּר פִּנּוּ דְרָךְ ה'.

יִרְמְיָה אָמַר 'הָיו צָרִיָּה לְרֹאשׁ',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם ס) 'וְהִלָּכְנוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹת בְּנֵי מִצְרַיִם'.

יִרְמְיָה אָמַר 'וַיֵּצֵא מִן בֵּית צִיּוֹן' וְגו',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם נט) 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל'.

יִרְמְיָה אָמַר 'זָכְרָה יְרוּשָׁלַיִם',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם סה) 'כִּי הִנְנִי בּוֹרָא שְׂמִים חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה וְלֹא תִזְכְּרָה הָרָאשׁוֹנוֹת וְלֹא תַעֲלִינָה עַל לִבִּי'.

יִרְמְיָה אָמַר 'חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַיִם',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם מד) 'מִחִיתִי כְעַב פֶּשְׁעֶיךָ'.

יִרְמְיָה אָמַר 'טִמְאָתָה בְּשׁוּלְיָהּ',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם ד) 'אִם רָחֵץ ה' אֶת צוֹאת בְּנוֹת צִיּוֹן'.

יִרְמְיָה אָמַר 'יְדוּ פֶרֶשׁ צֹר',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם יא) 'יּוֹסֵף ה' שְׁנִית יְדוּ'.

יִרְמְיָה אָמַר 'כָּל עַמָּה נֶאֱנָחִים' וְגו',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם מט) 'לֹא יִרְעֻבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ'.

יִרְמְיָה אָמַר 'לֹא אֲלִיכֶם כָּל עוֹבְרֵי דֶרֶךְ',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם לב) 'עַד יַעֲרָה עָלֵינוּ רוּחַ מִמְרוֹם'.

יִרְמְיָה אָמַר 'מִמְרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בַּעֲצָמוֹתַי', יִשְׁעִיָּה  
אָמַר (שם נז) 'מְרוֹם יִקְדוֹשׁ אֲשַׁכּוֹן וְאֵת דִּכְא' וְגו'.

יִרְמְיָה אָמַר 'נִשְׁקָד עַל פִּשְׁעֵי',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם נב) 'הִתְפַּתְחִי מוֹסְרֵי צוֹאֲרֶךְ'.

יִרְמְיָה אָמַר 'סִלָּה כָּל אֲבִירֵי',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם סב) 'סִלּוּ סִלּוּ הַמִּסְלָה סִקְלוּ  
מֵאֲבָן'.

יִרְמְיָה אָמַר 'עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם נב) 'כִּי עֵינַי בְּעֵינֵי יִרְאֹה' וְגו'.

יִרְמְיָה אָמַר 'פָּרִשָׁה צִיּוֹן בִּידֶיהָ',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם נא) 'אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מִנְחָמָכֶם'.

יִרְמְיָה אָמַר 'צַדִּיק הוּא ה'",  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם ס) 'וְעַמָּךְ כָּלֶם צַדִּיקִים'.

יִרְמְיָה אָמַר 'קָרָאתִי לְמַאֲהָבִי',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם) 'וְקָרָאת יִשׁוּעָה חוֹמוֹתֶיךָ'.

יִרְמְיָה אָמַר 'רָאָה ה' כִּי צַר לִי',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם סו) 'וּרְאִיתֶם וְשִׁשׁ לְבַבְכֶם'.

יִרְמְיָה אָמַר 'שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אֲנִי',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם מ) 'נִחְמוּ נִחְמוּ עַמִּי'.

יִרְמְיָה אָמַר 'תָּבֵא כָּל רָעָתָם לְפָנַי',  
יִשְׁעִיָּה אָמַר (שם נו) 'וְהִבִּיאֹתִים אֵל הַר קְדֹשִׁי'.

דָּבָר אַחֵר אֲזַכְּרָה נִגְיַנְתִּי בְּלִילָה, רַבִּי אִיבּוֹ וְרַבִּי  
יְהוּדָה בֶּר סִימּוֹן. רַבִּי אִיבּוֹ אוֹמֵר, אֲמָרָה כְּנֶסֶת  
יִשְׂרָאֵל לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, נִזְכָּרְתָּ אֲנִי שְׂבָר  
שֶׁהִשְׁבַּרְתִּי לְפָנַי בְּלִילָה שֶׁל מַלְכוּת, כָּמָה דָּאֵת  
אָמַר (בראשית יד) 'וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ  
בִּידֶךָ'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, נִזְכָּרְתָּ אֲנִי שִׁירִין  
שֶׁשִּׁרְתִּי לְפָנַי בְּלִילָה, כָּמָה דָּאֵת אָמַר (ישעיה לח)  
'וַיִּגְנוּתִי נִגְנָן כָּל יְמֵי חַיִּינוּ'.

בְּלִילָה, זֶה לֵילֹ שֶׁל פְּרָעָה, דְּכַתִּיב (שמות יב) 'וַיְהִי  
בַּחֲצִי הַלַּיְלָה'. וְלֵילֹ שֶׁל גִּדְעוֹן שֶׁהִכָּה אֶת מַחֲנֶה  
מִדְּיָן וַעֲמֶלֶק, דְּכַתִּיב (שופטים ז) 'וַיְהִי בְּלִילָה  
הַהוּא'. וְלֵילֹ שֶׁל סִנְחָרִיב שֶׁכְּתוּב בּוֹ (מ"ב יט)  
'וַיְהִי בְּלִילָה הַהוּא וַיֵּצֵא מִלְּאָף ה'".

עִם לְכָבִי אֲשִׁיחָה, מִשְׁתַּעֲי אֲנֵא עִם לְכִי. וַיִּחַפֵּשׂ  
רוּחִי, וּמִפְּשָׁשׁ בְּעוֹבְדֵי וְאוֹמֵר, (תהלים עז)  
הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח ה' וְלֹא יוֹסִיף לְרִצּוֹת עוֹד, חֵס  
וְשִׁלּוֹם לֹא שָׁבַק וְלֹא שָׁבִיק, דְּכַתִּיב 'כִּי לֹא יִזְנַח  
לְעוֹלָם ה'". וְלֹא יוֹסִיף לְרִצּוֹת עוֹד, וְלֹא לְרִצּוֹת.  
לְשַׁעֲבֵר הָיָה מְרֻצָּה לְאַחֲרִים, מִשָּׁה כּוֹעֵס, וְאֵת  
אוֹמֵר (שמות לג) 'וְשָׁב אֵל הַמַּחֲנֶה', קָרִי בִּיה וְשׁוּב.  
אֲלֵיהֶם כּוֹעֵס, וְאֵת אוֹמֵר (מ"א יט) 'לֵךְ שׁוּב לְדֶרֶךְךָ  
מִדְּבָרָה דְּמִשְׁק'. וְעַכְשָׁיו לֹא לְרִצּוֹת וְלֹא לְרִצּוֹת.

הָאֶפֶס לְנִצַּח חֲסִדּוֹ, מֵהוּ 'הָאֶפֶס', אָמַר רַבִּי  
רַאוּבֵן, לְשׁוֹן יוֹנִי הוּא, כָּמָה דָּאֵת אָמַר (עמוס ו)  
'וְאָמַר אֶפֶס'. [אָמַר אָמַר לְדֹר וְדֹר] רַבִּי חֲנִינָא בֶר  
פֶּפְא וְרַבִּי סִימּוֹן, רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, נִגְמַר אוֹתוֹ  
דְּבַר שְׁאֲמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה (שמות לג)  
'וַיִּחַנְתִּי אֵת אֲשֶׁר אֲחֹזֶן'. רַבִּי סִימּוֹן אוֹמֵר, הָא  
חֲסִילָה וְהָא מִסְפָּמָא, עַל יְדֵי יִרְמְיָה שְׁאֲמַר (ירמיה  
טז) 'כִּי אֲסַפְתִּי אֶת שְׁלוֹמִי'.

הַשְׁכַּח חֲנוּת אֵל, הַשְׁכַּח חֲנוּתוֹ אֵל (במדבר ט) 'עַל  
פִּי ה' יִחַנּוּ'. הַשְׁכַּח (שמות לד) 'כִּי אֵל רַחוּם וְחַנוּן'.  
אֵם קָפַץ בָּאֵף רַחֲמֵי סִלָּה, אֵף עַל גִּבְּ דְּהוּא כְּעִיס,  
רַחֲמֵי קְרוּבִין. וְצִיּוֹן אֲמָרָה 'עֲזֹבְנִי ה' וְאֲדֹנִי  
שְׁכַחְנִי, דְּכַתִּיב (ישעיה מט) 'וְהִתְאַמֵּר צִיּוֹן עֲזֹבְנִי ה'  
וְגו'.

וְאָמַר חֲלוּתִי הִיא וְגו', אָמַר רַבִּי אֶלְכָּסָנְדְּרָא, עַל  
יְדֵי שְׁלֹא חֲלִינוּ פִּנְיָ בְּתַשׁוּבָה, נִשְׁתַּנְּיַת הַיָּמִין.  
אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּן רַבִּי נַחֲמָנִי, נִתְחַלְלָה אוֹתָהּ  
שְׁבוּעָה שְׁפָרַת עֲמָנוּ בְּחוּרָב, וְנִשְׁתַּנְּיַת הַיָּמִין.  
אָמַר רַבִּי סִימּוֹן, הַשְׁמַעְתָּ מִיָּמָד גִּלְגַּל חֲמָה חוֹלָה  
וְאֵינוּ יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְשַׁמֵּשׁ, לְשַׁמֵּשׁוּ אֵין חֲלִיין  
וּלְפָנָיו יֵשׁ חֲלִיין. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לְגַבּוֹר שֶׁהָיָה  
שֵׁם בְּמַדִּינָה, וְהָיָה בְּנֵי הַמַּדִּינָה בּוֹטְחִים בּוֹ  
וְאוֹמְרִים לֹא יָבֹאוּ גִּיסוֹת לְכָאן, בָּאוּ הַגִּיסוֹת  
לְעִירוֹ, כִּינּוֹן שֶׁהוּא יוֹצֵא וּמִרְאָה לָהֶם פָּנִים, מִיָּד

יִיּוּצָא אוֹתוֹ הַחוּצָה'. **בְּכוֹ**, בּוֹכָה וּמִבְכָּה שְׁמִים וְאַרְצָן עֲמָה, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (יואל ב) 'שָׁמַשׁ וַיִּרְחַ קְדָרוֹ'. **בְּכוֹ**, בּוֹכָה וּמִבְכָּה הָרִים וּגְבָעוֹת עֲמָה, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (ירמיה ד) 'רֵאִיתִי אֶת הַהָרִים וְגו''. **בְּכוֹ**, בּוֹכָה וּמִבְכָּה שְׁבָעִים אֲמוֹת עֲמָה, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס, אוֹתָם שְׁבָעִים פָּרִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְקַרִּיבִין בַּחֲגֵ, כְּנֶגֶד שְׁבָעִים אֲמוֹת הֵם, כְּדִי שֶׁלֹּא יִצְדָּה הָעוֹלָם מֵהֶם. **בְּכוֹ**, בּוֹכָה וּמִבְכָּה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל עֲמָה, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (במדבר יד) 'וּתִשָּׂא כָּל הָעֵדָה' וְגו'. רַבִּי חוּנְיָא מִתְּנִי לִיהַ בְּשֵׁם רַבִּי נַחֲמִיָּה, וּתִשָּׂא כְּתִיב, חוֹבֵי בִישָׁא אֲזַפִּיתוֹן לְדַרְיָא, כְּמָה דְּאִתָּא אָמַר (דברים כד) 'כִּי תִשָּׂה בְּרַעַד'.

**כד בלילה**, לְמָה בַּלִּילָה, לְפִי שְׁאִין קוֹל הוֹלֵךְ אֵלָּא בַּלִּילָה, לְכָךְ נֶאֱמַר 'בַּלִּילָה'. אָמַר רַבִּי אִיבּוֹ, לִילָה מוֹשֵׁף עֲמָה קִינָה, מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁהִיָּתָה בְּשִׁכּוּנָתָהּ שֶׁל רַבִּין גְּמִלְיָאֵל, וְהָיָה לָהּ בֵּין תַּשְׁחִירָתָהּ וּמָתָה, וְהִיָּתָה בּוֹכָה עָלָיו בַּלִּילָה, וְהָיָה רַבִּין גְּמִלְיָאֵל שׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלָהּ, וְהָיָה נִזְכָּר חֲרִיבֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָיָה בּוֹכָה עֲמָה עַד שֶׁנִּשְׁשָׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו, וְכִיּוֹן שֶׁהִרְגִּישׁוּ בּוֹ תַלְמִידָיו, עָמְדוּ וּפְנוּ אוֹתָהּ מִשְׁכּוּנָתָהּ.

**כה ודמעמה על לחיה**, עַל כְּהֻנָּהּ, כְּמָה דְּאִתָּא אָמַר (דברים יח) 'וְנָתַן לָכֶּן הַזְּרוּעַ וְהַלְחָיִים וְהַקֶּבֶה'. דְּבָר אַחֵר, עַל גְּבוּרִיָּהּ, כְּמָה דְּאִתָּא אָמַר (שופטים טו) 'וַיִּמָּצֵא לָחִי חֲמוּר טְרִיָּה'. דְּבָר אַחֵר, עַל שׁוֹפְטִיָּהּ, כְּמָה דְּאִתָּא אָמַר (מיכה ד) 'בְּשִׁבְטֵי יָכֹו עַל הַלְחִי'. דְּבָר אַחֵר, עַל בַּחוּרִיָּהּ, אִתָּא מוֹצָא, בְּשַׁעַה שֶׁנִּכְנְסוּ שׁוֹנְאִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, תַּפְשׁוּ אֶת הַבַּחוּרִים וְכִפְתּוּ יְדֵיהֶן לְאַחֲרֵיהֶן, וְהָיוּ בּוֹכִין וְהָיוּ הַדְּמָעוֹת יוֹרְדוֹת עַל לַחֲיָהֶן, וְלֹא הָיוּ יְכוּלִין לְקַנְחָן, וְנוֹשְׁרוֹת עַל לַחֲיָהֶם כְּפָרְכַת הַשְּׁחִין.

**כו אין לה מנחם**, אָמַר רַבִּי לִוִּי, כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֵין, הִנֵּה לָהּ, (בראשית יא) 'וַתְּהִי שָׂרִי עֲקָרָה אֵין לָהּ וְלָד', וְהִנֵּה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא) 'וְהָיָה פֶקֶד אֶת שָׂרָה'. וְדִכְּוִיָּהּ (ש"א א) 'וּלְחַנָּה אֵין יָלָדִים', וְהִנֵּה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב) 'כִּי פֶקֶד ה' אֶת חַנָּה'. וְדִכְּוִיָּהּ (ירמיה ל) 'צִיּוֹן הִיא דּוֹרֵשׁ אֵין לָהּ', וְהִנֵּה לָהּ,

הֵן בּוֹרְחִין, פַּעַם אַחַת בָּאוּ הַגִּיסוֹת, אָמַר לָהֶם יִמִּינִי חֲשִׁשָּׁה לִי, אֲכַל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֲלֹא (ישעיה נט) 'הֵן לֹא קָצְרָה יַד ה' מִהוֹשִׁיעַ' וְגו'.

**שנות ימין עליון**, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, אִם חָלִין הֵן, אֵית סָבַר, דְּכָל דְּחָשׁ שׁוֹפִיָּה מִבְּרִיא, וְאִם שְׁנוֹי יִמִּין, לֵית סָבַר. וְהִיא דְּעִתִּיהָ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי [דְּאָמַר] 'כִּי אִם מֵאוֹס מֵאִסְתָּנוּ', אִם מֵאִסְתָּהּ הִיא, לֵית סָבַר, וְאִם קָצִיפָה הִיא, אֵית סָבַר, דְּכָל מֵאֵן דְּכָעִים שׁוֹפִיָּה מִתְּרַצָּה.

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר יוֹחָאִי, אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישְׂרָאֵל, אִתָּם בְּכִיתָם בְּכִיָּה שֶׁל תַּפְלוֹת, סוֹפְכָם לְהִיּוֹת בּוֹכִים בְּכִיָּה שֶׁל מַמָּשׁ. וְהִיכֵן בְּכוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכִיָּה שֶׁל תַּפְלוֹת, (במדבר יא) 'וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכָה לְמִשְׁפַּחַתֵּיהֶם' (שם יד), 'וּתִשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם'. וְהִיכֵן בְּכוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכִיָּה שֶׁל מַמָּשׁ, רַבִּי אִיבּוֹ וְרַבִּי יְהוֹדָה בֶּן רַבִּי סִימּוֹן. רַבִּי אִיבּוֹ אָמַר, אֶחָד בְּרָמָה וְאֶחָד בְּבָבֶל. בְּרָמָה, דְּכְּתִיב (ירמיהו לא) 'קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע' וְגו'. בְּבָבֶל, דְּכְּתִיב (תהלים קלז) 'עַל נְהָרוֹת בְּבָבֶל' וְגו'. רַבִּי יְהוֹדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר, אֶחָד בֵּיהוּד מְדִינָתָא, וְאֶחָד בְּבָבֶל. בֵּיהוּד מְדִינָתָא 'בְּכוֹ תַבְכָּה בַּלִּילָה', בְּבָבֶל 'עַל נְהָרוֹת בְּבָבֶל'.

אָמַר רַבִּי אִיבּוֹ, אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִישְׂרָאֵל, בְּשִׁכְר אוֹתָהּ הִבְכָּיָה אֲנִי מְכַנִּים גְּלִיתִיכָם, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (ירמיה לא) 'כֹּה אָמַר ה' מִנְעִי קוֹלְךָ מִכְּבִי וְגו' וְיִשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרֵיתֶךָ נָאִם ה'.

**בכו תבכה**, 'בְּכוֹ' עַל עֲגָל אֶחָד, 'תַּבְכָּה' עַל שְׁנֵי עֲגָלִים. דְּבָר אַחֵר, עַל יְהוֹדָה וְעַל צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם. דְּבָר אַחֵר, 'בְּכוֹ' עַל גָּלוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, 'תַּבְכָּה' עַל גָּלוּת שְׁבַט יְהוּדָה וּבְנֵימִין.

דְּבָר אַחֵר, **בְּכוֹ**, בּוֹכָה וּמִבְכָּה אַחֲרֵים עֲמָה. בּוֹכָה וּמִבְכָּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲמָה, דְּכְּתִיב (ישעיה כב) 'וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפָּד'. בּוֹכָה וּמִבְכָּה מִלֵּאכִי הַשֶּׁרֶת עֲמָה, דְּכְּתִיב (שם לג) 'הֵן אֲרָאֶלְכֶם צִעְקוֹ חוּצָה', אָמַר רַבִּי זְעִירָא, חִיצָה כְּתִיב, חִיצָה הִיא גִבִּיָּה דְּנִכְסִינִיָּה. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, כְּמָה דְּאִתָּא אָמַר (בראשית טו)

היא יִשְׁכַּח בְּגוֹיִם לֹא מִצָּאָה מְנוּחַ, רַבִּי יוֹדֵן בֶּן רַבִּי נַחֲמִיָּה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אָמַר, אֵלּוּ מִצָּאָה מְנוּחַ, לֹא הִיְתָה חוּצוֹתָ. וְדַכּוֹתֶיהָ (בראשית ח) 'וְלֹא מִצָּאָה הַיּוֹנָה מְנוּחָ'. וְדַכּוֹתֶיהָ (דברים כח) 'וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְגָּעַע וְלֹא יִהְיֶה מְנוּחַ לְכָף רַגְלָךְ'.

כָּל רוֹדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים, כִּהֵּיָא דִתְנָן, דְּבָרֵי בֶן נָנִס בְּסִימְנֵיָו וּבְמִצְרֵיָו.

דְּבָר אַחֵר כָּל רוֹדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים, בְּיוֹמִין דְּעָקָא, מִשְׁבָּעָה עֶשֶׂר בְּתַמּוּז עַד תַּשְׁעָה בְּאָב שְׁבָהֶם קֶטֶב מְרִירֵי מִצּוֹר, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (תהלים צא) 'מִדְּבָר בְּאֶפֶל יִהְיֶה מִקֶּטֶב יִשּׁוּד צְהָרִים'. רַבִּי אָבָא בַר כְּהֵנָא וְרַבִּי לִוִּי. רַבִּי אָבָא בַר כְּהֵנָא אָמַר, דְּהוּא גִזִּיז סָגִיא דְּטִיְהִירָה, מְרִישָׁהוֹן דְּשִׁית עַד סוֹפִיְהוֹן דְּתַשַּׁע. וְרַבִּי לִוִּי אָמַר, דְּהוּא גִזִּיז סָגִיא דְּיוֹמָא, מְסוֹפִיְהוֹן דְּאַרְבַּע עַד רִישִׁיְהוֹן דְּתַשַּׁע. וְאִינוּ מַחֲלֵף לֹא בַחֲמָה וְלֹא בַצֵּל, אֲלֵא בַצֵּל הַסְמוּךְ לַחֲמָה.

רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כָּלּוּ מְלֵא עֵינַיִם, קִלְפוֹת קִלְפוֹת וּשְׁעָרוֹת שְׁעָרוֹת. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ אָמַר, עֵין אַחַת נְתוּנָה עַל לְבוֹ, וְכָל מִי שְׁרוּאָה אוֹתוֹ, נּוֹפֵל וּמָתָה. וּמַעֲשֶׂה בְּחֶסֶד אַחַד שְׁרָאָה אוֹתוֹ, וְנָפַל עַל פָּנָיו וּמָתָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים יְהוּדָה בְּרַבִּי הִיָּה. שְׁמוּאֵל חֲמַתִּיהָ וְלֹא נָפַל, אָמַר עֶזְרָא בִּיתָה.

רַבִּי אָבָהוּ הָהוּ יָתִיב וּמִתְנַגַּד בְּהָדָא כְּנִשְׁתָּא מִדְּכִתָּא דְּקֶסְרִי, חֲמָא חַד בַּר נִשׁ דְּטַעֲיִן חֲדָא קְטִיתָא וְאִזְל לְמִימְחֵי חֲבָרִיָּה, חֲמָא מְזִיקָא קָאִי בְּתַרְיָה דְּטַעֲיִן קְטִיתָא דְּפָרְזִלָא, קָם וְצָרִיחַ, אָמַר לִיה מָה אַתָּה בְּעֵי קְטִיל חֲבָרִיָּה, אָמַר לִיה בְּהָדָא בַר נִשׁ קְטִיל חֲבָרִיָּה, אָמַר לִיה הָא מְזִיקָא קָאִים בְּתַרְיָה דְּטַעֲיִן קְטִיתָא דְּפָרְזִלָא, אַתָּה מְחִי לִיה בְּהָדָא, וְהוּא מְחִי לִיה בְּהֵיָא וּמָתָה.

רַבִּי יוֹחָנָן הָהוּ מִפְּקָד לְסַפְרֵיָא וּמִתְנַגֵּיָא, דְּלֵא לִיהוֹן טַעוּנִין עֲרֻקְתָּא מִנְּיוּקֵיָא בְּאִלִּין יוֹמֵי. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמִיָּה הָהוּ מִפְּקָד לְסַפְרֵיָא וּמִתְנַגֵּיָא, דִּיהוֹן מִפְּטָרִין רַב טְלָאִי בְּאַרְבַּע שְׁעִין.

שְׁנַאֲמַר (ישעיה נט) 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֲלָ'. אַף כֶּן אֵת אֹמַר 'אֵין לָהּ מְנַחֵם', וְהָיָה לָהּ, שְׁנַאֲמַר (שם נא) 'אֲנִכִּי אֲנִכִּי הוּא מְנַחֵמְכֶם'.

כֹּז כָּל רַעֲיָה בְּגִדּוֹ בָּהּ, הִיוּ לָהּ, אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב דְּכָפָר חֲנָן, זֶה מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל.

כַּח גְּלִתָּהּ יְהוּדָה, אַמּוֹת הָעוֹלָם אֵינָן גּוֹלִים, אֲלֵא אַף עַל פִּי שְׁגוּלִים, אֵין גְּלוּתָם גְּלוּתָהּ. אַמּוֹת הָעוֹלָם שְׁאוּכְלִים מִפֶּתֶם וְשׁוֹתִים מִיַּיִן, אֵין גְּלוּתָם גְּלוּתָהּ, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שְׁאֵין אוֹכְלִין מִפֶּתֶם וְאֵין שׁוֹתִין מִיַּיִן, גְּלוּתָם גְּלוּתָהּ. אַמּוֹת הָעוֹלָם שְׁהֵן מַחֲלִכִּין בְּאַסְקֶפְטִיּוֹת שְׁלֵהֶם, אֵין גְּלוּתָם גְּלוּתָהּ, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שְׁהֵן מַחֲלִכִּין יְחִפִּין, גְּלוּתָם גְּלוּתָהּ, לְכָף נֹאמַר גְּלִתָּהּ יְהוּדָה.

כָּאֵן הוּא אֹמַר 'גְּלִתָּהּ יְהוּדָה', וְלִחֲלֵן הוּא אֹמַר (ירמיה נב) 'וַיִּגַּל יְהוּדָה מִעַל אֲדָמָתָהּ', אֲלֵא כֵּינָן שְׁגָלוֹ, תַּשַּׁח כַּחֲזָן כְּנֻקְבָּהּ, לְכָף נֹאמַר גְּלִתָּהּ יְהוּדָה.

מַעֲנִי, עַל שְׁאֲכִלוֹ חֲמִץ בְּפֶסַח, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (דברים טז) 'לֹא תֹאכַל עָלָיו חֲמִץ שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי'. דְּבָר אַחֵר מַעֲנִי, עַל שְׁחָבְלוֹ מִשְׁכּוֹן עֲנִי בְּתוֹף בְּתִיָּהֶם, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (שם כד) 'וְאֵם אִישׁ עֲנִי הוּא לֹא תִשָּׁכַב בְּעַבְטוֹ'. דְּבָר אַחֵר מַעֲנִי, עַל שְׁעִשְׁקוֹ שָׂכִיר שְׂכִיר, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (שם) 'לֹא תַעֲשֶׂק שָׂכִיר עֲנִי וְאֶבְיוֹן'. דְּבָר אַחֵר מַעֲנִי, עַל שְׁגָזְלוֹ מִתְּנוּת עֲנִי, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (שם) 'לְעֵנִי וְלִגְרָ תַעֲזֹב אוֹתָם'. דְּבָר אַחֵר מַעֲנִי, עַל שְׁאֲכִלוֹ מַעֲשֶׂר עֲנִי, רַב בְּבִי וְרַב הוֹנָא בְּשֵׁם רַב, הָאוּכַל טָבֵל שֶׁל מַעֲשֶׂר עֲנִי, חֵיב מִיתָה. דְּבָר אַחֵר מַעֲנִי, עַל שְׁעָבְדוֹ עֲבוּדָה זָרָה, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (שמות לב) 'קוֹל עֲנוּת אֲנִכִּי שׁוֹמֵעַ', אָמַר רַבִּי אַחָא, קוֹל קְלוּס עֲבוּדָה זָרָה אֲנִכִּי שׁוֹמֵעַ. רַבִּי יְהוּדָה בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי אֹמַר, אֵין לָךְ דּוֹר וְדוֹר שְׁאִינוּ נוֹטֵל מִחֲטָאוֹ שֶׁל עֲגֵל.

כַּטּ וּמִרְבַּע עֲבוּדָה, אָמַר רַבִּי אַחָא, עַל שְׁהִיוּ מִשְׁתַּעֲבָדִים בְּעָבֵד עֲבָרִי, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (ירמיה לד) 'מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלַחוּ'.

דפס דאפריקא, דכוס דאלכסנדריא, דכוס דפלסטני. דכוס דערבא, תרין אמורין, חד אמר קלום שמיא, וחד אמר פנגר שמיא.

והוון בירושלם ארבעה בוליטין, בן ציצית, ובן גוריון, ובן נקדימון, ובן כלבא שבוע, וכל אחד ואחד יכול לספק מזונות של מדינה עשר שנים, והיה שם בן בטיח בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי, שהיה ממנה על האוצרות, ואוקיד כל אוצריא, שמע רבן יוחנן בן זכאי, אמר וי, אזלין אמרון לכן בטיח, אמר חביבך וי, שלח ואתה, אמר לו למה אמרת וי, אמר לו לא אמרתי וי, אלא וזה אמרי, אמר לו זה אמרת, ולמה אמרת וזה, אמר ליה דאוקדת כל אוצריא, ואמרתי דכל זמן דאוצריא קיימין, לא יהיבין גשמייהון למיעבד קרבא, בין וי לזה נמלט רבן יוחנן בן זכאי, וקרא עלי (קהלת ו) 'ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה'.

לאחר שלשה ימים, יצא רבן יוחנן בן זכאי לטייל בשוק, וראה אותם ששולקין תבן ושותין מימיו, אמר, בני אדם ששולקין תבן ושותין מימיו, יכולין לעמד בחילותיו של אספסאנוס, אמר, כל סמא דמלתא נפוק לי מהכא, שלח ואמר לכן בטיח אפקוני מהכא, אמר ליה עבדינן בינינן דלא יפוק בר נש מהכא אלא דמית, אמר אפקוני בדמות דמית, טען רבי אליעזר ברישיה, ורבי יהושע ברגליה, ובן בטיח מהלך קומי, מן דמטון, בעון מודקריגיה, אמר להון בן בטיח, כף אתם רוצים, שיהיו אומרים מת רבן ודקרוהו, כיון דאמר להו כף, שבקוניה, מן דנפקין מן פילי, טענוניה ויהבוגיה בחד בית עולם וחרור למדינה.

נפק רבן יוחנן בן זכאי לטייל בחילותיו של אספסאנוס, אמר לון אן הוא מלכא, אזלון ואמרו לאספסאנוס, חד יהודי בעי למישאל בשלמך, אמר להון ייתי, מן דאתא, אמר ליה וביבא מארי אפלטור, אמר ליה שאילא דמלך שאילת בי, ואנא לית אנא מלך, וכדו שמע מלכא וקטיל להווא גברא, אמר ליה אם לית את מלך,

ל דרכי ציון אבלות, אמר רב הונא, הפל מבקשין תפקידן, מעשה בכלבא אחת כופרית, שעלתה לראש הסלע ושמשה עם זכר. רבי אמי אמר, אפלו ארזים מבקשין תפקידן, תדע לך, שלא היו ארזים בבבל, וכשעלה נבוכדנצר לכאן, תלש ארזים מכאן ושתלן בבבל, וכשמת היו שמחים על מפתו, הדיא הוא דכתיב (ישעיה יד) 'גם ברושים שמוחו לך ארזי לבנון'. אמר רבי אבדימי דמן חיפה, אפלו דרכים מבקשין תפקידן, הדיא הוא דכתיב דרכי ציון אבלות.

**מבלי באי מועד**, מבלי ברגנין מבלי בוליטין אין כתיב כאן, אלא 'מבלי באי מועד'.

**כל שעריה שוממין**, שלא היו נכנסין ויוצאין בהן.

**פנהיה נאנחים**, שאין מי שיתן להם מתנות כהונה, כמה דאת אמר (דברים יח) 'ונתן לכם הזרע והלחיים והקבה'.

**בתולתיה נוגות**, אמר רבי יצחק בן רבי סימון, אלו תלמידי חכמים, שהיו נאים כבתולות ונעשו כדונג. רבי שמואל אמר רבי יצחק, אלו הבוליוטין, שהיו נאים כבתולות ונעשו כנוגות. דבר אחר בתולתיה נוגות, שהיה זה בא ובועל, והיה זה בא ובועל, עד שהגוי את מכתה, והיא מר לה, מר לה לערותה.

**לא היו צריה לראש**, אמר רבי הלל ברבי ברכיה, כל מי שבא להצר לישראל, נעשה ראש, מה טעם, 'היו צריה לראש'. את מוצא, עד שלא חרבה ירושלים, לא היתה מדינה חשובה כלום, משחרבה ירושלים, נעשה קסרין מטרפולין ותגופילין.

דבר אחר, היו צריה זה נבוכדנצר, אויביה שלו זה נבוזראדן. דבר אחר, היו צריה לראש זה אספסאנוס, אויביה שלו זה טיטוס.

שלש שנים ומחצה הקיף אספסאנוס את ירושלים, והיו עמו ארבעה דפסין, דפס דערבא,

דכבשה אמר ליה, אי אית לך דרחים לך, או בר נש דאת קריב ליה, שלח ואיתיה, עד דלא יעלון אוכלוסיא.

שלח לרבי אליעזר ולרבי יהושע, לאפוקי לרבי צדוק, אזלין ואשכחניה בבבא דמדינה, מן דאתא, קם מן קומי רבן יוחנן, אמר ליה אספסאנוס, מן קדם הדין סבא צותרא את קאים, אמר ליה חייך אי הנה חד דכותיה, והנה עמך אכלוסין בכיפל לא הוית יכיל כביש, אמר ליה מה חיליה, אמר ליה דאכיל חד גמזוז, ופשיט עלוהי מאה פרקין, אמר ליה למה חשיך כן, אמר ליה מן חיליהון דצומיא ותעניתא, שלח ואיתי אסותא, והווי מוכלין ליה צבחר צבחר, ומשקין ליה צבחר צבחר, עד דהדר גופיה עלוי, אמר ליה אלעזר בריה, אבא הב להו אגריהו בעלמא הדין, דלא תיהוי להו זכותא עמך בעלמא דאתי, ויהב להו הדין חושבנא דאצבע, והדין קרצטיונא.

מן דכבשה, פליג ארבע טכסא לארבעה דכסא, וסליק פילי מערבא להפגור, וגזרו מן שמאי דלא יחרב לעולם, למה, ששכינה במערב. אנון אחורבו דידהון, הוא לא אחריב דידה. אמר ואיתיה, אמר ליה למה לא אתרבך דידך, אמר ליה חייך לשבחה דמלכותא צבדית, דאלו חרבתי לא הות ידעת בריה מה חרבתי, וכדו יחזין בריאתא, אמרין חזו חיליה דאספסאנוס מה אתרב, אמר ליה דידך דטבאות אמרת, אלא מן בגין דעברת על קלנין דידך, יסק ההוא גברא לרישיה דאיגרה ויטרף גרמיה, אי חיי חיי ואי מות ימות, סליק וטרף גרמיה ומית, ופגעה בו קללה של רבן יוחנן בן זכאי.

**לב פי ה' הונה על רב פשעיה,** יכול על מגן, תלמוד לומר 'על רב פשעיה'.

**עולליה הקלו שבי לפני צר,** אמר רבי יהודה, באו ראוי כמה חביבין תינוקות [נ"א לפני הקדוש ברוך הוא], גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם, גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות, גלתה שכינה עמהם, הדין הוא דכתיב **עולליה הקלו שבי לפני צר,** מיד.

סוף את מליך, דלית הדין ביתא חריב אלא על ידי מלך, שנאמר (ישעיה י) והלבנון באדיר יפול.

נסבוגיה ויהבוגיה לגיו מן שבועה קנקלין, והווי שאלין ליה כמה שיעין בליליא, ואמר להון. כמה שיעין ביממא, ואמר להון. מנן הנה ידע רבן יוחנן בן זכאי, מפשוטיה. לבתר תלתא יומין אזל אספסאנוס מסחי בהדא גפנא, מן דסחא ולבש חד מסן דידה, אתת בשורה ובשרוהו מית גירון ואמליכוגיה בני רומי, בעי למילבש חד מסן חורן ולא עליל, שלח ואיתיה לרבן יוחנן בן זכאי, ואמר ליה לית את אמר לי, כל אלן יומיא הוינא לביש תרין מסאני, והווי עללין בי, וכדו חד עליל וחד לא עליל, אמר ליה בשורתא טבתא אתבשרת, דכתיב (משלי טו) 'ושמועה טובה תדשן עצם', אמר ליה מה נעביד דאיעיל, אמר ליה מי אית לך בר נש דסנאית ליה או דחב לך, יעברוגיה קמך ובשרך שחי, דכתיב (שם יז) 'ורוח נכאה תיבש גרם'.

התחילו מושלין לפניו משלות, חבית שקנן נחש בתוכה, כיצד עושין לו, אמר להם, מביאין חובר וחוברין את הנחש ומניחין את החבית. אמר פגור, הורגין את הנחש ושוברין את החבית. מגדל שקנן בו נחש, כיצד עושין, אמר להם, מביאין חובר וחוברין את הנחש ומניחין את המגדל. אמר פגור, הורגין את הנחש ושורפין את המגדל. אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לפגור, כל מגירא דעבדין בישא למגיריהון עבדין, עד דלית את מליך סגוריא את מליך עלן קטגוריא, אמר ליה לטיבותכון אנא בעי, דכל זמן דהדין ביתא קים, מלכותא מתגרין בכון, אין איחרוב הדין ביתא, לית מלכותא מתגרין בכון. אמר לו רבן יוחנן, הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות.

אמר ליה אספסאנוס לרבן יוחנן בן זכאי, שאל לי שאלה ואנא עבד, אמר ליה אנא בעי דתירפי הדין מדינתא ותיזיל לך, אמר ליה כלום אמליכוגי בני רומי דנרפי להדין מדינתא, שאל לי שאלתא ואנא עבד, אמר ליה בעי אנא דתירפי לפילי מערבא דהיא אזלא ללוד, דכל בר נש דנפיק עד ארבעה שיעין, יהא לשיזבא, מן

**לג וַיֵּצֵא מִבֶּת צִיּוֹן,** מִן בֵּת כְּתִיב. אָמַר רַבִּי אֲחָא, יֵשׁ לָנוּ מָנָה אַחַת יָפָה, זֶה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁכְּתוּב בּוֹ (תהלים טז) 'ה' מִנֵּת חֲלָקֶי וְכוּסִי'.

**כָּל הַדָּרָה,** זֶה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שם קד) 'הוֹדוּ וְהָדָר לְבִשְׁתִּי'. דָּבָר אַחֵר **כָּל הַדָּרָה,** זֶה סִנְהֶדְרִין, דְּכִתְיב (משלי לא) 'עוֹז וְהָדָר לְבוֹשָׁה'. דָּבָר אַחֵר **כָּל הַדָּרָה,** אֵלֹהֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים, דְּכִתְיב (ויקרא יט) 'מִפְּנֵי שִׂכְיָה תִקּוּם וְהִדְרַת פָּנֵי זָקֵן'. דָּבָר אַחֵר **כָּל הַדָּרָה,** אֵלֹהֵי הַמִּשְׁמֶרֶת, דְּכִתְיב (דה"ב כ) 'וּמִהַלְלִים לְהִדְרַת קֹדֶשׁ'. דָּבָר אַחֵר **כָּל הַדָּרָה,** אֵלֹהֵי הַתִּינוּקוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בָּא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבִין תִּינוּקוֹת לִפְנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, גִּלְתָּה סִנְהֶדְרִין וְלֹא גִלְתָּה שְׂכִינָה עִמָּהֶם, גִּלּוּ מִשְׁמֶרֶת וְלֹא גִלְתָּה שְׂכִינָה עִמָּהֶם, וְכִינֹן שֶׁגִּלּוּ תִינוּקוֹת, גִּלְתָּה שְׂכִינָה עִמָּהֶם, הִדָּא הוּא דְּכִתְיב 'עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שָׂבִי לִפְנֵי צָר', מִיָּד 'וַיֵּצֵא מִבֶּת צִיּוֹן כָּל הַדָּרָה'.

**הָיוּ שָׂרִיָּה כְּאֵילִים,** אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כְּשֶׁהָיוּ רַבִּים מְשׁוּלִים כְּכַבָּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה) 'וַיִּרְעוּ כְּבָשִׂים כְּדִבְרָם', וְכִשְׁהָיוּ קָשִׁים מְשׁוּלִין כְּאֵילִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'הָיוּ שָׂרִיָּה כְּאֵילִים'. רַבִּי סִימּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר אַבָּא וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻעַ, מָה אֵילִים הִלְלוּ בְּשַׁעַת שָׂרֵב הוֹפְכִין פְּגִיָּהֶם אֵלֹהֵי תַחַת אֵלֹהֵי, כֹּף הָיוּ גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל רוֹאִין דָּבָר עֲבָרָה וְהוֹפְכִין פְּגִיָּהֶם מִמֶּנּוּ, אָמַר לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, תָּבֵא שְׁעָה וְאֲנִי עוֹשֶׂה לָכֶם כֵּן.

**וַיִּלְכּוּ בְּלֹא כֹחַ לִפְנֵי רוּדָף,** רַבִּי עֲזַרְיָה בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר, בְּזִמְן שִׁישְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוּנוֹ שֶׁל מְקוֹם, מוֹסִיפִין כֹּחַ בְּגִבּוּרָה שֶׁל מַעְלָה, כְּמָה דְּאֵתָּ אָמַר (תהלים ס) 'בְּאַלְהֵים נַעֲשֶׂה חֵיל', וּבְזִמְן שְׁאִין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוּנוֹ שֶׁל מְקוֹם, כְּבִכּוֹל מִתִּישִׁין כֹּחַ גְּדוֹל שֶׁל מַעְלָן, דְּכִתְיב (דברים לב) 'צוּר יִלְדָּף תִּשִּׁי'. רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי לֹוִי בְּרַבִּי טְרַפּוֹן, בְּזִמְן שִׁישְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוּנוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, מוֹסִיפִין כֹּחַ בְּגִבּוּרָה שֶׁל מַעְלָה, כְּמָה דְּאֵתָּ אָמַר (במדבר יד) 'וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹחַ ה'', וּבְזִמְן שְׁאִין עוֹשִׂין רְצוּנוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּבִכּוֹל מִתִּישִׁין כֹּחַ גְּדוֹל שֶׁל מַעְלָן.

וְהוֹלְכִין גַּם הֵם בְּלֹא כֹחַ לִפְנֵי רוּדָף. רַב הוֹנָא וְרַבִּי אֲחָא וְרַבִּי סִימּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, וְרַבִּינָן בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא, הָיָה אָדָם אוֹמֵר לְחִבְרֵי בִירוּשָׁלַיִם, הַקְרִינִי דָף אַחֵד, וְאוֹמֵר לוֹ אֵין בִּי כֹחַ, הַשְׁנִינִי פֶּרֶק אַחֵד, אוֹמֵר לוֹ אֵין בִּי כֹחַ, אָמַר לָהֶם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, תָּבֵא לָכֶם שְׁעָה וְאֲנִי עוֹשֶׂה לָכֶם כֵּן, וַיִּלְכּוּ בְּלֹא כֹחַ לִפְנֵי רוּדָף.

אָמַר רַבִּי אֲחָא, בְּשֵׁם שְׁלֹא גִלּוּ יִשְׂרָאֵל אֶלֶּא בְּרוּדָף מְלֵא, כֹּף אֵינֶן נִגְזָלִין אֶלֶּא בְּגוֹאֵל מְלֵא, דְּכִתְיב (ישעיה נט) 'וּכְבֹּא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל', מְלֵא כְּתִיב.

**לִד זָכְרָה יְרוּשָׁלַיִם יָמִי עֲנִיָּה וּמְרוּדִיָּה,** בִּימֵי עֲנִיּוּתָהּ, זָכְרָה מְרִידִין שְׁמִרְדָּה בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. **כָּל מַחְמַדִּיָּה,** אֵלֹהֵי דְבָרֵי תוֹרָה, כְּמָה דְּאֵתָּ אָמַר (תהלים יט) 'הַנְּחֲמָדִים מִזֶּהֱב וּמִפָּז'.

**בְּנָפֶל עָמָה בְּיַד צָר,** רַבִּינָן דְּהֵתָם אֲמַרִין, נָפִיל תוֹרָה סָגִין טַבְחֹי. וְרַבִּינָן דְּהֵקָא אֲמַרִין, נָפִיל תוֹרָה תַּחֲדָן סְכִינֹהִי. וְאֵין עוֹזֵר לָהּ, רַבִּינָן דְּהֵתָם אֲמַרִין, כִּד תַּסְפּוֹן כְּלָה, מִדְּכָרָא שְׂבַעַה יוֹמִין דְּמִשְׁתוּתָא. וְרַבִּינָן דְּהֵקָא אֲמַרִין, כִּד יַחוּפָּה בְּרָא, מִדְּכָר שְׁלֹתָא דְּבִיתָהּ דְּאַבּוּי.

**רְאוּהָ צָרִים שִׁחְקוּ עַל מִשְׁבֹּתָהּ,** עַל שְׁבִתוּתֶיהָ, כְּמָה דְּאֵתָּ אָמַר (שמות כ) 'זָכוֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבִת לְקַדְּשׁוֹ'. דָּבָר אַחֵר **עַל מִשְׁבֹּתָהּ,** עַל שְׁמִטוּתֶיהָ, כְּמָה דְּאֵתָּ אָמַר (ויקרא כה) 'וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית' וְגו'. דָּבָר אַחֵר **עַל מִשְׁבֹּתָהּ,** זֶה רַבִּין יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי שֶׁשְּׁבִת מִתּוֹכָהּ.

**לֹא חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַיִם,** אַמּוֹת הָעוֹלָם אֵינֶן חוֹטְאִים, אֶלֶּא אֵף עַל פִּי שְׁחוּטָאִין אֵינֶן כְּלוּם, אֲבָל יִשְׂרָאֵל חֲטָאוּ וְלָקוּ. עַל כֵּן לְגִידָה הֵיחָה, לְטַלְטוּל הֵיחָה. כָּל מְכַבְּדִיָּה הַזִּילוּתָהּ כִּי רָאוּ עֲרוּתָהּ גַּם הִיא נֶאֱנָחָה וְתִשָּׁב אַחֲוֹר, אַחֲוֹר מִן הַפְּהוּנָה, אַחֲוֹר מִן הַמְּלָכוֹת.

**לֹא טַמְאָתָה בְּשׁוּלִיָּה,** אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אַבָּא בֶר כְּהֵנָא, כָּל אוֹתָם הַפְּהוּנִים שֶׁשְׁמִשׁוּ בִּימֵי צְדָקָהּ, עֲרָלִים הָיוּ, הִדָּא הוּא דְּכִתְיב (יחזקאל מד) 'בְּהִכְיָאֲכֶם בְּנֵי נָכָר עָרְלִי לֵב וְעָרְלִי בָשָׂר'. דָּבָר

אחר טמאתה בשוליתך, בשפוליתך, כמה דאתא אמר (שמות כח) 'על שולי המעיל'.

דבר אחר טמאתה בשוליתך, כההוא דתנן מקום היה למטה מירושלים תפת שמו. רבי יהודה אומר, על שום תפתה דהנה ביה. רבי יוסי אומר חליתא דבר הינם. צלם חלול היה שם, נתון לפני משבצה קנקלים, וטס של נחשת בידו, וכירה היתה נתונה על גבוי, וכל מי שהיה מקריב סלת, פותחין לו אחד. תורין ובני יונה, פותחין לו שנים. כבש, פותחין לו שלשה. איל, פותחין לו ארבעה. עגל, פותחין לו חמשה. שור, פותחין לו ששה. וכל מי שהיה מקריב בנו, פותחין לו שבצה. ונותנין אותו לתוף טס של נחשת, ומסיקין את הכירה תחתיו, והיו מקלסין לפניו ואומרים לו יערב לך ויבסס לך, וכל כך למה, כדי שלא ישמעו נחמת בניהם ויחזרו בהן.

הנה כומרא אתי לגבי בר נש, אמר ליה, מן בגין דאמר לי צלם פלן, מפל בנאי דאית לך, לית את בעי לקרבא חד מניה, אמר ליה וכי ברשותי אנון, חד בדהב, חד בכסף, חד בצנא, חד בבקרוטא, אמר ליה המתן לי, דאית לי חד זעיר בבית ספרא, כד אתי אנא יהיב ליה לך, אמר לו הקדוש ברוך הוא, רעיע, מפל בגין דאית לך, לא הנה לך להפילו לעבודה זרה, אלא זה שמקדש לשמי. רבי יודן ברבי סימון בשם רבי לוי בן פרטא, למטרונה שאמר לה אוהבה עשי לי חמין, ונטלה לורטיא של מלך ועשתה לו חמין, אמר לה המלך, מפל עצים שיש לך בבית זה, לא היה לך לעשות חמין לאוהבה אלא בלורטיא שלי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לאותו רשע, מפל בגים שיש לך, לא היה לך להפילו לעבודה זרה אלא זה שמקדש לשמי, הדיא הוא דכתיב (יחזקאל טו) 'ותקחי את בניך וגו', אף על פי כן ותד פלאים, נחתה לה לנסיונה.

לז כד דמך רבי יוסי ממלחיא, סליק רבי יוחנן וריש לקיש לגמילות חסדא, וסליק עמהון רבי יצחק פסאקא, והנה תמן חד סב, בעי למיעל ומפתח עלוי, ולא שבקוניה, אמר ליה רבי יצחק

פסאקא, קדם אליו אריותא דאורייתא, את פתח פומך, אמר להו רבי יוחנן, שבקוניה דהוא גבר סב, ייעול וישתבח באתריה, עאל ופתח ואמר, מצינו שסלוקן של צדיקים קשה לפני הקדוש ברוך הוא, יותר ממאה תוכחות חסר שטים שבמשנה תורה, ומחרבן בית המקדש, בתוכחות כתיב (דברים כח) 'והפלא ה' את מפתך', ובחרבן בית המקדש כתיב 'ותרד פלאים', אבל בסלוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כט) 'לכן פה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא', וכל כך למה, (שם) 'ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר'. אמר רבי יצחק פסאקא, יהוי דין גברא ברין פומיה. אמר ליה רבי יוחנן, אלו לא שבקוניה, מנן הוינן שמעין דא מרגליתא, ורוח הקדש צונחת ואומרת ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב.

(תהלים קיט) 'פרו לי ידים שיחות', רבי אבא בר כהנא אמר תרתי, כתיב (דברים כב) 'לא תקח האם על הבנים', וכאן (הושע י) 'אם על בנים רטשה', הוי אשר לא כתורתך. רבי אבא בר כהנא אמר אחר, כתיב (ירמיה ט) 'להקרית עולל מחויך', ולא מבתי כנסיות. 'בחוירים מרחובות', ולא מבתי מדרשות. וכאן 'אף אליהם עלה בהם וגו', הוי אשר לא כתורתך. רבי יהודה ברבי סימון אמר תרתי, כתיב (ויקרא כב) 'ושור או שיה אותו ואת בנו וגו', וכאן נהרגו בן ואם ביום אחד, שנאמר (הושע י) 'אם על בנים רטשה', הוי אשר לא כתורתך. רבי יהודה ברבי סימון אמר אחר, כתיב (ויקרא יז) 'אשר יצוד ציד תיה או עוף וגו', וכאן (תהלים עט) 'שפכו דמים פמים סביבות ירושלים ואין קובר', הוי אשר לא כתורתך.

אמר רבי ברכיה, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם לתמורים נתת קבורה ולבניך לא נתת קבורה, לתמורים נתת קבורה אלו המצריים, הדיא הוא דכתיב (יחזקאל כג) 'אשר בשר תמורים בשרם', ואמר רבי ברכיה לפי שהיה הים זורקן ליבשה, ויבשה זורקן לים, ים אומר ליבשה קבלי אכלוסיה, ויבשה אומר לים קבלי אכלוסיה, אמרה יבשה, ומה אם



ויכנגדן עמדו ארבעה נביאים וחתמו עליהם גזר  
דינם, ואלו הן, ישעיה, ירמיה, יחזקאל, וצפניה.  
**ישעיה אומר** (ישעיה טו) 'משא מואב כי בליל שדד  
ער מואב נדמה, כי בליל שדד קיר מואב נדמה'.  
**ירמיה אומר** (ירמיה מט) 'הנה ימים באים נאם ה'  
והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה  
והיתה לתל שממה ובנותיה באש תצתנה וירש  
ישראל את יורשיו אמר ה'". **יחזקאל אומר** (יחזקאל  
כה) 'לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה  
למען לא תזכר בני עמון בגוים, וכתיב (שם)  
'ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני ה'". **צפניה  
אומר** (צפניה ב) 'לכן חי אני נאם ה' צבאות אלהי  
ישראל כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמרה  
ממשק חרול ומכרה מלח ושממה עד עולם  
שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלו'.  
**לט כל עמה נאנחים, כתיב** (ירמיה נב) 'בתשעה

לחדש ויחזק הרעב בעיר וגו', לעם הארץ לא  
היה לחם, לבני יהודה היה לחם. אלו בחרבן  
ראשון, אבל בחרבן שני כל עמה נאנחים  
מבקשים לחם וגו'.

בתחלה היו משלשלין להם קפה של זהב ונותנין  
להם קפה של חטין, חוזרין ומשלשלין להם קפה  
של זהב ונותנין להם קפה של שעורים, חוזרין  
ומשלשלים להם קפה של זהב ונותנין להם קפה  
של תבן, מה היו עושין, היו שולקין אותו ושותין  
מימיו, חוזרין ומשלשלין להם קפה של זהב ואין  
נותנין להם כלום. רבי יהודה בן סיגנא בשם רבי  
אחא אומר, אם מי שיתן ולא לקח הרי הוא אומר  
(דברים טו) 'נתן תתן לו', מי שלוקח ואינו נותן, על  
אחת כמה וכמה.

**להשיב נפש, עד כמה מתישבת נפש, רבי אומר**  
פכותבת. רבי חנניה אומר פגרוגרת.

**ראה ה' ויהיטה, אומר רבי פנחס, עובדא הוה**  
בתרתין נשין זננן באשקלון, דחזון מתפתשן דא  
עם דא, אמרה חדא לחברתה בד חזון מתפתשן  
דא עם דא, לית את אלא מהכא דחזון אפיו  
כיהודיאתא, לבתר יומין אתרצית דא לדא,  
אמרה לה, על כלא שרי ושביק ליה, אלא על

בשעה שלא קבלתי אלא דמו של הבל, נאמר בי  
(בראשית ג) 'ארוהה האדמה', היאך אני יכולה  
לקבל דם כל ההמון הזה, עד שנשבע לה הקדוש  
ברוך הוא שאינו מעמידה בדין, הלא הוא דכתיב  
(שמות טו) 'נטית ימינך תבלעמו ארץ', ואין ימין  
אלא שבועה, שנאמר (ישעיה סב) 'נשבע ה'  
בימינו, ולעמך לא נתת קבורה, הוי אשר לא  
כתורתך.

**לח ידו פרש צר, את מוצא, בשעה שנכנסו**  
שונאים לבית המקדש, נכנסו עמונים ומואבים  
עמם, והיו הפל רצין לבז כסף וזהב, ועמונים  
ומואבים רצין לבז את התורה, כדי לעקר (דברים  
כג) 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'". רבי יהודה  
ברבי סימון בשם רבי לוי בר פרטא, לדלקה  
שנפלה לתוך פלטיין של מלך, והיו הפל רצין לבז  
כסף וזהב, ועבד רץ לבז את אוניתו. כך בשעה  
שנכנסו שונאים לבית המקדש, נכנסו עמונים  
ומואבים עמם, והיו הפל רצין לבז כסף וזהב,  
ועמונים ומואבים רצין לבז את התורה, כדי  
לעקר 'לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'".

ארבעה דברים טובים, הטיב אברהם ללוט, הלא  
הוא דכתיב (בראשית יב) 'וילך אברהם כאשר דבר  
אליו ה' וילך אתו לוט', ואומר (שם יג) 'וגם ללוט  
החולף את אברהם וגו', ואומר (שם יד) 'וישב את  
כל הרכוש וגו', ואומר (שם ט) 'ויהי בשחת  
אלהים את ערי הפקר וגו'. וכך היו צריכין לפרע  
להם טובות, אלא שעשו להם רעות, הלא הוא  
דכתיב (במדבר כב) 'וישלח מלאכים אל בלעם וגו'  
(שם) ועתה לכה נא ארה לי וגו' וילכו זקני מואב  
וזקני מדין וגו', (שופטים ג) 'ויאסף אליו את בני  
עמון וגו', (דה"ב כ) 'ויהי אחרי כן באו בני מואב  
ובני עמון ועמם מהעמונים על יהושפט, והדין  
'ידו פרש צר' וגו'. וינגדן נכתבה חטיא שלהם  
בארבעה מקומות, (דברים כג) 'לא יבא עמוני  
ומואבי וגו' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם  
ובמים וגו', (מכה ו) 'עמי זכר נא מה יעץ בלק'  
וגו', (נחמיה יג) 'כי לא קדמו את בני ישראל בלחם  
ובמים וישפך עליו את בלעם לקללו', (יהושע כד)  
'וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם'.

דאמרת לי חזין אפיף פיהודיאטא, לא שרי ולא שביק ליה, לכך נאמר ראה ה' והביטה פי הייתי זוללה.

**מ לא אליכם, כנסת ישראל אומרת לאמות העולם, לא ייתי עליכון דאתא עלי, לא ימטי עליכון דמטא עלי. כל עוברי דרך, כל עוברי דרכה של תורה. הביטו וראו, תמן תגינו, משפט דור המבול שנים עשר חדש, משפט מצריים שנים עשר חדש, משפט איוב שנים עשר חדש, משפט גוג ומגוג שנים עשר חדש, משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש. נבוכדנצר של שנים ומחצה, אספסיאנוס של שנים ומחצה.**

**הביטו וראו אם יש מקאוב כמכאבי אשר עולל לי, שדקדק עמי וקטף עוללתי, כמה דאת אמר (דברים כד) 'כי תבצר פרמך וגו'. אשר הוגה ה' ביום תרון אפו, אמר רבי אחא, יום אחד היה תרון אפו של הקדוש ברוך הוא, אלו עשו ישראל תשובה, פשוו.**

**מא מפרום שלח אש בעצמותי, רבי אמי שאל את רבי שמואל בר נחמני, אמר לו בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל אנגדה, מהו זה שכתוב (תהלים עא) 'וצדקתך אלהים עד מרום', אמר לו כשם שהתחתונים צריכין לעשות צדקה אלו עם אלו, כך עליונים צריכין לעשות צדקה אלו עם אלו.**

אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי, כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר, לא נאמר אלא להדרש, הך הוא דכתיב (יחזקאל י) 'ויאמר אל האיש לבוש הבדים ויאמר בא אל בינות לגלגל וגו', מהו ויאמר ויאמר שתי פעמים, אלא הקדוש ברוך הוא אמר למלאך, ומלאך אמר לפרוב, אף על פי שגזר עלי הקדוש ברוך הוא לקח הגתלים, איני יכול לפנס לפני ממיצתה, אלא עשה עמי צדקה ותן לי שתי גתלים משלך, שלא אכנה, הך הוא דכתיב (שם) 'וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים', מהו 'וישא ויתן', אמר רבי

יצחק, הפשירן ונתנן בכפו. רבי יהושע דסקנין בשם רבי לוי, שש שנים היו הגתלים עמומות בידו של גבריאל, סבור שישאל עושין תשובה, וכיון שלא עשו תשובה, בקש לזרקן עליהם בחמה, קרא לו הקדוש ברוך הוא ואמר לו, גבריאל גבריאל, להונך להונך, שיש בהם בעלי צדקות אלו עם אלו, הך הוא דכתיב (שם) 'וירא לפרובים תבנית יד אדם תחת כנפיהם'. רבי אבא בר כהנא אמר בשם רבי לוי, מי מעמיד העליונים והתחתונים, צדקה שישאל עושין ביד, הך הוא דכתיב 'וצדקתך אלהים עד מרום'.

ודכונה, (מ"א כ) 'ויגש איש האלהים ויאמר אל מלך ישראל, ויאמר כה אמר ה'', מהו ויאמר ויאמר שתי פעמים, אלא באמירה הראשונה אמר לו, אם יבא בן הדר תחת ירך אל תחוס עליו, ובאמירה השנייה אמר לו, כמה מצודות עשיתי, כמה רמזות עשיתי, כמה רפשים עשיתי עד שרפשתיו בדרך, ועכשו הוצאתו בשלום, לכן 'היתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו'.

ודכונה, (אסתר ז) 'ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, מהו ויאמר ויאמר שתי פעמים, אמר רב בשם רבי אלעזר, עד שלא הרגיש בה שהיא יהודית, היה מדבר עמה בפרהסיא, וכיון שהרגיש בה שהיא יהודית, ויאמר המלך אחשורוש למתרגמן, ויאמר המתרגמן לאסתר המלכה.

ודכונה (ויקרא כא) 'ויאמר ה' אל משה אמר אל הפהנים בני אהרן ואמרת', שתי אמירות הללו למה לי, אלא באמירה הראשונה אמר לו 'לנפש לא יטמא בעמיו', ובשנייה אמר לו, אם בא מת מצוה על ירך, הטמא לו. לפי שבעולם הזה אתם מטמאין למת מצוה, לעתיד לבא אין אתם מטמאין למת כל עקר, שאין מיתה לעתיד לבא, שנאמר (ישעיה כה) 'בלע המות לנצח'.

דבר אחר 'וצדקתך אלהים עד מרום' אלו שני המאורות. 'אלהים מי כמוך' שאתה כובש על מדת הדין.

ומתין, אלא הריני מגלה אותן בתקופת תמוז, שאפלו הן ישנין בדרךים וברחובות, אין אחד מהם נזוק. דבר אחר נשקד, שקד איך להביא עלי את הרעה, אמר אם אני מגלה אותם בתקופת טבת, אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה, אלא הריני מגלה אותם בתקופת תמוז, שיש ענבים בגפן ויש תאנים בתאנה, ואפלו אין העלה נבל. דבר אחר נשקד, שקד איך להביא עלי את הרעה, אמר אם אני מגלה אותם בדרך מדבר, הם מתים ברעב, אלא הריני מגלה אותם בדרך ארמניא, שהם כרפין ומחוזות, ומאכל ומשתה מצוי להם.

דבר אחר נשקד, שקודה הייתי מעונותי, וסבורה הייתי שימחל לי על כל עונותי, אלא ישתרנו, עשאן עלי סריגות סריגות, הביא אותן עלי מכפלות, בכל וכשדים, מדי ופרס, יון ומקדון, אדום וישמעאל. עשאן עלי סריגות, בכל קשה ומדי מתונה, יון קשה ואדום מתונה, כשדים קשה ופרס מתונה, מקדון קשה וישמעאל מתונה. וכן (דניאל ב) 'מן קצת מלכותא תהנה תקיפא ומנה תהנה תבינה'. ובכל אליו לא כפרית באלהי, אלא עליו על צוארי, ומיתדת שמו בכל יום פעמים, ואומרת (דברים ו) 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'.

**מג הקשיל פחי**, אמר רבי תנחום ברבי ירמיה, ארבעה דברים מתישין פחו של אדם, ואלו הן, התענית, והדרך, עון, ומלכות בכל. תענית דכתיב (תהלים קט) 'ברפי כשלו מצום'. הדרך, דכתיב (שם קב) 'ענה בדרך פחי'. עון, דכתיב (שם לא) 'כשל בעוני פחי'. מלכות, דכתיב (נחמיה ד) 'ויאמר יהודה כשל פח הסבל והעפר הרבה ואנחנו לא ניכל לבנות בחומה'.

**נתני ה' בידי לא אוכל קום**, רבנן אמרי זו אשה רעה וכתבתה מרבה. רב הונא אמר, (בראשית ב) 'ויהי האדם לנפש חיה', עשאו עבד מכדן בפני עצמו, דאי לא לעי לא אכיל. היא דעתיה דרבי חנינא, דאמר רבי חנינא, **נתני ה' בידי לא אוכל קום**, בידי לא אוכל קום, אי לא לעי ביממא, בליליא לא אוכל קום.

באותה שעה קפצה קטגוריא לפני כסא הכבוד, אמרה לפניו, רבנו של עולם כן יהא רשע זה מתנאה ואומר, אני חרבתי ביתו של אלהים ושרפתי מקדשו, אם כן הוא תרד אש מלמעלה ותשרף, מיד מה כתיב **ממרום שלח אש בעצמותי**. אמר רבי יהושע, הוא שהנביא מקנתרה ואמר לה, (ישעיה מז) 'קחי רחים וטחני קמח', הא כל עמא טחנין חטין, ואף אומר וטחני קמח, אלא אמרה ירושלים לכת בכל, אלו ממרום לא עשו בי מלחמה, את היית יכולה להלחם בי, אלו ממרום לא שלחו בי אש, את היית יכולה לי, אלא אריא קטילא קטלת, קמחא טחינא טחנת, קרתא וקרתא אוקידתא, לכך אמר **ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה**.

מהו **וירדנה**, נסחא, כמה דאתא אמר (שופטים יד) 'וירדהו אל פפיר'. דבר אחר **וירדנה**, נצחה, כמה דאתא אמר (תהלים עב) 'וירד מים עד ים'. דבר אחר **וירדנה**, שלטה, כמה דאתא אמר (מ"א ד) 'כי הוא ודה בכל עבר הנהר'. דבר אחר **וירדנה**, רדיא, כדתניא חרש רופש את ההיכל. רבי ביבא מרנגיא אמר **וירדנה**, ראה שמדת הדין פוגעת בה.

**פרש רשת לרגלי**, אמר רבי אבא בר כהנא, אם ראיך ספסלין מלאים בבליים מנחי בארץ ישראל, צפה לרגליו של משיח, מה טעם, **פרש רשת לרגלי**. תני רבי שמעון בן יוחאי, אם ראיך סוס פרסי קשור בארץ ישראל, צפה לרגליו של משיח, מה טעם, (מיכה ה) 'והיה זה שלום אשור וגו'.

**השיבני אחור**, אחור מן ההפנה ומן המלכות. **נתני שוממה**, לצדו. כל היום דנה, לגרדם.

**מב נשקד על פשעי בנדי**, שקודה הייתי מעונותי, סבורה הייתי שימחל לי על כל עונותי בשעה ששמעתי שאנולוגין שלי נקרא מלמעלה.

דבר אחר **נשקד**, שי"ן כתיב, שקד הקדוש ברוך הוא איך להביא עלי את הרעה, אמר אם אני מגלה אותן בתקופת טבת, הרי הן לוקין בצנה

אֲבָקֶשׁ אֶחָד מֵהֶן וְלֹא אֶמְצֵא, מִיָּד הַקִּיפִם  
לִגְיוֹנוֹתָיו וְהִרְגוּם, וְהִנֵּה הֵדֶם בּוֹקֵעַ וְהוֹלֵךְ עַד  
שֶׁהִגִּיעַ לְקִיפְרוֹס נָהָר, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹחֶת  
וְאוֹמֶרֶת עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה.

אֵלֶּיךָ דִּתִּי חֲבוּשִׁין, מִנְהוֹן אֲכָלִין בֶּשֶׂר קִטְלֵהוֹן,  
בְּכָל יוֹם הָיָה מִנְפִּיק חֵד מִנִּיָּהוּ, וּמִיָּתִי לְהוֹן וְאֲנֹן  
אֲכָלִין, יוֹמָא חֵד אֲמַר, יִיזִיל בַּר נֶשׁ מִנִּי, אִי מִשְׁפַּח  
כְּלוּם מִיָּתִי וְאֲנִי אֲכָלִין, מִן דִּנְפַק, אֲשַׁכְחִיָּה  
לְאֻבְיָה דְקִטְלִי, נִסְבִּיָּה וְטִמְרִיָּה וְיֵהֵב סִמֵּן עֲלוֹי,  
עֲאֵל וְאַתָּא אֲמַר לְהוֹ לֹא אֲשַׁכְחִית כְּלוּם, אֲמַרִי  
יִיזִיל בַּר נֶשׁ חוֹרֵן, אִי מִשְׁפַּח כְּלוּם מִיָּתִי וְאֲנִי  
אֲכָלִין, מִן דִּנְפַק הֵהוּא בַּר נֶשׁ, הֵלֵךְ לְרִיחִיָּה, חֲפֵשׁ  
וְאֲשַׁכְחִיָּה לְהֵהוּא דְקִטְלִי, אִיִּתִּיָּה וְאֲכָלוּנִיָּה, מִן  
דְּאֲכָלוּן, אֲמַרִין לִיָּה מִנִּי אֵתֶת דִּין קִטְלָא, אֲמַר  
לְהוֹ מִן זִוִּית פִּלְגִּית, אֲמַר לִיָּה וּמָה סִמֵּן יְהִיב  
עֲלוֹי, אֲמַר לִיָּה סִמֵּן פִּלֵּן, עֲנִי הוּא בְּרִיָּה וְאֲמַר,  
הוּי לִיָּה לְהֵהוּא גִבְרָא, דְּמִן בִּשְׂרָא דְאֻבְיָ אֲכִיל,  
לְקִיָּם מָה שְׁנַאָמַר (יחזקאל ה') 'לִכְן אָבוֹת יֹאכְלוּ  
בָנִים בְּתוֹכָךְ' וְגו'.

טְרַכְיָנוּס שְׁחִיק עֲצָמוֹת יִלְדָּה אֲשֶׁתוֹ בְּלִיל תַּשְׁעָה  
בָּאָב, וְהָיָה כָּל יִשְׂרָאֵל אֲבָלִים, נִשְׁתַּחֲוֶה הוֹלֵד  
בְּחֻנְכָּה, אֲמַרְו יִשְׂרָאֵל, נְדָלִיק אוֹ לֹא נְדָלִיק, אֲמַרְו  
נְדָלִיק, וְכָל מָה דְבָעִי לִימְטִי עֲלֵן יִמְטִי, אֲדָלִיקוּ,  
אֲזִלוּן וְאֲמַרְו לִישָׁן בִּישׁ לְאֲשֶׁתוֹ שֶׁל טְרַכְיָנוּס,  
אֵלֶּיךָ יְהוּדָאִין, כִּד יִלְדִּית הוֹוִן מִתְאֲבָלִין, וְכִד מִית  
וְלָדָא אֲדָלִיקוּ בּוֹצִינָא, שְׁלַחָה וְכִתְבָּה לְבַעֲלָהּ,  
עַד דָּאֶת מְכַבֵּשׁ בְּרַבְרִיִין, בָּא וּכְבֹּשׁ אֵלֶיךָ יְהוּדָאִי  
דְּמַרְדּוֹ בֶּרֶךְ, סָלִיק לְאֵילִפָּא, וְחָשִׁיב לְמִיתִי בַּעֲשָׂרָה  
יּוֹמִין, וְאִיתִיָּה רִחֲמָא בְּחַמְשָׁה יּוֹמִין, אֲתָא  
וְאֲשַׁכְחִינּוּ דִּתְהוּ עֲסִיקִין בְּהַדִּין פִּסְקָא (דברים כח)  
'יֵשָׁא ה' עֲלֶיךָ גּוֹי מִרְחוֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כְּאִשּׁוֹר  
יִדְאָה הַנָּשִׂר', אֲמַר לְהוֹ, אֲנָא הוּא נִשְׂרָא,  
דְּחָשִׁיבִית לְמִיתִי בַּעֲשָׂרָה יּוֹמִין וְאִיתִיָּה רִחֲמָא  
בְּחַמְשָׁה יּוֹמִין, הַקִּיפִן לִגְיוֹנוֹתָיו וְהִרְגָם. אֲמַר  
לְנָשִׁים הַשְׁמִיעוּ לִלְגִיוֹנוֹתַי, וְאֵם לֹא אֲנִי עוֹשֶׂה  
לְכֶם כְּדֵרֶךְ שְׁעִשִׁיתִי לְאֲנָשִׁים, אֲמַרְו לוֹ עֲבִיד  
בְּאַרְעָאִי מָה דְעֲבַדְתָּ בְּעֵלְאִי, מִיָּד הַקִּיפִן  
לִגְיוֹנוֹתָיו וְהִרְגָן, וְנִתְעַרְבוּ דָּמִים שֶׁל אֱלֹהִים בְּדָמִים  
שֶׁל אֱלֹהִים, וְהִנֵּה הֵדֶם בּוֹקֵעַ וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁהִגִּיעוּ

מִד סֵלָה כָּל אֲבִירֵי ה', עֲבָדִי סָאֲתִי קוּמִיָּהוֹן. אֲמַר  
רַבִּי אֲבָא בַּר כְּהֵנָא, בְּבֵר גִּמְזָא צוֹיָחִין לְסָאֲתָא  
סָרְקִי. אֲמַר רַבִּי לִוִּי, בַּעֲרִבְיָ צוֹחִין לְמִסְרוּקָה  
מִסְלָסְלָה.

קָרָא עָלֵי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בַּחוּרִי, מְצִינּוֹ שְׁסֻלּוֹקֵן שֶׁל  
בַּחוּרִים קָשָׁה כְּחֻרְבֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּכָתִיב גַּת  
דֶּרֶךְ ה' לְכַתּוּלַת בֵּת יְהוּדָה, כֵּךְ 'קָרָא עָלֵי מוֹעֵד  
לְשֹׁבֵר בַּחוּרִי'.

מָה עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה, אֶסְפִּסְיָנוּס מִלָּא שֶׁלֹּשׁ  
סְפִינּוֹת מִגְדּוּלֵי יְרוּשָׁלַיִם לְהוֹשִׁיבֵן בְּקִלּוֹן שֶׁל  
רוּמִי, עֲמַדּוֹ וְאֲמַרְו, לֹא דִינּוֹ שֶׁהַכְּעִסְנוּהוּ  
בְּמִקְדָּשׁוֹ, אֲלֹא אִף בַּחוּצָה לְאָרֶץ, אֲמַרְו לְנָשִׁים  
מִבְּקָשׁוֹת אֲתוֹן לָךְ, אֲמַרְו לָהֶם לֹא, אֲמַרְו, מָה  
שִׁדְרָכֵן לָךְ אֵינֶן רוּצוֹת, אֲנִי עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה,  
תֹּאמְרוּ אִם מִשְׁלִיכִים אֲנִי עֲצָמִינוּ לָיִם, אֲנִי בָּאִים  
לְחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, מִיָּד הָאִיר הַקּוֹדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא  
אֶת עֵינֵיהֶם בְּפִסּוּק הַזֶּה (תהלים סח) 'אֲמַר ה' מִבְּשָׁן  
אֲשִׁיב, אֲשִׁיב מִמְּצוּלוֹת יָם', 'מִבְּשָׁן אֲשִׁיב' מִבֵּין  
שְׁנֵי אֲרִיֹת אֲשִׁיב. 'מִמְּצוּלוֹת יָם', כְּמִשְׁמַעוֹ.  
עֲמַדָּה כַּת רִאשׁוֹנָה וְאֲמַרָה (שם מד) 'אִם שְׁכַחְנוּ  
שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וְנִפְרַשׁ כְּפִינוּ לֹא לֹר' וְהַשְׁלִיכוּ עֲצָמֵן  
לָיִם, עֲמַדָּה כַּת שְׁנִיָּה וְאֲמַרָה (שם) 'כִּי עֲלִיךְ  
הוֹרְגֵנוּ כָּל הַיּוֹם' וְהַשְׁלִיכוּ עֲצָמֵן לָיִם, עֲמַדָּה כַּת  
שְׁלִישִׁית וְאֲמַרָה (שם) 'הֲלֹא אֱלֹהִים יִחְקֹר זֹאת כִּי  
הוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת לִב' וְהַשְׁלִיכוּ עֲצָמֵן לָיִם,  
וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹחֶת וְאוֹמֶרֶת עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה.

אֲדַרְיָנוּס שְׁחִיק עֲצָמוֹת הוֹשִׁיב שֶׁלֹּשׁ מִשְׁמָרוֹת,  
חֲדָא בְּחַמְטָא, וְחֲדָא בְּכַפֵּר לְקִיטְיָא, וְחֲדָא בְּבֵית  
אֵל דִּיהוּדָה, אֲמַר, דְּעִירוֹק מִן הָכָא יִתְצַד מִן הָכָא,  
וְדְעִירוֹק מִן הָכָא יִתְצַד מִן הָכָא, וְהָיָה מִפִּיק כְּרוּזִין  
וּמִכְרִיזִין וְאוֹמְרִים, אֵן דָּאִית יְהוּדָאִי יִתִּי, דְּמִלְפָּא  
בְּעוֹ לְמִתָּן לִיָּה מִלָּא, וְהוֹן כְּרוּזִין מִשְׁמַעִין יְתֵהוֹן  
וְצָדִין יְהוּדָאִין, הָדָא הוּא דְכָתִיב (הושע ז) 'וַיְהִי  
אֶפְרַיִם כִּיּוֹנָה פוֹתָה אֵין לִב' וְגו', שְׂאִיל מַחְזֵרָה,  
אִיתִין צָלוֹ שְׁלָא תִינְסָבִין, אֵלֶיךָ דְּבַחִיִין  
דְּאִיתְבּוֹנְנוּ לֹא נִפְקוּ, וְאֵלֶיךָ דְּלֹא אִיתְבּוֹנְנוּ נִכְנָסוּ  
כְּלֵהוֹן לְבַקְעַת בֵּית רִמּוֹן, אֲמַר לְשֹׁר צָכָא שְׁלוֹ,  
עַד שְׂאֲנִי אוֹכַל קֶרֶן גְּלוּסְקָאֵן זוֹ וְיִרְךָ דְּתַרְגוּלָּה זֶה,

לקיפרוס נהר, ורוח הקדש צונחת ואומרת על אלה אני בוכיה.

**מו** מעשה בשני בני צדוק הכהן שנשבו, אחד זכר ואחת נקבה, נפל זה לסרדיוט אחד וזה לסרדיוט אחד, הלך זה אצל הזונה ונתן לה הזכר, והלך זה אצל חנוני ונתן לו הנקבה בעד זין, לקים קרא דכתיב (יואל ד) 'ויתנו תילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו', לבתר יומין איתית ההיא זונתא לההוא טליא לחנוני, אמרה ליה, מן בגין דאית לי טלאי דדמי לההיא טליותא, לית את בעי דנסיב חד לחד, ומה דאיתי מניהו יתהי לאמצע, אמר לה אין, מיד נסבונון ויהבונון בחד ביתא, שריה ובכיה ההיא טליותא, אמר לה טליא, למה את בכית, אמרה לו ולא אבכה, דברתיה דכהנא רבה אזלה לאיתנסבא לעבדא, אמר לה, ברתיה דמאן את, אמרה ליה ברתיה דצדוק כהנא, אמר לה והיכן אתון שרין, אמרה ליה בשוקא עלאה, אמר לה ומה סימן הנה בדרתכון, אמרה לו סימן פלן, אמר לה הנה לך אח או אחות, אמרה, הנה לי חד אח, והנה ליה חד שומא בכתפיה, וכד הנה אתי מבי ספרא, אנא גליא ליה ומנשקה ליה, אמר לה אין חמיתיה חכמת יתיה, אמרה ליה אין, גלי גרמיה וחכים דין לדין, והווי מגפפין דין לדין ומנשקין דין לדין, עד דנפקא נשמתהון, ורוח הקדש צונחת ואומרת על אלה אני בוכיה.

**מו** מעשה במרים בת ביתוס שקדשה יהושע בן גמלא, ומנהו המלך להיות כהן גדול, ונכנסה פעם אחת לראות, ואמרה אלך ואראה אותו כשהוא קורא ביום הכפורים בבית המקדש, והוציאו לה טפסיות מפתח ביתה עד פתח בית המקדש, כדי שלא יתחפזו רגליה, ואף על פי כן נתחפזו רגליה, וכשמת יהושע בעלה, פסקו לה חכמים סאתים זין בכל יום, והא תניא אין פוסקין זין לאשה, רבי חיאי בר אבא אמר, לשום זנות, כמא דאתא אמר (הושע ד) 'זנות זנין ותירוש יקח לב'. רבי יחזקיה ורבי אבהו בשם רבי יוחנן אמרו לתבשיליה. ועוד תנן, אם היתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על

מזונותיה, ואמר רבי יהושע בן לוי, מאי מוסיף, זין, שהיין מרבה את החלב. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, אראה בנחמה, אם לא ראיתיה שקשרו שערותיה בזנבי סוסייהם של ערביים, והיו מריצין לה מירושלים ועד לוד, וקראתי עליה הפסוק הנה (דברים כח) 'הרבה בך והענגה' וגו'.

**מח** מעשה במרים בתו של נקדימון, שפסקו לה חכמים חמש מאות דינרי זהב לקפת בשמים בכל יום, אף היא עמדה וקללה אותם ואמרה להם, כך תפסקו לבנותיכם, אמר רבי אחא, אף אנו ענינו אחריה אמן. אמר רבי אלעזר, אראה בנחמה, אם לא ראיתיה שהיתה מלקטת שעורים מתחת טלפי סוסים בעכו, וקראתי עליה הפסוק הנה (שיר השירים א) 'אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך' אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך.

**מט** מעשה במרים בת ביתוס נחתום, שנשבת ופדאיה בעכו, וזבנין לה חלוק אחד, אזלת למשטפיה בימא, אתא גלא ונסביה, וזבנין לה אוחרן, אזלת למשטפיה בימא, ואתא גלא ונסביה, בעון עוד למיזבן לה אוחרין, אמרה להון, הניחו לו לגבאי שיגבה את חובו, כיון שצדקה עליה את הדין, רמו הקדוש ברוך הוא לים והוציא לה כליה.

**נ** מעשה במרים בת נחתום שנשבת היא ושבעה בניה, נטלן קיסר ונתנן לגיו מן שבעה קנקלין, הביא את הראשון ואמר לו השתחוה לצלם, אמר לו חס ושלום איני משתחוה לצלם, אמר לו למה, מפני שקף כתיב בתורתנו (שמות כ) 'אנכי ה' אלהיך', מיד הוציאו והרגו. הוציא השני ואמר לו השתחוה לצלם, אמר לו חס ושלום, אחי לא השתחוה ואני איני משתחוה, אמר לו למה, אמר לו שקף כתיב בתורה (שם) 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני', מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא השלישי ואמר לו השתחוה לצלם, אמר לו איני משתחוה, אמר לו למה, [אמר לו] שכתוב בתורה (שם לד) 'כי לא תשתחוה לאל אחר', מיד

לאלהיכם, אמר לו, באלהיכם פתיב 'אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ', ובאלהינו פתיב (מלאכי ג) 'וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמָע'. אמר לו וְכִי יֵשׁ אֵף לאלהיכם, אמר לו, באלהיכם פתיב 'אֵף לָהֶם וְלֹא יִיחָדוּ', ובאלהינו פתיב (בראשית ח) 'וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ'. אמר לו וְכִי יֵשׁ יָדַים לאלהיכם, אמר לו, באלהיכם פתיב 'יָדֵיהֶם וְלֹא יִמְשֹׁחוּ', ובאלהינו פתיב (ישעיה מח) 'אֵף יָדֵי יֹסְדֵה אֶרֶץ'. אמר לו וְכִי יֵשׁ רִגְלִים לאלהיכם, אמר לו, באלהיכם פתיב 'רִגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְיוּ כַּוִּי', ובאלהינו פתיב (זכריה יד) 'וְעַמְדוֹ רִגְלוֹ בַּיּוֹם הַהוּא עַל הַר הַיְּדִיתִים'. אמר לו וְכִי יֵשׁ גְּרוֹן לאלהיכם, אמר לו, באלהיכם פתיב 'וְלֹא יִהְיוּ בְּגָרוֹנָם', ובאלהינו פתיב (איוב לו) 'וְהִגָּה מִפִּי יֵצֵא'.

אמר לו, אם יש בו כל המדות הללו באלהיכם, מפני מה אינו מציל אתכם מיד, כמו שהציל לחנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר, אמר לו, חנניה מישאל ועזריה פשרים היו, ונבוכדנצר מלך הגון היה לעשות נס על ידו, אבל אתה אינך הגון, ואנו נתחייבנו מיתה לשמים, אם אין אתה הורגנו, הרבה הורגים יש למקום, הרבה דברים, הרבה זאבים ואריות ונחשים ונמרים ועקרבים שיפגעו בנו ויהרגונו, אלא לסוף הקדוש ברוך הוא עתיד לפרע ממך את דמנו, מיד גזר עליו להורגו.

אמרה לו אמו, בחיי ראשך קיסר, תנה את בני ואחבקהו ואנשקהו, נתנהו לה והוציאה לו ידיה והניקתו חלב, אמרה לו, בחיי ראשך קיסר, הרגני תחלה ואחר כך הרגהו, אמר לה קיסר, איני שומע לך, מפני שכתוב בתורתכם (ויקרא כב) 'וְיָשׁוּר אוֹ שֶׁה אוֹתוֹ וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד', אמרה לו שוטה שבעולם, כבר קיימת כל המצות ולא נשאר לך אלא זו בלבד, מיד צוה עליו להרגו, נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו, ואמרה לו, בני לך אצל אברהם ואביכם ואמר לו כך אמרה אמי, אל תזוה דעתך עליך ותאמר בנתי מזבח והעליתי את יצחק בני, הרי אמנו בנתה שבעה מזבחות והעלתה שבעה בנים ביום אחד, אתה נסיון ואני מעשה. עד

גזר עליו והרגוהו. הוציא הרביעי ואמר פסוקיה (שם כא) 'זִבַּח לָאֱלֹהִים יַחְרָם', גזר עליו והרגוהו. הוציא החמישי ואמר גם הוא פסוקיה (דברים ו) 'שִׁמְעֵ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד', מיד גזר עליו והרגוהו. הוציא הששי ואמר גם הוא פסוקיה (שם ז) 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא', גזר עליו והרגוהו. הוציא השביעי והוא היה קטן שבכלן, אמר בני השפתחה לצלם, אמר לו חס ושלום, אמר לו למה, אמר לו שכן פתיב בתורתנו (שם ד) 'וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבָבְךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד', ולא עוד אלא שנשבענו לאלהינו שאין אנו ממירין אותו באל אחר, שנאמר (שם כו) 'אֵת ה' הָאֱמֻנָה הַיּוֹם', וכשם שנשבענו לו, כך נשבע לנו שאין ממירנו באמה אחרת, שנאמר 'וה' האמירך היום'.

אמר לו קיסר, אחיך שבעו ימים ושבעו חיים וראו טובה, ואתה קטן לא שבעת ימים, ולא שבעת חיים, ולא ראית טוב בעולם, השפתחה לצלם ואעשה בך טובות, אמר ליה פתיב בתורתנו (שמות טו) 'ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד' ואומר (תהלים י) 'ה' מִלֶּךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאֶרֶץ', ואתם בטלים ואיביו בטלים, בשר ודם היום חי ולמחר מת, היום עשיר ולמחר עני, אבל הקדוש ברוך הוא חי וקים לעולם ולעולמי עולמים, אמר לו קיסר, ראה אחיך הרוגים לפניך, וחרני משליך טבעתי לארץ לפני הצלם והגביהה, כדי שיידעו הפל ששמעת לקולי, אמר לו חבל עליך קיסר, מה אם אתה מתירא מבני אדם שקמותך, אני לא אתירא ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אלהי עולם.

אמר לו וְכִי יֵשׁ אֱלֹהִים לְעוֹלָם, אמר לו אללי עליך קיסר, וכי עולם של הפקר ראית, אמר לו וְכִי יֵשׁ פֶּה לאלהיכם, אמר לו, באלהיכם פתיב (תהלים קטו) 'פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ', ובאלהינו פתיב (שם לג) 'בְּדִבְרֵי ה' שָׁמַיִם נִעֲשׂוּ'. אמר לו וְכִי יֵשׁ עֵינַיִם לאלהיכם, אמר לו, באלהיכם פתיב 'עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ', ובאלהינו פתיב (זכריה ד) 'עֵינֵי ה' הֵמָּה מִשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ'. אמר לו וְכִי יֵשׁ אֲזַנִּים

ומה הנאה יש לעולם מן המשמרות, אלא בשני  
היו מתעניין על פורשי ימים, בשלישי היו מתעניין  
על הולכי דרכים, ברביעי היו מתעניין על  
התינוקות שלא יעלה אסכרה בפיהם וימותו,  
בחמישי היו מתעניין על המעבדות שלא יפילו  
ועל המיניקות שלא ימותו בניהם. והלא אין  
מתעניין על שני דברים כאחד, כדכתיב (עזרא ח)  
'ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת', וכתוב אחד  
אומר בדניאל (דניאל ב) 'ורחמין למבאי מן קדם  
אלה שמאי על רזא דנא', ולא על תרין, אלא  
כהיהא דאמר רבי חזא בר אבא, על עצירת  
גשמים וגלות מתעניין עליהן בבת אחת, אבל אין  
מתעניין לא בערב שבת ולא במוצאי שבת, מפני  
כבוד השבת.

**עיני עיני ירדה מים**, אמר רבי לוי, משל לרופא  
שחשש עינו אחת, אמר עיני תבכה על עיני. כן  
ישאל נקראו עינו של הקדוש ברוך הוא, הדין  
הוא דכתיב 'כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל',  
כביכול אמר הקדוש ברוך הוא, עיני תבכה על  
עיני.

**פי רחק ממני מנחם משיב נפשי**, מה שמו של  
מלך המשיח, רבי אבא בר כהנא אמר, ה' שמו  
שנאמר (ירמיה כג) 'וזה שמו אשר יקראו ה'  
צדקנו', דאמר רבי לוי, טבא למדינתא דשמה  
כשם מלכה ושם מלכה כשם אלהיה. טבא  
למדינתא דשמה כשם מלכה, דכתיב (יחזקאל מח)  
'ושם העיר מיום ה' שמה'. ושם מלכה כשם  
אלהיה, שנאמר 'וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו'.  
רבי יהושע בן לוי אמר, צמח שמו, שנאמר (זכריה  
ו) 'הנה איש צמח שמו ומתחתי יצמח'. רבי יודן  
בשם רבי איבו אמר, מנחם שמו, שנאמר 'פי  
רחק ממני מנחם'. אמר רבי חנינא, ולא פליגי,  
חשכנא דדין כחשכנא דדין, הוא מנחם הוא  
צמח.

והדא מסייע להדא דרבי יודן בשם רבי איבו,  
עובדא הנה בחד בר נש, דהנה קא רדי, געת חדא  
תורתיה, עבר עלוי חד ערבי, אמר ליה מה אתה,  
אמר ליה יהודאי אנא, אמר ליה שרי תורה ושרי  
פדנך, אמר ליה למה, אמר ליה דבית מקדשון

שהיתה מנשקתו ומחבקתו, גזר עליו והרגוהו  
עליה, וכיון שנהרג שיערו חכמים שנותיו של  
אותו תינוק, ונמצא בן שתי שנים וששה חדשים  
ושש שעות ומחצה. באותה שעה צעקו כל אמות  
העולם ואמרו, מה אלהיהם של אלו עושה להם  
שכך נהרגין עליו בכל שעה, ועליהם כתיב  
(תהלים מד) 'כי עליך הרגנו כל היום'. לאחר ימים  
נשתטית אותה האשה ונפלה מן הגג ומתה,  
לקים מה שנאמר (ירמיה טו) 'אמללה ילדת  
השבעה', ובת קול יוצאת ואומרת (תהלים קיג) 'אם  
הבנים שמחה', ורוח הקדש צוחת ואומרת על  
אלה אני בוכיה.

**נא מעשה בדואג בן יוסף שמת והניח בן קטן**  
לאמו, והיתה ממדת אותו בטפחים ונותנת  
משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה, וכיון  
שהקיפה מצודה בירושלים, טבחתו אמו בידיה  
ואכלתו, והיה ירמיה מקונן לפני המקום ואומר  
'למי עוללת זה אם תאכלנה נשים פרים עוללי  
טפוחים', ורוח הקדש משיבתו, 'אם יהרג  
במקדש ה' כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע.

דבר אחר על אלה אני בוכיה, רבי יהודה ורבי  
נחמיה. רבי יהודה אומר, על סלוק דעת ועל  
סלוק שכינה, אפשר שהיה צדקיה רואה אחרים  
שהיו מנקרין את עיניו, ולא היה לו דעת להטיח  
את ראשו בפתח עד שיצאת נשמתו, אלא גרם  
לבניו שיהרגו לפניו, אלא על אותו שעה נאמר  
(ירמיה ד) 'יאבד לב המלך ולב השרים וגו'. ורבי  
נחמיה אמר, על בטול כהונה ומלכות, הדין הוא  
דכתיב (זכריה ד) 'אלה שני בני היצחק העומדים  
על אדון כל הארץ', אלו אהרן ודוד, אהרן תובע  
על כהנתו ודוד תובע על מלכותו.

רבי יהושע בן לוי אמר, על בטול תורה, הדין  
הוא דכתיב (דברים יב) 'אלה חקקים והמשפטים'.  
רבי שמואל בר נחמני אמר, על עבודה זרה, הדין  
הוא דכתיב (שמות לב) 'אלה אלהיך ישראל'. ובדי  
בן לוי אמר, על בטול קרבנות, הדין הוא דכתיב  
(במדבר כט) 'אלה תעשו לה' במועדיכם'. רבנן  
אמרי על בטול משמרות.

ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו' ולדוד אין כתיב כאן, אלא 'לדוד ולזרעו'.

**היו בני שוממים פי גבר אויב,** רבי איבו אמר, כהדא אפסתא דקרא, דכמה דההיא רביא היא קטנא. רבי יהודה ברבי סימון אמר, כהדא תזירתא, דכמה דבניה רבין, היא קטנא.

**נב פרשה ציון בגדיה,** כתיב (ירמיה ח) 'מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה', מי אמר הפסוק הזה, אם תאמר ירמיה, אפשר לו שלא לאכל, אפשר לו שלא לישן, אלא מי אמרו, מי שאין לפניו לא אכילה ולא שינה, דכתיב (תהלים קכא) 'הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל'.

רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי אמר, כתיב (בראשית א) 'ויאמר אלהים יקוו המים', אמר הקדוש ברוך הוא, יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהן.

רבי חגי בשם רבי יצחק אמר, משל למלך שבנה לו פלטרין, והושיב בהן דיוורין אלמים, ובכל יום ויום היו משפיימין ושוואלין בשלום המלך ומקלסין אותו ברמיזה ובאצבע, אמר המלך, ומה אלו שהן אלמים כף מקלסין אותי, אם היו פקחין על אחת כמה וכמה, מה עשה, הושיב בהן דיוורין פקחין, עמדו והחזיקו בפלטין של מלך ואמרו אין זו פלטין אלא שכלנו, באותה שעה אמר המלך, תחזור פלטין לכמות שהיתה. כף מתחלת ברייתו של עולם, לא היה קלוסו עולה אלא מן המים, הדא הוא דכתיב (תהלים צג) 'מקלות מים רבים אדירים משברי ים', ומה היו אומרים, 'אדיר במרום ה'', באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, ומה אם אלו שאין להם לא פה ולא לשון, לא אמירה ולא דבור, כף מקלסין אותי, לכשאבא בני אדם על אחת כמה וכמה. וכיון שבא בני אדם, עמדו דור אנוש ודור המבול ומרדו בו, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, יחזר העולם לכמות שהיה, שנאמר (בראשית ו) 'ויהי הגשם על הארץ'.

דיהודאי תרב, אמר ליה מנא ידעת, אמר ליה ידעית מן געיתא דתורף, עד דהנה עסיק עמיה, געת זימנא אחריתי, אמר ליה אסר תורף, אסר פדנך, דאתיליד פריקהון דיהודאי, אמר ליה ומה שמיא, אמר ליה מנחם שמיא, ואבוי מה שמיא, אמר ליה חזקיה, אמר ליה והיכן שרין, אמר ליה בבירת ערבא בדבית לחם יהודה, ובין ההוא גברא תורוי, ובין פדניה, והנה מזבין לבידין דינוקין, עלל לקרפא ונפק לקרפא, עלל למדינה ונפק למדינה, עד דמטא לתמן, אתנן כל כפריא למיזבן מגיה, וההיא אתתא אמיה דההוא ינוקא לא זבנת מגיה, אמר לה, למה לית את זבנת לבידין דינוקין, אמרה ליה דחשיה קשיי לינוקי, אמר לה למה, אמרה ליה, דעל רגלוי תרב בית מקדשא, אמר לה, רחיצין אנן במריה עלמא, דעל רגלוי תרב ועל רגלוי מיתבני, אמר לה, את הוי נסיבא ליה מן אלין לבידין דינוקין, ולבתר יומין אנא אחי לביתך ונסב פריעך, נסבה ואזלה, לבתר יומין אמר האי גברא, איזיל ואיחמי ההוא ינוקא מאי קא עבדי, אתא לגבה, אמר לה, ההוא ינוקא מאי קא עבדי, אמרה ליה, לא אמרת לך דחשיה קשיי, אפלו על רגליה נחשיה, דמן ההיא שעפא אתנן רוחין ועלעולין, טענוניה ואזלין להון, אמר לה, ולא כף אקמית לך דעל רגלוי תרב ועל רגלוי מתבני. אמר רבי אבון, למה לי ללמד מן ערבי, ולא מקרא מלא הוא דכתיב (ישעיה י) 'והלבנון באדיר יפול', וכתיב בתריה (שם יא) 'ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה'.

דבי רב שילא אמרי, **שילא שמו של משיח,** שנאמר (בראשית מט) 'עד כי יבא שילא', שלח כתיב. דבי רבי חנינא אמר, **חנינא שמו,** שנאמר (ירמיה טז) 'אשר לא אתן לכם חנינא'. דבי רבי ינאי אמרי, **ינון שמו,** דכתיב (תהלים עב) 'לפני שמש ינון שמו'. רבי ביבא סגוריא אמר, **נהירא שמו,** שנאמר (דניאל ב) 'ונהירא עמה שרא' נהירא כתיב. רבי יהודה ברבי סימון אמר בשם רבי שמואל ברבי יצחק, הדין מלפא משיחא, אי מחייה הוא דוד שמיא, אי ממיתא הוא דוד שמיא. אמר רבי תנחומא, אנא אומר טעמיה, (תהלים יח) 'מגדיל



דבר אחר פרשה ציון בגדיה, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר, למלך שהיה לו בן, הוי מחי ליה ואמר חטית, הנה מחי ליה ואמר חטית וסכלת, ועוד הנה מחי ליה, עד דפשט עשר אצבעיו קודמוי. כף הקדוש ברוך הוא הנה מיסר לירושלים והות אמה חטית, עד פרשה ציון בגדיה.

אין מנחם לה, אמר רבי לוי, כל מקום שנאמר אין, הנה לה. (בראשית יא) 'ותהי שרי עקרה אין לה ולד', והנה לה, דכתיב (שם כא) 'וה' פקד את שרה'. ודכונה (שמואל א' א) 'ולחנה אין ילדים', והנה לה, דכתיב 'כי פקד ה' את חנה'. ודכונה (ירמיה ל) 'ציון היא דורש אין לה', והנה לה, דכתיב (ישעיה נט) 'ובא לציון גואל'. אף כאן, 'אין מנחם לה', והנה לה, דכתיב (שם נא) 'אנכי אנכי הוא מנחמכם'.

צנה ה' ליצלב סביביו צריו, כגון חלמיש לנה, קסטרט לחיפה, סוסיטא לטבריה, יריחו לנועדן, לוד לאונו.

היתה ירושלים לנה בניהם, לרחוק היתה.

נג צדיק הוא ה' פי פיהו מריתי, מי אמרו לפסוק זה, יאשיהו אמרו, הלא הוא דכתיב (דב"ב לה) 'אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו להלחם בכרכמיש על פרת', בקרקסיון דעל פרת. 'וישלח אליו מלאכים לאמר, מה לי ולך מלך יהודה, לא עליך אתה היום, כי אל בית מלחמתי, ואלהים אמר לכהלני', מפי הקדוש ברוך הוא אני עולה. (שם) 'חדל לך ממלהים אשר עמי' זה לשון עבודה זרה. 'ולא הסב יאשיהו פניו', ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים, זה ירמיהו שאמר ליאשיהו, כף מקבלני מישעיה רבי (ישעיה יט) 'וסכסכתי מצרים במצרים' ולא שמע לו, אלא אמר לו, משה רבה דרבה לא כף אמר (ויקרא כו) 'וחרב לא תעבר בארצכם', וחרבו של אותו רשע עוברת בארצי ובתחומי, והוא לא היה יודע שכל דורו עובדי עבודה זרה היו, הנה משלח זוג תלמידים למיבערא עבודה זרה מבתיהון, והוון עללין ולא משכחין כלום, עד

רבי יהודה ברבי סימון אמר, לאחד שהיה לו מקל וצנית, עמד וסגל וקנה לו צאן, ונכנסו זאבין ובקעוים, אמר אותו הרועה, אחזר לאותו מקל ולאותה צנית. כף רועה זה הקדוש ברוך הוא, שנאמר (תהלים פ) 'רעה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה', צאן אלו ישראל, שנאמר (יחזקאל לד) 'ואתן צאני צאן מרעיתי', נכנסו זאבין לתוך עדרו ובקעוים, אלו השונאים שנכנסו לבית המקדש, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, מי יתן ראשי מים.

כתיב (תהלים מב) 'אלה אצקרה ואשפכה עלי נפשי', כנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא, לשעבר הייתי עולה לירושלים ודרכים מתקנים, ועכשו בשף, שנאמר (הושע ב) 'לכן הנני שף את דרבה בסירים'. דבר אחר 'אלה אצקרה', לשעבר הייתי עולה ואילנות מסככות על ראשי, ועכשו תלויה לשמש, 'אלה אצקרה'. לשעבר הייתי עולה בצלו של הקדוש ברוך הוא, ועכשו בצלן של מלכיות, 'אלה אצקרה' וגו'. אספסגאנוס קיסר הושיב שומרים רחוק מפומעים שמנה עשר מיל, והיו שואלים לעולי רגלים ואומרים להם למי אתם, והיו אומרים להם אספסגאני טרכיני אדריני. אמר רבי ברכיה, אמה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, לשעבר הייתי עולה וסלי בכורים על ראשי, בהשפמה היו אומרים 'קומו ונעלה ציון', ובדרכים היו אומרים (תהלים קכב) 'עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים', בהר הבית מה היו אומרים (שם קג) 'הללויה הללו אל בקדשו', בעזרה היו אומרים (שם) 'כל הנשמה תהלל יה', ועכשו 'אדדם' דמומה סלקא דמומה נחתא, 'אלה אצקרה'. לשעבר הייתי עולה בשירות ובזמירות לפני הקדוש ברוך הוא, כמה דאת אמר (תהלים מב) 'בקול רנה ותודה', ועכשו בכיה סלקא בכיה נחתא, 'אלה אצקרה'. לשעבר הייתי עולה המוניות המוניות של חגיגה, כמה דאת אמר 'המון חוגג', אמר רבי לוי, כהדין געגעא דלא פסיק לא ביממא ולא בליליא, ועכשו טמשא סלקין וטמשא נחתין, 'אלה אצקרה ואשפכה עלי נפשי' וגו'.

נחמני אמר, עשׂאן גושינ גושינ. נהפך לפי בקרבי, למה, כי מרו מריתי.

מחוץ שכלה חרב בבית כמות, זה שאמר משה 'מחוץ תשכל חרב ומתדרים אימה'.

**נו שמענו כי נאנחה אני,** רבי יהושע פתר קריה באהרן. את מוצא, בשעה שמת אהרן, הברחו ענני כבוד, ונתקבצו כל ישראל לספדו, אמרו, משה אבל ואלעזר אבל ומי לא יתאבל, מיד מה כתיב תמן, (במדבר כא) 'וישמע הכנעני מלך ערד', וכתוב 'וילחם בישראל וישב ממנו שבי'.

ורבנן פתרינ קריה בחרבן בית המקדש. את מוצא, שכל מקום שבקשו ישראל לברח, היו מסגירין אותן, בקשו לברח כלפי צפון ולא הניחום, הך הוא דכתיב (עמוס א) 'על שלשה פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיבנו על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום'. בקשו לברח כלפי מזרח ולא הניחום, הך הוא דכתיב (שם) 'על שלשה פשעי צר ועל ארבעה לא אשיבנו על הסגירים גלות שלמה לאדום ולא זכרו ברית אחים'. בקשו לברח כלפי מערב ולא הניחום, דכתיב (ישעיה כא) 'משא בערב ביער בערב תלינו ארחות וגו'.

**פי אתה עשית,** משל למלך שנשא למטרונה, אמר לה אל תשיחי עם חבורתיך, ולא תשאלי מהן ואל תשאלי להן, לימים כעס עליה המלך וטרדה חוץ לפלטיין, וחזרה על כל שכנותיה ולא קבלו אותה, וחזרת לפלטיין, אמר לה המלך אקשית אפיד, אמרה המטרונה למלך, אדני אלולי הייתי משאילה להן ושואלת מהן מנא, והנה עבדתי גבה או עבדתה גבי, לא הוון מקבלין לי. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אקשיתון אפידכון, אמרו לפניו, רבון העולמים לא כתבת בתורתך (דברים יז) 'לא תתחתן בם בתוך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנד', אלולי הוינן משאלין להון, ונסבון מנהון ואנון מינן, והוית ברתיה גבי או ברתיה גביה, לא הוון מקבלין לי, הוי כי אתה עשית.

דנפקון אמרון טרודו תרעין, מן דהוון טרדין לתרעיה הוון חמן יתיה, אמרו עליהון, מן דאתא ותקן הוא דאתא וקלקל, לפיכך (דה"ב לה) 'וירו היורים למלך יאשיהו'.

אמר רבי מני, שלש מאות חצים הורו בו, עד שנעשה גופו ככברה, והיה ירמיהו מצית אחריו לידע מהו אומר, ומה היה אומר, צדיק הוא ה' **פי פיהו מריתי,** פיהו ופום סרסורו.

**נד קראתי למאהבי המה רמוני,** רבנן פתרינ קריא בנביאי השקר, שהיו מאהבין אותי לעבודה זרה שלהן. 'המה רמוני', גם המה רמוני, לא זזו מתנבאין עלי שקר עד שהגלו אותי ממקומי, שנאמר 'ויחזו לך משאות שוא ומדוחים', מדוחים כתיב. רבי שמעון בר יוחאי פתר קריה בנביאי האמת, שהיו מאהבין אותי להקדוש ברוך הוא. 'המה רמוני', שהיו מרמין בי ואומרים לי הפרישו תרומה ומעשרות, וכי יש תרומה ומעשרות בבבל, אלא בשביל לאהבני להקדוש ברוך הוא.

הוא שירמיה אומר (ירמיה לא) 'הציבי לך ציונים', הציני במצות שהיו ישראל מצינין בהם. (שם) 'שימי לך תמורורים', זה חרבן בית המקדש, וכן הוא אומר (תהלים קלז) 'אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני'. 'שיתי לבך למסלה דרך הלכת', אמר רבי חייא הלכתי כתיב, את מוצא, בשעה שגלו ישראל לבבל מה כתיב (ישעיה מג) 'למענכם שלחתיה בבלה', גלו לעילם שכינה עמהם דכתיב (ירמיה מט) 'ושמתי כסאי בעילם', גלו ליון שכינה עמהם דכתיב (זכריה ט) 'ועוררתי בניך ציון על בניך יון', וכתוב בתריה 'וה' עליהם יראה וגו', לכך כתיב 'דרך הלכתי'. דבר אחר 'שיתי לבך למסלה דרך הלכת', אמר להם ירמיה, ראו באלו דרכים הלכתם ועשו תשובה, דכתיב (ירמיה לא) 'שובי בתולת ישראל', ומיד אתם חוזרין לעריכם דכתיב 'שובי אל עריך אלה'.

**נה ראה ה' פי צר לי מצי חמרמרו,** רבי חייא בר חנינא אמר, עשׂאן מורות מורות. רבי שמואל בר

הבאת יום קראת ויהיו כמוני, בצרה, ולא כמוני ברוחה.

נז תבא כל רעתם לפניך ועולל למו, אחי עליהן מן דאיתת עלי, דקדק עליהן מה דקדקתא עלי. ועולל למו, קטיף עוללתייהן כמה דקטפת עוללת.

פי רבות אנוחתי ולבי דני, את מוצא, שבדבר שחטאו ישראל, בו לקו ובו מתנחמים.

חטאו בראש, ולקו בראש, ומתנחמים בראש. חטאו בראש, דכתיב (במדבר יד) 'נתנה ראש ונשובה מצרימה'. ולקו בראש, דכתיב (ישעיה א) 'כל ראש לחלי'. ומתנחמין בראש, דכתיב (מיכה ב) 'יעבר מלכם לפניכם וה' בראשם'.

חטאו באזן, דכתיב (זכריה ז) 'ואזניהם הכבירו משמוע'. ולקו באזן, דכתיב (ש"א ג) 'אשר כל שמעו תצלנה שתי אזניו'. ומתנחמין באזן, דכתיב (ישעיה ל) 'ואזניך תשמענה דבר מאחרך לאמר'.

חטאו בעין, דכתיב (שם ג) 'פי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים'. ולקו בעין, דכתיב 'עני עני יודעה מים'. ומתנחמין בעין, דכתיב (שם נב) 'פי עין בעין יראו בשוב ה' ציון'.

חטאו בפה, דכתיב (יחזקאל ח) 'והנם שולחים את הזמורה אל אפם'. ולקו בפה, דכתיב (ויקרא כו) 'אף אני אלך עמם בקרי'. ומתנחמין בפה, דכתיב (שם) 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו'.

חטאו בפסה, דכתיב (ישעיה ט) 'וכל פה דבר נבלה'. ולקו בפסה, דכתיב (שם) 'ויאכלו את ישראל בכל פה'. ומתנחמין בפסה, דכתיב (תהלים קכו) 'אז ימלא שחוק פיני'.

חטאו בלשון, דכתיב (ירמיה ט) 'וידרכו את לשונם קשתם שקר'. ולקו בלשון, דכתיב 'דבק לשון יונק'. ומתנחמין בלשון, דכתיב 'ולשוננו רנה'.

חטאו בלב, דכתיב (זכריה ז) 'ולבם שמו שמי משמוע'. ולקו בלב, דכתיב (ישעיה א) 'וכל לב לב דני'. ומתנחמין בלב, דכתיב (שם מ) 'דברו על לב ירושלים'.

חטאו ביד, דכתיב (שם א) 'ידיכם דמים מלאו'. ולקו ביד, דכתיב 'ידי נשים רחמניות'. ומתנחמים ביד, דכתיב (שם יא) 'יוסיף ה' שנית ידו'.

חטאו ברגל, דכתיב (משלי א) 'פי רגליהם לרע ירוצו'. ולקו ברגל, דכתיב (ירמיה יג) 'ובטרים תנגפו רגליכם על הרי נשף'. ומתנחמין ברגל, דכתיב (ישעיה נב) 'מה נאוו על הקרים רגלי מבשר'.

חטאו ביהוא, דכתיב (ירמיה ה) 'פחשו בה' ויאמרו לא הוא'. ולקו ביהוא, דכתיב (ישעיה סג) 'ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם'. ומתנחמין ביהוא, דכתיב (שם נא) 'אנכי אנכי הוא מנחמכם'.

חטאו בזה, דכתיב (שמות לב) 'פי זה משה האיש'. ולקו בזה, דכתיב 'על זה היה דעה'. ומתנחמין בזה, דכתיב (ישעיה כה) 'הנה אלהינו זה קוינו לו'.

חטאו באש, דכתיב (ירמיה ז) 'הבנים מלקטים עצים והאבות מבצרים את האש'. ולקו באש, דכתיב 'ממרום שלח אש'. ומתנחמין באש, דכתיב (זכריה ב) 'ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב'.

חטאו ביש, דכתיב (שמות יז) 'היש ה' בקרבנו'. ולקו ביש, דכתיב 'אם יש מכאוב כמכאבי'. ומתנחמין ביש, דכתיב (משלי ח) 'להנחיל אוהבי יש ואצריהם אמלא'.

חטאו בכפלים, דכתיב 'חטא חטא חטא ירושלים'. ולקו בכפלים, דכתיב (ישעיה מ) 'פי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה'. ומתנחמים בכפלים, דכתיב (שם) 'נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם'.

סליק אלפא ביתא קדמאה.

## פרשה ב

**השליף משמים ארץ תפארת ישראל,** רב הונא ורבי אחא בשם רבי חנינא בריה דרבי אבהו, משל למלך שהיה לו בן, בכה ונתנו על ארבעותיו, בכה ונתנו על זרועותיו, בכה והרכיבו על כתפו, טגף עליו, ומיד השליכו לארץ, ולא הות מחותיתיה כמסוקיתיה, מסוקיתיה ציבחר ציבחר, ומחותיתיה פלא תדא. כף (הושע יא) 'ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו', ואחר כך (שם י) 'ארביב אפרים יחרוש יהודה ישדר לו יעקב', ואחר כך **השליף משמים ארץ תפארת ישראל.**

דבר אחר השליף משמים ארץ תפארת ישראל, אמר רבי יהושע ברבי נחמן, משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך, הקניטוהו וסבלו, הקניטוהו וסבלו, אחר כך אמר להם המלך, כלום אתם מקניטין אותי אלא בעבור עטרה שעטרתם לי, הא לכון טרון באפיכון. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל איקונין של יעקב שחקוקה על כסאי, הא לכון טרון באפיכון, הוי השליף משמים ארץ וגו'.

**ג ולא זכר הים רגליו,** אמר רבי חנינא בר יצחק, אין הקדוש ברוך הוא זוכר אותו הים של בין רגליו של זקן, שנאמר (בראשית יז) 'ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשור ערלתו'. אמר רבי יודן, למלך שתפס את שונאיו והרגן, והיו בני המדינה מפרפסין בדם שונאיו, פעם אחת הקניטוהו, ודחפן והוציאן חוץ לפלטיין, אמרו, אין המלך נזכר לנו אותו הים שהיינו מפרפסין בדם שונאיו. כך אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, אין את נזכר לנו אותו הים שבמצרים, שנאמר (שמות יב) 'ולקחו מן הים ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף'.

דבר אחר **לא זכר הים רגליו,** אין הים זה אלא בית המקדש, הדא הוא דכתיב (תהלים צט) 'רומוהו ה' אלהינו והשתחויו להדם רגליו קדוש הוא'.

**א' ההפך עלי בלהות.** (איוב ל) אמר רבי חנינא, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, לשעבר הייתי אני מבהלת לאחרים, כמה דאת אמר (אסתר ו) 'ויבהילו להביא את המן', וכתוב אחר אומר (יחזקאל כו) 'בלהות אתגף ואיגף', ואמר (שמות טו) 'אז נבהלו אלופי אדום', ועכשו הפוכה עלי. אמר רבי אחא, לחליו של עמוד שהיתה מתהפכת בתוך הפלטיא, והטיסה בצרור ונסמכה, כך (תהלים פח) 'עלי סמכה חמתך'.

(איוב ל) 'תדרף כרוח נדיבתי', בני אדם שהם נדיבים, וראויין לבא לי גאלה על ידיהם, את מרדפן כרוח. (שם) 'וכעב עברה ישועתי', בני אדם שהם נדיבים, וראויים לבא לי ישועה על ידיהם, את מסיטין ומעבירין בעבים, שנאמר **איכה יעזיב באפו ה' את בת ציון,** וכתוב (דברים ח) 'כגוים אשר ה' מאבד מפניכם', תאמר מה אלו בלהן ונביא, אף אלו בלהן ונביא. ומה אלו בשופר ובתרועה, כך אלו בשופר ובתרועה. ומה אלו בארבעה עשר, שנאמר (עזרא ד) 'דיניא ואפרסתכניא טרפליא אפרסניא ארפניא בכליא שושנכניא דהיא עלמניא ושאר אמניא די הגלי אסנפר רבא ונקירא', תאמר אף אלו בארבעה עשר, דכתיב (ישעיה יז) 'ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעוזבת החרש והאמיר', מהו האמיר, רבי פנחס אמר, כדאמרי. רבי יהודה ברבי סימון אמר, כאמור בתורה, דכתיב 'כגוים אשר ה' מאבד מפניכם'. תאמר מה אלו בנפילת החומה, דכתיב (יהושע ו) 'ותפל החומה תחתיה', אף אלו בנפילת חומה. מה אלו בעבים, דכתיב (ירמיה ד) 'באו בעבים ובפפים', אף אלו בעבים, **איכה יעזיב באפו.**

**ב איכה יעזיב באפו ה' את בת ציון,** אמר רבי חמא בר רבי חנינא, איך חייב ה' ברוגזיה ית בת ציון, אית אתרא דצוחין לחיבא עיבא. רבי שמואל בר נחמני אמר, איך כייב ה' ברוגזיה, אית אתרא דצוחין לכיבא עיבא. ורבנן אמרין, איך שים ה' ברוגזיה ית בת ציון.

**ביום אפוי**, אמר רבי אחא, יום אחד היה חרון אפוי של הקדוש ברוך הוא, ואלו עשו ישראל תשובה, פשרו.

(יחזקאל ט) וַיִּקְרָא בְּאָזְנִי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פְקֻדֹת הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מִשְׁחָתוֹ בְּיָדוֹ, עַד הֵיכָן חָטְאוּ שֶׁל עֵגֶל קִים, רַבִּי בְּרַכְיָה וְאַמְרִי לֵה רַבִּי נִחְמֶיהָ בֶּן אֶלְעָזָר, עַד עֲגָלָיו שֶׁל יִרְבְּעָם בֶּן נֶכֶט, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (הושע ז) 'כִּרְפְּאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עוֹן אֶפְרַיִם וְרַעוּת שׁוֹמְרוֹן', אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּאֵתִי לְרַפְּאוֹת לְיִשְׂרָאֵל מִחָטְאוֹ שֶׁל עֵגֶל, וְנִגְלָה רַעוּת שׁוֹמְרוֹן. רַבִּי יִשְׁמַעֲלָל בַּר נַחֲמָנִי בִּשְׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עַד חֲרָבִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּכְתִיב 'קָרְבוּ פְקֻדֹת הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מִשְׁחָתוֹ בְּיָדוֹ', וְכְתִיב (שמות לב) 'וּבְיוֹם פְּקָדֵי וּפְקֻדָּתֵי עֲלֵיהֶם חֲטָאתָם'.

כְּתִיב (יחזקאל ט) 'וְהָיָה שֹׁשֶׁה אֲנָשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִפְּנֵה צִפּוֹנָה וְאִישׁ כְּלִי מִפָּצוֹ בְּיָדוֹ וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לְבוּשׁ בָּדִים וְקָסֶת הַסּוֹפֵר בְּמִתְנֵיוֹ וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲמֵדוּ אֶצְלֵ מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת', כְּתִיב הָכָא 'וְהָיָה שֹׁשֶׁה', וְהָלֹא חֲמֵשׁ גְּזִירוֹת הֵן, דְּכְתִיב (שם) 'וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנִי עָבְרוּ כְּעִיר אַחֲרֵי וְהָכּוּ אֶל תַּחֲסֵ עֵינֵיכֶם וְאֶל תַּחֲמִלוּ', וְכְתִיב (שם) 'זָקֵן בַּחֲוֹר וּבְתוֹלָה וְטֶף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמִשְׁחִית', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְמַלְאָךְ קָשָׁה שְׂבִינֵיהֶם אָמַר, זֶה גְּבָרִיאל, שְׁנֵאֲמַר (שם) 'וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לְבוּשׁ בָּדִים וְקָסֶת הַסּוֹפֵר בְּמִתְנֵיוֹ'.

ג' דְּבָרִים הָיָה אוֹתוֹ מְלָאךְ מִשְׁמַשׁ, קְסֵנְטוֹר, סְפָקְלָטוֹר, וְלָהֶן גָּדוֹל. קְסֵנְטוֹר, דְּכְתִיב 'וְקָסֶת הַסּוֹפֵר בְּמִתְנֵיוֹ'. סְפָקְלָטוֹר, שְׁנֵאֲמַר (ישעיה לד) 'הַחֲרִימָם נִתְּנָם לְטֶבַח'. וְלָהֶן גָּדוֹל, שְׁנֵאֲמַר 'וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לְבוּשׁ בָּדִים', וְכְתִיב בְּלָהֶן (ויקרא טז) 'כְּתִנֶּת בֶּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ'.

'וְאִישׁ כְּלִי מִפָּצוֹ בְּיָדוֹ', מֵאֲנִי זִינִיָּה, מֵאֲנִי סִיתוּרִיתָה, וּמֵאֲנִי גְלוּתִיָּה. מֵאֲנִי זִינִיָּה, 'וְאִישׁ כְּלִי מִפָּצוֹ בְּיָדוֹ'. וּמֵאֲנִי סִיתוּרִיתָה, (ישעיה כז) 'בְּשׁוֹמוֹ כָּל אֲבָנֵי מִזְבֵּחַ כָּאֲבָנֵי גִיר מִנְפָצוֹת'. וּמֵאֲנִי גְלוּתִיָּה, דְּכְתִיב (ירמיה נא) 'מִפֶּן אֲתָה לִי כְלִי מִלְחָמָה'.

וְכְתִיב 'וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲמֵדוּ אֶצְלֵ מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת', רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר, עַד מְקוֹם מַחְצָתוֹ. וְרַבְּנָן אָמְרִי, עוֹמֵד וּמִזְכִּיר חֲטָאִין שֶׁל אַחֲזוּ, דְּכְתִיב בֵּיה (מ"ב טז) 'וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת יִהְיֶה לִי לְבָקָר', מֵהוּ לְבָקָר, אָמַר רַבִּי פִּינְחָס, פָּסְלוּ וַעֲשָׂאוּ בַעֲלֵי מוֹמִין, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (ויקרא יג) 'לֹא יִבְקַר הַכֹּהֵן'.

'וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עָבַר בְּתוֹךְ הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם', אֵלּוּ כְּתִיב, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקִּישׁ, לְמַלְאָךְ הַקָּשָׁה שְׂבִינֵיהֶן [אָמַר], זֶה גְּבָרִיאל.

'וְהָיָה תוֹרִי', רַב נַחֲמָן אָמַר, אֵלּוּ בְנֵי אָדָם שְׂקִימוּ אֶת הַתּוֹרָה מֵאֲלֶ"ף וְעַד תּי"ו. וְרַבְּנָן אָמְרִי, חֲתוּכִין וּפְסָפִס. וְרַב אָמַר, עַל שְׁנֵתָנָה בְּכָל צַד, תּי"ו תִּיְהִי תִיְהִי וְתִיְהִי תִיְהִי. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר יִצְחָק, תַּמָּה זְכוּת אֲבוֹתֵיהֶן.

רַבִּי הוֹשַׁעֲיָא שֶׁלַח וְאָמַר לְרַבִּי סִימּוֹן, בְּשָׁבִיל שְׂאֵת שְׂרׁוֹי בְּבֵיתוֹ שֶׁל קָצִין, מִפְּנֵי מָה אֵין אֲתָה מוֹכִיחֵן, אָמַר לוֹ, הִלּוּאִי נִהְיִי מֵאוֹתָן שְׂכָתוֹב בֵּיהֶן 'הַנְּאֻנָּחִים וְהַנְּאֻנָּקִים', אָמַר לוֹ וְהָלֹא מֵהֶן הַתְּחִילָה הַפְּרָעָנוּת, דְּכְתִיב (יחזקאל ט) 'וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנִי'.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְעוֹלָם אֵין הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵיחַד שְׁמוֹ עַל הָרַעָה אֵלֶּה עַל הַטּוֹבָה, הָדָא הוּא דְּכְתִיב וְלֹאֲלֶה אָמַר אֱלֹהִים בְּאָזְנִי אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֵלֶּה וְלֹאֲלֶה אָמַר בְּאָזְנִי עָבְרוּ כְּעִיר אַחֲרֵי וְהָכּוּ אֶל תַּחֲסֵ עֵינֵיכֶם וְאֶל תַּחֲמִלוּ, זָקֵן בַּחֲוֹר וּבְתוֹלָה טֶף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמִשְׁחִית וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלִיו הָתוּ אֵל תַּגְּשׁוּ וּמִמְקַדְשֵׁי תַחֲלוּ, וְהֵיִאךְ זֶה, אֵלֶּה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה קִפְצָה קִטְגוּרִיא לְפָנֵי כֶּסֶף הַפְּבוֹד, אָמְרָה לְפָנֵי, רַבּוֹן הָעוֹלָם אֵיזָה מֵהֶן נִהְיָג עַל שְׁמֶךְ, אֵיזָה מֵהֶן נִפְצַע מִחוּ עַל שְׁמֶךְ, אֵיזָה מֵהֶן נִתֵּן נִפְשׁוֹ עַל שְׁמֶךְ, אָמַר, אֵין בְּהֶם כְּדִי שְׁטֵר. רַבִּי אֲבִיבּוֹ אָמַר, אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יַחֲרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאֵל תַּעַז זֶד בְּצַדִּיקִים. רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר, הוּא וְהֵם יֵשׁ בְּהֶם כְּדִי שְׁטֵר.

רַבִּי תַנְחוּמָא וְרַבִּי אָבָא בִּשְׁם רַבִּי אָבָא, מַעוֹלָם לֹא אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דְּבָר טוֹב וְחוֹזֵר בּוֹ,

ביתר, והיה שם בן כוזיבא, והיו לו מאתים אֶלֶף מקטעי אצבע, שלחו לו חכמים, עד מתי אתה עושה לישראל בעלי מומין, אמר להם והיאך יבדקו, אמרו לו כל מי שאינו עוקר אֶרֶז מלבנון, אל יכתב באסטרטא שֶׁלֶךְ, והיו לו מאתים אֶלֶף מכאן ומכאן, ובשעה שֶׁהָיוּ יוצֵאִין לַמִּלְחָמָה הָיוּ אומרים, לא תסעוד ולא תספִיף, הֵדָא הוּא דְּכְתִיב (תהלים 5) 'הֲלֹא אֶתָּה אֱלֹהִים זִנְחָתָנוּ וְלֹא תַצֵּא אֱלֹהִים בַּצְּבָאוֹתֵינוּ', וְמָה הָיָה עוֹשֶׂה בֶּן כּוּזִיבָא, הָיָה מְקַבֵּל אֲבָנֵי בְּלִיסְטְרָא בְּאֶחָד מֵאַרְבּוּבוֹתָיו, וְזוֹרְקֵן וְהוֹרֵג מִהֵן כַּמָּה נַפְשׁוֹת, וְעַל זֶה אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא כֹּה.

שֶׁלֶשׁ שָׁנִים וּמִחֲצָה הִקְיָף אֲדִרְיָאנוֹס קִיסָר לְבֵיתָר, וְהָיָה שָׁם רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי עֶסוֹק בְּשִׁקּוֹ וּבְתַעֲנִיתוֹ, וּבְכָל יוֹם יוֹם מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם אֵל תִּשָּׁב בְּדִין הַיּוֹם, וּלְבִסּוּף נִתֵּן דַּעְתּוֹ לַחֲזֹר, אֲתָא חַד כּוֹתָאֵי וּמָצְאוּ וְאָמַר לּוֹ, אֲדוּנִי כָּל יוֹמִין דְּהָדָא תַּרְנַגּוּלְתָּא מִתְּגַעְגַּע בְּקִיטָמָא לִית אֶתְּ כְּבִישׁ לָהּ, אֲלֹא הִמָּתֵן לִי דְאֲנָא עֲבִיד לָךְ דְּתַכְכִּישְׁנָה יוֹמָא דִּין, מִיד עָלִיל בִּיהַּ בְּבוּבִיָּה דְּמִדִּינָתָא, וְאַשְׁכַּחִיהַּ לְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּהוּא קָאִים וּמַצְלִי, עֲבַד גְּרָמִיָּה לְחִישׁ בְּאוּדְנָיָה דְּרַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי, אֲזִלוּן וְאָמְרוּן לְבַר כּוּזִיבָא, חֲבִיבְךָ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּעִי לְאַשְׁלֵמָא מִדִּינָתָא עִם אֲדִרְיָאנוֹס, שְׁלַח וְאַתִּיָּה לְהֵהוּא כּוֹתָאֵי, אָמַר לִיהַּ מַאי אֲמַרְתָּ לִיהַּ, אָמַר לִיהַּ אֵין אָנָּא אָמַר לָךְ, מִלְּכָא קָטִיל לִיהַּ לְהֵהוּא גִבְרָא, וְאֵין לִית אָנָּא אָמַר לָךְ, אֶתְּ קָטִיל לִיהַּ לְהֵהוּא גִבְרָא, אָבֵל מוּטָב לְקַטְלִיהַּ הֵהוּא גִבְרָא לְגְרָמִיָּה, וְלֹא תִתְפָּרְסִין מִיִּסְטִירִין דְּמִלְכוּתָא. בֶּן כּוּזִיבָא סָבַר בְּדַעְתִּיהַּ דְּבָעִי לְאַשְׁלֵמָא מִדִּינָתָא, כִּינּוּן דְּחֶסֶל רַבִּי אֶלְעָזָר צְלוֹתִיָּה, שְׁלַח וְאַתִּיָּה, אָמַר לִיהַּ מָה אָמַר לָךְ הָדִין כּוֹתָאֵי, אָמַר לִיהַּ לִית אָנָּא יָדַע מָה לְחִישׁ לִי בְּאוּדְנָאִי, וְלֹא שְׁמַעִית לִיהַּ כְּלוּם, דְּאָנָּא בְּצִלוֹתִי קָאִימָנָא וְלִית אָנָּא יָדַע מָה הָוָה אָמַר, נִתְמַלָּא רוּגְזִיָּה לְבָן כּוּזִיבָא, יָהֵב לִיהַּ חַד בְּעִיטָא בְּרִגְלִיָּה וְקִטְלִיָּה, יִצְאָתָּה בַּת קוֹל וְאָמְרָה (זכריה יא) 'הוֹי רָעִי הָאֵלִיל עֲזָבִי הֵצֵאן חֶרֶב עַל זְרוּעוֹ וְעַל עֵין יִמִּינוֹ', אָמְרָה לּוֹ, אֶתָּה סְמִיתָ זְרוּעַן שֶׁל יִשְׂרָאֵל

וְכָאן חֲזַר בּוֹ, הֵדָא הוּא דְּכְתִיב (יחזקאל ט) 'וּמִמִּקְדָּשִׁי תַחֲלוּ', אֵל תִּקְרִי וּמִמִּקְדָּשִׁי, אֲלֹא וּמִמִּקְדָּשִׁי תַחֲלוּ, מִיד מָה כְּתִיב, 'וַיַּחֲלוּ בְּאֲנָשִׁים הַזִּקְנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי הַבַּיִת', וְכְתִיב 'וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת הַבַּיִת וּמִלֵּאוּ אֶת הַחֲצֹרוֹת הַלָּלִים צֹאוּ וַיֵּצְאוּ וַהֲכוּ בְּעִיר', וְכְתִיב (סו) 'וַיְהִי כִּהְכוּתָם וַיִּנְאַשָּׂאֵר אָנִי וְאַפְלָה עַל פָּנַי וְאָזַעַק קוֹל גְּדוֹל וְאָמַר אָהָּ אֲדֹנָי אֱלֹהִים הַמְשַׁחִית אֶתָּה אֶת כָּל שְׂאֲרִית יִשְׂרָאֵל', וְאֵין שְׂאֲרִית אֲלֹא צַדִּיקִים, לְכֹךְ בָּא וְאָמַר בַּלַּע ה' וְלֹא חֵמֶל וְגו'.

**ד בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב,** רַבִּי פְּנִיחָס בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשַׁעְיָא אָמַר, אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים בְּתֵי כְּנֻסִיּוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, מִנֵּן 'מִלְּאֲתִי מִשְׁפָּט' (ישעיה א), מִלְּתִי כְּתִיב. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה לוֹ בֵּית סֵפֶר וּבֵית תַּלְמוּד, בֵּית סֵפֶר לְמַקְרָא, וּבֵית תַּלְמוּד לְמִשְׁנָה.

דָּבָר אַחֵר בַּלַּע ה' וְלֹא חֵמֶל אֶת כָּל נָאוֹת יַעֲקֹב, אֶת כָּל נָאוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב, כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, וְרַבִּן גַּמְלִיאֵל, וְרַבִּי יִשְׁכָּב, וְרַבִּי יְהוֹדָה בֶּן בָּבָא, וְרַבִּי חֲצִפִּית הַמִּתְרַגְּמָן, וְרַבִּי יְהוֹדָה הַנַּחְתוּם, וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תִּרְדִּיּוֹן, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְכֵן עוֹאִי, וְרַבִּי טַרְפוֹן. וְאֵית דְּמַפְסָקִין רַבִּי טַרְפוֹן וּמַעֲזִילִין רַבִּי אֶלְעָזָר חֶרְסֵנָה.

רַבִּי יוֹחָנָן הָוָה דָּרַשׁ שְׁתֵּין אַפִּין ב' בַּלַּע ה' וְלֹא חֵמֶל', וְרַבִּי הָוָה דָּרַשׁ עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה אַפִּין, וְלֹא דְּרַבִּי יוֹחָנָן יִתִּיר עַל רַבִּי, אֲלֹא רַבִּי עַל יְדֵי שְׁהִיָּה סְמוּךְ לַחֲרָבֵן הַבַּיִת, הָיָה נִזְכָּר, וְהָיָה דוֹרֵשׁ וּבּוֹכָה וּמִתְנַחֵם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי הָיָה דוֹרֵשׁ (במדבר כד) 'דָּרָךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב' אֵל תִּקְרִי כּוֹכַב אֲלֹא כּוֹזֵב. רַבִּי עֲקִיבָא כֹּד הָוָה חָמִי לִיהַּ לְהָדִין בַּר כּוּזִיבָא, הָוָה אָמַר הִינוּ מִלְּכָא מְשִׁיחָא, אָמַר לּוֹ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן תוֹרְתָא, עֲקִיבָא יַעֲלוּ עֲשָׂבִים בְּלַחֲיָיִךְ וְעַדִּין אֵינוֹ בָּא.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, (בראשית כז) 'הִקָּל קוֹל יַעֲקֹב', קוֹל אֲדִרְיָאנוֹס קִיסָר הִרְגַּ בְּבֵיתָר שְׁמוֹנִים אֶלֶף רְבוּא בְּנֵי אָדָם. וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף תִּקְעֵי קִרְנוֹת הָיוּ צָרִין עַל

וסמית עין ימינך, לפיכך 'זרועו' של אותו האיש  
'יבש תיבש, ועין ימינו כהה תכהה'.

מיד גרמו עונות ונלכדה ביתר, ונהרג בן כוזיבא,  
ואיתא רישיה לגבי אדריאנוס, אמר מאן  
קטליה לדין, אמר ליה חד גונתאי אנא קטלתי  
לדין, אמר ליה זיל ואיתיה לי, אזל ואיתיה,  
ואשפח עכנא כריקא על צוארה, אמר ליה, אלו  
לא אלהה קטליה לדין, מאן הנה זכיל ליה, וקרא  
עלוי (דברים לב) 'אם לא כי צורם מכרם'.

היו הורגים בהם עד ששקע הסוס בדם עד  
חוטמו, והיה הדם מגלגל אבנים של ארבעים  
סאה, והולך בהם ארבעה מילין, ואם תאמר  
שקורבה לים, והלא רחוקה מן הים ארבעה  
מילין. וכרם גדול היה לו לאדריאנוס שמנה עשר  
מיל על שמנה עשר מיל כמן טבריא לצפורי,  
והקיפו גדר מהרגי ביתר, ולא גזר עליהם  
שיקברו, עד שעמד מלך אחד וגזר עליהם  
וקברום. רב הונא אמר, יום שנתנו הרוגי ביתר  
לקבורה, נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא  
הסריחו, והמטיב שנתנו לקבורה.

חמשים ושנים שנה עשתה ביתר אחר חרבן  
הבית, ולמה נחרבה, על שהדליקו גרות לחרבן  
בית המקדש. ולמה הדליקו, אמרו, הבוליוטין  
שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה, וכד  
הנה סליק חד מנהון לצלאה, אמר ליה בעית  
לאיעבדא בוליוטין, אמר להו לא, בעית  
לאיעבדא ארפונטיס, אמר להו לא, אמרי ליה,  
מן בגין דשמענא דאית לך תדא איסא, את בעי  
מזבנא יתיה לי, אמר להו לית בדעתי, והנה כותב  
ומשלח אונותיה לבר ביתיה, אין אתי גבר פלוני  
לא תשבקיניה מיעל לאיסא, דהוא מזבנא לי,  
והנה אמר ההוא גברא, הלואי איתברת רגליה  
דהוא גברא ולא סליק לתדא וזיתא, הדא הוא  
דכתיב 'צדו צעדינו', צדיאה אורחא מלהלכא  
באלין פלטיא. קרב קצנו, קצא דההוא  
ביתא. 'מלאו ימינו', יומא דההוא ביתא. אף אנן  
לא פשת להון טב, דכתיב (משלי יז) 'שמת לאיד  
לא ינקה'.

אמר רבי יוחנן, שלש מאות מחי תנוקות נמצאו  
על אבן אחת, ושלש מאות קפות של קצוצי  
תפלין נמצאו בביתר, וכל אחת ואחת מחזקת  
שלש סאין, וכשאתה בא לחשבון, אתה מוצא  
שלש מאות סאין.

אמר רבן גמליאל, חמש מאות בתי סופרים היו  
בביתר, וקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות  
תינוקות, והיו אומרים, אם יבואו השונאים  
עלינו, במכתבין הללו אנו יוצאין ודוקרין אותם,  
וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים, כרכו כל  
אחד ואחד בספרו ושרפו אותם, ולא נשתייר  
מהם אלא אני, וקרא על עצמו 'עני עוללה  
לנפשי וגו'.

שני אחין היו בכפר חרוקא, ולא הוון שבקין  
רומאי עבר תמן דלא הוו קטלי יתיה, אמרי כל  
סמא דמלה, גיתי כלילא דאדריאנוס ונתיב  
בראשו של (אלו) שמעון, דהא רומאי אתון. מן  
דנפקין פגע בהון חד סבא, אמר להון בריא  
בסעדיכון מן אלין, אמרו ליה לא נסעוד ולא  
נסכיף, מיד גרמו עונות ונהרגו, ואיתא  
רישיהון לגבי אדריאנוס, אמר מאן קטיל אלין,  
אמר ליה חד גונתאי אנא קטילת להון, אמר ליה  
זיל איתי לי פיטומיהו, אזל ואשפח עכנא כריקא  
על צואריהון, אמר, אלו אלההון דאלין לא קטיל  
להון, מאן הנה זכיל למקטלינו, וקרא עליהון  
'אם לא כי צורם מכרם'.

שני ארזים היו בחר המשחה, ותחת אחד מהן  
היו ארבע חגיות של מוכרי טהרות, ומן האחד  
היו מוציאין ארבעים סאה גוזלות לכל חדש,  
ומהן היו ישראל מספיקין לקנים. טור שמעון  
הנה מפיק תלת מאה גרבין. ולמה חרבו, אי  
תימא מן העונות, והלא לא היתה אלא ריבה אחת  
והוציאוה משם, אמר רב הונא, משום שהיו  
משחקין בכדור בשבת.

עשרת אלפים עירות היו בחר המלך, לרבי  
אלעזר בן חרסום היה האלף אחד מהם, וכנגדן  
היו לו אלף ספינות בים. שלשה עירות היה טימס  
שלם עולה לירושלים, כבול, שיחין, ומגדלא.

ולמה חרוב, כבול מפני המחלקת, שיחין מפני כשפים, מגדל מפני הגנות.

שלושה עירות היו בדרום, והיו מוציאות כפלים פיוצאי מצרים, ואלו הן, כפר ביש, כפר שחלים, כפר דכרין. כפר ביש, למה נקרא שמה כפר ביש, דלא הות מקבלא אכסניא. כפר שחלים, למה נקרא שמה כפר שחלים, דהו מרבין בניהון כאלין תחלוסינא. כפר דכרין, למה נקרא שמה כפר דכרין, דכל אתתא דהות תמן, הות ילדה בנין דכרין, וכל אתתא דהות בעיא למילד נקבה, הוה נפקא לבר מן קרמא והות ילדה נקבה, וכל אתתא אחרימא דהות בעיא למילד בר דכר, הות אתיא תמן והות ילדה זכר. וכדו פד את נצעהון בשתי רבון דקני, לא נסין להון, אמר רבי יוחנן, קפצה לה ארץ ישראל.

רב הונא אמר, שלש מאות חניות של מוכרי טהרות היו במגדל דצבעיא, ושלש מאות חניות של אורגי פרוכות היו בכפר נמרה. ורבי ירמיה בשם רבי חיא בר אבא אמר, שמונים אחים כהנים היו נשואים לשמונים כהנות אחיות, כלילה אחד תלוניהו בחדא גפנא, חוץ מאחים בלא אחיות, חוץ מאחיות בלא אחים, חוץ מלויים וחוץ מישראל.

שמונים אלף פרחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה. רבי יודן שאל לרבי אחא, היכן הרגו את זכריה, בעזרת ישראל או בעזרת נשים, אמר לו, לא בעזרת ישראל ולא בעזרת נשים, אלא בעזרת כהנים. ולא נהגו בדרמו לא כדם צבי ולא כדם איל, תמן כתיב (ויקרא יז) 'ואיש איש מבית ישראל, אשר יצוד ציד חיה וגו' וכסהו בעפר' ברם הכא כתיב (יחזקאל כד) 'פי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר', וכל כך למה, (שם) 'להעלות חמה לנקם נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הפסות'.

שבע עברות עברו ישראל באותו היום, הרגו כהן, ונביא, ודנין, ושפכו דם נקי, וחללו את השם, וטמאו את העזרה, ושבת יום הכפורים

היה. וכיון שעלה נבוכדנאצר, חזיה לדמיה דזכריה דהנה קא רתיח, אמר להון מאי היא, אמרו ליה דם פרים וכבשים, אייתי פרים וכבשים ולא אידום, אייתי כל מיני דמים ולא אידום, אמר להון, אי אמריתו לי מוטב, ואי לא, אנא מסריקנא לבישרא דהנה אינשי במסריקין דפרזלא, ולא אמרו ליה, והשתא דאמר להו הכי, אמרו ליה מה נכסי מנה, נביא כהנא הנה לן, והנה מוכיח לן לשום שמיא קבילו, ולא קבלינן מניה, אלא קאימנא עלויה וקטלינן ליה, אמר להון, אנא מפסינא ליה, אייתי סנהדרי גדולה שחט עלויה ולא נח, שחט סנהדרי קטנה עלויה ולא נח, אייתי פרחי כהונה שחט עלויה ולא נח, שחט תינוקות של בית רבן עלויה ולא נח, אמר לו, זכריה טובים שבועמך אבדתי, רצונך שיאבדו כלם, לאלתר נח. והרהר נבוכדנאצר הרשע תשובה ואמר, ומה מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתיב בו (בראשית ט) 'שפוך דם האדם באדם דמו' 'שפוך', אותו האיש שאבד נפשות הרבה, על אחת כמה וכמה. מיד נתמלא הקדוש ברוך הוא רחמים, ורמז לדם ונבלע במקומו.

שמונים אלפים פרחי כהונה בקעו בחילותיו של נבוכדנאצר ובידן מגני זהב, הלכו להם אצל ישמעאלים, והוציאו להם מיני מלוחים ונודות מנפחות, אמרו להם נשפה גדמי, אמרו להן אכלו גדמי, ולבתר כן אתון שתנן, מן דאכלון, הנה נסיב כל חד וחד מנהו זיקא ויהב ליה בפומיה, והנה רוחא עליל בכריסיה ובקעה ליה, הך הוא דכתיב (ישעיה כא) 'משא בערב ביצר בערב תלינו ארחות דדנים, לקראת צמא התיו מים, יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נדר', מי נתון ביצר הלכנון בערב תלינו, אלא 'ארחות דדנים', ארחות דבני דדניא עבדין כן, וכי כן עבד אבוהון לאבוכון, מה כתיב באבוכון (בראשית כא) 'ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער', ואתם לא קימתם 'לקראת צמא התיו מים', וכי מטיבותהון איתן לגביכון, (ישעיה כא) 'כי מפני חרבות נדדו', מפני חרבו של נבוכדנאצר נדדו. 'מפני חרב נטושה', מפני שלא היו



ודעל נורא עבד על פרזלא, והיו מזכירין שמוותם  
מלמטה ולא היו עונין להם, הלא הוא דכתיב  
(ישעיה מג) 'ואחלל שרי קדש', וכיון שגורמו  
העונות ובאו השונאים, התחילו מזכירין, שר  
פלן איתא עבד לי מליא פלן, אמר ליה, לית  
בחילי, דאנא מיריס מנה.

דבר אחר חלל ממלכה ושריה, חלל ממלכה זה  
צדקיה מלך יהודה, ושריה' אלו שרים של  
מעלה.

**ו גזע ברחי אף כל קרן ישראל**, עשר קרנות הן:  
קרנו של אברהם, קרנו של יצחק, קרנו של יוסף,  
קרנו של משה, קרנה של תורה, קרנה של כהונה,  
קרנה של לוי, קרנה של נבואה, קרנו של בית  
המקדש, קרנו של ישראל. ויש אומרים קרנו של  
משיח. **קרנו של אברהם**, שגאמר (שם ה) 'פרם  
היה לידי בקרן בן שמן'. **קרנו של יצחק**,  
שגאמר (בראשית כב) 'נאחז בסבך בקרניו'. **קרנו  
של יוסף**, שגאמר (דברים לג) 'וקרני ראם קרניו'.  
**קרנו של משה**, דכתיב (שמות לה) 'כי קרן עור  
פניו'. **קרנה של תורה**, דכתיב (חבקוק ג) 'קרנים  
מידו לו'. **קרנה של כהונה**, דכתיב (תהלים קיב)  
'קרנו תרום בכבוד'. **קרנה של לוי**, שגאמר  
(דח"א כה) 'כל אלה בנים להימן חזה המלך בדברי  
האלהים להרים קרן'. **קרנה של נבואה**, דכתיב  
(ש"א ב) 'רמה קרני בה'. **קרנו של בית המקדש**,  
דכתיב (תהלים כב) 'מקרגי רמים עניתי'. **קרנו של  
ישראל**, שגאמר (שם קמח) 'יגרים קרן לעמו'. ויש  
אומרים **קרנו של משיח**, שגאמר (ש"א ב) 'ויתן עז  
למלכו ויגרים קרן משיחו'.

וכלן היו נתונות בראשן של ישראל, וכיון  
שחטאו נטלו מהן, הלא הוא דכתיב **גזע ברחי  
אף כל קרן ישראל**, ונתנו לאמות העולם, הלא  
הוא דכתיב (דניאל ו) 'ועל קרניא עשר די בראשה  
ואחרי די סלקת ונפלה מן קדמה תלת', וכתיב  
בתריה 'וקרניא עשר מנה מלכותא עשרה מלכין  
יקמון ואחרן יקום אחריהן והוא ישגא מן קדמיא  
ותלתא מלכין יהשפל'. וכשישראל עושין  
תשובה, הקדוש ברוך הוא מתזירן למקומם,

שומרים שמטותיהן כראוי, כמה דאף אמר (שמות  
כג) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה'. ומפני קשת  
דרוכה, על ידי שלא היו שומרים שבת כראוי,  
כמה דאף אמר (נחמיה יג) 'בימים ההמה ראיתי  
ביהודה דורכים גתות בשבת'. ומפני פכד  
מלחמה מפני שלא היו נושאים ונותנים  
במלחמה של תורה, דכתיב בה (במדבר כא) 'על  
כן יאמר בספר מלחמת ה'. דאמר רבי יוחנן,  
מגבתון ועד אנטיפרס, ששים רבוא עירות היו,  
וקטנה שבהן זו בית שמש, הלא הוא דכתיב (ש"א  
ו) 'ויף באנשי בית שמש וגו', וכדון אפלו מאה  
קני לית בה. אמר רבי יוחנן, משמרתה היתה  
קטנה במשמרות, והיתה מוציאה שמונים אלף  
פרחים.

כמה פולקסאות עשה אדריאנוס, תרין אמוראין,  
חד אמר חמשים ושתים, וחד אמר חמשים  
וארבעה. אמר רבי יוחנן, אשרי מי שראה  
במפלגה של תרמוד, למה, שהיתה שתפת בשתי  
חרבנות. רבי יודן אמר, בחרבן ראשון העמידה  
שמונים אלף קשתין, ובשני העמידה ארבעים  
אלף קשתין. רב הונא אמר, בחרבן אחרון הם  
פראשון.

**ה הרס בעברתו מבצרי בת יהודה**, רבי יודן אמר,  
כל בירה ובירה שהיתה בירושלים, לא היתה  
ראויה להכבש פחות מארבעים יום. רבי פנחס  
אמר פחות מחמשים יום. וכיון שגורמו עונות,  
**הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ**.

**חלל ממלכה ושריה**, חלל ממלכה אלו ישראל,  
כמה דאף אמר (שמות יט) 'ואתם תהיו לי ממלכת  
כהנים וגוי קדוש'. ושריה' אלו שרים של מעלן.  
את מוצא, עד שלא באו השונאים, הנה ירמיה  
אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות, אמרו  
לו, אם באו השונאים מה יכולין לעשות לנו, חד  
אמר אנא מקיף לה חומת מיא, וחריןא אמר אנא  
מקיף לה חומת נורא, וחריןא אמר אנא מקיף לה  
חומת פרזלא, אמר להו הקדוש ברוך הוא, בדידי  
אתון משתמשין, עמד הקדוש ברוך הוא ושנה  
את שמוותם של מלאכים, דעל מיא עבד על נורא,

דָּבָר אַחֵר דְּרוֹף קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב, זֶה פִּרְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו) 'אָמַר אוֹיֵב'. נֶצֶב יְמִינוֹ כְּצֹר, זֶה הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ז) 'אִישׁ צֹר וְאוֹיֵב'. דָּבָר אַחֵר דְּרוֹף קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב, זֶה עֲשׂוֹ, דְּכָתִיב (יחזקאל לו) 'עַן אָמַר הָאוֹיֵב'.

וַיִּהְיֶה כָּל מַחְמַדֵּי עֵין, רַבִּי תַנְחוּם בַּר יִרְמְיָה אָמַר, אֵלֵינוּ בָּנִים שֶׁהֵן חֲבִיבִין עַל אֲבוֹתָם כַּגִּלְגַּל הָעֵין שֶׁלָּהֶם. רַבִּנָּן אָמַר, אֵלֵינוּ סִנְהֶדְרִין שֶׁהֵן חֲבִיבִין עַל יִשְׂרָאֵל כַּגִּלְגַּל הָעֵין.

בְּאֵהָל בַּת צִיּוֹן שֶׁפָּרַח כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ, אַרְבַּע שְׁפִיכוֹת הֵן לְטוֹבָה, וְאַרְבַּע שְׁפִיכוֹת הֵן לְרָעָה. אַרְבַּע שְׁפִיכוֹת לְטוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יב) 'וְשִׁפְכְּתִי עַל בֵּית דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם רוּחַ חַן וְתַנְחוּמִים', (יואל ג) 'וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֶשְׁפּוֹף אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְגו', וְגַם עַל הַעֲבָדִים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בְּיָמֵינוּ הַהֵמָּה אֶשְׁפּוֹף אֶת רוּחִי', (יחזקאל לט) 'וְלֹא אֶסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם אֲשֶׁר שִׁפְכְּתִי אֶת רוּחִי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל נָאֻם אֲדֹנֵי אֱלֹהִים'. וְאַרְבַּע שְׁפִיכוֹת לְרָעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב) 'וַיִּשְׁפּוֹף עָלָיו חֲמָה אָפוֹ', וּבִיחֻזְקָאֵל כְּתִיב (יחזקאל ט) 'בְּשִׁפְכְּךָ אֶת חֲמָתְךָ עַל יְרוּשָׁלַיִם, וְכָתִיב 'כִּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ שֶׁפָּרַח חֲרוֹן אָפוֹ', וְהָדִין שֶׁפָּרַח כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ.

ט הָיָה ה' כְּאוֹיֵב, אָמַר רַבִּי אִיבּוֹ, הֵן לֹא פָּלְשׁוּ אַחֵר מִדַּת הַדִּין, אִם מִדַּת הַדִּין לֹא פָּלְשָׁה אַחֲרֵיהֶם. הֵם לֹא פָּלְשׁוּ אַחֵר מִדַּת הַדִּין, דְּכָתִיב 'וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים', מִתְאַנְנִים אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כְּמִתְאַנְנִים'. 'הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גָבּוּל', מַסִּיגֵי אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כְּמַסִּיגֵי'. 'כִּי כִפְּרָה סוּרְרָה', כִּפְּרָה סוּרְרָה אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כִּפְּרָה סוּרְרָה'. אִם מִדַּת הַדִּין לֹא פָּלְשָׁה אַחֲרֵיהֶם, דְּכָתִיב הָיָה ה' כְּאוֹיֵב, הָיָה ה' אוֹיֵב אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כְּאוֹיֵב'.

בַּלַּע יִשְׂרָאֵל בַּלַּע כָּל אֲרָמְנוּתֶיהָ, רַבִּי בְּרַכְיָה בִּשְׁם רַבִּי חֲלָבּוֹ בִּשְׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, לְשַׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת גָּלוּ יִשְׂרָאֵל, אֶחָד לְפָנִים מִן נְהַר סַמְבָּטִיּוֹן, דְּכָתִיב (ישעיה מט) 'לֹאֲמַר לְאֲסוּרִים צֹאוּ וְלֹאֲשֶׁר בַּחֲשֹׁךְ הִגְלוּ'. אֶחָד חוּץ מִן נְהַר סַמְבָּטִיּוֹן, עַל דְּרָכִים יָרְעוּ, אֵלֵינוּ שִׁירְדוּ עֲלֵיהֶם עֵנָן וְהִקִּיפָן.

הָדָא הוּא דְּכָתִיב (תהלים עה) 'כָּל כִּרְנֵי רִשְׁעִים אֲגִדַּע תְּרוֹמָמָנָה קִרְנוֹת צִדִּיק', הַקִּרְנוֹת שֶׁגִּדַּע צִדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵימָתִי הוּא מַחְזִירֵן לְמְקוֹמָם, לְכַשְׁיָרוּמָם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָן מְשִׁיחוֹ, דְּכָתִיב (ש"א ב) 'וַיִּתֵּן עֹז לְמַלְכוֹ וַיְרַם קָרָן מְשִׁיחוֹ'.

הַשִּׁיב אַחֲרֵינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב, רַבִּי עֲזַרְיָה בִּשְׁם רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר, כִּיּוֹן שֶׁגָּרְמוּ עֲוֹנוֹת וּנְכֻסּוֹ שׁוֹנְאִים בִּירוּשָׁלַיִם, נָטְלוּ גְבוּרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְכָפְתוּ יְדֵיהוֹן לְאַחֲרֵיהוֹן, אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, (תהלים צא) 'עֲמוּ אֲנֹכִי בְּצִרָה' כְּתִיבִי בַתּוֹרָה, וְעַכְשָׁיו בְּנֵי שְׂרוּיָן בְּצַעַר וְאֵין בְּרוּחַ, כְּכִיכּוֹל הַשִּׁיב אַחֲרֵנוּ יְמִינוּ, וְלִכְסוּף גִּלְגָּל אוֹתָהּ לְדִנְיָאֵל, הָדָא הוּא דְּכָתִיב (דניאל יב) 'וְאַתָּה לֵךְ לִקְצֵ', אָמַר לוֹ לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא 'וְתַנּוּחַ'. אָמַר לוֹ וְהִנָּחָה לְעוֹלָם, אָמַר לוֹ 'וְתַעֲמֹד'. אָמַר לוֹ עַם מִי, עַם הַצִּדִּיקִים אוֹ עַם הָרִשְׁעִים, אָמַר לוֹ 'לְגַלְדֵּךְ', עַם הַצִּדִּיקִים. אָמַר לוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִין, אָמַר לוֹ 'לִקְצֵ הַיָּמִין', אוֹתָהּ יָמִין שֶׁהִיא מְשַׁעֲבֶדֶת, קֵץ נִתְּתִי לִימִינִי, גְּאֻלַּתִּי אֶת בְּנֵי, גְּאֻלַּתִּי אֶת יְמִינִי, וְהוּא שֶׁאָמַר דָּוִד (תהלים ס) 'לְמַעַן יִחַלְצוּן יְדֵיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי'.

ז, וַיִּכְצַר בִּיעֶצְקָב כָּאֵשׁ לְהִכָּה אֶכְלָה סָבִיב, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיָשׁ, כְּשֶׁהִפְרַעְנוֹת בָּאָה, אֵין מְרַגֵּשׁ בָּהּ אֶלֶּא יַעֲקֹב, מֵאִי טַעַמָּא, וַיִּכְצַר בִּיעֶצְקָב כָּאֵשׁ לְהִכָּה. וְכִשְׁהִטּוּכָה בָּאָה, אֵין מְרַגֵּשׁ בָּהּ אֶלֶּא יַעֲקֹב, הָדָא הוּא דְּכָתִיב (שם יד) 'גִּלְגַּל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל'.

ח דְּרוֹף קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב, רַבִּי אִיבּוֹ אָמַר, הֵן לֹא פָּלְשׁוּ אַחֵר מִדַּת הַדִּין, אִם מִדַּת הַדִּין לֹא פָּלְשָׁה אַחֲרֵיהֶם. הֵם לֹא פָּלְשׁוּ אַחֵר מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא) 'וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים', מִתְאַנְנִים אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כְּמִתְאַנְנִים'. (הושע ה) 'הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גָבּוּל', מַסִּיגֵי אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כְּמַסִּיגֵי'. (שם ד) 'כִּי כִפְּרָה סוּרְרָה', כִּי כִפְּרָה סוּרְרָה אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כִּפְּרָה סוּרְרָה'. וּמִדַּת הַדִּין לֹא פָּלְשָׁה אַחֲרֵיהֶם, דְּרוֹף קִשְׁתּוֹ אוֹיֵב אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלֶּא 'כְּאוֹיֵב'.

(שם) 'ובכל שפיים מרעיתם', אלו שגלו לדפני אנטוכיא.

**וירב בבת יהודה תאניה ואניה**, סכופים וסכיפים.

**י ויחמס כגן שכו**, רבי חמא ברבי חנינא אמר, כגנה שחמס מעיניה והלפין ירקה. ורבי שמעון בר נחמני אמר, כאדם הראשון, כמה דאת אמר (בראשית ג) 'ויגרש את האדם וגו'. אמר רבי אבהו, שכו כתיב, כיון שגלו ישראל, שכתה חמתו של הקדוש ברוך הוא.

**שכח ה' בציון מועד ושבתי**, אפשר שהקדוש ברוך הוא משכח מועדותיהם ושבחותיהם של ישראל, אלא מועדותיו ושבחותיו של ירבעם בן נבט שפדא להם, הך הוא דכתיב (מלכים א' יב) 'בחודש אשר בדא מלכו', מלבד כתיב, כמה דאת אמר (ויקרא כג) 'מלבד שבתת ה'.'

**וינאץ בוצעם אפו מלך וכהן**, מלך זה צדקיהו. וכהן זה שריה בן מחסיה.

**יא ונח ה' מזבחו**, רבי חגי בשם רבי יצחק אמר, לבני מדינה שערכו שלחנות למלך, הקניטוהו וסבלו, אמר להם המלך, כלום אתם מקניטין אותי אלא בשביל שלחן שערכתם לי, הא לכו טרונ באפיכון. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, כלום אתם מכעיסין אותי אלא בשביל קרבנות שהקרבתם לי, הא לכו טרונ באפיכון, הך הוא דכתיב ונח ה' מזבחו נאר מקדשו.

רבי ברכיה ורבי חלב ורבי איבו בשם רבי שמואל בר נחמני אמר, את מוצא, בשעה שנכנסו גוים לבית המקדש, נתנו ידיהם תחת ערפיהם, והפכו פניהם כלפי מעלה וחרפו וגדפו, ועשו מסגר של גלזאסין שלהן וראשם בארץ, הך הוא דכתיב הסגיר ביד אויב חמות ארמנותיה קול נתנו בבית ה' כיום מועד.

רבי חנינא ורבי אחא ורבי מיאשה בשם רבי ינאי אמרי, מפת אותו הקול נפלה בכל, דכתיב (ישעיה כא) 'נפלה נפלה בכל וכל פסילי אליה שבר

לארץ'. רבי ברכיה ורבי חלב ורבי איבו בשם רבי שמואל בר נחמני אמרי, אף מלכות הזו בן עשתה, הך הוא דכתיב קול נתנו בבית ה' כיום מועד. רב הונא ורבי אחא ורבי מיאשה בשם רבי ינאי, אף היא אניה צריכה לפל אלא מפח אותו הקול, הך הוא דכתיב (ירמיה ג) 'מקול נתפשה בכל'. רבי יהושע בן לוי אמר, קול צרות מרגשות ואפלה, עולה לכרך גדול של צור, ולמה, שקולו של עשו מקטרג, הך הוא דכתיב (ישעיה יט) 'קול שאון מעיר, קול מהיכל, קול ה' משלם גמול לאויביו'.

**יב חשב ה' להשחית חומת בתי ציון**, אמר רבי יוחנן, לא מן הפרז, הך הוא דכתיב (ירמיה לב) 'כי על אפי' וגו'. אמר רבי אילם, כאדם שהוא עובר במקום מטנף ועוקם את חוטמו.

**נטה קו**, יש קו לטובה, ויש קו לרעה. לטובה (זכריה א) 'וקו נטה על ירושלים', וקו לרעה דין, נטה קו.

**לא השיב ידו מבלע ויאכל חיל וחומה יחדו** אמללו, כההוא דאמר רב הונא בריה דרבי אחא, שורא ובר שורא.

**יג טבעו בארץ שעריה**, רב הונא בשם רבי יוסי אמר, שערים חלקו כבוד לארון, לפיכך לא שלט בהם אויב, הך הוא דכתיב (תהלים כד) 'שאו שערים ראשיכם', לפיכך טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה.

**מלכה ושריה בגוים אין תורה**, אם יאמר לך אדם, יש חכמה בגוים, תאמן, הך הוא דכתיב (עובדיה א) 'והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו'. יש תורה בגוים, אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה.

**נביאיה** אלו נביאי שקר, גם נביאיה אלו נביאי אמת, אלו ואלו לא מצאו חזון מה.

**יד ישבו לארץ ידמו זקני בתי ציון**, אמר רבי אלעזר, אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך, שעל

**טו פלו בדמעות עיני**, אמר רבי אלעזר, סיקוסים נתן לעיניו, דמעות הסם, דמעות החרדל, דמעות קלורית, דמעות השחוקי פה מפלן. שלש דמעות רעות, דמעות העשן, דמעות הבכיה, דמעות בית הכסא, ושל תשחרת קשה מכלם. ומעשה באשה אחת שהיה לה בן תשחרת ומת, והיתה בוכה עליו כלילות עד שנשרו ריסי עיניה, אזלת לגבי אסיא, אמר לה כחולי מן פחלי ואת מנשמה.

**נשפך לארץ כבדי**, מעשה באיש אחד שהיה לו בן תשחרת ומת, והיה בוכה עליו כלילות עד דנחת כבדיה, אמר, כבר כבדיה דההוא גברא נחת, מאן בכי עלוי, ולא אהגית כלום.

**טז לאמתם יאמרו איה דגן ויין**, רבי חנינא אמר, גלוסקין וקונטיטון. ורבי סימון אמר גלוסקין וחמר עתיק.

**בהתעשפם כחלל ברחבת עיר**, הות אתתא אמה לבועלה, סב לה חד שירא או חד קדש וסק לשוקא, אי משפחת כלום ואנן אכלין, הנה סליק לשוקא וחמי ולא אשכח כלום, והנה מפרפר ומאית, והיא אמרה לברה, חמי מה עבד אבוה, סליק לשוקא וחמא אבוהי מית, והנה מפרפר ומית עלוהי, הדיא הוא דכתיב **בהתעשפם כחלל ברחבת עיר**, הינו בעלה ובנה הגדול. **בהשתפוף נפשם אל חיק אמתם**, הוא ברא ועירא, בעי למינק ולא משכח חלב, ומפרפר ומית.

**יז מה אעידך מה אדמה לך**, כמה נביאים העדתי בכם. רבי ורבי נתן. רבי אמר, נביא אחד בפקר ונביא אחד בין הערבים, הדיא הוא דכתיב (מ"ב יז) 'ויעד ה' בישראל וביהודה כי כל נביאי כל חזה'. רבי נתן אמר, שני נביאים בשחרית ושני נביאים בערבית, הדיא הוא דכתיב (ירמיה ז) 'ואשלח לכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלח', השכם בפקר ושלח בערב.

דבר אחר **מה אעידך**, רבי יונתן אמר, כמה בזות נתתי לכם, בזות מצרים, ובזות הים, ובזות סיחון

ידי פרשת נדרים נהרגו סנהדרין גדולה של צדקיהו, לפי כשגלה ויכניה, מנהו המלך נבוכדנצר על חמשה מלכים, הדיא הוא דכתיב (ירמיה כז) 'ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון כי מלכים הבאים ירושלים אל צדקיהו מלך יהודה', והנה עליל ונפיק בלי רשו, יומא חד עליל לגביה, ואשפחיה דתליש בשר ארנבא ואכיל קשהו חי, אמר ליה אשתבע לי דלית את מפרסם לי, ואשתבע ליה. ובמה השביעו, רבי יוסי ברבי חנינא אמר, במזבח הפנימי. והוון חמשה מלכין יתבין ומפרתין ליה בנבוכדנצר קדם צדקיהו, ואמרי ליה, לא יאנא ליה מלכותא לנבוכדנצר, אלא לך יאנא מלכותא, דאת מזרעו של דוד, אף הוא מפרתיה לנבוכדנצר ואמר, אנא חמיתיה דהנה תליש בשר ארנבא ואכיל, שלחון מיד ואמרון ליה למלכא, ההוא יהודא דהנה עליל ונפיק בלי רשו קדמך. אמר לן אנא חמיתיה לנבוכדנצר דהנה תליש בשר ארנבא ואכיל, הדיא הוא דכתיב (מ"ב כד) 'וימרד צדקיהו במלך בבל'.

מיד בא וישב בדפני של אנטוכיא, ויצאו סנהדרין גדולה לקראתו, פיון שראה אותם שהם כלם בני אדם של צורה, גזר והוציאו להם קתראות והושיבן, אמר להם דרשו לי את התורה, מיד היו קורין פרשה ופרשה ומתרגמין אותה לפניו, וכיון שהגיעו לפרשת נדרים (במדבר ל) 'איש כי ידר נדר', אמר להון אי בעי למיחדר ביה יכיל או לאו, אמרו לו, ילך אצל חכם ומתיר לו את נדרו, אמר להם, דומה אני שאתם התרתם לצדקיהו השבועה שנשבע לי, מיד גזר והורידן לארץ, הדיא הוא דכתיב **ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון**.

**העלו עפר**, התחילו מזכירין זכותו של אברהם, דכתיב (בראשית יח) 'ואנכי עפר ואפר'. **תגרו שקים**, התחילו מזכירין זכותו של יעקב, דכתיב (שם לו) 'וישם שק במתניו'. מה עשו להם, קשרו שערן בזנבי סוסייהם, והיו מריצין אותם מירושלים ועד לוד, הדיא הוא דכתיב **הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלים**.

ועוג, בזה שלשים ואחד מלכים. אמר רבי לוי, בערבא צוחין לבזתא עדיתא.

דבר אחר מה אעידך, כמה ועודין ועדתי בכם, אהל מועד, וגלגל, ושילה, ונב, וגבעון, ובית עולמים שנים.

דבר אחר מה אעידך, רבי אומר, כמה קשוטין קשטתי אתכם. אמר רבי יוחנן, ששים רבוא מלאכי השגת ירדו עם הקדוש ברוך הוא בסיני, ועטרה ביד כל אחד ואחד, לעטר כל אחד ואחד מישראל. רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן אמר, מאה ועשרין רבוא ירדו, אחד מקשטו ואחד מלבישו עטרה. רב הונא דצפורי אמר, זוני, כמה דאת אמר (איוב יב) 'מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם'.

מה אדמה לך, לאיזו אמה דמיתי אתכם, לאיזו אמה גאלתי ביד חזקה, והבאתי על אויביה עשר מכות. לאיזו אמה קרעתי היס, והורדתי את המן, והגזתי את השליו, והעליתי להם את הבאר. לאיזו אמה הקפתי ענני כבוד, וקרבתי לפני הר סיני, ונתתי להם תורת.

הבת ירושלים, הבת שיראה ומשלמת לי.

מה אשנה לך ואנחמך, רבי יעקב דכפר חנן אמר, לכשאשנה לך אנחמך, לכשיגיע אותו היום שכתוב בו (ישעיה ב) 'ונשגב ה' לבדו', באותה שעה אנחמך.

בתולת בת ציון, בנים המצניין במילה ובתגלחת ובציצית.

פי גדול כים שכרך, אמר רבי חולפאי, מי שהוא עתיד לרפאות שכרו של ים, הוא ירפא לך. אמר רבי אבין, מי שאמרתם לו שירה על היס (שמות טו) 'זה אלי ואנוהו', הוא ירפא לך. רבי יהושע בן לוי אמר, ירפא לך נביאך.

יח נביאך חזו לך שוא ותפל, רבי אלעזר אמר, נאמר בנביאי שומרון תפלה, שנאמר (ירמיה כג) 'ובנביאי שומרון ראיתי תפלה', ונאמר בנביאי

ירושלים תפלה, הלא הוא דכתיב שוא ותפל. רבי שמואל בר נחמני אמר, נאמר בנביאי ירושלים שצוריה, שנאמר (שם) 'ובנביאי ירושלים ראיתי שצוריה', ונאמר בבית ישראל שצוריה, דכתיב (שם יח) 'שצורית עשתה מאד בתולת ישראל'.

ולא גלו על צונך להשיב שבותך, דהווי מאסין מחתין לך על אפוי. ויחזו לך משאות שוא ומדוחים, ומדחם כתיב.

יט ספקו עליך פנים, רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי אמר, כפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים, וכל מי שהיה רוצה לחשב, היה רץ ומחשב שם, שלא יצא חוץ לירושלים מצטער, לקים מה שנאמר 'משוש לכל הארץ', ועכשו ספקו עליך פנים שרקו וינעו ראשן על בת ירושלים. כרבי האמות הן אומרים שבחן בפיהם, הלא הוא דכתיב (יחזקאל כז) 'את אמרת אני כלילת יפי', אבל ירושלים אחרים אומרים שבחה בפיהם, הלא הוא דכתיב ה זאת העיר שיאמרו כלילת יפי. רבי נתן אמר, פרקמטוטא סליק לזבגא עמרביא, דמך ולא זבן, אמר דין דאתון אמרין משוש לכל הארץ, קרן וזבין, אמר טבאות אמריתו משוש לכל הארץ.

כ פצו עליך פיהם, למה הקדים פ"ה לעי"ן, לפי שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

כא עשה ה' אשר זמם, רבי אהבה בריה דרבי זעירא אמר, משעה שאמר הקדוש ברוך הוא (ויקרא כו) 'ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' והלכתי אף אני עמכם בקרי', שמא כך עשה חס ושלום, אלא עשה ה' וגו', פשוטי מפשר. רבי יעקב דכפר חנן אמר, בזע פפורין שלו.

וישמח עליך אויב, אמר רבי אחא, בטובה הוא שמח עמכם, דכתיב (דברים ל) 'פי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך', אבל ברעה משמח הוא אחרים, הלא הוא דכתיב וישמח עליך אויב הרים קרן צריך, ועל זה נאמר, צעק לבם אל ה' חומת בת ציון הורדי וגו'.

כתיב כאן, אלא 'והיה כנגן המנגן', הפנור מאליו היה מנגן. וכשהיה דוד שומע קולו, היה עומד ועוסק בתורה, וכיון שהיו ישראל שומעים קולו של דוד עוסק בתורה, היו אומרים, ומה דוד מלך ישראל עוסק בתורה, אנו על אחת כמה וכמה, מיד היו עוסקין בתורה. ומה מקים רבי קרייה דרבי נתן, אמר רב הונא, סופו של שניה וראשה של שלישית שמתוכות הלילה. אמר לו רבי מני, אלו נאמר תיכונות זאת הנה, הא לא נאמר אלא תיכונה, קדמיתא לא מתחשבה, דעד כדו לא אתא עדן.

**כג ראה ה' והביטה, מעשה בדואג בן יוסף שמת, והניח בן קטן לאמו, והיתה ממדדת אותו בטפחים, ונותנת משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה, וכיון שהקיפה מצודה לירושלים, טבחתו אמו בידיה ובאכלתו, והיה ירמיה מקונן לפני המקום ואומר, למי עוללת פה אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים, ורוח הקדש משיבתו, אם יתגר במקדש ה' פה ונביא, זה זכריה בן יהוידע.**

**כד שכתבו לארץ חוצות וגו',** כתיב (ירמיה ו) 'ואת חמת ה' מלאתי נלאיתי הכיל, שפף על עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו, כי גם איש עם אשה ילכדו, זקן עם מלא ימים', לפיכך שכתבו לארץ חוצות.

**כה תקרא כיום מועד מגורי מסביב, מהו מגורי, מגו ביתאי.** אמר רבי אלעזר ברבי מרינוס, בני אדם שעשו קוסי פרפיראן שלי דאתי עלי. ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד, תני רבי חיא, כנגד בנים ובנות שיהיו לה, יהיה החטא מאבדן. אשר טפחתי ורביתי אין כתיב כאן, אלא אשר טפחתי ורביתי איבי כלם.

סליק אלפא ביתא תגיגא.

**כב קומי רני בלילה לראש אשמרות, רבי אומר,** ארבע משמרות בלילה וארבע משמרות ביום, העונה אחד מעשרים וארבעה לעת, והעת אחד מעשרים וארבעה לעונה, הרגע אחד מעשרים וארבעה לעת. וכמה הוא רגע, רבי ברכיה בשם רבי חלבו אמר, כדי לאמרו. ורבנן אמרי כהרף עין. ושמואל אמר אחד מחמשת רבוא וששת אלפים וחמש מאות וארבעים ושמונה לשעה, זה הוא רגע. רבי נתן אמר, שלש אשמורות בלילה.

רבי זריקא ורבי אמי בשם רבי שמעון בן לקיש אמר, כתוב אחד אומר (תהלים קיט) 'חצות לילה אקים להודות לך', וכתוב אחד אומר (שם) 'קדמו עיני אשמרות', כיצד תקדמו שני כתובים, רבי חזקיה ואמרי לה רבי זריקא ורבי אמי, חד אמר טעמיה דרבי, וחד אמר טעמיה דרבי נתן. מאן דאמר טעמא דרבי, הא ניחא. מאן דאמר טעמא דרבי נתן, 'ראש אשמורת התיכונה'. ורבי נתן מה מקים 'חצות לילה', אלא פעמים חצות לילה, ופעמים קדמו עיני אשמרות. ואיך עבידא בשעה שדוד אוכל סעדת עצמו, אוכל עד תשע שעות, וישן עד ראש אשמורת התיכונה, ועומד ועוסק בתורה. ובשעה שדוד אוכל סעדת מלכים, אוכל עד הערב, וישן עד חצות, ועומד ועוסק בתורה מחצות לילה ולמטה. בין כך ובין כך לא היה השחר בא ודוד ישן, והוא שאמר דוד (תהלים נז) 'עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר', איתער גרי מן גדם קריה דבוראי, יקרי לית פלום גדם קריה דבוראי. 'אעירה שחר' אנא מעורר שחרא ולית שחרא מעורר לי.

רבי פנחס בשם רבי אלעזר בר מנחם אמר, כנור היה נתון תחת מראשותיו, והיה עומד ומנגן בו בלילה. אמר רבי לוי, כנור תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה, רוח צפונות מנשבת בו, והיה מנגן מאליו, הדא הוא דכתיב (מ"ב ג) 'והיה כנגן המנגן', והיה כנגן במנגן אין

## פרשה ג

ולבסוף החזירה על ישראל וקבלוה, הָדָא הוּא דְּכְתִיב יִצְחָק מִרְכַּבְתָּ קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לְמוֹ, וְכְתִיב (שמות כד) 'כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע'.

דְּבַר אַחֵר אֲנִי הַגָּבֵר, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי, אֲנִי הוּא הַגָּבֵר, אֲנִי הוּא אִיּוֹב שְׁנֵאמַר (איוב לד) 'מִי גָבֵר כְּאִיּוֹב יִשְׁתָּה לַעֲג כַּמִּים'.

רָאָה עֲנִי, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָן, אֲמַרְהָ כְּנִסְתָּ יִשְׂרָאֵל, כִּיּוֹן שָׂרָאָה אוֹתִי עֲנִיָּה מִן הַמַּצּוֹת, עֲנִיָּה מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים, הִבִּיא עָלַי שָׁבֶט עֲבָרְתוֹ.

אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, גָּבֵרְנִי לַעֲמֹד בְּכֻלָּן. אֵת מוֹצֵא, אַחֵר מֵאָה חֹסֵר שְׁתֵּים תוֹכָחוֹת שֵׁישׁ בְּמִשְׁנָה תוֹרָה, מֵה כְּתִיב, (דברים כט) 'אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם בְּלִבְכֶם', וּמִתְרַגְּמִין אֶתְּוֹן קִימִין יוֹמָא דִּין כְּלָכוֹן, גָּבֵרִים לַעֲמֹד בְּכֻלָּם.

אוֹתִי נִהַג, בְּעוֹלָם הַזֶּה, שְׁנִקְרָא חֲשֹׁךְ וְלֹא אוֹר.

אֵף בִּי יָשׁוּב יִהְיֶה יָדוֹ כָּל הַיּוֹם, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, מִלְּמַד שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְיָאֵשׁ מִן הַצַּדִּיקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל חוֹזֵר וּמִרְחֵם עֲלֵיהֶם, הָדָא הוּא דְּכְתִיב אֵף בִּי יָשׁוּב.

**ב בַּלָּה בְּשָׂרִי**, זֶה צָבוּר. וְעוֹרִי, זֶה סִנְהֶדְרִין, כְּשֶׁם שֶׁהָעוֹר חוֹפֶה עַל הַבָּשָׂר, כֵּן סִנְהֶדְרִין חוֹפִין עַל יִשְׂרָאֵל. שֹׁפֵר עֲצוּמוֹתִי, עֲצוּמִי, בְּגִי אָדָם שֶׁהָיוּ כְּבִגֵּי הָעֲצוּמוֹת.

**בְּנָה עָלַי וַיִּקַּף רֹאשׁ זֶה** נְבוּכַדְנֶצַּר, דְּכְתִיב בֵּיה (דניאל ב) 'אֲנִתָּה הוּא רֹאשָׁה דִּי דִּהְבָּא', וְהִלָּאָה זֶה נְבוּזַרְאֲדָן. דְּבַר אַחֵר רֹאשׁ זֶה אֶסְפָּסִינוּס, וְהִלָּאָה זֶה טְרַכִּינוּס.

**בְּמַחְשָׁבִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם**, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל, אֲרַבְּעָה חֲשׁוּבִין כְּמַתִּים. סוּמָא, דְּכְתִיב **בְּמַחְשָׁבִים הוֹשִׁיבֵנִי כְּמַתִּי עוֹלָם**. מִצּוֹרַע, שְׁנֵאמַר (במדבר יב) 'אֵל נָא תְּהִי כְּמַת'. וְמִי שֶׁאֵין לוֹ בְּנִים, דְּכְתִיב בֵּיה בְּרַחֵל (בראשית ל) 'הִבְהָ לִי בְנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנִכִּי'. וְמִי שֶׁיֵּרֵד מִנְּכֶסֶּד, שְׁנֵאמַר (שמות

**א אֲנִי הַגָּבֵר**, רַבִּי חֲמָא בֶר חֲנִינָא פִּתַּח, (שם לו) 'וַיִּרְמִיָּהוּ לָקַח מַגִּלָּה אַחֶרֶת וַיִּתְּנָהּ אֵל בְּרוּךְ בֶּן גִּרְיָהוּ הַסּוֹפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ אֵת כָּל דְּבָרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹנָדָה מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּאֵשׁ וְעוֹד נוֹסֵף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כְּהֶמָּה, שֶׁאֵין תִּלְמוּד לומר כְּהֶמָּה, מֵה תִּלְמוּד לומר כְּהֶמָּה, רַב כְּהֶמָּה אָמַר, 'וְעוֹד נוֹסֵף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כְּהֶמָּה', דְּבָרִים - 'אִיכָּה יִשְׁבָּה', 'אִיכָּה יַעֲיֵב', 'אִיכָּה יוֹעֵם'. רַבִּים - 'זָכַר ה'.' כְּהֶמָּה - 'אֲנִי הַגָּבֵר', דִּהּוּא תִּלְתָּא תִּלְתָּא פְּסוּקִים.

הָדָא הוּא דְּכְתִיב (משלי כב) 'הִלָּא כְּתִבְתִּי לָךְ שְׁלִישִׁים', דְּבָרִים מְשֻׁלָּשִׁים. רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי אָמַר, מֵהוּ שְׁלִישִׁים, גָּבֵרִים, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (שמות יד) 'וְשְׁלִישִׁים עַל כָּל', וּמִתְרַגְּמִין וְגָבֵרִין מִמֶּנּוּ עַל כָּלְהוֹן. דְּבַר אַחֵר שְׁלִישִׁים, 'אֲנִי הַגָּבֵר' דִּהּוּא מִתְלָתָא תִּלְתָּא פְּסוּקִים.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֹוי אָמַר, אֲנִי הַגָּבֵר אֲנִי הוּא דִּילִפְנָא יִסּוּרִין, אֲחֵנִי עָלִי מֵה דְּאֲחֵנִי לָךְ. מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שְׂכַעַס עַל מִטְרוֹנָה, וְדַחְפָּה וְהוֹצִיאָה חוּץ לְפִלְטִין, הִלָּכָה וְצִמְצָמָה פְּנִיָּה אַחֵר הָעֲמֹד, נִמְצָא הַמֶּלֶךְ עוֹבֵר וְרוֹאֶה אוֹתָהּ, אָמַר לָהּ אֲקִשִׁית אִפְיָךְ, אֲמַרְהָ לוֹ, אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, כֵּן יָפָה לִי, וְכֵן נָאָה, וְכֵן רָאוּי לִי. שְׁלֹא קִבְּלָה אוֹתָךְ אִשָּׁה אַחֶרֶת אֲלֵא אֲנִי, אָמַר לָהּ, אֲנִי הוּא שְׁפִסְלִיתִי כָּל הַנָּשִׁים בְּעַבְדוֹךְ, אֲמַרְהָ לוֹ, אִם כֵּן לָמָּה נִכְנַסְתָּ לְמַבּוּי פְּלוֹנִי, וְלַחֲצֵר פְּלוֹנִי, וְלִמְקוֹם פְּלוֹנִי, לֹא בִשְׁבִיל אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְלֹא קִבְּלָה אוֹתָךְ. כֵּן אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אֲקִשִׁיתוֹן אִפְיִכוֹן, אֲמַרוּ לְפָנָיו, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כֵּן יָפָה לָנוּ, וְכֵן נָאָה לָנוּ, וְכֵן הִגּוֹן לָנוּ, שְׁלֹא קִבְּלָה אִמָּה אַחֶרֶת תּוֹרְתָךְ אֲלֵא אֲנִי, אָמַר לָהֶם, אֲנִי הוּא שְׁפִסְלִיתִי כָּל הָאֲמוֹת בִּשְׁבִילְכֶם, אֲמַרוּ לוֹ, אִם כֵּן לָמָּה הִחֲזַרְתָּ תּוֹרְתָךְ עַל הָאֲמוֹת וְלֹא קִבְּלוּהָ, דִּתְנִיָּא, בְּתַחֲלָה נִגְלָה עַל בְּנֵי עִשָּׂו, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (דברים לג) 'וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינִי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ' וְלֹא קִבְּלוּהָ, הִחֲזִירָה עַל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְלֹא קִבְּלוּהָ, הָדָא הוּא דְּכְתִיב (שם) 'הוֹפִיעַ מִהָר פָּאֲרָן',

ד' 'כי מתו כל האנשים', וכי מתים היו, אלא שיירדו מנכסיהם.

ג גדר בעדי ולא אצא, רבי איבו אמר, זה בסגר של ערבא. רבי ברכיה אמר זה קסטרא של פרסין. ורבנן אמרי, זה מטלית של פותים.

הכביד נחשתי, הכביד עלי ארנוניות ודימוסיות וגלגלות.

גם פי אָזעק ואָשוע, רבי אחא אמר, כל המתפלל עם הצבור למה הוא דומה, לבני אדם שעשו עטרה למלך, בא עני אחד ונתן חלקו בתוכה, מה המלך אומר, בשביל זה עני איני מקבלה, מיד מקבל המלך ונותנה בראשו. כך אם היו עשרה צדיקים עומדים בתפלה ורשע עומד ביניהם, מה הקדוש ברוך הוא אומר, בשביל רשע זה איני מקבל תפלתם. ורבנן אמרין, בא אחר הצבור, מעשיו נפרטין. למה הוא דומה, למלך שנקנסו ארסיו ובני ביתו לכבדו, בא אחד באחרונה, אמר המלך תסתם חביתו, ומי גרם לו, הרי שבא באחרונה. כך כל המתפלל לאחר הצבור, מעשיו נפרטין, לכך נאמר גם פי אָזעק ואָשוע סתם תפילתי, שתם כתיב, לפי שתמו הצבור תפלתהון.

גדר דרכי בגזית, בגזית לוד היו לשות עסתן, ועולות ומתפללות ויורדות עד שלא התמיצו. בגזית צפורי הוּן סלקן ושבתן בבית מקדשא, ולא הוּהוּ בר נש קריין לתאנה גרמי מנהון. והאי ספרא דמגדלא, הוּהוּ מסדרא קנדיליה בכל צרובא שבא, סליק שבח, ונחת ומדליק יתהון. ואית דאמרי, ספרא הוּהוּ בכל צרובא שבא הוּהוּ סליק ופשט סדריה בבית מקדשא, ונחת שבת בביתה.

עובדא הוּהוּ בחד בר נש, דהוּהוּ קאי ורדי, צרקה תורתיה, נפק אמר להו פדו, אמרו ליה באדנא אסטרטא איתית, שרי מחוי להון ולא אשפח הדרך, וקרו עליה הדין קריה גדר דרכי בגזית נתיבותי ענה, אצדי, כמה דאת אמר (יחזקאל כא) 'ענה ענה ענה אשימנה'.

ד' דב אורב הוא לי זה נבוכדנצר, ארי במסתרים זה נבוכדנצר. דבר אחר דב אורב זה אספסגאנוס, ארי במסתרים זה טרכינוס.

דרכי סורר ויפשחני, תלהי, כדאמרין אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית.

דרך קשתו ויציבני במטרה לחץ, תרין אמוראין, חד אמר כבורמא לאספריסא, וחד אמר כקורת חצים, שהפל מורים בה והיא נצבת. רבי יודן אמר, וגברני לעמוד בכלן. את מוצא, אחר מאה חסר שתי תוכחות שיש במשנה תורה, מה כתיב, (דברים כט) 'אתם נצבים היום כלכם', ומתרגמין אתון קמין, גבורים לעמד בכלן.

ה הביא בכליותי בני אשפתו, רב ושמואל. רב אמר, בני אופיכיה, בני אמוריה. ושמואל אמר, בני אדם שאוכלין הרבה ומוציאין אשפות הביאן עלי.

הייתי שחוק לכל עמי, כתיב (תהלים טו) 'ישיחו בי יושבי שער', אלו אמות העולם שהן יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיות. ונגינות שותי שכר, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין, הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי, ואומרים בגין דלא נצרוף לחרובא פיהודאי. והן אומרים אלו לאלו, כמה שנים את בעי מחי, והן אומרים פחלוקא דיהודאי דשבכתא. ומכניסין את הגמל לטרטיאות שלחן, והחלוקין שלו עליו, והן אומרים אלו לאלו, על מה זה מתאבל, והן אומרים, היהודים הללו שומרי שביעית הן, ואין להם ירק, ואכלו החוחים של זה והוא מתאבל עליהם. ומכניסים את המומוס לתיאטרון שלהם, וראשו גלות, והן אומרים אלו לאלו, על מה ראשו של זה מגלח, והוא אומר, היהודים הללו שומרי שבתות הן, וכל מה שהם יגעין כל ימות השבת, אוכלים בשבת, ואין להם עצים לבשל בהם, והם שוברים מטותיהם ומבשלים בהם, והם ישנין בארץ ומתעפרים בעפר וסכין בשמן, לפיכך השמן ביקר.



בחסין, כמנן מנית. רבי חנינא ורבי יונתן הוו יתבין וחסבין להון עד שתין, וקמו להון.

ועוד אמר רבי אלעזר ברבי יוסי, מעשה באשה אחת שהולכה את בנה אצל חד פרכוסט, אמרה לו, למד את בני אמנות, אמר לה, ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו מאה מינין בביצה, שמע רבי ואמר, לא ראינו שיש טובה בעולם, שמע רבי שמעון בן חלפתא ואמר, לא שמענו שיש טובה בעולם.

רבי יהודה בן בתירה אול לנציבין בערבי צומא רבא, אכל ופסק, שמע ריש גלותא ואמא לגביה, אמר ליה ישגח עלי רבי, אמר ליה אכלית ופסקית, אמר ליה ישגח עלי רבי, דלא יהון אמרין לא חשביה פלום, מטרח עלוי אול עמיה, כיון דאול אמר לטלא, ברי, פטיליק דאת מיתי לן חד זמן גדמי, לא פיתי לן זמן אחר, מן דאכלון, איתין גדמיהון תמנין פטילקין, אכל מפל פטיליק חד פת, ומפל פטיס חד כס, אמר ליה, רבי, מן דאכלית ופסקית, איתון גדמון תמנין פטילקין, מתדא פטיליקי אכל רבי חדא פתית, ומתדא פטיס אישתי רבי חד כס, אמר, ובמה קרן לה נפשא, דהיא כמה דאיתיהיב לה, היא נפישא.

רבי אבהו אול לבצרה, ואיתקבל גבי יוסי רישא, איתון קמיה תמנין מיני מוחין דעוף, אמר ליה, לא יכעס רבי דלא הוה צידא ספק. ולא קרן ליה יוסי רישא, אלא דלא הוה מאכליה אלא מוחין דעוף.

רבי חיא רבא אול לדרומא, ואיתקבל גבי רבי יהושע בן לוי, איתו לקמיה עשרים וארבעה תבשילין, אמר ליה, בשבתא מה אתון עבדין, אמר ליה, אנן כפלין להון, לבתר יומין אתא רבי יהושע בן לוי לטבריא, ואיתקבל גבי רבי חיא רבא, ויהב לתלמידוי דרבי יהושע דרפמונין, ואמר להון, זילו ועבדו לרבכון כמנהגיה.

רבי יצחק בן רבי אלעזר הוה ידע למסדר סעודתא כמנן ימות החמה, פד הוה ליה הוה

דבר אחר, 'ישיחו בי יושבי שער' אלו ישראל, שהם יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. 'ונגינות שותי שכר', מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעדת תשעה באב, יושבין וקוראים קינות ונהי באיכה.

**השביעני במרוצים**, זה יום טוב הראשון של פסח, דכתיב בו (שמות יב) 'על מצות ומרוצים'. **הרוני לענה**, מה שהשביעני בליל יום טוב הראשון של פסח, הרוני בליל תשעה באב לענה. הוי ליל יום טוב הראשון של פסח, הוא ליל תשעה באב.

**וויגרס בחצץ שני**, מעשה בכנו של רבי חנניה בן תרדיון, שנתחבר ללסטים וגלה את רון, והרגוהו ומלאו פיו עפר וצרורות, לאחר שלשה ימים נתנוהו בכליבא, ובקשו לקלס עליו מפני כבוד אביו, ולא הניחן, אמר להם, הניחו לי ואני אומר על בני, פתח ואמר (משלי ה) 'ולא שמעתי לקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני, כמעט הייתי בכל רע בתוך קהל ועדה', ואמו קראה עליו (שם יז) 'פעם לאביו בן כסיל וממר ליולתו', אחותו קראת עליו (שם כ) 'ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ'.

ותנן, כל שהוא מסעדת תשעה באב, אסור לאכול בשר ולשתות יין ולאכל שני תבשילין ולרחץ ולסוך, וכל שאינו מסעדת תשעה באב, מתר לאכול בשר ולשתות יין ולאכל שני תבשילין. רב מן דהוא אכיל כל מאכלו, נסיב חד פת פחית ויהב עליה קטם, ואמר זו היא סעדת תשעה באב, לקים מה שנאמר **וויגרס בחצץ שני הכפישני באפר**.

**ותנח משלום נפשי נשיתי טובה**, רבי אלעזר ברבי יוסי בשם רבי חנניה בריה דרבי אבהו אמר, מעשה באשה אחת בקיסרין שהולכה את בנה אצל נחתום אחד, אמרה לו, למד את בני אמנות, אמר לה, ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחטה. כמה מינין יש בחטה, רבי אחא אמר, (יחזקאל כז) 'בחטי מנית' חטים דלא מנין. ורפנן אמרי, חמש מאות

עביר, כד לא הוה ליה, נסיב גרעינין ומגי עליהון, בגין דלא יתגשי תהון.

**נשיתי טובה**, אמר רבן שמעון בן גמליאל, זו רחיצת ידים ורגלים אחר המרחץ.

**ואומר אבד נצחי ותולתי מה**, אמר רבי שמעון בן לקיש, משהקדוש ברוך הוא מתאש מן הצדיקים בעולם הזה, חוזר ומרחם עליהם, הדין הוא דכתיב **ואומר אבד נצחי**.

**זיכר עני ומרודי**, כנסת ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, זכר ענויין שעניתי, ומרודי שמרדתי בך, ויסורין שהרויתני לענה ורש, יצאו אלו באלו.

**זכור תפפור**, תגי רבי חיא, משל למלך שיצא למלחמה, והיו בניו עמו והיו מקניטין אותו, למחר יצא המלך לבדו ולא היו בניו עמו, אמר המלך, הלואי היו בני עמי ואפלו היו מקניטים אותי. כך המלך זה הקדוש ברוך הוא, בניו אלו ישראל, בשעה שהיו ישראל יוצאין למלחמה, היה הקדוש ברוך הוא יוצא עמם, כיון שהכעיסוהו לא יצא עמם, וכיון שלא היו ישראל בארץ, אמר הלואי היו ישראל עמי ואפלו היו מכעיסים אותי, ואית לן שלשה פסוקים, (ירמיה ט) 'מי יתגני במדבר מלון ארחים', מי יתן עמי עמי כמראש כשהיה במדבר. וכתיב (יחזקאל לו) 'בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו'. והדין זכור תפפור ותשוח עלי נפשי.

אמר רבי יודן, **זכור תפפור**, יודע אני שאתה זוכר אמות העולם, אבל מה אעשה ותשוח עלי נפשי, מתלא אמרה, עד דשמינא עביר קטין, נפשיה דקטינא נפקת.

**זאת אשיב אל לבי על פן אוחיל**, רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן אמר, משל למה הדבר דומה, למלך שנשא מטונה, וכתב לה כתובה מרבה, ואמר לה כך וכך חפזת אני עושה לך, כך וכך ארגונות טובות אני נותן לך, הניחה המלך

והלך לו למדינת הים, ואחר לשם, נכנסו שכנותיה אצלה, והיו מקניטות אותה ואומרות לה, הניחך המלך והלך לו למדינת הים, ושוב אינו חוזר עליך, והיתה בוכה ומתאנחת, וכיון שנכנסה לתוך ביתה, פותחת ומוציאה כתבתה וקוראת ורואה בכתבתה, כך וכך חפזת אני עושה, כך וכך ארגונות טובות אני נותן לך, מיד היתה מתנחמת, לימים בא המלך, אמר לה, בתי אני תמה איך המתנת לי כל אותן השנים, אמרה לו, אדוני המלך, אלמלא כתבה מרבה שכתבת ונתת לי, כבר אבדוני שכנותי.

כך עובדי כוכבים מונין את ישראל ואומרים להם, אלהיכם הסתיר פניו מכם וסלק שכנתו מכם, עוד אינו חוזר עליכם, והן בוכין ומתאנחין, וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, וקורין בתורה ומוציאין שפתוב (ויקרא כו) 'ופניתי אליכם והפריתי אתכם ונתתי משכני בתוכם והתהלכתי בתוכם' והן מתנחמין, למחר כשיבא קץ הגאולה, אומר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בני אני תמה מכם היאך המתנתם לי כל אותן השנים, והן אומרים לפניו, רבונו של עולם, אלולי תורתך שנתת לנו, כבר אבדנו האמות, לך נאמר **זאת אשיב אל לבי**, ואין זאת אלא תורה, שנאמר (דברים ד) 'וזאת התורה', וכן דוד אמר, (תהלים קיט) 'לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי'.

**על פן אוחיל לו**, ומיחדים שמו שתי פעמים ביום, ואומרים (דברים ו) 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'.

**ח חסדי ה' פי לא תמנו כי לא כלו רחמיו**, אמר רבי שמעון בן לקיש, משהקדוש ברוך הוא מתאש מן הצדיקים בעולם הזה, הוא חוזר ומרחם עליהם, הדין הוא דכתיב **חסדי ה' פי לא תמנו**.

**חדשים לבקרים רבה אמונתך**, אמר רבי אלפסנדר, על שאתה מחדשנו בכל בוקר ובקר, אני יודעין שאמונתך רבה לתחית המתים. אמר רבי שמעון בר אבא, על שאתה מחדשנו בבקרן

של מלכיות, אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו. אמר רבי חלבו, בכל יום ויום בורא הקדוש ברוך הוא פת של מלאכים חדשים, ואומרים שירה חדשה והולכין להם. אמר רבי ברכיה, השבתי לרבי חלבו, והא פתיב (בראשית לב) ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לי, חנוקה סברת לחנוקני, גבראל ומיכאל הן הן שרים של מעלה, דכלם מתחלפין ואנון לא מתחלפין.

אדריאנוס שחיק עצמות, שאל את רבי יהושע בן חנניה, אמר לו, אתם אומרים, בכל יום ויום בורא הקדוש ברוך הוא פת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם, אמר לו אין, אמר לו, ולאן אנון אזלין, אמר ליה, מן הן דמתבריא, אמר ליה, מנין מתברין, אמר לו, מן הדין נהר דנור, אמר ליה, ומא עסקיה דנהר דנור, אמר לו, כהדין ירדנא דלא פסיק לא בלילא ולא פסיק ביממא, אמר לו, והנין ירדנא מהלף ביממא ופסיק בלילא, אמר ליה, נטר הוינא בבית פער, והדין ירדנא כמה דמהלף ביממא כף מהלף בלילא. אמר ליה, ומנין אותו נהר דינור נפיק, אמר ליה, מן זיעתהון דחיותא ממה דטעונין בכורסא.

חלקי ה' אמה נפשי, רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר, למלך שנכנס למדינה, והיו עמו דפסין ואפרכין ואיסטרטילוטין, והיו גדולי מדינה יושבים באמצע המדינה, חד אמר, אנא נסיב דפסין לגבי, וחד אמר, אנא נסיב איסטרטילוטין לגבי, הנה פקח אחד לשם, אמר אנא נסיב למלכא, דכלא מתחלפים ומלכא אינו מתחלף. בן עובדי כוכבים, מהן עובדין לחמה, ומהן עובדין ללבנה, ומהן עובדין לעץ ואבן, אבל ישראל אינן עובדין אלא להקדוש ברוך הוא, הדין הוא דכתיב חלקי ה' אמה נפשי, שאני מיחד אותו שתי פעמים בכל יום, ואומר (דברים ו) 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'.

**ט טוב ה' לקנו,** יכול לכל, תלמוד לומר לנפש תדרשנו. ודכתיבה, (תהלים עג) 'אף טוב לישראל

אלהים', יכול לכל, תלמוד לומר 'לברי לבב', אלו שלכם ברור עליהם שאין בידן עון. ודכתיבה, (שם פד) 'אשרי אדם עוז לו בך', יכול לכל, תלמוד לומר 'מסלות בלבכם', אלו דשבילי אורייתא פבושין בלבהון. ודכתיבה, (שם קכה) 'הטיבה ה' לטובים', יכול לכל, תלמוד לומר 'ולישרים בלבותם'. ודכתיבה, (שם קמה) 'קרוב ה' לכל קוראיו', יכול לכל, תלמוד לומר 'לכל אשר יקראהו באמת'. ודכתיבה (מיכה ז) 'מי אל כמוך נושא עון ועבר על פשע', יכול לכל, תלמוד לומר 'לשארית נחלתו'.

**טוב ויחיל ודומם לתשועת ה',** אמר רבי שמעון בן לקיש, משהקדוש ברוך הוא מתאש מן הצדיקים בעולם הזה, הוא חוזר ומרחם עליהם, הדין הוא דכתיב **טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'.**

**טוב לגבר כי ישא על בנעוריו,** על תורה, על אשה, על מלאכה.

**י ישב בדר יום,** אמר רבי שמואל בר נחמן, קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ואמר להם, מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו, לובש שחורים ומכסה את ראשו בשק, אמר, אף אני עושה כן, הדין הוא דכתיב (ישעיה ז) 'אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם'. ועוד שאל להם, מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו, מכסה את הפנסין, אמר להם, אף אני עושה כן, הדין הוא דכתיב (יואל ב) 'שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם'. ועוד שאל להם, מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו, מהלף יחף, אמר להם, אף אני עושה כן, הדין הוא דכתיב (נחום א) 'ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו'. ועוד שאל להם, מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו, יושב ודומם, אמר להם, אף אני עושה כן, הדין הוא דכתיב **י ישב בדר יום כי נטל עליו.**

**יתן בעפר פיהו אוילי יש תקנה,** יתן למכהו לחי ישיבע בתרפה, רבי הנה פשיט קריה, וכד הנה מטי לאלין פסוקיא, הנה בכי, (שמואל א' כח) 'ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי'. וכתיב (עמוס ד) 'כי הנה יוצר הרים ובורא

'רָאָה נִתְּתִי לִפְנֵיךְ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע', לֹא יֵצֵאת טוֹבָה לְעוֹשֶׂה רָעָה, וְרָעָה לְעוֹשֶׂה טוֹבָה, אֲלֵא טוֹבָה לְעוֹשֶׂה טוֹבָה, וְרָעָה לְעוֹשֶׂה רָעָה, כִּמְה דָּאֵת אָמַר (שמואל ב' ג) 'יִשְׁלַם ה' לְעוֹשֶׂה הָרָעָה כְּרָעָתוֹ'.

**מה יתאונו אדם חי**, דִּיּוֹ שֶׁהוּא חַי. אָמַר רַבִּי לִוִּי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חַיּוּתְךָ בְּיָדֵי וְחַי, וְאֵתָה מִתְּאוֹנָן. אָמַר רַב הוֹנָא, יַעֲמֹד כְּגִבּוֹר וַיִּוְדָה עַל חֲטָאֵיו וְאֵל יִתְּאוֹנֵן. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, מַה יִּתְּאוֹנֵן עַל חַי הַעוֹלָמִים, אִם מִבְּקֵשׁ הוּא לְהִתְּאוֹנֵן, **גָּבַר עַל חֲטָאָיו**.

רַבִּי אוֹמַר, בְּנֵי תַרְעֻמִּין, אָדָם הָרָאשׁוֹן אַחֵר כָּל הַשָּׁבַח שֶׁעָשִׂיתִי עִמּוֹ, הוּא מִתְּרַעַם לִפְנֵי וְאוֹמַר, (בראשית ג) 'הָאֵשָׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי'. אַף יַעֲקֹב כֵּן, אָנִי עוֹסֵק לְהַמְלִיךְ אֶת בְּנֵי בְּמִצְרַיִם, וְהוּא מִתְּרַעַם וְאוֹמַר (ישעיה מ) 'נִסְתַּרְהָ דְרַכִּי מִה''. וְאַף בְּנֵי כֵן, אָנִי עוֹסֵק לְבָר לְהֵם לְחֵם קָל, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן גּוֹסֵס וְדוֹלְרִיָּא אוֹחֲזִתּוֹ, וְהֵן מִתְּרַעֲמִין לִפְנֵי וְאוֹמְרִים (במדבר כא) 'וְנִפְשָׁנוּ קָצָה בַלְחָם הַקָּלֵקֶל'. אַף צִיּוֹן כֵּן הִיא, (ישעיה מט) 'וְתֹאמַר צִיּוֹן עֲזַבְנִי ה' וְאִדְנִי שִׁכְחָנִי'.

**ג נחפשה דרכינו ונחקורה ונשוכה עד ה'**, **נִשְׂא לְכַבְּנוֹ אֶל פָּסִים אֶל אֶל בְּשָׂמִים**, רַבִּי בִּיבָא בִּר זְבִדְאִי, וְרַבִּי תַנְחוּם בִּר חֲנִילָאִי, וְרַבִּי יֵאֲשִׁיָּה, נִפְקִין לְתַעֲנִיתָא. דְּרַשׁ רַבִּי בִּיבָא בִּר זְבִדְאִי וְאוֹמַר, אֶפְשָׁר דְּלַבִּיָּה דְּבִר נִשׁ נָסִיב מִנִּיה וְחִזּוֹר עָלֶיהָ, אֲלֵא נִשְׁוִי לְבִינִי לְגַבִּי יְדִינִי, וְאַחֵר כֶּךָ, 'אֶל אֶל בְּשָׂמִים'. אִם יֵשׁ שָׂרָן בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם, אֶפְלוּ טוֹבֵל בְּכָל מִימֵי בְּרֵאשִׁית, אִינוּ טָהוֹר לְעוֹלָם, הַשְׁלִיךְ הַשָּׂרָן מִיָּדוֹ, עָלְתָה לוֹ טְבִילָה בְּאַרְבָּעִים סָאָה.

דְּרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא (דח"ב יב) 'וַיִּכְנָעוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וְהַמְּלָךְ וַיֹּאמְרוּ צַדִּיק ה', וְכָתִיב 'וְכִרְאוֹת ה' כִּי נִכְנָעוּ וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל שְׁמַעְיָה לֵאמֹר נִכְנָעוּ לֹא אֲשַׁחֲיֶתֶם וְנִתְּתִי לְהֵם כְּמַעַט לְפָלִיטָה וְלֹא תִתֶּן חֲמַתִּי בִירוּשָׁלַיִם בְּיַד שִׁישַׁק', וְכִרְאוֹת ה' כִּי נִתְּעֶנּוּ אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֵא 'כִּי נִכְנָעוּ'.

רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שָׁחוּ, אֶפְלוּ דְּבָרִים שְׂאִין בְּהֵם מִמֶּשׁ, נִכְתָּבִין לוֹ לְאָדָם עַל פִּנְקֶסוֹ, וּמִי כּוֹתֵב, (שם) 'עֲשֵׂה שְׁחַר עֵיפָה'. (צפניה ב) 'בִּקְשׁוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי הָאָרֶץ' וְגו'. וְכָתִיב (עמוס ה) 'שָׁנְאוּ רָע וְאָהָבוּ טוֹב' וְגו', לְמָה, (קהלת יב) 'כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים יָבִיא כְּמַשְׁפָּט' וְגו'. וְהָדִין יִתֵּן בְּעֶפֶר פִּיהוּ וְגו', וְכָתִיב יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחֶרֶפָה.

**כ כי לא יזנח לעולם ה'**, כְּכִיכּוֹל לֹא שָׁבַק וְלֹא שָׁבִיק.

**פי אם הונה ורחם כרב חסדיו**, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, מִשְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְּנֵאֵשׁ מִן הַצְדִּיקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא חוֹזֵר וּמִרְחֵם עֲלֵיהֶם, הֵדָא הוּא דְּכָתִיב **פי אם הונה ורחם וגו'.**

**פי לא ענה מלבו**, רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לִוִּי אָמַר, בְּשֵׁנִי מְקוֹמוֹת פְּעָלוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּאֶחָד פְּעָלוֹ בְּפִיָּהֶם וְלֹא בְּלִבָּם, וּבְאֶחָד פְּעָלוֹ בְּלִבָּם וְלֹא פְּעָלוֹ בְּפִיָּהֶם, וְאֵלּוּ הֵן, סִינִי וּבָבֶל. בְּסִינִי פְּעָלוֹ בְּפִיָּהֶם וְלֹא בְּלִבָּם, הֵדָא הוּא דְּכָתִיב (תהלים עח) 'וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיָּהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יִכְזְבוּ לוֹ' וְגו', בְּבָבֶל פְּעָלוֹ בְּלִבָּם וְלֹא בְּפִיָּהֶם, הֵדָא הוּא דְּכָתִיב, **פי לא ענה מלבו**. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יָבֵא פֶה שֶׁבְּסִינִי וַיִּכְפֹּר עַל פֶּה שֶׁבְּבָבֶל, וַיָּבֵא לֵב שֶׁבְּבָבֶל וַיִּכְפֹּר עַל לֵב שֶׁבְּסִינִי. אַף עַל פִּי כֵן, **ויגה בני איש**, הִבִּיא עֲלֵיהֶם אִישׁ צָר וְאוֹיֵב, זֶה הֶמֶן, וְהִגָּה אֶת מִכְתָּן.

**ל לדבא תחת רגליו וגו'**, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁכָּתוּב בּוֹ (דניאל ב) 'דִּי דִירִין בְּנֵי אֲנָשׁ חַיּוֹת בְּרָא וְעוֹף שָׁמַיָא יִהְיֶה בִידֵּךְ וְהַשְׁלִטְךָ בְּכִלְהוֹן אַנְתָּ הוּא רֹאשָׁה דִּי דְהִבָּא'.

**מ מי זה אמר ותהי ה' לא צנה**, מִי צִנָּה, הֶמֶן צִנָּה, וְהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא צִנָּה, הֶמֶן צִנָּה 'לְהַשְׁמִיד לְהַרְגֵּ וּלְאַבֵּד', וְהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא צִנָּה, אֲלֵא (אסתר ט) 'יָשׁוּב מִחֲשֻׁבְתּוֹ' וְגו'.

**מפי עליון לא תצא הרעות והטוב**, אָמַר רַבִּי אֲלַעָזָר, מִשְׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (דברים ל)

דרש רבי יאשיה (צפניה ב) 'התקוששו וקושו', נקשט עצמן ואחר כך נקשט אחרים, מבגין דאית הקא בר נש דאמר עלי לישן בישא קדם רבי יוחנן, אלא כל עמא לדינא אמרו, הנה תמן רבי חזא ורבי אמי ורבי יוסי, קמון ונפקון להון.

**נחנו פשענו ומרינו**, רבנן דהתם אמרי, אית ברנכי מרירן בסמא דסמא חמיצ. רבנן דהקא אמרין, אין דעובדין בישין למריהון קשין. רב הונא בשם רב יוסף אמר, **נחנו פשענו ומרינו** כמדנתנו, **אתה לא סלחת** כמדויתך. אמר רבי לוי, **נחנו פשענו ומרינו**, והחרבת מקדשיך.

**ס ספחה כאף ותורדפנו הרגת לא חמלת. סכותה בענן לך**, רבי חלבו שאל את רבי שמואל בר נחמן, אמר לו, מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה, מהו דין דכתיב **ספחה בענן לך מעבר תפלה**, אמר לו, נמשלה תפלה כמקנה ונמשלה תשובה כים, מה מקנה זו, פעמים פתוחה פעמים נעולה, כך שערי תפלה, פעמים נעולים פעמים פתוחין. אבל הים הזה לעולם פתוח, כך שערי תשובה לעולם פתוחין. אמר רב ענן, אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם, הך הוא דכתיב (דברים ד) 'פה' אלהינו בכל קראנו אליו, ואין קריאה אלא תפלה, שנאמר (ישעיה סה) 'והיה טרם יקראו ואני אענה'. אמר רבי יוסי בר חלפתא, עתים הן לתפלה, שפך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, בשעה שאני מתפלל לפניך, תהיה תפילתי על שעת רצון, הך הוא דכתיב (תהלים טו) 'ואני תפילתי לך ה' עת רצון'.

רבי עקיבא היה עומד ונדון לפני טורנוסרופוס, והיה שם יהושע הגרסי עומד בתפלה עמו, ירד ענן והקיפן, אמר, הומה אני שלא ירד ענן והקיף אלא כדי שלא תשמע תפלתו של רבי, הך הוא דכתיב **סכותה בענן לך מעבור תפלה**.

**סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים**, מאסא פסילא.

**פ פצו עלינו פיהם**, למה הקדים פ"א לעי"ן, שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם.

**ע עיני נגרה ולא תדמה וגו' עד ישקיף וירא ה' משמים**. רבי אחא בשם רבי שמואל בר נחמן אמר, בשלשה מקומות מצינו רוח הקדש סמוך לגאולה, מאי טעמא, (ישעיה לב) 'משוש פראים מרעה עדרים', מה כתיב אחריו (שם) 'עד יערה עלינו רוח מפרום והיה מדבר לפרמל והפרמל ליצר יחשב'. ודכותיה, (שם ס) 'הקטן יהיה לאלף והצעיר וגו', וכתוב בתריה (שם סא) 'רוח אדני אלהים עלי יען משח ה' אותי'. והדין, **עיני נגרה**, וכתוב בתריה **עד ישקיף וירא ה' משמים**.

**עיני עוללה לנפשי**, אמר רבן שמעון בן גמליאל, חמש מאות בתי סופרים היו בביתר, והקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות, והיו אומרים, אם יבואו השונאים עלינו, במכתבים הללו אנו יוצאין ודוקרין אותן, וכיון שגרמו העונות וקאו השונאים, פרכו כל אחד ואחד בספרו ושרפו אותם, ולא נשתיר מהם אלא אני, וקראתי על עצמי **עיני עוללה לנפשי מפל בנות עירי**.

**צ צוד צדוני בצפור אויבי חנם, צמתו בבור חיי**. זה יוסף, זה ירמיה, זה דניאל.

**צפו מים על ראשי וגו'**, אלו האמות, שכתוב בהם (שם יז) 'הוי המון עמים רבים כהמות ימים יחמיו, וישאון לאמים כשאון מים כבירים'.

**ק קראתי שמך ה' מבור תחתיות**, זה יוסף, זה ירמיה, זה דניאל. **קולי שמעת וגו' קרבתי ביום אקראך**.

**ר רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי. ראיתה ה' ענתתי שפטה משפטי**. חד יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאל בשלמיה, אמר ליה מאן את, אמר ליה יהודאי, אמר ליה ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ושאל בשלמיה, אמר, איזילו וסבו ראשיה. עבר אוחרן, חמא מה איצביד בקדמא ולא שאל בשלמיה, אמר ליה מאן את, אמר ליה יהודאי, אמר ליה ואית יהודאי עבר קדם אדריאנוס ולא שאל בשלמיה, אמר להו,

תבירות לבא, שְׁנֵאמַר (בראשית יד) 'אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיךְ בִּידֶךָ'. ומאן דְּאָמַר עֲזִיזוֹת לְבָא, שְׁנֵאמַר (דברים לג) 'מִגֵּן עֲזָרְךָ'.

**תַּאֲלָתָהּ לָהֶם**, תְּלִי אוֹתָן בְּיִסּוּרֵין, וְהָבָא עֲלֵיהֶם כָּל אֱלוֹת שְׁבִתוֹרָה, כְּמָה דְּאָתָּא אָמַר (שם ל) 'וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל הָאֱלוֹת הָאֵלֶּה עַל אִיבֶיךָ וְעַל שְׁנְאִיד וְגו'.

**ת תרדף באף ותשמידם**, יְרַמְיָה אָמַר 'תִּרְדֹּף בָּאָף וְתִשְׁמִידֵם', וּמִשָּׁה אָמַר (שמות יז) 'כִּי מִחָה אֶמְחֶה אֶת זִכְרְךָ עִמָּלְךָ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם'. שְׁמוּאֵל אָמַר, 'עִמָּלְךָ' כְּמִשְׁמְעוּ. 'זִכְרְךָ' זֶה הֶמֶן. 'מִחָה' בְּעוֹלָם הַזֶּה. 'אֶמְחֶה' לְעוֹלָם הַבָּא. 'מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם' לוֹ וּלְכָל הַדּוֹר הַהוּא עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֵינן וְנִכְדָּ לְעִמָּלְךָ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם, שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ, אֵילָן זֶה שֶׁל עִמָּלְךָ, גִּמְלָה זֶה שֶׁל עִמָּלְךָ, רַחֵל זֶה שֶׁל עִמָּלְךָ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, לְפִי שִׁבְקָשׁ לְאַבְדָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת כְּנָפֵי הַשָּׁמַיִם, אָמַר מִשָּׁה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רָשָׁע זֶה בָּא לְאַבְדָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת כְּנָפֵיךָ, סֶפֶר תּוֹרָתְךָ שֶׁנָּתַתָּ לָהֶם, מִי יִקְרָא בּוֹ. דְּבָר אַחֵר, לְפִי שִׁבְקָשׁ לְאַבְדָּ אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן עֲתִידִין לְהִתְפַּזֵּר מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שְׁנֵאמַר (דברים כח) 'מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קֶצֶה הָאָרֶץ'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, אֵימָתִי יֵאבֹד שְׁמֵם שֶׁל אֱלֹהֵי מִן הָעוֹלָם, וְתַעֲקֹר עֲבוּדָה זָרָה וְעוֹבְדֵיָהּ מִן הָעוֹלָם, וְיִהְיֶה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יַחֲדִיד בְּעוֹלָם, כְּעִנְיָן שְׁנֵאמַר (זכריה יד) 'וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד', בִּשְׁעָה שֶׁתִּרְדֹּף בָּאָף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שָׁמַי ה'. רַבִּי נָתַן אָמַר, לֹא בָא הֶמֶן אֶלָּא לְזִכֹּר יִשְׂרָאֵל, הֵדָּא הוּא דְּכָתִיב (אסתר ט) 'וַיְמִי הַפְּעוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבִרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְעָרֵם'.

סְלִיק אֶלְפָּא בֵּיתָא תְּלִיתָא.

אִיזִילוּ וְסִבּוּ רִישִׁיָּה. אָמַר לִיה סְנַקְלִיטִין שְׁלוֹ, לִית אֲנִי יָדְעִין מָה אֵלֵין עוֹבְדֵי דְאָתָּא עֲבִיד, דְּשָׂאִיל בְּשַׁלְמָךְ מִתְקַטִּיל, דְּלֹא שָׂאִיל בְּשַׁלְמָךְ מִתְקַטִּיל, אָמַר לְהוֹן, וְאַתּוֹן בְּעִינֵן מְלָכָה יְתִי אִיךְ אֲנָא בְּעִי לְמִקְטֹלָה בְּשִׁנְאִי, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹחַת וְאוֹמְרָת, **רְאִיתָה ה' עוֹתָתִי, רְאִיתָה כָּל נִקְמָתָם וְגו'.**

**ש שְׁמַעַת חֲרָפְתָּם ה'.** שְׁפַחְתִּי קָמִי וְהִגִּינֵם. **שְׁכַתָּם וְקִימָתָם הִבִּיטָה אֲנִי מִגִּינָתָם,** אֲנָא זְמַרִּיהוֹן.

**ת תשיב להם גְּמוּלָה**, יְרַמְיָה אָמַר 'תִּשְׁיֵב לָהֶם גְּמוּלָה', וְאַסָּף אָמַר (תהלים עט) 'וְהָשֵׁב לִשְׁכֻנָּתוֹ שְׁבַעֲתִים אֶל חִיקָם'. מַהוּ 'אֶל חִיקָם', רַבִּי יְהוּדָה בֶּן גִּדְיָא אָמַר, 'תִּשְׁיֵב לָהֶם גְּמוּלָה' מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנָּתוּן בְּחִיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּמָה דְּאָתָּא אָמַר (יחזקאל מג) 'וּמִחִיק הָאָרֶץ וְעַד הָעֶזְרָה'.

וְרַבְּנָן אָמְרִי, מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּמִילָה שֶׁנָּתַנָּה בְּחִיקוֹ שֶׁל אָדָם, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין וְרַבִּי לִוִּי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהֵיוּ נוֹטְלִים מִלּוּתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמִזְרָקִין אוֹתָן כְּלָפֵי מַעֲלָה, וְאוֹמְרִים בְּזָה בְּחֶרֶת, הֵא לָךְ מַה שֶּׁבְּחֶרֶת, עַד שֶׁעָמַד שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא וּפָרַע בָּהֶם, הֵדָּא הוּא דְּכָתִיב (שְׁמוּאֵל א' טו) 'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הִגִּישׁוּ אֵלַי אֶת אַגַּג מֶלֶךְ עִמָּלְךָ', וּכְתִיב (שם) 'וַיִּשְׁסֹף שְׁמוּאֵל אֶת אַגַּג וְגו', אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָּא, הִתְחִיל מִחֲתוֹף בְּבִשּׁוֹר חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת וּמֵאֲכִיל לְנַעֲמִיּוֹת, הֵדָּא הוּא דְּכָתִיב (איוב יח) 'יֵאכֹל בְּדֵי עוֹרוֹ'. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, הִבִּיא אַרְבַּעַה קוֹנְדִּיסִין וּמִתְחֹו עֲלֵיהֶם. (שם) 'וַיֹּאמֶר אַגַּג אֶבְנֵן סָר מֵרֵמֶת', כִּךְ מִמֵּיתִין הַשָּׂרִים מִיתוֹת מְרוֹת. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, סָרְסוּ, לְפִי שֶׁהָיָה נוֹטֵל אֶת הַמִּילוֹת וְזוֹרְקֵן כְּלָפֵי מַעֲלָה, עַל דָּא נִפְרַע מִמֶּנּוּ, הֵדָּא הוּא דְּכָתִיב (שְׁמוּאֵל א' טו) 'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁפְלָה נָשִׁים חֲרָבְךָ בֵּן תִּשְׁפֹּל מִנָּשִׁים אִמָּךְ'. 'וַיִּשְׁסֹף' מִלְּמַד שֶׁחֲתָכוּ אַרְבַּע חֲתִיכוֹת.

**תתן להם מַגְנַת לֵב,** תִּרְיִן אֲמוּזָאִין, חַד אָמַר תְּבִירוֹת לְבָא, וְחַד אָמַר עֲזִיזוֹת לְבָא. מֵאן דְּאָמַר

## פרשה ד

**ג** מעשה שהיה באדם אחד בירושלים שעשה סעודה, אמר לכן ביתו לך והבא לי קמצא ורחמי, אזל ואיתי ליה בר קמצא שנאיה, עאל וישב בין האורחים, עאל אשכחיה ביני אריסטא, אמר לו את שנאי ואת יתיב בגו ביתאי, קום פוק לך מגו ביתאי, אמר לו אל תבישני, ואנא יהיב לך דמי דסעדתא, אמר לו לית את מסבא, אמר לו אל תבישני, ואנא יתיב ולית אנא אכיל ושת, אמר לו לית את מסבא, אמר ליה אנא יהיב דמי כל הדין סעדתא, אמר ליה קום לך. והיה שם רבי זכריה בן אבקולס, והיתה ספק בידו למחות ולא מחה. מיד נפיק ליה, אמר בנפשיה, אלין מסבין יתבין בשלוחהון, אנא איכול קרצהון. מה עבד, הלך אצל השלטון, אמר לו אלין קורבניא דאת משלח ליהודאי למקריבניהו, אנון אכלין להון ומקריבין אחרנים בחלופיהו, נזף ביה, אזל לגביה תוב, אמר ליה כל אלין קורבניא דאת משלח ליהודאי למקריבניהו, אנון אכלין להון ומקריבין אחרין בחלופיהו, ואם לא תאמין לי, שלח עמי חד אפרכו וקורבניא, ואת ידע מיד שאני שקרן. עד דאתא באורחא, דמך אפרכו, קם הוא בליליא ועשאן כלן בעלי מומין בסתר. כינן שראה אותן הפהן, הקריב אחרנין תחתיהון, אמר ההוא שליחא דמלכא, למה לית את מקריב אלין קורבניא, אמר ליה למחר, אתא יום תליתא ולא קרבהון, שלח ואמר למלכא, ההוא מלתא דיהנדא קאמר, קושטא קאמר, מיד סליק למקדשא והחריבו. הך דבריא אתא אמרין, בין קמצא ובין בן קמצא חרב מקדשא. אמר רבי יוסי, ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל. דבר אחר, מה היתה גרוותן, לא היתה אחד מהן מוליד חסר ובעל מום.

**ד** מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכוון גדול שברומי, אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורין בקלון, הלך שם, ראה תינוק אחד יפה עינים, טוב ראי, וקווצותיו סדורות לו, עומד בקלון, עמד על פתחו לכדקו, וקרא עליו הפסוק

**א איכה יועם זהב,** רבי שמואל אמר, איך פסה דהבא, כמה דאת אמר (יחזקאל כח) 'כל סתום לא עממוד'. ורבנן אמרין, איך שנה דהבא. רבי חמא בר חנינא אמר, איך עמה דהבא, הך הוא דכתיב **איכה יועם זהב,** דתני רבי חיא, גחלים, יכול עוממות, תלמוד לומר 'אש', אי אש יכול שלהבת, תלמוד לומר גחלים, הך פיצד, מביא מן הלוחשות הללו.

**תשתפכנה אבני קדש,** כד הוו חבריא נפקין לפרנסתהון, הוו קרו עליהון **תשתפכנה אבני קדש.**

דבר אחר, מדבר ביאשיה, **איכה יועם זהב,** שהיה דומה לארנטס של זהב. **ישנא הפתם הטוב,** שהיה גופו דומה לאבן טובה ומרגליות. **תשתפכנה אבני קדש** אלו שתי רביעיות של דם, שהיה ירמיה נוטלן וקוברן, הך הוא דכתיב (דה"ב לה) 'ויקבר בקברות אבותיו', וכי בכמה קברות נקבר דאת אומר בקברות אבותיו, אלא אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן.

דבר אחר, מדבר באנשי ירושלים, שהיו דומין לארנטס של זהב, וגופן דומה לאבן טובה ומרגליות, ואם יאמר לך אדם אין הפתוב מדבר באנשי ירושלים, אמר לו כבר כתיב [בני ציון].

**ב בני ציון הקרים,** מה היתה גרוותן, עירוני שנשא ירושלמית, היתה נותן לה משקלה זהב. וכן ירושלמי שנשא עירונית, היו נותנין לו משקלו זהב. דבר אחר, מה היתה גרוותן, בשעה שהיה אחד מהן נושא אשה גדולה ממנו, היתה עושה שלחנות יותר מן הציאות. ירודה ממנו, היתה עושה הוצאות יותר מן השלחנות. דבר אחר, מה היתה גרוותן, לא היתה אחד מהם הולך לסעודה, עד שנקרא ונשנה.

אתא אַמר ליה, לא אשכחתי מיא, אַמר ליה, טרוף קולתיך קומי, וטרף קולתיה קומוהי, וטרף הוא נפשיה מן רישא דאגרא ונפל ומת, ונתערבו אבריו עם התרסין, ועליו הוא אומר איכה נחשבו לנבלי תרס.

**ו גם תנין תלצו שד היניקו גוריהן, אלן ירודא, כמין מסוין פריסין על אפיהן, כד אנון מניקין בניהון, דלא יהוין חמין בניהון סמקון, ואכלין להון.**

**ז דבק לשון יונק, אַמר רבי אבא בר כהנא, אמת המים שהיתה באה מן התניות, עמדו המציקים התריבוה ושבכוה, והיה אדם מוליך את בנו לאמה, ולא מצא מים, והיה מדבק לשונו לחכו בצמא.**

**ח עוללים שאלו להם וגו', רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן. רבי יהודה אַמר, אם אין מי שיתן להם, מי ינחמם, כמה דאָת אַמר (ירמיה טז) 'ולא יפרסו להם על אבל'. רבי נחמיה אַמר, אין מי שיתן להם פרוסה של לחם, כמה דאָת אַמר (ישעיה נח) 'הלוז פֿרס לרעב לחמך'. ורבנן אַמרין, אין להם מי שהוא עומד בשורה, כמה דאָת אַמר (ויקרא יא) 'כל מפרסת פרוסה'.**

**ח האוכלים למעדרים, רבי חנינא בר פפא אַמר, גלוסקין וחמר עתיק. הקאמונים עלי תולע, טריפון בקיקלא.**

**ט ויגדל צון בת עמי, רבי יהושע ברבי נחמיה בשם רבי אחא אַמר, נאָמר בשבט יהודה ובנימין מה שלא נאָמר בסדומים, בסדומים כתיב (בראשית יח) 'וחטאתם כי כבדה מאד', אַבל בשבט יהודה ובנימין נאָמר (יחזקאל ט) 'ויאמר אלי צון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד'. אַמר רבי תנחומא, אית לי חורי, ויגדל צון בת עמי מתשאת סדום ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים, אותן לא פשוטו ידיהם במצות, ואלו פשוטו ידיהם במצות, הדא הוא דכתיב 'ידי נשים**

הזה (ישעיה מב) 'מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזים', ענה התינוק אחריי, 'הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרךיו הלוף ולא שמעו בתורתו', כיון ששמע רבי יהושע, קרא עליו בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בָּפוּ, וזלגו עיניו דמעות, ואמר מעיד אני שמים וארץ, שמבטח אני בזה שמורה הוראה בישראל, והעבודה שאני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שיפסקו עליו, אַמְרוּ, לא זו משם עד שפדא בממון הרבה, ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל, ומנו רבי ישמעאל בן אלישע.

דבר אחר, מה היתה יקרותו, שלא היה אחד מהן הולך לסעודה עד שהיה יודע עם מי סועד, ולא היה חותם עד שהיה יודע עם מי חותם, לקיים מה שנגאמר (שמות כג) 'אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס'.

דבר אחר, מה היתה יקרותו, שלא היה אחד מהן הולך לסעודה, אלא אם כן הופך יד אנקלי שלו, וכל כך למה, כדי שלא יטעננו אחר טענת חנם. דבר אחר, מה היתה יקרותו, שלא היה אחד מהן טוען טענת חנם. רבן שמעון בן גמליאל אומר, זה מנהג גדול היה בירושלים, פורשין מטפחת על גבי הפתח, כל זמן שהמטפחת פרושה, אורחין נכנסין. נסתלקה המטפחת, אין רשות לאורחין להכנס אלא שלש פסיעות.

דבר אחר, מה היתה יקרותו, שהיו מוסרין הסעודה לטבח, אם נתקלקל דבר בסעודה, היו עונשין את הטבח, הכל לפי כבודו של בעל הבית, והכל לפי כבוד האורחין. דבר אחר, מה היתה יקרותו, בשעה שאחד מהן עושה סעודה, היה צר כל מיני סעודה במפה, וכל כך למה, מפני איסוריסינה, כדי שלא יהא אחד אוכל דבר שרע לו. אַמר רבי חייא קרא בשם רבי שמואל בר נחמן, מיום שחרב בית המקדש, בטל זין קרוש וזכוכית לכנה, ולמה קורין אותה לכנה, שהיתה מתקפלת.

**ה מעשה באחד מגדולי ירושלים דאמר לטליא, זיל ואיתי לי מיא, והנה מצפי ליה על ריש אגרא,**



רחמניות בשלוי ילדיהן' וכל כך למה, בשביל ש'היו לברות למו'.

**י ופז נזיריה משלג,** אלו שהיו שותין את השלג. **צחו מחלב,** אלו שהיו שותין את החלב. **אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם,** ספיר זה, דבר קל הוא, אמר רבי פנחס, מעשה באדם אחד שהלך למכור ספיר ברומי, אמר לו הלוקח, על מנת לבדוקו אקחנו, נתנו על גבי הסדן והתחיל מקיש עליו בפטיש, נבקע הסדן ונחלק הפטיש, והספיר עמד במקומו. (ספרים אחרים: **ספיר גזרתם,** אמר רבי יודן, כל גזרה וגזרה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר, ואם תאמר רב הוא, אמר רבי פנחס כו').

**יא תשף משחור תארים,** רבי אבא בר כהנא אמר, כהדא תרתא. ורבי לוי אמר, כהדא נאגא.

**לא נכרו בחוצות,** אמר רבי אליעזר ברבי צדוק, אראה בנחמה, אף על פי כן שהיה אבא כל אותן השנים אחר חרבן, לא חזר גופו עליו כמות שהיה, לקים מה שנאמר **צפד עורם על עצמם יבש היה קצץ.**

(ספרים אחרים: **לא נכרו בחוצות,** אמר רבי אליעזר בר צדוק, מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית אבא, אמר לי אבא, צא וראה שמא מבני ירושלים הוא, הלכתי ומצאתי אותה אשה שנשל שערך, ולא היה אדם יודע אם זכר אם נקבה היא, ולא היתה תובעת אלא דבלה, לקים מה שנאמר **לא נכרו בחוצות צפד עורם על עצמם.**

**יב טובים היו חללי תרב,** בתרבן ראשון שהיו מתים מריח עובבנין, אבל בתרבן האחרון לא היה עובבנין, מה היו עושין להם, היו מביאים גדיים וצולין אותן במערכה של עיר, והיה אותו הריח מפעפע בהם והיו מתים, לקים מה שנאמר **שהם יזובו מדקרים מתנובת שדי.**

**יג ידי נשים רחמניות בשלוי ילדיהן,** רב הונא בשם רבי יוסי אמר, אמר הקדוש ברוך הוא, לא הניחו אותי לפשט ידי בעולמי, כיצד, היתה

לאחת מהן כפר אחת, והיה בה כרי שתאכלנה היא ובעלה יום אחד, וכיון שמת בנה של שכןתה, היתה נוטלת אותו הכפר ומנחמה אותה בה, והעלה עליהם הכתוב כאלו בשלוי ילדיהן למצות, הדא הוא דכתיב **ידי נשים רחמניות בשלוי ילדיהן,** וכל כך למה, בשביל שהיו לברות למו.

**יד פלה ה' את חמתו שפך חרוץ אפוי,** אמר רבי, ארבע שפיכות לטובה וארבע שפיכות לרעה. ארבע שפיכות לטובה, שנאמר (זכריה יב) **'ושפכתי על בית דוד ועל יושבי ירושלים רוח חן ותחנונים'**, (ויאל ג) **'והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו', וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי'**, (יחזקאל לט) **'ולא אסתיר עוד פני מהם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם אדני אלהים'. וארבע שפיכות לרעה, שנאמר (ישעיה מב) 'וישפך עליו חמה אפוי', וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט) **'בשפךך את חמתך על ירושלים'**, וכתוב **'שפך כאש חמתו'**, והדין פלה ה' את חמתו שפך חרוץ אפוי.**

**ויצאת אש בציון,** כתיב (תהלים עט) **'מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך'**, לא הנה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף, נהי לאסף, קניה לאסף, ומה אומר **'מזמור לאסף'**, אלא משל למלך שעשה בית חפה לבנו, וסידה וכידה וצינה, ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחפה, וקרע את הוילאות, ושבר את הקנים, ונטל פדגוג שלו אבוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חפתו של בנו ואת יושב ומזמר, אמר להם, מזמר אני שהפך חפתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו, כך אמרו לאסף, הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם, מזמר אני ששפך הקדוש ברוך הוא חמתו על העצים ועל האבנים, ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב **ויצאת אש בציון ותאכל יסודתיה.**

**טו לא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל,** ארבעה מלכים היו (וכו' עד בשערי ירושלים. כדאיתא לעיל פתיחתא ל)

דיוכסא רואה אותי ונוטלני ומושיבני עמו בקרונין, אמרה ל'רמיה, גרע דמאן יהא קנימת, או דילן או דיליה.

וכיון שגרמו עונות ובאו שונאיהן, היו מתקשטות ויוצאות לפניהם כזונות, דיוכסא רואה אותה ונוטל אותה, אפרכוס רואה אותה ונוטל אותה, איסטרטוליס רואה אותה ונוטל אותה ומושיבה עמו בקירונין, אמר הקדוש ברוך הוא, ולא קימא ידידי וקימא דילהון, מה עשה, (שם א) 'ושפח ה' קרקד בנות ציון', רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא. רבי אלעזר אמר, הלכה אותן בצרעת, הא מה דאף אמר (ויקרא יד) 'ולשאת ולספחת ולבחרת'. רבי יוסי בר חנינא אמר, העלה על ראשיהם משפחות משפחות של כנים. ורבי חייא בר אבא אמר, עשאן שפחות מכדניות, מהו מכדניות, אמרן משעבדן. רבי ברכיה וחלפי בר זביר בשם רבי איסי, מהו וישפח, וישפע, כדי לשמור זרע קדש שלא יתערב בעמי הארצות, אמר הקדוש ברוך הוא, יודע אני שאין עובדי כוכבים גדלין מן הצרעת, מה עשה, (שם יח) פתהו יצרה, רמו הקדוש ברוך הוא למענין, והיה מוציא דם עד שממלא כל הקרונין, והיה אותו השלטון נועצה ברמח, ונותנה לפני קרונין, והיתה קרונין עוברת עליהן ומפסקתן, הוא שי'רמיה אומר סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו, רבי אבא אמר, לשון יוני הוא, סירון סירון.

פי נצו גם נצו, רבי חנינא אמר, לא גלו ישראל עד שנאצו להקדוש ברוך הוא. ורבי סימון אמר, לא גלו ישראל עד שנעשו בעלי מצות להקדוש ברוך הוא.

יט פני ה' חלקם, החליקו, מן מאה מאה, מן מאתים מאתים, דתמן צוחין למאתן מאתן.

כ עדינו תקלינה עינינו, מה היו עושין עשרת השבטים, היו משלחין שמן למצרים, ומביאין תבואה ומשלחין לבבל, שאם יבואו שונאים, יהיו להם כדי לסייען, הדא הוא דכתיב (הושע יב)

טז מחטאת נביאיה, רבי יודן שאל לרבי אחא, היכן הרגו את זכריה, (וכו' כדאיתא לעיל אמצע פתיחתא כג) על אותה שעה הוא אומר מחטאת נביאיה עונות פהניה השופכים בקרבה דם צדיקים.

יז נעו עורים בחוצות, סומין שבהם אמרו, מי יראה לנו אותו מקום שהרגו את זכריה, שגלף ונחבקנו וננשקנו, לקים מה שנאמר נעו עורים בחוצות נגאלו בדם. חגרינן שבהם מה היו אומרים, מי יראה לנו את הדם של זכריה, שגלף ונפרס בזה, לקים מה שנאמר בלא יוכלו יגעו בלבושיהם.

יח סורו טמא קראו למו, רבי חנינא פתר קרא בכנות ציון, הדא הוא דכתיב (ישעיה א) 'ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון' וגו', הוין שיפן ברומיהון ומהלכן בגסות הרוח. 'ותלכנה נטויות גרון', כשהיתה אחת מהן לובשת את תכשיטיה, היתה מטה מכאן ולכאן את גרונה, בשביל להראות את תכשיטיה. 'ומסקרות עינים', רבי אסי דקיסרין אמר, שהיו משקרות את עיניהם בסקרא. ורבי שמעון בן לקיש אמר, בקלורית אדמה. 'הלוד וטפף תלכנה', כשהיתה אחת מהן ארפה, היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מכאן, כדי שתראה טפה על גביהן, וכשהיתה אחת מהן קצרה, היתה לובשת קרקוסין עבים כדי שתראה ארפה. 'ויברגליהם תעכסנה', רבי יוסי אומר, שהיתה צרה צורת דרקון על מנעליה. ורבנן אמרין, שהיתה מביאה זפק של תרנגול וממלא אותו אפרסמון, ונותנת אותו בין עקבה למנעלה, וכשהיתה רואה כת של בחורים, היתה דופקת עליו, והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס הנה של עכנא.

והיה ירמיה אומר להם, עשו תשובה עד שלא יבאו אויבים, אמרו לו, אם יבאו אויבים עלינו מה הן יכולין לעשות לנו, הדא הוא דכתיב (שם ה) 'האומרים ימהר יחשה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונגדעה',

וקורין. שמואל אמר, תרס כל שהוא. רבי זעירא בשם רבי שמואל אמר, מגופת חבית וחרסית מתר לטלטלן בשבת. השליכן לאשפה, אסור לטלטלן בשבת. (שם) 'והבוטח בה' חסד יסובבנו', רבי אלעזר בצראה רוב תנחום בשם רבי אחא אמרו, אפלו רשע וחזר בו, הקדוש ברוך הוא מקבלו, שנאמר 'והבוטח בה' חסד יסובבנו'.

**כד שישי ושמי בת אדום זו קסרין, יושבת בארץ עוז זו פרס, גם עליך תעבר פוס תשקרי ותתערי.**

**כה תם צונף בת ציון,** רבי חלבו בשם רבי יוחנן אמר, טובה היתה הסרת טבעתו של פרעה על ישראל במצרים, מארבעים שנה שנתנבא עליהם משה, לפי שבזה היתה גאלה וכוזה לא היתה גאלה. רבי שמעון בן לקיש אמר, טובה היתה הסרת טבעתו של אחשורוש על ישראל במדי, מששים רבוא נביאים שנתנבאו בימי אליהו, למה, שבזה היתה גאלה וכוזה לא היתה גאלה. ורבנן אמרי, טובה היתה מגלת קינות על ישראל, מארבעים שנה שנתנבא עליהם ירמיה, למה, שבה נטלו ישראל אפוכי שלמה על עונותיהם ביום שחרב בית המקדש, הך הוא דכתיב תם צונף בת ציון.

**פקד צונף בת אדום,** אמר רבי פנחס בשם רבי הושעיה, למה נבראו היסורים, להתלוות בית דאית להון למיזל, הך הוא דכתיב תם צונף בת ציון, פקד צונף בת אדום גלה על חטאתיה. ודכתיב לקים מה שנאמר (דברים ז) 'והסיר ה' ממך כל חלי' וגו', ואמר רבי פנחס בשם רבי הושעיה, למה נבראו היסורים, להתלוות בית דאית להון למיזל, הך הוא דכתיב 'ונתנם בכל שנאיה'. ודכתיב (עובדיה א) 'חזון עובדיה פה אמר ה' אלהים לאדום שמועה שמענו מאת ה' וציר בגוים שלח קומו ונקמה עליה' וגו'. והדין פסוקא תם צונף בת ציון לא יוסיף להגלותה וגו'.

סליק אלפא ביתא רביעאה.

ויברית עם אשור יכרתו ושמן למצרים יוכל'. פעם אחת באו שונאים, ושלחו אצל פרעה נכה כשהוא מפרש בים הגדול, רמז הקדוש ברוך הוא לשלדותיהן והיו שטין על פני המים, אמרו אלו לאלו, מה טיבן של שלדות הללו, אמר להם, אבותיהם של אלו תחת אבותיכם עמדו, ועמדו והטביעו אותם במים, אמרו, וכך עשו לאבותינו ואנחנו הולכים ומסיעין להם, מיד חזרו, הך הוא דכתיב (ירמיה לו) 'הנה חיל פרעה היוצא להם לעזרה שב לארצו אל מצרים', לכך נאמר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע.

**כא צדו צערינו מלכת ברחובותינו וגו',** חמשים ושתים שנה עשיתה ביתר אחר חרבן הבית (וכו') עד לא ינקה. כדאיתא לעיל פרשה ב ד

**כב קלים היו רדפינו מנשרי שמים,** טרכינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל תשעה באב (וכו') עד לקיפוס נהר. כדאיתא לעיל פרשה א מה. **על ההרים דלקנו,** רבי איבו אמר, שהיו דולקין אחר המעביות. רבי יעקב דכפר חנין אמר, אלו שהציתו אש בירושלים. ורבנן אמרי, אלו דולקיהן של ישראל, לכך נאמר על ההרים דלקנו.

**כג רוח אפינו משיח ה',** רבי ורבי ישמעאל ברבי יוסי, היו יושבים ופושטין במגלות קינות, ערב תשעה באב שחל להיות בשבת עם חשכה. שירו בה אלפא ביתא אחת, אמרו, אנו יוצאים וגומרין אותה למחר, וכשעלה רבי לביתו נכשל באצבעו, אמר על עצמו (תהלים לב) 'רבים מכאובים לרשע', אמר לו רבי ישמעאל ברבי יוסי, אלו היינו עוסקין בענין הזה והגיעך כך, כך הייתי אומר, עכשו על אחת כמה וכמה רוח אפינו וגו'. כיון שעלה רבי לביתו, נתן על המפה ספוג יבש וקשר עליה גמי בחוץ, אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי, ממנו למדנו שלשה דברים, לא שספוג מרפא אלא שהוא משמר את המפה, גמי מבית מוכן, ואין קורין בכתבי הקדש אלא מן המנחה ולמעלה, אבל שונין בהם ודורשין בהם, ואם היו צריכין לבדוק ולקרות, מביאין

## פְּרָשָׁה ה

**ג יְתוּמִים הֵינּוּ וְאֵין אָב,** רַבִּי בְּרַכְיָה בִּשְׁם רַבִּי לֹוֹי אָמַר, אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם בְּכֵיתֶם וְאַמְרַתֶּם לִפְנֵי יְתוּמִים הֵינּוּ וְאֵין אָב, חֲיִיכֶם אֶף הַגּוֹאֵל שְׁאֵנִי עֲתִיד לְהַעֲמִיד מִכֶּם בְּמַדִּי, לֹא יִהְיֶה לוֹ אָב וְאֵם, הִדָּא הוּא דְכָתִיב (אסתר ב) 'וַיְהִי אֲמֵן אֶת הַדְּסָה הַיָּא אֶסְתֵּר בֵּת דְּדָוִד כִּי אֵין לָהּ אָב וְאֵם'.

**ד מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שְׁתִּינוּ,** פַּעַם אַחַת עָלוּ הַמַּצִּיקִים, וְנִטְלוּ פֶתֶן וַיִּנָּן וְשִׁמְנָן וַיְמַיְמִיָּהוּן, חֲזָרוּ וּמָכְרוּ אוֹתָם לָהֶם, אָמְרוּ, אוֹי לָנוּ שְׁנִיתִקִּים בְּנוּ הַפְּסוּק הַזֶּה מִימֵינוּ בְּכֶסֶף שְׁתִּינוּ עֲצִינוּ בְּמַחִיר יָבֵאוּ.

**ה עַל צִנְאָרְנוּ נִרְדְּפֵנוּ,** אֲדָרְיָאנוֹס שְׁחִיק עֲצָמוֹת פְּקִיד וְאָמַר, אִי דְאַתִּינוּ מִשְׁפָּחִינוּ שְׁעָרָא בִּיהוּדָא, אֲרִימוֹן רֵאשִׁיָּה מִנִּיָּה, הִדָּא הוּא דְכָתִיב **עַל צִנְאָרְנוּ נִרְדְּפֵנוּ.** דְּבָר אַחֵר **עַל צִנְאָרְנוּ נִרְדְּפֵנוּ,** עַל שֶׁבִגְדָנוּ בְּצִנְאָרְנוּ בְּיוֹם צָרָה.

**ו גִּעְעֵנוּ וְלֹא הוֹנַח לָנוּ,** נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁחִיק עֲצָמוֹת צָוָה לְנְבוּזַרְאֲדָן וְאָמַר לֵיהּ, אֶלְלָהוֹן דְּאֵנּוֹן מְקַבֵּל בְּעָלֵי תְשׁוּבָה הוּא, וַיְדוּ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שְׂבִיִּים, כִּינָן דְּאַתָּה כְּבִישׁ לַהוֹן, לֹא תִשְׁבְּקִינוּ דִּיצְלוֹן, דְּלֹא יַעֲבִדוּן תִּיּוֹבְתָא וְאֶלְלָהוֹן יִרְחֹם עֲלֵיהוֹן, וְהָהוּא גִבְרָא נְחִית בְּשַׁחֲרוֹ אַפִּין, אֶלָּא לֹא תְהִי מִפְּלִי עֲלֵיהוֹן. כִּינָן דְּכַבֵּשׁ יִתְהוֹן, כִּד הָהּ קָאִים חַד מְנַהוֹן, הָהּ נְסִיב לִיָּה וּמִפְּסַל לִיָּה אִיבָרִים אִיבָרִים, טְרִיף לִיָּה קוּמִיָּהוֹן, וְאֵנּוֹן מְהֻלְכִין בְּעַל כְּרַחֲמֵיהוֹן שְׁלֹא בְטוֹבְתָהוֹן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי, נְבוּזַרְאֲדָן הוּא אֲרִיף, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אֲרִיף, שֶׁהָיָה נוֹהֵם עַל הַשְׂבִּיָּה כְּאֲרִיָּה עַד שֶׁהִגִּיעוּ לַפֶּרֶת, כִּינָן שֶׁהִגִּיעוּ לַפֶּרֶת, אָמְרוּ לַהוֹן לְחִילוֹתָא, שְׁבָקִינוּ דְּנִיחוֹן, דִּי מִן פְּדוֹן לִית אֶלְלָהוֹן חֲזָרוּ עֲלֵיהוֹן, הִדָּא הוּא דְכָתִיב (תהלים קלז) 'עַל נְהָרוֹת בְּכָל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם בְּכִינוּ', עַד לְשֵׁם לֹא יִשְׁבְּנוּ.

**ז מִצָּרִים נָתַנוּ יָד אֲשׁוּר לְשַׁבַּע לָחֶם,** מָה הָיוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׂבָכִים עוֹשִׂין, הָיוּ מְשַׁלְחִין שְׁמָן

**א זָכַר ה' מָה הָיָה לָנוּ,** רַבִּי יִצְחָק פְּתַח, (משלי ל) 'וַיִּזְרֶי מִתְּנִים אוֹ תִישׁ', בְּנֶהֱג שְׁבַע עוֹלָם, אָדָם מְגַדֵּל שְׁנֵי וַרְזִירִין בְּתוֹף בֵּיתוֹ, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, כּוֹבֵשׁ אֶת הַגָּדוֹל לִפְנֵי הַקָּטָן, בְּשָׂבִיל לַחוֹס עַל מְמוֹנּוֹ. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם הַכְּתָבָה לָנוּ בְּתוֹרַתְךָ (דברים כה) 'זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עַמְלָק', לִי עָשָׂה וְלָךְ לֹא עָשָׂה, לֹא הִחָרִיב אֶת מִקְדָּשְׁךָ. רַבִּינָן אָמְרִין, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָנוּ שְׁלָךְ וְאֵמוֹת הָעוֹלָם שְׁלָךְ, מִפְּנֵי מָה אֵין אַתָּה חָס עַל אֲמַתְךָ. 'וּמִלָּךְ אֶלְקוֹם עַמּוֹ', אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂכָחָה מִצִּיּוֹנָה בְּנוּ, אָבֵל אֵין שְׂכָחָה מִצִּיּוֹנָה בְּךָ וְאֵין שְׂכָחָה לִפְנֵיךָ, לְפִיכָךְ אַתָּה זָכַר, (תהלים קלז) 'זָכַר ה' לְבִנֵּי אֲדָוָה אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם הָאוֹמְרִים עָרוֹ עָרוֹ עַד הַיּוֹסֹד בָּהּ'. רַבִּי אַבְבָּא בַר כְּהֵנָא אָמַר, פָּגְרוּ פָּגְרוּ. וְרַבִּי לֹוִי אָמַר, פָּנוֹן פָּנוֹן. מֵאֵן דְּאָמַר פָּגְרוּ פָּגְרוּ, הִדָּא הוּא דְכָתִיב (ירמיה נא) 'חֲמוֹת בָּבֶל הִרְחִיבָה עַרְעָר תִּתְעַרְעֶר'. מֵאֵן דְּאָמַר פָּנוֹן פָּנוֹן, הִדָּא הוּא דְכָתִיב 'עַד הַיּוֹסֹד בָּהּ', אָפְלוּ יוֹסֻדוֹתֶיהָ מִטּוֹן.

**הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת חֲרָפְתָנוּ,** רַבִּי יוֹדֵן אָמַר, הַבִּטָה מִקְרֹוב וּרְאֵה מִרְחֹוק. הַבִּטָה מִקְרֹוב, שְׁנֵאָמַר (מלכים א' יט) 'וַיִּבֶט וַהֲנֶה מִרְאֲשׁוֹתָיו עַגַת רִצְפִּים'. וּרְאֵה מִרְחֹוק, שְׁנֵאָמַר (בראשית כב) 'וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מִרְחֹוק'. רַבִּי פִנְחָס אוֹמַר, הַבִּטָה מִרְחֹוק, שְׁנֵאָמַר (תהלים פ) 'הִבֶּט מִשְׁמַיִם וּרְאֵה'. וּרְאֵה מִקְרֹוב, שְׁנֵאָמַר (בראשית לב) 'וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ'.

**ב נַחֲלָתָנוּ נִהְפָּכָה לְזָרִים,** בְּאִיזוֹ הַפֶּכֶה, כְּמַהֲפַכַת סְדוֹם. יִרְמְיָה קוֹרָא אוֹתָהּ 'נַחֲלָתָנוּ', יִשְׁעִיָּה קוֹרָא אוֹתָהּ (ישעיה סד) 'בֵּית קִדְשֵׁנוּ וְתַפְאֲרָתָנוּ', בָּא אֶסְף וְאָמַר, לֹא נַחֲלָתָנוּ הִיא, וְלֹא בֵּית קִדְשֵׁנוּ וְתַפְאֲרָתָנוּ הִיא, אֶלָּא בָּאוּ גוֹיִם לְתוֹף שְׁלָךְ, הִדָּא הוּא דְכָתִיב (תהלים עט) 'אֲלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתְךָ טָמְאוּ אֶת הַיִּכָּל קִדְשְׁךָ שְׁמוֹ אֶת יְרוּשָׁלַיִם לְעַיִים'.

למצרים, ומביאין תבואה ומשלחין לאשור, שאם יבאו שונאים, יהיו כדי לסייען, הדא הוא דכתיב (הושע יב) 'וברית עם אשור יכרתו ושמן למצרים יוכל'.

ז אבותינו חטאו ואינם, אמר להון הקדוש ברוך הוא, בדידכון קימין. דבר אחר, אמרו להון, קימין בדילנא.

ח עבדים משלו בנו, אלו מצרים, פורק אין מידם, אלולי משה. דבר אחר עבדים משלו בנו, אלו ארבע מלכיות, פורק אין מידם, אלולי הקדוש ברוך הוא.

ט בנפשונו נביא לחמנו, אמר רבן שמעון בן גמליאל, הראשונים על ידי שהריחו מקצת צרתן של ארבע מלכיות, קצרה רוחן. אבותינו כתיב בהון (במדבר כא) 'ותקצר נפש העם בדרך', דניאל אמר (דניאל ז) 'אתכרית רוחי אנה', ישעיה אמר (ישעיה כא) 'על כן מלאו מתני חלחלה', ירמיה אמר בנפשונו נביא לחמנו, אנו שנותנים בתוך ארבע מלכיות, על אחת כמה וכמה.

י עורנו כתנור נכמרו, תרין אמוראין, חד אמר כאלין כמיראתא, וחד אמר כתנור שלא הסק כל צרכו.

יא נשים בציון ענו, בבווראדן צוה לחילותיו, אמר להם, אלההון של אלו שונא זמה הוא, הדהרי אל תגעו באשת איש, כיון ששמעו נשיא, הוין אתין ואמרן לגבר, מן דילנא אנן אכלן ומן דילנא אנן מתפסים, אלא בלבד דיתקריא שמך עלן, הדא הוא דכתיב (שם ד) 'והחזיקו שבע נשים באיש אחד' וגו', בר מתלת נשים שנתעצלו ולא עשו כן ונתענו, לכך נאמר נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה בתלת כתיב.

יב שרים בידם נתלו, הוה אפוטרופא עלל לקרפא, והנה נסיב טבי דקרפא ותלי להון, בני אנש סבין הוון אתין ומפסיין ליה עליהון, ולא הוה מקבל מניהו, לכך נאמר שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו.

יג בחורים טחון נשאו, את מוצא, שלא היה רחים בבבל, וכשעלה נבוכדנצר הטעין רחים והורידן, הדא הוא דכתיב (שם מג) 'למענכם שלחתי בבבלה והורדתי בריחים כלם', בריחים כתיב. דבר אחר בחורים טחון נשאו, לשון נקיה הוא, כמה דאת אמר (שופטים טז) 'ויהי טחון בבית האסורים'. ונערים בעץ פשלו, אמר רבי יהושע בן לוי, שלש מאות תינוקות נמצאו חרוצים בשוכה אחת.

יד זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם, אמר רבי אבא ברבי ירמיה, מזמריהון שבתו.

טו שבת משוש לבנו, אמר רב חסדא, בראשונה כשהיתה אימת סנהדרין על ישראל, לא היו אומרים דבר נבלה בשיר, אכל משפוטלו הסנהדרין, היו אומרים דברי נבלה בשיר. אמר רבי יוסי ברבי אבין בשם רב חסדא, בראשונה כשהיתה צרה באה על ישראל, היו פוסקים כנגדה שמחה, משפוטלה סנהדרין, בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר (ישעיה כד) 'בשיר לא ישתו זין', משפסקו אלו ואלו, שבת משוש לבנו נהפך לאכל מחלנו.

טז נפלה צטרת ראשנו, רבי ירמיה דשבשב נטל צטרת זית וקשרה בראשו, שמע שמואל ואמר, והא ניחא ליה דאיתרים רישיה ולא עבדי כן, הות (קהלת י) 'כשגגה שיצא מלפני השליט', וכן הוה ליה, לכך נאמר נפלה צטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו.

יז על זה היה דוה לבנו, רבי שמלאי אמר, צער גדול נתן הקדוש ברוך הוא לאשה הזאת, מאחר שמשמרת ימי נדתה, חזרת ומשמרת ימי זיבתה. רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, האשה הזאת על ידי שפרשה מביתה שנים או שלשה ימים, קורא אותה התורה דוה, הדא הוא דכתיב (ויקרא טו) 'והדונה בנדתה', אנו שפרשנו מבית חיינו ומבית מקדשנו כמה ימים וכמה שנים, על אחת כמה וכמה שנקרא דוין, לכך נאמר על זה היה דוה לבנו, למה, על אלה חשכו עינינו.

**כ למה לנצח תשפחנו,** אמר רבי יהושע בר אבין, ארבעה דברים אמר ירמיה, מאיסה וגעילה, עזיבה ושכיחה. מאיסה וגעילה דכתיב (ירמיה יד) 'המאס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך', והושב על ידי משה, דכתיב (ויקרא כו) 'לא מאסתם ולא געלתם'. עזיבה ושכיחה, דכתיב **למה לנצח תשפחנו תעזבנו לארץ זמים,** והושב על ידי ישעיה, דכתיב (ישעיה מט) 'גם אלה תשפחנה ואנכי לא אשפחך'. אמר רבי יהושע בן לוי, ארבעה דברים אמר ירמיה, מאיסה וקציפה, עזיבה ושכיחה. מאיסה הושב על ידי עצמו, דכתיב (ירמיה לא) 'פה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה, גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה''. קציפה הושב על ידי ישעיה, שנאמר (ישעיה נז) 'כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצה'.

**כא השיבנו ה' אליך ונשובה,** אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, שלך הוא השיבנו, אמר להם, שלכם הוא, שנאמר (זכריה א) 'שבו אלי ואשובה אליכם נאם ה'', אמרה לפניו, רבוננו של עולם שלך הוא, שנאמר (תהלים פה) 'שובנו אליה ישענו', לךך נאמר **השיבנו ה' אליך ונשובה,**

**חדש זמינו כקדם,** כאדם הראשון, כמה דאף אמר (בראשית ג) 'ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן'. דבר אחר **חדש זמינו כקדם,** כמה דאף אמר (מלאכי ג) 'והצרכה לה' מנחת יהודה וירושלים פימי עולם וכשנים קדמוניות', 'פימי עולם' זה משה, דכתיב (ישעיה ג) 'ויזכר ימי עולם משה עמו'. 'וכשנים קדמוניות' כשנות שלמה. רבי אומר, 'פימי עולם' פימי נח, שנאמר (שם נד) 'כי מי נח זאת לי', 'וכשנים קדמוניות' כשנות הבל שלא היתה עבודה זרה עדין בעולם.

**כב כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד,** אמר רבי שמעון בן לקיש, אם מאיסה היא לית סבר, ואם קציפה היא אית סבר, דכל מאן דכעיס, סופיה לאיתרצא.

סליק איכה רבתי

**יח על הר ציון ששמים,** וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא נכנסין לרומי, ושמעו קול המונה של רומי מפוטלילוס עד מאה ועשרים מיל, התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק, אמרו, עקיבא אנו בוכים ואתה משחק, אמר להם ואתם למה בכיתם, אמרו לו לא נבכה, שהגזים עובדים עבודה זרה להוון משתחווים לעצביהון ויושבין בטח ושאנן ושלמה, ובית הדום רגלי אלהינו היה לשרפת אש, ומדור לחית השדה ולא נבכה, אמר להם לךך אני משחק, אם כן למכעיסיו קל וחמר לעושי רצונו.

פעם אחרת היו עולין לירושלים, הגיעו לצופים וקראו בגדיהם, הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק, אמרו לו, עקיבא לעולם אתה מתמה עלינו, אנו בוכים ואתה משחק, אמר להם, אתם למה אתם בוכים, אמרו לו ולא נבכה, מקום שכתוב בו (במדבר א) 'והזר הקרב יומת' וברי שועל יוצא מתוכו, ועליו נתקם הפסוק **על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו,** אמר להם, אף אני לךך אני משחק, הרי הוא אומר (ישעיה ח) 'ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הפהן ואת זכריה בן יברכיהו', וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא מה אמר אוריה (ירמיה כו) 'פה אמר ה' צבאות ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה', ומה אמר זכריה (זכריה ח) 'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב זמים', וכתיב בתריה (שם) 'ורחבות העיר מלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתי', אמר הקדוש ברוך הוא, הרי לי שני עדים אלו, ואם קימים דברי אוריה יהיו קימין דברי זכריה, ואם יבטלו דברי אוריה יבטלו דברי זכריה, ושמחתי שנתקמו דברי אוריה ובלבסוף דברי זכריה עתידין להתקם, ובלשון הזה אמרו לו, עקיבא נחמתנו, תתנחם ברגלי מבשר.

**יט אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור,** וכי יש ישיבה בלא כסא, ויש מלך בלא מטרונה.

## פסיקתא רבתי

## פסקא כו - דברי ירמיהו

ויהי בעת שסרחה הצאן ולא שמעה לדברי אדוניה, שנאה רועי כבשיה ופרנטיה הטובים ורחקה מהם.

הצאן אלו בית ישראל שנמשלו כצאן, ואתן צאן מרעיתי' וגו' (יחזקאל לד לא), שנאה רועי כבשיה ומנתה עליהם רועים של שקר, ואף היא תועה לבה מאחר בוראה ונפנה לבה אחר החטא, ירמיה הנביא היה מתנבא עליה ברוח הקדש.

הוא היה אחד מארבעה בני אדם שנקראו יצורים, הראשון הוא היה אדם הראשון, הדא הוא דכתיב 'ויצר ה' אלהים את האדם' וגו' (בראשית ב ז). השני הוא היה (ישעיה) [יעקב], דכתב ביה (אומר) 'למה אמר ה' בוראך יעקב ויצרך ישראל' וגו' (ישעיה מג א). השלישי [הוא היה ישעיה, דכתיב ועתה אמר ה' יצרי מבטן' (שם מט ה). הרביעי הוא היה ירמיה, דכתב 'בטרים אצרך בבטן ידעתיך' וגו' (ירמיה א ה), אלו כתב בהם יצירה.

יצירתו של ירמיה לעולם, ועיק וצקה גדולה כבחור ואמר מעי מעי [אחילה], חושש אני (קרי) [קירות] לבי, איברי זעו עלי, שבר על שבר, אני ששברתי כל הארץ, ומנין שאמר ירמיה כן, דכתב 'מעין מעי אחילה קירות לבי חמה לי לבי' וגו' (שם ד יט).

פתח פיו והוכיח לאמו, אמר לה, אמי אמי לא עברתני בדרך הנשים ולא ילדתני בדרך היולדות, שמה היו דרכיך בדרך כל הסוטות, ונתת עיניך באחר, שהסוטה אחר בעלה, למה אינך שותה מן המים המרים, העזת פניך, מנין שאמר ירמיה כן, [דכתיב] 'ומצח אשה זונה היה לך' וגו' (שם ג ג), כיון ששמעה אמו דברים הללו, אמרה, מה ראה זה לומר בי כך שלא בעונתי, פתח פיו אמר

לה, לא עליך אמי אני אומר (לך) [כך], לא עליך אמי אני מתנבא, [אלא] לציון ולירושלים אני אומר, שהיא מקשטת את בנותיה ומלבשתן זהרית ומעטרת אותן בזהב, יבואו השודדים וישדדו אותם ואת שדוד מה תעשי [פי תלכשי שני פי תעדי עדי זהב] וגו' (שם ד ל).

אמר לו הקדוש ברוך הוא 'בטרים אצרך בבטן', עד שלא יצרתך במעי אמי מניתי להיות מתנבא על עמי, ענה ירמיה ואמר לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם אני יכול להתנבאות עליהם, איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו, עמדו להם משה ואהרן לא בקשו לרגום אותם באבנים, שנאמר 'ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים' (במדבר יד י), העמדת להם אליהו בעל קרצות, והיו מלעיגים ומשחקים עליו, הרי מסלסל קווצותיו, שכן [שמו] 'איש בעל קרצות' והיו מלעיגים ומשחקים [שער] (מלכים ב' א ח). העמדת להם אלישע והיו אומרים לו 'עלה קרח [עלה קרח]' (שם ב כג). אני יכול לצאת על ידי ישראל, 'הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי' (ירמיה א ו), אמר לו הקדוש ברוך הוא, הלא לנער אני אוהב, שנאמר 'כי נער ישראל ואהבהו' (הושע יא א) שלא טעם טעם חטא, וכשנאלתי את ישראל ממצרים קראתי אותן נער, דכתב 'כי נער ישראל [וממצרים קראתי לבני] (שם), ובאהבת נער אני נזכר לכנסת ישראל, דכתב 'זכרתי לך חסד נעוריך' (ירמיה ב ב), ואף אתה 'אל תאמר כי נער אנכי כי על כל אשר אשלחך [תלך] וגו' (שם א ז), טול הכוס הזה של חמה והשקה את הגוים. נטל ירמיה את הכוס [ונאמר] למי אשקה תחלה, איזה מדינה תשקה, אמר לו (ירמיה כה) 'את ירושלים ואת ערי יהודה' השקה תחלה, שהם ראש לכל המלכיות, כיון ששמע ירמיה כך, התחיל פותח פיו ואמר את יומו, דכתב 'ארור יום אשר ילדתי' וגו' (שם כ יד).

עד שמרד עליו צדקתהו. הוי לא חזר צדקתהו ומרד על הקדוש ברוך הוא, ושריו ועבדיו עמו, והיו מסרבים בדברי ירמיה, שפן כתב [ולא שמע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי ה' אשר דבר ביד ירמיה הנביא] (ירמיה לו ב).

וישלח מלך את יוכל בן שלמיה ואת צפניה בן מעשיה הכהן, ירמיה דרש נא בעדינו, שרי הפשדים מקיפות אותנו, אותה שעה עלה חיל של מצרים לעזר את ישראל ושמעו הפשדים הצרים על ירושלים ובכחו מלפניהם, ענה ירמיה ואמר להם 'פה אמר ה' אלהי ישראל פה תאמרון אל צדקתהו מלך יהודה השלח אתכם אלי' וגו' (שם שם ז), חיל המצרים שעלו לעזר (להם) [לכם] ישובו וילכו להם למצרים וישבו הפשדים וילכדו את העיר הזאת וישרפו אותה באש, לאמר לא תאמרו (למשפחותיהם) [למשפחותיכם] הלא ילכו מעלינו, כי לא ילכו, אם (לא וגו') [הפיתם] את כל עם הפשדים הצרים אתכם ונשארו בהם אנשים וגו' מקומם הם עומדים ושורפים את ירושלים.

ויהי בעלות חיל הפשדים מפני חיל פרעה (וגו') יצא ירמיה מירושלים לילך לענתות לחלק עם אחיו הכהנים, והוא היה יוצא בשער בנימין, והיה שם אדם אחד ממנה על הנכנסים ועל היוצאים, הוא היה יראיה בן שלמיה בן חנניא בן עזר נביא השקר, (משהיה מאנה) [מי שהיה מתעה] את יושבי ירושלים 'הנה כלי בית ה' מושבים מבבל' (ירמיה כז טז) אל תיראו, פיון ששמע אותו ירמיה, אמר לו אמן בן תקימו דבריך ויתבטלו שלי, אני משתפר ואתה מפסיד, אני פהן אוכל מבית המקדש ואתה גבועני חוטב עצים ושואב מים למזבח, עד שאתה מתנבא על ביתו של הקדוש ברוך הוא, התנבא על עצמך שהשנה אתה מת ונקבר בשנה שניה, כשהיה עובר למות, קרא לשלמיה בנו, אמר לו הוי יודע שעמד ירמיה וקלל אותי, ראה [האיך] תמצא לו עלילה לירמיהו ותפרע הימנו, היה שלמיה חוזר ומבקש ולא מצא, ואף הוא כשהיה עובר למות, קרא לבנו יראיה ואמר לו, [ראה] היאך תמצא

הוא היה אחד משנים שאיררו וקללו את יומן שנולדו בהם, איוב וירמיהו. איוב אמר 'אבד יום אולד בו' וגו' (איוב ג א), ירמיה אמר 'ארור היום אשר ילדתי בו' וגו'. אמר ירמיה, אמר לכם למה אני דומה, לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים, וקרבנו את האשה אצלו, ופרע ראשה (ופירסמה בטרם) [ופרסס את שצרה], נטל הכוס להשקותה, נסתפל בה שהיא אמו, התחיל צונח ואומר, אוי לי אמי שהייתי משתדל מכבדך והריני מבזה, כך היה ירמיה אומר, אוי לי עליך אמי ציון, שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים והריני מתנבא עליך דברי פרענות.

ירמיה היה אחד משלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור, ירמיהו [היה מתנבא בשוקים], צפניה בתוך בתי כנסיות, וחולדה אצל הנשים. וירמיהו היה מתנבא ואומר, אם תשובו ממעשיכם הרעים ותשמעו לדרך, ירומם אתכם הקדוש ברוך הוא על כל מלכיות, ואם לא תשמעו לדרך, הרי הוא מוסר את ביתו ביד השונאים והם עושים בו כרצון נפשם, ולא הטו את אזנם 'וילכו במועצות בשרירות לבם' וגו' (שם ז כד).

ובשעה שפא נבוכדנצר להגלות אותם גלות ראשונה גלות יכניה, חזרו רחמיו של נבוכדנצר עליהם, ענה ואמר, יש (להם מזרעם של יכניה) [לכם מזרעו של יאשיהו] ואמליכנו עליכם, ושם היה מתנה בן יאשיהו, זה מזרעו של (יכניה) [יאשיהו], ענה נבוכדנצר ואמר לו מה שמך, חשב מתנה בלבו הריני מוציא את שמי צדקיה כדי שיצאו ממנו צדיקים, ולא היה יודע שבימיו הקדוש ברוך הוא מצדיק את הדין על בית המקדש ששרף באש, המליכו נבוכדנצר על ירושלים, אמר לו השבע לי שלא תמרד עלי, אמר לו צדקתהו הריני נשבע בנשמת, אמר לו נבוכדנצר איני משביעך אלא בתורה שנתנה על הר סיני, מה עשה נבוכדנצר, הביא ספר תורה והניחו אצל ברקיו של צדקיהו והשביעו שאינו מורד עליו, ולא הספיק נבוכדנצר לילך אל ארצו



מחרפו ומזנה אותו ואומר לו, הרפין ראשך על הטיט שמא תבא שניה לעיניך.

'וישמע עבד מלך הכושי' (שם שם ט), הוא היה אחד מארבעה בני אדם שנקראו כושים, צפורה, וישראל, [וישאו], ועבד מלך הכושי (וישאו). ולמה נקרא שמו כושי, אלא כשם שהכושי נפר בעורו, כך היה נפר במעשיו הטובים בתוך פלטיקו של צדקיהו. בא אצל צדקיהו ואמר לו, הני ידע שאם מת ירמיהו בתוך הבור נתנה העיר להשונאים, אמר לו צדקיהו קח אתך (שלשה) [שלישים] אנשים והעלה ירמיהו מן הבור, ובקשי העלוהו, נכנס עבד [מלך] הכושי לבית המלך, והוציא משם בלאי הסחבות ובלאי מלחים, והלך ועמד לו על הבור, והיה קורא ואומר אדוני (המלך) ירמיה אדוני ירמיה, אין קול ואין עונה, נתן ידיו בלבושיו וקראם והיה בוכה והולך, וירמיהו היה שומע, אלא שהיה מתנא שמא יונתן הסופר הרשע היה, כיון ששמע קולו בוכה, אמר [מי הוא שקורא אותי ובוכה, אמר] לו הוא עבד מלך הכושי, חי אתה, הייתי סבור שאתה מת, הרי החבל (מניחו) [הניחו] תחת אצילי ידך והמלחים, ויעלו את ירמיהו מן הבור. 'וישב ירמיה בחצר המטרה' (שם שם כח).

בעת (כינס) [ההיא פנס] נבוכדנצר את מחנותיו ויצאו על ירושלים, כשהגיע לרביתה ישב לו שם, שהיה מתנא שלא יעשה לו כמו שעשה לסנחריב, אותה שעה קרא לנבוכדנצר ונשאו ראש על כל החילות, ואמר לו לך כבש את ירושלים, הלך נבוכדנצר ויצא על ירושלים בשנת תשע למלכותו של צדקיהו עד שנה אחת עשרה למלכותו, ולא היו יכולים לכבש את ירושלים, שלא נחתם גזר דינם עד עכשו, ברם כשהגיע קצם של ציון וירושלים ליתרם, קץ (הן) [היה] לכל בני אדם, קץ לכל החיים, שבשבעה עשר בתמוז ארעו חמש פרעניות לישראל, נשתברו הלוחות, בטל התמיד, הבקעה העיר, שרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל, אבל בתשעה באב נשרף בית המקדש.

עלילה לירמיהו ותפרע הימנו מה עשה לאבי, ראה אותו יוצא בשער בנימין, הלך ואחז אותו, ואמר לו אל הפשדים אתה יוצא להשלים להם, אמר לו ירמיה שקר אתה מדבר, לטל חלקי עם הפהנים אני הולך, ואחזו והוציאו אצל השורים, אמר להם הרע לנו הרבה האיש הזה ומצאתיו יוצא אצל הפשדים להשלים עמם, רגזו עליו השורים והכוהו ונתנוהו בבית האסורים בבית יונתן הסופר שהיה קרוב לאלהו הנביא, ואמר לו ראה כבוד שנתן לך אלהיך, נאה (בבית) [הבית] האסורים שאתה בתוכו, איפוטונקריק ליטין שאני בתוכו.

אותה השעה שלח צדקיהו והביאו אצלו, ואמר לו יש (לך) דבר מאת ה', אמר לו ירמיהו דבר, עתיד מלך בבל להגלותך, נשתנו פניו של צדקיהו ונעץ לנגד ירמיהו, ראה ירמיהו שמא זהגנו והפליגו למקום אחר, ואמר לו יש לנו ללמד מן הרשעים שאינם נפרעים עד שמוצא אחריו עלילה, על אחת כמה וכמה הצדיקים, ולא עוד אלא (שיקרא) [שנקרא] שמך צדקיהו שאתה אדם צדיק, מה חטאתי לעם הזה שנתנו אותי בבית האסורים, [איה אותם] שהיו מתנבאים ואומרים להם לא יעלה מלך בבל על ירושלים, בבקשה ממך סודר אני תפילתי לפניך 'אל תשיבני בית יונתן' וגו' (שם לו כ), ויצוה צדקיהו על ירמיהו ונתנו בית האסורים ונתן לו לחם ליום (וגו') עד שפלה לחם מירושלים וישב ירמיהו בחצר המטרה וישמע שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור ויכל בן שלמיהו ופשחור בן מלפיה את דברי ירמיהו מדבר אל כל העם לאמר (שם לח א) היושב בעיר ימות בתרב ברעב ודבר', אותה השעה באו להם אצל צדקיהו המלך, אמרו לו הרבה האיש הזה מתנבא עלינו רעות, אינו דורש שלום למקום הזה, ענה ואמר להם הרי הוא בידיכם עשו כטוב בעיניכם, נטלו [את] ירמיהו והשליכו אותו לבור מלפיה בן המלך, והיה הבור מלא מים, עשה לו הקדוש ברוך הוא נסים, ירדו להם המים למטן והטיט למעלה ויטבע ירמיהו בטיט, והיה יונתן הסופר

את התמיד. יצתה בתו בורחת וצווחת אוי לי  
אבא חמדת עיני, תפשו אותה ושחטו אותה  
וערכו דמה בדם אביה. כשראו הפהנים והלוים  
שנשרף בית המקדש, נטלו את הכנורים ואת  
החצוצרות ונפלו באש ונשרפו. כשראו  
הבתולות שהיו אורגות בפרכת, שנשרף בית  
המקדש, נפלו באש ונשרפו שלא יענו אותן  
השונאים.

[כשראו צדיקים] [כשראה צדקה] [כן, יצאו] [יצא]  
לברח במחילה שהיתה הולכת לרחו, מקום  
אמת המים באה, והיה יגע והיו בניו מהלכין  
ראשונים, ראה אותו נבוןראדן, אחזו לו ולעשר  
בניו, ושלח אותם נבוןראדן אצל נבוכדנצר,  
[ואמר] [ואמר] לו אמר לצדקיהו מה ראית למרד  
עלי, באיזה דין אדוניך, אם בדין אלהיך חייב אתה  
להרג שנשבעת בשמו לשקר, אם בדיני מלכות  
חייב אתה להרג, שכל מי שעובר שבועתו של  
מלך חייב להרג, ככן ענה צדקיהו, הרגני ראשון  
שלא אראה בדם בני, ובניו אומרים ומבקשים  
ממנו הורגנו תחלה שלא נראה דם אבינו שפוך  
על הארץ, וכן עשה להם, שחטם לפניו, ואחר  
כך חטט את עיניו [ונתנת] [ונתנתם] בתנור והולכו  
בכלה, והיה צדקיהו צונח ואמר, בואו וראו כל  
בני אדם, שהיה ירמיה מתנבא עלי ואמר לי,  
לכל אתה הולך ובכלל תמות ובכל ענין לא  
יראו, ולא הייתי שומע לדבריו, והריני בכל  
יעיני לא רואות [אותך] [אותה].

ירמיה הנביא יצא מענות לבא לירושלים, נטל  
עיניו וראה עשן בית המקדש עולה, אמר בלבו  
שמה חזרו ישראל בתשובה להקריב קרבנות,  
שהרי עשן הקטרת עולה, בא ועמד לו על  
החומה, וראה בית המקדש עשוי לו גדרות  
גדרות של אבנים וחומת ירושלים מסגרת,  
התחיל צונח ואומר 'פתיתי ה' ואפת תזקתני  
ותוכל' וגו' [ירמיה כ ז], הלך לו לדרך התחיל  
צונח ואומר, באיזו דרך הלכו להם חטאים,  
באיזו דרך הלכו האבודים, אלא אני אלה ואובד  
[עמהם], היה [לך עמהם] [הולך] וראה את השביל  
מלא דם, והארץ מרפצת בדם הרוגייה מכאן

'ויחזק הרעב בעיר' [ירמיה נב ו], והיו בנות ציון  
מחברות בשוקים והיו רואות אלו את אלו, זאת  
אומרת לחברתה, למה יצאת לשוק שלא יצאת  
לשוק מימך, והיא עונה ואומרת לה, מכסה אני  
ממך, קשה היא מפת הרעב, [אינה] [איני] יכולה  
לסבל, והן אחזות זו בזו וחוזרות מבקשות בתוך  
העיר ולא היו [מוצאים] [מוצאות], והיו מגפפות  
את העמודים ומתות עליהם בראש כל פנה,  
ובניהן יונקים חלבן היו מהלכין על [ידם] [ידיהם]  
ועל רגליהם, כל אחד ואחד מפיר את אמו, והוא  
עולה ונוטל את דדה ונותנו בפיו שמה ימשוך לו  
חלב, והוא אינו מושך, ונפשו מטרפת והוא מת  
אל חיק אמו, לקים מה שנאמר 'בהשתפך נפשם  
אל חיק אמתם' [איכה ב יב].

באותה השעה אמר המקום לירמיהו, קום לך  
לענותות וקח את השדה מאת חנמאל דודך [וגו'],  
אותה שעה חשב ירמיהו בלבו, שמה נותן הוא  
המקום ונושאים ונותנים בתוכה, שאומר לי  
המקום לך קנה לך את השדה. פון שיצא ירמיהו  
מירושלים, ירד המלאך מן השמים ונתן רגליו  
על חומות ירושלים ופרצן, קרא ואמר, יבואו  
השונאים ויכנסו לבית שאדונו אינו בתוכו ויבזו  
אותו ויחרבו, ויכנסו לפרס ויקצצו את גפניו  
שהשומר הניחו והלך לו, שלא תהיו משבחים  
ואומרים אתם כבשתם אותה, קריה כבושה  
כבשתם, עם הרוג הרגתם. באו השונאים וקבעו  
בימה של להם בהר הבית, הלכו ועלו להם בבימה  
אמצעית, מקום שהיה המלך שלמה יושב ונוטל  
עצה מן הזקנים, משם שנשתכלל בית המקדש,  
שם ישבו השונאים ונטלו עצה [מן הזקנים] האין  
לשרף בית המקדש, עד [נמלכו] [שנמלכו]  
ביניהם, נטלו עיניהם והנה ארבעה מלאכים  
יורדים וכידם ארבעה לפידים של אש, ונתנו  
בארבעה זוית של היכל ושרפו אותו.

כשראה כהן גדול שנשרף [בית המקדש], נטל  
את המפתחות וזרקן לשמים, פתח פיו ואמר,  
הרי מפתחות של ביתך, אפטרופוס של שער  
הייתי בתוכו, יצא לילך לו, תפסו אותו שונאים  
ושחטו אותו אצל המזבח, מקום שהיה מקריב

ומכאן, קבע פניו לארץ וראה פרוסות רגלים  
יונקים ועוללים שהיו מהלכים בשבי, היה גוחן  
לארץ ומנשקן, כשהגיע לגלות גפפן ונשקן, היה  
בוכה לנגדם והם לנגדו, ענה ואמר להם, אחי  
ועמי כל כך ארע לכם (עד) [על] שלא הייתם  
שומעים לדברי נבואתי.

כיון שהגיע לנהר פרת, ענה נבוכדנאס ואמר לו  
'אם טוב בעיניך לבוא אתי בבבל' (שם מ ד), חשב  
ירמיה בלבו ואמר, [אם] אני הולך עמכם לבבל  
אין מנחם לגלות הנשאר מהם, יצא לו מהם,  
נטלו הגליות עיניהם וראו ירמיהו שפרש מהם,  
(הגיעו) [געו] כלם בבכיה בקול רם וצווחו ואמרו,  
אבינו ירמיה (הריני) [הרי אתה] מניחנו, [שם]  
פכו, שכן כתב 'על נהרות בבל שם ישבנו גם  
בכינו' (תהלים קלו א), ועתה ירמיה ואמר להם, אני  
מעיד שמים וארץ, אלו בכיתם בכיה אחת עד  
שאתם בציון, לא גלייתם. היה ירמיה הולך ובוכה  
וכך אמר, חבל עליך יקרת המדינות.

אמר ירמיהו, כשהייתי עולה לירושלים נטלתי  
עיני, וראיתי אשה אחת יושבת בראש החר, (לבנשה)  
[לבושיה] שחורים ושערה סתור, צועקת  
מבקשת מי ינחמנה, ואני צועק ומבקש מי  
ינחמני, קרבותי אצלה ודברתי עמה, ואמרתי לה,  
אם אשה את דברי עמי, ואם רוח את הסתלקי  
מלפני, ענתה ואמרה לי, אינך מכירני, אני היא  
שהיו לי שבעה בנים, יצא אביהם למדינת הים,  
עד שאני עולה ובוכה עליו, הרי שנבא ואמר לי  
נפל הבית על שבעה בנים וחרגם, אני יודע על  
מי אבכה ועל מי אסתור שערי, עניתי ואמרתי,  
אין אתה טובה מן (עמר) [אמי] ציון והיא עשויה  
מרעית לחיות השדה, ענתה ואמרה לי, אני אמר  
ציון, אני היא אם השבעה, שכן כתב 'אמללה  
ילדת השבעה' (ירמיה טו ט).

אמר לה ירמיה, דומה מכתך (למכת) [למכת] של  
איוב, מאיוב נטלו בניו ובנותיו, וממך נטלו בניך  
ובנותיך. מאיוב נטלתי כספו וזהבו, וממך נטלתי  
כספך וזהבך. לאיוב השלכתי לתוך האשפה,  
ולך עשיתי אשפה של זבל. וכשם שחזרתי

ונחמתי את איוב, כך אני עתיד לחזר ולנחמך.  
לאיוב כפלתי בניו ובנותיו, וליך אני עתיד לכפל  
בניך ובנותיך. לאיוב כפלתי כספו וזהבו, וליך  
אני עתיד לעשות כן. לאיוב נערתו מן אשפה,  
ועליך הוא ואמר 'התנערי מעפר קומי שבי  
ירושלים' (ישעיה נב ב). בשך ודם בנה אותך, בשך  
ודם התריבך, אכל לעתיד לבא אני בונה אותך,  
שכן כתוב 'בונה ירושלים ה' נדחי ישראל כגס'  
(תהלים קמז ב), אמן במהרה בימינו הקדוש ברוך  
הוא יקים את המקרא שכתב עלינו 'ופדויי ה'  
ישובו ויבאו לציון ברוכה וגו' (ישעיה לה י).

### פסקא כז - שמעו; וימלך

שמעו דבר ה' בית יעקב וכל משפחות בית  
ישראל (ירמיה ב ד).

הכתוב אומר 'אם ישמעו ויעבדו יכלו ימיהם  
בטוב [וגו'] ואם לא ישמעו בשלח יעברו' (איוב  
לו), אם שומעים ישראל להקדוש ברוך הוא  
ועובדים אותו, ממלאים ימיהם בטובה, כשם  
שאמר דוד 'ימי שנתינו בהם שבעים שנה' וגו'  
(תהלים צ י), וכשם שאמר משה 'מספר ימיך  
אמלא' (שמות כג כו). 'אם ישמעו ויעבדו [יכלו  
ימיהם בטוב]', אתה מוצא, שתי שנים עשתה  
הארץ פרות מרבים מה שלא עשתה כל ימות  
העולם, שנה (אחר כניסתן) [אחת בכניסתן] לארץ  
(ישראל), שנאמר 'ויבאו עד אשפז ויכרתו משם  
זמורה ואשכול' וגו' (במדבר יג כג), יש אומרים  
ששה עשר היו טוענים, כשם שהפועלים הם  
טוענים ששה [עשר] לארבעה ארבעה (וגו'). שנה  
אחת שגלו מן הארץ, כן אתה מוצא שכתב שם  
'ועשרה אנשים נמצאו שם ויאמרו אל ישמעאל  
אל תמתנו כי יש לנו מטמנים בשדה חטים  
ושערים ושמן ודבש ויחדל ולא היתם בתוך  
אחיהם' (ירמיה מא ח), אלא שלא היה (לו) [להם]  
מקום היכן לתן והיו טומנים אותם בשדה, וכן  
אתה מוצא שכתב 'ובתים מלאים כל טוב אשר  
לא מלאת' וגו' (דברים ו יא), וכתוב אחד אומר  
'טובים היו חללי חרב מחללי רעב' וגו' (איכה ד  
ט), ואלו שמעו, שלחם היה.

לו וטוב לך, 'שמע לאביך', שמעו דבר ה' בית יעקב.

דבר אחר שמעו דבר ה', אמרה קהלת 'טוב לשמע געזרת חכם' וגו' (קהלת ז ה), אמר הקדוש ברוך הוא, אני השניתי [אתכם] לשמים שנאמר 'כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו' [כן יצמד ורעכם ושמכם] (ישעיה סו כב), והשמים אמרתי להם בדבר וקנימו, שנאמר 'בדבר ה' שמים נעשו' (תהלים לג ו), ואתם אינכם שומעים.

דבר אחר שמעו דבר ה' [וגו'] בית ישראל, בטלתם כל הדברות, אמרתי אנכי ה' אלהיך, 'כחשו בה' ויאמרו לא הוא' (ירמיה ה יב). אמרתי לא יהיה לך, 'כי מספר עריך היו אלהיך יהודה' (ירמיה ב כח). אמרתי לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, 'ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישיבנו' (ירמיה ה ב). אמרתי זכור את יום השבת לקדשו, 'את שבתותי (ברית) [חללו] (יחזקאל כ כא). אמרתי פגד את אביך ואת אמך, 'אב ואם הקלו בך' (יחזקאל כב ז). אמרתי לא תרצת, לא תנאף, לא תגנב, 'הגנב ורצח ונאף והשבע לשקר וקטר לבצעל' (ירמיה ז ט). אמרתי לא תענה ברעך עד שקר, הכתוב מדבר 'כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס' (תהלים כו יב). אמרתי לא תחמד בית רעך, 'וחמדו שדות וגזלו' (מכה ב ב). (עני) [עמי] הרי בטלתם כל הדברות, אפלו דבר אחד אם קימתם ואני סולח לכם, ואיזה הדבר הזה, [זה] יום השבת, שכן הוא אומר לימיה 'לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת' וגו' (ירמיה יז כב) 'ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת' [וגו'] (שם שם כז) 'כי לחרבה תהיה הארץ' (שם ז ד). לכה נאמר שמעו דבר ה' בית יעקב, ואין דבר אלא שבת, שנאמר 'ממצא חפצך ודבר דבר' (ישעיה נח יג), [כן] הכתוב אומר 'ואתה דבר אל בני ישראל [לאמר] אף את שבתותי תשמרו' וגו' (שמות לא יג).

וימלך מלך צדקיהו וכן יאשיהו וגו' ולא שמע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי ה' אשר דבר ביד ירמיה הנביא (ירמיה לו).

דבר אחר 'אם ישמעו ויעבדו [וגו'] ואם לא ישמעו בשלח יעבדו', 'שלח מעל פני ויצאו' (ירמיה טו א), הרי שמעו דבר ה'.

[דבר אחר שמעו דבר ה' וגו'], אמר שלמה 'ושבת אני את המתים שכבר מתו' (קהלת ד ב), למה אמר להם ירמיה שמעו דבר ה' בית יעקב, אלא אמר להם, שמעו עד שאתם חיים, עד שלא תמותו, שאני יודע שאם אין אתם שומעים את דבר ה' עכשו, עתידים אתם לשמוע בבבל משתמותו ותעשו עצמות יבשות, שנאמר 'העצמות היבשות שמעו את דבר ה' (יחזקאל לו ד), (עכשו עתידים אתם לשמוע בבבל משתמותו ותעשו עצמות יבשות שנאמר העצמות היבשות שמעו את דבר ה') הרי שמעו בתיכם עד לא תמותו שמעו דבר ה'.

דבר אחר שמעו דבר ה', שאם יבואו שמועות רעות עליכם לא יזיקו אתכם, וכן הוא אומר 'משמועה רעה לא ירא' (תהלים קיב ז), למה, 'נכון לבו בטוח בה' (שם) ואם לא תשמעו, ראה מה שכתב 'פה אמר ה' קול חרדה שמענו' (ירמיה ל ה), וכן יחזקאל אומר 'והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרתי על השמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים' (יחזקאל כא יב), [הרי] שמעו דבר ה'.

דבר אחר שמעו דבר ה', הכתוב מדבר 'שמע לאביך (כי) זה ילדך ובל תבזו כי זקנה אמך' (משלי כג כב), כל מה שאמר לך אביך, חזיב אתה לשמוע לו, 'שמע לאביך' (זה ילדך), אכל אם אמר לך נשתתה לעבודה זרה, לא תשמע לו, למה, 'זה ילדך' שלא תקפר 'זה אלי ואנוהו' (שמות טו ב) 'זה ילדך'. דבר אחר 'שמע לאביך זה ילדך', בן משה אומר 'צור ילדך תשי' (דברים לב יח). דבר אחר שמע לאביך שבשמים, (זה אלי) 'זה ילדך' ונוהג בך (כבוד יחי) [כבן יחיד], ואם לאו נוהג בך כעבדים, 'הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך' (שם שם ו), כשאתה עושה רצונו, אביך ואתה בנו, ואם לאו על כרחך שלא בטובתך, קונך ואתה עבדו, שנאמר 'העבד ישראל אם יליד בית הוא' (ירמיה ב יד), הרי שמע

להחריבו] [בקש להחריבו] **בשני**, עמדה זכותו של אברהם, שנאמר 'ואל הקר רץ אברהם' (בראשית יח ז). בקש להחריבו **בשלישי**, עמדה זכותו של יצחק, שנאמר 'ויגדלו הנערים' (שם כה כז). בקש להחריבו **ברביעי**, עמדה זכותו של משה, אמר, רבון העולמים הסרטן הזה אינו חי אלא מן המים, ואני נמלטתי מן המים. כיון שבא להחריבו **בחמישי**, לא היה יכול לפים, שנאמר חמישי אריה, שנאמר 'עלה אריה מספכו' וגו', (ירמיה ד ז) ויחריב את הבית שנאמר אריה שנאמר 'הוי אריאל אריאל', (ישעיה כט א) ויפה את ישראל שנאמר אריאל שנאמר 'וכארי תנשא' (במדבר כג כד), בחדש שנאמר אריאל, על שבטלו דבריו של אריאל שנאמר (אריאל שואג) 'אריה שאג' מי לא יירא' (עמוס ג ח).

אמרו המלאכים לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם אינו זו ירושלים שנאמר 'זאת ירושלים בתוך הגוים' (שמי' [שמתי]) [יחזקאל ה ח], אמר להם 'ותמר את משפטי לרשעה מכל הגוים' (שם שם ו). אמרו לו 'והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכתך הגדול' (דברים ט כט), אמר להם 'פי שכחוני [עמי לשון יקטרו] וגו' (ירמיה יח טו). אמרו לו **עשה בשביל האבות**, אמר להם 'והאבות מבערים את האש' (שם ז יח). אמרו לו **עשה בשביל הבנים**, אמר להם 'וימרו כי הבנים לא אבו לשמע אלי' (יחזקאל כ ח). אמרו לו **עשה בשביל שבטו של יהודה**, אמר להם 'ויעש יהודה הרע' (מלכים א' יד כב). אמרו לו **עשה בשביל הגדולים**, אמר להם 'ראשיה בשחד ישפטו' (מיכה ג יא). אמרו לו **עשה בשביל השבטים**, אמר להם, וגד וראובן ויחזי שבט המנשה, בה' אלהיכם וגו'. אמרו לו **עשה בשביל שבטו של דן**, אמר להם 'ויקמו להם בני דן את הפסל' (שופטים יח ל). אמרו לו **עשה בשביל התלמידים**, אמר להם 'ותפשי התורה לא ידעוני' (ירמיה ב ח). אמרו לו **עשה בשביל הנביאים**, אמר להם 'מחטאות נביאיה עונת פהניה' (איכה ד יג). אמרו לו **עשה בשביל המלכים**, אמר להם 'ואת (המרכבות) [המזבחות] אשר על הגג עלית אחז אשר עשו [מלכי יהודה] (מלכים ב' כג יב). אמרו לו מלאכי

זה הוא שאמר הכתוב 'במות אדם רשע תאבד תקנה' (משלי יא ז), אוי לרשעים, עד שהן [צומחים, הבירות] צוחים וי, כיון שמלך צדקיהו אמר ציון וי, עכשו שלם (קיצו) [קצי]. אמר ירמיה, רבון העולמים, מה עוונות (היה) [היו] בני שהנביאים (עמדו) [שעמדו] לפני ועתידים לעמד אחרי לא התרבת ביתך על ידי אחד מהם אלא על ידי. מה היה ירמיה עושה, היה חוזר בשערי ירושלים, היה אומר בה, אמר לי הקדוש ברוך הוא 'אל תאמר נער אנכי' (ירמיה א ז), והן, 'לא תנבא בשם ה' (שם יא כא), והוא אומר להם, אף אני איני מבקש להזכירנו ומה אני יכול לעשות והוא בלבי [פאש בוערת], כאשה יושבת על המשב, ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמתי' (שם כ ט), ואין עצור אלא צרה, שנאמר 'כי עצר עצר ה' וגו' (בראשית כ יח). מה היה ירמיה עושה, היה חוזר וצוח 'מעי מעי אחילה קירות לבי המה לי לבי לא אחריש' וגו' (ירמיה ד יט), אמר ירמיה לצרה הזו הייתי מתקן, אמר לו, עד שלא בראתי את העולם (הייתי) [הייתי] מתקן לדבר 'בטרים אצרך בפתן' (שם א ה), ואין טרם אלא עד שלא נברא העולם, שנאמר 'וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ' וגו' (בראשית ב ח).

דבר אחר וימלך מלך צדקיהו, כף היתה (מידות) [מדת] של בנות ירושלים, חוזרות ורואות בחורים יושבים בחוץ, ומטפחות ומקשות ברגליהם, שכן כתב 'ותלכנה נטויות גרון [וגו] הלוך וטפוף תלכנה ברגליהם תעפפנה' (ישעיה ג טז), והם מצהלות אחריהם פסוסים מנינים, שנאמר 'סוסים מנינים משפים היו' וגו' (ירמיה ח ח).

דבר אחר וימלך מלך צדקיהו, למה [לא] חרב הבית לא בחדש הראשון ולא בחדש השני ולא בשלישי ולא ברביעי אלא בחמישי, אלא בקש (להחריבו) [להחריבו] בראשון עמדה זכותו של יצחק, אמר, רבון העולמים זכור לעקדה שנעקדתי לפניך ונתתי טלה תחת טלה. (ביקשה

השרת עשה בשבילנו, אמר להם ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים' (דה"ב' לו טז). אמרו לו עשה למען שמך שנקרא עליהם, אמר להם ואת שם קדשי חללו'.

אמרו לו אין אתה רוצה להתפייס, איקונים של אביהם מהו עושה אצלך, 'השליך משמים ארץ תפארת ישראל' (איכה ב א). האמירה הזו שהלבישו אותך מה היא עושה עליך, אלולי שהדבר כתוב אי אפשר לאמרו 'עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו' וגו' (שם שם יז). אמרו לו רבון העולמים אין זו ירושלים שהכתבת עליה 'הן על פנים חקתיך' (ישעיה מט טז), אמר להם גם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חמתי' (יחזקאל כא כב). כיון שראתה ציון שאינו רוצה להתפייס, התחילה ואמרה ונתאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני' (ישעיה מט יד). 'הי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתבנה מקדשך במהרה בימינו ותשוב שכינתך בתוכה, ותקבץ גליותי מארבע כנפות הארץ, ויבנו ערי יהודה וישבו שם וירשוה בזמן קריב אמן'.

## פסקא כח - על נהרות בבל

על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון על ערבים בתוכה תלינו פנדותינו וגו' (תהלים קלו).

זו היא שנאמרה על ידי ירמיה הנביא 'אֶהְיֶה שָׂדֶד וְכָל מִיתְרֵי נִתְקוּ' (ירמיה י כ), כנגד מי אמרו למקרא הזה, לא אמרו ירמיה אלא כנגד ישראל, אף על פי שאמרו כנגד ישראל חזר ואמרו על הקדוש ברוך הוא, בשעה שגלו ישראל וחרב בית המקדש ונעקרה סנהדרין, היה הקדוש ברוך הוא בוכה עליהם [במדרש נפש, והיה נושא עליהם קינה ומתמיה עליהם, אמר עליהם אהלי שדד ונכנסו השונאים וכוזו את מקדשי ואני יושב ומחריש, ואין אהל אלא בית המקדש, שנאמר 'אהל שכן באדם' (תהלים עח ט), אלא מה אעשה מדת הדין הוא לפני. וכל מיתרי נתקו, זה סנהדרין שהיא דומה (לאולם במיתריו) [לעולם

כמיתרים] לאהל, כשם שאהל אינו יכול לעמד אלא על ידי מיתרים, כך אלמלא זקנים שיושבים בסנהדרי גדולה, ומתקנים את המועדות, ומעבירים את השנים ואת החדשים, ומתירים את המתר ואוסרים את האסור ומיישבים את העולם, אין העולם מתקנים אפלו שעה אחת. בני יצאני ואינם, וכי אין ישראל קימין בעולם, ויחלא אתה מוצא שקימים ישראל מסוף העולם ועד סופו, אלא מהו שאמר 'בני יצאני ואינם', שאין עושים בני את המועדים בתקנם כשם שנצטוו בסיני'.

כך היתה כנסת ישראל אומרת לאמות העולם, בשעה שגלו היו מתמהיין, כשהיו רואין אותם השחירו פניהם כשולי קדרה, ואומרים 'הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי משוש לכל הארץ' (איכה ב טו), אלו הן שנאמר בהן 'ויצא לך שם בגוים בפיפך כי כליל הוא בהדר' וגו' (יחזקאל טז יד). באותה שעה צדקו עליהם את הדין ואמרו, חלילה להקדוש ברוך הוא [לעשות דין] בלא דין, לקים מה שנאמר 'ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת' וגו' ואמרו 'על אשר עזבו ברית ה' וגו' (דברים כט).

אמרה להם אל תראוני שאני שחרחרת ששופתני השמש, (שה"ש א ו) מה אתם רואים שהשחירו פני כשולי קדרה, ששופתני השמש, מעשי גרמו לי שהנחתי להקדוש ברוך הוא והלכתי אחר החמה והלכנה, ומי גרם לי שעשיתי כל המעשים הללו, בני אמי נחרו בי, בני אמי, נביאי השקר שהיו לי, כגון צדקיהו בן כנענה וחבריו, הם גרמו לי שאבא ליד הצער הזה. שמוני נטרה את הכרמים, כשנצטויתי מסיני, לא נצטויתי שאשב [ומשמר] אלא יום אחד, ועכשו שמוני נטרה את הכרמים, ישבת ומשמרת שני ימים טובים ואיני יוצא בהם ידי חובתי, כרמי שלי לא נטרת'.

אין נוטה עוד אהלי [ומקנים יריעותי] (ירמיה שם), מהו, וכי אין בית המקדש עתיד לבנות, אלא אין נוטה עוד אהלי מקם ואין מקנים יריעותי מקם, אלא מקדש ראשון שבנאו בשר ודם נפל ביד שונא, אבל מקדש אחרון שהקדוש ברוך הוא

בונה אותו, שנאמר 'בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יבנס' (תהלים קמז ב) שוב לא יחרב, לכה נאמר 'אחלי שדר' וגו'.

דבר אחר על נהרות בכל שם ישבנו גם בכינו, מה תלמוד לומר 'שם ישבנו', מלמד שלא היתה להם ישיבה, משיצאו מארץ ישראל עד שהגיעו לפרת לא היה להם מנוח לישיב, לפיכך נפלו עליהם בעלה, אמרו אליהם של אלו רחמן הוא, וכיון שמסבירים לו פנים הוא חוזר ומרחם עליהם, שמא ישובו ויתחברו כלם ויקראו לאלהיהם ויחרזו ולא הועלנו כלום, לפיכך היו דוחקים אותם ומריצים אותם על פרחם, שנאמר 'על צוארינו נרדפנו' וגו' (איכה ה ה), 'קלים היו רדפינו' וגו' (שם ד ט).

מה ראו ישראל לככות על נהרות בכל, אמר רבי יוחנן, הרג בהם פרת בישראל יותר ממה (שהרגו) [שהרג] בהם נבוכדנצר הרשע, כשהיו שרוים בארץ ישראל לא היו שותים אלא מי גשמים ומימי נוזלים ומימי מעינות, וכיון שגלו לבבל, שיתו מימי הפרת ומתים מהם הרבה, לפיכך היו בוכים על ההרוגים שהרגו בהם אויביהם, ועל מיתתם שמתו בדרך ולא הניחום לקוברם, ועל ההרוגים שהרגו בהם [מימי] פרת.

ולא עוד אלא שהיה נבוכדנצר הרשע יושב בספינה הוא וכל גדליו וכל שריו, ועמהם כל מיני זמר, שנאמר 'כשדים באניות ונתם' (ישעיה מג יד), וכל מלכי יהודה משלכים בשלשלאות [של] ברזל והולכים ערמים על שפת הנהר, נשא נבוכדנצר הרשע את עיניו וראה אותם, אמר לעבדיו מפני מה הולכים הללו בלא משאוי, מיד נטלו משאוי והניחו על כתפם, עד שנכפפות קומתם מפני המשאוי, שכך אמרו על עצמם 'על צוארינו נרדפנו' (איכה ה ה), באותה שעה געו כל ישראל בבכי עד שעלתה בכיתם למרום.

אמר רבי אחא בר אבא, באותה שעה בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את כל העולם כלו לתהו ובהו, אמר הקדוש ברוך הוא, כל מה

שבראתי לא בראתי אלא בשביל אלו, שנאמר 'גם אני אכה כפי על כפי והנחתי חמתי' (יחזקאל כא כב), עולם שבראתי לא בראתי אלא בשתי ידי, שנאמר 'אף ידי יסדה ארץ וימיני' וגו' (ישעיה מח יג) אחרכנו. אמר רבי תחליפא בר קרייה, באותה שעה נכנסו כל מלאכי השרת ועמדו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו לפניו, רבונו של עולם, עולם ומלואו שלך הוא, לא דיך שתרבת דירתך של משה אלא שתתריב בית דירתך של מעלה, אמר להם וכי תנחומים אני צריך, או בשר ודם אני שאני צריך (תנחומיך) [תנחומיכם], הרי אני מכיר בסוף, שנאמר 'עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא' (שם מו ד), 'על בן אמרתי שזעו מני אמר בבכי אל תאיצו לנחמני' (שם כב ד), אל תוסיפו לא אמר אלא 'תאיצו', אמר להם (תנחומיך) [תנחומיכם] הללו שאתם מנחמים אותי, ניאוצים הם לפני, רדו מלפני (ושמו) [ושאו] את משאוי מעל בני, מיד ירדו, לא מלאכי השרת בלבד, אלא אף הקדוש ברוך הוא נשא עמהם, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו 'למענכם שלחתי בכלה' (שם מג יד).

וכל ישראל באים הגולה, יצאו לקראתם בני (בראי) [בארי] ובני מדינות אחרות, (והיה רואה) [והיו רואים] אותם מטלים בשלשלאות של ברזל, היו מתמהיין ובוכים עליהם ואומרים 'עם ה' אלה ומאצו יצאו' (יחזקאל לו כ) דבנדאי דאלו הם. מה עשו בני בארי, באותה שעה הפשיטו את עבדיהם ואת שפחותיהם והקריבום דורון לנבוכדנצר, אמר להם על מה אתם עושים [כך], אמרו לו, אנו אומרים שמא מלך אוהב ערמים אתה, אמר להם הואיל ואינו אלא דרך בזיון, לכו והלבישום לישראל, מה שכתן של בני בארי, נטה עליהם הקדוש ברוך הוא חסד מכל ארץ ישראל, ואין לה בארץ ישראל (שהיה) [שהיו] יפים ביותר אלא בני בארי, אמרו, כל אדם שנכנס לשם, אינו מבקש לצאת בלא עברה. מהו 'גם בכינו' שהם מבכים עמהם הקדוש ברוך הוא.

ימיני שהחזירתי לאחורי, אם לא אקים לכם שבועה זו, ולא אשכח אתכם בין האמות העולם.

**תדבק לשוני לחפי אם לא אפיר את ירושלים,**  
**אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי**  
 (תהלים שם ו), שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר לירושלים כל שמחתה, כענין שנאמר 'ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברוכה ושמחת עולם על ראשם' (ישעיה לה י), וכל המתאבל על ירושלים בעולם הזה, ישמח עמה לעתיד לבא, שנאמר 'שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה' (שם סו י). אמרו משום אבבי, אין שמחה בא אלא בתשעה באב, לפי שקבעו אבל בזמן הזה, ועתיד לפני הקדוש ברוך הוא לעשותו יום טוב, שנאמר 'הפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם' (ירמיה לא יב).

## פסקא כט - בכה תבכה בלילה; איכה ישרה בך

### בכה תבכה בלילה.

למדנו רבנו, הפהנים מהו שיהא מפר להם לטבל לתרומתם בתשעה באב, אמר רבי חנינא סגן הפהנים, כדי בית אלהינו לאבד עליו טבילה אחת (ברייטא תענית יג א), אין צריך לומר שאנו צריכים להיות נזכרים חרפן הפית. אמר הקדוש ברוך הוא 'אם אשפחך ירושלים תשפח ימיני' (תהלים קלז ה), וכן ירמיהו אומר 'זכור תזכור ותשוח עלי נפשי' (איכה ג כ), כביכול ראה מה כתב בכבודו של הקדוש ברוך הוא 'ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד' וגו' (ישעיה כב יב), וכן הוא אומר 'על כן אמרתי שער מני אמר בבכי' (שם שם ד), כביכול אמר הקדוש ברוך הוא כשם הוא למשן, אף לפני בבכיה למעלן על מה שהגיע, כביכול בכיה לפני על שהנחתי שכינתי, שנאמר 'זאת מנוחתי עדי עד' וגו' (תהלים קלב יד), והיא בוכה על שהנחתי כבוד מנוחתי מתוכה והנחתי, לכך היא בוכה, מנין שקראו בענין בכה תבכה בלילה.

דרש רבי יצחק, על ערבים בתוכה תלינו כנורתינו (תהלים שם ב), בא וראה עפרה של ארץ ישראל לתשובה, עד (שיהיו) [שהיו] בארץ ישראל היה ירמיה אומר להם עשו תשובה עד שלא יתחתם עליכם גזר דין ולא קבלו, כיון שגלו היו נוהגים קדשה במצות, נטלו כנורותיהם ונתלו אותם בערבות. פי שם שאלונו שובינו דברי שיר וגו', באותה שעה אמרו להם אמות העולם, עמדו ושררו לפני עבודה זרה כדרך שהייתם משוררים בבית המקדש, אמרו להם, אלו אמרנו שירה במקומנו לא גלינו מארצנו, ועכשו היאך נאמר שירה לפני עבודה זרה.

היה רבי יצחק בן טבלאי אומר, משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשור ודם שנשא בת מלכים, אמר לה עמדי והשקני כוס אחד, ולא רצת להשקותו, כעס עליה והוציאה מתוך ביתו, הלכה ונשאת למכה שחין, אמר לה עמדי והשקני כוס אחד, אמרה לו, ריקה, בת מלכים הייתי ונשאתי למלך, ועל שאמר השקני כוס אחד ולא רציתי להשקותו, כעס עלי והוציאני מתוך ביתו, שאלו השקיתיו הייתי מוסיף על כבודי כבוד והייתי במקומי, עכשו אתה אומר לי עמדי והשקני. אף כך ישראל אומרים לאמות העולם, אלו אמרנו שירה לפני הקדוש ברוך הוא במקומנו על כל הנסים שעשה לנו, לשכנו במקומנו ולא גלינו מארצנו, ועכשו נאמר שירה לפני עבודה זרה, מיד עמדו והשליכו מהם תלי תלים של הרוגים, ואף על פי שהרגו מהם הרבה, הייתה להם שמחה שלא אמרו שירה לפני עבודה זרה, שנאמר ותוללנו שמחה.

באותה שעה נשבע הקדוש ברוך הוא לישראל שבועה שלמה, כביכול הוציא על עצמו אם לא אעשה שבועתי, שנאמר אם אשפחך ירושלים תשפח ימיני (שם שם ה), נטל הקדוש ברוך הוא ידו והחזירה לאחוריו בשעה שגלה ישראל, כענין שנאמר 'השיב אחור ימינו מפני אויב' (איכה ב ג), כביכול לא החזירה הקדוש ברוך הוא למקומה. וכן אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אשפח



שְׁיִרְמְיָהּ מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם, 'לִכְן אָבוֹת יֹאכְלוּ בָנִים  
בְּתוֹכָם וּבָנִים יֹאכְלוּ אָבוֹתָם' וְגו' (יחזקאל ה י').

**דְּבַר אַחֵר לְמָה שְׁנֵי פַעַמִּים בְּכִיָּה בְּכֹה תִבְכֶּה,**  
בְּכִיָּה עַל יְרוּשָׁלַּיִם, בְּכִיָּה עַל נְהִירוֹת בָּבֶל, כִּמָּה  
שְׁכָתוֹב 'עַל נְהִירוֹת בָּבֶל שֶׁם יִשְׁכְּנוּ גַם בְּכִינוּ' וְגו'  
(תהלים קלו א)

**בְּכֹה תִבְכֶּה,** בּוֹכָה עַל עֲצָמָה וּבוֹכָה עַל שְׁפָרָשׁ  
מֵהֶם יִרְמְיָהּ, לְמָה, שֶׁהִיָּה מְקַל אֶת הָעַל מֵעֲלֵיהֶם,  
מָה הִיָּה עוֹשָׂה, הִיָּה נוֹתֵן אֶת הַקּוֹלָר עַל צִנְאוֹרוֹ,  
וְהִיָּה נְבוֹזְרָאֲדָן מִסִּירוֹ, וְהִיָּה אוֹמֵר לוֹ (חבול)  
[חובל] אֶתְּהָ בְּנִפְשִׁי, שְׁלֹא יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לִי  
וְכִי לֹא פָקַדְתִּיךָ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'קָחְנוּ וְעִנִּיף שִׁים  
עָלָיו וְאֵל תַּעַשׂ לוֹ' וְגו' (ירמיה לט יב), אָמַר לוֹ  
שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲנִי רוֹאֶה בָּךְ, נָבִיא שֶׁל שָׁקָר,  
וְרוֹצֵחַ, וּמִבְעֵט בִּיסוּרִים. אָמַר לוֹ, לֹא עַל גִּידֶךָ  
אָמַר הַקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהִמְקוֹם צָרִיךְ לַחֲרֹב,  
אָמַר לוֹ עַל גִּידִי וְעַל גִּידֵי אֲחֵרִים, וְהוּא מְכַנִּים  
עֲצָמוֹ בְּקוֹלָר, וְהָיוּ (השבוים) [השבאים] רוֹדְפִים,  
וְכִינוּן שֶׁהָיוּ רוֹאִים אוֹתוֹ עֲמָהֶם, הָיוּ מִהֲלָכִים  
מַעֲט מַעֲט. וְהִיאָף הָיוּ רוֹדְפִים מָה הָיוּ עוֹשִׂים,  
הָיוּ נוֹטְלִים אֶחָד מֵהֶם וְהוֹנְגִים אוֹתוֹ וְעוֹשִׂים  
אוֹתוֹ אֵיבָרִים אֵיבָרִים וּמִשְׁלִיכִים אוֹתוֹ לִפְנֵיהֶם,  
וְהֵם רוֹאִים וּמִהֲלָכִים שְׁלֹא בְּטוֹבָתָן, כְּשֶׁם  
שֶׁהִלְסְטִים (עושה) [עושים] כְּשֶׁהֵם (רועים)  
[שׁוֹבִים] אֶת הַצֹּאן, כִּמָּה שְׁכָתוֹב 'עַל צִנְאוֹרֵינוּ  
נִרְדְּפֵנוּ' (איכה ה ה), לְכָךְ [בְּכוּ], הִיָּה בְּכֹה תִבְכֶּה  
בְּלִילָה.

### איכה יִשְׁכָּה בְּדָד וְגו'.

כְּתִיב וְלֹא אוֹתִי קִרְאתָ יַעֲקֹב כִּי יַגִּיעַתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל  
(ישעיה מג כב), כְּשֶׁהִיָּה הַכֹּמֵר בָּא לְאַחַד מֵהֶם, אָמַר  
לוֹ הַעֲבֹדָה זֶרָה אֲמָרָה לִי שְׂאִין אֶתְּהָ רוֹצָה  
לְהַקְרִיב לָהּ מִבְּנֵיךָ כְּלוּם, הַשִּׁיב לוֹ אוֹתוֹ הָאִישׁ  
כִּי בְּרִשׁוּתֵי הֵם, וְהִלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם הוּא  
טְרוּד וְעֹסוּק בְּמִלְאכְתּוֹ, אֵלָּא הִמָּתֵן לִי, בֶּן קֶטַן  
יֵשׁ לִי וְהוּא בְּבֵית הַסֶּפֶר וְאִין לִי הַגִּיָּה מִמֶּנּוּ,  
לְאוֹתוֹ אֲנִי מִקְרִיב, וּמִיָּד הִיָּה נוֹטֵל וְסוּמְקִינוֹ,  
הִדָּא הוּא דְּכְתִיב 'וְתִקְחִי אֶת בְּנִיךָ [וְגו'] אֲשֶׁר

[בְּכֹה תִבְכֶּה בְּלִילָה] כִּף פֶּתַח רַבִּי תַנְחוּמָא בִּי  
רַבִּי, זֶה שְׂאֵמֶר הַפְּתוּב כֹּה אָמַר ה' 'תִּרְדְּנָה עֵינִי  
דְּמַעָּה יוֹמָם וְלַיְלָה וְלֹא תִדְמִינָה' (ירמיה יד יז), אָמַר  
לָהֶם הַקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכֹה תִבְכֶּה בְּלִילָה, אֶתְּם  
בוֹכִים בְּלִילָה וְאֲנִי בוֹכָה יוֹמָם וְלַיְלָה, לְמָה, שְׂאִין  
לִפְנֵי שִׁינָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר  
יִשְׂרָאֵל' (תהלים קכא ד), 'וְאֲמַרְתָּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה כֹּה  
אָמַר ה' תִּרְדְּנָה עֵינִי דְּמַעָּה יוֹמָם וְלַיְלָה' לֹא גָלָה  
הַפְּתוּב אִם הִנְבִּיא אָמַר תִּרְדְּנָה עֵינִי דְּמַעָּה אִם  
לֹאוּ, אֵלָּא שְׂמָה שֶׁהוּא אוֹמֵר יוֹמָם וְלַיְלָה, וְאִי  
אֶפְשָׁר לְכַשֵּׁר וְדָם לְבָכוֹת יוֹמָם וְלַיְלָה, וְאוֹמֵר 'מִי  
יִתֵּן רֹאשִׁי מִיָּם וְעֵינִי מִקּוֹר דְּמַעָּה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם  
וְלַיְלָה אֶת חֲלָלִי בֵּת עַמִּי' (ירמיה ח כג), שְׂמַע מִנֶּה  
בְּהַקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר, שְׂאִין לִפְנֵי שִׁינָה,  
שֶׁנֶּאֱמַר 'הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל'  
(תהלים שם).

**בְּכֹה תִבְכֶּה,** לְמָה שְׁתִּי בְּכִיּוֹת, בְּכִיָּה עַל הַרוּגִיָּה,  
בְּכִיָּה אֶף עַל הָרָעָב שֶׁהִיָּה שֶׁם, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים  
בָּשָׂר בָּנִים וּבָנוֹת, כִּמָּה שֶׁנֶּאֱמַר 'יְדֵי נָשִׁים  
רִחֲמִנִּיּוֹת בִּשְׁלֹי יִלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לְמוֹ' וְגו' (איכה  
ד י). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֶׁם שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים בְּנֵי צִיּוֹן  
בָּשָׂר בָּנִים וּבָנוֹת (שנא' ויהי), כִּף הָיוּ נָשִׁי שׁוֹמְרוֹן  
אוֹכְלוֹת בָּשָׂר בָּנִים וּבָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיְהִי רָעָב  
גָּדוֹל בְּשׁוֹמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלָיו וְגו' וַיְהִי הַמֶּלֶךְ  
עוֹבֵר עַל הַחוּמָה וְאִשָּׁה צָעֲקָה אֵלָיו לֵאמֹר  
הוֹשִׁיעָה אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֵל יוֹשֻׁעַף ה' מֵאִין  
אוֹשִׁיעַף הֵמֶן הַגֶּרֶן אוֹ מִן הַיָּקֵב' (מלכים ב ו), אָמַר  
לָהּ הָאֱלֹהִים אֲנִי, אֶף עַל פִּי כֵן חֲזַר וְקִבְּלָהּ, אָמַר  
לָהּ מַה לִּיךְ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ וַתֹּאמֶר  
הָאִשָּׁה הִזָּאת אֲמָרָה לִי תִנֵּה אֶת בְּנִיךָ וְנֹאכְלָנוּ  
[וְגו'] וְנִבְשָׁל אֶת בְּנִי וְנֹאכְלָנוּ וַאֲמַר אֵלֶיהָ וְגו'  
[וַתִּחַבֵּא אֶת בְּנִיהָ] (שם), מִי (שהיה) [שהוא] שׁוֹמֵעַ  
סְבוּר שֶׁהִטְמִינָה אוֹתָהּ חֵי, [אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁחוּט  
וּמִבְשָׁל הִיָּה] לְאוֹכְלָה לְעֲצָמָה, מִנֵּין שֶׁנֶּאֱמַר  
(ותאמר) 'וַאֲמַר אֵלֶיהָ [וְגו'] תִנֵּי אֶת בְּנִיךָ וְנֹאכְלָנוּ'  
(שם), וְנִשְׁחַטְהוּ אִין כְּתִב כָּאן, הָיוּ (מכלל) שֶׁהִיָּה  
שְׁחוּט וּמִבְשָׁל, 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ כֹּה יַעֲשֶׂה לִּי  
אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם יַעֲמֵד רֹאשׁ אֱלִישֶׁע בֶּן  
שַׁפְט' וְגו' (שם). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּחִרְבֵּן רֹאשׁוֹן  
וּבְחִרְבֵּן הַשְּׁנִי אָכְלוּ אָבוֹת בָּשָׂר בָּנִים וּבָנוֹת, וְהוּא

עח ע), וכן 'אל תירא עבדי יעקב' (ישעיה מד ב),  
ובחטאתיכם עשיתם אותי שְׁהִייתִי קורא לְרַשֵּׁעַ  
עבדי, כִּמְהָ שְׁכָתוֹב 'וְלִקְחָתִי אֶת נְבוֹכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ  
בָּבֶל עַבְדִּי' (ירמיה מג י).

דְּכָר אַחֵר אֵף הַעֲבָדְתִּנִּי, אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ  
הוא, בְּחַטָּאתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם אוֹתִי לְגִלּוֹת לְכָכֶל,  
כִּמְהָ שְׁכָתוֹב 'לְמַעַנְכֶם שְׁלַחְתִּי בָבֶלָה' (ישעיה מג  
יד). הוֹגַעְתִּנִּי בַּעֲוֹנוֹתַי, אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ  
הוא, עֲוֹנוֹתֵיכֶם עָשׂוּ אוֹתִי לְהִיּוֹת עוֹסֵק וְיוֹשֵׁב  
בְּכִי וּבְקִינּוֹת, כִּמְהָ שְׁכָתוֹב אֵיכָה יִשְׁכַּח כָּדָד.

דְּכָר אַחֵר אֵיכָה יִשְׁכַּח כָּדָד, בּוֹדֵד. כָּל הָעוֹלָם  
תִּמְהִים עָלֶיָּה, 'עַל מַה אֲבָדָה הָאָרֶץ נִצְתָה כַּמִּדְבָּר  
מִכָּלִי יוֹשֵׁב וַיֹּאמֶר ה' עַל עֲזָבְכֶם תּוֹרָתִי' (ירמיה ט).  
לְמַלְךְ שֶׁהָיָה אוֹהֵב אֶת בְּנוֹ, עָשָׂה לוֹ מוֹנִיָּק שֶׁל  
זָהָב וְתוֹלָה אוֹתוֹ בְּצוּאָרוֹ, לֹא עָשָׂה אֲלָא הַכְּעִיסוֹ,  
וְנָטַל אֲבִיו מִמֶּנּוּ אֶת הַמוֹנִיָּק וְעָשָׂה לוֹ כְּבָלִים  
וַיִּתְּנֵם בְּרַגְלָיו שֶׁל בְּנוֹ. כִּף עָשָׂה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ  
הוא אוֹתִיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה כְּמוֹנִיָּקִית, וַיִּתְּנֵם עַל  
צוּאָרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי לִוִּית חֵן הֵם  
לְרֹאשֶׁךָ וְעֲנָקִים לְגִגְרוֹתֶךָ' (משלי א ט), 'תִּתֵּן  
לְרֹאשֶׁךָ לִוִּית חֵן עֲטֹרַת תְּפָאֶרֶת תִּמְגְּנֶךָ' (שם ד ט),  
לֹא עָשׂוּ אֲלָא עֲזָבוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר עֲזָבוּ אֶת  
'תּוֹרָתִי וַיִּמָּאֲסוּ בָּהּ' (ירמיה ו יט) כְּתַב אוֹתִיּוֹתֵיהֶם  
פְּרַעְזִיּוֹת וְהִבִּיאָה עָלֵיהֶם, אֵיכָה יִשְׁכַּח כָּדָד.

יִלְדֶּתָּ לִּי' (יחזקאל טז כ), אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,  
לְעַבְדָּה זָרָה אֲתֶם מְקַרִּיבִים בָּנִים וְאֵינְכֶם יְגָעִים,  
וְכִי אֲתֶם יְגָעִים, כִּמְהָ שְׁכָתוֹב 'כִּי יִגְעֶתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל'.  
וּבְחִיף לֹא כַּבְדְּתִנִּי (ישעיה שם), אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ  
בְּרוּךְ הוּא, שְׂמָא הִטְרַחְתִּי עָלֵיכֶם שְׁתַּהֲיוּ מְבִיאִים  
לִי שְׁלָמִים, לָאוּ, כִּמְהָ שְׁכָתוֹב 'וְאִם זָבַח שְׁלָמִים  
קָרַבְנוּ' (ויקרא ג א) אִם מִבֶּקֶשׁ הוּא לְהִבִּיאַ שְׁלָמִים  
יָבִיא. לֹא הַעֲבָדְתִּיךָ בְּמִנְחָה לֹא הִטְרַחְתִּי עָלֵיכֶם  
שְׁתַּהֲיוּ מְבִיאִים לִי מִנְחָה, כִּמְהָ שְׁכָתוֹב 'וְנִפְשׁ כִּי  
תִקְרִיב קָרְבָן מִנְחָה לַה' סִלַּת יְהִיָּה קָרַבְנוּ' וְגו'.  
(ויקרא ב א). לֹא הוֹגַעְתִּיךָ בְּלִבּוֹנָה לֹא אֲמַרְתִּי לָכֶם  
שְׁתַּהֲיוּ מְבִיאִים קִנְטִירִים שֶׁל לִבּוֹנָה אֲלָא קִמְצָן,  
כִּמְהָ שְׁכָתוֹב 'וְקִמְצָן מֵלֵא קִמְצוּ' וְגו' (ויקרא ב ב).  
לֹא קִנִּיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנָה לֹא אֲמַרְתִּי לָכֶם שְׁתַּהֲיוּ  
מְבִיאִים קִנְטִירִים שֶׁל קִטְרֶת, אֲלָא פָּרֶס שְׁחִירִית  
וּפָרֶס עֲרֻבִית. בֹּא וּרְאֵה, פִּסְלוֹ שֶׁל מִיכָה הָיָה  
עוֹמֵד בְּמַעְרָבוֹ, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה עוֹמֵד בְּשִׁילָה,  
וְהָיָה מְקַרִּיב לִפְנֵי צִלְמוֹ שֶׁל מִיכָה קִטְרֶת בָּעֶתֶר,  
[כְּעִנְיָן] שֶׁנֶּאֱמַר 'וַעֲתֵר עֲנֵן הַקִּטְרֶת עָלָה' (יחזקאל  
ח יא), וּבְשִׁילָה הָיוּ מְקַרִּיבִים פָּרֶס שְׁחִירִית וּפָרֶס  
עֲרֻבִית, וְהָיוּ שְׁנֵי הָעֲשָׂנִים מִתְאַבְּכִין וְעוֹלִין  
לְשָׁמַיִם, כִּמְהָ שְׁכָתוֹב 'וַיִּתְאַבְּכוּ גֵאוֹת עֶשֶׂן'  
(ישעיה ט יז), וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר, לְאַיִזָּה  
נִקְבַּל לָזָה אוֹ לָזָה. אֵף הַעֲבָדְתִּנִּי בְּחַטָּאתֶךָ אָמַר  
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֵייתִי קוֹרָא 'לֹא כֵן עַבְדִּי  
מֹשֶׁה' (במדבר יב ז), וְכֵן 'וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדִּי' (תהלים

## מדרש זוטא - איכה

### פֿרשֶׁה א

תהא היא נותנת מס לאחרים. אָמר לוֹ רִישׁ לְקִישׁ, אַם בְּמַס הַכְּתוּב מְדַבֵּר, הָרִי הוֹרְגִין וּמְטוֹפּוּלִין מִמֶּנּוּ עַל עֵץ, וְיָמָּה תִּלְמִיד לֹאמַר הִיָּתָה לְמַס, אֲלֵא כִּינֹן שְׂרֹאִים אֶת הַדּוּמָה הָיָה מְכַשְׁכְּשִׁין וְנוֹפֵלִין, שְׂאִין לְמַס אֲלֵא פִּשְׁפֹּשׁ, שְׁנֹאֲמַר 'וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנִמְס' (שמות טז כא).

[נוסחא ב. אִין לֵה מִנְחָם מְכַל אוֹהֲבִיָּה. אָמְרוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם שְׁנִכְנְסוּ אוֹיְבִים לַעֲיִר וְהַחֲרִיבוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיָה חוּץ לִירוּשָׁלַיִם יְהוּדֵי אֶחָד חוֹרֵשׁ בְּמַחֲרֶשְׁתּוֹ, וְרָאָה שֶׁהַפָּרָה שֶׁהָיָה חוֹרֵשׁ בָּהּ הַפִּילָה אֶת עֲצָמָהּ לְאַרְצָן, וְלֹא הִיָּתָה רוֹצָה לְחַרֵּשׁ, אֲלֵא תָמִיד הִיָּתָה גֵּרָעָה [גְּנֻעָה], רָאָה אוֹתָהּ הָאִישׁ וְנִבְהַל מְאֹד, וְהָיָה מִכָּה אֶת הַפָּרָה כְּדִי שִׁתְּחַרֵּשׁ, וְלֹא הִיָּתָה רוֹצָה, אֲלֵא תָמִיד הִיָּתָה מִפְּלֵת עֲצָמָהּ לְאַרְצָן, וְהָיָה מִכָּה אוֹתָהּ תָמִיד, עַד שֶׁשָּׁמַע קוֹל אוֹמֵר מֶה לָּךְ לִפְרָה הִנֵּחַ אוֹתָהּ, שֶׁהָיָה צוֹעֶקֶת עַל חֲרָבֵן הַבַּיִת וְעַל מִקְדָּשׁ שֶׁנִּשְׁרַף הַיּוֹם. שָׁמַע הָאִישׁ, מִיָּד קָרַע אֶת בְּגָדָיו, וְתִלַּשׁ אֶת שְׁעָרוֹ וְצָעַק, וְנָתַן אָפֶר עַל רֹאשׁוֹ וּבָכָה וְאָמַר אוֹי נָא לִי, אוֹי נָא לִי. לְאַחַר שְׁתִּים אוֹ שְׁלֹשׁ שְׁעוֹת עָמְדָה הַפָּרָה עַל רִגְלֶיהָ וְרָקְדָה וְשִׁמְחָה, תָּמָה הָאִישׁ מְאֹד, שָׁמַע קוֹל אוֹמֵר טֵעוֹן וְחֹרֵשׁ כִּי בִשְׁעָה זֹאת נוֹלֵד מְשִׁיחַ, שָׁמַע הָאִישׁ רַחֲצָן פָּנָיו וְקָם וְשִׁמַּח הֵלֶךְ לְבֵיתוֹ, וְלָקַח רְצוּעוֹת אֲרָכוֹת שֶׁל מְשִׁי לְתִינוּקוֹת לְהַעֲצִיבָם בְּעִרְסָם, לְקַחֵם וְהִלֵּךְ לִירוּשָׁלַיִם, וּכְשָׁבָא לַעֲיִר לְקַחֵם וְנִתְּנָם עַל זְרוּעוֹתָיו, וְקָרָא בְּרַחוּב הָעִיר, מִי יִקְנֶה פָּרָה לְבָנוֹ אוֹ לְבֵיתוֹ, שֶׁמַּעֲבָה שְׂכֵנָת אִם מְשִׁיחַ, וְאָמְרָה לוֹ לָךְ לְבֵית פְּלוֹנִי, שֶׁהָרִי יִלְד יִלְד לָהּ, הֵלֶךְ וְנִכְנַס לְבֵית וְאָמַר לָהֶם קְנֶה לְבָנְךָ רְצוּעָה, אָמְרָה לוֹ לֹא אֶקְנֶה לוֹ, כִּי הוּא נוֹלֵד יוֹם שְׁנִתְּרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֲרוּר הַיּוֹם שֶׁהוּא נוֹלֵד בּוֹ, מִיָּד בָּא הָאִישׁ אֲצֵל הַיֵּלֶד וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְנָתַן לוֹ רְצוּעָה, וּבִקֵּשׁ הָאִם עָלָיו וְהִלֵּךְ לוֹ לְבֵיתוֹ, וּבִכָּל שָׁנָה וְשָׁנָה בָּא לִירוּשָׁלַיִם לְרֹאשׁוֹ. וְשֵׁם הַיֵּלֶד מִנְחָם בֶּן עֲמִיאל. שָׁנָה אַחַת בָּא לִירוּשָׁלַיִם וְנִכְנַס לְבֵית, מִיָּד הִרְמִיָּה אִם הַיֵּלֶד קוֹלָהּ, וְאָמְרָה אִין לֵה מִנְחָם שֶׁהָרִי נִגְנָה, וְהוּא

[א] **איכה ישבה בדד.** לָמָּה נִכְתְּבָה [קִינוּת] בֹּא"ב, [רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר] שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה, שְׁנֹאֲמַר 'וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ [אֶת] תּוֹרָתְךָ וְסוּר לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ בְּקִלְךָ' (דניאל ט יא). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר [מִפְּנֵי שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל כ"ב עֲבֻרוֹת, כְּנֶגֶד כ"ב אוֹתִיּוֹת שֶׁבַתְּוֹרָה. רַבִּי יְהוֹדָה אוֹמֵר] אִין לְשׁוֹן אִיכָּה אֲלֵא לְשׁוֹן תּוֹכְחָה, הֵדָּא הוּא דְכַתִּיב 'אִיכָּה הִיָּתָה לְזוֹנָה' (ישעיה א כא). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי, אִין לְשׁוֹן אִיכָּה אֲלֵא גִמְטְרִיָּא ל"ו, כְּנֶגֶד ל"ו כְּרֻתוֹת שְׁנִתְּחַבְּבוּ, מִזֵּין אִיכָּה.

[דָּרַשׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל] רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי וְכֵן דָּרַשׁ רַבִּי חֲנִינָא אֲחֵרִיו, **איכה ישבה בדד**, אָמַר יִרְמְיָה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם עִיר שֶׁשָּׁמַךְ וְשִׁבְחָךְ בְּתוֹכָהּ, וְרוּב עָמָה בְּתוֹכָהּ בְּשִׁלֵּשׁ רִגְלִים, תֵּשֵׁב בְּדָד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִירְמְיָה, יִרְמְיָה עַד שֶׁאַתָּה דוֹרֵשׁ אֶת שְׁלָהֶם, דָּרַשׁ אֶת שְׁלִי, 'אִיכָּה הִיָּתָה לְזוֹנָה' וְגו' (שם שם). **ירמיה אָמַר** 'כִּכּוֹ תִבְכֶּה בְּלִילָה', וְרוּחַ הַקָּדָשׁ אוֹמְרָת לוֹ 'וְהִנֵּה שָׁם הַנְּשִׁים מִבְּכוֹת אֶת הַתַּמּוּד' (יחזקאל ח יד). **ירמיה אָמַר** 'עֲלֵתָה יְהוּדָה מֵעֵנִי וּמִרַב עֲבָדָה' (איכה א' ג), וְרוּחַ הַקָּדָשׁ אוֹמְרָת 'וְתִגַּל [אֶת] עֲרֻתָּה' (יחזקאל כג יח). **ירמיה אָמַר** 'דִּרְכֵי צִיּוֹן אֲבָלוֹת' (איכה א' ד), וְרוּחַ הַקָּדָשׁ אוֹמְרָת 'עַל דִּרְכֵיכִים יִשְׁכַּת לָהֶם' (ירמיה ג ב). **ירמיה אָמַר** 'הָיָה צָרִיָּה לְרֹאשׁ' (איכה א' ה), וְרוּחַ הַקָּדָשׁ אוֹמְרָת 'וְאַתָּה לִמְדָת אוֹתָם [עַלִּיף] אֱלוֹפִים לְרֹאשׁ' (ירמיה יג כא). וְכֵן כָּל דָּבָר וְדָבָר.

[ה] **שְׁרָתִי בַמִּדְיָנוֹת.** עִיר שֶׁטְבָעָה יוֹצֵא מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפּוֹ. **הִיָּתָה לְמַס.** אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, וְדָאִי עִיר שֶׁכָּל עָמָה חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים, נִשְׁבֵּר לָבָם מִפְּנֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם, מִפְּנֵי שְׂאִין לְשׁוֹן לְמַס אֲלֵא לְשׁוֹן שְׂבִירָה, שְׁנֹאֲמַר 'וַיִּמַּס לְבַב הָעָם וַיְהִי לְמִים' (יהושע ז ה). דָּבָר אַחֵר **הִיָּתָה לְמַס**, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עִיר שֶׁכָּל אֲמוֹת הָעוֹלָם הָיוּ מַעֲלִין לָהּ מַס,

כלם לירושלים ונבלעו החומות, הָדָא הוּא דְּכְתִיב 'הִיָּה ה' כְּאוֹיֵב בִּלְעַי יִשְׂרָאֵל' וגו' (שם ב ה), ונכנסו להיכל ובקשו לשפרו, עד שקרא הקדוש ברוך הוא לגבריאל ומיכאל ואמר להם מי חביב עליכם וכו'.

אמר לו הקדוש ברוך הוא לירמיהו, לך והנבא על ישראל, והיה משיב לפני הקדוש ברוך הוא 'לא ידעתי דבר כי נער אנכי' (ירמיה א ו), לפי שאינו רוצה להתנבאות עליהם נבואה קשה, עד שאמר לו 'בטרים אצרך בבטן ידעתיך ובטרים תצא מרחם הקדושתך נביא לגוים נתתיך' (שם א ה), מיד קבל עליו נבואה, והיה סבור ירמיה שאינו אלא אל הגוים, כיון שקבל עליו ירמיה, מיד אמר לו הקדוש ברוך הוא 'קח את כוס היין החמה' וגו' (שם כה טו). מיד נטלו ירמיה שנגאמר 'ואקח את הכוס מיד ה' (שם שם יז), והיה סבור שאינו משקה אלא הגוים, וכך אמר לו הקדוש ברוך הוא, צא ולמד מדרך ארץ, כלום משקים אלא למי שמסב בראש, ראה מי מסב בראש כל מדינות והשקה תחלה ירושלים שהיא מסבה בראש כל המדינות. משל למה הדבר דומה, לסוטה שנכנסה לעזרה לשנות מי סוטה, בא כהן להשקותה, והיה מסתכל והיא אמו, מיד נתביש וחזר לאחוריו, והיה צועק ובוכה על אמו. כך ירמיה כשאמר לו הקדוש ברוך הוא השקה את ירושלים, היה צועק ובוכה, אמר לפניו, רבוננו של עולם לא כך אמרת לי 'נביא לגוים נתתיך' (שם א ה), עכשו תחלת נבואתי באמה שלי, 'פתחני ה' ואפת חזקתני ותוכל' (שם כ ז), אמר לו הקדוש ברוך הוא, כבר קבלת ואי אתה יכול להחזיר, מיד נטלו מידו ושתת אותו כלו, ולא עוד אלא שמצצה את חרסיה, שנגאמר 'ונשתית אותה ומצית ואת חרשיה תגרמי' (יחזקאל כג לד).

וכיון שראה ירמיה שנתתם גזר דינה של ירושלים, מיד היה צועק ונטל קינה איכה ישיבה בדרך, באותה שעה אמר לו הקדוש ברוך הוא מה אתה עומד, מיד פתח ואמר 'פה אמר ה' התבוננו וקראו למקוננות ותבאנה וגו' ותמהרנה ותשאנה

שכתוב אין לה מנחם מפל אוהביה. דבר אחר אין לה מנחם. אלו נביאי השקר שנתנבאו לישראל ולא הניחו לחזור בתשובה. (עי' איכה רבה פרשה א נ"א)

[ז] כל רעיה בגדו בה. זה מיכאל וגבריאל שהיו מלמדים עליה זכות, אמר להם הקדוש ברוך הוא, מי חביב עליכם. אמרו לו [ישראל ואחר ישראל] מי חביב עליכם, אמרו לו בית המקדש, אמר להם נשבע אני בשמי הגדול שאתם בעצמכם מציתים בו את האור, מיד נטלו מיכאל וגבריאל שני לפידי אש והציתו אש בהיכל ה', והיה המקדש קורא קינה על עצמו, שנגאמר 'ממרום שלח אש בעצמותי וידדנה' (איכה א יג), וכתוב 'מגיד מראשית אחרית' (ישעיה מו י).

כשבא אותו רשע עם המלכים לירושלים דמו ללכדו בזמן מועט, והקדוש ברוך הוא היה מחזק את אנשי ירושלים עד בשנה השלישית אולי יחזרו בתשובה, והיו גבורים בירושלים עד אין חקר, והיו נלחמים עם הפשדים ומפילים בהם חללים הרבה, והיה שם גבור אחד ושמו אביקא בן נבטרי, כשהיו אנשי החיל מקלעים באבנים גדולות להפיל החומה, היה מקבלם בידו ומשליכן על בני החיל והורג מהם הרבה, עד שהתחיל לקבל האבנים ברגלו והיה מחזירן לחיל, וגרם העון ובאת הרוח והפילתו מן החומה ונבקע ומת, באותה שעה נבקעה ירושלים ונכנסו הפשדים.

מה עשה חנמאל דוד ירמיהו, השביע מלאכי השרת בשם והורידם מזינים בכלי זין על האמות, כיון שראו הפשדים בן, ברחו מפני אימתו, עד ששנה להם הקדוש ברוך הוא את שמותם והעלם לרקיע, ובקש חנמאל להורידן ולא יכול, לפי ששנה הקדוש ברוך הוא שמותם, מה עשה, השביע את שור העולם בשם, והגביה את ירושלים ותלאה באויר, עד שבעט (כו) [בה] הקדוש ברוך הוא מן השמים ונפלה, הָדָא הוּא דְּכְתִיב 'השליך משמים ארץ' וגו' (איכה ב, א), וכתוב 'גת דרך ה' לבתולת' וגו' (שם א טו), ונכנסו

[י] אָמרו, מַעֲשֵׂה בְּאִישׁ אֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ אֲרֻבָּעָה בָּנִים, אָמַר לֹא־שָׂתוּ יֵשׁ לָנוּ כְּלוּם בְּבֵית, אָמְרָה לוֹ יֵשׁ לָנוּ כֹּף מְלֵא קֶמַח, אָמַר לָהּ בְּשָׂלִי אוֹתוֹ וְנֹאכַל אוֹתוֹ, וּבִשְׁלָתוֹ בִּקְדֻרָה נִתְּנָה טֶפֶח מִן הַקְּדֻרָה, בָּא בָנוּ הַגְּדוֹל לִגְרֹף אוֹתוֹ הַטֶּפֶח, דִּחְפוּ וְאָמַר לוֹ אַל תִּגְזֹל אֶת אַחִיד, וְלֹא הִסְפִּיקוּ לְאַכֹּל עַד שֶׁבָּאוּ כַּשְׂדִּים לְמַלְחָמָה עֲלֵיהֶם וְשָׁבוּ אוֹתָם וְהָרְגוּ אֶת כָּלָם, הִלֵּךְ אֲבִיהֶם וּמָצָא אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּמִקְוָמוֹ, נָטַל אֶצְבָּעוֹ שֶׁל בָּנוּ הַגְּדוֹל וְהַנִּיחָה בְּתוֹךְ עֵינָיו, אָמַר לוֹ אֶצְבָּעֶךָ שֶׁלֹּא הִנְחִיתִי לִגְרֹף אֶת הַטֶּפֶח, הִיא תִטֹּל אֶת עֵינִי.

[יא] אָמרו, מַעֲשֵׂה בְּאִשָּׁה אֶחָת שֶׁהָיָה לָהּ שְׁלֹשָׁה בָּנִים, וְהִלְכוּ שְׁנֵי בָנֶיהָ לְמַלְחָמָה, נָטְלָה אֶת בְּנָה שֶׁהָיָה מְנִיקָה וּבִשְׁלָתוֹ בִּקְדֻרָה, כִּשְׁהֵם אוֹכְלִים הִפִּירוּ יְדֵי אַחֵיהֶם, עָלוּ לִגַּג וְנִפְלוּ וּמָתוּ, וְעֲלִיהֶם מְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ 'טוֹבִים הָיוּ חֲלָלִי תָרַב מִחֲלָלִי רָעַב' (איכה ד ט), וְהִיטָה יְרוּשָׁלַם צוֹעֶקֶת וְאוֹמֶרֶת 'אֲלֵלִי לִי כִי הִיטָה כְּאִסְפִּי קִיץ כַּעֲלֹלַת בְּצִיר אֵין אֲשָׁכּוּל לְאַכּוֹל' (מיכה ז א), אָמְרָה, קוֹצֵר מְנִיחַ סְפִיחִים וְהַבּוֹצֵר מְנִיחַ עוֹלָלוֹת, אָבֵל אֲנִי לֹא נִשְׁתַּיֵּר כְּלוּם, נִמְסַרְתִּי בְּיַד נְבוּכַדְנֶצַּר כְּרַחֵל בְּיַד אַרִי, וְכַגְדִּי בְּיַד הַטֶּבַח.

[יב] אָמרו, שְׁתֵּי נָשִׁים הָיוּ בִירוּשָׁלַם וְהָיוּ יַפִּיפִיּוֹת בְּיוֹתֵר, תִּפְשׁוּם כַּשְׂדִּים וְהִלְכוּ אֶצְלָם מֵאָה וְחֲמִשִּׁים אִישׁ, עַד שֶׁמָּתוּ מִתּוֹךְ הַבְּעִילָה, וְהָיוּ צוֹעֶקֶת וְאוֹמֶרֶת אִיהָ רַחֲמֶיךָ ה' שֶׁבְּרֵאתָ בָהֶם עוֹלָמָךְ, וּכְשֶׁמָּתוּ הָיָה יִרְמְיָהוּ מְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם 'נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנוּ בְּתֵלַת בְּעָרֵי יְהוּדָה' (איכה ה יא), וְהָיוּ הַכַּשְׂדִּים בּוֹעֲלִים אֶת הַבְּתוּלוֹת עַד שֶׁהִלֵּךְ דָם הַבְּעִילָה כְּמִין גֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּתוּלָתֶיהָ נִוּגוֹת' (איכה א ד), אַל תִּקְרָא נִוּגוֹת אֱלָא מִן גֵּת, 'גֵּת דֶּרֶךְ ה' לְבְתוּלַת בֵּת יְהוּדָה' (שם שם טו) אַל תִּקְרָא לְבְתוּלַת אֱלָא לְבַעוּלָה.

[יג] אָמרו, מַעֲשֵׂה בְּשָׁבָעִים בְּתוּלוֹת שֶׁנִּשְׁבָּו, וְהוֹשִׁיבָן בְּסִפְיָהּ לְהִלֵּךְ וְלִהְיוֹשִׁיבָן בַּקְּבוּת, וְהָיוּ אוֹתָן הַבְּתוּלוֹת אוֹמֶרֶת זֹל לְזוֹ, בּוֹאוּ וּנְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֵל יַחֲלִינוּנוּ גּוֹיִם עֲרִלִים,

עֲלִינוּ נָהִי וְתִרְדְּנָה עֵינֵינוּ דְּמַעָה' (ירמיה ט), לוֹמַר לָךְ כָּל זְמַן שִׁישְׁרָאֵל שְׂרוּיִם בְּצַעַר, אַף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂרוּי עִמָּהֶם בְּצַעַר, שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר' (ישעיה סג ט). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קָרָא אָבֵל עַל כָּל מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲלֵבִישׁ שָׁמַיִם קְדֻרוֹת וְשָׁק אֲשִׁים כְּסוּתָם' (שם נ ג), וּכְתִיב 'וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים צָבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָכִי וּלְמִסְפַּד וּלְקִרְחָה' (שם כב יב).

אָמַר יִרְמְיָה לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִי פוֹתֵחַ עַל יִשְׂרָאֵל קִינָה, אַתָּה אוֹ מִלֵּאכֵי הַשָּׁרֵת, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי פוֹתֵחַ תַּחֲלָה, מִיָּד פֹּתַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא 'אֲהֵלִי שָׂדֵד וְכָל מִיתְרֵי נִתְּקוּ בְּנֵי יִצְאָנִי וְאִינָם אֵין נֹטָה עוֹד אֲהֵלִי וּמְקִים יִרְעוּתִי' (ירמיה י כ), וּמִלֵּאכֵי הַשָּׁרֵת עוֹנִין אַחֲרָיו 'הֵן אֲרָאֵם צָעָקוֹ חוּצָה מִלֵּאכֵי שְׁלוֹם מֵר יִבְכִּיּוּ' (ישעיה לג ז), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִכְנְסוּ מִלֵּאכֵי הַשָּׁרֵת לְנַחֲמוֹ, וְלֹא רָצָה לְקַבֵּל תַּנְחוּמֵינִי, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב 'עַל כֵּן אֲמַרְתִּי שְׁעוֹ מִנִּי אֲמַרְרָ בְּכִכִּי אַל תֵּאֲצִיזוּ לְנַחֲמֵנִי עַל שׂוֹד בֵּת עַמִּי' (שם כב ד). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר חֲנַנְיָא, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְחָרְבָה יְרוּשָׁלַם, אֵין שְׂמִיחָה לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַד שֶׁיִּבְנֶה אֶת יְרוּשָׁלַם וְיַחֲזֹר אֶת יִשְׂרָאֵל לְתוֹכָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַם וְשִׁשְׁתִּי בְּעַמִּי וְלֹא יִשְׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל כִּכִּי וְקוֹל זַעֲקָה' (ישעיה סה יט) אָמֵן וְכֵן יִהְיֶה רְצוֹן.

[ח] גִּלְתָהּ יְהוּדָה מַעוֹנִי וּמִרְבַּע עֲבוּדָה. [אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר] מִשָּׁל לְמַלְךְ שֶׁכָּעַס עַל בָּנוּ, וּמִסְרוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, וְהָיָה הָעַבֵד מְדַעְזֵעַ מִן כֵּן הַמֶּלֶךְ, עַד שֶׁכִּפַּת הַמֶּלֶךְ יָדָיו לְאַחֲרָיו. אַף כֹּף אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְנְבוּכַדְנֶצַּר עֲלֵה לִירוּשָׁלַם, וְהָיָה מִתְּיָרָא, עַד שֶׁכִּפַּת יָד מִיכָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'הַשִּׁיב אַחֲרֵי יָמֵינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב' (איכה ג ג). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כִּשְׁבָּרָאֲתִי אֶת עוֹלָמִי לֹא הָיָה לִפְנֵי לֹא עָמִילָה וְלֹא יִגִּיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'הֲלֹא יִדְעָתָם אִם לֹא שְׁמַעְתָּ אֱלֹהִי עוֹלָם ה' בּוֹרָא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגַע אֵין חָקֵר לְתִבְּוֹנָתוֹ' (ישעיה מ כח), וּלְמַעֲשֵׂיכֶם הִרְעִים הָיָה לִי עָמִילָה וְיִגִּיעָה כְּדִי שִׁיעֲלוּ עֲלֵיכֶם מְלָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַף הָעֲבָדְתָנִי בַחֲטָאתְךָ הוֹגַעְתָנִי בְּעוֹנֵתֶיךָ' (שם מג כד).

מה עשו, עליו לגג הספינה ונפלו לים וטבעו עצמם בים.

[יז] דבר אחר 'נחמו נחמו עמי'. אמר הקדוש ברוך הוא לנביאים לכו נחמו את ירושלים, כיון שבאו אצלה אמרה, כבר אָזְנִי מלאין מן התוכחות שהוכחתם אותי, ואתם באים לנחמני, מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמיה ח כג), וירמיה מקונן ברוח הקדש ואומר 'בכו תבכה בלילה', מי בכה, ישראל בכה. ויש אומרים ירמיה בכה. אמר רבי אחא כיון שחרבה ציון וירושלים ובית המקדש וגלו ישראל וצאו בקולרין והיו ישראל מבקשים לבכות, ולא הניחום הפשדים, אלא היו רודפים ומפכים אותם על צואריהם, שנאמר 'על צוארינו נרדפנו גענו ולא הונח לנו' (איכה ה ה), שלא היו מניחים אותם לבכות, כיון שיצא יום ראשון נפנו אלו לאכילה ולשתיה, ואלו נפנו לבכות, שכן נבחר אדם צוה על ירמיה 'קחנו וענינו שים עליו ואל תעש לו מאומה רע' (ירמיה לט יב), אמרו ישראל לירמיה, נעשה תנאי בינינו, עד שאתה נתון ברוחה הוי בוכה ביום ואנו בוכים בלילה, וכן עשו, ירמיה היה בוכה ביום, ואומר 'ארור היום אשר ילדתי בו יום אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך, ארור האיש אשר בשר את אבי לאמר ילד לך בן זכר שמח שמחה' (ירמיה כ), וישראל בוכים בלילה, שנאמר 'בכו תבכה בלילה', אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אתם בוכים בלילה, וירמיה בוכה ביום, ואני בוכה ביום ובלילה, שנאמר 'ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי' (ירמיה ח כג).

[יח] דבר אחר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (שם שם) מה פתיב למעלה מן הענין, 'על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני' (שם שם כא), הקדוש ברוך הוא אמר 'פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי' (איכה ג מח), אלו לא שהכתוב מדבר, היה הלשון האומר חזק לחתכו אברים אברים, אלא קדמו ראשונים, שנאמר 'קדמונים אחזו שער' (איוב יח כ), כתוב שער תלוייה. משל לבן מלך שבקש להגביה אבן, כיון

שבא להגביה אותה, נפלה עליו ושברתי, שמע המלך שנשבר בנו התחיל לומר נשברתי, אמרו לו בני פלטין, בנך נשבר ואתה אומר נשברתי. כך אמר הקדוש ברוך הוא, כביכול 'על שבר בת עמי השברתי', מהו 'קדרתי שמה החזקתני', משל לחכם שלא ראה אבל מימיו, היה לו בן אחד ומת, קרא לכל תלמידיו, אמר להם בבקשה מכס הראו לי היאך אכלים מתאכלים, אמרו אבל קורע בגדיו, אמר להם אף אני קורע. אמרו לו אבל יושב ודומם לעצמו ומראה פנים, אמר להם אף אני יושב כן. אמרו לו אבל כופה מטהו, אמר להם אף אני כופה מטהי. אמרו לו אבל לובש שחורים, אמר להם אף אני לובש שחורים. אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה, אמר להם אף אני אבכה ביום ובלילה.

החכם זה האלהים, שנאמר 'ה' בחקמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה' (משלי ג יט), כיון שחרבה ירושלים וציון ובית המקדש, ועברו על ישראל כל אותן הצרות שנאמר 'אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי' (ירמיה טו ב), קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, אמר להם הראו לי היאך בני אדם מתאכלים, אמרו לו אבל קורע את בגדיו, אמר להם אף אני קורע, שנאמר 'עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו אשר צוה מימי קדם' (איכה ב יז). אמרו לו האבל יושב לעצמו ומראה פנים, אמר להם אף אני אשב כן, שנאמר 'ישב בדר וידם כי נטל עליו' (איכה ג כח). אמרו לו האבל כופה מטהו, אמר להם אף אני עושה כן, 'חזה הוית עד די כרסון רמיו' (דניאל ז ט). אמרו לו האבל מכבה פנסין, אמר להם אף אני עושה כן, שנאמר 'ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם ראיתי ההרים והנה רעשים וכל הגבעות התקלקלו' (ירמיה ד) וכתוב 'ראיתי והנה אין האדם' (שם), ואין אדם אלא ישראל, שנאמר 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם' (יחזקאל לד לא). אמרו לו האבל לובש שחורים, אמר להם אף אני לובש שחורים, שנאמר 'אלביש שממים קדרות ושק אשים כסותם' (ישעיה ג). אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה, [אמר להם] אף אני בוכה ביום

ובלילה, שנאמר 'ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי' (ירמיה ח כג). מי בוכה, בכיכול הקדוש ברוך הוא, דומה לחכם שהיו לו שני בנים, משכים ומוליקים לבית הספר, מעריב ומוליקים לבית המשתה, אחר ימים מתו לו שניהם, והיה משכים והולך לבית הספר ובוכה, מעריב והולך לבית המשתה ובוכה. כך כשחרכה ציון וירושלים, היה הקדוש ברוך הוא משכים והולך לציון ומבקש אדם מישראל שמה, ולא היה מוצא שם בריה, ומעריב והולך לירושלים ומבקש אדם מישראל שמה, ולא היה מוצא שם בריה, לכן נאמר 'ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי'.

[יט] דבר אחר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה (ירמיה ח כג) מהו 'מי יתן ראשי מים', אמר הקדוש ברוך הוא, [הלוא] הנחתי עולמי תהו ובהו כשם שהיה שנאמר 'ורוח אלהים מרחפת על פני המים' (בראשית א ב), ואין ראשי שנאמר כאן אלא ברייתו של עולם, שנאמר 'בראשית ברא אלהים' (שם שם א).

דבר אחר מי יתן ראשי מים, אמר הקדוש ברוך הוא, הלואי לא ירדתי להר סיני ונתתי להם תורה שיעברו עליה ויענשו בה, ואין ראשי אלא תורה, שנאמר 'ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאד' (משלי ח כב). בוא וראה, משה מקלסם במי יתן, שנאמר 'מי יתן והיה לבכם זה להם' (דברים ח כו), וירמיה אמר 'מי יתן ראשי מים' (ירמיה ח כג), הוא שאמר דניאל 'והוא מהשנא עדניא וזמניא' (דניאל ב כא).

וכשיצאו ממצרים אמר משה 'ויושע ה' ביום ההוא את ישראל' (שמות יד ל), וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'נתנני ה' בידי לא אוכל קום' (איכה א יד). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה 'היתה יהודה לקדשו ישראל ממלכותיו' (תהלים קיד ב), וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'סורו טמא קראו למו סורו סורו' וגו' (איכה ד טו). כשיצא ישראל ממצרים אמר משה 'היום ראה וינס היידין יסב לאחור' (תהלים קיד ג), וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'על

נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו' (תהלים קלז א). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה 'ההרים רקדו כאילים' (תהלים קיד ד), וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'ראיתי ההרים והנה רועשים' (ירמיה ד כד). [כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה 'זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר' (דברים ב ז), וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'עוללים שאלו להם פרש אין להם' (איכה ד ד)]. כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה 'ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו' (דברים א לא), וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'השליך משמים ארץ תפארת ישראל' (איכה ב א). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים' וגו' (דברים ד ד), וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'דבק לשון יונק אל חכו בצמא' (איכה ד ד). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה 'וענן ה' עליהם יומם' (במדבר י לד), [וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'סכותה בענן לך מעבור תפלח' (איכה ג מד), כשיצאו ישראל ממצרים בשירה יצאו, שנאמר 'אז ישיר משה ובני ישראל את השירה' (שמות טו א)], וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה 'כחו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה' (איכה א ב).

[כח] עתיד הקדוש ברוך הוא להפך תשעה באב לשמחה, שנאמר 'זה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים' (זכריה ח יט), ולכנות את ירושלים הוא בעצמו, וילקבץ גליות ישראל לתוכה, שנאמר 'בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס' (תהלים קמז ב). אמר רבי יוחנן, כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר 'שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה מושב כל המתאבלים עליה' (ישעיה סו י), וכל אשר אינו מתאבל עליה, אינו רואה בשמחתה.

סליק מדרש מגלת איכה

## תנא דבי אליהו רבה

### פרשה כח

מיתרים, כף ישראל אי אפשר (לו) [להם] להתקנים בלא תלמידי חכמים, שנאמר וכל מיתרי נתקו, אל תקרי (ניתקו) כל מיתרי, אלא כל (מיתרי) [מתירי] נתקו, אלו חכמים שבישראל שמתירין את המתר ואוסרין להן את האסור, והוין להן לישראל כמיתרי עולם, לכך נאמר 'כל מיתרי נתקו'.

**בני יצאני ואינם** (ירמיה י'), אף על פי שגלו ישראל לבין אמות העולם ועסוקין בתורה הוי (אומר) כאלו לא גלו. דבר אחר **בני יצאני ואינם**, הואיל וגלו ישראל לבין אמות העולם, לא היתה בדעתו של הקדוש ברוך הוא להחזירם למקומם, עד שעמדה רחל בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא, אמרה לפניו, רבוננו של עולם, הזכר לו שלא הקפדתי על צרה שלי, ולא עוד אלא שעבד בי בעלי שבע שנים, ובשעת פניסתי לחפה החליפו את לאה אחותי, ולא הייתי מדברת עם יעקב, כדי שלא יפיר בין קולי לבין קול אחותי, והלא דברים קל וחמר, ומה אני בשך ודם לא הקפדתי על צרה שלי, אתה תקפיד על צרה של עבודה זרה, שנאמר בהן, 'ענינים להם ולא יראו אוננים להם ולא ישמעו' (תהלים קטו), מיד נתגלגלו רחמיו, ונשבע לה לרחל שייחזרו במקומם, שנאמר 'זה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרוירם רחל מבכה על בניה' וגו' (ירמיה לא יד), אל תקרי רחל מבכה על בניה, אלא רוח אל מבכה על בניה, 'מאנה להנחם על בניה פי איננו, זה אמר ה' מנעי קולך מבכי (וגרונך) וגו' ויש תקנה לאחריה נאם ה' (שם טו).

דבר אחר, **בני יצאני ואינם**, אינם, אין המועדות כתקונם, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבון העולמים, כשהייתי על אדמתי הייתי עושה יום אחד והוא כתקוננו, עכשו הרי אני [עושה] יום אחד ושנים (ושלשה) ואין אחד כתקוננו, רבון העולמים, מי גרם שאבוא לידי מדה זו, (שנאמר) 'בני אמי נחרו בי' (שה"ש א ו), אל

מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וגו', נתנו את נבלת עבדיך וגו' (תהלים עט א' וב'), ברוך המקום ברוך הוא שזוכר את ירושלים בכל שעה ושעה, ואין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא משוא פנים, וכן הוא מפרש בקבלה על ידי דוד מלך ישראל, 'נורא אלהים ממקדשיך' (שם סח לו), מה תלמוד לומר 'נורא אלהים ממקדשיך', אמרו, בשעה שהעמיד משה את המשכן היו כל אמות העולם מודעזין ומתיראין מלפני הקדוש ברוך הוא, אמרו, הללו נעשה להם במצרים, 'נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף' (שם קו כב), עשה להן הקדוש ברוך הוא דין (מצרים) [ממצרים] ומבכוריהם, אדם הנוגע בהן על אחת כמה וכמה, שנאמר 'כי כל הנוגע בכם' וגו' (זכריה ב' יב), כביכול אין ישראל דומין לפני הקדוש ברוך הוא אלא לאדם שאין לו אלא עין אחת, לכך נאמר 'כל הנוגע בכם נוגע' וגו'.

וכן הוא מפרש בקבלה על ידי ירמיה הנביא, 'אחלי שדך וכל מיתרי נתקו' וגו' (ירמיה יב), אחלי שדך, כביכול חס ושלום, אין בו בהקדוש ברוך הוא כח להציל, אמר הקדוש ברוך הוא, באו שודדים הללו ושדדו את עירי ואת ביתי ואת היכלי, אלו הן שודדים שאמר הכתוב, הוי אומר שרי מלך בבל, שנאמר 'ויבאו שרי מלך בבל וישבו בשער התנף' (שם לט ג), דבר אחר **אחלי שדך**, אין אהל אלא מקום שכינה, שנאמר 'וימשה יקח את האהל ונטה לו' וגו' (שמות לג ז). דבר אחר **אחלי שדך**, אין אהל אלא בית המקדש, שנאמר 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שם כה ח). דבר אחר **אחלי שדך**, [פתאום שדדו] אחלי (ירמיה ד כ), אלו בתי מדרשות, שנאמר 'וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת בתי ירושלים ואת הבית הגדול שרף באש' (מ"ב כה ט, ירמיה נב יב). דבר אחר **אחלי שדך**, מה אהל זה אי אפשר לו להתקנים (אלא) [בלא] יתדות בלא



תקרי בני אמי נחרו בי, אלא בני אמה שלי נחרו בי (וגו'), ואלו הן בני אמה שלי, כגון חנניה בן עזור ואחאב בן קוליה וצדקניה בן מעשיה שנתנבאו עלי שקר, לכך נאמר, 'בני אמי נחרו בי'.

פעם אחת נכנס רבי צדוק לבית המקדש, וראה את בית המקדש חרב, אמר, אבי שבשמים, החרבתה את עירך ושרפת את היכלך וישבתה ושלחתה (ושקדתה) [ושקטתה], מיד נתנמנם רבי צדוק, וראה את הקדוש ברוך הוא שעומד בהספד, ומלאכי שרת מספידין אחריו, ואומר, הוי אמה ירושלים.

שוב פעם אחת נכנס רבי נתן לבית המקדש, ומצא בית המקדש חרב וכתל אחד עומד, אמר, מה טיבו של כתל זה, אמר אחד, אני אראה, נטל טבעת (החיא) ונעצה בכתל, והיתה הטבעת היא הולכת ונאחזת, עד שראה [את] הקדוש ברוך הוא שהוא שוחה וזוקף ועומד ומללל, שוחה וזוקף ועומד ומללל, שנאמר 'הילל ברוך כי נפל ארז' (זכריה יא ב), ואין רוש אלא הקדוש ברוך הוא, שיתברך שמו של הקדוש ברוך הוא לעולם ולעלמי עולמים שנקרא ראש, שנאמר 'ויעבר מלכם לפניהם ויה' בראשם' (מכה ב יג). 'אשר אדירים שדוד' (זכריה שם יא), אלו אדיריהם של ישראל ששדרם שונא.

שנאמר על נהרות ככל וגו' (תהלים קלז א), שם ישבנו ויכנינו לא נאמר כן, אלא שם ישבנו גם כנינו, מלמד שבכו ושתקו וחרו ויכו, מה תלמוד לומר בנכרנו את ציון (שם), אלא כיון שזכרו את ציון כבו געיה אחת ויכו, לכך נאמר 'בנכרנו את ציון'.

על ערבים בתוכה וגו' כי שם שאלונו שובינו וגו', מלמד שהטילו בהם פשדיים תילין תילין של הרוגים ואמרו, שירו לנו משיח ציון, אמרו להן, שוטי עולם, אלו שרנו לא גלינו מארצנו. משלו משל, למה הדבר דומה, לבת מלך שנשאת לבן מלך, אמר לה, מזגי לי את הכוס אם

לאו הריני מגרשיך, לא מזגה לו וגרשה, לסוף שגרשה הלכה ונשאת למכה שחין אחד, אמר לה, מזגי לי את הכוס, אמרה לו, שוטה שבעולם, אני כל עצמי לא נתגרשתי אלא שלא מזגתי את הכוס, אתה שאינך אלא כ אחד מעבדי עבדי, אתה אומר לי, מזגי לי את הכוס. כך ישאל, אמרו להן פשדיים, שירו לנו משיח ציון, אמרו להן, שוטי עולם, איך נשיר את שיר ה' וגו', על אותה [שעה] הוא אומר, 'התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה' (ישעיה מט טו). אם אשכח ירושלים תשכח ימיני, תורה שנתתי בימי, שנאמר 'מימינו' אש דת למו' (דברים לג ב). תדבק לשוני לחכי, מדה כנגד מדה, הם אמרו, 'דבק לשון יונק אל חכו בצמא' (איכה ד ד), והוא אומר, 'תדבק לשוני'.

באותה שעה בקש להחריב את כל העולם כולו, ולא כל העולם כולו בלבד, אלא אף פסא הכבוד בקש להפכו באותה שעה, שנאמר 'אל תנאץ למען שמך ואל תנבל פסא כבודך' (ירמיה יד כא), ולמען שמך אל תנאץ ואל תנבל פסא. באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, אביא שמים וארץ ואטפחם זה בזה ואחריב את כל העולם כולו מפניהם, שנאמר 'גם אני אפה כפי אל פפי והנחתי חמתי בם והנחמתי' (יחזקאל ה יג). באותה שעה נטל וכוונתו צר עצה בלבו ואמר, יודע אני שאמה זו (שקובה) [קרוכה] לתשובה, ונד אלהיהם פשוטה לעושה תשובה, שמא יעשו תשובה ויקבלם, ונמצא מביש (אותו) [אותי], מיד העמיד עליהם משמרות, והיו מקדימין עליהן בלילה, שנאמר 'קלים היו רדפינו' וגו' (איכה ד יט), לכך נאמר 'אחלי שדד' וגו'. בכיכול אין בית המקדש נבנה בידי אדם אלא בידו בלבד, שנאמר 'מקדש ה' כוננו ידך' (שמות טו יז), ואומר 'נורא אלהים ממקדשיך' (תהלים סח לו).

דבר אחר, מזמור לאסף, הנה רבי יוסי הגלילי אומר, משלו משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיה צריך לצאת למדינת הים, והיה מבקש למסר את בנו לידי אפיטרופוס הרע, אמרו לפניו אוהביו ומשחתיו, אדוני המלך, אל

רבי אליעזר הגדול אומר, **מזמור לאסף באו גוים וגו'**, בא אדריאנוס קיסר ותפס אלכסנדריא של מצרים, שהיו בה מאה ועשרים רבוא בני אדם, פתה אותן בדברים ואמר להן, צאו ועמדו בבקעת ידים שלא תהא אמה זו שולטת בכם, יצאו ועמדו בבקעת ידים, והעמיד עליהן חמשים אלף אחוזי חרב מאחריהם, והרגום עד שלא נשתיר מהם אחד, שנאמר **שפכו דמם פמים וגו'** (תהלים שם). אמרו חכמים, שלשה נחלי דם היו מושכין ויוצאין מבקעת ידים והולכין לים הגדול, שערו חכמים מימי ים גדול, ונמצא שלשה חלקים דם ואחד מים, ויש אומרים שבע שנים בצרו אמות העולם את כרמיהן מדמן של ישראל.

רבי אליעזר אומר, **מזמור לאסף**, באתה מלכות רומי והרגה את בית תר, באותה שעה הרגו בו ארבע רבוא בני אדם, עד שהיה הדם יוצא מן הפתחים ומן הצנורות, עד שהיתה בית תר באותה שעה כימות הגשמים. אמרו, שלש מאות קפות של תפלים מצאו בבית תר, כל אחת ואחת מחזקת שלש סאין, כשאתה בא לירי חשבון, את מוצא תשע מאות סאין של תפלין.

וחכמים אומרים, **מזמור לאסף**, בא אדריאנוס קיסר ותפש אשה אלמנה וישמה מרים בת תנחום] ושבעה בניה... (עי' איכה רבה פרשה א ג)

וכשחפשו את רבן שמעון ואת רבי ישמעאל להרג, היה רבן שמעון בוכה ואמר, מפני מה אנו נהרגין כעוברי עברה וכמחללי שבתות, וכנבלות וכטרפות וכשקצים ורמסים תהא מיתתנו, אמר לו רבי ישמעאל, רבי, אני אהיה אדון לפניך, פועמים ישבנו לשפט את הדין ולא שפטנוהו באמת, ובאו עדי שקר והעידו בפנינו, והן נתחייבו מיתה. ואנו נכנסנו לבית המרחץ ונפגינו לאכילה ושתייה, ובאו תומים ואלמנות לתבע פרנסתן, ואמר להן שמש, אין השעה פנויה. בוא ורא, כמה גדול ענשו של דבר, [שנאמר] 'כל אלמנה ויתום וגו' אם ענה תענה וגו' וחרה אפי' וגו' (שמות כב). בשעה שהיו נהרגין היו מכבדין

תמסר את בנה ביד אפיטרופוס הרע, עבר המלך על דברי אלהיו ומשחתיו, ומסר את בנו ליד אפיטרופוס הרע, מה עשה, עמד והחריב את עירו ושרף את ביתו באש והרג את בנו בחרב, לימים בא המלך, כיון שראה את עירו שחרבה ושממה, את ביתו שרוף באש ואת בנו הרוג בחרב, היה מתלש בשערו ובזקנו ובוכה בכיה גדולה, אמר, אי לי מה (הועלה) [נזאלתי] ומה (הסתכלתי) [הספלתי] בעולמי, שמסרתי את בני ליד אפיטרופוס הרע. אף כך הקדוש ברוך הוא, אמרו לפניו נביאים, רבוננו של עולם, אל תתן נחלתך ועמך ביד גוים, אל תמסר את בניך ביד נבוכדנצר הרשע שונא הקדוש ברוך הוא. עבר על דברי אסף ונביאים, ומסר את בנו ביד נבוכדנצר הרשע. מה עשה, עמד ושרף את ירושלים והחריב את המקדש והגלה את ישראל לכבל. אמר הקדוש ברוך הוא, אני לא צויתי אותו רשע, אלא כדי לשעבד את בני לדברי תורה, והוא עבר לפני משורת הדין, שנאמר 'אלה הגוים אשר הניח ה' לנסות' וגו' (שופטים ג א), 'ועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם' (ישעיה נב ה).

דבר אחר, **מזמור לאסף**, והלא אינו אלא בכי לאסף, קינה לאסף, נהי לאסף, מה תלמוד לומר מזמור לאסף, מלמד שהיה אסף ונביאים שמחין בו בדבר, משלו משל, למה הדבר דומה, לבת עניים שהלכה למלאות מים מן הבור ונפסק דלי של חרס ונפל לתוך הבור, והיתה בת עניים בוכה ומצוחת, באתה בת המלך למלאות מים מן הבור, ונפסק דלי של זהב ונפל לתוך הבור, היתה בת עניים שמחה ומרקדת, אמרו לה, עד עכשו את בוכה ומצוחת ועכשו את שמחה ומרקדת, אמרה לה [להן], מי שמעלה דלי של זהב הוא מעלה דלי של חרס. כך אסף ונביאים כיון שראו שעתידין שערי ירושלים לבנות, שנאמר 'טבעו בארץ שעריה' (איכה ב ט), מיד היה אסף ונביאים שמחין בו בדבר, אמר אסף, מי שעתיד לבנות את ירושלים הוא יעלה את אבי אבא מן הקרקע.

טופח שתי ידים זו על זו ונותנן כנגד לבו, וחזור ונותנן כנגד זרועותיו, ובוכה עליהן בין בסתר ובין בגלוי. מפני מה בוכה עליהן בסתר, גנאי לו לארי שייבכה בפני שועל, גנאי לו לרב שייבכה בפני תלמידו, גנאי למלך שייבכה בפני הדיוט של עבדיו, גנאי לבעל הבית שייבכה בפני פועל ששכר, שנאמר 'אם לא תשמעוה במסכתרים תבכה נפשי מפני גוה' (ירמיה יג יז).

מה תלמוד לומר 'מפני גוה', כדי שלא יתגאו כל העומדין לפניו למעלה ויאמרו, מה הנאתו של הקדוש ברוך הוא מבשר ודם, שנמתן להן את התורה ולנו לא נתנה, לכך נאמר מפני גוה. דבר אחר 'מפני גוה', כדי שלא יתגאו שבעים לשונות שבארץ ויאמרו, מה הנאתו של הקדוש ברוך הוא שנמתן להן תורה כו'.

מפני מה לא נאמר כאן כמה שנאמר להלן, 'ותמהרנה ותשאנה עלינו' וגו' (שם ט יז), אף כאן יאמר הכתוב, דמע תדמע ותרד עינינו דמעה (שם יג יז), כביכול אין רחמן לכל בריה על ישראל אלא הקדוש ברוך הוא בלבד, שמתחלה חלק עליהן את עולמו, שנאמר 'נעשה אדם בצלמנו' וגו' (בראשית א כו), וכן הוא אומר, 'דמע תדמע ותרד עיני דמעה'.

אף במקום אחר בכה עליהן הקדוש ברוך הוא וקבעה בכיה לדורות, שנאמר 'בכה תבכה בלילה' וגו' (איכה א ב), וכי בלילה הן בוכין וביום אינן בוכין, אלא מאותה שעה נתרועעו דליותיהן של ישראל, שנגזרה גזרה על רבי עקיבה וחבריו. משלו משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שסרחו לפניו בניו ואשתו, ועמד ודחפן והוציאן מתוך ביתו, בכל שנה ושנה הולך ועומד במקום שדחפן, ושוחה מלא קומתו ארצה, אלמלי דבר כתוב אי אפשר לאומרו, כאב שאומר, בני בני, וכתרגולת שמקרקרת על בניה, שנאמר 'כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה' וגו' (ישעיה כב ה).

כשהיו מהלכין בגולה נתעלם סרוחם [של ישראל] על ישראל, ונתעלמו כל ישראל כלם,

זה את זה, זה אומר, אני גדול וכבוד מחברי, אותי הרגו תחלה, ואל אראה במיתת חברי, וזה אומר, אני גדול מחברי, אותי הרגו תחלה, ואל אראה במיתת חברי, והיו מפילין גורלות, ונפל גורל על רבן שמעון בן גמליאל, נטלו (אח) רבי ישמעאל והושיבוהו בחיקו והיה מגפפו ומחבקו ומנשקו ואמר לו, רבי היאך נטמנת בעפר, היאך נתמלא לשונך אבק ועפר בעוברי עברה וכמחללי שבתות, וכנבלות וכטרפות וכשקצים וכרמשים, ולא הספיק לגמר את הדבר עד שנטלו חרב וחתכו את ראשו, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, אביא שמים וארץ ואטפחם זה בזה ואחריב עולמי בפניהם, שנאמר 'אם אני אכה כפי' וגו' (יחזקאל כא כב).

ולא זו בלבד אלא כשבא נבוכדנצר מלך בבל והקיף את ירושלים, (ונתקבצו) [נתקבצו] ערי שבט יהודה ובנימין והיו יושבין בתוכה חבירות חבירות, שנאמר 'על מה אנחנו יושבים' (ירמיה ח יד), עמדו ונעלה בית אלהינו. כשהגיעו (מי) [למי] פרת ושתי מהן, (והרגו) [הרגו] בהן יותר ממה שהרגו בהן כשדיים. כשהיו מהלכין בדרך היו אומרים, 'אלהים אל דמי לך', 'אלהים אל דמי לך' (תהלים פג ב), הושיבה אותן רוח הקדש ואומרת להן, שוטי עולם, כשעבדתם עבודה זרה על ההרים ועל הגבעות, לא אמתם מי הוא דר בעולם, עכשו אתם אומרים 'אלהים אל דמי לך', מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא, ובררו להם מיתת קרח ונתעטפו בכגדיהם וישנו. ולא עוד אלא שירד משמי שמים העליונים ממקום כבודו וגודלו ומלכותו ותפארתו וקדשותו ושמו הגדול ונשא עליהן קינה, שנאמר 'משא גיא חזיון וגו' תשאות מלאה עיר הומיה וגו' כל קציניך נדדו יחד וגו' על בן אמרת שער מני אמרר בבכי' וגו' (ישעיה כב א עד ה).

בוא וראה, כמה רחמיו של הקדוש ברוך הוא מרבין על ישראל לעולם, כל ימיהן עוברי עבודה זרה היו, כיון שעשו תשובה קלה, בכה עליהן מיד. לפי דרכך אתה למד, שבכל דור ודור שאתה מוצא בני אדם צדיקים וחסידים וכשרין,

'שומר מה מלילה' (שם), למה נאמר 'שומר מה מלילה' (שם), לפי שכל טובתן של ישראל אינן אלא ביום, וכל רעתן של ישראל אינן אלא בלילה, ואף שבעים שנה שבין בית לבית אינן אלא לילה, לכך נאמר 'שומר מה מלילה'.

עד שבא ואמר להם, בני, על מה אתם יושבין ודוממין, מפני מה אתם יושבין ודוממין, לא בשכר שתי דמעות שהוריד עשו לפני אביו באתי לעשות רצון מלכותי בשעיר, שנאמר 'משא דומה אלי קורא' וגו' (ישעיה כא יא), אם נאמר

## מדרש עשר גליות

מלחמה עם מלך כוש, ויגנום הקדוש ברוך הוא בקרי חשף. קרי ארבע גליות שגלו עשרת השבטים על ידי סנחריב.

ונשתייר מיהודה אחת עשרה רבוא, ומבנימין שלש עשרה רבוא בירושלים ומלך חזקיהו עליהם. ועלה סנחריב מכוש על ירושלים פעם חמשית ועלו עמו אחת עשרה רבוא והפילו הקדוש ברוך הוא שם שנאמר 'ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף איש' (מ"ב יט לה). ולא נשתייר מהם אלא סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבוזראדן. והיתה מפלת סנחריב בשנת ארבע עשרה לחזקיהו, ומשלמה עד חזקיהו מאתיים וששים שנה, ובתוך אלו השנים מלכו על ישראל שלשים מלכים, ארבע עשרה ממלכי בית דוד ושש עשרה מישראל, וממפלת סנחריב עד שעלה נבוכדנצר בימי יהויקים מאה ושבע שנים.

בשנת ארבע ליהויקים נחתם גזר דינם על יהודה ובנימין ועל מה שנשתייר מיהודה ומן הגלות, ועלה נבוכדנצר פעם ראשונה בימי יהויקים והגלה מיהודה ובנימין שלשת אלפים ועשרים ושלשה, ומשאר שבטים שבצת אלפים גבורים. ומה היתה גבורתם והם אסורים בזיקים? אלא שהיו גבורי תורה, עליהם הוא אומר 'ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו' (תהלים קג כ), זו גלות חמשית.

ועשה נבוכדנצר שבע שנים אחר גלות זו, ועלה פעם שניה לדופנה של אנטוכיא והגלה ארבעת

עשר גליות גלו ישראל, ארבע על ידי סנחריב וארבע על ידי נבוכדנצר, ואחת על ידי אספסרנוס, ואחת על ידי אדרדנוס. פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה, ונטל עגל הזהב שעשה ירבעם בן נבט בדרך והוליקם לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי. וזה היה בימי פקח בן רמליהו, זו גלות אחת.

שניה עמד הושע בן אלה והרג פקח בן רמליהו, ונעשה הושע בן אלה עבד לסנחריב שבע שנה, ועלה סנחריב פעם שניה והגלה לשבט אשר ויששכר וזבלון ונפתלי ולא נשאר אלא אחד מהם שנאמר 'כח אמר ה' פאשר יציל הרעה' וגו' (עמוס ג יב), ונטל העגל השני אשר היה בבית אל שנאמר 'גם אותו לאשור יובל' וגו' (הושע י ו) זו גלות שניה.

ומת אחז ומלך חזקיהו בנו תחתיו ארבע שנים, ובימי חזקיהו בשנת ארבע למלכו עלה סנחריב והקיף על שמרון שלש שנים ולכדה בשנת שש למלכות חזקיהו, והגלה ישראל משמרון שבט אפרים ומנשה, והעלה עמו כותיים מבבל ומכוש ומחמת ומעוים ומספרונים, שנאמר 'ויבא מלך אשור מבבל' וגו' (מ"ב יז כד), זו גלות שלישית.

ישב לו נבוכדנצר (נדצ"ל סנחריב) עד שמונה שנים ועלה על ירושלים, ועלה על יהודה, ולקח מארץ יהודה מאה וחמשים מדינות שהיו בהן שני שבטים יהודה ושמעון ולקחם עמו, ובקש להוליקם לחלח וחבור, עד שמרד עליו מלך כוש שאחריו מצרים ולקח עמו יהודה ושמעון ועשה

ששת אלפים ושש מאות משבט יהודה, ומבנימין שלש אלף, ומשאר השבטים שבעת אלפים והחמש והמסגר (מ"ב כד יד) 'החמש' פשהיה אחד מהם מדבר נעשו הכל כח'רשין, 'המסגר' כשהיו יושבים ולומדים מהם כיון שהיה אחד מהם סוגר אין אחר פותח שנאמר 'סגר ואין פותח' (ישעיה כב). וגלות זו העלה לכבד וזו גלות יכניה, והיא שניה לנבוכדנצר, והיא גלות ששית.

ובין גלות ששית ובין גלות שביעית אחת עשרה שנה של צדקיהו. ובשנת תשע עשרה למלכות נבוכדנצר עלה נבוכדנצר פעם שלישית לאנטוכיא, ועלה נבוכדנצר לירושלים וכבש לצדקיהו ושרף את הבית, ונטל את העמודים ואת ים הנחשת ואת המכונות שעשה שלמה ואת כל כלי בית ה' ואוצרות בית המלך אשר בירושלים ולקח את כל הפלים ושלחם לכבד, והרג מישאל תשעים ואחד רבוא חוץ ממה שנהרגו על דמו של זכריה. ומצאי שביעית היתה והיו הלויים עומדים על דוכנם ואומרים שירה, ומה שירה הם אומרים? וישב עליהם את אונם' (תהלים צד כג) ולא הספיקו לגמר עד שנכנסו אויבים להיכל ומצאו עומדים על דוכנם וכנורותיהם בידיהם.

והגלה בגלות זו לויים מורעו של משה ששים רבוא שנאמר 'ובני משה גרשם ואליעזר ובני אליעזר רחביה הואש ובני רחביה רבו למעלה' (ד"ה"א כג טו) למעלה מששים רבוא. שפשעו ישראל את העגל פעם עליהם הקדוש ברוך הוא ובקש לאבדם ואמר למשה שני פעמים 'ואעשה לגוי גדול', ונתקיים הדבר. כיון שהגיעו לנהרות בבל אמרו להם האויבים שירו לנו משיר ציון שנאמר 'כי שם שאלונו שובינו' וגו' (תהלים קלז), מיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשניהם ואמרו 'אין נשיר את שיר ה' על אדמת נכר', וראה הקדוש ברוך הוא שלא רצו לומר שירה וגנזו ונתנו לאחר סמבטיה (סמבטיון). והגלה מישאל שמונה מאות ושלשים ושתים אלפים, כל אלו חורי יהודה ובנימין, שנאמר 'ויגל את מסך יהודה' (ישעיה כב ח) והשאר מהם בירושלים

וישראל שנשארו במצרים הלכו לאלפסנדריו והיו בה עד שפרו ורבו והעמידו בה אלפים ורבעות, וכל מי שלא ראה בכבודם לא ראה כבוד מימיו, והיה בה מקדש ומזבח ומפטמי הקטרת ומערכת לחם הפנים, ובתי מדרשות לאין מספר ובעלי מומן ובעלי כח, ועלה עליהם טרוגיאנוס הרשע והרג מהם כפלים כיוצאי מצרים. אחרי כן עלה עליהם אלפסנדרוס והרג מהם כפלים כיוצאי מצרים. אלו שמונה גלויות שהיו בבית ראשון.

ולאחר חרבן בית ראשון, שבעים שנה, עמד כורש בן אסתר ושלח לנחמיה ולזרובבל ולברוך ולכל חבורתו וכו' בית שני, ואחר ארבע שנים למלכות כורש אחר שנבנה הבית עלה עזרא מבבל ועלו עמו ארבעה רבוא, והיו ישראל משעבדים לכו'רש שלשים ושלש שנה, ובא אלפסנדרוס מלך מוקדון והרג לכו'רש ומלך שתיים עשרה שנה ומת, ועמדו אחרי ארבעה ממזרים שהיו משעבדים את ישראל מאה ושלשים ושמונה שנים, עד שבאו בני חשמונאי והרגו לממזרים ונטלו המלכות מהם ומלכו מאה ושלש שנה, ועמד הורדוס עבד חשמונאי והרג את אדוניו ואת כל ביתו, חוץ מנערה אחת שנתן עניו בה, ועלתה נערה זו על הגג ואמרה לא נשתיר מבית חשמונאי אלא אני לבדי והפילה עצמה מן הגג ומתה, והטמינה הורדוס שבע שנים בדבש, ויש אומרים שבא עליה לאחר מיתתה. ומלך הורדוס ואגריפס בנו ומנובז בן

וגו' אשר כנענים עד צרפת וגלות ירושלים אשר בספרד' וגו' (עובדיה א כ). וכשם שגזר הקדוש ברוך הוא עלינו גלות כף עתיד להחזירנו שנאמר 'ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומפל הארצות' וגו' (ירמיה כג ז). כן 'קבצנו ה' בקבוצ גלויות כאיש אחד חברים, אמן.

בנו מאה ושלש שנה, הרי ארבע מאות ועשרים שנה של בית שני. ועלה אספסיוס קיסר וטיטוס בן אשתו והחריבו בית שני והגלו את ישראל לרומי, זו גלות תשיעית.

ועמדה ביתר אחר חרבן הבית חמשים ושנים שנה, ועלה אדרינוס והגלה את ישראל ממנה והחריבה, והגלה אותם לאספמדיא, זו גלות עשירית. ועליהם הכתוב אומר 'וגלות החל הזה

## מדרש עשרת הרוגי מלכות

נעלים' (עמוס ב ו), ולכן טח אותו רשע את הבית במנעלים כדי שיפירו באיזה דבר מכרו את יוסף שנאמר בעבור נעלים, בדמי נעלים. וכי אדם יפה כיוסף היו מוכרים אותו בעשרים כסף? אלא בשעה שהכניסוהו לבור הפשיטוהו והשליכוהו לבור ערום 'ויפשיטו את יוסף' וגו', וכתוב 'והבור רק אין בו מים', מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. כיון שראה יוסף את נפשו בין אותן החיות נעצב ואמר אוי לי שאיני נצול מן החיות האלו. ומרב יראה ופחד אבד תוארו ויפיו ממנו, אף סגר הקדוש ברוך הוא פי החיות ולא הזיקו לו. וכשראו אחי יוסף ארחת ישמעאלים הוציאוהו מן הבור ערום ומכרוהו כן, אמר הקדוש ברוך הוא צדיק כזה יעמד ערום לפני הבריות? אמרו קמיע אחד היה תלוי בצוארו ושלח הקדוש ברוך הוא את גבריאל והוציא מאותו קמיע בגד ולבשו. כיון שראו אחי יוסף אמרו לאותן הישמעאלים החזירו לנו הבגד הזה שלא מכרנוהו לכם אלא ערום, ויאמרו הישמעאלים לא נחזיר לכם, עד שהוסיפו להם עוד ארבעה זוגות מנעלים, ובאותו בגד הביאוהו למצרים ובו מכרוהו ובו אסרוהו ובו הביאוהו לפני פרעה ובו מלך על מצרים.

ואותו קיסר הרשע היה יודע שמכרוהו בנעלים ואמר להם קבלו עליכם דין שמים. אמרו לו אם אחי יוסף מכרו אחיהם, אנו מה פשענו ולמה תהרג אותנו. אמר להם אם היו אחי יוסף היום

רבי תנחומא פתח 'יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת' (משלי כ טו), בזה שבעולם אדם שיש לו כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות וכל החמודות שבעולם - ודעת אין בו, מה הנאה יש לו? דמתלא אמרי דעה חסרת מה קניית. אמר רבי יודן אלן בותאי חפזימין למיחסדא. חד מנהון אזיל לגבי אתתא אמר לה אית לך חד בצל, תתנון לי. מן דיהבה ליה אמר לה אית בצל בלא פתא? מן דיהבה ליה אמר לה אית מיכל בלא משתי? מתוך כך אכיל ושתי.

כשברא הקדוש ברוך הוא את האילנות גברו וגבהו וגדלו עד למאד, ושמחו שמחה גדולה, כיון שברא הקדוש ברוך הוא את הפרץ לעצבו ואמרו אוי לנו שברא הקדוש ברוך הוא פרץ הקוצץ אותנו, [חזרו ואמרו אם לא נתן לפרץ עץ לבית ד לא יוכל לקצץ בנו], וכן ישראל אלמלא שלמדו לקיסר תורה לא היו באים לידי כך, פעם אחת היה יושב ועוסק בתורה ומצא כתוב 'וגונב איש ומכרו' וגו' (שמות כא טז) והלך וטח הבית פלו בנעלים ודבקם בכתלים, ושלח אחר רבן שמעון בן גמליאל ויחבריו ואמר להם מי שגנב איש מבני ישראל והלך ומכרו מה דינו? אמרו לו חייב מיתה, אמר להם אם כן אתם חייבים מיתה, קבלו על עצמכם דין שמים. אמרו לו למה, אמר להם בשביל אחי יוסף שמכרו את יוסף דכתיב 'וימכרו את יוסף' (בראשית לו כח), וכתוב 'על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור

גבריאֵל על פֶּתַח בֵּית הַמִּקְוֶה וְרָאֲתָה אוֹתוֹ וְעָלְתָה לְבֵיתָהּ וְנִתְעַבְּרָה אוֹתוֹ הַלֵּלָהּ בְּרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, וְהָיָה דְמוּתוֹ יָפָה כְּדַמוּת גְּבִרְיָאֵל.

ובזמן שהיה רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם ורוח נושאו ופורח באויר ועולה לרקיע, ובא גבריאֵל לקראתו והיה מספר לו כל דבר שהיה רוצה, ובאותה שעה שהזכיר את השם קבלתו רוח סערה והעלתה אותו לשמים. וכיון שעלה פגע בו מטטרון שר הפנים אמר לו מי אתה? אמר לו אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול, אמר לו אתה ישמעאל שקונך משתבח בך כל היום ואומר יש לי עבד בארץ כמותך זיוו כזיוך ומראהו כמראה? אמר לו אני הוא ישמעאל. אמר לו מה טיבך במקום הזה, אמר לו גזרה גזרה עלינו המלכות להרג עשרה מחכמי ישראל, ועליתי לידע אם גזרה זו מן השמים נקבלנה עלינו ואם לאו שאינה מן השמים יכולים אנו לבטלה. אמר לו במה אתם יכולים לבטלה, אמר לו בשם, אמר לו מטטרון שר הפנים אשריך ישראל שגלה לכם הקדוש ברוך הוא סוד השם שלא גלה אותו למלאכי השרת, שאתם יכולים לבטל את הגזרות בשם המפורש. אף אי ישמעאל בני כף שמעתי מאחורי הפרגוד בת קול צווחת ואומרת עשרה מחכמי ישראל מסורין למלכות. אמר לו רבי ישמעאל למה, אמר לו מפני שהיתה מריבה לפני הקדוש ברוך הוא סמאל עם מיכאל ואמר לפניו רבונו של עולם כלום כתבת בכל התורה אות אחת לבטלה, והלא כתיב 'לא נפל דבר אחד' וגו', והנה כתיב 'וגנב איש ומכרו' וגו', ובני יעקב שמכרו את יוסף עדין לא גבית מהם דינם. מיד גזר הקדוש ברוך הוא על עשרה מחכמי ישראל שיהרגו. השיב רבי ישמעאל ואמר ולא מצא הקדוש ברוך הוא עשרה שיפרע מהם דינו של יוסף אלא ממנו? אמר לו מטטרון אי ישמעאל חייך לא מצא הקדוש ברוך הוא עשרה שישלחם? אמר לו ומה זה לפניך? אמר לו מזבח, אמר לו וכי קרבן ומזבח יש למעלה, אמר לו כל מה שיש למטה יש למעלה, דהא כתיב 'בנה בניתי בית זבול לך' (מ"א ח ג). אמר לו

בחיים הייתי תופשם ועושה בהם דין, עכשיו שאינם בחיים אעשה בכם דין שאתם שקולים כאחי יוסף במכירתו. אמרו לו תן לנו זמן שלשה ימים עד שנדע אם גזרה זו באה מן השמים נקבל עלינו דין שמים. נתן להם זמן שלשה ימים ונתקבצו הללו הרוגי מלכות ואלה הן: רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול, רבי יעקב בן יוסף ורבי יהודה בן בבא, רבי חנינא בן תרדיון ורבי ישבב הסופר, רבי אלעזר (נ"א ר' יהודה) בן דמא ורבי חנינא בן חכניאי, רבי חצפית המתרגמן ורבי אלעזר בן שמוע. אלו הן עשרה הרוגי מלכות שנהרגו על שמכרו את יוסף, וקטן שבכלם היה רבי ישמעאל כהן גדול. אמר להם אם דעתכם שתחלקו עמי בעון שאזכיר השם עכשיו אעלה לרקיע וגדע, אם נגזרה גזרה זו מן השמים אנו מקבלין עלינו ואם אינה מן השמים אני יכול לבטלה בשם. אמרו לו עונך מפלג בינינו.

ולמה זכה רבי ישמעאל לכהן, מפני שאביו רבי אלישע כהן גדול לא היו מתקיימים לו בנים, בשעה שאשתו היתה יולדת בן מיד היה מת אותו הילד. אמרה לו אשתו מפני מה הצדיקים הללו יש להם בנים צדיקים ואנו אין לנו בן אחד, אמר לה מפני שהם נוהגים בנפשם טבילה בשעה שהם עולים למטה בין בדבר בין שלא בדבר הם ונשיהם. אמרה לו אף אנו ננהג בעצמנו כן, קבלו עליהם לעשות כן מהיום והלאה. פעם אחת הלכה לבית הטבילה טבילה ויצאתה וראתה לפניך חזיר, וחזרה וטבילה וראתה מצורע, וחזרה וטבילה וראתה לפניך גמל, וכן ארע לה כמה פעמים ובכל זאת חזרה וטבילה. לסוף אמר הקדוש ברוך הוא למטטרון שר הפנים רד לפני צדקת זו שהלילה הזה תתעבר בבן זכר וישמעאל שמו. באותה שעה ירד מטטרון ועמד לפניו בצד אחד ביציאתה וגם גבריאֵל ירד ועמד בצד השני ונתעטף וקשט את עצמו בבגדים נאים ועמד על פתח בית המקדש, מכאן אתה למד שצריך אדם לקשט עצמו בבגדים נאים וילך ויעמד לפני האשה בשעה שהיא עולה מבית הטבילה. ועמד

רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לֹא כֵן, אֲלֵא אֲנִי נָשִׂיא בֶּן נָשִׂיא הָרַגְנִי תַחֲלָה וְאַל אֶרְאֶה בְּמִיתַת חֲבֵרִי. אָמַר לָהֶם אוֹתוֹ הַגָּמוֹן נָחַשׁ צָפְעוֹנִי אִם בֶּן הַפִּילוֹ גּוֹרְלוֹת, וְנָפַל הַגּוֹרֵל עַל רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מִדַּ פֶּשֶׁט רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אֶת צִוְּאָרוֹ וְנָטַל אִיסְפָּקְלָטוֹר אֶת הַחֶרֶב וְהִתִּיז אֶת רֹאשׁוֹ. וַיֹּאמֶר לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל פֶּשֶׁט אֶת צִוְּאָרְךָ, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל חֲיֵיד הֵנָּח לִי רִגַע אֶחָד עַד שְׁאֲבָכָה עַל הַצָּדִיק, אָמַר לוֹ עֲשֵׂה, מִדַּ נָּטַל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת רֹאשׁוֹ שֶׁל רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְנִתְּנוֹ עַל אֶרְכָּבוֹתָיו וְנָתַן עֵינָיו עַל עֵינָיו וּפָנָיו עַל פָּנָיו וְחוּטָמוֹ עַל חוּטָמוֹ וּפָיו עַל פִּיו וְאָמַר, אִי הִפָּה הַמִּתְגַּבֵּר בַּגְּבוּרָה שֶׁל תוֹרָה שֶׁל עִם קְדוֹשׁ וְטָהוֹר, פֶּה מוֹצִיא מְרָגְלִיּוֹת מִי יִטְמִינֶךָ בַּעֲפֹר, אִידֵּן נִקְנְסָה עֲלֶיךָ מִיתָה מִשְׁנָה כְּזוֹ, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר 'חֶרֶב עוֹרִי עַל רַעִי וְעַל גֹּבֵר עֲמִיתִי' (זכריה יג ז).

אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַגָּמוֹן רִיקָה עַד שְׁאַתָּה בּוֹכָה עַל מִיתַתוֹ בְּכָה עַל מִיתַתְךָ שֶׁקָּשָׁה מִמִּיתַתוֹ. מִדַּ הַתְּחִיל צוֹנֵחַ, עַד שֶׁנִּשְׁקָפָה בְּתוֹ שֶׁל קִיסַר לְקוֹל צַעֲקָתוֹ וְרָאָתָה אוֹתוֹ וְחִמְדָּה יָפִי. אָמְרוּ מִימּוֹת יוֹסֵף לֹא הָיָה יָפָה כְּמוֹהוּ, אָמְרָה לְאוֹתוֹ הַגָּמוֹן הַמֵּתֵן לִי שְׁעָה אַחַת עַד שְׁאֲכַנֵּס אֶצְלֵךְ אֲבִי, נִקְנְסָה אֶצְלֵךְ אֲבִיָּה וְאָמְרָה לוֹ שְׁאַלָה אַחַת יֵשׁ לִי אֶצְלֶךָ, אָמַר לָהּ הַמֶּלֶךְ שְׁאַלְתְּךָ עֲשׂוּיָה חוּץ מִיִּשְׁמָעֵאל וְחֲבֵרָיו, אָמְרָה לוֹ אֲבָא הִיא שְׁאַלְתִּי שְׁרָצִיתִי לְשָׂאֵל מִמֶּךָ בְּדַבָּר הַזֶּה, אָמַר לָהּ לֹא תַעֲשֶׂה שְׁאַלְתְּךָ, אָמְרָה לוֹ אִם בֶּן תָּן לִי רִשּׁוֹת לְפֶשֶׁט עוֹר פָּנָיו. מִדַּ גָּזַר עָלָיו הַמֶּלֶךְ לְהַפְשִׁיט עוֹר פָּנָיו בְּעוֹדָנוּ חַי, וְכִינֵן שֶׁהִגִּיעַ הַפּוֹשֵׁט לְמָקוֹם תְּפִלִּין הַתְּחִיל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְצַעֵק צַעֲקָה גְּדוֹלָה וּמְרָה וַיִּשָּׂא אֶת קוֹלוֹ וַיִּבְרַךְ, אָמְרוּ לוֹ מִפְּנֵי מָה לֹא בָכִיתָ עַד עַכְשָׁיו וְעַתָּה אַתָּה מִתְּחִיל לִבְכּוֹת, אָמַר לָהֶם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל עַל נִשְׁמָתִי אֲנִי בּוֹכָה אֲלֵא עַל מָקוֹם שֶׁבּוֹ נָתַן שֵׁם אֵל עָלְיוֹן עַל הַתְּפִלִּין, אָמְרוּ לוֹ וְכִי עָרִין אַתָּה בּוֹטֵחַ בְּשֵׁם ה', אִם גְּדוֹל הוּא יָבֵא וַיִּצְלֶיךָ עַכְשָׁיו. וּמִן אוֹתָהּ צַעֲקָה שֶׁצָּעַק רַבִּי יִשְׁמָעֵאל נִדְּעָעַז עַל הָעוֹלָם, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְהָרִי מִכְּמָה שֶׁהָיוּ לְפָנָיו וּמִמָּה שֶׁהָיוּ אַחֲרָיו לֹא נִקְנְסָה בְּעוֹלָם מִיתָה זֹ, יָצְתָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה לֹא קָרִית 'צֵם כָּל חָלִי וְכָל מִכָּה אֲשֶׁר לֹא כְּתוּב 'וְגו'.

וְמָה אַתֶּם מְקַרְיָבִים עָלָיו, וְכִי יֵשׁ לָכֶם פָּרִים אִילִים וְכִבְשִׁים? אָמַר לוֹ אֵין לָנוּ לֹא פָרִים וְלֹא אִילִים וְכִבְשִׁים אֲלֵא נִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים אָנוּ מְקַרְיָבִים עָלָיו לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

כִּינֵן שֶׁשָּׁמַע רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כֵּן אָמַר הָא לְמַדְתִּי מָה שֶׁלֹּא שְׁמַעְתִּי מֵעוֹלָם, וְכִינֵן שֶׁשָּׁמַע אֶת דְּבָרֵי מַטְטֵרוֹן יָרַד לְאָרֶץ וּמָצָא אֶת חֲבֵרָיו בְּתַעֲנִית וּבְתַפְלָה, אָמְרוּ לוֹ מָה בִּידְךָ, אָמַר לָהֶם לְכוּ וְרַחֲצוּ וְהִטְהֵרוּ וְלִבְשׁוּ תְּכָרִיכִין שֶׁלָּכֶם שְׁגֻזָּה זֹ מִלְּפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּשֶׁבָאתִי וְהַעֲדָתִי עֲדוֹת זֹ מִלְּפָנֵי כְּסֵא הַכְּבוֹד, שָׁמַחוּ כָּל חֲבֵרֵי וַיֵּשְׁבוּ לְפָנֵי רַבִּי נַחוּנְיָא בֶּן הַקֶּנָּה וַעֲשׂוּ מִשְׁתָּה וּשְׁמַחָה, וַיָּשֶׁב רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל בֶּן זִגְוִי וְהָיוּ שְׁמַחִין וּמִתְאַבְּלִין, מִתְאַבְּלִין מִשְׁמָאל שֶׁנִּקְנְסָה עָלֵיהֶם מִיתָה מִשְׁנָה, וּשְׁמַחִין וּמִרְקָדִין מִיָּמִין עַל שֶׁהִבְטִיחָם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהֵם שְׁקוּלִין כְּבָנֵי יַעֲקֹב, וְלֹא עוֹד אֲלֵא שְׁאֲמַר לָהֶם הַנָּשִׂיא בְּשִׁמְחָתָם, אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִקְבַּל נִפְשׁוֹתֵינוּ קָרְבָּן לַעֲשׂוֹת מִהֵן נִקְם בְּרוּמֵי הַרְשָׁעָה, נִגְלִילָה וְנִשְׁמַחָה בְּשִׁמְחַת כְּנוֹר וְעוֹגֵב, וְהָיוּ יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִין בְּהִלְכוֹת פֶּסַח וְשׁוֹנִין אֵלָיו עוֹבְרִין בְּפֶסַח בְּתַח הַבְּבִלִי זֶה אוֹמֵר מִחֲמִין זֶה אוֹמֵר אֵינוֹ מִחֲמִין, וְלֹא הִסְפִּיקוּ לִגְמֹר אֶת הַהִלְכָה עַד שֶׁבָּא הַגָּמוֹן שֶׁל מֶלֶךְ וְחֲרָבוֹ שְׁלוּפָה בִּידוֹ, אָמַר לָהֶם עָרִין לְבַבְכֶּם פָּנָיו בְּתוֹרָה וְהָרִי אַתֶּם יוֹדְעִים קִצְּכֶם שֶׁנִּקְנְסָה עָלֵיכֶם דִּין מִיתָה.

אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישֶׁע כֵּהֵן גְּדוֹל שֶׁהָיָה אֶחָד מִשְׁבַּע אֲנָשִׁים יָפִים שֶׁהָיוּ בְּעוֹלָם וְאֵלָיו הֵן: אָדָם הָרֹאשׁוֹן, יַעֲקֹב, יוֹסֵף, שְׁאוּל, אֲבִשָׁלוֹם, רַבִּי אֲבָהוּ, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וּבְשַׁעָה שֶׁהִבְיָאוּהוּ לְרוּמֵי כָּל הַנָּשִׁים שְׁרֹאוֹת אוֹתוֹ שׁוֹפְעוֹת דָּם, וְכִשְׁהִבְיָאוּהוּ לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר לוֹ יֵשׁ בְּאַמְתְּךָ כְּמוֹתְךָ אוֹ יָפָה מִמֶּךָ אָמַר לוֹ לֹא, מִדַּ גָּזַר עָלָיו הָרִיקָה. בָּא אוֹתוֹ הַגָּמוֹן לְחַתֵּךְ אֶת רֹאשׁוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְשֶׁל רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל חֲיֵיד הַתְּחִיל בִּי שְׁאֲנִי כֵּהֵן גְּדוֹל וְכֵהֵן גְּדוֹל מִזֶּרַע אֲהָרֵן הַכֹּהֵן הָרַגְנִי תַחֲלָה וְאַל אֶרְאֶה בְּמִיתַת חֲכָמִים, אָמַר לוֹ



לעמד באלה? אמר לי למחר בא ואראך צרות משנות מאלה. למחר הכניסני בחדרי חדרים והראני צרות קשות מהראשונות אשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב אשר לשבי ואשר לבזה לבזה. אמרתי לו הדר זיוי וכי ישראל לבד חטאו? אמר לי בכל יום ויום מתחדשות עליהם גזרות קשות ורעות, וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיא רבא מברך אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים.

ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי, ובלשון הזה היה מדבר: מקדשא קדישא לחרבא יהא, והיכליה לגור דליק, וירתייה דמלכא תהיה לצדיותא, ובתולין ועולמין לבזה יהו, ובני מלכא לקטלא יהו, ואתתא דמלכא תנטר ארמלתא, ומדבחא דכא לאסתאבא וירושלם לעיים וארעא דישראל לזיע. באותה שעה נודעתי ונפלתי לאחרית עד שבא הרניאל והעמידני על רגלי ואמר לי ידידי מה עלתה לך, אמרתי לו הדר זיוי שמא אין להם לישראל תקנה? אמר לו בא ואכניסך בגני ישועות ובגני נחמות... אשרי עין שראתה כך, אשרי האם שסבלה אותו, אשרי דין שניק וזרועות שחבקוהו, אשרי תורה שלמד, אשרי בינה שהשיג, אשריך רבי ישמעאל שזכית לכה!

הביאו את רבי עקיבא, וכשחבשו אותו בבית האסורים היה יהושע הגרסי משמשו, וכל יום ויום היה מכניס מים במדה, יום אחד מצאו שומר בית האסורים, אמר לו היום מימך מרבים שמא לחתר קיר בית האסורים אתה מבקש, שפך חצים ונתן לו חצים, כיון שנכנס אצל רבי עקיבא אמר לו תן לי מים לטל ידי, אמר לו רבי כדי שתיה אינן מספיקין ולטל ידי מספיקין? אמר לו מה אעשה שאמרו רבותינו ז"ל המזלזל בגטילת ידים נעקר מן העולם, מוטב לי שאמות מיתת עצמי (אחת) ואל אמות שתי מיתות. ואף על פי כן לא טעם כלום עד שנטל ידיו וכשהציאוהו להרגו זמן קריאת שמע היה והיו מסרקין את בשרו במסרקות של ברזל והוא היה מקבל עליו על מלכות שמים, אמרו לו תלמידיו

(דברים כח טא), פתחו מלאכי השרת ואמרו לפני הקדוש ברוך הוא רבנו של עולם צדיק זה שהראית לו גני רקיעים גזרה זו נגזרה עליו? אמר להם הקדוש ברוך הוא הניחו לו כדי שתעמד זכותו לדורות, ועוד זעק שניה ונודעו צע כסא הכבוד ובקש הקדוש ברוך הוא להפך את העולם לתהו ובהו. ירד גבריאל ואמר לו לרבי ישמעאל אם תצעק שלישיית הפך העולם לתהו ובהו, אלא אשריך ישמעאל ואשרי חבריך מה צפון לכם, כיון ששמע רבי ישמעאל כך הפך פניו עד שיצאה נשמתו.

פתח הקדוש ברוך הוא ואמר עליו זכר צדיק לברכה, פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו זכרו לחיי העולם הבא, פתחו חיות הקדש ואמרו תנוח נפשו בצרור החיים, פתחו שרפים ואמרו רוח ה' תנחנו, פתחו המלאכים וכל צבא מעלה ואמרו זכרו לחיי עולם עם הצדיקים. ועוד פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו אשריהם שזכו להתקרב על גב המזבח שבמרומים, ועוד פתח הקדוש ברוך הוא ואמר להם 'ממתים ירך ה' ממתים מחלד' וגו'. ועדין קלסתר פניו של רבי ישמעאל ברומי היא אדום הרשעה, ובכל שבועים שנה מביאין אדם שלם ומרפיבין אותו על חגר ומלבישין אותו בגדו של אדם הראשון ומביאין קלסתר פניו של רבי ישמעאל ומניחין אותו על ראשו ומיתין מתקל ארבע זוזי פיתקא ותליה ליה על צואריה ומביאין פרוז ומכריז לפניו דחמא חמא דלא חמא לא חמא, ומסימין וי לדין פד יקום דין, והקדוש ברוך הוא יאבד אדום הרשעה לקים מה שכתוב 'ונתתי נקמתי באדום' וגו' (יחזקאל כה יד).

אמר רבי ישמעאל אמר לי שר הפנים ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה יהא על ישראל עם קדוש, ישבתי בחיקו והיה מסתפל ובוכה ודמעותיו נוטפות מעיניו ויורדות ונופלות עלי, אמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה? אמר לי ידידי בא ואכניסך בחדרי חדרים ולגני גניזין, ונטל את הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות בהן צרות מצרות משנות זו מזו, אמרתי לו הללו למי? אמר לי לישראל. אמרתי לו יכולין ישראל

ואתחננו רבי יהודה בן בבא, אמרו עליו מִבְּנֵי שְׁמוּנָה עֲשָׂרָה שָׁנָה וְעַד שְׁבַעִים שָׁנָה לֹא טַעַם שִׁינָה אֶפְלוּ כְּשִׁינַת הַסּוֹס, וְלֹא טַעַם חֲטָא מִיָּמָיו, וְלֹא אָמַר עַל טָמֵא טְהוֹר וְעַל טְהוֹר טָמֵא, וְלֹא הָיָה אִישׁ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁלֹּא הָאִירוּ [בְּדַבְּרֵי תוֹרָה], וְיָשָׁב בְּתַעֲנִית עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁנָה, וְהָיוּ בְּנִקְיוֹן כָּל יָמֵי חַיָּו, וְלֹא נִכְשְׁלוּ חֲבֵרָיו בְּדַבֵּר הַלֵּכָה עִמּוֹ וְשִׁמַּח בָּהֶן, וְהָיָה קוֹרָא לְתַלְמִידָיו רַבִּי, וְהָיָה לוֹמֵד לְתַלְמִידָיו יוֹמָם וְלַיְלָה, וְעַלֵּי הַכְּתוּב אוֹמֵר 'וְאַתָּה דָּבָא וּשְׁפַל רוּחַ' (ישעיה נז), וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּתְּחַבֵּר בֶּן שְׁבַעִים שָׁנָה הָיָה יוֹם חֲמִישִׁי הָיָה וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית, וְהָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד וְרַבִּי רַאבוּבִן בֶּן אֶצְטְרוּבּוֹל שָׁמוֹ, שֶׁלַּח אֲחֵרָיו וְהִבִּיאֻהוּ, אָמַר לוֹ, רַבִּי יְהוּדָה מוֹרִי יוֹדֵעַ אֲנִי שְׂצָדִיק גָּמוּר אַתָּה אָבִל מָה אַעֲשֶׂה שְׁמִלְכוּת הַרְשָׁעָה הַעֲיִזָה פָּנֶיךָ לֹאבֵד מִרְגְּלִיתִינוּ, אֲלֵא אִם רְצוֹנְךָ אֲמוֹת אֲנִי תַּחֲתִיד וְתִנְצֵל אַתָּה, אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה, רַאבוּבִן אַחִי אִם גִּזְרַת בָּשָׂר וְדָם אֵין אֲנִי יְכוּלִין לְבַטְלָה גִּזְרַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִי יָכוֹל לְבַטְלָה, אֲלֵא הִנֵּחַ דְּבָרֶיךָ וּבִרְךָ דִּין הָאֱמֶת. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו רְצוֹנְךָ שֶׁתַּטְעֵם כָּלוּם קֵדָם שֶׁתִּתְּחַבֵּר, אָמַר לָהֶם וּמָה עַד עֲכָשׁוּ שֶׁלֹּא הֵייתִי יוֹדֵעַ בְּאִיזָה דֶּרֶךְ אֲנִי הוֹלֵךְ לֹא טַעַמְתִּי כָלוּם, וְעֲכָשׁוּ שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ בְּאִיזָה דֶּרֶךְ אֵלֶּךְ אֲטַעֵם כָּלוּם? אָמְרוּ לֹא טַעַם כָּלוּם וְכָךְ נִתְּחַבֵּר וְיִצְאָה נִשְׁמָתוֹ. יִצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה אֲשֶׁרִיד רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא שְׁגוּפָךְ נָקִי וְיִצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּנִקְיוֹת.

ואתחננו רבי חנינא בן תרדיון, אמרו עליו על רבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה וספר תורה מנח לו בין חיקו ומקהיל קהלות בְּרַבִּים, וּבִשְׁעָה שֶׁגִּזְרָה הַמַּלְכוּת הַרְשָׁעָה שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה מִצְּאוּהוּ עִם סֵפֶר תּוֹרָה בְּזוּעוֹ וּבִכְרוּהוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה וְהִקְפִּיאוּהוּ בְּחִבְלֵי זְמוּרוֹת וְהִצִּיתוּ בָּהֶן אֶת הָאוֹר וּשְׂרָפוּהוּ, וְהִבִּיאֻהוּ סְפּוּגִין שֶׁל אָמַר וְשׁוֹרִין אוֹתוֹ בַּמַּיִם וְהִנְחִיחוּם עַל לְבָבוֹ כְּדִי שֶׁלֹּא תִּצָּא נִשְׁמָתוֹ מִהֶרָה. אָמְרָה לוֹ בַּתוֹ אָבָא אוֹי לִי שְׂפָךְ אֶרְאָךְ, אָמַר לָהּ אֲלֵמָלָא אֲנִי לְבָדִי נִשְׂרַפְתִּי הָיָה קָשָׁה הַדָּבָר, עֲכָשׁוּ שֶׁאֲנִי נִשְׂרַף וְסֵפֶר תּוֹרָה עִמִּי, מִי שִׁיבְקֵשׁ עֲלֵיבּוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה הוּא יִבְקֵשׁ

רַבּוּנוּ עַד כָּאן? אָמַר לָהֶם בְּנֵי כָל יָמֵי הֵייתִי מַצְטָעַר עַל פְּסוּקָה זֹאת 'וְאַתְּבִית אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ', אֶפְלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, וְהֵייתִי אוֹמֵר אִימָתִי יָבֵא לִי וְאֶקְיָמְנוּ וְעֲכָשׁוּ שְׂבָא לִי לֹא אֶקְיָמְנוּ? - הָאֵרִיד בְּאֶחָד וְיִצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּאֶחָד. יִצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה אֲשֶׁרִיד רַבִּי עֲקִיבָא שְׁגוּפָךְ טְהוֹר וְיִצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּאֶחָד בְּטִהְרָה, וּמִזְמָן אַתָּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

אמרו עליו מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, דורות הראשונים אָפְלוּ שִׁחִיו בְּצָעַר הָיוּ אוֹתֵבִים וּמִיחֲדִים שָׁמוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּגוֹן רַבִּי עֲקִיבָא וְחֲבֵרָיו שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים גְּמוּרִים וְהָיוּ מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאֶהְבָּה. אָמְרוּ עַלֵּיו, כְּשֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים הָיָה יְהוֹשֻׁעַ הַגִּרְסִי מְשֻׁמָּשׁ, פָּעַם אַחַת עָרַב יוֹם הַכַּפּוּרִים עֲמַד וְנוֹטֵל רִשּׁוֹת מִרְבִּי עֲקִיבָא וְהֵלֵךְ לוֹ לְבֵיתוֹ, וּפָגַע בּוֹ אֱלִיהוּ זְכוּר לְטוֹב וְדָפַק בְּפֶתַח בֵּיתוֹ, אָמַר לוֹ מִי אַתָּה, אָמַר לוֹ אֲנִי אֱלִיהוּ, אָמַר לוֹ וּמָה תִּרְצֶה, אָמַר לוֹ בְּאֵתִי לְהוֹדִיעַךְ שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא רַבָּךְ מֵת, מִיֵּד הִלְכוּ שְׁנֵיהֶם כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְבֵית הָאֲסוּרִים וּמִצְּאוּהוּ פְתוּחַ וְרַב בֵּית הָאֲסוּרִים יָשָׁן וְכָל הָעָם יָשְׁנִים. בְּאוֹתָהּ שְׁעָה נִתְחַזַּק אֱלִיהוּ וְנוֹטֵפֵל לוֹ וּנְשָׂאוֹ עַל כַּתְפוֹ, אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי לֹא כִּהֵן אַתָּה? אָמַר לוֹ אֵין טָמְאָה בְּצַדִּיקִים וְלֹא בְּחַכְמִים וּבְתַלְמִידִים, וּכְשֶׁיִּצְאֻ מִבֵּית הָאֲסוּרִים הָיוּ פְתוּתִים כְּתוּתִים שֶׁל מִלְּאָכִי הַשָּׂרָה מְסַפִּידִין עַלֵּיו וְאוֹמְרִים 'צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל' (דברים לג), וְהִדְרָךְ מֵאִירָה לְפָנֶיהֶם כְּזֹהֵר הַרְקִיעַ. כִּיֵּן שֶׁהִגִּיעוּ לְפֶלֶאֱלִיּוֹן שֶׁל קְסָרִין יָרְדוּ שְׁלֹשָׁה יְרִידוֹת וְעָלוּ שֵׁשׁ מַעְלֹת וּמִצְּאוּ מַעְרָה וְהָיוּ בָּהּ מְטָה וְשִׁלְחָן וְכִסֵּא וּמִגְדָּה, בָּא לְצֵאת לֹא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ רוֹצֵה לְצֵאת, אָמַר לוֹ אֲנִי יוֹצֵא מִכָּאן עַד שֶׁתוֹדִיעֵנִי לְמִי הַמְטָה הַזֹּאת, אָמַר לוֹ לְאִשְׁתּוֹ שֶׁל טוֹרְנוֹסְרוֹפּוֹס הַרְשָׁע, כִּיֵּן שֶׁיִּצְאֻ מִן הַמַּעְרָה נִסְתַּם פֶּה, וְשִׁבְחוּ וְהוֹדוּ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וְאָמְרוּ אֲשֶׁרִיכֶם צַדִּיקִים אֲשֶׁרִיכֶם חֲסִידִים אֲשֶׁרִיכֶם עַמְלֵי תּוֹרָה, מָה גָּנוּז לָכֶם וּמָה צָפוֹן לָכֶם, דִּכְתִּיב מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאִיךָ וְגו' (תהלים לא כ).

בתורת פהנים וְהָיָה אוֹמֵר עַל טָמֵא טָהוֹר וּמְרָאָה לוֹ פָּנִים וְעַל טָהוֹר טָמֵא וּמְרָאָה לוֹ פָּנִים, וְהָיָה יוֹדֵעַ בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן וּבִקְיָ בִּהְיוֹן. תַּפְשׁוּהוּ עִם תַּלְמִידָיו וְהִרְגוּם כָּלֵם עִמּוֹ, וּכְשִׁבְקָשׁוֹ לְהִרְגוֹ לֹא נִשְׁאָו פָּנִים לְתוֹרָתוֹ. יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאִין לְפָנָיו לֹא עוֹלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מִשׁוֹא פָּנִים וְלֹא מִקַּח שַׁחַד שְׁנֵאֲמֵר 'לֹא יֵשֵׁא פָּנִים וְלֹא יִקַּח שַׁחַד' (דברים י).

ואַחֲרָיו רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שְׁמוּעַ, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּהְרַג עָרַב שֶׁבֶת הָיָה וְהֵם מְבַקְשִׁין לְהִרְגֵּהוּ אוֹתוֹ בְּתִשְׁעֵי שְׁעוֹת בַּיּוֹם, אָמַר לָהֶם בְּבִקְשָׁה מִכֶּם הִנִּיחוּ לִי עַד שְׂאָקִים מִצּוֹת שֶׁבֶת, אָמְרוּ לוֹ עַל שֶׁבֶת אֶתָּה בּוֹטַח וּמַהוּ שֶׁבֶת? אָמַר לָהֶם מִצְוַת קִטְנָה שְׂצוּנִי ה' וְשֶׁבֶת שְׁמָה שְׁכָתוֹב 'מַחְלִיָּה מוֹת יוֹמָת', אָמְרוּ לוֹ אִם אֵלֶיכֶם מֶלֶךְ גָּדוֹל הוּא בְּשָׁמַיִם לָמָּה אֵינוּ מִצִּיל אֶתְכֶם מִן הַמַּלְכוּת, אָמַר לָהֶם כְּדִי שִׁיתְּבַע דְּמִינוּ מִכֶּם. הִלְכוּ וְאָמְרוּ לְמֶלֶךְ, שְׁלַח הַמֶּלֶךְ וְהִבִּיאֵהוּ לְפָנָיו, אָמַר הַמֶּלֶךְ אִי עִם עֲזִי פָּנִים אֶפְלוּ בְּפִתְחָהּ שֶׁל מִיתָה בְּעִזּוֹתְכֶם אֶתֶם עוֹמְדִים, אָמַר לוֹ מוֹטֵב לִי שְׂאֵמוֹת עַל יָדְךָ וְלֹא אֲמוֹת עַל מִיתַת שְׁמַיִם שֶׁכָּבֵר אָמְרוּ חֲזוֹ"ל כָּל הַמַּחְנִיף אֶת חֲבֵרוֹ לְסוּף נּוֹפֵל בִּידוֹ. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ אֵלֶיכֶם מְדוּעַ אֵינוּ מִצִּיל אֶתְכֶם מִן הַמַּלְכוּת, אָמַר לוֹ כְּבֹר אֲמַרְתִּי לַעֲבָדֶיךָ שִׁשְׁאֲלוּנִי הָרִי כְּדִי לְפָרַע מִכֶּם, אָמַר לוֹ וְיִפְרַע עֲכָשׁוֹ, אָמַר לוֹ וּמָה כְּשִׁחְרָבוֹ אֶת בֵּיתוֹ וְשִׁרְפוֹ אֶת הַיִּכְלוֹ עָשָׂה לָהֶם אֲרִיכוֹת אַפִּים עֲכָשׁוֹ לֹא כָּל שָׁכֵן. וְצוּהָ הַמֶּלֶךְ וְהוֹצִיאֵהוּ מֵעָלָיו וְעָשׂוֹ לוֹ דִּינוֹ, לְאַחַר שִׁיִּצָּא אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו רַבְּנֵי הָיָה לָךְ לְהַחְנִיף לוֹ בְּזֶה הַדְּבָר, אָמַר לָהֶם לֹא דִי לְאַלְעָזָר לִהְיוֹת כְּחֻבְרָיו שְׁמָתוֹ עַל שֵׁם שְׁמַיִם. וּכְשִׁנְצִטוּ עָלָיו לְהִרְגוֹ הִתְחִיל בְּקִדּוֹשׁ הַיּוֹם אָמְרוּ לוֹ לְקוֹסְטִינֶר הֵנָּח לוֹ שִׁיגְמֵר, כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְאַשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת, הִכְהוּ וְיִצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּתַבְתִּי אֱלֹהִים. יִצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה אֲשֶׁרִיךְ אֶלְעָזָר. בְּעוֹלָם הִזָּה הֵייתָ דוֹמָה לְאֱלֹהִים וְיִצְאָה נִשְׁמָתוֹ בְּאֱלֹהִים. יִתְבָּרַךְ וְיִתְנַשֵּׂא עֲלֵת הָעֲלוֹת, שְׁלוֹ נִתְכַּנּוּ עֲלִילוֹת.

סליק מדרש עשרת הרוגי מלכות

עֲלִבּוּנִי. בָּאוּ תַּלְמִידָיו וְאָמְרוּ לוֹ מִסֵּר עֲצָמְךָ לְשָׁמַיִם, אָמַר יָכוֹל אֲנִי שִׁתְּצָא נִפְשִׁי שְׁלֹא בְּעוֹנָתָהּ? מִיָּד נִשָּׂא עֵינָיו לְשָׁמַיִם, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו רַבִּי מָה אֶתָּה רּוֹאֶה, אָמַר לָהֶם רּוֹאֶה אֲנִי אֶת הַגּוֹיִל שֶׁהוּא נִשְׂרָף וְהָאוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת בְּאֹוִיר, אָמְרוּ לוֹ וְאֵךְ אֶתָּה פֶּתַח פִּיד וְתַכְנֵס הָאֵשׁ וְתַפְטֹר מִהֶרָה, אָמַר לָהֶם מוֹטֵב שִׁיטְלָנָה מִי שֶׁנִּתְנָה וְאֵל יִחַבֵּל הוּא בְּעִצָּמוֹ. אָמַר לוֹ הַקּוֹנְסְטִינֶר אִם אֲנִי מִרְבֵּה הַשְּׁלֵהֶכֶת וְנוֹטֵל הַסְּפוּגִין שֶׁל צָמֵר מֵעַל לְבָד תְּבִיאֵנִי לַחֲיֵי הָעוֹלָם הַבָּא, אָמַר לוֹ הֵן, מִיָּד רַבֵּה הַשְּׁלֵהֶכֶת וְנוֹטֵל סְפוּגִין מֵעַל לְבָד וְיִצְאָתָה נִשְׁמָתוֹ מִהֶרָה, וְאֵךְ הַקּוֹנְסְטִינֶר הַשְּׁלִיף עֲצָמוֹ לְתוֹךְ הָאוֹר וְנִשְׂרָף עִמּוֹ, יִצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה אֲשֶׁרִיךְ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן וְקוֹנְסְטִינֶר שְׁלָף שְׂאֵתָם מִזְּמָנִים לַחֲיֵי הָעוֹלָם הַבָּא. בְּכָה רַבִּי וְאָמַר יֵשׁ קוֹנָה עוֹלָמוֹ בְּשַׁעַת אַחַת וְיֵשׁ קוֹנָה עוֹלָמוֹ בְּכַמָּה שָׁנִים. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מַת הַקִּיסָר וְאָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ שֶׁשָּׁה חֲדָשִׁים וְהָיוּ רּוֹאִין אוֹתוֹ וְשִׁמְחִין כְּסִבּוּרִין שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ נִדּוֹן תַּחְתּוֹ בְּאֵשׁ שֶׁשָּׁה חֲדָשִׁים כְּסִבּוּרִין שֶׁהָיָה רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, וּכְשֶׁבָּא הַדְּבָר לְפָנָיו חֲכָמִים אָמְרוּ 'צָדִיק מִצְרָה נִחְלָץ וְיָבֵא רָשָׁע תַּחְתּוֹ' (משלי יא ח).

ואַחֲרָיו רַבִּי יִשְׁכָּב הַסּוֹפֵר, אָמְרוּ שְׂאֵתוֹ הַיּוֹם שֶׁהִרְגוּהוּ שְׁנֵי בְּשֶׁבֶת הָיָה וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו רַבִּי רְצוּנָךְ שֶׁתִּשְׁטַעַם כְּלוֹם קָדֵם שֶׁתִּהְרַג, אָמַר לָהֶם לֹא דִי לַעֲבֹד שִׁיְהִיָּה כְּרָבוֹ וְלֹא דִי לִי לִהְיוֹת כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּבָא שֶׁנִּהְרַג בְּתַעֲנִית. וְהִרְשַׁע צָנָה עַל רַבִּי יִשְׁכָּב הַסּוֹפֵר לְהוֹרְגוֹ בְּשַׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע. כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ אֶל 'וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵּאמֹר' יִצְאָה נִשְׁמָתוֹ. יִצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה אֲשֶׁרִיךְ רַבִּי יִשְׁכָּב שְׁלֹא הִנַּחְתָּ מִתּוֹרַת מֹשֶׁה כְּלוֹם, הִרְגוּהוּ וְהִשְׁלִיכוּהוּ לְכָלִּיבִים וְלֹא הִסְפִּיד וְלֹא הִקְבֵּר.

ואַחֲרָיו רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דְּמָא שֶׁנִּהְרַג עַל מִצְוַת תַּפְלִין. וְאַחֲרָיו רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינָאִי. וְאַחֲרָיו רַבִּי חֲצִפְתִּי הַמִּתְרַגְּמָן שֶׁהָיָה שְׁקוֹל כִּיּוֹנָתָן בֶּן עֲזִיזָאֵל. אָמְרוּ עָלָיו שֶׁהָיָה שׁוֹנָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים פָּנִים

## תלמוד בבלי

### תענית כו.

**מתני'** חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר. משנכנס אב ממעטין בשמחה. שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה - אסור מלספר ומלכבס. ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. ערב תשעה באב - לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין. רבן שמעון בן גמליאל אומר: ישנה, רבי יהודה מחייב בכפיית המטה, ולא הודו לו חכמים.

**[כח:] גמ'** חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וכו'. נשתברו הלוחות מנלן? דתניא: בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל, רבי יוסי אומר: בשבעה בו. מאן דאמר בששה ניתנו - בששה ניתנו, ובשבעה עלה משה, מאן דאמר בשבעה -

בשבעה ניתנו, ובשבעה עלה משה. דכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי, וכתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה. עשרים וארבעה דסיון, ושיתסר בתמוז, מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז. נחית אתא ותברינהו ללוחות, וכתיב ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידי את הלחות וישבר אתם תחת ההר. בטל התמיד - גמרא. הובקעה העיר בשבעה עשר הוה? והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר, וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו'! - אמר רבא: לא קשיא; כאן - בראשונה, כאן - בשניה. דתניא: בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז, בשניה בשבעה עשר בו. שרף אפוסטמוס את התורה - גמרא. העמיד צלם בהיכל מנלן? דכתיב ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם. וחד הוה? והכתיב ועל כנף שקוצים משמם! - אמר רבא: תרי הוו, ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה, ואשתכח דהוה כתיב: אנת צבית לחרובי ביתא, ידך אשלימת ליה.

**בשבעה עלה משה** - לקבל הלוחות, כלומר, ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתניתין דקתני דבשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות - מכלל דכולהו סבירא להו דבשבעה עלה, ולאז מקרא נפקא לן דבשבעה עלה, דהאי דכתיב 'וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי' - איכא מאן דדריש ליה במסכת יומא כי אחר מתן תורה הוה. משבעה בסיון עד שבעה עשר בתמוז איכא ארבעים יום: עשרים וארבעה דסיון שהוא מלא, וששה עשר דתמוז - הרי ארבעים יום שעמד משה בהר. **גמרא** - כך קיבלנו מאבותינו. **ומעת הוסר התמיד לתת שקוץ שומם וגו'** - דבעת שהוסר ונתבטל התמיד - באותו היום נתן שקוץ שומם, דהיינו הועמד צלם בהיכל. הכי גרסינן: **והא כתיב על כנף שקוצים** - כלומר הא כתיב קרא אחרינא, דכתיב ביה שקוצים דמשמע תרי. **תרי הוו** - שהעמידן מנשה בהיכל. **ונפל חד על חבריה וקטעיה לידיה** - והנקטע לא קא חשיב, והיינו דכתיב שקוץ אחד. **אשתכח דכתיב** - על ההוא צלם הכי.

**רש"י** - נשתברו הלוחות - בגמרא מפרש. **ובטל התמיד** - לפי שגזרה המלכות גזרה מלהקריב עוד. **והועמד צלם בהיכל** - שהעמידו מנשה, כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי וגו' (ישעיהו סו). **על אבותינו** - דור המדבר 'אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ' וגו' (דברים א). **ביתר** - עיר גדולה, והיו ישראל דרין בה, במסכת גיטין, פרק הניזקין (נו, א): אשקא דריספק חרב ביתר. **שבת שחל תשעה באב כו'** - שבוע. **בחמישי מותרין** - אם חל תשעה באב בערב שבת - מותרין לכבס בחמישי, וכשחל תשעה באב ברביעי בשבת - לא איצטריך למיתני דמותרין, כדאמרין בגמרא: לא שנו אלא לפניו כו'. **שני תבשילין** - בשר ודגים, או בשר וביצים שעליו, או דג וביצה שעליו, כדאמר בפרק ערבי פסחים (קיד, ב). **שנה** - בגמרא מפרש. **כפיית המטה** - על פניה, ולא יישן עליה. **רבי יוסי אומר בשבעה** - וטעמייהו מקרא במסכת שבת בפרק רבי עקיבא.

**כח.**

מסורת הש"ס  
עם הוספות

ז' א' טו"ש"ע א"ח סימן  
 תקנ"ה סעיף א':  
 ב' מ"י פ"ז מהל' י"ט  
 הלכה כ' סמג' לאוין  
 ע"ה טו"ש"ע ש"ס סימן תקלד'  
 חזו"ח א':

**ב** ו' מ"י פ"ה מהל'  
תענית הלכה ו' סמג  
פסוק מד"ס ג' טו"ש ע  
סימן תקנא סעיף ג'  
**ה** י' מ"י שם טו"ש ע  
סעיף ד'  
**ז** ו' מ"י פ"ח מהל'  
תענית הלכה טו טור  
כ"ח סימן תקנט:  
**ח** ז' מ"י פ"ה מהל'  
תענית הלכה ח טו"ש ע  
כ"ח סימן תקנב סעיף י'

[illegible]

מפטיר עולה למזין שצעה מדקאמר  
רין שלם ומפטיר אחד שמפטיר אחד  
ן רב' דקא מיצעא ליה במגילה  
פ. כ. וס) מפטיר עולה למזין  
צעה או לא משמע מהכא דעולה:  
ותרוייהו

חד. אחד קורא והוא עֲלָמוּ שבת. אינו מפסיק סעודתו ואף פלוגתא היא במסכת גיטין צפרק אנטרד שוב לא חזר למלכותו לפי חנניא. אלמא דסבירא ליה לרבי מא

אמרו רב פפא \*הלך ב' ישראל דאית להו  
דינא ביהדי' וכו' ילשתמיט מיניה כבא  
דברא מולאי' ולמיצי' נפשיה בארד דברא\*  
מולאי'. לתל' לכלם אפריה וקחיה אמר רב  
היהדי בריה דרב שמואל בר שילת משמיה  
דרב אלו קהלי' וכלי' פתח (ו)יאמר ראה ריה  
נבי איה שדה אשר ביה? רב אמר רב יהודה  
בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב  
בריה שדה של תפוחים: שבת שלח חשעה  
כבא לתות בתוכה אסורין לספר וללבוש: אמר  
רב נתמל לא שנו אלא לבוש וללבוש אבל  
ללבוש ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו  
ללבוש ולהניח אסור אמר רב ששת תרע  
דבבלי' קצרי' דבי רב מתיב רב חמנא  
(6) (ב) בחמישי מותרים מפני כבוד השבת למאי  
אילמא ללבוש וללבוש מאי כבוד שבת איכא  
אפילו להניח ובתמישי הוא שריש אבל השבת  
כולה אסור לעולם ללבוש וללבוש וכשאלו  
אילא חלוק אחר? דאמר רב אסי א"ר ויחנ' ז'  
שאלו לו אלא חלוק מותר ללבוש בחלו  
של מועד אחרמו נמי אמר רבי' כנמיז אסור  
לא לעלות לא שנו אלא לבוש וללבוש אבל  
להניח מותר מיתבי? אסור ללבוש חשעה  
כבא אפילו להניח לאחר השקעה כבא ויהוי  
שלוש כביסוס שלחן? וכלי' פשתא איה בהם  
מגוהי' ונתנו תובאיה: שלח רב יוחנן בר גוריו

ויר קתני מיהא לאחריו מותר תיובתא דשמואל:  
ממעט בתשלין אלא אוכל כל זכרו ומעלה על  
שחורין (דף סה:) לזכרא לנאן דלחר מלך והדין  
הואך לומר בשעתו בעת מלכו ותקפו שיהי אוכל  
לפניו אסור לאחריו מותר ורבי יהודה ורבן (סג גמילא)

**ב** (לעיל ט:); **ב** ית. חילין קו:  
**ג** כתובות דף י' רע"ב;  
**ד** (קדושין ג:; וט"ז);  
**ה** (מגילה דף כד:);  
**ו** עירובין מ: תוספתא  
 פ"ג ה"ב; **ז** (ע"י ב"ק  
 ק"ט; ורע"י שס);  
**ח** (ע"י פ"ב, פ"ב);  
**ט** (ע"י מוס' שבת פ"א,  
 ד"ה פ"ו קודם); **י** ע"י  
 תוס' מגילה כב: ד"ה  
 ולרב אש"י, **י** מגילה לא  
 ע"ב.

(6) מוֹתְרִין מִפְּנֵי כְּעַד הַשָּׁנָה  
 מֵאֵי מוֹתְרִין אֵלֵינוּ  
 לִכְסֹב כִּי הוּא דֹשֵׁי אֶל  
 כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּה:  
 (7) רִשְׁי דִּיה לְעוֹלָם  
 כִּי מִיד כְּתֻמֵּשׁ וּבְנִי  
 שְׁאֵן כִּי הִדִּיל:  
 (8) דִּיה בְּחֹרֵל וְאֵל  
 מוֹעֵד דִּבְיוֹן שְׁאֵן לוֹ אֶל  
 חֹלֹן אַחַד לֵא כִּי נִלָּא  
 מִכָּס לִיָּה מִפְּנֵי  
 הַכְּנִימָה: (9) דִּיה  
 וּמִפְּטִיר אַחַד מִשְׁתָּן  
 אֶלֶּה:

**הנהגות הנר"א**  
[א] רש"י ד"ה אב"א  
ושביעי. קט"ז קו עליו  
למחקר:

הנהרות מהר"ב  
דנשבורג  
א[רש"י ד"ה אב]  
לאחריו וכו' ושביעי.  
נמחק מלת ושביעי:

תורה אור השלם  
(א) כִּי אֲנֹכִי יִדְעָתִי אֶת  
הַמַּחְשָׁבֹת אֲשֶׁר אֲנֹכִי  
חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נָאם יי  
מִחֲשָׁבוֹת שְׁלוֹם וְלֹא  
לְדָעָה לְתֵת לָכֶם  
אַחֲרֵית וְתִקְוָה:  
[מִיכַיִל בִּן יִשְׁכָּרְבָל]

(ב) וַיֵּשֶׁב וַיִּשְׁקָ לֹא וַיִּרְחַק  
אֶת רֵיחַ מִגְדָּו וַיִּכְרַחֲהוּ  
וַיֹּאמֶר רֵאאֵה רֵיחַ בְּנֵי  
כְּרִיחַ עֹדָה אֲשֶׁר בְּרַחֲו

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁכַּח אֶת-עֲוֹנוֹתָיִךְ כִּי-יִשְׁמַע ה' אֶת-קוֹלְךָ וְיִשְׁכַּח אֶת-עֲוֹנוֹתָיִךְ

**ט** [גירסת ראש  
דתקיף מולי] (גלוי):  
**ק** בכת"י נוסף ובי הא  
דאמר. ולשון ישר הוא  
(דק"ס), ועי' גבורת אדר  
ובשם: **ג** ציל באדר  
**ליוזל** ההדהה (ורש"י)  
גורס בגמ' כהג' בכת"י  
ובע"י "דאית ליה דינא  
בהדי נכרי **כאב**  
**לישתמיט מיניה דרע**  
מזליה **באדר ליוזל**

מפני כבוד השבת. אם  
נרציעי נשנת לא ליטריץ  
הזמנית. כביבוס שלחן.  
היה מגוון (נחוצות י:). וכן  
מנשליץ ולא יאכל צמר ולא  
והדיטס הוה (עירובין מא:).

[illegible][illegible]

לגהץ לפני תשעה באב  
לאחר תשעה באב  
חלנו מחדש: ראש השנה

אָסער משום גיהוץ אלל  
לֹא־שָׁקִי יִי בלע"ו: 74  
לִנְבוֹשׁוּ בַּצְנוּעַ שְׁחָ  
לְהוֹיּוֹת בַּתּוֹכָהּ אֲלֵל  
תַּשְׁעָה בָּאֵץ שֶׁאֵס חַ  
אָסוֹר לִנְבוֹשׁוּ רֵאשׁוֹן  
אֲבָ 75 אַחֲרָיו. חֲמִישִׁ

שבעי מותר: חל' להיוח  
מותר ל'כבם כ' השבת  
ול' לאחריו: חל' להיוח  
שלישי צרבעי וצחמיש  
ל' אבי' ואיתמא רב  
המכבם יעקב אהא.  
ב' אפילו מן המנחה

וְקָאֵי צַדִּיקִיָּתָא מִפְּסִיק  
וְקָאֵמַר לֵיט עֲלֵה אֲצִי  
חַיִּים בְּשָׁנֵי בֹ'. סִיפֵא  
מֵא גּוֹפֵה הֵיא: וּמִפְּטוּרֵהּ

שנשה אחרון מפטיר  
מוסיפין בחול יותר מג'  
בר"ח על ד' שאין לנו

**ט** [גירסת ראש  
דתקיף מולי] (גלוי):  
**ק** בכת"י נוסף ובי הא  
דאמר. ולשון ישר הוא  
(דק"ס), ועי' גבורת אדר  
ובשם: **ג** ציל באדר  
**ליוז** ההדהה (ורשי)  
גורס בגמ' כהג' בכת"י  
ובע"י "דאית ליה דינא  
בהדי נכרי **כאב**  
**ל**ישתמיט מיניה דרע  
מזליה **באדר ליוז**

מפני כבוד השבת. אם  
נרציעי נשנת לא ליטריץ  
הזמנית. כביבוס שלחן.  
היה מגוון (נחוצות י:). וכן  
מנשליץ ולא יאכל צמר ולא  
והדיטס הוה (עירובין מא:).

וְלִמְדֵיךָ בְּהַר הַבְּרִיָּה. עֲבָדְכֶם שָׁמָּה וְנִתְּנָה לָךְ  
 דְּלִמְדֵיךָ בְּהַר הַבְּרִיָּה לְעֵל מִקֵּץ הַיּוֹם  
 שֶׁנֶּבֶל הִרְבֵּה מְרַמְזֵינוּ (ו' ע"ה)  
 מִלָּא אֵלָּא דְלִמְדֵיךָ כִּי בְּכִי שִׁשְׁתָּן לְנִלְוֹת  
 שְׁעוֹת אֶסְרֵי  
 וְיִדְעוּהָ מִ  
 לְחֹרֵץ מִ  
 דְּעוֹת שְׁעוֹת  
 רַב שֶׁשֶׁת מִ  
 אֶסְרֵי  
 שִׁמְעָלָא וְהִסֵּךְ  
 עַם שֶׁשִּׁמְעָלָא  
 אֲמִירֵי הַבְּרִיָּה

שילת משמיה דרב  
 : שבת שלח השנה  
 ללספר ולכנס: אמר  
 רשב"ם ללבוש אבל  
 יב שבת אמר אפרו  
 ואמר רב ששת הרע  
 מתיב רב המנונא  
 מפני כבוד השבת למאי  
 אמאי כדור שבת אימי  
 הוא דשרי אבל השבת  
 :ם ללבוש וכשאר לו

ד מותר לכבסו בחולו  
אמר רבי בנימין אמר  
לכבסו וללבוש אבל

אין בהן. ל  
כלי מילת  
שנו. שאלו  
תשעה נא  
ציינס שלפנ  
ציוס רביעי  
וסני וסלישי

וְשָׂרָא [א] אֶת  
בְּאֵד בְּשֶׁנֶת  
בְּזִלְתָּ. דְּהֵינָא  
בְּשֵׁי אֶת  
כִּי: לֵימֵן  
אֲחָא בְּ  
בְּתַסְתָּה בְּ  
בְּתַסְתָּה בְּ

אחד רבי יוסי אומר  
לך שמואל תנאי היא  
עה באב שחל להיות

בפירו' רבי מאיר רבי  
אסור אלא אותה

**ט** [גירסת ראש  
דתקיף מולי] [גלוי]:  
**ב** בכת"י נוסף ובי הא  
דאמר. ולשון ישר הוא  
(דק"ס), ועי' גבורת האר  
ובש"א: **ג** ציל באדר  
לייזר ההדהה (ורש"י)  
גורס בגמ' כהג' בכת"י  
ובע"י "דאית ליה דינא  
בהדי נכרי **באב**  
לישתמיט מיניה דרעי  
מזליה באדר **לייזר**

מפני כבוד השבת. אם  
נרציעי נשנת לא ליטעין  
הזמיות. כביבום שלחן.  
היה מגוון (נחוצות י:). וכן  
מנשלין ולא יאכל צמר ולא  
י' והדיט הוה (עירובין מא:).

פפא הל"ך האי בר ישראל<sup>א</sup> דאית ליה דינא בהדי נכרי  
ותתמיב וכו'. פירוש משום דלמך לעיל<sup>ב</sup> מגלגלן חוצה ליום  
יצי: **של** תפוחים. י"מ תפוחים<sup>ג</sup> כחית אמרוגים:  
י רב. פירוש כושמן הצגדים ולכן קרי להו קרי על  
שמחללן הצגדים

אמור רב פפא \*חלק\*  
דינא ברדי כברי \*וי\*  
ררע מוליה לומצי \*נ\*  
מוליה \*ל\* לתל לבא  
יתודה בריה דרב שמו  
רב אלו קוליס וכלי \*פ\*  
כל כריש שדה אשר בו  
בריה דרב שמואל בר  
כריש שדה של תפוחיו  
באב ליהות בתובה אפי  
רב נחמן ורבי אלא  
לכבם ולהניח שנתו  
לכבם ולהניח אמור  
דבמלי קציר דבי רב  
\*ב\* חבמיש מותרים  
אליהם לכבם ולתבש  
אלא להניח ובחמיש  
כולא אמור לעולם לכב  
\*ה\* חבמיש מותרים

מִי־שֵׁי קוֹרֵין שְׁלֹשׁ וּמִפִּטִּיר  
מִכָּאֵן מוֹכִית רִבִּינוֹ תַּסֵּס

של מועד איתורם נמי  
ר' אלעזר לא שנו אלא  
להניח מותר מיתבי: א  
באב אפילו להניח לאה  
שלו ככיתום שלהן: ב  
ומרבייש

ידי יוחנן אצ"פ שאמרו כלי פשתן א"י בהן מן  
שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה  
ללא לאחריו מותר ושמואל אמר אפילו לאחר  
תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ול  
השבת כיצד חל להיות באחד בשבט מומר  
י בשלישי ברביעי וברמישי לפניו אסור לא  
ת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת  
ותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמוע  
יב אחא בר עקיב אר"א ח'ל' להיות בשני  
יחר בשלישי ורבי קורא אחד ושמאל אפטר  
יחר שלשה ומצריני ארבע חזירות ושמואל  
תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תש  
כל ושוחת כל צרכו ומועלה על שולחנו  
אסור לספר ולכבס מ"ח ועד חמשים  
יב כל החדש כולו אסור רשב"י אומר א  
יב ורמאי אדיך ונותר אבל במראש חדש  
יב הודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"י  
ה שבת בלבד אמר ר' יוחנן ושלשתן מקרי  
כל משושה חנה חרשה ושבתה מאן דאמר

קורא והוא עֲזָמוּ המפטיר קטני מויה לאחריו  
מפסיק סעודה<sup>ט</sup> ואינו ממעט בתבשילין אלא אר  
א במתקם גיטין פכרן [מי שחזון] (דף סה:) לדיכא  
לא חזר למלכותו לפיכך הוצרך לומר בשעתו צמ  
מא דסיבדא ליה לרבי מאיר לפניו אסור לאחריו מותר ו

**שָׁחַל** בשבת שחל"ט בא לריות הבהורה עד יום תענית ואסורלו קוברים של יבנעיר לריות ויתורמה (תהאבס): "שבת שחל"ט לריות בא בתורא אסור לספר ויחזק נבוכן לנחל בא בא עשיהם ור' שמעון ור' חזקיהו לא יכנסו לריות אפי' שחל"ט" חזקיהו בר' חנניאל ור' ששה אר' ויקרייל ברי' אבא חזקיהו חזק' קטלי קורב' ב' ור' חזקיהו נחמ' דנחמ' אסור' לנחמ' כלפי' ש' שחל"ט חזק' חזק' ב' ב' ב' א"י וכלי ששתן קרי' משום ידחוק. אבא אסור

חשק שלמה על רבינו חננאל (א) נראה דל"ל וכנס להיית לאחר ת"נ.



(א) תוספתא פ"ג ה"א,  
 (ב) עין מ"ק כא. ושם  
 בתוס' ד"ה ואסור,  
 (ג) [מסנהדרין דף ע. א.],  
 (ד) [מסנהדרין ע. ע"ו ל.],  
 (ה) תוספתא תרומות פ"ו א,  
 (ו) מחזור ויטרי ח"א סי'  
 י"ח ובסדר סימן תט. ועי'  
 תוס' מ"ק כב. (ז) כל,  
 (ח) קידושין כב., (י) ויקרא  
 ט ו, (כ) לעיל יג ע"ב.

(6) רש"י ד"ה וזכ"א  
 שנה אשני תבטלן קיימי  
 אבל צער ויין: (3) ד"ה  
 מלית כו' כלקמן הס"ד  
 הספאר נמחק: (2) ד"ה  
 האסור לקרות כו' משמחי  
 לנ במקום שהוא רגיל  
 הס"ד: (7) תוס' ד"ה  
 ערב כו' אם לא ישימו בו  
 שומן לו:

[illegible][illegible]

**כ**בתי וראשונים  
 בתוך ומד אינו אסור  
 אלא אותה שבת  
 לצד משבת (דקס):  
**נ**נראה דט"ס הוא  
 צ"ל מין אחר (רש"ש)  
 צ"ל וברקס: **ג**  
 מותר לרחוק, כ"ה  
 וחסותפא וברא"ש ס'  
 חל ע"ש וכן מוכח  
 וחסותפא, שלפנינו  
 בשכו הספורים והגיה  
 ע"פ הגמ' ותלו עצמן  
 באילן גדול מרן הגר"א  
 והגמ' הגמ' מעוררים

באכילה ובשתיה) (גליון):  
אומר אף אינו קורא במקומו  
טור א"ח ר"ס תקנ"ד (גליון)  
בסנהדרין ע"א וכן בפסוק  
אב"ל מבשר) ובה שלמי  
ועין חילופי גירסאות (ביל  
ובמג"א סק"ח: **ק** אולי  
מקרי ב' תבשילין (ולעיל

החשק שלמה על רבינו ח

**ותריויהו** <sup>א</sup>למור תריויהו כדר"מ דלמור מר"ם ועד  
התענית וכרש"א דלמור י"א אסור אלף אותה שנת  
בגלגל הלכה בתריויהו לקולא לגמור דלמור אלף אותה שנת  
בגלגל כרש"א ודוקא עד התענית אבל לאחר התענית מותר דהלכה  
כר"מ דלמור ואל"א אסור אלף עד  
התענית ודלמור י"א שדלחו אותה שנת דר'  
יוחנן דכלי שפוק מותר לבטח במעמד'<sup>ב</sup>  
מ"מ הסמיר לנו מורווי רש"י<sup>ג</sup> לתת  
סדריין שלנו לרובם תחתיה שבע  
שנים כ"ט ט"ז קודם שחלש<sup>ד</sup> [א] שנת  
היכל דתל"ט ט"ז ש' שנת מותר  
לבטח והשפך מתנות וזילין פמי  
נכוד והשפך דלין להמתין עד שנת  
שנת פמי טורח שפס'<sup>ה</sup> :

אבל ממש שעות  
יורדה לא שנו אלא  
יורד כבעודה שאני  
הוא לקרא ויציב ראי'  
וסיקס בה הוה אמינא  
קמ"ל ממש  
ששמועין ממש שעות  
אפי' כבעודה שאני  
היה המפסיק בה תניא  
לישנא בריה רביא  
עירב השעה באב אב  
תרת מותר לאכול בשר  
אסור לאכול בשר  
אנא קמא ערב תשעה  
ני בשלח' לא יאכל  
שמעון וכו' וגמליאל

תבשילין פירות כ' תבשילין  
ר"ל בשם קדירות' כגון שקורין  
העולם אכלנו' מינים שקורין  
מישרין' אכל אין לאסור לאכול תבשיל  
שעון מכללם ותגבית ותבשיל  
דלע"ז אין רגילין העולם אכלנו  
כללם חזין דמכסות בעיבודין (ו' טו.)  
אכל כל דאסור ומת וכו' שקסן כל  
גופו כל ארס תכריז' אפי' תכלה  
שאין עושין מהם תבשיל עמנא' אס  
לא ישימו (ו') או און לא אסור  
שעון' תבשיל שני ארס תבשיל  
כדי לאסור גביהם שמעתינן עמנא  
אכלנו גביהם תבשיל קדירה' עמנא  
משא לאכול דכל דבר שהוה נאכל  
כמו שהוה אין חלנו מנו גביהם  
כמו פסוקים אין בהם מורס' משא  
כלל וכלל' ואם היה רגיל' משא

[illegible]

וּמִי אֲבִיו כִּלְ שַׁעָה שְׁמוֹתָר לֵאמֹר <sup>181</sup> בֶּשֶׁר מוֹתֵר לִדְרוֹחַ.  
בְּאֵיכֵלָה וּבִשְׁתִּיהִם וּבִסְבִּיחָה וּבִנְעִילָה הִסְגֵּד וּבְחִשְׁמִישׁ  
בְּמַשְׁהַת בְּתַלְמוּד וּבְמִדְרַשׁ וּבְהַלְלוֹת וּבְאִגְרוֹת אֲבֵל  
יָנוּ רִגְלֵי לִשְׁנוֹת וְקוֹרֵא בְּקִנּוּת כְּאִיּוֹב וּבְדִבְרֵים הָרַעִים  
מִקֹּדֶם <sup>182</sup> פְּקוּדֵי הָ יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב <sup>183</sup> ר' יְהוּדָה אֹמֵר  
כִּי שְׁאֵינוּ רִגְלֵי לִשְׁנוֹת אֲבֵל קוֹרֵא הָ יִשְׂרָאֵל וּבְקִנּוּת  
לֵבִים בּוֹ מִשּׁוֹם שְׁנֹאמֵר פְּקוּדֵי הָ יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב:  
בֶּשֶׁר מִלִּיחַ וְשׁוֹתָהּ יֵין מִגְּתוֹ בֶּשֶׁר מִלִּיחַ עַד כְּמֵה  
שְׁאִינִי <sup>184</sup> כְּשִׁלְמוֹם וְיֵין מִגְּתוֹ עַד כְּמֵה כֹּל זְמַן שְׁהוּא  
תִּסְפֹּתוֹ ג' יָמִים. אֹמֵר רַב יְהוּדָה אֹמֵר רַב יְכָ  
שַׁעָה כֹּאֵב מִבְּאִיִן לוֹ פֶּת חֲרִיבָה בְּמֵלֶה וְיוֹשֵׁב  
בֵּין

[illegible]

ר"ח שנקרא חג כדאמרי'  
י"מ. דלפניו חסור ולאחריו  
דאין חסור נוהג חלא  
אזיל דלפניו<sup>י</sup> מוקי הלכה

[illegible]

סעודתו הרשות בידו  
 עבד ואמר שלשות יי  
 עבד בן יוסי<sup>1</sup> ואמר מ  
 הנהגת בני באב<sup>2</sup> ו  
 ביאים ובכתובים ולש  
 ושושנת במקום ש  
 10 בלמל משום  
 לקרות ואינו שונה ב  
 וקוט של בית רבן ב  
 תנא<sup>3</sup> אבל אוכל ה  
 זה שהמאל גרל וזמן  
 ב משום גרל<sup>4</sup> וזמן<sup>5</sup>  
 בברי אילעאי ערב

1 עיניו ביריח ובראשי רגליו  
 2 כמילין בן שמואל ר' יוחנן  
 3 מקדיו ר' עמרמי ר' יוחנן  
 4 צ"ל שרידא  
 5 יוסי ויוסי  
 6 ע"פ ר' יוחנן  
 7 אר"ה  
 8 אר"ה  
 9 עיניו חלול  
 10 עיניו חלול  
 11 עיניו חלול  
 12 עיניו חלול  
 13 עיניו חלול  
 14 עיניו חלול  
 15 עיניו חלול  
 16 עיניו חלול  
 17 עיניו חלול  
 18 עיניו חלול  
 19 עיניו חלול  
 20 עיניו חלול  
 21 עיניו חלול  
 22 עיניו חלול  
 23 עיניו חלול  
 24 עיניו חלול  
 25 עיניו חלול  
 26 עיניו חלול  
 27 עיניו חלול  
 28 עיניו חלול  
 29 עיניו חלול  
 30 עיניו חלול  
 31 עיניו חלול  
 32 עיניו חלול  
 33 עיניו חלול  
 34 עיניו חלול  
 35 עיניו חלול  
 36 עיניו חלול  
 37 עיניו חלול  
 38 עיניו חלול  
 39 עיניו חלול  
 40 עיניו חלול  
 41 עיניו חלול  
 42 עיניו חלול  
 43 עיניו חלול  
 44 עיניו חלול  
 45 עיניו חלול  
 46 עיניו חלול  
 47 עיניו חלול  
 48 עיניו חלול  
 49 עיניו חלול  
 50 עיניו חלול  
 51 עיניו חלול  
 52 עיניו חלול  
 53 עיניו חלול  
 54 עיניו חלול  
 55 עיניו חלול  
 56 עיניו חלול  
 57 עיניו חלול  
 58 עיניו חלול  
 59 עיניו חלול  
 60 עיניו חלול  
 61 עיניו חלול  
 62 עיניו חלול  
 63 עיניו חלול  
 64 עיניו חלול  
 65 עיניו חלול  
 66 עיניו חלול  
 67 עיניו חלול  
 68 עיניו חלול  
 69 עיניו חלול  
 70 עיניו חלול  
 71 עיניו חלול  
 72 עיניו חלול  
 73 עיניו חלול  
 74 עיניו חלול  
 75 עיניו חלול  
 76 עיניו חלול  
 77 עיניו חלול  
 78 עיניו חלול  
 79 עיניו חלול  
 80 עיניו חלול  
 81 עיניו חלול  
 82 עיניו חלול  
 83 עיניו חלול  
 84 עיניו חלול  
 85 עיניו חלול  
 86 עיניו חלול  
 87 עיניו חלול  
 88 עיניו חלול  
 89 עיניו חלול  
 90 עיניו חלול  
 91 עיניו חלול  
 92 עיניו חלול  
 93 עיניו חלול  
 94 עיניו חלול  
 95 עיניו חלול  
 96 עיניו חלול  
 97 עיניו חלול  
 98 עיניו חלול  
 99 עיניו חלול  
 100 עיניו חלול

לשנות במשנה בתלמוד כו'. ר' יהודה  
ים פקודי ה' ישרים משמחי לב. תנא

פ' א מ"י ס"ה מהל'  
 חענית הלכה ז סמג  
 עש"ג ב' עוש"ע א"ח סימן  
 תקנב סעיף א' וסעיף ט'  
 פ' ב מ"י ס' סלכ"י סמג  
 שם עוש"ע שם ס' ס'  
 תקנב סעיף א'  
 פ' ג ד מ"י ס' סלכ"י  
 סמג שם (עוש"ע שם  
 ס' תקנב סעיף ב')  
 פ' ד ה מ"י ס"א מהל'  
 רזח וסמירת נפש  
 הלכה ב סמג עש"ג טו וסוד  
 י"ד סימן קנח:  
 פ' ז מ"י ס' סלכ"י  
 חענית הלכה ט עוש"ע  
 א"ח סימן תקנב סעיף ו'

אמר לאחריו נמי אסור:  
**מזהב** מה הגז' ה' ימים'  
 אף מיטות סמחה' ד'  
 אים' ותרווייהו לקולא'  
 הלכה כר"ם דאמר א' ה'  
 חסד' שאל ע' התענית  
 הזכה כרשב"ג דאמ'  
 חסד' אלף אותה שאל'  
 והוא שלפני ט' באב:  
**המסבד**  
 סעודה אחורונה מסבד  
 עליו תענית. אבל  
**המסבד** שאני מוסב'  
 כגון סעודה שאוכל קודם  
 לכן ששורא ויכול תאחור.  
 כן ששורא משה' ח' ה'  
 היינו ט' באב צממ' כל'  
**שאני מוסב'** ח' ה' שאר  
 תענית. קורא הוא  
 במקום שאני רגיל  
 לעסוק לפי מצינו: ו'  
 זמן שהוא צממתינו שני  
 ימים ויחלה אחריהו  
 אוכל בערב ח' ה' אבל  
 אחר כך אוכל שבטל  
 מחמתו בשל.

תורה אור השלם  
(א) פקודי יי ישראל  
משמחי לב מצות יי  
בְּרָה מְאִירַת עֵינַיִם:  
[תהלים יט, ט]

לעולם קורין ג' בט' באב  
ומפטיר אחד. ואסיקנא  
הלכתא (כר' יוחנן)  
כרשב"ג דאמר אינו נוהג  
אלא אותה שבת בלבד  
שחל ט' באב להיות  
בתוכה. והלכתא כר'  
אבהו דאמר עד המעונות

[illegible]

מסורת הש"ס  
עם הוספות

17 א מ"ה מ"ה מהל'  
 תענית הלי יסמג עשן  
 ג טוש"ע א"ח ס' תקדנ  
 סעף כב:  
 18 ב מ"ה טוש"ע שס  
 סעף כד:  
 19 ג ד טוש"ע שס סעף  
 כה:  
 20 ה מ"ה מ"ה מהל' אכל  
 הלכה יח טור י"ד

מחייב בכפית המטה  
לכונן ומתן נאכל;  
עוברת ומיניקות שאי  
נאשר להם כלל מטות  
מה תהא עליהם: שאר  
מטות שאינו שוכב עליון  
ידו יהודה מחייב לכונן כל  
המטות שבבית וכן אלא  
אינו חייב לכונן אלא  
הכלים: כל הכלים  
המחשאלות זו לזו טעונות  
טבילה שמה דנדה היו.  
ויש שכלו מתי מרבר  
קצתו ויש טוב לפי שחזר  
החייבר למשה. ויש  
שפוסקין מכלרות עצים  
למערכת ומיכן ואילך  
מוסיפין לעטות בתורה:

ר' אומר כל האוכל  
שנשתה בט' באב כאלו  
אוכל ושטה ביום"כ.  
ר' עקיבא אומר העושה  
מלאכה בט' באב אינו  
זרואה סימן ברכה לעולם.  
וחכאי העושה מלאכה  
בט' באב אינו זרואה  
בשבת ירושלמי שנאמר  
ששמו את וגו' שישו אתה  
משך של המתאבלים  
עליה. כל שאינו מתאבל  
על ירושלמי אינו זרואה  
וכל האוכל  
בט' באב עליו הכתוב  
אומר וזהו עונות על  
עצמות. ונתנו חקוקים  
על עצמותם. ר' יהודה  
מצינו בכפית המטה

יָצִין תְּנוּנָה לְכִדְרִים וְאוֹכֵל וְשׁוֹתָה עֲלֵיהָ קִרְתָּן  
שֶׁל מִים וְדוֹמָה כְּמִי שֶׁמָּוֶה מוֹטֵל לְפָנָיו. תָּנִן  
וְחָסִים<sup>א</sup> מְקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְעִשְׂוֹת מְלָאכָה בְּנֵי אָדָם  
רָחִים מְקוֹם שֶׁנִּהְיָ לְעִשְׂוֹת אֵין עֲשִׂינִי  
וְכִי רִבְשֵׁי<sup>ב</sup> מְקוֹם ת"ח בְּמִלִּים רִשְׁבִּי<sup>ג</sup> אוֹמֵר לְעוֹלָם  
עֲשֵׂהָ כֹל אֲדָם עֲצָמוֹן כְּתִלְמוּד חֶכֶם תִּנְיָא נָמִי  
וְכִי רִבְשֵׁי<sup>ד</sup> אוֹמֵר לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה אֲדָם עֲצָמוֹן  
תְּלִמְדוּד חֶכֶם<sup>ה</sup>. כִּדְרִי שִׁתְעָנָה תִּנְיָא אִידֵךְ  
רִשְׁבִּי<sup>ו</sup> אוֹמֵר כֹּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתָה כֶּסֶם בָּא  
לְאִילּוּ אוֹכֵל וְשׁוֹתָה כִּיּוֹחִי רִיעִי<sup>ז</sup> אוֹמֵר כֹּל  
עֲשֵׂהָ מְלָאכָה בְּתַשְׁבּוּעָה אֲדָם אִינוֹ רִוָּחָה כִּמְנָה  
וְנִרְכָּה לְעוֹלָם וְחִכְכָּא<sup>ח</sup> כֹּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּנֵי  
אָדָם וְאִינוֹ מִתְחַבֵּל עַל יְרוּשָׁלַיִם אִינוֹ רִוָּחָה  
שִׁמְחָתָה שְׂנָא<sup>ט</sup>. שְׂמָחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם וְגִילּוּ  
הָהָה כֹּל אֲדָרְבֵּי שִׁשִּׁין אַתְּחָה מְשׁוֹשׁ כֹּל  
וּמִתְחַבֵּלִים עֲלֵיהָ מִכָּאן אֲמַרְוּ<sup>י</sup> כֹּל הַמְתַּאבֵּל  
עַל יְרוּשָׁלַם וְזֹכֶה רִוָּחָה מִשְׁמַחְתָּה וְשִׁמְחָתָה  
וְיִרְשָׁלַם עַל יְרוּשָׁלַם אִינוֹ רִוָּחָה בְּשִׁמְחָתָה  
תִּנְיָא נָמִי חֲכִי<sup>י</sup> כֹּל הָאוֹכֵל בְּשֶׁר וְשׁוֹתָה יֵין

[illegible]

**ו** (בְּרִיתוֹת ז':) פָּתַח־  
 דָּבָר, **ו** עַל עֵלֶיךָ וְרֵעִי  
 יִקְרְבוּ וְרֵשִׁי וְבִדְקִי,  
**ז** בְּעִינֵיכֶם וְנָתַן לִי  
**ח** מִזֵּיכִי כִּי מֵדֵרִים עָלַי  
 מִסְתַּדְרִין כִּי **ט** בִּצְעֵי קֶבֶד.  
**י** עֵשִׂי, **י** [בְּעִינֵי] כֶּחָד  
 עֵשִׂי, **י** עֵלֶיךָ כֶּחָד  
**יא** כִּן אֵימָה בְּסֹדֶר עוֹלָם  
 רַבָּה מִי וְרֵעִי חוֹסֵי בִּי  
**יב** וְרֵעִי חוֹסֵי בִּי רֵשִׁי  
 שְׂבָעִי וְרֵשִׁי שְׂבֹתֹן לִי  
**יג** וּבִשְׂפִיחָ שֵׁם וְרֵעִי  
 בְּגִיבֵי,  
 דְּרַקְדִּין הֵיז', **יד** רֵעִי  
**טו** מִתְחַחֵלֵג, **טז** עֵשִׂי  
 מִדְּנִסִּים עַל מִתְרַשָּׁעִי  
 וְרֵעִי בְּחוֹסִי, **יז** עֵשִׂי  
 מִרְשָׁה ג. ו.

**(ב) רש"י ד"ה שניתנו**  
 כו' הרי שמונים יום וליל  
 נוס' כמפור' השלים כנגד:

תום ד"ה כל העושה  
וכי' כדמזמנה  
בירושלמי. נערוינן דמ  
מא על צמח ד"ה אי  
אחם כתבו כן נסמ מדרש  
איכא רנתי (2) : שם ד"ה  
יום שבו ובר' ובכל  
מ"ב היו מתים. עין  
הספר חוט מנחם כסוף  
תוספת תשוב' על כל האגון  
מזהר"ד זל"ל כסופו:

תורה אור השלם  
(א) שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם  
וְגִילוּ בָּהּ כֹּל אֲדִבְיָהּ  
שִׁישׁוּ אֶתְּהָ מְשׁוֹשׁ כֹּל  
הַמְּתַאֲבָלִים עָלֶיהָ:  
[ישעיה סו, י']

(ב) וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת  
גְּבוּרִים נְפִלִים מְעֻרְלִים  
אֲשֶׁר יֵרְדּוּ שְׂאֵל בְּכָלִי  
מִלֶּחֱמָתָם וַיִּתְּנוּ אֶת  
חֲרוּבוֹתָם תַּחַת רַאשֵׁיהֶם

אעשה זאת: שקא דריספּ. דופן  
 של מרכבת נשים שקורין ריטוב"א  
 בלשון אשכנז והיא כעין עגלה  
 לאמריקן באותו ואת בנו (אלין  
 דף עט.) כי מעיילת לי כודנייתא  
 נריספּ: קמצא ובר קמצא. כך  
 שם שני יחודים: דרחמיה  
 קמצא. איהבו היה שמו קמצא:  
 ח"ל

י' דכתיב "אשרי אדם מפקד תמיד  
ובר קמצא חרוב ירושלים אתרעולא  
שקא דריספך" חרוב ביתר אקמצא  
ושבא דרחמיה קמצא ובעל דכביה בר  
לשמעיה זיל אייתי לי קמצא אזל  
לשכחיה דהוה יתיב אמר ליה מכדי  
גברא הוא מני בעית הכא קום פוק  
לחבונא דך דמי מה דאכלילא ושחנא

לִיה בְּדִינָא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מֵאֵי  
וּמִקְשָׁה לָבוּ יוֹפֵל בְּרַעְיָה \* אֶקְמָצָא  
וְתִרְגְּמוּלָתָא חֲרוּב מוֹר מִלְכָּא אִי  
וְכִר קְמָצָא חֲרוּב יְרוּשָׁלַיִם דִּהְיוּ  
קְמָצָא עֲבַד סְעוּדָתָא אָמַר לִיה  
אִיִּיתִי לִיה בִּר קְמָצָא אֲתָא אִישׁ  
הָהוּא גְּבָרָא בַּעַל דְּבָבָא דִּהְיוּ  
אָמַר לִיה הָוִיאִי וְאֲתָאִי שְׂבָבָא וְיִ

[illegible]

ולקח מן האשה מקח  
 בטל מן האשה וחזר ולקח  
 מן האיש מקחו קיים ו  
 משנה ראשונה אבל ב"י  
 של אחרים אמרו הלוקח  
 והסקריקן נותן  
 לבעלים רביע(י) אימת  
 בזמן שאין בידם ליקח  
 אבל יש בידם ליקח ה  
 קרדין לכל אדם ר  
 הורשב ב"ד ותמו ש  
 שהתה לפני סקריקן י  
 חודש כל הקודם ליק  
 [וזת] תותן לבעלים רביע  
 (ב) רביעין וכו' וכו'

שנתונים שדורש ישראל וישי  
סקריקון מההרגו מלחמה  
נתיב ליה ד' וזוי בתרית  
קיים שבכל שעה יכול לב  
ממנו קנינו קנין אבל מה  
אבל אם לקח תחילה מב  
בכל לב אבל אם לקח ת  
רבעא מוזיל גביה ויהי  
עושא תחילה כ"א שיתנו





א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

איבאר מלכא את. מלך אתה עמך להיות: וזוהי אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא. אלמלא אדיר הוא מושל: לבנו זה בית המקדש. שולכין עמוקיהן של ישראל: ברוך עליה. דעוק ולהטו אחרים: אין שוברין את החבית. כדי שילך לו הדקדוק כך היה ללכת להשמיד מומה העיר ולשורפה נאש כדי להשקין אומן ביוני ממוסה: וחביתא שבקין לה. כך היינו מנאפים אולי נוכל ללכת ולהולאס ממנה ומהיה העיר קיימת ועלשם עמך: פריסתא. שלם: לא נפיק. שמהלכנו אכריו משמחת הסמטה: וזוהי נפאה תיבש גרם. ולאכר תכלה רוסך ממחמת השונא תיבש העלם שלך: תן לי יבנה. שלל חמריבנה וללך תהרוב חממה: ושוישילתא דרבנן נפליא. משפחת השואל שלל תהרוב שלל תכלה שולמנות בית דוד: ואסוחתא. רופאין תן לי מלנאשן שירפאו את רבי דקוק שלל היה יכול ללעול אכול לפי שמהלכו מעיו כמעיומי: והוא סבר. רבן יוחנן סבר: בולף האי. ללשקן ליושלל לא עבד ליהא. ואשכח דלפי' הלל פורמא לא עבד הלכך בעניא מניה סא דמתיא הלל פורמא: מיאדפארי. מיש ששנישו עבדו: במוחו ו שנים. לא נעשה סרפס נכך דדךן סומנו נכנס ולא ניקב הקדוש ועוד יש חילוק בין מריפות וללס ללמנה כדפרישית פסק קמא דערוין (דף טז):

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

איבאר מלכא את דאי לאו מלכא את לא מימסר ירושלים בידך דכתיב ויחלבונו באדיר יפול ואין אדיר אלא מלך דכתיב ויהוה אדירו ממנו וגו' ואין לבנון אלא ביהמ"ק שנאמר הדר המוב הזה והלבנון והקמרת אי מלכא אנא אמאי לא קאתית לגבאי עד האדנא בריוני דאית בן לא שבקינו אמר ליה אילו חבית של רבש ודרקון כרוך עליה לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון אישתק קרי עליה רב יוסף ואיתמא רבי עקיבא משיב חכמים אחרו דעתם ויכל איבעי ליה למיור ליה שולכין צבתא ושקלין ליה לדרקון וקלין ליה וחביתא שבקין לה אדרכי אתא פריסתא עליה מרומי אמר ליה קום דמית ליה קיסר ואמרי הנחישו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא הוה סיים חד מסאני בעא למסימא לאחרינא לא עייל בעא למשלפא לאידך לא נפק אמר מאי אמר ליה לא תצטער שמועה טובה אתיא לך דכתיב שמועה טובה תדרשן עצם אלא מאי תקנתיה ליתי איניש דלא מיתבא דעתך מניה ולחליף קמך דכתיב ורוח נבאה תיבש גרם עבד הכי עייל אמר ליה ומאחר דחכמיתו כולי האי עד האדנא אמאי לא אתרויט לגבאי אמר ליה ולא אמרי לך אמר ליה אנא נמי אמר לך אמר ליה מילא אולנא ואניש אחרינא משרדנא אלא בעי מינאי מיד דאתן לך אמר ליה תן לי יבנה וחכמיה ושוישילתא דרבנן גמליאל ואסוחתא דמסין ליה לרבי צדוק קרי עליה רב יוסף ואיתמא רבי עקיבא משיב חכמים אחרו דעתם ויכל איבעי למיור ליה לשבקינהו דא יזמנא והוא סבר דלמא כולי דכנס לבית דרשי הקדש והציע ספר תורה ועבר עליה בעבירה ונפל סוף וגידר את הפרוכת ונעשה גם והיה דם מבצבץ ויצא וכסבור הרג את עצמו שנאמר שאנו צורריך בקרב מוערך שמו אותותם אותות אבא חנן אומר מי כמוך חסין יה מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושוחק דבי רבי ישמעאל תנא מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה באלמים מה עשה נלל את הפרוכת ועשוהו כמין נרותיו והביא כל כלי שבמקדש והניח בהן והושיב בספניה לילך להשתבח בעירו שנאמר ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו ומקום קדוש הלכו וישתבחו בעיר אשר בן עשו אל תיקרי קבורים אלא כבוצים אל תיקרי וישתבחו אלא וישתבחו איכא דאמרי קבורים ממש דאפילו מילי דנעמין אינלייא דהון עמד עליו נחשוש שבים לטובעו אמר כמדותה אני שאלהיהם של אלו אי גבורות אלא כמים בא פרעה מבעו כמים בא סיסרא מבעו כמים אף הוא עומד רשע עליו לטובעו כמים אם גבור היה יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה בת קול ואמרה רשע בן עשו של עשו הרע ברע היה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה אמאי קרי לה בריה קלה דמלגנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחומצו ונקר במוחו שבע שנים וימא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא שמע קל ארופתא אישתק אמר איכא תקנתא כל יומא מייתו נפחא ומחו קבוא לגברי דהיב ליה ארבע זוזי לישראל אמר ליה מיסתיך דקא חזית כסנאך עד תלתין וימין עבד הכי מכאן ואילך כיון דדש דש תניא אמר רבי פנחס בן ערובא אני הייתי בין גדולי רומי וכשנמת פצעו את מוחו ומצאו בו כצפור דרור משקל שני סלעים במתניתא תנא כנול בן ששה משקל שני לטרין אמר אבי נקבין פיו של נחושת וצפורניו של ברזל כי הוה קא מיית אמר להו לילקויהו דלהוא גברא ולבראי וקבוצה אשב מי דלא לשכחיה אלאה דהוראי ולקבוצה בינא. ויו אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דמיטום הוה בעי לאינורי אול אסקיה למיטום בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא אמר ליה ישראל מהו לאדבוקי בהו אמר ליה מיליהו נפישין ולא מצית לקיומניהו זיל איגרי בהו בההוא עלמא והותי רישא דכתיב ה'ו צרה לראש וגו' כל המצר לישראל נעשה ראש אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי אמר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

א) וקם כבד העיר  
ב) וקם כבד העיר  
ג) וקם כבד העיר  
ד) וקם כבד העיר  
ה) וקם כבד העיר  
ו) וקם כבד העיר  
ז) וקם כבד העיר  
ח) וקם כבד העיר  
ט) וקם כבד העיר  
י) וקם כבד העיר

(א) [עירובין דף כ"א:]  
(ב) [דניאל י"א וע"י כמויות  
קצב. ולע"ק וע"ע ר"ה  
ג.] (ג) תענית ל:  
(ד) סנהדרין ק"ו, (ה) [וכן  
גמרא נז:] (ו) גדה לה  
ע"ב.

במאמר דפסק אנפשיה. מיקלי ודורי קיטמא: בשבת זרע ורוע רוחתה. מהמה כנגד מדה שצטנחו המחיל העם לזנות אל צנות מואל<sup>7</sup>: דאמר שור. צעירובין (דף כא:) וילף לה מולבג הרבה יגיעת צער המלעיג הרבה נידון צגיעת צער וקרא צדרי סופרים כמיז ויותר מהמה צני והר<sup>8</sup> צדרי סופרים וזר מדרבי חורב: פ' רבוא האומות ויורד מדי

במאמר דפסק אנפשיה. מיקלי ודורי קיטמא: בשבת זרע ורוע רוחתה. מהמה כנגד מדה שצטנחו המחיל העם לזנות אל צנות מואל<sup>7</sup>: דאמר שור. צעירובין (דף כא:) וילף לה מולבג הרבה יגיעת צער המלעיג הרבה נידון צגיעת צער וקרא צדרי סופרים כמיז ויותר מהמה צני והר<sup>8</sup> צדרי סופרים וזר מדרבי חורב: פ' רבוא האומות ויורד מדי

במאמר דפסק אנפשיה. מיקלי ודורי קיטמא: בשבת זרע ורוע רוחתה. מהמה כנגד מדה שצטנחו המחיל העם לזנות אל צנות מואל<sup>7</sup>: דאמר שור. צעירובין (דף כא:) וילף לה מולבג הרבה יגיעת צער המלעיג הרבה נידון צגיעת צער וקרא צדרי סופרים כמיז ויותר מהמה צני והר<sup>8</sup> צדרי סופרים וזר מדרבי חורב: פ' רבוא האומות ויורד מדי

במאמר דפסק אנפשיה. מיקלי ודורי קיטמא: בשבת זרע ורוע רוחתה. מהמה כנגד מדה שצטנחו המחיל העם לזנות אל צנות מואל<sup>7</sup>: דאמר שור. צעירובין (דף כא:) וילף לה מולבג הרבה יגיעת צער המלעיג הרבה נידון צגיעת צער וקרא צדרי סופרים כמיז ויותר מהמה צני והר<sup>8</sup> צדרי סופרים וזר מדרבי חורב: פ' רבוא האומות ויורד מדי

במאמר דפסק אנפשיה. מיקלי ודורי קיטמא: בשבת זרע ורוע רוחתה. מהמה כנגד מדה שצטנחו המחיל העם לזנות אל צנות מואל<sup>7</sup>: דאמר שור. צעירובין (דף כא:) וילף לה מולבג הרבה יגיעת צער המלעיג הרבה נידון צגיעת צער וקרא צדרי סופרים כמיז ויותר מהמה צני והר<sup>8</sup> צדרי סופרים וזר מדרבי חורב: פ' רבוא האומות ויורד מדי

והנגי. ממוטות (שבת דף.)  
ארץ צבי. ארץ ישראל  
אין שרד. אין ישראל יא.  
מחזיק את בשרו.  
ששור טון ווענד לאָר.  
הפּשטן. (מחזיקת קיד.)  
מגדא. שולת רמייז  
נלל". (חולקן גייז.)  
שפּטשטן.  
נאָמערן. דעצרי ויסחן  
מנחם. ע"ה שטמ"ק  
תורניתא. מין ארז וסיל  
שטע דלארמ גר"ס (גכ.)  
עייז ד.י. פנייזל נלל"  
(ר"ה גייז.)

דימריי"ש פירוש  
מתכוון, מתקנר: פיי"ן.  
פירוש מין אלו ויהא שטה  
(רש"י ע"ז דף יד ע"א  
ד"ה תורניתא):

[illegible]

והוא אינו מחזק אפילו ששים רבוא  
 " כמו גזרות מלכין (פסוקי חזק):  
 והופשט אינו כוח אלא יכילם רבוא  
 מעשים אסח דקדים אס רשעים:  
 בארם ואריותם מחזות העיר:  
 ששמש ולול כלרם לול חטב לול  
 מתגבר עליו: והסר השער. נמיקרם  
 הסנורא: לובן בריש. סקול דומה  
 לשבת ורע' לולאית קול שכלו עמ  
 אסתר: פולד. דעיר"ש מחיית  
 ומגליל: שכתב ורע דוחה פס הורח.  
 נכנס ונכנס בנגד ורע"ש מגליל:  
 תורניתא. סי"ן. נגא. חופס:  
 רתי מחסרה. רשעי גיסות חוקי  
 קין ומחפסים רשעני בני נכאם:  
 ושכא דרסר קרובה דיתת.  
 לס: בקעת ידום שס חקוס:  
 ואחד דם. מהרני חסר:

במא' דפסיק' אנפשיה כל יומא מכניש ליה לקטנייהו ודיניו ליה וקלו ליה ומבדיר אשב ימיו אול אשכח בלדעם בגנידא אמר ליה רבנן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאידבוקי בהו א"ל "לא תדרוש שלומם ושוכתם כל היום" א"ל דיניה דההוא גברא במא' א"ל משבכת זרע רותחת' א"ל אשכח בגנידא לפגועי ישראל' א"ל מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לאדבוקי בהו א"ל מוכתם כדלוי רעמא לא תדרוש כל העונג בהן אמרו שבבת עינו א"ל דיניה דההוא גברא" א"ל במא' א"ל בציא

מורה: פ' בנאי האומות עובדי זריז  
נגמט השקיעה נגלות עליו והרשע  
לדבר: בור מלכא מדינה ששמה  
הם: המלך; נפלי. זני המדינה  
היהודים עליהם דרומא וממסו:  
ביוסדים: גדוד; חור ברה. ביוסדים:  
אידוקות. לשמות: ער דאחתי  
היה: הקל: בליגא נשנשא. מי  
ששמה לו לורג נענשו היה מכירה  
דמוק מל מן טעיר למלכא: הכרות  
השליים. מן המכל הורא. מנסת  
ע"ז (דף ע"ג): ההוא אחרא. הר  
המלך: משרתיו. לאמרו: שש

תורה אור השלם  
(א) לא תדרש שלום  
ומבתם כל ימך  
לעולם: (דברים כג, יז)  
(ב) הלא אתה אלהים  
ונחתנו ולא תצא  
אלהים בצבאותינו:  
(תהלים ס, יב)  
(ג) בלע ארצי ולא חמל  
את כל נאות יעקב  
הרס בעברתו מבצרי  
בת והדחף חניף לארץ  
חלל ממלכת ושירת:  
(אמנח ב, ג)

וְאָנֹכִי אֲמַרְתִּי אֵיךְ  
אֲשִׁיחָה בְּבָנִים וְאֶתֶּן לָבִי  
אֶרֶץ תְּמִידָה נְחֻלַּת עֲבִי  
עֲבָדֹת גִּזְּיוֹם וְאָמַר אֲבִי  
יִתְקַדָּא לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא  
תִשׁוּבִי: (יִרְמְיָה ג, יט)  
וְכָא בְּאֶרֶץ הַעֲבִי וְרִשְׁתָּ  
שִׁשְׁלוֹ וְאַחֶה יִמְלִטֻנִּי  
מִכַּדּוֹ אֲדֹם וּמֵאֵב  
וְרֵאשִׁית בְּנֵי עַמּוּן:  
(יִרְמְיָה א, ֶט)

(ה) שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַם  
וְגִילוּ בָּהּ כֹּל אֹהֲבֶיהָ  
שִׁישׁוּ אֶתְּהָ מְשׁוֹשׁ כֹּל  
הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ:  
[שְׁמִיחָה סו, י']

וַיִּגְדַּע בְּחָרִי אֶף כָּל קָרָן  
יִשְׂרָאֵל הָשִׁיב אַחֲזָר  
לְמִינוּ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּכְעַר  
בְּעֵקֶב כָּאֵשׁ לְהִבָּה  
אֲכָלָה סָבִיב: [איכה ב, ג]

והתחת דאמנ מר<sup>ה</sup> כל המלועי על דברי חכמים נידון בצוואה רותחת תא חזי מן פושעי ישראל לנציג  
ואומות העולם עוברי עיני<sup>ה</sup>. תניא אמר רבי אלעזר בא וראה כמה גדולה<sup>ה</sup> כחה של בושע שהרי סיעה הקב"ה את  
דבר קצמא והחריב את ביתו ושקפה את היכל<sup>ה</sup>: אתרנגולא ואתרנגולא חריב טור מלכא דהון תהני<sup>ה</sup> כי הון  
מפקי תהנא וכלתא מפקי קשריה ותרנגולא ותרנגולא כלומר פרו ורבו תרנגולים וימא דרז הון קא חליף  
ועברא דרומאי שקליהו מניניהו נפלו עלייהו מחנהו אתו אמרו ליה לקסר מרדן כי יהודאי אתא עלייהו הון  
כבהו ההוא בר דרומא דהון קפי<sup>ה</sup> מילא וקטיל בהו שקליה קסר לתאניה ואותביה אארעא אמר ריבונה  
עלמא כולה אי ניתא דן לא תמסריה להון וגברא לדירה ודלמכותיה דירה דהן גברא אכשילה פומה  
לבר דרומא ואמר<sup>ה</sup> הלא אתא אליהם ונתתו ולא נתא אליהם בצבאותיה דוד נמי אמר הכי דוד אתמוהי א  
מחנהו על לבית הכסא אתו דרנקא שטמיה וכרשתי<sup>ה</sup> ונח נפשתי מרזא הוואל ואתרשילי<sup>ה</sup> כי ניסא תא וימנא  
אי־שקליהו שבקינה וואל איזדוקו ואכלו ושתו ואדליקו שרגי עד דאיתחיו בליונא דגושפנקא ברחוק מילא  
אמור מיהא קא חרו כי יהודאי הדר אתא עלייהו א"ר אסי תלת מאה אלפי שליפי סיפא יניילו דמור מלכא וקטלו  
ביתא תלתא יומי ואתא לליונא ובדך גיסא תלוי וחנני ולא חזי דיעי הני בעיני<sup>ה</sup> בלל<sup>ה</sup> ה' הלא חמל את כל  
גאות עקב כי תחת רבין אמר רבי יוחנן ואל ששים רבוא עיירות שהיו לו לינאי תמך בהר המלך וזמך דאמר בר  
יהודה אמר רב אסי ששים רבוא עיירות היו לו לינאי תמך בהר המלך וכל אתא ואתא חזי בה כינוציא מצרים  
חתי משלש שהיו בהן כפלים כינוציא מצרים אלו הן כפר ביש כפר שיחלים כפר דכריא כפר ביש דלא תבי  
ביתא לאושפיא כפר שחלים שותיה פרסתן מן שחלים כפר דכריא אמר רבי יוחנן שהיו משותקין וילדות  
וכוכבים וילדות וילדות נקבה באחרונה ופוסקת אמר עולא לדידי חזי ל<sup>ה</sup> הווא אתרא ואפילו שיתן כרבותא  
קטני לא תחוק אמר ליה הווא דקויל<sup>ה</sup> לרב תננא שקורי משקירתי אמר ליה<sup>ה</sup> אצי כתיב בה מה צא  
הוא אין עורו מחוק את כשרו אף ארץ ישראל בומן שיושבין עליה רווחא ובומן שאן יושבין עליה גמרא.  
דבר מנינו בר חלקיה ובר חלקיה בר טוביה ובר הונא בר חיאי הון רבי גבי דהדי אמרי אי אויבא דשמעי ליה  
ממילתא מכפר סכניא של מצרים לימא פתח חד מניניהו ואמר מעשה בארם וארסותו שנשבו לבין העובד  
כוכבים והשואמו<sup>ה</sup> לו לזה אמרו לו בבקשה מנך לא תגע בי ראוי לכתובה מנך ולא נגע בה עד הני  
מותיו וכשמת אמרה ליה סיפרו לזה שבפסח בצרו יותר מיוסף אצילו ביוסף לא אמר חריא שעתא  
והוא כל יומא ויומא ואילו יוסף לאו כחדא מטה והאי כחדא מטה ואילו יוסף לאו אשתו והאי אשתו פתח אידך  
ואמר מעשה ועמרו ארבעים מדינות ברינן תספר השער מדיאי אתו וברקו ומצאו אב ובנו שבאו על נערה  
ואמר אשתו ביום הכפורים והביאום לבית דין וסלקו חזור השער לתקומה פתח אידך ואמר מעשה בארם  
ואמר אשתו עניו כפאשתו לגרשה וותיה כתובתה מוכיבה מה עשה חך וימן את שושיבון והאשכנז והשקן  
שיקרו והשכיבו על מיטה אחת והביא לובן ביצה והטיל ביניהן והעמיד להן עדים ובא לבית דין היה שם זקן  
ואחד מתלמידי שמאי הוקן ובבא בן בומא שמו אמר להן דן מקובלני משמאי הוקן לובן ביצה מולד מן האור  
והשבת וזע דהון מן האור בדקו ומצאו כדבריו והביאוהו לבי<sup>ה</sup> דהלכותו והתבטו כתובתה ממנו א"ר אבי  
לרבי יוסף ומהר דהן צדיקים כולי האי מאי מעמיא אינעשו א"ל<sup>ה</sup> משום דלא איבולו על דישולש דכתבי<sup>ה</sup>  
שמו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה<sup>ה</sup> אשקא דרספך חריב  
ביתך דהון תהני כי הוה מתילדי נוקא שתלי אראי נוקתא שתלי תורניתא וכי הון מנסכי קיצי<sup>ה</sup> לרו ועברו<sup>ה</sup>  
נגננא וימא חד הון קא חלפא בריתא דקסר אתבר שאן עשיתו קצו ארץ ועיילו לא אתו נפול עלייהו מחנהו  
ואתו אמרו ליה לקסר מרדן כי יהודאי אתא עלייהו<sup>ה</sup> גרע בחרי אף כל קרן ישראל א"ר יוא א"ר אבהו  
איתו יוחנן אליא שמונים [אלפס] קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעת שלכותה ורתרו בה אנשים וגשם וסין  
שהלך דמן וגפל לים הגדול שמא תאמר קרובה היתה רחוקה היתה מיל תניא רבי אלעזר הגדול  
ואומר שני תחלים יש בבקעת ידים אחד מושך איילך ואחד מושך איילך ושעירו חכמים שני תחלים  
מים ואחד דם במתניתא תנא שבע שנים בצור עוברי כוכבים את כרמיהן דמזון של ישראל בלא זבל.





(א) [ע"י חוס' ע"ז יא:  
(ב) [ד"ה מחקל], ז"ק פג.  
(ג) [קטטה מט: ע"ס],  
(ד) [ע"י חוס' ע"ז לב:  
(ה) [ד"ה אכל], (ו) [תוספתא  
הוריות פ"ג ה"ו],  
(ז) [ב"ב מ: מה.],  
(ח) [מנחות לד: (י) איוב  
מח, (יא) [וע"י חוספות  
וע"י מה. ד"ה דלא וכו']].

(ב) תום' ד"ה אצל וכו'  
אחריות מיירי הק"ד:

**רנשבורג**  
**אן גמ' במתניתא**  
**תנא ארבעים קופות**  
**של שלש שלש סאין**  
**ללא פליגי. ר"ל ר' ונא**  
**לדמר ג' קופות של מ'**  
**סאה ומתניתא דתנא**  
**ארבעים קופות של ג'**  
**סאה הם לא פליגי על**  
**דבצ"ח אמר ר"י לדמר**  
**דיק מ' סאה דרצ"ח**  
**מייירי דנדרעא ואינו**  
**דנדרעא וכ"כ מהרמ"ש:**

איגדרי"ן פירוש נער  
הלומד אומנות צבית  
האומן (עי' רש"י פסחים  
קח פ"א ד"ה בשוליא  
דנגרי):

התחנך בלשון חז"ל וקשה עליי להבין את המשפט הזה. האם זה אומר שיש להימנע מלדבר בלשון חז"ל? או שיש להשתמש בלשון חז"ל? או שיש להשתמש בלשון חז"ל רק במקרים מסוימים? או שיש להשתמש בלשון חז"ל רק במקרים מסוימים?

.....

[illegible][illegible]

**קצוצי תפוזים**. דפוס חפזין חוץ מן הרעועה קרוי קצילה כדאמרי במשכת סוכה (דף יד:) אורח ברעועה ואילו אורח בקצילה: דדרשא. מ' קאס וירעש שעה גדולע ד' נחם בל קצילה הו' ב' וזמני מ' קאס ואחר' ד' לא הייט שנים אחד ש זרוע גדול מאחד נחמי הראש וזמני מ' ב' ארצו בעצמא ארד (ל' תוספתא).

קצוצי תפילין נמצאו  
 ימיהם ברכי ישעיהו  
 ארבעים ארבעים כ  
 חסידים קופות ה  
 פלגיה הא דרישא הא  
 אורבעה קבין כוח נ  
 חשע קבין א  
 שאלה בר מר קרן  
 אישיש שלם לך וגו'  
 עוללך אל ה  
 המולאים בפי מא  
 דחון חסיד בפיא ו  
 תרתי מקלי אסתר  
 חדא ברומי וחדא ב  
 מנגנון קא תפי בויפ  
 נקטי אילוד דגש  
 נמצאו אילוד מילת  
 חסידים

דפרייהו ומשמשי אמר  
חלי וכל מכה אשר  
מדוכתא פלן אמר ל  
אצטריכי קף. <sup>ט</sup> אמר  
מאי דכתיב <sup>י</sup> עיני עו  
היו בכרך ביתר ובכל  
אחד ואחד היו לפניו  
לשם היו דוקרין אור  
והציתום באש: ת"ר  
שברומי אמרו לו תינו

ענה אותו תיען ויאמר  
לשמואל הלא בן  
עד שפדאן הכרמון ה  
זה רב יודיה אמר זה  
במקום אחד זה א  
י כיפיה אמרו בוא  
זה זה אומר את כהן  
ובכן כל חלילה לך  
עליהן קינן ירימה ע  
ניאל שמה צפתה  
כל חלילה למחר שה  
ראו את יופיה אמר  
הפשיטה ששה חלול  
קדושת שמך רבנו  
דך מספד תמורדיב  
לך. אמר רב יודיה  
נאשת רבו ושולאי דר  
אצלו שמה עמה ש  
לאלתר ושמה ששה  
מור לו כתובתה מרוב  
ממנו ולא היה לו לפו  
ומשקה עליהן וזיו  
שתי פחיתות בנר  
ששנר קנה ושמואל

ר. מכל בנות צירי. משפחתי יש  
[איכה שם]. שוליא דנגרי. תלמידו  
דנגרי. חרש פנים [שבת כג:]. לא  
ת לא קיבל בפני עדים דנימא וצני  
קה בשטר נמי לא קנה. דמאימא

**כ** ממון שפוסקין עליו. כי איכא סכנא  
על כדי דמיהן כדאמרינן בפרק ה'  
עלמא ואת בניו לעוצדי כוכבים כ"ט הא'  
דמופלג בחדמה היה (ד): **אבל** בשמור

איש הרוג ביתר רבי  
מור שלש קופות של  
במתניתא נח  
ולש שלש סאן ולא  
רדעא אמר רבי אמי  
או על אבן אחת עולא  
ב כהנא איתימא  
(ס) בת כבל השודרה  
ששרי שיאחו ונפץ את  
בני ציון הקירום  
אמרינן כפו אלימא  
ומור דבי רבי שלא  
פיא נחות בעלמא  
לי עלמא אלא שהיו  
עיקרא חשיב דרובא  
נקא ומשמש ערשיהו  
ושאל אסרי ככריו

לית חדס לחבריה הא וזבא  
לא כתוב בספר התורה הזאת  
אינגר פוסתא ופלאג אמר ליה  
ב יתורה אמר שמואל משום  
הלא לנפש חיה בנות עירי ארור  
זאת ואחת היו בה ארבע מאות  
ורבע מאות תינוקות של בית ר  
ב בחוריקין וכשנבר אויב ולכל  
מעשה רביי היושע בן חנני  
אחר של בבית האסורים יפה עני  
וארש ועמד על פתח ביתו

ה' ה' ו' חטאנו לו ולא  
 ראה העבדה שאנינו זו מבאנ  
 לו ולא היו מימם מוטעין עד ש  
 מועשה בבנו ובבנות ש"י ישמח  
 ויש לי עבר שאני כיופיו בכל  
 ש"י זה היה ונחלק בירולות ה  
 בן כהנים גדולים אשא שפחה ו  
 שגלה עמוד השחר הכירו זה ה  
 אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה  
 ל צופין ביופה בת פניאל בת  
 ימשה שבעה חלוקים והוציאנו  
 וי קרא אני אהרן רצה ליקח  
 ושבתי קרעתה<sup>ה</sup> ונתפלשה בא  
 לבמה את תחום ועליה קונן יעלי  
 כי פתאום היא השודד עלינו  
 ור כר מאי דכתיב<sup>ה</sup> ועשקנו נב  
 הוה פעם אחת הוצרך (רבוש)  
 ש"י מימם קדם ובא אצלו אמר  
 עושה תעללו בה בדרך אמר  
 אמר לו אני אלוך וכן לה  
 עו אמר לו בא ועשה עמי בד  
 עות נשרות מניינו ונפולות  
 חדר: לך מן הסורקוקות וכו':  
 אחר: לך בשר נמי לא קנה ע

היה בספרים של רש"י (מגדל דוד). ולפירושו הרש"י  
 כלפנינו: **ג** במנוה"מ ובאגה"ת ובכת"י נוסף **תינו**  
 ובקצת כת"י נוסף **מינייהו**, ועי' מגדל דוד שפי' זה  
 (רש"י): **ו** במנוה"מ ובאגה"ת ובכת"י נוסף **יש**  
 דלספרים שלפנינו מה חידוש רש"י (מגדל דוד): **ז**  
 צ"ל **היה**

**פודין שבויין יומר**  
 גבי מוכר  
 נמי משום  
 קאי כדמוכח

[illegible]

(א) מִתּוֹכָם כָּל הַשְּׂוֹדֵדִים  
אֲשֶׁר שִׁשְׁלָם לָךְ אֶת  
גְּמוּלָךְ שְׂגֻמָּתָ לָנוּ;  
אֲשֶׁר שִׁאֲחֹו וַנִּפֵּן אֶת  
עַלְלֶיךָ אֶל הַסֵּדֶה:  
[תְּהִלִּים קל"ח - ט]

ת בתי כנסיות  
יי תינוקות וכל  
יה אויב נכנס  
בספריהם

ד' לדרך גדול  
רואי וקווצותיו  
אמר <sup>(ה)</sup> מי נתן  
לנו חלוקה לא

(ד) עיני עוללה לנפשי  
מזל בנות עירי:  
[איזה ג, טא]

מִיָּד וַיִּשְׁרָא לְבָנָיו  
הָלֹא יֵי זֶה חֲמָאָה לִּי  
וְלֹא אֲבִי בְּרִדְבִי הַלֹּד  
וְלֹא שְׁמִעוּ בְּתוֹרָתִי:

וְעַל אֵלֶּה אֲנִי בֹכֵה  
עֵינֵי עַמִּי יִדְרֶה כִּסֵּם פִּי  
רָחֵק מִמֶּנִּי מִתָּחַם מִשִּׁיב  
וְנִפְשׁ דָּוִד בְּנֵי שׁוֹמְמִים  
כִּי נִכְר אֲוִיבִי [אֶלֶּה אֵלֶּה]

יין כיופיה בכל  
רה לפניו רבונו  
עמי חגרי שק  
לא נאמר אלא

וְחִמְדוּ שְׂדוֹת וְגִלּוֹ  
וְכִתְּמִים וְנִשְׂאֹו וְנִשְׁקֹו  
בְּכָר וּבִיתוֹ וְאִישׁ  
וְנַחֲלָתוֹ: [מִיָּדָה ב, ב]

התאחדות המורים והתאחדות ההורים

על אותה שעה  
רבי לא שנו  
מב לו אחריות

כר אליהו בשם הגר"א ובעץ יוסף בשם רע"א נחא  
שפיר דמיית קרא דעולליך: [7] במנוה"מ ובאנה"ת  
נסור: [8] דפרי"א: [9] נד"ל שו"ר הורא  
ל קרענע (דפרי"א): [10] ס"א ל"ג (גליון) ועיקר,  
רית הבע"ל שהיא מוכרת כצ"ל (גליון) מגדל דוד:  
כיה בדפרי"א:

## תלמוד בבלי - ליקוט

### ברכות ג.

ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: חיך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

רש"י

אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך - אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בית המקדש.

אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב: שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי ואומר: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם. תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי... ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי

### שבת קיט:

מרפא? - אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו. ואמר רבא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא [ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש] (אם יש איש) עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה. איני? והאמר רב קטינא: אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר כי יתפש איש באחיו בית אביו (לאמר) שמלה לכה קצין תהיה לנו - דברים שבני אדם מתכסין בהן כשמלה ישנן בידך, והמכשלה הזאת תחת ירך דברים שאין בני אדם עומדין עליהם אלא אם כן נכשלים בהן ישנן תחת ידיך קצין תהיה לנו. ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חבש וגו'. אין ישא אלא לשון שבועה, וכן הוא אומר לא תשא את שם ה'. לא אהיה חבש - לא אהיה מחובשי עצמן בבית המדרש, ובביתי אין לחם ואין שמלה - שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד. וממאי? דילמא שאני התם, דאי אמר להו גמירנא, אמרו ליה: אימא לן! - הוה ליה למימר: גמר ושכח. מאי לא אהיה חבש - כלל. - לא קשיא, כאן - בדברי תורה, כאן - במשא ומתן.

רש"י

בבקר - בזמן קריאת שמע, וכן מאחרי בנשף. והיה כנור ונבל - בסיפיה דקרא 'זאת פועל ה' לא יבטו' - לא שמו לב ליחד שמו על בריותיו. שפוך על עולל - רישא דקרא 'זאת חמת ה'

אמר אביי: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת, שנאמר ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם. אמר רבי אבהו: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית, שנאמר הוי משכימי בבקר שכר ירדפו וגו' וכתוב והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פעל ה' לא יביטו וכתוב לכן גלה עמי מבלי דעת. אמר רב המנונא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן, שנאמר: שפך על עולל בחורץ וגו' מה טעם שפך - משום דעולל בחורץ. אמר עולא: לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה, שנאמר הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגו'. אמר רבי יצחק: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהושוו קטן וגדול, שנאמר והיה כעם ככהן וכתוב בתריה הבוק תבוק הארץ. אמר רב עמרם בריה דרבי שמעון בר אבא אמר רבי שמעון בר אבא אמר רבי חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, שנאמר היו שריה כאילים לא מצאו מרעה. מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה - אף ישראל שבאותו הדור, כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה. א"ר יהודה: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים, שנאמר ויהיו מלעזבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד (אין) [לאין] מרפא. מאי עד לאין

## תלמוד בבלי

דהיינו טעמי תורה המסותרין. **לא אהיה חובש** - איני רגיל להיות חובש - חבוש בבית המדרש, **אהיה** - הורגלתי, כמו 'שחוק לרעהו אהיה' (איוב יב) - אני הווה. **וממאי** - דמשום דיש בהן אמנה הוא, דילמא על כרחיך צריכים שישבו האמת. **דאי אמר להו גמירנא** - אותן טעמי תורה. **אמרי ליה** - שואלים: אימא לך, ומשני: הוה ליה למימר גמר ושכח. **מאי לא אהיה חובש** - מודה הוא על האמת שלא יגע בתורה. **בדברי תורה** - היו נאמנין, ואין מתהללים על שקר.

נלאיתי הכלל שפוך' וגו' שפוך החמה בנקמה, בשביל שעולל לחוץ ובטלין מבית רבן. **הובישו כי תועבה עשו וגו'** - סיפיה דקרא 'גם בוש לא יבושו וגם הכלם לא' כו'. **מתכסין בהן כשמלה** - כששואלין אותן טעמי תורה הללו עושין עצמן כמעלימין את דבריהם, מפני שאינן יודעים להשיב. **ישנן ביך** - אתה בקי - לפיכך קצין תהיה לנו, ותלמדנו חכמה. **דברים שאין אדם עומד בהן** - על בוריין, לאומרן כהלכתן. **אלא אם כן נכשל בהן** - עד שאומרן שנים ושלשה פעמים בשיבוש,

## שבת קלט.

ואין הקדוש ברוך הוא משרה שכנתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל, שנאמר ואשיבה ידי עליך ואצרף כבר סגך, ואסירה כל בדיליך ואשיבה שפטיך ככראשונה ויעצין כבתחלה וגו'. אמר עולא: אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

### רש"י

**שלש עבירות** - בשחד ישפוטו, במחיר יורו, ונביאיה בכסף יקסמו. **שלש פורעניות** - שדה תחרש, עיין תהיה, ולבמות יער. **ויעצין כבתחלה** - ואחר כך 'יקרא לך עיר הצדק' לשרות בה שכינה.

תניא, רבי יוסי בן אלישע אומר: אם ראית דור שצרות רבות באות עליו - צא ובדוק בדייני ישראל. שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל, שנאמר שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו בנה ציון בדמים וירושלים בעולה ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה' ישענו וגו' רשעים הן, אלא שתלו בטחונם במי שאמר והיה העולם. לפיכך מביא הקדוש ברוך הוא עליהן שלש פורעניות כנגד שלש עבירות שבידם. שנאמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער.

## ראש השנה לא.

וממדבר עלתה וישבה במקומה - דכתיב אלך אשובה אל מקומי וגו'. אמר רבי יוחנן: ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר, שמא יחזרו בתשובה. כיון שלא חזרו אמר: תיפח עצמן, שנאמר ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקוהם מפח נפש. וכנגדן גלתה סנהדרין, מגמרא: מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, [לא:] ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריא. וטבריא עמוקה מכולן, שנאמר ושפלת מארץ תדברי. רבי אלעזר אומר: שש גלות, שנאמר כי השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ גייענה עד עפר. אמר רבי יוחנן: ומשם עתידין ליגאל, שנאמר התנערי מעפר קומי שבי.

### רש"י

**עשר מסעות כו'** - משום דאירי מתניתין בתקנות של יבנה נקט לה הכא, למימר ששם גלתה סנהדרין בימי רבן יוחנן, שהיה גלות ראשונה שגלו מירושלים. **נסעה שכינה** - להסתלק מעל

אמר רב יהודה בר אידי אמר רבי יוחנן: עשר מסעות נסעה שכינה, מקראי. וכנגדן גלתה סנהדרין, מגמרא. עשר מסעות נסעה שכינה, מקראי: מכפרת לכרוב, ומכרוב לכרוב ומכרוב למפתן, וממפתן לגיר' הגר"א: לגג ומגג לחצר ומחצר למזבח וממזבח לחומה] לחצר, ומחצר למזבח, וממזבח לגג, ומגג לחומה, ומחומה לעיר, ומעיר להר, ומהר למדבר, וממדבר עלתה וישבה במקומה - שנאמר אלך אשובה אל מקומי. מכפרת לכרוב, מכרוב לכרוב, ומכרוב למפתן - דכתיב ונועדתי [לך שם ודברתי] אתך מעל הכפרת, וכתיב וירכב על כרוב ויעף, וכתיב וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית. וממפתן לחצר - דכתיב וימלא הבית את הענן והחצר מלאה את נגה כבוד ה'. מחצר למזבח - דכתיב ראיתי את ה' נצב על המזבח, וממזבח לגג - דכתיב טוב לשבת על פנת גג, מגג לחומה - דכתיב והנה ה' נצב על חומת אנך. מחומה לעיר - דכתיב קול ה' לעיר יקרא, ומעיר להר - דכתיב ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמד על ההר אשר מקדם לעיר, ומהר למדבר - דכתיב טוב שבת בארץ מדבר.

## תלמוד בבלי

שהעמידה צלם בהיכל. **ובית חבר** - בית שחברו בו את הסמל עם השכינה. **טוב לשבת בארץ מדבר** - סיפיה דקרא 'מאשת מדינים' [וכעס']. **עד אשר יאשמו** - שיחזיקו את עצמם אשמים. **ומנוס אבד מנהם** - מעוזם נסתלק מהם. **מלשכת הגזית לחנויות** - חנויות עשו להם בהר הבית וישבו שם, לומר שלא דנו דיני נפשות, דחזו דנפישו רוצחים, כדאמרינן בסנהדרין (מא, א). וכל הנך גליות דסנהדרין - דבית שני קאמר, ומסעות דשכינה - בבית ראשון קאמר. **ומיבנה לאושא** - כשהיה הנשיא דר בו, כיון שהיתה סנהדרין עמו, וכשמסתלק הוא או בנו למקום אחר - גולה הישיבה אחריו. יבנה בימי רבן יוחנן, אושא בימי רבן גמליאל, וחזרו מאושא ליבנה, ובימי רבן שמעון בנו חזרו, כדתניא לקמן בפרקין (לב, א): וכשקידשו בית דין כו'. בית שערים וציפורי וטבריא - כולן בימי רבי הוו, כדאמרינן (סנהדרין לב, ב): אחרי רבי לבית שערים, ושוב כשחלה הוליכוהו לציפורי כדאמרינן בכתובות (קג, ב). ובטבריא היה בימי אנטונינוס. **וטבריא עמוקה מכולן** - שפלים היו אז מכל המסעות שגלו. **שש גלות** - השש - חדא, ישפילנה - תרי, ישפילה - תלת, עד ארץ - ארבע, יגיענה - חמשה, עד עפר - שש, דמצי למימר ישפילנה עד ארץ ולעפר.

ישראל מעט מעט כשחטאו. **מכפרת** - שהיתה רגילה לשכון שם, נסתלקה על אחד מן הכרובים שעשה שלמה, העומדין בארץ אחד לצפון הארון ואחד לדרום. **ומכרוב למפתן** - הבית. **וממפתן הבית לחצר** - לעזרה בין האולם למזבח. **ומחצר למזבח** - החיצון. **וממזבח לגג ומגג לחומת העזרה ומחומה לעיר** - לירושלים. **ומעיר להר** - הזיתים, - וכל סלוקים הללו - לפי שבקושי היה מסתלק, ומצפה שישבו. וירכב על כרוב לא גרסינן, דהוא ביציאת מצרים קאמר, והכי גרסינן: **מכפרת לכרוב, ומכרוב למפתן, דכתיב ונועדתי לך שם וגו' וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית** - למדנו שתחילה עיקר שכינה היתה על הכפרת, ובימי יחזקאל נסתלקה משם לכרוב, ושהתה שם כמה ימים, כדכתיב 'מעל הכרוב אשר היה עליו' (ומשם) למפתן. **וימלא הבית וגו'** - ביחזקאל כתיב, אחר סילוק מן הכרוב אל המפתן. **נצב על המזבח** - ואף על גב דהאי קרא עמוס קאמר ליה, ועמוס מקמי יחזקאל דורות הרבה - היה מתנבא על העתיד, ועל כרחך סילוקו כסדרן היו, דרך יציאת חוץ. **טוב לשבת על פנת גג** - 'מאשת מדינים ובית חבר', על השכינה אמרו שלמה המלך: טוב לה להסתלק אל גג, משבת עם אשת מדינים - כנסת ישראל

## יומא ט.

ומשקרות עינים הלוח וטפוף תלכנה וברגליהן תעכסנה. יען כי גבהו בנות ציון - שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה, ותלכנה נטויות גרון - שהיו מהלכות בקומה זקופה, ומשקרות עינים - דהוו מליין כוחלא עיניהן, הלוח וטפוף תלכנה - שהיו מהלכות עקב בצד גודל, וברגליהן תעכסנה - אמר רבי יצחק: שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן, וכשמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות ומתיזות עליהן, ומכניסין בהן יצר הרע כארס בכעוס. שפיכות דמים - דכתיב וגם דם נקי שפך מנשה [הרבה מאד] עד אשר מלא את ירושלים פה לפה.

אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים. רשעים היו, אלא שתלו בטחונם בהקדוש ברוך הוא. אתאן למקדש ראשון, דכתיב ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה. לפיכך הביא עליהן הקדוש ברוך הוא שלש גזרות כנגד שלש עבירות שבידם, שנאמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער.

אמר רבי יוחנן בן תורתא: מפני מה חרבה שילה - מפני שהיו בה שני דברים, גלוי עריות ובזיון קדשים. גלוי עריות - דכתיב ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים הצבאות פתח אהל מועד. ואף על גב דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל האומר בני עלי חטאו - אינו אלא טועה, מתוך [ט:]: ששהו את קיניהן מיהא מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבסו. בזיון קדשים - דכתיב גם בטרם יקטרון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזבח תנה בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך בשר מבשל כי אם חי ויאמר אליו האיש קטר יקטרון כיום החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך ואמר לו כי עתה תתן ואם לא לקחתי בחזקה ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי נאצו האנשים את מנחת ה'.

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. עבודה זרה - דכתיב כי קצר המצע מהשתרע מאי קצר המצע מהשתרע? אמר רבי יונתן: קצר מצע זה מהשתרר עליו שני רעים כאחד. והמסכה צרה כהתכנס, אמר רבי שמואל בר נחמני: כי מטי רבי יונתן להאי קרא בכי, אמר: מאן דכתיב ביה כנס כנד מי הים, נעשית לו מסכה צרה! גלוי עריות, דכתיב ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון



## תלמוד בבלי

גדולים? - אמר להם: תנו עיניכם בבירה. איכא דאמרי, אמר להם: עידיכם בירה.

### רש"י

**ששהו את קניניהן** - שהיו מביאות במלאות ימי לידתן ליטור לאכול בקדשים, והם היו בעלי גיאות והיו מתרשלין בהקרבתן, והנשים ממתינות שם עד שיקריבו, ומשתהות מלחזור למקומן אצל בעליהן, ומבטלין את הנשים מפריה ורביה. **מהשתרע** - דריש בנוטריקון: מהשתרע ריע אחד. **שני ריעים** - צלם שהעמיד מנשה בהיכל. **צרה** - לשון ריעות, כשתי נשים לאיש אחד 'וכעסתה צרתה' (שמואל א, א) 'ואשה אל אחותה לא תקח לצרור' (ויקרא יח). **ראשיה בשוחד ישפוטו** - סיפה דקרא 'ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבנו' וגומר. **ועליהם** - אמקדש ראשון קאי. ושלש גזירות - שדה עיין ובמות יער. ועיין - חורבא 'במטאטא השמד' (ישעיה יד) כמו 'ויעה ברד מחסה כזב' (שם כח). **שנתגלה עונם** - לא היו מכסין פשעיהם. **נתגלה קצם** - 'לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם' (ירמיה כט). **אחרונים לא נתגלה עונם** - בני מקדש שני, רשעים היו בסתר. **בירה תוכיח** - בית המקדש. **עידיכם בירה** - בנין הבית עד לכם בדבר, שלא חזר לנו וחזר לראשונים.

ובמקדש ראשון לא הוה ביה שנאת חנם? והכתיב מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספק אל ירך. ואמר רבי (אליעזר): [אלעזר] אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה, ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם! - ההיא בנשיאי ישראל הואי, דכתיב זעק והילל בן אדם כי היא היתה בעמי. ותניא: זעק והילל בן אדם יכול לכל? תלמוד לומר: היא בכל נשיאי ישראל.

רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו: ראשונים שנתגלה עונם - נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם - לא נתגלה קצם. אמר רבי יוחנן: טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים. - אמר ליה ריש לקיש: אדרבה, אחרונים עדיפי, אף על גב דאיכא שעבוד מלכויות - קא עסקי בתורה! אמר ליה: בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. שאלו את רבי אלעזר: ראשונים גדולים או אחרונים

## יומא לט:

המקדש מלבלב. דאמר רב הושעיא: בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירות בזמניהן, וכיון שהרוח מנשבת בהן היו נושרין פירותיהן, שנאמר ירעש כלבנון פרוי, ומהן היתה פרנסה לכהונה. וכיון שנכנסו גוים להיכל - יבשו, שנאמר ופרח לבנון אמלל.

### רש"י

**נפתחות מאליהן** - סימן לאויבים לבא וליכנס. **וכבר נתבא עליך** - שהפתיחה זו היא סימן לחורבן.

תנו רבנן: ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין, ולא היה לשון של זהורית מלכין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו: היכל היכל! מפני מה אתה מבעית עצמך? יודע אני כך שסופך עתיד ליחרב, וכבר נתבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארויך. אמר רבי יצחק בן טבלאי: למה נקרא שמו לבנון - שמלכין עונותיהן של ישראל. אמר רב זוטרא בר טוביה: למה נקרא שמו יער דכתיב בית יער הלבנון - לומר לך: מה יער מלבלב אף בית

## מועד קטן כו:

בחורבנה - אומר: ציון מדבר היתה ירושלים שממה, וקורע. בית המקדש בחורבנו - אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבתינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה, וקורע. קורע על מקדש ומוסיף על ירושלים. ורמינו: אחד השומע ואחד הרואה, כיון שהגיע לצופים - קורע, וקורע על מקדש בפני עצמו ועל ירושלים בפני עצמה! - לא קשיא: הא - דפגע במקדש ברישא, הא - דפגע בירושלים ברישא.

תנו רבנן: ואלו קרעין שאין מתאחין: הקורע על אביו, ועל אמו, ועל רבו שלימדו תורה, ועל נשיא, ועל אב בית דין, ועל שמועות הרעות, ועל ברכת השם, ועל ספר תורה שנשרף, ועל ערי יהודה, ועל המקדש, ועל ירושלים. וקורע על מקדש ומוסיף על ירושלים. ערי יהודה מנלן? - דכתיב ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגודדים ומנחה ולבונה בידם להביא בית ה' וגו'. אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: הרואה ערי יהודה בחורבן - אומר: ערי קדשן היו מדבר, וקורע. ירושלים

## תלמוד בבלי

רש"י

הא דפגע במקדש ברישא - כגון כשנכנס לירושלים בשידה  
תיבה ומגדל, דלא ראה ירושלים עד שראה בית המקדש - קורע

על המקדש, ומוסיף על ירושלים, אבל בשלא נכנס בתיבה  
ופגע בירושלים ברישא - קורע על ירושלים בפני עצמה ועל  
המקדש בפני עצמו.

### חגיגה ה:

דמעות הללו למה? אחת - על מקדש ראשון, ואחת  
- על מקדש שני, ואחת - על ישראל שגלו ממקומן.  
ואיכא דאמרי: אחת על ביטול תורה. בשלמא למאן  
דאמר על ישראל שגלו - היינו דכתיב כי נשבה עדר  
ה'. אלא למאן דאמר על ביטול תורה, מאי כי נשבה  
עדר ה'! - כיון שגלו ישראל ממקומן - אין לך ביטול  
תורה גדול מזה. רבי הוה נקיש ספר קינות וקא קרי  
בגויה. כי מטא להאי פסוקא השליך משמים ארץ -  
נפל מן ידיה, אמר: מאיגרא רם לבירא עמיקתא.

רש"י

בבתי גואי - איכא, דכתיב במסותרים. הכי גרסינן: ובבתי בראי  
ליכא, והכתיב ויקרא - וכל קריאה השמעת קול היא. מאיגרא  
רם לבירא עמיקתא - כמה גדולה נפילה זו, אין לך גבוה ובור  
עמוק כמשמים לארץ.

ואם לא תשמעוה במסותרים תבכה נפשי מפני גוה  
אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב: מקום יש לו  
להקדוש ברוך הוא ומסותרים שמו. מאי מפני גוה?  
אמר רב שמואל בר יצחק: מפני גאוותן של ישראל  
שניטלה מהם ונתנה לנכרים. רבי שמואל בר נחמני  
אמר: מפני גאוותה של מלכות שמים. ומי איכא  
בכיה קמיה הקדוש ברוך הוא? והאמר רב פפא: אין  
עציבות לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר הוד והדר  
לפניו עז וחדוה במקמו! - לא קשיא: הא - בבתי  
גואי, הא - בבתי בראי. - ובבתי בראי לא? והא כתיב  
ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד  
ולקרח ולחגר שק! - שאני חרבן בית המקדש,  
דאפילו מלאכי שלום בכו, שנאמר הן אראלם צעקו  
חצה מלאכי שלום מר יבכיון. ודמע תדמע ותרד עיני  
דמעה כי נשבה עדר ה' אמר רבי אלעזר: שלש

### יבמות טז:

וזהב, והם נפנו על ס"ת, אמרו: זה שכתוב בו לא  
יבא עמוני ומואבי בקהל ה', ישרף באש. צוה ה'  
ליעקב סביביו צריו - אמר רב: כגון הומניא לפום  
נהרא.

רש"י

קשתויי - מושכי קשת. הומניא לפום נהרא - בהומניא יוניס  
הם, ומצירין לבני פום נהרא שהם ישראל עניים.

פליגי בה רב יוסף ורבנן, ותרווייהו משמיה דרבה בר  
בר חנה, חד אמר: תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי  
קשתויי, וחד אמר: תריסר אלפי גברי ומנייהו שיתא  
אלפי קשתויי, בשעה שנכנסו עובדי כוכבים להיכל,  
הכל נפנו על כסף וזהב, והם נפנו על בנות ירושלים,  
שנאמר: נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה. ואמר  
רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב:  
ידו פרש צר על כל מחמדיה? זה עמון ומואב, בשעה  
שנכנסו עובדי כוכבים להיכל, הכל נפנו על כסף

### כתובות סו.

כתובתי? אמר להן לתלמידי: זכור אני כשחתמתי  
על כתובתה של זו, והייתי קורא בה אלף אלפים  
דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה. בכה רבן  
יוחנן בן זכאי ואמר: אשריכם ישראל, בזמן שעושין  
רצונו של מקום - אין כל אומה ולשון שולטת בהם,  
ובזמן שאין עושין רצונו של מקום - מוסרן ביד  
אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן  
של אומה שפלה. [סו:] תניא, אמר ר' אלעזר ברבי  
צדוק: אראה בנחמה, אם לא ראיתיה שהיתה  
מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו, קראתי  
עליה מקרא זה: אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי

ת"ר: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על  
החמור והיה יוצא מירושלים, והיו תלמידיה מהלכין  
אחריו. ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים  
מבין גללי בהמתן של ערביים, כיון שראתה אותו  
נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו: רבי,  
פרנסני! אמר לה: בתי, מי את? אמרה לו: בת  
נקדימון בן גוריון אני. אמר לה: בתי, ממון של בית  
אביך היכן הלך? אמרה לו: רבי, לא כדין מתלין  
מתלא בירושלים מלח ממון חסר? ואמרי לה חסד.  
ושל בית חמיק היכן הוא? אמרה לו: בא זה ואיבד  
את זה. אמרה לו: רבי, זכור אתה כשחתמת על

## תלמוד בבלי

**חסד** - יעשה ממנו חסד, ושל בית אבא לא עשו צדקה כראוי וכלה ממנו. **בא זה ואיבר זה** - לפי שנתערב בו. **חוץ משל חמיה** - תוספת שהוסיף לה החתן. **עריבים** - קרי אומה שפלה, ששוכני אהלים הם במדבר. **מציעין תחתיו** - תחת רגליו להלך עליהם. **לפום גמלא שיחנא** - לפי כח הגמל יטעינהו משא. **אם לא תדעי** - אם לא תתני לב כנסת ישראל לשמור את התורה, צאי לך וגו' סופך לצאת בעקבי הצאן ולרעות את גדיותיך.

לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך, אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך.

רש"י

**ולא כדין מתלין מתלא** - ולא כך היו מושלין משל בירושלים. **מלח ממון חסד** - הרוצה למלוח ממנו כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד, וחסרוננו זהו קיומו. **ואמרי לה**

### סוטה מת.

שבשמים. בעקבות משיחא - חוצפא יסגא, ויוקר יאמיר, הגפן תתן פריה והיין ביוקר, ומלכות תהפך למינות, ואין תוכחת, בית וועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגבול יסובכו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמות סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו, ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים.

(גמ'). אמר רב: לא שנו אלא של מלח וגפרית, אבל של הדס ושל וורד - מותר, ושמואל אומר: אף של הדס ושל וורד - אסור; של קנים ושל חילת - מותר, ולוי אמר: אף של קנים ושל חילת - אסור. וכן תני לוי במתניתיה: אף של קנים ושל חילת - אסור. **ועל האירוס**. מאי אירוס? א"ר אלעזר: טבלא דחד פומא. רבה בר רב הונא עבד ליה לבריה טנבורא, אתא אבוא תבריה, אמר ליה: מיחלף בטבלא דחד פומא, זיל עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא. **בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות וכו'**. מאי עטרות כלות? אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: עיר של זהב. תניא נמי הכי: איזהו עטרות כלות? עיר של זהב, אבל עושה אותה כיפה של מילת. תנא: אף על חופת חתנים גזרו. מאי חופת חתנים? זהורית המוזהבות. תניא נמי הכי: אלו הן חופת חתנים? זהורית המוזהבות, אבל עושה פפירית ותולה בה כל מה שירצה. **ושלא ילמד את בנו יוונית**. ת"ר: כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבחון ואריסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית, לעז להם בחכמת יוונית, אמר להן: כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם. למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי חומה, נעץ

**מתני'**. משבטלה סנהדרין - בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר: בשיר לא ישתו יין וגו'. משמתו נביאים הראשונים - בטלו אורים ותומים. משחרב בהמ"ק - בטל השמיר, ונופת צופים, ופסקו אנשי אמנה מישראל, שנאמר: הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו'. רשב"ג אומר, העיד ר' יהושע: מיום שחרב בהמ"ק - אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות. ר' יוסי אומר: אף ניטל שומן הפירות. ר' שמעון בן אלעזר אומר: הטהרה - נטלה את (הטעם ואת) הריח, המעשרות - נטלו את שומן הדגן. וחכמים אומרים: הזנות והכשפים כילו את הכל.

[מט.] **גמ'**. אמר רבא: בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר: בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר, הי בקר? אילימא בקר דלמחר, מי ידע מאי הוי? אלא דחליף. ואלא עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא, שנא': ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים, הא יש סדרים - תופיע מאופל.

**מתני'**. בפולמוס של אספסיינוס - גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. בפולמוס של טיטוס - גזרו על עטרות כלות, ושלא ילמד אדם את בנו יוונית. בפולמוס האחרון - גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר; ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר. [גמ'. ת"ר], ר' פנחס בן יאיר אומר: משחרב בהמ"ק - בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל, על מי לנו להשען? על אבינו שבשמים. ר"א הגדול אומר: מיום שחרב בית המקדש - שרו חכימא למהוי כספריא, וספריא כחזניא, וחזניא כעמא דארעא, ועמא דארעא [מט:] אזלא ודלדלה, ואין שואל ואין מבקש, על מי יש להשען? על אבינו

**דאראעא** - כעמי הארץ. **אזלא ונוולא** - הולכים ודלים ומתנוולים. **בעקבות המשיח** - בסוף הגלות לפני ביאת משיח. **והיין ביוקר** - שהכל עוסקין במשתאות. **ואין תוכחה** - אין לך אדם שיוכל להוכיח, שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחין אומר לו אתה כמוני. **ובית הוועד** - של חכמים, יהיו לבית זנות, שכלו החכמים ואין לומד תורה ויהא חרב מאין איש, ובעלי זימה מתגודדים שם, מפני שחוף לעיר היו בתי מדרשות שלהם. **גמ' של מלח ושל גפרית** - ענין עטרה עושין מאבן של מלח שהוא צלול כאבן הברדלח וקורין שלימ"א וצובעין אותה כמין ציורין בגפרית, כשם שעושין בכלי זהב וכסף וקורין נאול"א. **חילית** - לישק"א כמין גומא הגדל במים. **טבלא דחד פומא** - זוג של עינבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות. **טנבורא** - כך קורין אותו בלשון לעז טנבור, והוא עשוי דפנותיו עגולות כעין נפה, וקושרין בדפנותיו חוטין של ברזל, ושוטחין על פיו עור כשהוא לח, ומותח והוא מתייבש שם מאליו, וכשמכין עליו במקל דק, הוא מוציא קול צלול, ויש אומנין שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר, עד שנשמע כמין שיר. **מיחלף בטבלא דחד פומא** - זוג של עינבל שעושים בבית משתאות דומה לו בקול, ואתי למעבד ההוא דגזור עליה. **קפיזא** - כלי מחזיק ג' לוגין. **עיר של זהב** - עטרה של זהב ועיר של זהב מצויירת עליה. **כיפה** - כמו כובע של צמר לבן שקורין פילטר"א. **זהורית המוזהבות** - טלית צבועה שני, ובו קבועין ססי זהב, עד שמעמידין אותה כמין כיפה. **אבל עושה הוא פריפיר** - כמין כיפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין, ותולין בה צניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין. **חכמת יונית** - לשון חכמה שמדברים בו בני פלטיין ואין שאר העם מכירין בו. **מלכי בית חשמונאי** - שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס ואריסטובלוס. **היה הורקנוס מבחוח** - צר על ירושלים והביא עמו חייל רומיים. **משלשלים להם דינרי כסף בקופה** - מתרומת הלשכה לתמידים. **היו שם זקן אחד** - מבפנים. **לעז להם** - לאותן שבחוף. **נעץ צפרניו נודעזעה** - מחמת המלך שבערה על חילול שמו. **ועל אותה שנה שנינו כ'** - שאותה שנה החריבו החיילות את הזרעים שסביבות מדינת ירושלים, והוצרך להביא אותה שנה את העומר מגגות צריפים, ובשאר השנים מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים, כדכתיב (ויקרא כג) כרמל תקריבו, שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו, וכשהוא בא מרחוק מתייבש ומתמעך ואין כר השבלת מלא מן הגרעין.

## בבא מציעא פה.

רש"י

**דבר זה** - על מה אבדה הארץ. **אמרו חכמים** - מי האיש החכם. **אמרו הנביאים** - אשר דבר פי ה' אליו. **שלא ברכו בתורה תחילה** - כשהיו עוסקין בתורה לא היו מברכין לפניה, קרא יתיירא ד' אשר נתתי לפניהם קא דרש, ברכת אשר (נתן לנו תורת אמת) [מסורת הש"ס: בחר בנו מכל העמים] שהיא לפניה של דברי תורה, וכיון דלא מברכי - גליא דעתייהו שאינה מתנה חשובה להם.

צפרניו נודעזעה א"י ארבע מאות פרסה. אותה שעה אמרו: ארור אדם שישגדל חזירים, וארור אדם שילמד לבנו חכמת יונית; ועל אותה שנה שנינו: מעשה ובא עומר מגגות צריפים, ושתי הלחם מבקעת עין סוכר.

רש"י

**בשיר לא ישתו יין** - ובגמ' מפרש מנא לן דמשבטלה סנהדרין הוא. **נביאים הראשונים** - בגמרא מפרש. **נופת צופים** - מפרש בגמ' **אנשי אמנה** - בוטחים בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב ואין דואגין לחסרון. **דלמחר** - מי יתן שיבא יום. **מי ידע** - אם ייטב מן הלילה. **אלא דחליף** - מי יתן והיה זה יום הבא כזה שעבר. **אלא עלמא אמאי מקיים** - מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה. **אקדושה דסידרא** - סדר קדושה, שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט, שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה, וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שתיים, קדושת השם ותלמוד התורה, חביב הוא. וכן יהא שמיה רבה מברך שעונין אחר הגדה, שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך, ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם. **סדרים** - סדרי פרשיות התורה. **טהרה** - שפסקה מישראל. **ביטלה טעם** - הפירות וריחם, שמתוך שהיו טהורים ונוהגין בטהרה, אף הקדוש ברוך הוא מטהר פירותיהן מריח רע ומטעם רע. **מעשר ביטל שומן דגן** - בעון פיסוק מעשרות פסק שומן הדגן, כשמו של מעשר דאיקרי חלב, כדכתיב 'כל חלב יצהר' וגו' (במדבר יח). **בפולמוס** - חיל שהביא אספסיינוס על ירושלים. **עטרות חתנים ואירוס** - מפרש בגמרא. **בפולמוס של טיטוס** - שהביא הורקנוס אאריסטובלוס אחיו, ובין זה לזה היו חמשים ושתיים שנה כדאמר בסדר עולם. **עטרות כלות** - מפרש בגמרא. **בפולמוס האחרון** - הוא של חורבן הבית ושל טיטוס נמי הוה. **באפריון בתוך העיר** - שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה, ואפריון של מעילים וטליתות מוזהבות מוקפות לה. **ובני חורין** - מיוחסין. **חפז ראשם** - שגברה יד עזי פנים ממזרים שהם עשירים ואלו עניים. **נדלדלו אנשי מעשה** - אין חש להם. **ואין דורש** - לישראל. **ואין מבקש** - עליהם רחמים. **שרו חכימאי** - התחילו החכמים. **ספריא** - מלמדי תינוקות שהם קטנים מן החכמים. **כעמא**

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם. אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה.

בבא בתרא ס:

בשר ולא לשתות יין, אלא אין גוזרין גזרה על הצבור  
א"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה; ומיום שפשטה  
מלכות הרשעה, שגזורת עלינו גזירות רעות וקשות,  
ומבטלת ממנו תורה ומצות, ואין מנחת אותנו ליכנס  
לשבוע הבן, ואמרי לה: לישוע הבן, דין הוא שנגזור  
על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים, ונמצא  
זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו, אלא הנח להם  
לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

רשב"ם

**אפשר בפירות** - ויפה אמרת ונפרוש גם מן הלחם. **בפירות**  
**אחרים** - שאין מביאים ביכורים אלא מז' המינין. **שכבר נגזרה**  
**גזירה** - חורבן, ונתחייבנו להתאבל דכתיב 'ישיו אתה משוש  
כל המתאבלים עליה' (ישעיהו סו). **במארה אתם נארים** - קבלתם  
עליכם בגזירת ארור להביא המעשר אל בית האוצר כדכתיב  
במלאכי (א) 'הביאו את כל המעשר' וגו', ואעפ"כ ואותי אתם  
קובעים, אתם גוזלים את המעשר ואת התרומה כדכתיב התם  
'ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה'. **הגוי כולו** - כלומר  
וכל הקהל כולו קיבלו את הגזירה, ומסתמא אם לא היו כולן  
יכולין לעמוד בה לא היו מסכימין, ורובן ככולן, אלמא לא  
חשיבא גזירה א"כ רובן יכולין לעמוד בה. **אלא כך אמרו**  
**חכמים כו'** - מסקנא דמילתיה דרבי יהושע היא. **כסא דהרסנא**  
- קערה של מאכל דגים מטוגגין בשמן בסולת. **בת צידעא** -  
טנפ"ל שרגילות לסוד שם ולהשיר שערן. **שנאמר אם אשכחך**  
**וגו'** - אכולהו קאי. **אפר מקלה** - אפר הכירה השרופה באש  
קרוי כן, ומשום דאיכא אפר פרה נמי הוצרך לפרש כן. **פאר**  
**תחת אפר** - מכלל שהיו רגילין ליתן אפר במקום פאר דהיינו  
תפילין כדכתיב 'פארך חבוש עליך' (יהוה קל כד). **לשבוע הבן** -  
מילה שהיא לסוף ז'. **ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו**  
- בענין טוב ולא ע"י עובדי כוכבים ומצות לא יבטלו עוד. **אלא**  
**הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין** - במה שלוקחין נשים,  
שאינם סבורים שיש איסור בדבר. **ואל יהיו מזידין** - דמשום  
דלא יוכלו לעמוד בה יבטלוהו ונמצאו מזידין הלכך לא גזרינן.

ת"ר: כשחורב הבית בשניה, רבו פרושין בישראל  
שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר'  
יהושע, אמר להן: בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר  
ואין אתם שותין יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו  
מקריבין על גבי מזבח, ועכשיו בטל? נשתה יין  
שמנסכין על גבי המזבח, ועכשיו בטל? אמר להם:  
אם כן, לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות! אפשר  
בפירות. פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים!  
אפשר בפירות אחרים. מים לא נשתה, שכבר בטל  
ניסוך המים! שתקו. אמר להן: בני, בואו ואומר  
לכם: שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר - שכבר  
נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר - שאין  
גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין  
לעמוד בה, דכתיב: במארה אתם נארים ואותי אתם  
קובעים הגוי כולו, אלא כך אמרו חכמים: סד אדם  
את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט. וכמה? אמר  
רב יוסף: אמה על אמה. אמר רב חסדא: כנגד  
הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר  
מועט. מאי היא? אמר רב פפא: כסא דהרסנא. עושה  
אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט. מאי היא?  
אמר רב: בת צדעא, שנאמר: אם אשכחך ירושלים  
תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו'. מאי על ראש  
שמחתי? אמר רב יצחק: זה אפר מקלה שבראש  
חתנים. אמר ליה רב פפא לאביי: היכא מנח לה?  
במקום תפילין, שנאמר: לשום לאבלי ציון לתת  
להם פאר תחת אפר. וכל המתאבל על ירושלים -  
זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר: שמחו את ירושלים  
וגו'. תניא, אמר ר' ישמעאל בן אלישע: מיום שחרב  
בית המקדש, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול

סנהדרין צו.

לפניו. אמר רבא: טעין תלת מאה כודנייתא נרגא  
דפרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכדנצר  
לנבזראדן - כולהו בלעתניהו חד דשא דירושלם,  
שנאמר פתוחיה יחד בכשיל וכלפת יהלמון, בעי  
למיהדר, אמר: מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי  
דעבדו בסנחריב. נפקא קלא ואמר: שוור בר שוור.  
נבזראדן, שוור, דמטא זימנא דמקדשא חריב  
והיכלא מיקלי. פש ליה חד נרגא, אתא מחייה  
בקופא ואיפתח, שנאמר יודע כמביא למעלה בסבך  
- עץ קרדמות, הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא.

בן יכבד אב ועבד אדניו, בן יכבד אב - הא דאמרן,  
ועבד אדניו - דכתיב ובחדש החמישי בעשור לחדש  
היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנצר מלך  
בבל בא נבזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל  
בירושלם וישרף את בית ה' ואת בית המלך. [צו:]  
ומי סליק נבוכדנצר לירושלים? והכתיב ויעלו אתו  
אל מלך בבל רבלתה, ואמר רבי אבהו: זו אנטוכיא?  
רב חסדא ורב יצחק בר אבודימי, חד אמר: דמות  
דיוקנו היתה חקוקה לו על מרכבתו, וחד אמר:  
אימה יתירה היתה לו ממנו, ודומה כמי שעומד

ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבם ואשר עבדום  
ואשר הלכו אחריהם.

## רש"י

**בחדש החמישי בעשור לחדש בא נבוכדנצר רב טבחין עמד**  
**לפני מלך בבל בירושלם** - אלמא נבוכדנצר סליק לירושלם:  
**ומי סליק כו' והא כתיב** - בההיא פרשתא ויעלו צדקיה אל  
המלך רבלתה, אלמא ברבלה הוה: **זו אנטוכיא** - ואנטוכיא  
קיימא לן דאינה מארץ ישראל: **דמות דיוקנו** - של נבוכדנצר:  
**חקוקה לו על מרכבתו** - של נבוכדנצר, ודומה לו כמו שעומד  
לפניו, ולכך כתיב 'א' נבוכדנצר' והיינו כבוד: **טעין תלת מאה**  
**כודנייתא** - משאוי שלש מאות פרודות. **נרגא דפרוזלא** - פטישי  
ברזל. **דשליט בפרוזלא** - ברזל חדוד הקוצץ ברזל אחר.  
**בלעתינהו** - לא בליעה ממש אלא שיכרם, שהיו מתפוצצין  
הפטישים בהכותם בשער לשכרה. **פתוחיה יחד** - משמע על  
פתח אחד הלמו כל הכשלים וכלפות יחד ולא הועיל כלום.  
**שוור בר שוור** - דולג בר דולג, קום וכשב ירושלים לנבוכדנצר  
קאמר, לישנא אחרינא: **שוור בר שוור** - מדלג בר מדלג, קפצת  
פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה. **בקופא** - מגב הפטיש  
ולא מחודו, כמו קופא דמחטא (כבא מציעא לח, ב). **יודע כמביא**  
**למעלה** - תפלה היא, יודע לפניך אותו סכך עץ קרדומות  
ששכר בו את ירושלים, כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד.  
**גבה היכלא** - ובקש לעלות לרקיע. **דרכו ביה מן שמיא** -  
והשפילוהו. **זוחה דעתיה** - מתגאה, על שהיה מצליח. **עמא**  
**קטילא** - שכבר נגזר עליהם על כך. **וטחני קמח** - וטחני חטים  
לא נאמר, אלא קמח, שאין צריך טחינה. **צמתך** - מקום  
שהקלעים צומתין, בצד הראש. **שובל** - קלע הראש שדומין  
לשבליים. **גלי שוק עברי נהרות** - פורענות זה היה הקדוש ברוך  
הוא אומר לישראל: לכו וטחנו קמח, כלומר: טחונים אתם  
כבר לקמח, ותחזרו ותטחון עדיין, תגלי קלעי ראשיכם  
ושוקיכם, ותלכו בגלות. **אייתו לי ואינסי** - ואנסה אם דם זבחים  
הוא. **כסי ולא אידמי** - שחט בהמות ולא אידמי הדם. **פרשתא**  
- שטר צוואה. **ואיתגיייר** - נבוכדנצר. **שיבכי** - שכינים. **פוק תא**  
- צא ממקומך ובא אל ארץ ישראל ותכבשנה. **כי אין האיש** -  
מקרא הוא במשלי. **בקריבא הוא** - בקרוב הוא, ויבא בעת  
דוחקם, לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו, שומעים אנו  
שהוא אכל מילתא דהוה אמרי ליה הוה משיב דבר זה. **צורר**  
**הכסף לקח בידו** - צדיקים שבהן מתו. **ואכרה לי בחמשה עשר**  
**כסף** - פדיתי אותה במצרים בחמשה עשר בניסן. **כסף וחומר**  
**שעורים ולתך שעורים** - בזכות צדיקים שנקראו כסף. חומר  
שעורים שלשים סאין, ולתך חמשה עשר סאין, אלו ארבעים  
וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין פרק גיד  
הנשה (צב, א), פעמים ששלשים כאן וחמשה עשר בארץ  
ישראל, ופעמים שחמשה עשר כאן ושלשים בארץ ישראל:  
ובמסכת חולין היכא דקא מפרש הא קרא בצדיקא, אמרי: אין  
כסף אלא צדיקים, וכן הוא אומר 'צורר הכסף לקח בידו'. **כבר**  
**קבע להם זמן** - שלא יבא עד שבעים שנה שתשלים גלות בבל.  
**מתלגא וממטרא** - מחמת שלגים ומטרים. **תא אשינא דטורי** -  
בא דרך תחתית ההרים, וההרים יגינו עליך מן השלגים ומן  
המטרים. **שלחו כר מושל ארץ** - שלחו שליח אל נבוכדנצר  
שהיה מושל ארץ, שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים.  
**לית לי דוכתא** - לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל אני  
וחיילי לישיב במקום מכוסה מפני הגשמים. **קבריהם של**

אדליק ביה נורא, גבה היכלא. דרכו ביה מן שמיא,  
שנאמר גת דרך ה' לבתולת בת יהודה. קא זיחא  
דעתיה. נפקא בת קלא ואמרה ליה: עמא קטילא  
קטלת, היכלא קליא קלית, קימחא טחינא טחינת.  
שנאמר קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שבל  
גלי שוק עברי נהרות, חטים לא נאמר. אלא קמח.  
חזא דמיה דזכריה דהוה קא רתח. אמר להו: מאי  
האי? אמרו ליה: דם זבחים הוא דאישתפיך. אמר  
להו: אייתי ואנסי אי מדמו. כסי, ולא אידמו. אמר  
להו: גלו לי, ואי לא - סריקנא לכו לבשרייכו  
במסריקא דפרוזלא. אמרו ליה: האי כהן ונביא הוא  
דאינבי להו לישראל בחורבנא דירושלם, וקטלוהו.  
אמר להו: אנא מפייסנא ליה. אייתי רבנן קטיל  
עילויה - ולא נח, אייתי דרדקי דבי רב קטיל עילויה  
- ולא נח, אייתי פרחי כהונה קטיל עילויה - ולא נח,  
עד די קטל עילויה תשעין וארבעה ריבוא - ולא נח.  
קרב לגביה, אמר: זכריה, זכריה! טובים שבהן  
איבדתם, ניחא לך דאיקטלינהו לכולהו? מיד נח.  
הרהר תשובה בדעתיה. אמר: מה הם שלא איבדו  
אלא נפש אחת - כך, ההוא גברא מה תיהוי עליה?  
ערק, שדר פורטיטא לביתיה, ואיתגיייר.

אמר עולא: עמונ ומואב שיבבי בישי דירושלם הוו,  
כיון דשמעניהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא  
דירושלם, שלחו לנבוכדנצר: פוק ותא. אמר:  
מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי. שלחו  
ליה: כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק. ואין  
איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר ה' איש  
מלחמה. שלח להו: בקריבא הוא, ואתי. שלחו ליה,  
הלך בדרך מרחוק, שלח להו: אית להו צדיקי, דבעו  
רחמי ומייתו ליה. - שלחו ליה: צורר הכסף לקח  
בידו, ואין כסף אלא צדיקים, שנאמר ואכרה לי  
בחמשה עשר כסף וחמר שערים ולתך שערים. -  
שלח להו: הדרי רשיעי בתשובה, ובעו רחמי, ומייתו  
ליה. שלחו ליה: כבר קבע להן זמן, שנאמר ליום  
הכסא יבא (לביתו) [ביתו] אין כסא אלא זמן,  
שנאמר בכסה ליום חגנו. שלח להו: סיתווא הוא,  
ולא מצינא דאתי מתלגא וממיטרא. שלחו ליה: תא  
אשינא דטורא, שנאמר שלחו כר מושל ארץ מסלע  
מדברה אל הר בת ציון. - שלח להו: אי אתינא - לית  
לי דוכתא דיתבינא ביה. - שלחו ליה: קברות שלהם  
מעולין מפלטירין שלך, דכתיב בעת ההיא נאם ה'  
יציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו  
ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת  
עצמות יושבי ירושלים מקבריהם ושטחום לשמש

להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר 'בעת ההיא' וגו'.

ישראל - מערות שלהן סביב לירושלים, ובהן אתה וחילותיך יכולין לישב. יוציאו את עצמות מלכי יהודה - שעתידים

## סנהדרין קד.

ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר: **בלילה** - שכל הבוכה בלילה קולו נשמע. דבר אחר: **בלילה** שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו. דבר אחר: **בלילה** - שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו. מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה, שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה, עד שנשרו ריסי עיניו. למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו. **ודמעתה על לחיה**, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כאשה שבוכה על בעל נעוריה, שנאמר אלי כבתולה חגרת שק על בעל נעוריה. **היו צריה לראש**, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל המיצר לישראל נעשה ראש, שנאמר כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל המציק לישראל אינו עיף. **לא אליכם כל עברי דרך**, אמר רבא אמר רבי יוחנן: מכאן לקובלנא מן התורה. **כל עברי דרך** אמר רב עמרם אמר רב: עשאוני כעובדי על דת, דאילו בסדום כתיב וה' המטיר על סדם, ואילו בירושלים כתיב ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה וגו' וכתיב ויגדל עון בת עמי מחטאת סדם. וכי משוא פנים יש בדבר? - אמר רבא אמר רבי יוחנן: מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, דאילו בסדום כתיב הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם... ויד עני ואביון לא החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן. **סלה כל אבירי ה' בקרבי** - כאדם שאומר לחברו: נפסלה מטבע זו. **פצו עליך פיהם**, אמר רבא אמר רבי יוחנן: בשביל מה הקדים פ"א לעי"ן - בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם. אכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו, אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל האוכל מלחמן של ישראל - טועם טעם לחם, ושאינו אוכל מלחמן של ישראל - אינו טועם טעם לחם. ה' לא קראו רב אמר: אלו הדיינין, ושמואל אמר: אלו מלמדי תינוקות.

### רש"י

**איכה** - שלושים ושש בגימטריא. **שלושים ושש כריתות** - בכריתות (ב, א) חשיב להו. **לקו בא"ב** - שכל מגילת איכה סדורה באלפא ביתא. **בטח בדד** - שיושבין יחידים ואינן

**איכה ישבה בדד** אמר רבא אמר רבי יוחנן: מפני מה לקו ישראל באיכה - מפני שעברו על שלשים ושש כריתות שבתורה. אמר רבי יוחנן: מפני מה לקו באל"ף ביי"ת - מפני שעברו על התורה, שניתנה באל"ף ביי"ת. **ישבה בדד** אמר רבא אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמי יערפו טל - עכשיו יהיה בדד מושבם. **העיר רבתי עם**, אמר רבא אמר רבי יוחנן: שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהיו להם בנים הרבה. **היתה כאלמנה** אמר רב יהודה אמר רב: כאלמנה, ולא אלמנה ממש, אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, ודעתו לחזור אליה. **רבתי בגוים שרתי במדינות** אמר רבא אמר רבי יוחנן: כל מקום שהן הולכין - נעשין שרים לאדונייהן. תנו רבנן: מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל, והיה שבאי מהלך אחריהם. [קד:] אמר לו אחד מהם לחבירו: גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה, וטעונה שתי נודות, אחת של יין ואחת של שמן, ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי. אמר להן [שבאי]: עם קשה עורף! מאין אתם יודעין? אמרו לו: גמל - מעשבים שלפניה, מצד שרואה - אוכלת, מצד שאינה רואה - אינה אוכלת, וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן, של יין - מטפטף ושוקע, ושל שמן - מטפטף וצף. ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל, נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין. רדף אחריהם, ומצא כדבריהם. בא ונשקן על ראשן, והביאן לביתן ועשה להן סעודה גדולה, והיה מרקד לפנייהם ואמר: ברוך שבחר בזרעו של אברהם, ונתן להם מחכמתו, ובכל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדונייהם. ופטון [והלכו] לבתיהם לשלום.

**בכה תבכה בלילה**, שתי בכיות הללו למה? אמר רבא אמר רבי יוחנן: אחד על מקדש ראשון, ואחד על מקדש שני. בלילה - על עסקי לילה, שנאמר ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבא אמר רבי יוחנן: אותו (היום) [הלילה] ליל תשעה באב היה, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם בכיתם בכיה של חנם -

## תלמוד בבלי

לשמוע, שפעמים חוזרת עליו, והמקפיד על כך אין בו משום ניחוש. לישנא אחרינא: **לקובלנא** - כשיש לו צרה יודיענה לרבים, קובלנא - צעקה. לישנא אחרינא: נגד, דמתרגמינן קבל, כאדם שאומר לחברו לא כנגדך אני אומר. **וירדנה** - ושרף אותה, והיינו עשאוני כעוברי דת, שדנני באש כסדום. **לא עליכם** - נביא היה מתנודד על החורבן כאילו באה עליו צרה ומהפכה לאחרים, ואומר להם לישראל לא תהא לכם צרה כזו. כמדומה לי, נביא היה מדבר כנגד בני משה, או כנגד עשרת השבטים שלא הגלה נבוכדנצר. **וירדנה** - לשון שבירה, כמו (במדבר כד) 'וירד מיעקב', כאדם המושל בחברו להלקותו ולשברו. הכי גרסינן: **ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר** - והואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום. לשון אחר: **וכי משוא פנים יש בדבר** - דהתם כתיב 'וה' המטיר' - הוא בעצמו, והכא כתיב 'שלח' - על ידי שליח. **מדה יתירה לטובה** - דבירושלים כתיב 'ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו' שהיתה מזמנת חברה ואוכלת בנה, אלמא רחמניות היו, ואילו בסדום כתיב 'יד עני ואביון לא החזיקה' ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו, לשון אחר: **מדה יתירה** - פורענות גדולה היתה בירושלים, שילדיהם היו אוכלות זו עם זו דכתיב 'היו לברות למו', ואילו בסדום כתיב 'גאון שבעת לחם' שלא טעמו טעם עוני, הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום, ולא היה משוא פנים בדבר. **סלה** - לשון מסלה, כלומר כל האבירים פסלם הקדוש ברוך הוא ועשאו פסולים וכבושים כמסלה זו, והיינו דמא למטבע שנפסל ואין לו תקנה. **מפני מה הקדים פ"א לעי"ן** - ברוב האלפא ביתא שבאיכה. **מפני מרגלים** - שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו בעין. **טועם טעם לחם** - שהגויים מוצאים טעמם בלחמם של ישראל, שהנאה הוא להם כשגוזלין אותן. **אלו הדיינין** - מטה משפט, בשביל עונותיהם היו לחם עמי למאכל אויביו. **מלמדי תינוקות** - שעושינן מלאכתן רמיה.

מתיראין לא מן הנכרים ולא מן חיות רעות. **רבתי עם** - עם שמתרבה והולך יותר משאר עם. **קטנה לגדול** - שכבת זרע של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר כשל גדול, וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה, לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי לכשתהא זרעו [מבושל] קולט מהר, וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרעו קולט מהר, ולא קטנה לקטן ששוהין להוליד. ולא קטן וקטנה ממש, אלא שעומדין על פרקן וראויין הם להוליד, ומיהו אין זרע שלהם מבושל כל כך. **אחד** - מן הנשבים לחברו. **גמל** - זו שמהלכת לפנינו ופעמים מצד שמאל, שרואה - שאינה אוכלת, פעמים מצד ימין ופעמים מצד שמאל, כבהמה הרואה שאוכלת מכאן ומכאן, אלא מצד שרואה אוכלת]. **יין מטפטף ושוקע** - בקרקע, ורואין אנו בין רגלינו הטיפין שנפלו כשעברה הגמל במקום זה, מצד אחד שוקעין, ומצד אחר הטיפין של שמן שצפים. **נפנה לצדדין** - שכן דרך ישראל להיות צנוע. **רדף** - השבאי דרך הגמל והמנהיג ומצא כדבריהם, ואמרו אותם יהודים על אותו שבאי אדוניהם, שהוא בן קלסתר מלך אשקנ"ק בלעז [כפיל, בן דמותן], שהיה דיוקנו דומה למגמת פניו של אותו קלסתר של מלך, שבזנות הולידו. **על עסקי לילה** - לפי שבכו אותו לילה בכיית חנם. **קולו נשמע יותר מביים** - כדאמרין בעלמא (יומא כ, א) מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה - מפני גלגל חמה המנסר ברקיע, והיינו דכתיב 'בכה תבכה בלילה' כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה - ואף על פי כן אין מנחם לה. **כוכבים ומזלות בוכים** - שנכמרו רחמים עליו. **בוכה כנגדו** - מתוך שנשמע בהדיא, מרכז לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו. **ריסי עיניו** - שער שבבת העין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות. **אלי** - קוננו, קינה מתרגמינן אליא. **על בעל נעוריה** - שבוכה תמיד ומצויה דמעות. **על לחיה** - לשון לחות ונערות, כגון לח ויבש. **מכאן לקובלנא מן התורה** - כשאדם מודיע צערו לאחר, צריך שיאמר לו, לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי, כי קשה הוא

## מנחות נג:

הוא ממנו אל תיקרי ממנו אלא ממנו, כביכול שאפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם. מתקיף לה ר' חייא בר' חנינא, האי לקול המולה גדולה, לקול מלה מיבעיא ליה, אלא אמר לו הקב"ה לאברהם קולך שמעתי וחמלתי עליהם, אני אמרתי ישתעבדו בארבע מלכיות כל אחת ואחת כשיעור ארבע מלכיות, השתא כל חדא וחדא מאי דפסיק לה. ואיכא דאמרי אני אמרתי בזה אחר זה, עכשיו בבת אחת. אמר רבי יהושע בן לוי למה נמשלו ישראל לזית, לומר לך מה זית אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף ישראל אין להם בטילה עולמית לא בעוה"ז ולא בעולם הבא. ואמר רבי יוחנן למה נמשלו ישראל לזית, לומר לך מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתיחה, אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין:

א"ר יצחק בשעה שחורב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם שהיה עומד בבית המקדש, אמר לו מה לידידי בביתי, אמר לו על עיסקי בני באתי. אמר לו בניך חטאו וגלו, אמר לו שמא בשוגג חטאו, אמר לו עשותה המזימתה. אמר לו שמא מיעוטן חטאו, אמר לו הרבים. היה לך לזכור ברית מילה, אמר לו ובשר קודש יעברו מעליך. אמר לו שמא אם המתנת להם היו חוזרין בתשובה, אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי. מיד הניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה, ואמר לו שמא חס ושלום אין להם תקנה, יצתה בת קול ואמרה לו זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך, מה זית זו אחריתו בסופו אף ישראל אחריתו בסופן. לקול המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו, אמר רבי חנינא בר פפא לקול מיליהן של מרגלים ניתרועעו דליותיהן של ישראל, דאמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק



## תלמוד בבלי

רש"י

עשותה המזימתה. כל מעשיהם במזיד ובכוונה. יעברו מעליך. שהעבירו מעליהם מילה. כי רעתיכי אז תעלוני. בשעת עליצותם מחזיקין יותר ברעתם ולא חוזרין בהן. זית רענן. סמוך לה הוא קרא ד'מה לידירי'. זית אחריתו בסופו. שנטעו עכשיו ואינו טוען עד זמן גדול, ואחר כך טוען פירות הרבה. לישנא אחרינא שאין מתבשל מעט מעט כשאר אילנות אלא בסופו כולן יחד. דליותיהן. טרוויל"ש. נתרוצצו. נתרוצצו,

כלומר נשבר גאון עוזם. בעל הבית. הקב"ה. כל אחת ואחת כשיעור ד' מלכיות. של עכשיו. בזה אחר זה. דהו ארבעה שיעורין, ועכשיו בבת אחת, דהוי כוליה חד שיעורא, אלא שיהו מפוזרין, מקצתן משועבדים לבבל ומקצתן ליון [ומקצתן לפרס] ומקצתן לאדום.

## מסכת סופרים

פרק יח הלכה ג - בתשעה באב, בארבע פסוקים של ירמיה, 'המאס מאסת את יהודה', עד 'כי אתה עשית את כל אלה', ושני מזמורים הללו, 'אלהים באו גוים בנחלתך', ו'על נהרות בבל'; אף על פי שבכל מקום מקדימין דברי קדשה לדברי קבלה, בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדשה.

הלכה ד - יש שקורין ספר קינות בערב, ויש מאחרין עד הבקר לאחר קריאת התורה, שלאחר קריאת התורה עומד אחד, (גיר' הגר"א הסדן) וראשו מתפלש בעפר, ובגדיו מפלשין, וקורא בבכיה וביללה. אם יודע הוא לתרגמו מוטב, ואם לאו נותנו למי שידע לתרגם בטוב ומתרגם, לפי שבינו בו שאר העם והנשים והתינוקות, שהנשים חייבות לשמע קריאת ספר פאנשים, וכל שכן זכרים.

הלכה ז - הקורא אומר ברוך דין האמת. ויש שמניחין את התורה על הקרקע (באבילות) [בצטיפה] שחורה, ואומר 'נפלה עטרת ראשנו', וקורעין ומספידין כאדם שמתו מוטל לפניו. ויש שמשניין את מקומן, ויש שיורדין מספסליהן למטה, וכלם מתפלשין בעפר. ואין אומרים שלום זה לזה כל הלילה וכל היום, עד שישלימו העם קינות. בשעת הקינות, אסור לספר דבר ולצאת לחוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבלות, כל שכן לשוח עם הנכרי.

הלכה ח - בתפלת ערבית אין אדם שומע לחברו, מפני שהן מתפללין בלחישא, ואין אומרים לא 'ברכו' ולא 'יהי שם'.

פרק יט הלכה א - אכל בתפלת שחרית לאחר המזמורין והפסוקין אלו, אומר ביוצר 'ברכו' בקול נמוך, ואין מזכירין 'קדוש', ואף לא קדיש; אכל בתפלת המנחה אומרים 'קדוש' וקדיש.

## שלחן ערוך - הלכות תשעה באב

סימן תקנו - תשעה באב שחל ביום ראשון  
סימן תקנו - לומר נחם ונענו בתשעה באב  
סימן תקנח - במוצאי תשעה באב אין אוכלין בשר  
סימן תקנט - מנהגי ט' באב ודין מילה בתשעה באב  
סימן תקס - לעשות זכר לחרבן  
סימן תקסא - דין הרוואה ערי יהודה וירושלים  
והמקדש בחרבן

ג כל ארבעה צומות הללו אם חלו להיות בשבת, נדחין לאחר השבת. הגה: ואם חלו בערב שבת, קורים בשחרית ומנחה, ויחל' (בית יוסף); ואם יש חפזה ביום התענית בערב שבת, נוהגין להתפלל מנחה ולקרות ויחל' ואחר כך עושין חפזה. ועין לעיל סימן רמ"ט סעיף ד' אם משלימין התענית.

ד בשבת קדם לצום מכריז שליח צבור הצום, חוץ מתשעה באב וצום כפור וצום פורים וסימנך: אכ"ף עליו פיהו. ומנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם.

סימן תקנא - דין שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה ובו י"ח סעיפים

א משנכנס אב ממעטין בשמחה; ובר ישראל דאית ליה דינא ביהדי נכרי, לשתמיט מניה דריע מזליה. הגה: מילה שהיא מראש חדש עד תשעה באב, נוהגין שהמהל ובעל ברית ואבי הבן לוכשין בגדי שבת (מנהגים); אבל בלא הכי, אסור. אפלו בשבת של חזון אין מחליפין ללבש בגדי שבת, כי אם הכתנת לבד (מרכי הל' תשעה באב והנהגות אשרי פ"ד דתענית ואגדה ורוקח); אבל פורשין פרקת של שבת, אם לא שארע תשעה באב בשבת ונדחה, שאז אין פורשין פרקת של שבת. ומי שיש לו נשואין בשבת נחמו, מתר ללבש בגדי שבת בשבת של חזון (מהרי"ל).

סימן תקמט - להתענות ארבעה צומות  
סימן תקנ - הבדל שיש בין תשעה באב ליתר צומות  
סימן תקנא - דין שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה  
סימן תקנב - דיני ערב תשעה באב  
סימן תקנג - דין סעודה המפסקת  
סימן תקנד - דברים האסורים בתשעה באב  
סימן תקנה - דיני תפלין וציצית בתשעה באב

סימן תקמט - להתענות ארבעה צומות ובו ב' סעיפים

א חיבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שארעו בהם.

ב אף על גב דכתיב בקרא: 'בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר' אין מתענין בתשעה בו אלא בי"ז, מפני שאף על פי שבראשונה הבקעה בתשעה בו, כיון שבשניה הבקעה בי"ז בו, תקנו להתענות בי"ז בו משום דחרבן בית שני חמיר לו.

סימן תקנ - הבדל שיש בין תשעה באב ליתר צומות ובו ד' סעיפים

א הכל חיבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרץ גדר. הגה: מיהו עברות ומיניקות שמצטערות הרבה, אין להתענות (הנהגות מימוני והמגיד פ"ה); ואפלו אינן מצטערות, אינן מחיבות להתענות אלא שנהגו להחמיר; ודוקא בג' צומות, אבל בתשעה באב מחיבות להשלים כדלקמן סימן תקנ"ד סעיף ה'.

ב צומות הללו, חוץ מתשעה באב, מתרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום.

לבד ונמצא שכל כבוס של זמן הזה הוי גהוץ, ואסור מדינא אפלו בכלי פשתן ללבשו מיהא. הגה: ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ראש חדש עד אחר התענית, אם לא לצרף מצוה, כגון אשה הלובשת לבנים מתרת לכבס וללבש לבנים ולהציע תחתיה (רוקח ואור זרוע), אבל בתשעה באב עצמו לא תלבש לבנים רק לובשת חלוק בדוק ונפה (הנחות שצרי דורא). וכן לכבוד שבת לובשים כלי פשתן ומציעין לבנים כמו בשאר שבתות. ואסור לתן כלים לכוכסת נכרית לכבס מראש חדש ואילך, אבל קדם ראש חדש מתר לתת, אף על פי שכווכסת אחר ראש חדש (תוספות פ"ד תענית ומקרי"ל).

ד לאחר התענית מתר לספר ולכבס מיד. ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מתר בשתי השבתות, בין שקדם התענית בין שאחריו. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום חמישי ויום ששי. הגה: ונוהגין להחמיר מתחלת ראש חדש לענן כבוס, אבל תספדת נוהגים להחמיר מי"ז בתמוז (מנהגים).

ה אסור לעבריות לכבס בגדי הנכרים בשבוע זה.

ו כלים חדשים, בין לבנים בין צבועים, בין של צמר בין של פשתן, אסור ללבש בשבת זה. ואנו מחמירין מראש חדש ואילך.

ז יש אומרים שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת זה, ויש להחמיר בזה מראש חדש. הגה: והוא הדין דאסור לקנותו. וכן אמר ישראל אסור לעשותן לאחרים, בין בשכר בין בחנם (תרימת הדשן ובית יוסף); ונהגו להקל בזה, אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של נכרי, שרי (תרימת הדשן). וכן נהגו לתת לאמנים נכרים לתקן כלים חדשים תוך זמן זה, כדי שיהיו מוכנים

ב מראש חדש עד התענית מומצטים במשא ומתן ובבגין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו או בגין של ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים שנוטעים לצל להסתופף בצלו או מיני הדס ומיני אהלים; ואם היה בתלו נוטה לפל, אף על פי שהוא של שמחה מתר לבנות. ולצרף מצוה הכל שרי (ר"ן ספ"ק תענית); ואין נושאים נשים ואין עושין סעדת ארוסין, אבל לארס בלא סעדה מתר, ואפלו בתשעה באב עצמו מתר לארס, שלא יקדמונו אחר. הגה: ונוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז ואילך, עד אחר תשעה באב (מנהגים).

ג שבוע שחל בו תשעה באב, אסורים לספר ולכבס, אפלו אינו רוצה ללבשו עתה אלא להניחו לאחר תשעה באב, ואפלו אין לו אלא חלוק אחד, אסור; וכן המכבסים מקדם, בין ללבש בין להציע בהם המטה; ואפלו מטפחות הידים והשלחן, אסור. וכבוס שלנו, מתר; אבל גהוץ (פרוש, מעבירין על הסגדים אכן חלק להסליקו, צרוף) שלנו, אסור. וכלי פשתן, אין בהם משום גהוץ והרי הם ככבוס שלנו, ומתר; והני מלי לגהצן ולהניחן עד אחר תשעה באב, אבל אסור ללבשו בשבוע זה. ונהגו לאסור אפלו כלי פשתן, ואפלו ככבוס שלנו, בין ללבש בין לכבס ולהניח; ואין להקל בדבר, כיון שנהגו, וכל שכן דאפשר דמדינא גמי אסור, שהרי יש מי שכתב דכבוס שלנו קרי (גהוץ) לשל בני כבס שאין מתלבנים יפה, לפי שממיהם הם עכורים שאינו ארץ הרים וגבעות בארץ ישראל, וכבוס של שאר ארצות אפשר שהוא ככבוס של ארץ ישראל ואסור. ועוד יש מי שפרש דגהוץ הינו מים ואפר או נתר ובורית, וכבוס הינו במים לבד, ובזמן הזה אין מכבסים במים

**יג ובזקו, כל שמעבב את האכילה מותר.**

**יד אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה.** הגה: מיהו בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי, שמוציאים בהם רעי ומשתיינין בהם, הגי' ודאי משך שרי; ואפלו בגדי שאר קטנים נוהגים להקל (בית יוסף).

**טו מי שתכפוהו אבלות של מת ושל שבת זו והכביד שער, מקל בתער אבל לא במספרים; ומכבס כסותו במים, אבל לא בנתר ובחול.**

**טז יש נוהגים שלא לרחץ מראש חדש, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו, ויש מתענים מ"ז בתמוז עד תשעה באב.** הגה: ולצרף מצוה שרי; ולכן נדה רוחצת וטובלת (מהרי"ל); ואפלו אם טובלת ליל י' באב, מותר לה לרחץ בערב תשעה באב אם אי אפשר לה לרחץ ליל י' (אגדה). ונראה דהוא הדין אשה הלובשת לבנים יכולה לרחץ מצט כדרכה כשאר שנה, הואיל ואינה עושה לתענוג רק לצרף מצוה. ונוהגין שלא לרחץ, אפלו בצונן, מראש חדש ואילך. (ת"ח סי' ק"ז) אפלו בערב שבת של חזון אסור לרחץ כי אם ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן (מהרי"ל והשובת מהרי"ל סי' ט"ו ובית יוסף); ויש מקלים בהפפת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל שבת.

**יז טוב לזהר מלומר שהחינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, אבל על פדיון הבן אומר, ולא יחמיץ המצוה.** וכן בפרי שלא ימצא אחר תשעה באב, מותר לכרף ולאכלו בין המצרים (בגמין זאב סי' קס"ג והשובת מהרי"ל).

**יח צריך לזהר מ"ז בתמוז עד תשעה באב שלא לילך יחידי מארבע שעות עד תשע שעות.** משום שבהם קטב מרירי שולט; ולא יבו התלמידים בימים ההם.

לאחר התענית; ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר, דלא עדיף משאר משא ומתן דממעטינן.

**ח נשי דנהיגי דלא למשתי** (פרוש, לסדר ולערך החוטין שהולכין לארכו של בגד, והוא מלשון 'או בשתי או בערב') **עמרא מדעיייל אב, מנהגא.** ונוהגין שלא לקדש הלכנה עד אחר תשעה באב (מהרי"ל ודעת עצמו).

**ט יש נוהגים שלא לאכל בשר ושלל לשותות יין בשבת זו; ומתיר בחמץ של יין; (אגדה ומהרי"ל) ויש שמוסיפין מראש חדש עד התענית, ויש שמוסיפין מ"ז בתמוז.** הגה: ומצניעים מראש חדש ואילך הספין של שחיטה (ר' ירוחם גי' ח"ג והנהגות מימוני), שאין שוחטים כי אם לצרף מצוה כגון לחולה או שבת או מילה (או פדיון הבן) וכיוצא בו.

**י יש מי שאומר שהנוהגים שלא לאכל בשר בימים הנזכרים, מתירים בתבשיל שנתבשיל בו בשר, ואסורים בבשר עוף ובשר מלוח ויין תוסס; ומתיר לשותות יין הבדלה ובכרפת המזון.** הגה: ונוהגין להחמיר שלא לשותות יין בכרפת המזון ולא בהבדלה (תשובת מהרי"ל סי' ט"ו), אלא נותנים לתינוק; ובמקום דליכא תינוק, מותר בעצמו לשותות הבדלה. ובסעדת מצוה, כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וסעדת ארוסין, אוכלים בשר ושותין יין כל השאיכים לסעדה; אבל יש לצמצם, שלא להוסיף. ובשבוע שחל תשעה באב בתוכה, אין לאכל בשר ולשותות יין רק מגזין מצמצם, וזה אפלו בערב תשעה באב שרי (מנהגים ומהרי"ל), ובלבד שלא יהיה בסעדה שמפסיק בה (דברי עצמו).

**יא כל מי שאוכל בשר במקום שנוהגים בו אסור, פורץ גדר הוא וינשכנו נחש.** ומתיר לשותות כל שכר אפלו של דבש שקורים מע"ד.

**יב תספרת שבוע זה, אחד ראשו ואחד כל שער שבו, אסור.**

**סימן תקנב - דיני ערב תשעה באב ובו י"ב סעיפים**

ז נהגו לישב על גבי קרקע בסעודה המפסקת ואין צריך לחלץ מנעליו (הגהות ממוני ורמב"ם פ"ז ובית יוסף).

ח יש לזהר שלא ישבו שלשה לאכל בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזמון; אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו.

ט כל זה בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכל עוד אחריה סעדת קבע, וכשהוא אחר חצות; אבל אם היה קדם חצות, או אחר חצות ודעתו לאכל אחריה סעדת קבע, אין צריך לזהר בדברים הללו. הגה: ומנהג בכל גלילות אשכנז לאכל סעדה קבועה קדם מנחה, ואחר כך מתפללין מנחה ואוכלים סעדה מפסקת (מהרי"ל). ונוהגין להרבות קצת בסעדה ראשונה, כדי שלא יזיק להם התענית הואיל ופוסקים מבעוד יום כמו ביום כפורים; ויש קצת ראייה לזה ממדרש איכה רבתי; מיהו מי שיוכל לסגף עצמו ויודע בעצמו שאין התענית מזיק לו ומחמיר על עצמו, נקרא קדוש כנ"ל.

י אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשאר ושותה יין בסעודה המפסקת, ומעלה על שלחנו אפילו בסעדת שלמה בעת מלכותו. מיהו צריך להפסיק מבעוד יום (סמ"ק).

יא מי שקבל עליו תענית שני וחמישי כל ימות השנה, וארע ערב תשעה באב להיות בשני, ישאל על נדרו או ילוה תעניתו, ופורע. הגה: והגאונים פתבו דמתענה עד אחר תפלת מנחה, ואוכל סעדה המפסקת קדם ביאת השמש (הגהות אשרי ומרדכי ו"ה סימן רע"ה), וכן נוהגין. והוא הדין מי שמתענה תענית חלום (מהרי"ל).

א ערב תשעה באב לא יאכל אדם בסעדה המפסקת, שאוכלה אחר חצות, בשאר, ולא ישתה יין, ולא יאכל שני תבשילין. הגה: ואף ממשקים אחרים ממצט בשתייתן ממה שרגיל לשתות (טור ובית יוסף בשם תוספות ורוקח), וכן לא יאכל אחר סעדתו צנן ומליח, דברים שנוהג בהם בשאר פעמים, כדי שיתנהג בפרישות (מרדכי).

ב אפילו בשאר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת, ובשאר עופות ודגים, ויין מוגתו דהינו שאין לו יותר משלשה ימים, נהגו לאסור.

ג אפילו בשל מין אחד בשתי קדרות מקרי שני תבשילין. וכן יש להחמיר ולזהר משני מינים בקדרה (אחת), אלא אם כן הוא דבר שדרכו בכך כל השנה כגון אפונין (מיני ארנונית) ובלע"ז ציצר"י שנותנים עליהם בצלים וביצים; ותבשיל הנעשה מדבר שנאכל כמות שהוא חי, מקרי תבשיל לענין זה. הגה: ואין חלוק בין צלי למבשל לענין זה (מרדכי הלכות תשעה באב).

ד מתיר לאכל פרות קשהם חיים, אפילו כמה מינים.

ה נוהגים לאכל עדשים עם ביצים מבשילים בתוכם, שהם מאכלי אבלים. הגה: ויש נוהגים לאכל ביצים קשים, שהוא גם כן מאכל אבלים (הגהות ממוני פ"ה).

ו מי שאפשר לו, לא יאכל בסעדה המפסקת אלא פת חרבה במלח וקיתון של מים. הגה: ויש מקמירים לטבל אחר אכילה פת באפר ולאכלו, על שם 'ויגרס בחצץ' וגו'.

ב ומתיר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין, וכן ללמוד פרוש איכה ופרוש איוב.

ג יש מי שאוסר ללמוד על ידי הרהור.

ד ומתיר לקרות כל סדר היום, ופרשת הקרפנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. הגה: ומתיר לחזור הפרשה בתשעה באב (מנהגים).

ה עברות ומיניקות מתענות בתשעה באב ומשלימות, בדרך שמתענות ומשלימות ביום פפור; אבל בשלשה צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואף על פי כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא כדי קיום הולד. ועין לעיל סימן תק"ג סעיף א'.

ו חיה כל שלשים יום, וכן חולה שהוא צריך לאכל, אין צריך אמד אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חלי לא גזרו רבנן. הגה: ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמקל לא הפסיד.

ז רחיצה אסורה בתשעה באב, בין בחמין בין בצונן; אפלו להושיט אצבעו במים, אסור.

ח טבילה של מצוה בזמנה, מתרת; אבל בזמן הזה אין טבילה בזמנה, הלכך לא תטבל בו; וכן נהגו.

ט אם היו ידיו מלכלכות בטיט ובצואה, מתיר לרחץ להעביר הלכלוך, ולא יטל כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. הגה: ואם עשה צרכיו, אם מתיר לרחץ, דינו כמו ביום פפור, ועין לקמן סימן תרי"ג סעיף ג.

יב אין אומרים תחנה ערב תשעה באב במנחה, משום דאקרי מועד; ואם הוא שבת, אין אומרים צדקתך (מהרי"ל ומנהגים).

**סימן תקנג - דין סעודה המפסקת ובו ב' סעיפים**

א אף על פי שאכל סעודה המפסקת, מתיר לחזור ולאכל, אלא אם כן קבל עליו בפרוש שלא לאכל עוד היום. הגה: וקבלה בלב אינה קבלה, אלא צריך להוציא בשפתיו (בית יוסף בשם התוס').

ב תשעה באב, ליל כיומו לכל דבר; ואין אוכלים אלא מבעוד יום, ובין השמשות שולו אסור ביום הפפורים. הגה: ומתיר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל עד בין השמשות, מיהו בחל נוהגין לחלץ מנעלים קדם שיאמר ברכו, ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו מלבד שליח צבור שחולץ קדם ברכו (הנהגות מימוני), רק אומר תחלה: המבדיל וכו' (מנהגים בשם מהרא"ק); ונהגו שלא ללמד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כי אם בדברים המתירים בתשעה באב; ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות, (מהרי"ל ומנהגים) וכן לא יטיל ערב תשעה באב.

**סימן תקנד - דברים האסורים בתשעה באב ובו כ"ה סעיפים**

א תשעה באב אסור ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה גביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא, בהלכות ובאגדות, משום שנאמר 'פקודי ה' ישירים משמחי לב'. ותינוקות של בית רבן בטלים בו. אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבידמיה; ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך ללגום.

יט אם חל תשעה באב בשבת, מתיר בכללן  
אפילו בתשמיש המטה. הגה: ויש אוסרים  
בתשמיש המטה, וכן נוהגין (טור בשם ר"י ואגור  
ומנהגים).

כ אין שאלת שלום לחברו בתשעה באב,  
והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום,  
משיבים להם בשפה רפה ובכבוד ראש.

כא יש מי שאומר שלא ילך ויטיל בשוק,  
כדי שלא יבא לידי שחוק וקלות והתול.

כב מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה  
באב, עושין; במקום שנהגו שלא לעשות,  
אין עושין; ובכל מקום תלמידי חכמים  
בטלים, וכל הרוצה לעשות עצמו תלמיד  
חכם לענין זה עושה; ואפילו במקום שנהגו  
שלא לעשות, מתיר על ידי נכרי, אפילו  
בביתו; ופרקמטיא להרויח ולהשתכר  
במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אסור;  
ובמקום שנהגו לעשות, מתיר אלא  
שמומלט, שאפילו משנכנס אב אנו מומעטין  
מלשא ולתן. הגה: ולא נהגו באסור מלאכה כי אם  
עד תצות (מנהגים). ונהגו להחמיר עד תצות בכל  
מלאכה שיש בה שהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט;  
אבל דבר שאין בה שהוי, כגון הדלקת נרות או  
קשירה וכדומה, מתרת. ולחלב הפרות טוב לעשות  
על ידי נכרי, אם אפשר בנכרי.

כג ומלאכת דבר האבד מתיר, בדרך  
שאמרו בחלו של מועד.

כד כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו  
רואה סימן ברכה מאותה מלאכה.

כה כל האוכל ושותה בתשעה באב, אינו  
רואה בשמחת ירושלים; וכל המתאבל על  
ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה. וכל  
האוכל בשר או שותה יין בסעודה המפסקת,

י נוטל אדם ידיו שחרית, וצריך לזהר שלא  
יטל ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו.

יא ולאחר שנגב ידיו ועדן לחות קצת,  
מעבירם על עיניו; ואם היה לפלוף על גבי  
עיניו ודרבן לרחצם במים, רוחץ ומעבירו  
ואינו חושש, דהוה ליה כטיט וכצואה  
שרוחץ בדרבן ואינו חושש.

יב ההולך להקביל פני רבו או אביו, או מי  
שגדול ממנו, או לצרכי מצוה, עובר במים  
עד צוארו ואינו חושש; וכן בחזרה, מתיר.

יג ההולך לשמר פרותיו, עובר במים עד  
צוארו ואינו חושש; אבל בחזרה, אסור.

יד הבא מן הדרך ורגליו כהות, מתיר לרחץ  
במים. הגה: ומתיר לשרות מפה במים בערב תשעה  
באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת, ומקנח בה  
פניו ידיו ורגליו; אפילו אינו עושה רק לתענוג, שרי,  
כיון שהיא נגובה (טור).

טו סיכה אינה אסורה אלא של תענוג;  
אבל מי שיש לו חטטין בראשו, סך בדרבן  
ואינו חושש.

טז נעילת הסנדל, דוקא של עור; אבל של  
בגד או של עץ או של שעם (פרוש, קלפי עץ)  
וגמי, מתיר. ושל עץ מחפה עור, אסור.

יז אבל ומנדה שמחלקים בדרך מתרים  
בנעילת הסנדל, וכשיגיעו לעיר יחלצו, וכן  
בתשעה באב. הגה: וכן במקום שדרים בין  
הנכרים, לא יחלץ כי אם ברחוב היהודים, וכן נהגו  
(טור והנהגות מימוני והנהגות מרדכי רפ"ק).

יח יש מי שאומר שלא יישן בליל תשעה  
באב עם אשתו במטה, ונכון הדבר משום  
לך לך אמרינו גזירא.

הנחמה (רוקח ואבודרהם). מי שאכל בתשעה באב, יאמר 'נחם' בכרפת המזון (מהרי"ל).

עליו הפתוב אומר: 'ותהי עונתם על עצמותם'.

**סימן תקנח - במוצאי תשעה באב אין אוכלין בשר ובו סעיף אחד**

א בתשעה באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג בשר שלא לאכל בשר ושלל לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי. הגה: ויש מחמירין עד חצות היום ולא יותר (הגהות מיימוני); אם חל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, מותר לאכל בשר ויין יום שני, אבל בלילה אסור מפני אבלות של יום (מהרי"ל).

**סימן תקנט - מנהגי תשעה באב ודין מילה בתשעה באב ובו י' סעיפים**

א חל תשעה באב במוצאי שבת, אין אומרים צדקתך במנחה בשבת. הגה: ומבדילין בלילה בתפלה כשאר מוצאי שבת (הגהות מרדכי הלכות תשעה באב), ואם שכח מלהבדיל עין לעיל סימן רצ"ד סעיף ג'; ומתפללים בנחת ודרוך בכי פאבלים, וכן עושים בקריאת איכה (הגהות מיימוני), ובכל איכה מגביה קולו יותר (מהרי"ל), וכשמגיע החזן לפסוק: 'השיבנו', אומרים אותו הקהל בקול רם, ואחר כך מסים החזן וחונק הקהל ואומרים: 'השיבנו', בקול רם, וכן החזן (הגהות מיימוני).

ב בליל תשעה באב מתפללים ערבית ואומרים איכה וקניות (הגהות מיימוני ומהרי"ל); ואומר אחר קניות ואיכה, סדר קדשה, ומתחיל מ'ואתה קדוש', ואם חל במוצאי שבת אין אומרים 'יהי נעם'. הגה: ולא למנצח בנגינות ולא וייתן לך' (פל בו), ומסירין הפרכת מלפני הארון על שם 'בצע אמרתו' (מנהגים).

ג ליל תשעה באב ויומו, יושבים בבית הפנקס לארץ עד תפלת מנחה. ועכשו נהגו

**סימן תקנה - דיני תפלין וציצית בתשעה באב ובו ב' סעיפים**

א נוהגים שלא להניח תפלין בתשעה באב שחרית, ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה; ובמנחה מניחים ציצית ותפלין, ומברכים עליהם.

ב יש מי שנוהג לשכב בליל תשעה באב מטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו. הגה: ויש לאדם להצטער בענין משכבו בליל תשעה באב, שאם רגיל לשכב בשני כרים לא ישכב כי אם באחד (תוספות סוף תענית); ויש בני אדם משימים אבן תחת מראשותיהם, וזכר למה שנאמר: 'ויקח מאבני המקום' שראה החורבן (מרדכי דמועד קטן). מיהו עברות שאינן יכולין להצטער, אינן חייבות בכל אלה (תוספות). וימצט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב בכל מה שאפשר.

**סימן תקנו - תשעה באב שחל ביום ראשון ובו סעיף אחד**

א ליל תשעה באב שחל באחד בשבת, פשוטה הנה אומר: בורא מאורי האש; ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס, ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים.

**סימן תקנו - לומר נחם ועננו בתשעה באב ובו סעיף אחד**

א בתשעה באב אומר בבונה ירושלים: נחם ה' אלהינו את אבלי ציון וכו', ועננו בשומע תפלה; ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו. הגה: והמנהג פשוט שאין אומרים 'נחם' רק בתפלת מנחה של תשעה באב, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על



ט תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחין, ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא.

י נוהגים שלא לשחט ושלל להכין צרכי סעדה עד אחר חצות. הגה: והולכים על הקברות מיד כשהולכים מבית הכנסת (בית יוסף בשם תוס'), ואם ארע מת בתשעה באב אין אומרים צדוק הדין (תשב"ץ).

סימן תקס - לעשות זכר לחרבן ובו ה' סעיפים

א משהרב בית המקדש, תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונים לעולם בגן מסיד ומכיר בבגן המלכים, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשיר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד; והלוקח חצר מסידת ומכירת, הרי זו בחזקתה ואין מחיבים אותו לקלף בבתלים.

ב וכן התקינו שהעורף שלהן לעשות סעדה לאורחים, מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם; וכשהאשה עושה תכשיטי הפסח והזהב, משירה מין ממיני התכשיט שנוהגת בהם, כדי שלא יהיה תכשיט שלם. וכשהחתן נושא אשה, לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת תפלין. הגה: ויש מקומות שנהגו לשבר כוס בשעת חפה, או לשום מפה שחורה או שאר דברי אכלות בראש החתן (כל בו). וכל אלה הדברים כדי לזכר את ירושלים, שנאמר: 'אם אשכחך ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי'.

ג וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמוח בהם. הגה:

לישב על ספסליהם מיד אחר שיצאו מבית הכנסת שחרית, ומארכין עם הקינות עד מעט קדם חצות. ואין מדליקין נרות בלילה, כי אם גר אחד לומר לאורו קינות ואיכה.

ד אין אומרים תחנון ולא סליחות (הגהות אשרי) בתשעה באב, ואין נושלים על פניהם משום דמקרי מועד. הגה: וקורין בתורה 'פי תוליד בנים', ומפטירין בירמיה 'אסף אסיפם'. וכל הקדישים שאומרים אחר איכה עד שיצאים למחר מבית הכנסת, אין אומרים תתקבל. ואין אומרים 'אל ארץ אפים' (טור ומנהגים), ולא 'למנצח' (מנהגים), ולא פטום הקטרת (מרדכי). ואין צריך לשנות מקומו בתשעה באב.

ה בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל; וכל שכן שלא ישיח עם העובד כוכבים. ונוהגין לומר קצת נחמה אחר הקינות לפסק בנחמה (הגהות ממוני).

ו אם יש אבל בעיר, הולך בלילה לבית הכנסת וגם ביום עד שיגמרו הקינות.

ז אם יש תינוק למול, מלין אותו אחר שגומרים הקינות; ויש ממתנין למולו עד אחר חצות, ומברכים ברפת המילה בלא בשמים והמנהג כסברא ראשונה. ואם היוולדת מצויה במקום המילה, יברך על הכוס ותשתה ממנו היוולדת; והוא שתשמע הברכה ולא תפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס; ואם אינה שם, יברך על הכוס ויטעים לתינוקות.

ח בעל ברית לובש בגדים אחרים, אף לא לבנים ממש. הגה: ואבי הבן, והמוהל, והסנדק כלם נקראים בעלי ברית (בית יוסף) ומתרים ללבש בגדי שבת לאחר שגמרו הקינות ובאין למול התינוק, אבל לא ילפשו לבנים (מהרי"ל).

ב הַרְוָאָה אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּחֶרֶבָנָהּ, אָמַר: 'צִיּוֹן הָיְתָה מְדַבֵּר שְׁמִמָּה' וְקוֹרֵעַ; וּבְשִׁרְוָאָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר: 'בֵּית קִדְשֵׁנוּ וְתַפְאֲרֵתֵנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּהָ (ב) אֲבוֹתֵינוּ הִיא לְשִׁרְפָה אֵשׁ וְכָל מַחְמַדֵּנוּ הִיא לְחֶרֶב', וְקוֹרֵעַ. וּמַהֲיֵכֵן חִיָּב לְקַרֵּעַ, מִן הַצּוּפִים; וְאַחֵר כִּךָּ בְּשִׁירְאָהּ הַמִּקְדָּשׁ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר, וְכָל קָרִיעָה טַפַּח; וְאִם בָּא דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר, שָׂאזְרוּאָה הַמִּקְדָּשׁ תַּחֲלָה, קוֹרֵעַ עַל הַמִּקְדָּשׁ, טַפַּח, וְאַחֵר כִּךָּ בְּשִׁירְאָהּ יְרוּשָׁלַיִם מוֹסִיף עַל קֶרַע רִאשׁוֹן כָּל שֶׁהוּא.

ג אִם קֶרַע עַל אַחַת מֵעֲרֵי יְהוּדָה, אֵינוּ חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ בְּשִׁירְאָהּ שָׂאזְרוּ עֲרֵי יְהוּדָה; חוּץ מִירושָׁלַיִם, שֶׁחוֹזֵר וְקוֹרֵעַ עָלֶיהָ קֶרַע אַחֵר בַּפְּנֵי עֲצָמוֹ; וְאִם קֶרַע עַל יְרוּשָׁלַיִם תַּחֲלָה, אֵינוּ צָרִיךְ לְקַרֵּעַ עַל שָׂאזְרוּ עֲרֵי יְהוּדָה.

ד כָּל הַקֶּרָעִים הָאֵלּוּ בִּידֵּוּ וּמַעֲמֹד, וְקוֹרֵעַ כָּל כְּסוּתוֹ שֶׁעָלָיו עַד שִׁיגְלָה אֶת לְבוֹ, וְאֵינוּ מְאַחֶה קֶרָעִים אֵלּוּ לְעוֹלָם; אֲבָל רִשְׁאֵי לְשִׁלְלוֹ, לְמַלְלוֹ, לְלַקְטֹן וּלְתַפְרוֹן כְּמִין סֻלְמוֹת.

ה הִיא הוֹלֵךְ וּבָא לִירושָׁלַיִם הוֹלֵךְ וּבָא, תוֹף שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוּ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; וְאִם לְאַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם, חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ. וְהוּא הַדִּין בְּעֲרֵי יְהוּדָה וּבִמְקוֹדֶשׁ.

וְיֵשׁ אומרים דוֹקָא מִי שֶׁרָגִיל בָּהֶם, כְּגוֹן הַמַּלְכִּים שְׁעוֹמְדִים וְשׁוֹכְבִּים בְּכָלִי שִׁיר אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתָּה (טו), וְאִסּוּר לְשִׁמְעָם מִפְּנֵי הַחֶרֶב; וְאִפְּלוּ שִׁיר בַּפֶּה עַל הַיּוֹן, אִסּוּרָה שְׁנֵאמַר: 'בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יוֹן'. וּבְכָר נִהְגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִזְמַר דְּבָרֵי תִשְׁבָּחוֹת אוֹ שִׁיר שֶׁל הוֹדָאוֹת וְזִכְרוֹן חֲסִדֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַל הַיּוֹן. הַגָּה: וְכֵן לְצַרֵּף מַצְנָה, כְּגוֹן בְּבֵית חֲתָן וְכֻלָּה, הַכֹּל שְׂרִי (תוספות וסמ"ג וְהַגְהוֹת מִימּוֹנִי).

ז וְכֵן גָּזְרוּ עַל עֲטֻרוֹת חֲתָנִים, שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ כֶּלֶל, וְשֶׁלֹּא יִנִּיחַ הַחֲתָן בְּרִאשׁוֹ שׁוּם כֶּלֶל, שְׁנֵאמַר: 'הַסִּיר הַמַּצְנָפֶת וְהָרִים הַעֲטָרָה'; וְכֵן גָּזְרוּ עַל עֲטֻרוֹת הַכֻּלָּה, אִם הִיא שֶׁל כֶּסֶת, אֲבָל שֶׁל גְּדִיל מִתֵּר לְכֻלָּהּ; וְדוֹקָא לְחֲתָן וְכֻלָּה, אֲבָל בְּשִׂאָר כָּל אֲנָשִׁים וְנָשִׁים לֹא גָזְרוּ.

ח אִסּוּר לְאָדָם שִׁימְלֵא פִּי שְׁחוֹק בְּעוֹלָם הַזֶּה.

סימן תקסא - דִּין הַרְוָאָה עֲרֵי יְהוּדָה וִירושָׁלַיִם וְהַמִּקְדָּשׁ בְּחֶרֶבָנָהּ וְכו' ה' סְעִיפִים

א הַרְוָאָה עֲרֵי יְהוּדָה בְּחֶרֶבָנָהּ אָמַר: 'עֲרֵי קִדְשֶׁךָ הָיוּ מְדַבֵּר', וְקוֹרֵעַ. וְאֵינוּ חִיָּב לְקַרֵּעַ אֶלָּא כְּשֶׁמַּגִּיעַ סְמוּךְ לָהֶם כְּמִן הַצּוּפִים לִירושָׁלַיִם (בֵּית יוֹסֵף).

נִשְׁלַם הַלְכוֹת תִּשְׁעָה בָּאָב.

## זוהר חדש איכה (מדרש הנעלם) עם תרגום ללשון הקודש

שִׁלְחוּ לָהֶם בְּנֵי בָבֶל לְבְנֵי הָאָרֶץ הַקְדוּשָׁה: לָנוּ רָאוּי לִבְכוּת, לָנוּ רָאוּי לַעֲשׂוֹת הַסִּפּוּד עַל חֲרָבָן בֵּית אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִתְפַּזְּנוּ בֵּין הָעַמִּים, כְּמִי שְׁעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה וְיֵשׁ לָנוּ לִפְתַּח בְּהִסְפָּד, וּלְפָרֵשׁ הָאֶלֶף"א בֵּיתָא שֶׁשָּׁלַח רַבּוֹן הָעוֹלָם לְהִסְפִּידָא דְחֲרָבָן בֵּיתָא.

שִׁלְחוּ לָהֶם בְּנֵי הָאָרֶץ הַקְדוּשָׁה: אָמֵת שְׁאַתֶּם הִתְפַּזְּרִיתֶם בֵּין הָעַמִּים, וְאַתֶּם מַחוּזִין לְאָרֶץ הַקְדוּשָׁה, וְנִגְאָה לָכֶם לִבְכוּת עֲלֵיכֶם וְעַל עַצְמְכֶם, שִׁיִּצְאֲתֶם מֵאֹרֶחַ לְחֻשָּׁף כְּעֹבֵד שִׁיִּצֵּא מִבֵּית רַבּוֹ. אָבֵל אָנוּ יֵשׁ לָנוּ לִבְכוּת וְלַעֲשׂוֹת הַסִּפּוּד, וְלָנוּ שִׁלַּח הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא סִפֵּר הַהִסְפָּד, שְׁאָנוּ בְּנֵי הַגְּבִירָה, וְאָנוּ מִבְּנֵי בֵּיתָא, וְיִוָּדְעִים אֶת כְּבוֹדוֹ שֶׁל רַבּוֹן הָעוֹלָם, וְלָנוּ רָאוּי לִבְכוּת וּלְפָרֵשׁ אוֹתָם הָאֶלֶף"א בֵּיתָא י"ם.

וְאָנוּ יְתוּמִים בְּלִי אָב וְאֵם, וּמִסְתַּכְּלִים הָעֵינִים לְכַתְּלֵי בֵּית אֲמֵנוּ - וְהִנֵּה נִחְרָב, וְלֹא מִצְאָנוּ אוֹתָא. שֶׁהִיָּתָה מְנִיקָה אוֹתָנוּ בְּכָל יוֹם בְּיָמִים הָרִאשׁוֹנִים מִהִיָּפִי שָׁלָה (בֵּין הִיפִי שֶׁל מַעֲיָה), וְהִיָּתָה מְנַחֶמֶת אוֹתָנוּ, וּמְדַבֶּרֶת עַל לִבְנוּ כָּאֵם לִבְנָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה 10) כְּאִישׁ אֲשֶׁר אָמוּ תִנְחַמְנוּ וְגו'.

וְכַעַת מִסְתַּכְּלוֹת הָעֵינִים לְכָל צַד, וּמִקוּם בֵּית מוֹשְׁבָה שֶׁל אֲמֵנוּ הִתְבַּלְבַּל, וְהִנֵּה נִחְרָב. נִכָּה הָרִאשׁ לְכַתְּלֵי הַבֵּית וּמוֹשְׁבָה. מִי יִנַּחֵם אוֹתָנוּ, וּמִי יְדַבֵּר עַל לִבְנוּ וְיִגֵּן עֲלֵינוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ? כְּשֶׁהֵינּוּ חוֹטְאִים לִפְנֵי אֲבִינוּ, וּמַעֲלָה הָרְצוּעָה לְהַלְקוֹת אוֹתָנוּ, הִיא עֲמֻדָה לִפְנֵינוּ, וּמִקְבֻלַּת הַמֶּלֶכּוּת שֶׁל הַמֶּלֶךְ כְּדִי לְהִגֵּן עֲלֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם נג) וְהוּא מַחֲלֵל מִפְּשָׁעֵינוּ מִדְּכָא מַעֲוֹנוֹתֵינוּ כו' וּבִחְבֵּרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ.

וְכַעַת אֵין לָנוּ אֵם. וַי! וַי לָנוּ! וַי לָכֶם! לָנוּ רָאוּי לִבְכוּת, לָנוּ רָאוּי לַסִּפּוּד, לָנוּ רָאוּי לִפְתֹּחַ אוֹתָם דְּבְרֵי מְרִירוֹת, לְהוֹדִיעֵם לְאוֹתָם שִׁיּוּדְעִים לִבְכוּת דְּבְרֵי הַסִּפּוּד.

שִׁלְחוּ לָהֶם בְּנֵי בָבֶל לְבְנֵי אֶרֶץ קְדִישָׁא, לָן יָאוֹת לְמַבְכִּי, לָן יָאוֹת לְמַעֲבַד הַסִּפּוּדָא עַל חֲרָבָן בֵּית אֱלֹהֵנָא, עַל דְּאִתְבַּדְּרָנָא בִּינֵי עַמְמֵינָא כְּמֵאן דְּפִלַּח טַעוֹן אַחֲרִינִין, וְאִית לָן לְמִפְתַּח הַסִּפּוּדָא, וּלְפָרֵשׁ אֶלֶף"א בֵּיתָא, דְּשָׁלַח מְאִרִי עֲלֵמָא לְהִסְפִּידָא דְחֲרָבָן בֵּיתָא.

שִׁלְחוּ לָהֶם בְּנֵי אֶרֶץ קְדִישָׁא, יָאוֹת דְּאִתּוֹן אִתְבַּדְּרָתוֹן בִּינֵי עַמְמֵינָא, וְאִתּוֹן לְבַר מֵאֶרֶץ קְדִישָׁא, וְיָאוֹת לָכוּ לְמַבְכִּי עֲלֵיכוּ וְעַל גְּרַמִּיכוּ, דְּנִפְקָתוֹן מִגְּהוּרָא לְחֻשׁוּכָא, כְּעֹבֵד דְּנִפִּיק מִבֵּי מְאִרִיָּה. אָבֵל אָנִין אִית לָן לְמַבְכִּי וּלְמַעֲבַד הַסִּפּוּדָא, וְלָן שְׂדֵר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא סִפֵּר דְּהִסְפִּידָא, דְּאָנִין בְּנִהָא דְּמִטְרוֹנִיתָא, וְאָנִין מִבְּנֵי בֵּיתָא, וְיִדְעִין יִקְרָא דְּמְאִרִי עֲלֵמָא. וְלָן יָאוֹת לְמַבְכִּי, וּלְפָרֵשׁ אָנוּן אֶלֶף"א בֵּיתָא י"ן.

וְאָנִין יְתִמִּין בְּלֹא אָבָא וְאֵמָא, וּמִסְתַּכְּלִין עֵינִין לְכּוֹתְלֵי בֵּיתָא דְּאֲמֵנָא, וְהָא אִתְחַרְב, וְלֹא אִשְׁכַּחְנָא לָהּ. דְּהִתּוּת יִנְקָא לָן בְּכָל יוֹמָא, בְּיוֹמִין קוּדְמָאִין, מִשְׁפִּירוּ דִּילָהּ (בֵּין שְׁפִירוּ דְּמַעֲהָא). וְהִתּוּת נַחֲמִית לָן, וּמִמְלִלַת עַל לִבְנָא, כְּאֵמָא לְבָרָה. כְּמָה דְּאִתְאָמַר (ישעיה 10) כְּאִישׁ אֲשֶׁר אָמוּ תִנְחַמְנוּ וְגו'.

וְהִשְׁתָּא אִסְתַּכְּלָן עֵינִין לְכָל סֵטֶר, וְאַתֵּר בֵּית מוֹתְבָא דְּאֲמֵנָא אִתְבַּלְבַּל, וְהָא אִתְחַרְב. נִבְשַׁשׁ רִישָׁא לְכּוֹתְלֵי בֵּיתָא וּמוֹתְבָה. מֵאן יִנַּחֵם לָן, וּמֵאן יִמְלַל עַל לִבְנָא, וְיִגֵּן עֲלֵנָא קְמִי מִלְכָּא. כְּדִי הִוָּיָן חֲטָאן קְמִי אֲבוּנָא, וְסָלִיק רְצוּעָא לְאַלְקָאָה לָן, אִיהִי קִימַת לְקִמָּן, וּמִקְבֻלַּת מִלְקִיּוּתָא דְּמִלְכָּא, בְּגִין לְאָגְנָא עֲלֵנָא. כְּמָה דְּאִתְאָמַר (שם נג) וְהוּא מַחֲלֵל מִפְּשָׁעֵינוּ מִדְּכָא מַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְגו' וּבִחְבֵּרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ.

וְהִשְׁתָּא אֲמָא לִית לָן, וַי! וַי לָן, וַי לָכוּ. לָן יָאוֹת לְמַבְכִּי, לָן יָאוֹת לְמַסְפָּד, לָן יָאוֹת לְפִתְרָא אָנוּן מִלִּין דְּמִרִירוּ, לְאִוְדְעָא לָהֶם לְאָנוּן דִּידְעִין לְמַבְכִּי מִלִּין דְּהִסְפִּידָא.

נקרב בכל יומא לגבי ערסא דאמנא, ולא נשכח לה תמן. נשאל עלה, לית מאן דישיגח עלן. נשאל לערסא דילה, אתבלבלא. נשאל לכוורסא, נפלת. נשאל להיכלין דילה, אומאן אנון דלא ידעין מנה. נשאל לעפרא, רשימו דעקבתא לית תמן.

נשאל לאגרא, הא אגרא אתיב לן, דתמן יתבה מבכה ומיללת עלן ואזלת מבכה, צווחת בקול מרירו עלן, מאגרא לאגרא. כמה דאת אמר, (שם כב) מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות. נשאל לאורחין ושבילין, פלהו אמרין דשמעו קל מרירו דבכיה, דמבכה על בנהא, ולא ידעין לאן אסתלקת.

לן יאות למבכי, לן יאות למיספד. ננשק עפרא דרגלהא, ננשק אתר בי מותבה, ננשק כותלי היכלא, ונכפי במרירו. אנן נפתח בהספידא, דחמינן בכל יומא כל האי. נכפי תדיר ולא איתנשי מרירו דבכיה מנן.

פתחו אינהו ואמרי, איכה ישבה בדד העיר. כתיב (ישעיה כב) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה וגו'. כי יום. חד יומא אית לקודשא בריך הוא, רחמא דנפשיה, כלילא מפל שאר יומין, שית יומין כלילן ביה, והוא כללא דכלהו. ועל דאסגיאו חובין, אסתלק לעלא לעלא, לבי עלמא דחיין.

כדין מתחות שפולי משכנא, קם יומא דמרירו, יומא דבכיה, יומא דצערא, יומא דאיגרי מהומה ומבוסה ומבוכה, ועאל בגו משכנא ושיצי וסאיב. ורבונא דמשכנא אזל וערק ואתתרוך מגו מותביה, לגו טורא דלבר, ולגו טורא דחרוב, ומשכנא (אשתצי) אתחרב.

לבתר, נחת ההוא יומא עלאה דאסתלק, שאל על משכניה, והא אתחרב. עאל ואשיגח על מארי דמשכנא, מטרוניתא רחמיתא דנפשיה, והיא אתתרכת וערקת, וכל בנינה סתיר. כדין שארי למגעי, גועא בתר גועא, כנהימו דתרנגולא על נוקביה. הך הוא דכתיב, (שם) מקרקר קר, נהימו פתרנגולא. קיר, רבון שליטא.

נקרב כל יום למשת אמנו - ולא נמצא אותה שם. נשאל עליה - אין מי שמשגיח עלינו. נשאל למשתה - התבלבלה. נשאל לכסאה - נפלה. נשאל להיכלותיה - הם נשבעים שלא יודעים ממנה. נשאל את העפר - רשם של עקבות אין שם.

נשאל את הגג - הרי הגג משיב לנו, שישבה שם מבכה ומיללת עלינו והולכת מבכה, צווחת בקול של מרירות עלינו מגג לגג, כמו שנאמר (שם כב) מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות. נשאל את הדרכים והשבילים - כלם אומרים ששמעו קול מרירות של בכיה שמבכה על בניה, ולא יודעים לאן הסתלקה.

לנו ראוי לבכות! לנו ראוי לספד! ננשק את עפר רגליה, ננשק את מקום בית מושבה, ננשק את כתלי ההיכל, ונבכה במרירות. אנן נפתח בהספד, שראינו בכל יום כל זה. נבכה תמיד ולא תשכח מרירות הבכי מעמנו.

פתחו הם ואמרו, איכה ישבה בדד העיר. כתיב (ישעיה כב) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה וגו'. כי יום, יום אחד יש לקדוש ברוך הוא, אהוב נפשו, כלול מפל שאר הימים. ששה ימים כלולים בו, והוא הכלל של כלם. ועל שהתרבו החטאים הסתלק למעלה, לבית עולם החיים.

אז, מתחת שולי המשכן, קם יום של מרירות, יום של בכיה, יום של צער, יום שנקרא מהומה ומבוסה ומבוכה. ונכנס לתוך המשכן, ומכלה ומטמא. ורבון המשכן הלך וברח וגרש מתוך מושבו לתוך החר שבו, ולתוך החר שחרוב, והמשכן (השמד) נחרב.

אחר כך ירד אותו היום העליון שהסתלק, שאל על משכנו - והנה נחרב. נכנס והשיגח בבצלת המשכן, הגבירה אהובת נפשו - והיא גרשה וברחה, וכל בנינה סתור. אז התחיל לבכות, בכיה אחר בכיה, כנהמת התרנגול על נקבתו. זהו שכתוב (שם) מקרקר קר, נהמת התרנגול. קר - הרבון השליט.

ושוע אל הָהָר, עבִיד שׁוֹעָה וְצוּחַ לְגַבִּי טוֹרָא, דְּעָרְקַת תַּמָּן מִטְרוֹנִיתָא. עבִיד שׁוֹעַ צוּחַ וְקָרִי בְּנֵהִימוּ דְּבִכְיָה אִיכָה. אִיכָה רְחִימָתָא דְּנִפְשָׁאִי, אִיכָה שְׁפִינִיתִי שְׁלִימָתִי, אִיכָה יְחִידָתָא דִּילִי, דְּאִתְיַחַדָּא עִמִּי בְּיַחְוָדָא. אִיכָה דְּהוּיִת נָטְלָא בְּכָל יוֹמָא, חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אֲתָנָן דְּיַחְוָדָא, וְאִתְקַרִּיאַת כֹּ"ה עַל דָּא.

אַחֲתִי בְּרַתִּי אֲמִי, לֹאֲנִי אֲזַלְתָּ, לֹאֲנִי פָּנִית לְמִיָּהָ. אֲנִי דְשָׁמְעִין בְּכָל יוֹמָא קְרוֹקוּרָא דָּא דְּרַבּוֹנָא, לֹאֲנִי יְאוּת לְמַבְכִּי, לֹאֲנִי יְאוּת לְמַסְפַּד, לֹאֲנִי יְאוּת לְמַפְתַּח אִיכָה.

**אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד וְגו'.** רַבִּי לְוִיטַס חוֹזָא פְּתַח, (בראשית א) וְאִיכָה אֲשִׁית בִּינְיָד וּבִין הָאֲשָׁה וּבִין זֶרַעַד. דְּבָבוּ סְגִי הָוָה מִן יוֹמָא דְּאִתְבָּרִי עֲלֵמָא, עַל עֵלָה דְּעִיטָא דְּנַחֲשׁ, מַהֵהִיא שְׁעָתָא דְּאִתְלַטֵּיא, אִתְדַּחֲקָא מִקָּמִי תַרְעָא דְּמַלְכָּא, וְהוּא כְּמִין תְּדִיר בִּין גְּדִרִין דְּעֲלֵמָא, בִּין אֲנוּן גְּדִרִין דְּאוֹרִיתָא, כָּל אֲנוּן דְּדִשִׁין בְּעָקֵב, בְּאֲנוּן גְּדִרִין, נְשִׁיף לִין.

וִי דְאַשְׁכַּח, וִי דְנָשִׁיף. וִי עַל דְּבָבוּ בִּישָׁא דְּאִתְנַטִּיר. עַל דְּבָבוּ בִּישָׁא דְּהוּת לִיה בְּהָאִי אֲשָׁה, דְּאִתְקַרִּיא אֲשָׁה יִרְאֵת ה'. דְּבָבוּ בִּישׁ נָטַר לָה מִן יוֹמָא דְּאִתְבָּרִי עֲלֵמָא, עַד דְּתַבְרִי לָה בְּתַבִּירוֹ, לְמַשְׁכַּב לְעַפְרָא.

**אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד וְהָעִיר רַבְּתִי עִם הָיְתָה,** אִסְתַּפַּל בְּאֲתָנָן דְּרִישׁ כָּל תִּיבָה וְתִיבָה, וְתַשְׁכַּח נְטִירוֹ דְּבָבוּ בִּישָׁא, דְּאִתְנַטֵּיא, עַד דְּאִתְחַרַּב בִּי מִקְדָּשָׁא. אִיכָה רַעֲ"ה בְּרִישֵׁי אֲתָנָן, אִתְנַטִּיר לָה לְהֵיכָל אֲשֶׁת חֵיל, בְּתַבִּירוֹ דְּבִי מִקְדָּשָׁא, לְמַשְׁכַּב לְעַפְרָא.

הָדָא הוּא דְּתַיִב, כְּפִלְמָנָה רַבְּתִי בְּגוֹזִים שְׁרָתִי "בְּמִדִּינוֹת הָיְתָה לְמַס, תַּקְרָא לְמַפְרַע בְּרִישֵׁי אֲתָנָן, לִ"ה בְּשִׁבְרָךְ". בְּתַבִּירוֹ דְּבִי מִקְדָּשָׁא, בְּתַבִּירוֹ דְּכִנְשָׁתָא דִּישְׂרָאֵל, דְּבָבוּ בִּישָׁא אֲדַבִּיק לִ"ה בְּשִׁבְרָךְ".

וְשׁוֹעַ אֶל הָהָר, עֲשָׂה שׁוֹעָה וְצוּחַ אֶל הָהָר, שְׁלֹשׁ בְּרַחֲהָ הִגְבִּירָה. עֲשָׂה שׁוֹעַ, צוּחַ וְקוֹרָא בְּנֵהִימוּ שֶׁל בְּכִיָּה אִיכָה. אִיכָה אֲהוּבַת נַפְשִׁי, אִיכָה יוֹנָתִי שְׁלֵמָתִי, אִיכָה יְחִידָתִי, שְׁהִתְיַחַדָּה עִמִּי בְּיַחְוָד. אִיכָה שְׁהִיִּית נוֹטְלַת בְּכָל יוֹם חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אוֹתִיּוֹת הַיַּחְוָד, וְנִקְרְאֵת עַל זֶה כֹּ"ה.

אַחֲוָתִי בְּתִי אֲמִי, לֹאֲנִי הִלַּכְתָּ? לֹאֲנִי פָּנִית לְלַכְתָּ? אֲנִי שְׁשׁוּמָעִים בְּכָל יוֹם הַקְּרוֹקוּר הַזֶּה שֶׁל רַבּוֹנָנוּ, לֹאֲנִי רָאוּי לְבִכּוֹת, לֹאֲנִי רָאוּי לְסַפֵּד, לֹאֲנִי רָאוּי לְפִתַּח אִיכָה.

**אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד וְגו'.** רַבִּי לְוִיטַס חוֹזָא פְּתַח, (בראשית א) וְאִיכָה אֲשִׁית בִּינְיָד וּבִין הָאֲשָׁה וּבִין זֶרַעַד. שְׁנָאָה רַבָּה הָיְתָה מִיּוֹם שְׁנַבְרָא הָעוֹלָם, וְעַל הָעֵלָה שֶׁל עֲצַת הַנָּחָשׁ. מֵאוֹתָהּ הַשְׁעָה שְׁהִתְקַלַּל, נִדְּחָה מִלְּפָנֵי שַׁעַר הַמָּלָךְ, וְהוּא אוֹרַב תְּמִיד בִּין הַגְּדִירוֹת שֶׁל הָעוֹלָם, בִּין אוֹתָם גְּדִירוֹת הַתּוֹרָה, כָּל אוֹתָם שְׂדִישִׁים בְּעָקֵב, בְּאוֹתָם הַגְּדִירוֹת נוֹשֵׁף אוֹתָם.

אוֹי שְׂמַצָּא, אוֹי שְׁנָשֵׁף. אוֹי עַל הַשְּׁנָאָה הָרַעָה שְׁנָשִׁמְרָה, עַל הַשְּׁנָאָה הָרַעָה שְׁהִיָּתָה לוֹ בְּאֲשָׁה הַזֶּה, שְׁנַקְרָאָה אֲשָׁה יִרְאֵת ה'. שְׁנָאָה רַעָה שְׁמַר לָה מִיּוֹם שְׁנַבְרָא הָעוֹלָם, עַד שְׁשִׁבְרֵי אוֹתָהּ בְּשִׁבְרֵי, לְשַׁכַּב לְעַפְרָא.

**אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד וְהָעִיר רַבְּתִי עִם הָיְתָה** (אִיכָה א). הִסְתַּפַּל בְּאוֹתִיּוֹת שֶׁל רֹאשׁ כָּל תִּבָּה וְתִבָּה, וְתַשְׁכַּח וְתַמְצָא שְׁמִירָה שֶׁל שְׁנָאָה רַעָה, שְׁנָשִׁמְרָה עַד שְׁנַחֲרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אִיכָה רַעֲ"ה בְּרִישֵׁי הָאוֹתִיּוֹת נִשְׁמְרָה לָה לְאוֹתָהּ אֲשֶׁת חֵיל, בְּשִׁבְרוֹן שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְשַׁכַּב לְעַפְרָא.

זֶהוּ שְׁכָתוּב (שם) כְּפִלְמָנָה רַבְּתִי בְּגוֹזִים שְׁרָתִי "בְּמִדִּינוֹת הָיְתָה לְמַס. תַּקְרָא לְמַפְרַע בְּרִישֵׁי הָאוֹתִיּוֹת - לִ"ה בְּשִׁבְרָךְ". בְּשִׁבְרוֹן שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בְּשִׁבְרוֹנָה שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שְׁשָׁנָה רַעָה הַדְּבִיק לִ"ה בְּשִׁבְרָךְ".

איכה דאנתדבקת לההיא איכה רעה, דא קל דנחש, קל מרירו דבכיה ברוקיעין. אלין קראן איכה, ומסטרן אחרא קראן איכה. הדא הוא דכתיב, ואיכה אשית בינך ובינ האשה, בין סטרא דא, ובין סטרא דא, אשתפח שמה (תמן) בחרפן בי מקדשא. ובקרא קדמא אחרשם פלא, למנע דהאי כ"ה אדביק לה איכ"ה רעה, דנטיר לה מיומא דאתברי עלמא.

**איכה ישבה בדד**, רבי הרפנס פתח, (בראשית ג) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן. ויגרש את, דא כנסת ישראל בחרפן בי מקדשא, דאתתרכת בתירוכין, דאשתלחת בשלוחין, כרסא דמלכא נפלת.

ויגרש את, דא כרסא דמלכא. וי דאתתרכת, וי דנפלת. האדם, ההוא דשליט על כורסא, דכתיב ביה (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם. נפלת כרסא, נפל פלא.

וישכן, ההוא דתריף לדא, אשפין ואשרי ישובא אחרא, בהפוכא. בשעתא דאתתריב בי מקדשא, סליק לכבוד עלאה לעלא, ואזעיר דיוקניה מפמה דהות. וכורסא נטיל מגיה ואתפרש. כביכול אשרי לגן עדן עם כרובים לתתא, ואתפרש מההוא כבוד עלאה. ואשרי לההיא להט חרב, למיקם בדוכתא דרבנתיא, למטר ולמישאב ולמסתיר, ההוא ארח דאנגיד מעץ החיים.

ושלמה מלכא צוח ואמר, (משלי ל) תחת שלוש רגזה ארץ וגו' תחת עבד כי ימלוך וגו' ושתתה כי תירש גברתה. שתתה לגו, גבירתה לבר. איכה ישבה בדד, מאי בדד. כמא דאת אמר, בדד ישוב מחוץ למחנה מושבו.

איכה נדבקה לאותה איכה רעה, זה קול הנחש, קול מרירות של בכיה ברוקיעים. אלו קוראים איכה, ומצד אחר קוראים איכה. זהו שכתוב ואיכה אשית בינך ובינ האשה. בין הצד הזה, ובין הצד הזה, נמצא השם (שם) בחרפן בית המקדש. ובפסוק הראשון נרשם הכל, לדעת שכ"ה הוא הדביק אותה איכ"ה רעה ששמר לה מיום שנברא העולם.

**איכה ישבה בדד**. רבי הרפנס פתח, (בראשית ג) ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן. ויגרש את - זו כנסת ישראל, בחרפן בית המקדש, שגרשה בגרושין, שנשלחה בשלוחין, כסא המלך שנפלה.

ויגרש את - זה כסא המלך. אי שגרשה, אי שנפלה. האדם, אותו ששולט על הכסא, שכתוב בו (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וכו'. נפלה הכסא - נפל הכל.

וישכן - אותו שגרש את זה, השפין והשרה ישוב אחר בהפוכו. בשעה שנחרב בית המקדש, סלק את הכבוד העליון למעלה, והמעט דמותו מכמו שהיה, והכסא נסע ממנו ונפרד. כביכול השרה את גן עדן עם הכרובים למטה, ונפרד מאותו הכבוד העליון, והשרה את אותה להט חרב, לעמד במקום גברתו, לשמר ולשאב ולהסתיר (ולרחץ) אותה הדרך ששופעת מעץ החיים.

ושלמה המלך צוח ואומר, (משלי ל) תחת שלוש רגזה ארץ כו' תחת עבד כי ימלוך כו' ושתתה כי תירש גברתה. השתתה בפנים, גברתה בחוץ. איכה ישבה בדד, מה זה בדד? כמו שנאמר בדד ישוב מחוץ למחנה מושבו.

**איכה ישיבה בדר**, רבי חנינאי ורבנן פתחי קרא באדם הראשון. (בראשית ב) ויקח ה' אלהים את האדם ויניחם בגן עדן וגו'. ויקח, במה לקחו. רבי חנינאי אמר, לקחו בדברים. במה דאת אמר (ויקרא ח) קח את אהרן. ורבנן אמרו, לקחו ברוח. במה דאת אמר, (מלכים ב) היום ה' לקח את אדניך מעל ראשך.

ויניחם בגן עדן, כדי להיות לו מנוחה, לדעת ולהפיר החקמה והתורה. דאמר רבי חנינאי, התורה למדה הקדוש ברוך הוא לאדם. הדא הוא דכתיב, (איוב כח) אז ראה ויספרה וגו', ויאמר לאדם. והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו.

עד שראה סמא"ל בשמים, ונתקנא בו, וירד מן השמים כדמות צל על נחש. הנחש נראה, והצל עליו, תקפא וחיילא דיליה.

קריב ההוא נחש לגבי אתתא, ודעתא קלה מן האיש. מכאן דאתתא לא אתפתת, אלא באתתא אחרא. (בראשית ג) ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים, מיד פתח באף. מהכא, דבתחלת דבריו של אדם נכר מי הוא. כך הוא פתח באף, להודיע מי הוא.

נטל סימן זה, אם תקבל, אם לא תקבל. והמשיכה בדברים, עד שפתחה באות מ"ם, ואמרה מפל עץ הגן אכל נאכל. מיד נטל הנחש אות מ"ם, וישם אותה על זרועו השמאלית, והיה ממתין על וא"ו תי"ו מפיה, כדי להיות מנ"ת נכון לפנייהם.

התחיל לפתותה, עד דכתיב, (שם) ותרא האשה בטעמא סגי ותקיף. מלמד, שפירחו האותיות וא"ו תי"ו, וסלקו להתחבר עם אות מ"ם. ואות מ"ם היתה עולה ויורדת, ולא היתה מתחברת עמהם,

**איכה ישיבה בדר**, רבי חנינאי ורבנן פותחים הפתח באדם הראשון. (בראשית ב) ויקח ה' אלהים את האדם ויניחם בגן עדן וגו'. ויקח, במה לקחו? רבי חנינאי אמר, לקחו בדברים, כמו שנאמר (ויקרא ח) קח את אהרן. ורבנן אמרו, לקחו ברוח, כמו שנאמר (מלכים ב) היום ה' לקח את אדניך מעל ראשך.

ויניחם בגן עדן, כדי להיות לו מנוחה, לדעת ולהפיר החקמה והתורה. שאמר רבי חנינאי, התורה למדה הקדוש ברוך הוא את האדם. והוא שכתוב (איוב כח) אז ראה ויספרה וגו', ויאמר לאדם. והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו.

עד שראה סמא"ל בשמים, ונתקנא בו, וירד מן השמים כדמות צל על נחש. הנחש נראה, והצל עליו, התקף וחיילא שולו.

קרב אותו הנחש לאשה, שדעתה קלה מן האיש. מכאן שאשה לא מתפתת אלא באשה אחרת. (בראשית ג) ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים, מיד פתח באף. מכאן שבתחלת דבריו של אדם נכר מי הוא. כך הוא פתח באף, להודיע מי הוא.

נטל סימן זה - אם תקבל, אם לא תקבל. והמשיכה בדברים, עד שפתחה באות מ"ם, ואמרה מפל עץ הגן אכל נאכל. מיד נטל הנחש אות מ', וישם אותה על זרועו השמאלית, והיה ממתין על וא"ו תי"ו מפיה, כדי להיות מנ"ת נכון לפנייהם.

התחיל לפתותה, עד שכתוב (שם) ותרא האשה בטעם גדול ותקיף. מלמד שפירחו האותיות וא"ו תי"ו, ועלו להתחבר עם האות מ"ם, והאות מ"ם היתה עולה ויורדת, ולא היתה מתחברת עמהם,

עד שנתפתת ויהבת וא"ו תי"ו ארבע זמנין, ואקיפו לאות מ"ם לארבע סטריין. דכתיב, (בראשית ג) ו'ת'קח מפריו ו'ת'אכל ו'ת'תן גם לאישה ו'ת'פקחנה עיני שניהם. הא ארבע זמנין ו' ת'. מלמד, שסבבו לאות מ"ם לארבע צדדין, והמ"ם באמצע, מות בכל סטריין.

כמה דאף אמר, (ירמיה ט) כי עלה מות בחלונינו. דא סמא"ל, דאיהו חד מחלונני שמיא. ועל דא מי גבר יחיה ולא יראה מות. מיד שלט בה, והטיל בה וזהמא. נחת קודשא בריך הוא למיחמי, ויתחבא האדם ואשתו.

תא חזי, קודם שחטאו, היתה השכינה עטרה על ראשיהם, להיות בשבילם שורה על העולם. כיון שחטאו, כביכול תש כחה, והסתלקה ולא שליטת. וקודשא בריך הוא שארי לקונן, ואמר איכה, מה תהא מנה, שלטנותא אעדו מנה. אוף הקא בחרבן בי מקדשא, שולטנותא אעדו, וקודשא בריך הוא שארי למיספד, ואמר איכה, מה תהא עליה.

איכה, רבי פנחס פתח, (ירמיה לא) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים וגו'. בשעתא דאתחבר בי מקדשא ואתוקד. אתא קלא ואיתער על קברי אבהן קדמאי, ואמר, אבהן קדמאי, אתון דמיכין בשינתא, ולא ידעיתון צערא דעלמא, בניכון דגדלתון בצערא, ואעילתון לון בהימנותא סגי דקודשא בריך הוא, הא מיתו, והא אתקטלו, והא אזלו בגלותא בין שנאיהון, ידיהון מהדקן לאחורא, מיתין בכפנא, בתיהון אתוקד. אן רחמין דילכון, אן מהימנותא דילכון, קומו איתערו לגביהו.

מיד אתערו אבהן ואמהן, ואזלו לגבי משה, אמרו ליה, משה רביא מהימנא, אן אנון בנין, אן שבקת לון. מיד איתער משה, ואזל עמהון לגבי יהושע. אמר ליה, בני אבהן אלין, בני ישראל, דפקדני קודשא בריך הוא עליהון, ושבקית לון בידי, אן אנון.

עד שנתפתת ונתנה וא"ו תי"ו ארבע פעמים, והקיפו את האות מ"ם לארבעה צדדים, שכתוב (בראשית ג) ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה וכו' ותפקחנה עיני שניהם. הנה ארבע פעמים ו' ת'. מלמד שסבבו לאות מ"ם לארבעה צדדים, והמ"ם באמצע, מות בכל הצדדים.

כמו שנאמר (ירמיה ט) כי עלה מות בחלונינו, זה סמא"ל, שהוא אחד מחלונות השמים. ועל זה (תהלים פט) מי גבר יחיה ולא יראה מות. מיד שלט בה והטיל בה זהמא. ירד הקדוש ברוך הוא לראות, ויתחבא האדם ואשתו.

בא וראה, קדם שחטאו היתה השכינה עטרה על ראשיהם, להיות בשבילם שורה על העולם. כיון שחטאו, כביכול תש כחה, והסתלקה ולא שליטה. והקדוש ברוך הוא התחיל לקונן, ואמר איכה, מה יהיה ממנה? השלטון הוסר ממנה. אף כאן בחרבן בית המקדש השלטון הוסר, והקדוש ברוך הוא התחיל לספד, ואמר איכה, מה תהא עליה?

איכה, רבי פנחס פתח, (ירמיה לא) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים וגו'. בשעה שנחבר בית המקדש ונשורף, בא קול והתעורר על קברי האבות הראשונים, ואמר: אבות הראשונים, אתם רדומים בשנה, ואינכם יודעים על צער העולם. בניכם שגדלתם בצער, והכנסתם אותם לאמונה הרבה של הקדוש ברוך הוא, הנה מתו, והנה נהרגו, והנה הלכו לגלות בין שונאיהם, ידיהם מהדקות לאחור, מתים ברעב, בתייהם נשרפו. איה הרחמים שלכם? איה אמונתכם? קומו התעוררו אליהם!

מיד התעוררו האבות והאמהות והלכו אל משה. אמרו לו: משה הרוצה הנאמן, איפה הבנים? איפה השארת אותם? מיד התעורר משה, והלך עמם אל יהושע. אמר לו: בני האבות הללו, בני ישראל, שהפקיד אותי הקדוש ברוך הוא עליהם, והשארת אותם בידי, איפה הם?



אָתִיב יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר, רַבִּינוּ מֹשֶׁה, בְּאַרְעָא קַדִּישָׁא  
שְׁבָקִית לֹון, וּפְלִיגִית לֹון אַרְעָא עַל פּוּם עַדְבָּא,  
כְּמָה דְּפִקְדָּתִי, וְכִלְהוּ שְׁבָקִית גְּבֵר עַל אַחֲסָנְתִּיהָ  
וְעַל עַדְבִּיהָ.

וּמִיד אָזְלוּ פְלָהוּ לְאַרְעָא קַדִּישָׁא, וְאַשְׁכַּחוּ לָהּ  
דְּאַתְחַרְבָּא, דְּלֹא אֲשַׁתְּמַע בָּהּ קָלָא. עָאֵלוּ גְבִי  
מִקְדָּשָׁא, וְחִמּוּ דְּאַתְוֹקֵד. עֲבָדוּ בֵּיהּ הִסְפִּידָא, עַד  
דְּאַשְׁתְּמַע קָל מְרִירוּ דְּבִכְיָה לְרוּם שְׁמִיָּא, וְכָל  
מִלְּאָכִי עָלָא בְּכוּ עֲמָהוּן לְעָלָא.

אִיתְעַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְאַתָּא לְגַבִּיהוּן, וְאַשְׁכַּח  
לֹון מְמָרִין בְּקָל בְּכִיָּה, גּוּ עֲפָרָא דְּמִקְדָּשָׁא. אָמַר  
לֹון, רַחֲמִין דְּנִפְשָׁא, מָה אַתּוּן הָכָא, (יְרֵמִיָּה יא)  
מָה לִּידִידִי בְּבִיתִי.

קָם אַבְרָהָם סָבָא בְּקִדְמִיתָא, אָמַר קָמִיהָ מֵאֲרִי  
דְּעָלְמָא, אֶת יְדֵעַת דְּאִזְלִית קִמְךָ בְּאוֹרַח קְשׁוּט.  
עֲשֹׂר זִמְנִין נִסִּית לִי, וְקִנְיִית בְּכָלָא. בְּנִי אֵן אֲנוּן,  
לֹא שְׁמַעְנָא קָל מְלִיהוּן בְּאַרְעָא דְּאוּמִית לִי  
לְקִימָא לְהוּן בָּהּ.

אָמַר לִיָּה קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אִי אַבְרָהָם רַחֲמִיָּא  
דְּנִפְשָׁא, (שם) וּבִשְׁר קָדֵשׁ יַעֲבֵרוּ מַעְלִיךְ, בְּטִילוּ  
מִנִּיָּהוּ בְּרִית קַדִּישָׁא, וּפְלָחוּ עֲבוּדָה זָרָה, וְעַל דָּא  
אַתְקַפַּת רוּגְזָאִי בַּהוּן, וּבְגִיגְךָ אוּרִיךְ לֹון כְּמָה  
זִמְנִין, וְלֹא תָבוּ קְדָמִי.

כִּינֹן דְּשִׁמְעַת אַבְרָהָם כֵּךְ, אָמַר יִמְחוּ עַל קִדְשָׁת  
שְׁמִךְ כָּל אֲנוּן חוֹבִיָּהוּן בִּינִי עֲמִמְיָא, עַד דִּיהָ  
רַעְוָא דִּילָךְ לְאַתְבָּא לֹון לְגַבְךָ. וְכֵן פְּלָהוּ כְּגִוְנָא  
דָּא, וְאַזְלוּ לְהוּ.

אַשְׁתַּאֲרַת תַּמָּן רַחֵל, וְאַרִימַת קָל בְּכִיָּה בְּמִרְרוּ  
דְּתַמְרוּרִים, אָמַר לָהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, רַחֵל, מָה  
אַתְּ מַבְכָּה. אָמַרָה קָמִיהָ, וְלֹא אַבְכָּה, בְּנִי אֵן אֲנוּן,  
וּמָה חֲטָאן לְגַבְךָ. אָמַר לָהּ עָאֵלוּ צָרְתִּי לְקָמִי,  
וְאַעֲלִילוּ לָהּ בְּבִיתִי. מִיד אָמַרָה, וְכִי לֹא עֲבָדִית  
אֲנָא יְתִיר, דְּאַעֲלִנָּא צָרְתִּי בְּבִיתִי.

הַשִּׁיב יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר: רַבִּינוּ מֹשֶׁה, בְּאַרְץ הַקְּדוֹשָׁה  
הַשְׁאַרְתִּי אוֹתָם, וְחִלַּקְתִּי לָהֶם הָאָרֶץ עַל פִּי גֹרֶל,  
כְּמוֹ שְׁצוֹיֹתִנִי, וְכָלֶם הַשְׁאַרְתִּי אִישׁ עַל נַחֲלָתוֹ וְעַל  
גּוֹרְלוֹ.

וּמִיד הִלְכוּ כָּלֶם לְאַרְץ הַקְּדוֹשָׁה, וּמִצְאוּ אוֹתָהּ  
שְׁנוּחָרְבָה, שְׁאִין נִשְׁמַע בָּהּ קוֹל. נִכְנסוּ לְמִקְדָּשׁ,  
וְרָאוּ שְׁנוֹשָׁרָף. עָשׂוּ בּוֹ הִסְפֵּד, עַד שְׁנוֹשְׁמַע קוֹל  
מְרִירוֹת הַבְּכִיָּה לְרוּם הַשָּׁמַיִם, וְכָל הַמִּלְּאָכִים  
הָעֲלִינִים בְּכוּ עִמָּהֶם לְמַעַלָּה.

הַתְעוֹרֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְבָא אֵלֵיהֶם, וּמִצָּא  
אוֹתָם מְמָרִים בְּקוֹל בְּכִיָּה בְּתוֹךְ עֵפֶר הַמִּקְדָּשׁ.  
אָמַר לָהֶם: אֶהוֹבִי נַפְשִׁי, מָה אַתֶּם כָּאן? (יְרֵמִיָּה יא)  
מָה לִּידִידִי בְּבִיתִי?

קָם אַבְרָהָם הַזֶּקֶן בְּרֵאשׁוֹנָה, אָמַר לְפָנֵי רַבּוֹן  
הָעוֹלָם: אַתָּה יָדַעְתָּ שֶׁהִלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֱמֶת.  
עֲשֹׂר פְּעָמִים נִסִּית אוֹתִי, וְעַמְדָתִי בְּכָל. אִיפֹה הֵם  
בְּנֵי? לֹא שְׁמַעְתִּי קוֹל דְּבָרֵיהֶם בְּאַרְץ שְׁנוֹשְׁבַעְתָּ לִי  
לְקִים אוֹתָם בָּהּ.

אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִי אַבְרָהָם אֶהוֹב  
נַפְשִׁי, (שם) וּבִשְׁר קָדֵשׁ יַעֲבֵרוּ מַעְלִיךְ. בְּטִילוּ מִמָּה  
בְּרִית הַקְּדֵשׁ וְעֲבָדוּ לְעֲבוּדָה זָרָה, וְעַל כֵּן הַתְּגַבֵּר  
רָגְזִי עֲלֵיהֶם, וּבְגִלְלָךְ חִפִּיתִי לָהֶם כְּמָה פְּעָמִים,  
וְלֹא שָׁבוּ לְפָנֵי.

כִּינֹן שָׁשְׁמַע אַבְרָהָם כֵּךְ, אָמַר: יִמְחוּ עַל קִדְשָׁת  
שְׁמִךְ כָּל אוֹתָם חֲטָאֵיהֶם בֵּין הָעַמִּים, עַד שִׁיָּהִיָּה  
רַעְוָנָךְ לְהַשִּׁיבֵם אֵלֶיךָ. וְכֵן כָּלֶם כְּמוֹ זֶה, וְהִלְכוּ  
לָהֶם.

נִשְׁאַרָה שֵׁם רַחֵל, וְהִרְמָה קוֹל בְּכִיָּה בְּמִרְרוֹת  
שֶׁל תַּמְרוּרִים. אָמַר לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַחֵל,  
מָה אַתְּ מַבְכָּה? אָמַרָה לְפָנָיו: וְלֹא אַבְכָּה?!  
אִיפֹה הֵם בְּנֵי, וּמָה חֲטָאוּ אֵלֶיךָ? אָמַר לָהּ:  
הַכְּנִיסוּ צָרְתִּי לְפָנֵי, וְהַכְּנִיסוּהָ לְבִיתִי. מִיד אָמַרָה:  
וְכִי אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי יוֹתֵר, שֶׁהַכְּנַסְתִּי צָרְתִּי  
לְבִיתִי?!

דַתְנֵן, בַּשְּׁעָתָא דְכְתִיב, (בראשית כט) וַיֵּגֶד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אַבְיָהּ הוּא, אָמַר הַזְדוּגִי לְגַבְאִי, אֲמָרָה לִיָּה אֵין, אָבֵל אַחְתָּא אִית לִי קְשִׁישָׁא מִינָאִי, וּמִסְתַּפְּינָא מֵאַבָּא, דְרַמָּאָה אִיהוּ. מִיד וַיֵּגֶד יַעֲקֹב לְרַחֵל, כִּי אָחִי אַבְיָהּ הוּא בְרַמָּאוּתָא.

מִיד יְהִיב לָהּ סִמְנִין. כִּינֵן דַּעֲלַת לֵאָה בְּהֵהוּא לִילֵיא, אֲמָרָה רַחֵל, הַשְׁתָּא מִתְכַּסֶּפֶּא אַחְתִּי, אֲזַלְת וּמִסְרָה לָהּ סִמְנִין.

וְעַל דָּא אֲמָרָה לְגַבִּי קוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא, וְאַנָּא לֹא עֲבָדִית יִתִּיר, דַּעֲלִילָנָא צְרָתִי בְּבִיתִי. וְאַתָּה דְכְתִיב בָּךְ, רַחוּם וְחַנוּן אֶרְךָ אֲפִים, הִנֵּה לָךְ לֹאֲעֲבָרָא עַל חוֹבִיָּהוּן.

וּבְכָל מָה דַּאֲמַר לָהּ, לֹא קִבִּילַת תְּנַחוּמִין. הָדָא הוּא דְכְתִיב, (ירמיה לא) קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע וְגו', כִּי אֵינְנוּ. לֹא בַּעֲצָת לְקַבֵּלָא תְּנַחוּמִין. מֵאִי טַעְמָא. בְּגִין כִּי אֵינְנוּ, כִּיּוּמִין קִדְמָאִין לֹאֲשַׁרְאָה בִּינְיָהוּ, וְהָא אִסְתַּלַּק לַעֲלָא.

וּבְגִין דְּכִי אֵינְנוּ בְּגוּ בְּנֵהָ, לֹא קִבִּילַת תְּנַחוּמִין, עַד דַּאֲמִי לָהּ. דְכְתִיב, (ירמיה לא) כֹּה אָמַר ה' מְנַעֵי קוֹלְךָ מִכִּבִּי וְעֵינֶיךָ מִדְמָעָה.

כְּמָה דַּעֲבָדַת רַחֵל, אוּף הָכִי שְׂכִינְתָּא לַעֲלָא. כְּדִמְתַּרְגֵּם קָל בְּרוּם שְׁמִיא אֲשַׁתְּמַע, שְׂכִינְתָּא מִבְּכָה עַל בְּנֵהָ. בְּהֵיא שְׁעָתָא דַּאֲיָהִי הָוַת מִבְּכָה, אֲתַעֲרוּ לְגַבָּה שְׁתִּין רַבּוּא מִשְׁרָן עֲלֵאִין, וְכִלְהוּ אִיתַעֲרוּ בְּכִיָּה לְגַבָּה.

בְּהֵהוּא שְׁעָתָא, אֲשַׁתְּמַע קָלָא לְרַקִּיעַ עֲרֻבוֹת, וְאִתְדַעֲזוּ מֵאֲתָן אֶלְף עֲלִמִין, דְּהוּ גִיזִי מִן יוּמָא דַּאֲתַבְרִי עֲלָמָא, עַד דַּאֲשַׁתְּמַע הֵהוּא קָלָא לְרוּם שְׁמִיא. וּמֵאֵן אִיהוּ, דָּא רַקִּיעַ כְּעִין הַקֶּרֶח הַנּוֹרָא, דַּאֲיָהוּ עַל גַּבִּי הַחַיּוֹת.

עַד דַּאֲתַגְלִית אַמָּא לְבִרְתָּא, וְאַמָּרָה לָהּ, מְנַעֵי קוֹלְךָ. כְּדִין אֲתַפְּרֶשֶׁת מִתְּפִין, וְאֲזַלְתָּ הִיא וְכָל אוּכְלוּסְיָהּ בְּגִלוּתָא. וְאַצְטְרִיכוּ לֹאֲתַבְדָּרָא לְכַמָּה סְטֵרִין, לְמַהֲוִי גְלוּתָא לְכָלָא, וְהִיא יִשְׁבָּה בְּדָד.

שְׁשִׁנְנוּ, בַּשְּׁעָה שְׁכַתוּב (בראשיתכט) וַיֵּגֶד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אַבְיָהּ הוּא, אָמַר: הַתְזַדְּגִי לִי? אֲמָרָה לוֹ: כֵּן, אָבֵל אַחֹת יֵשׁ לִי קְשִׁישָׁה מִמֶּנִּי, וְאֵנִי פוֹחֶדֶת מֵאַבָּא, שְׁהוּא רַמָּאִי. מִיד - וַיֵּגֶד יַעֲקֹב לְרַחֵל כִּי אָחִי אַבְיָהּ הוּא, בְּרַמָּאוּתָא.

מִיד נָתַן לָהּ סִמְנִים. כִּינֵן שְׁנַכְנִסָה לֵאָה בָּאוּתוּ הַלֵּילָהּ, אֲמָרָה רַחֵל, כְּעַת תִּתְבַּיֵּשׁ אַחֹתִי. הִלְכָה וּמִסְרָה לָהּ הַסִּמְנִים.

וְעַל זֶה אֲמָרָה אֶל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: וְאֵנִי לֹא עָשִׂיתִי יִתֵּיר, שֶׁהִכְנַסְתִּי צְרָתִי לְבֵיתִי?! וְאַתָּה, שְׁכַתוּב בָּךְ רַחוּם וְחַנוּן אֶרְךָ אֲפִים, הִנֵּה לָךְ לְהַעֲבִיר עַל חַטָּאוֹתֶיךָ.

וּבְכָל מָה שֶׁאָמַר לָהּ - לֹא קִבֵּלָהּ תְּנַחוּמִים. זֶהוּ שְׁכַתוּב (ירמיה לא) קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע וְגו', כִּי אֵינְנוּ. לֹא רוּצָה לְקַבֵּל תְּנַחוּמִים. מָה הַטַּעַם? מִשּׁוּם כִּי אֵינְנוּ, כִּימִים הָרֵאשׁוֹנִים לְשֵׁרוֹת בִּינְיָהֶם, וְהָרִי הִסְתַּלַּק לְמַעְלָה.

וּמִשּׁוּם שְׁכִי אֵינְנוּ בְּתוֹךְ בְּנֵיהָ, לֹא מְקַבֵּלָת תְּנַחוּמִים, עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לָהּ, שְׁכַתוּב (שם) כֹּה אָמַר ה' מְנַעֵי קוֹלְךָ מִכִּבִּי וְעֵינֶיךָ מִדְמָעָה.

כְּמוֹ שֶׁשְׁתָּה רַחֵל - אַף כָּךְ הִשְׁכִּינָה לְמַעְלָה. כְּפִי שְׁמִתְרַגֵּם, קוֹל נִשְׁמָע בְּרוּם הַשָּׁמַיִם, הִשְׁכִּינָה מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ. בָּאוּתָהּ הַשְּׁעָה שֶׁהִיא הִיתָה מִבְּכָה, הִתְעוֹרְרוּ אֵלֶיהָ שְׁשִׁים רַבּוּא מִחֲנוֹת עֲלִיּוֹנִים, וְכָלֶם הִעִירוּ אֵלֶיהָ בְּכִיָּה.

בָּאוּתָהּ הַשְּׁעָה נִשְׁמָע קוֹל לְרַקִּיעַ עֲרֻבוֹת, וְהִתְדַעֲזוּ מֵאֲתַם אֶלְף עוֹלָמוֹת שֶׁהִיוּ גְנוּזִים מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, עַד שֶׁנִּשְׁמָע אוֹתוֹ הַקוֹל לְרוּם הַשָּׁמַיִם. וּמִי הוּא? זֶה הַרַקִּיעַ כְּעִין הַקֶּרֶח הַנּוֹרָא, שֶׁהוּא עַל גַּבִּי הַחַיּוֹת.

עַד שֶׁהִתְגַּלְתָּה הָאֵם לְבִתָּה, וְאַמָּרָה לָהּ: מְנַעֵי קוֹלְךָ. אַז נִפְרְדָה מִשָּׁם, וְהִלְכָה הִיא וְכָל אוּכְלוּסְיָהּ לְגִלוּת, וְהִצְטְרִכוּ לְהִתְפַּזֵּר לְכַמָּה צְדָדִים, שֶׁתְּהִיָּה גְלוּת לְכָל, וְהִיא יִשְׁבָּה בְּדָד.

רבי נחוניא אמר, איכה, מאן אמר דא, ההוא רוח עלאה נעמיאה (פנימאה), עלמא דאתי. ועל דא, תיבה דא רוחני איהו, ולא אית בה שותפו כלל, לאו לישן ושנין, ולא שפון כלל. אמא שאלה על ברטה, דא קרקורא דקיר, אדון רבון רב ושלטי.

**ישבה**, ולא עומדת, בתחלה עומדת, וכל אוכלוסיה עומדים, השתא יושבת ושוממה. **בדד**, כמה דאת אמר בדד ישב, כמה דמסאיב במסאבו, ושפחה כי תירש גברתה, ההיא דהות מסאבא, יתבא בדוכתהא.

שלחו להו בני בבל לגבי ארעא קדישא, יאות דאתון צריכין למבפי, ולכון יאות למספד ולמעבד אכלא, במחזיכו היכלין דאמא חריבין, ואתר ערסה דאתהפך באכלא, והיא לית תמן, ופרחא מנכון, ולא ידעתון מנה.

תימרון דאיהי עמנא גו גלותא, ונחתת דיורה בגונא. אי הכי, אנן צריכין למחדי, דהא יחזקאל נביאה חמא לה הכא, וכל אוכלוסיהא.

ודאי, על דא אנו צריכין למבפי, ולמספד פתנינא, וכינעני מדברא, דאיהי אתתרכת לבר מהיכלה, ואנן בגלותא, והיא אתת עלנא במרירו, וחמאת לנא בכל יומין בכמה עאקו, בכמה נימוסין גזרין עלנא בכל זמן, ולא יכלא לאעדא מנן עאקין, וכל אנון מכתשין דאנן סבלין.

שלחו להו בני ארעא קדישא, יאות דאמנא ערקת, ואתתרכת מגו היכלהא, ונחתת לגביכו במרירו ובקל עצוב, כאתתא דיתבא בלא דעתא, וכגברא דלא יכיל לשניבא, ויאות לכו למספד. אבל אנן, אית לן למבפי ולמספד בנהי ומרירו, דאנן חמא בכל יומא היכלא חריב, ותעלין דמדברא עאלין ונפקין, ושקין יענים בגויה, ואנן חמאן ובכאן.

רבי נחוניא אמר, איכה, מי אמר זה? אותה הרוח העליונה נעמה, (הפנימית) העולם הבא. ועל זה תבה זו היא רוחנית, ואין בה שפתות כלל, לא לשון ושנים, ולא שפתים כלל. האם שאלת על בטה, זה קרקור הקר, אדון רבון, גדול ושלטי.

**ישבה**, ולא עומדת, בתחלה עומדת, וכל אוכלוסיה עומדים. כעת יושבת ושוממה. **בדד**, כמו שגמר בדד ישב, כמי ששטמא בטמאה, ושפחה כי תירש גברתה, ההיא שהיתה טמאה, ישבה במקומה.

שלחו להם בני בבל לגבי הארץ הקדושה: אמת שאתם צריכים לבכות, ולכם ראוי לספד ולעשות אבל, בראותכם את היכלות האם חריבים, ומקום מטה שהתהפך באכל, והיא איננה שם, ופרחה מכס, ולא ידעתם ממנה.

תאמרו שהיא עמנו בתוך הגלות והורידה את מדורה? אם כן, אנו צריכים לשמח, שהרי יחזקאל הנביא ראה אותה כאן, וכל אוכלוסיה.

ודאי, על זה אנו צריכים לבכות ולספד פתנין, וכינענות המדבר, שהיא גרשה מחוץ להיכלה, ואנו בגלות, והיא באה עלינו במרירות, ורואה אותנו בכל הימים בכמה צרות, בכמה חקים שגזרין עלינו בכל זמן, ולא יכולה להסיר מעמנו את הצרות, וכל אותם המכות שאנו סובלים.

שלחו להם בני הארץ הקדושה: אמת הוא שאמנו ברחה, וגרשה מתוך היכלה, וירדה אליכם במרירות ובקול עצוב, כאשה שיושבת בלי דעת, וכאיש שלא יכול להציל, ונאה לכם לספד. אבל אנו יש לנו לבכות ולספד בנהי ובמרירות, שאנו רואים בכל יום ההיכל חרב, ושועלי המדבר נכנסים ויוצאים, ושורקים היענים בתוכו, ואנו רואים ובוכים.

ובעוד דאָנן יתבין נבוכין, ושכיבין פומנא  
בעפרא, אָנן שמעין קל נעִימו דרגלהא, בתלת  
משמרותא דליליא, נחתת וּחמאת להיכלא,  
איך יתבין (תריבין) מתוקדן, אַעֲלַת מהיכלא  
להיכלא, מדוד לוד, וגעת ומיללת, ובכת עלנא  
ועל נפשנא.

ואנן מתערין לקל נעִימו דבכיתה ויללותה.  
ורוחנא אַזלת אַבתרה, ופּרח לגבה. ולפּום שעתא  
פּרחת ואַזלת, ולא שמענא, ולא ידענא מידי,  
דהא אַזלת, ואשפתאנא נבוכין, דמיכין, בלא  
רוחא, בלא דעתא. צעקין ואמרין איכה.

תנינן, בכל ליליא ויליליא, קל מרירות דכאיבא  
דציון אשפתמע מרום רקיעא לתתא, ומתתא  
לרקיעא. כמה דאתא אַמר, (ירמיה כה) ה' מפרום  
ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על  
נהו.

בשירותא דליליא, היא אתפונת בבכיה, ושאגת  
מרום רקיעא לעלא. נחתת לתתא, לאתר מדבח  
החיצון, וּחמת דוכתה חריב, מסאב במסאבו,  
וכל אתר לא אשפתכ ביה. געת ומיללת, צונחת  
בְּקַל מרירו, ואַמרת, מדבחי מדבחי, פרנסתי  
דמרוית לי בכמה נסוכין, בכמה עלון דקנן  
קדישין.

כל גברין קדישין, רברבן ממנן, הוּו מרון וחדאן  
מינן, אַקלין עדונין, ופלגין חולקיהון בְּרוּמִי  
רקיעא. (והשתא) יתבו בך ניבולת חסידים קדושים.  
בני דאתדבחו עלך, וי לי מדמיהון. וכל גברין  
רברבין ממנן נפלו מדוכתיהון.

לקול צוּחִיהון, יתבין לבר צוּחִין ובכאן, אנון  
אַרְאֵלִים קדישין, דַּאת שְׁמִיה קדישא הוּו  
מתעטר עליהו, וביה אנון חדאן וקנימין. לקל  
בכיותיהון את דא פרחא מניהו, וסלקא לרומי  
מרומים, ואשפתארו כנוקבא דבכאת ומיללת.  
הַדא הוא דכתיב, (ישעיה לג) הן אַרְאֵלִים צעקו  
חצה. אַרְאֵלִים בלא יו"ד, צעקו חוצה.

ובעוד שאָנו יושבים נבוכים וְשוכים פינו  
בעפר, אָנו שומעים קול נעִימות רגליה בשלש  
משמרות של הלילה, יורדת ורואה את היכלה,  
איך יושבים (חריבם) נשָׁרְפִים. נכנסת מהיכל  
להיכל, ממקום למקום, וגועה ומיללת, ובוכה  
עלינו ועל נפשנו.

ואנו מתעוררים לקול נעִימות בכיתה ויללותיה,  
ורוחנו הולכת אַחֲרֶיהָ, ופּוֹרַחַת אֵלֶיהָ. ולפי שעה  
פורחת והולכת, ולא שמענו, ולא ידענו דבר,  
שהנה הולכת ונשאָרנו נבוכים, ישנים, בלי רוח,  
בלי דעת. צועקים ואומרים איכה.

שנינו, בכל לילה וליילה קול מרירות של כאב של  
ציון נשמע מרום הרקיע למטה, וממטה לרקיע,  
כמו שנגאמר (ירמיה כה) ה' מפרום וממעון  
קדשו יתן קולו שאג ישאג על נהו.

בראשית הלילה היא מכונת בבכיה, ושואגת  
מרום הרקיע למעלה. יורדת למטה, למקום  
המזבח החיצון, ורואה מקומה חריב, טמא  
בטמאה, וכל מקום לא נמצא בו. גועה ומיללת,  
צונחת בקול של מרירות, ואומרת: מזבחי,  
מזבחי, פרנסתי שְׁרוּיִת אוֹתִי בכמה נסוכים,  
בכמה עולות טהורים קדושים.

כל האישים הקדושים, הגדולים הממנים, היו  
רוים ושמחים ממך. אוכלים עדונים, ומחלקים  
חלקיהם בְּרוּמִי הרקיע. (ועתה) נתנו בך גבלת  
חסידים קדושים. בני שנגזבו עליך, אוי לי  
מדמיהם. וכל האישים הגדולים הממנים נפלו  
ממקומם.

לקול צוּחִיתֵהֶם, יושבים בחוץ צוּחִים ובוכים  
אותם אַרְאֵלִים קדושים, שאות שמו הקדוש הִיָּה  
מתעטר עליהם, ובו הם שומחים ועומדים. לקול  
בכיותיהם האות הוּו פרח מהם, ועלתה לרומי  
מרומים. ונשאָרו כנוקבא שְׁבוּכָה ומיללת. זהו  
שכתוב (ישעיה לג) הן אַרְאֵלִים צעקו חצה. אַרְאֵלִים  
בלא יו"ד, צעקו חוצה.

מִדְּבַחִי מִדְּבַחִי, לְבַתֵּר דְּמִרְוִית לִי בְּנִבְלוֹת בְּנִין  
חֲסִידִין קִדִּישִׁין, דְּמִסְרוּ נַפְשֵׁיהוֹן וְנִשְׁמַתְהוֹן  
עֲלֶיהָ, אִיתְגַּנְיִית. אֵן אִשְׁכַּח לָהּ, אֵן אִשְׁתָּא דְעֵלְהָ.  
גַּעַת וּמִלְלַת וּבִכְת בְּקַל עֲצִיב.

שְׁתָּא אֶלְפִי גְבָרִי קִדִּישִׁין, בְּכָל סֹטְרָא דְאַרְבַּע  
סֹטְרֵי עֲלֵמָא, אֲנֹן דְּהוּ אֶכְלִי קֶרְבְּנָא בְּכָל יוֹמָא,  
נַחְתִּי בְּהִדָּה, וּמִלְלִין וּבִכְיָן עַל מִדְּבַח דְעֵלְוֹן.  
וַיִּתֵּיר הוּו, אֶלָּא אֶתְמַעְטוּ.

וְאַפְלוּ אֲנֹן דְּקִימִין לְבָר, בְּרוּחַ אַחֲרָא, דְּמִרְוֹן  
מֵאֲנֹן אִימְרִין וּפְדִרִין. בְּשִׁירוּתָא דְלִילְיָא צֹחִין  
גַּעַן וּמִלְלִין עַל הָאִי מִדְּבַח. וַיִּלְחַמְרָא דְאַבִּיד  
אַבּוּסָה, אַתֵּר דְּמִתְרַנָּה מְנִיָּה. מֵאֵן חֲמִי נְהִימוּ  
דְּגִבְרִין קִדִּישִׁין בְּמִטְרוֹנִיתָא, מִתְתָּא לְעֵלָא,  
וּמַעֲלָא לְתַתָּא.

בְּפִלְגוּ לִילְיָא, עָאֵל לָגוּ הָהִיא נְקוּדָה דְצִיּוֹן, אַתֵּר  
דְּבֵית קֹדֶשׁ הַקְדָּשִׁים, חֲמַת לִיָּה דְאַתְחַרִּיב,  
וְאַסְתָּאב אַתֵּר בֵּית מוֹתְבָה וְעֶרְסָה. גַּעַת וּמִלְלַת,  
סִלְקָא מִתְתָּא לְעֵלָא, וּמַעֲלָא לְתַתָּא, אִסְתַּפְּלַת  
בְּאַתֵּר דְּכְרוּבִים, צֹחַת בְּקוֹל מְרִירוּ, וְאַרְיַמַת קָלָא  
וְאַמְרָה, עֶרְסִי עֶרְסִי, אַתֵּר בֵּית מוֹתְבִי. עַל הָאִי  
דוּכְתָא כְּתִיב, (ש"ש ג) עַל מִשְׁכְּבִי בְלִילוֹת.  
מִשְׁכְּבִי, עֶרְסָא דְמִטְרוֹנִיתָא.

גַּעַת בְּבִכְיָה וְאַמְרָה, עֶרְסִי אַתֵּר מִקְדָּשִׁי, אַתֵּר  
דְּמִרְגָּלָאִין טְבָאן, בִּי פְרוּכְתָא וְכַפּוּרְתָא, דְּהוּ  
סִמְכִין עֲלוּהִי שְׁתִּין אֶלְפִין רַבּוֹן אַבְגִּי יָקָר, סְדִרִין  
סְדִרִין, שׁוּרִין שׁוּרִין, מִסְתַּפְּלָאן דָּא לָדָא. סְדִרִין  
דְּרַמּוֹנִין מִתְצַעֵן עֲלֶיהָ לְאַרְבַּע סֹטְרִין. עֲלֵמָא קִימָא  
בְּגִינָה.

רַבּוֹן עֲלֵמָא, בְּעֵלִי, הִנֵּה אֲתִי לְגַבִּי, וְהוּא שְׁכַב בֵּין  
דְּרוּעֵי, וְכָל מַה דְּבַעֲיָנָא מְנִיָּה, וְכָל בְּעוּתִי עַבִּיד  
בְּעִדָּנָא דָּא, כִּד הִנֵּה אֲתִי לְגַבִּי, וְשָׁבִיק (וְשׁוּי) בִּי  
מְדוּרִיָּה, וּמִשְׁתַּעֲשַׁע בֵּין שְׂדֵי.

מִזְבְּחִי מִזְבְּחִי, אַחֲרָהּ שְׁהֲרִית אוֹתִי בְּנִבְלוֹת בְּנִין  
חֲסִידִים קִדּוּשִׁים, שְׁמִסְרוּ נַפְשָׁם וְנִשְׁמַתָּם עֲלֶיהָ,  
נִגְנַנְתָּ. אֵיפֹה אֲמַצָּא אוֹתָךְ? אֵיפֹה הָאֵשׁ שְׁעֲלֶיךָ?  
גּוֹעֶה וּמִלְלַת וּבוֹכָה בְּקוֹל עֲצוּב.

שְׁשַׁת אֶלְפֵי גְבָרִים קִדּוּשִׁים, בְּכָל צֵד שֶׁל אַרְבַּעַת  
צְדָדֵי הָעוֹלָם, הֵם שְׁהִיו אוֹכְלִים קֶרֶבֶן בְּכָל יוֹם,  
יָדוּ עֲמָה, וּמִלְלִים וּבוֹכִים עַל מִזְבַּח הָעוֹלוֹת.  
וַיִּתֵּר הָיו, אֶלָּא שְׁהִתְמַעְטוּ.

וְאַפְלוּ אוֹתָם שְׁעוּמָדִים בַּחוּץ, בְּרוּחַ אַחֲרֵת,  
שְׁרוּים מֵאוֹתָם הָאִיכָרִים וְהַפְדָּרִים, בְּרֵאשִׁית  
הַלֵּילָה צוֹחִים, גּוֹעִים וּמִלְלִים עַל הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה.  
אוֹי לַחֲמוּר שְׁאֵבֵד אַבּוּסוֹ, הַמָּקוֹם שְׁמִתְרַנָּה  
מִמֶּנּוּ. מִי רָאָה נַחֲמַת הַגְּבָרִים הַקִּדּוּשִׁים בְּגִבְרִיָּה,  
מִמָּטָה לְמַעְלָה, וּמִמַּעַלָּה לְמָטָה.

בַּחֲצוֹת הַלֵּילָה נִכְנַסְתָּ לְתוֹךְ אוֹתָהּ הַנְּקֻדָּה שֶׁל  
צִיּוֹן, מָקוֹם בֵּית קֹדֶשׁ הַקְדָּשִׁים, רוֹאָה אוֹתָהּ  
שְׁנַחֲרָב, וְנִטְמָא מָקוֹם בֵּית מוֹשְׁבָהּ וּמִשְׁתָּהּ.

גּוֹעֶה וּמִלְלַת, עוֹלָה מִמָּטָה לְמַעְלָה, וּמִמַּעַלָּה  
לְמָטָה, מִסְתַּפְּלַת בַּמָּקוֹם הַכְּרוּבִים, צוֹחַת בְּקוֹל  
מֵר, וּמְרִימָה קוֹלָה וְאוֹמְרָת: מִשְׁתִּי מִשְׁתִּי, מָקוֹם  
בֵּית מוֹשְׁבִי! עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה כְּתוּב עַל מִשְׁכְּבִי  
בְלִילוֹת. מִשְׁכְּבִי, מִשַׁת הַגְּבִירָה.

גּוֹעֶה בְּבִכְיָה וְאוֹמְרָת: מִשְׁתִּי, מָקוֹם מִקְדָּשִׁי,  
הַמָּקוֹם שֶׁל הַמִּרְגְּלִיּוֹת הַטּוֹבוֹת, בֵּית הַפְּרוּכָת  
וְהַכְּפֻרָת, שְׁהִיו סוּמְכִים עֲלָיו שְׁשִׁים אֲלָף רַבְבוֹת  
שֶׁל אַבְגִּי יָקָר, סְדָרִים סְדָרִים, שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת,  
מִסְתַּפְּלִים זֶה עַל זֶה. סְדָרֵי רַמּוֹנִים מְצַעִים עֲלֶיהָ  
לְאַרְבַּעַת צְדָדִים. הָעוֹלָם עֲמֵד בְּשִׁבְלָהּ.

רַבּוֹן הָעוֹלָם, בְּעֵלִי הִנֵּה בָּא אֵלַי, וְהוּא שׁוֹכֵב בֵּין  
דְּרוּעֵי, וְכָל מַה שְׁרָצִיתִי מִמֶּנּוּ, וְכָל רְצוֹנִי עוֹשֶׂה  
בְּזַמַּן הַזֶּה, כְּשֶׁהִיָּה בָּא אֵלַי וְעוֹב (וּשֵׁם) בִּי מְדוּרוֹ  
וּמִשְׁתַּעֲשַׁע בֵּין שְׂדֵי.

עָרְסִי עָרְסִי, לִית אֶת דְּכִיר כִּד הוֹינָא אֶתָּא לַגְבִּי  
בְּחֻדָּה וּבְשִׁפְרִי דְלָבָא, וְאֶנּוּן רַבִּין עוֹלָמִין, הוּוּ  
נִפְקִי לְגַדְמוּתִי, בְּטָשִׁי בְּגַדְפִּיָּהּ בְּחֻדָּה, לְקַבְּלָא  
לִי. עֲפָרָא דְבָד, הָהּ קָם מְדוּכְתִּיָּהּ. וְחֻזֵּי אִיף  
אִיתְנָשִׁיא אֲרוּנָא דְאֻרִיתָא דְהוּת הָכָא. מְהֵרָא  
נִפְקָא מְזוּנָא לְכָל עֲלָמָא, וְנִהוּרָא וּבִרְכָּאן לְכָלָא.

אֲשַׁנָּח עַל בְּעָלִי, לִית הָכָא. אֲשַׁנָּח לְכָל סֹטֵר.  
בְּעֻדָּנָא דָּא כִּד הָהּ אֶתִי בְּעָלִי לַגְבִּי, וְסַחְרָנִיָּה  
כְּמָה בְּנִין חֲסִידִין, וְכָל אֶנּוּן עוֹלָמְתָּאן זְמִינִין  
לְקַבְּלָא לִיה.

וְהוֹינָא שְׁמַעִין מְרַחֵק, קָל זוגִין דְּפַעְמוֹנִים  
מְקַשְׁקָשִׁין בֵּין רַגְלֵי, בְּגִין דְּאֲשַׁמַּע קְלִיָּה עַד דְּלָא  
יַעוֹל לַגְבִּי. כָּל עוֹלָמְתָּאן דִּילִי, מְשַׁבְּחָן וְאוֹדִין  
קָמִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, לְבָתֵּר אֲזִלִּין כָּל חַד עַל בִּי  
מוֹתְבִיָּה, וְהוֹינִין יְחִידָאִין מְסַבְּקִין בְּנִשְׁיָקְתָּנָא  
בְּרַחֲמֵי.

בְּעָלִי בְּעָלִי, אֵן פְּנִיתָ, הַשְׁתָּא הוּא עֻדָּנָא דְהוֹינָא  
אֲשַׁנָּח בָּךְ. אֲסַתְפְּלִנָּא בְּכָל סֹטֵר, וְלִית אַנְתָּ. אֵן  
אֲשַׁנָּח לָךְ, וְלֹא אֶתְבַּע בְּגִינָךְ.

דָּא הוּא אַתְרָךְ בְּעֻדָּנָא דָּא, לְמִיתִי לַגְבִּי, הָא אָנָּא  
זְמִינָא הָכָא. הָא אֶתְנָשִׁית מְנָא, לִית אַנְתָּ דְכִיר  
יֻמֵּי דְרַחֲמֵי, כִּד הוֹינָא שְׁכַבְתָּ בְּתוּקָפָךְ,  
וּמַחְקָא בְּדִיוֹקְנָךְ, וּדְיוֹקְנִי הָוֵת מַחְקָא בָּךְ,  
כְּהֵאִי חוֹתֵם דְּשִׁבְיָךְ דִּיוֹקְנִיָּה בְּגִלְפּוֹ דְכְתָבָא, הָכִי  
שְׁבַקְנָא דִּיוֹקְנִי בָּךְ, בְּגִין דְּתַשְׁתַּעֲשַׁע בְּדִיוֹקְנִי,  
בְּעוֹד דְּאָנָּא בְּגוֹ חִילִי.

גַּעַת בְּכִכְיָה, וְצוֹחַת, בְּעָלִי בְּעָלִי, נִהִירוֹ דְּעִינִי הָא  
אִיתְחַשֵּׁךְ. לִית אַנְתָּ דְכִיר, כִּד הָוִית אוֹשִׁיט  
שְׁמַאלְךָ מִתְּחוֹת רִישִׁי, וְאָנָּא מִתְּעַנְגָּא עַל סְגִיאוֹ  
דְשָׁלֵם, וְיִמִּינְךָ מַחְבָּקָא בְּאַחְוָהּ וּבְנִשְׁיָקִין. וְנִדְרָתָּ  
לִי דְלָא תִשְׁבּוּק רַחֲמֵי וְתָא דִילִי לְעוֹלָמִין. וְאוֹמִית  
לִי, (תְּהִלִּים קלז) אִם אֲשַׁכְּחָךְ יְרוּשָׁלַיִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי,  
הָא אִיתְנָשִׁיא מְנָךְ.

מִטְּתִי מִטְּתִי, אִינְךָ זוֹכְרָת כְּשִׁהִייתִי בָּאָה אֲלִיךָ  
בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵב, וְאוֹתֶם הִתְנוּקוֹת הָעוֹלָמִים  
הָיוּ יוֹצְאִים כְּנִגְדִי, מִכִּים בְּכַנְפֵיהֶם בְּשִׁמְחָה  
לְקַבְּלָנִי. הָעֶפֶר שֶׁבָּךְ הָיָה קָם מִמְּקוֹמוֹ. וְרָאוּ אִיף  
נִשְׁכַּח אֲרוֹן הַתּוֹרָה שֶׁהָיָה כָּאן. מִכָּאן יֵצֵא מְזוּן  
לְכָל הָעוֹלָם, וְאוֹר וּבִרְכּוֹת לְכָל.

אֲשַׁנָּח עַל בְּעָלִי - אִינּוּ כָּאן. אֲשַׁנָּח לְכָל צַד.  
בְּזִמְן הָיָה כְּשִׁהִיָּה בָּא אֲצָלִי בְּעָלִי, וְסָבִיבוּ כְּמָה  
כְּנִים חֲסִידִים, וְכָל אוֹתֶם הָעוֹלָמוֹת מְזַמְנוֹת  
לְקַבְּלוֹ.

וְהִינּוּ שׁוֹמְעִים מְרַחֵק קוֹל זוגִי הַפַּעְמוֹנִים  
מְקַשְׁקָשִׁים בֵּין רַגְלֵי, כְּדִי שְׁאֲשַׁמַּע קוֹלוֹ טֶרֶם  
הַכֶּנֶסוֹ אֵלַי. כָּל עוֹלָמוֹתִי מְשַׁבְּחוֹת וּמוֹדוֹת לְפָנֵי  
הַקּוֹדֵשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַחֵר כִּף הוֹלְכוֹת כָּל אַחַת  
לְבֵית מוֹשְׁבָּה, וְהִינּוּ יְחִידוֹת מְסַבְּקוֹת  
בְּנִשְׁיָקוֹתֵינוּ בְּאַהֲבָה.

בְּעָלִי בְּעָלִי, אִיפֹה פְּנִיתָ? כַּעַת הוּא הַזְמַן שֶׁהִיִּיתִי  
מִשְׁגִּיחָה בָּךְ. הִסְתַּכַּלְתִּי בְּכָל צַד - וְאִינְךָ. אִיפֹה  
אֲשַׁנָּח לָךְ, וְלֹא אֶבְקֶשׁ בְּשִׁבְלֶךְ?

זֶהוּ מִקוֹמְךָ בְּזִמְן הָיָה לָבָא אֵלַי, הִרִינִי מְזַמְנָת  
כָּאן. וְהָרִי נִשְׁכַּחְתָּ מִמֶּנִּי. אִינְךָ זוֹכֵר יְמֵי הָאֲהָבָה,  
כְּשִׁהִיִּיתִי שׁוֹכְבַת בְּחִיקָךְ, וְחִקוּקָה בְּדִיוֹקְנָךְ,  
וּדְיוֹקְנִי הָיָה חִקוּק בָּךְ. כַּחוֹתֶם הָיָה שְׁמִשְׁאִיר  
דִּיוֹקְנִי בְּחִקִּיקַת הַכְּתָב, כִּף הַשְׁאֲרָתִי דִּיוֹקְנִי בָּךְ,  
כְּדִי שֶׁתִּשְׁתַּעֲשַׁע בְּדִיוֹקְנִי, בְּעוֹדִי בְּתוֹךְ צְבָאוֹתִי.

גּוֹעָה בְּכִכְיָה וְאוֹמֶרֶת: בְּעָלִי בְּעָלִי, הָאוֹר שֶׁל  
הָעֵינַיִם הָרִי נִחְשֵׁךְ. אִינְךָ זוֹכֵר, כְּשִׁהִיִּיתִי מוֹשִׁיט  
שְׁמַאלְךָ מִתְּחוֹת לְרֹאשִׁי, וְאִנִּי מִתְּעַנְגָּת עַל רֹב  
שְׁלוֹם, וְיִמִּינְךָ מְסַבְּקָת בְּאַחְוָהּ וּבְנִשְׁיָקוֹת. וְנִדְרָתָּ  
לִי שֶׁלֹּא תַעֲזֹב אֶהְבְּתִי לְעוֹלָמִים. וְנִשְׁבַּעְתָּ לִי  
(תְּהִלִּים קלז) אִם אֲשַׁכְּחָךְ יְרוּשָׁלַיִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי,  
הִנֵּה נִשְׁכַּחְתִּי מִמֶּךָ.

לית אנת דכיר, כד קאימנא לגבך בטורא דסיני, שלימין שתין רבוא דקבילו לך עליהו, ואתעטרנא לך בהו, נתיר מכל עממיא, והוינא אזלין אבתרך לכל רעותך. וההיא שפחה קטלא בהו לאלפים ורבון, ולא אשגחנא. ואתאבידו פלהו במדברא, ושבקית לון תמן, ואעילנא בגיהון ועירין לקימא קמך בארעא דא. ובדילנא לון לקימא קמך, בגין רעותך.

בעלי בעלי, הוי דכיר, בכמה בגין קדישין קאימנא קמך בכל דרא ודרא, ביומי דדוד ושלמה בריה. לית אנת דכיר כמה טבאן דעבדו קמך. יאות לך למידפר חובין, ולא תדפר זכון. איך אתהפכת עלן.

בעינא עלך, לית אנת. בעינא על בנאי, לית אנון. בעינא על קדושתא דאתר דא, הא אסתאב. כל עלמא הנה בשלם בגין אתר דא. כלבין לא נבחיין בעדנא דא, פלהו הוו בשלם. געה ומיללת, וכל אנון אוכלוסין לעלא. וכלבים צוחין לתתא.

בשרותא דמשמרה תליתאה, נפקת ואתת, קימא על אתר דמדבקא קטורת בוסמין, געת ומיללת, וסלקת לעלא, ואשכחא חד פרוכ מאנון תרין פרוכין דהוו בהדה, ומההוא זמנא לא הנה לה אלא חד. וההוא רבנא עולימא דאשתאר, ינגא מנה בכיה ויללותא.

כדין קודשא בריך הוא אנדמן לגבה, ונחית לה, וממלל עמה. ועל דא כתיב, (ירמיה לא) כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש תקוה לאחרייתך. ועל דא תנינן, תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם בעלה. (עד הכא פתיחתא, מכאן ולהלאה שירותא דמגלת איכה).

**איכה ישבה בדד**, רבנן פתחי האי קרא, (קהלת יב) וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה. האי קרא, אוקימנא ליה בישראל כד הוו בארעא קדישא.

אינך זוכר, כשעמדתי אצלך בהר סיני, וששים רבוא שלמים שקבלוך עליהם, והתעשרתי לך בהם יותר מכל העמים, והיינו הולכים אחריך לכל רצונך. ואותה שפחה הרגה בהם לאלפים ורבבות, ולא השגחתי. וכלם נאבדו במדבר, והשארת אותם שם, והכנסנו בגיהם הקטנים לעמד לפניך בארץ הזו. והבדלנו אותם לעמד לפניך בשביל רצונך.

בעלי בעלי, הנה זוכר, בכמה בנים קדושים עמדתי לפניך בכל דור ודור, בימי דוד ושלמה בנו. אינך זוכר כמה טובות שעשו לפניך? האם נאה לך לזכר חטאים, ולא תזכר זכיות? איך נהפכת עלינו?

אני מבקשת אותך - ואינך. מבקשת על בני - ואינם. מבקשת על קדושת המקום הזה - והרי נטמא. כל העולם הזה בשלום בשביל המקום הזה. הכלבים אין נובחים בזמן הזה, כלם היו בשלום. גועה ומיללת, וכל אותם האוכלוסים למעלה. והכלבים צוחים למטה.

בראשית המשמרה השלישית, היא יוצאת ובאה, ועומדת על מקום מזבח קטרת הסמים, גועה ומיללת, ועולה למעלה, ומוצאת פרוכ אחד מאותם שני הפרוכים שהיו עמה, ומאותו הזמן לא היה לה אלא אחד. ואותו התינוק העלם שנשא, יונק ממנה בכיה ויללה.

ואז הקדוש ברוך הוא הנדמן אליה, ויורד אליה, ומדבר עמה. ועל זה כתוב (ירמיה לא) כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש תקוה לאחרייתך. ועל זה שנינו, תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם בעלה. (עד כאן הפתיחה, מכאן ואילך ראשיתה של מגלת איכה).

**איכה ישבה בדד**, רבותינו פותחים בפסוק הזה, (קהלת יב) וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה. הפסוק הזה בארנוהו, בישראל כשהיו בארץ הקדושה.

**וְזָכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ**, הָיִי דְכִיר כָּל אֲנוֹן טָבָאן, וְכָל אֲנוֹן אֲתִין וְנִסִּין, וְעֵבֶד לָךְ קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּיוֹמִין קְדָמָיִן, כַּד הָיוּ רַבֵּינָא בְּמַהֲמָנוּתָא, כְּמָה דְּאֵת אֲמַר, (הושע יא) כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וְאֶהְיֶהוּ.

**בְּיָמֵי בַּחוּרֹתֶיךָ**, בְּזִמְנָא דְּאִיהוּ אֵיתְרַעֲי בְּךָ מִכָּל עַמִּין דְּעָלְמָא. עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה, יוֹמִין דְּיִשְׁלֹטוּן בְּךָ שָׂאָר עַמִּין, וְיִבְדְּרוּן לָךְ בְּכָל עַמְמָיָא.

**בְּיָמֵי בַּחוּרֹתֶיךָ**, יוֹמִין דְּשִׁתָּא, דְּאֲנוֹן בְּרִירִין לָךְ, וְנִטְרִירוּ דְּלַעֲלֵא עֲלֶיךָ. וְאֲנוֹן אַרְבַּע יָרָחֵי דְּשִׁתָּא, אֲדָר גִּיסָן אֲזִי סִין. אֲלִין אֲנוֹן יוֹמִין דְּבַחַר קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּיִשְׂרָאֵל, וְעֵבֶד בְּהוֹן עֲמֵהוּן גִּיסִין. וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל מִתַּעֲטָרָא בְּבַעֲלָה, וְאֶתְקַרִּיבַת בְּהִדְיָה.

**עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה**, יָמֵי הַזְקָנָה, יָמֵי הָרָעָה מִמָּשׁ, וְאֲנוֹן תַּמּוּז אָב טֵבֶת, שְׁבֻט אָף עַל גִּב דְּלָא אֶתְגַּלִּיא כָּל כָּךְ, וְסִימָנָךְ (מִשְׁלִי י') וְשְׁבֻט לָגוּ חֶסֶד לֵב.

**וְהִגִּיעוּ שָׁנִים**, שָׁנִים דְּגִלוּתָא, דְּאֲזִלִּין יִשְׂרָאֵל מִטּוֹלְטָלִין. וְלִית בְּהוּ חֲפִץ, דְּתַנִּינָן, זְמִינִין בְּיוֹמָא דְּגִלוּתָא, דְּלֹא יִשְׁתַּבַּח בִּידָא דְּבֵר נֶשׁ (חֲפִץ) לְמִיזְבֵּן בְּשׁוּקָא, וְכִדִּין תַּכְלָה פְּרוּטָה מִן חֲכִיס.

**עַד אֲשֶׁר לֹא תַחֲשֹׁף הַשָּׁמֶשׁ**, דָּא קְלָסְתָּר פָּנִים שֶׁל שְׂכִינָה, מְלַעֲלָא וּמִתַּתָּא. מִתַּתָּא מֵאן אֲנוֹן. מֵאֲרִי מִתְּנִיתִין דְּהוּוּ בְּאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל, פְּטִישֵׁי דְּפִרְזָלָא, מִהֲדִקִּין טַנְרִין, וְתַלְשִׁין טוֹרִין רְמָאִין.

**וְהָאֹר**, זֶה הַתְּלָמוֹד יְרוּשְׁלָמִי, דְּנִהִיר נִהוֹרָא דְּאוּרִיתָא, לְבַתָּר דְּאֶתְבַּטַּל דָּא, כְּכִיכּוֹל, אֲשֶׁתְּאֲרוּ בַּחֲשׂוֹכָא. דְּכִתִּיב, (איכה ג) בְּמַחֲשָׁכִים הוֹשִׁיבֵנִי, זֶה תְּלָמוֹד בְּבָלִי, דְּאֲזִלִּין בִּיהַּ בְּגִי עֲלָמָא בְּמַחֲשָׁכִים. וְהַיָּרֵחַ, אֲלִין אֲנוֹן הַבְּרִיתוֹת, דְּהוּוּ נִהִירִין נִהִירוּ דְּחִקְמָה סְתִימָאָה.

**וְזָכֹר אֶת בּוֹרְאֶיךָ** - תְּהִיָּה זִכְרָא אֶת כָּל אוֹתֵן הַטּוֹבוֹת וְכָל אוֹתֵם הָאוֹתוֹת וְהַנְּסִים שְׁעָשָׂה לָךְ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּיָמִים הָרַאשׁוֹנִים, כְּשֶׁהִיִּיתָ נָעַר בְּאֲמוּנָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יב) כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וְאֶהְיֶהוּ.

**בְּיָמֵי בַּחוּרֹתֶיךָ** - בְּזִמְנָן שֶׁהִתְרַצָּה בְּךָ מִכָּל הָעַמִּים שֶׁל הָעוֹלָם. עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה - יָמִים שֶׁיִּשְׁלֹטוּ בְּךָ שָׂאָר הָעַמִּים, וְיִפְזְרוּ אוֹתְךָ בְּכָל הָעַמִּים.

**בְּיָמֵי בַּחוּרֹתֶיךָ** - יָמוֹת הַשָּׁנָה, שֶׁהֵם בְּרוּרִים לָךְ, וְהַשְׁמִירָה שְׁלִמְעָלָה עֲלֶיךָ. וְהֵם אַרְבַּעַת יָרָחֵי הַשָּׁנָה, אֲדָר גִּיסָן אֲזִי סִין, אֵלּוּ אוֹתֵם הַיָּמִים שֶׁבַחַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּיִשְׂרָאֵל, וְעָשָׂה כְּהֵם עֲמֵהֶם נְסִים. וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל מִעֲטָרַת בְּבַעֲלָה וּמִתְקַרְבַּת אֲלִיוֹ.

**עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה** - יָמֵי הַזְקָנָה, יָמֵי הָרָעָה מִמָּשׁ, וְהֵם: תַּמּוּז אָב טֵבֶת שְׁבֻט. אָף עַל גִּב שֶׁלֹּא הִתְגַּלָּה כָּל כָּךְ, וְסִימָנָךְ - (מִשְׁלִי י') וְשְׁבֻט לָגוּ חֶסֶד לֵב.

**וְהִגִּיעוּ שָׁנִים** - שָׁנִים שֶׁל גְּלוּת, שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוֹלְכִים מִטּוֹלְטָלִים. וְאִין בְּהֵם חֲפִץ - שְׁשִׁנִּינוּ, עֲתִידִים בְּיָמֵי הַגְּלוּת שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בִּיד הָאָדָם (חֲפִץ) לְקַנוֹת בְּשׁוּק, וְאִזּוּ תַּכְלָה הַפְּרוּטָה מִן חֲכִיס.

**עַד אֲשֶׁר לֹא תַחֲשֹׁף הַשָּׁמֶשׁ** - זֶה קְלָסְתָּר פָּנִים שֶׁל הַשְׂכִּינָה, מְלַמְעָלָה וּמִלְמָטָה. מִמָּטָה מִי הֵם? בְּעֲלֵי הַמִּשְׁנָה שֶׁהָיוּ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, פְּטִישֵׁי בְּרִזָּל, מִהֲדִקִּים סְלָעִים, וְתוֹלְשִׁים הָרִים רְמָים.

**וְהָאֹר** - זֶה הַתְּלָמוֹד הִירוּשְׁלָמִי, שֶׁמֵּאִיר אוֹר הַתּוֹרָה, אַחֲרָה שֶׁהִתְבַּטַּל זֶה, כְּכִיכּוֹל נִשְׁאָרוּ בַּחֲשֹׁךְ, שְׁכִתוּב (איכה ג) בְּמַחֲשָׁכִים הוֹשִׁיבֵנִי, זֶה תְּלָמוֹד בְּבָלִי, שֶׁהוֹלְכִים בּוֹ בְּגִי הָעוֹלָם בְּמַחֲשָׁכִים. וְהַיָּרֵחַ - אֵלּוּ הֵן הַבְּרִיתוֹת, שֶׁהָיוּ מֵאִירוֹת אוֹר הַחִקְמָה הַנִּסְתָּרָה.



**והפככים**, אליו אננו משפילים דהו בארעא קדישא, כל אננו תנאים ואמוראים, דכל עלמא קימא בגינהו. דבר הו קימי כחדא, הנה אמר בר נש לחבריה, מגו מלה דא דפרח מפומי, אנא חמא מה דיהא יומא דא או למחר, כך וכך.

דבר אחר **עד אשר לא תחשף השמש**, נהירו דקלסתר פני שכינה, דהנה נהיר לה בכל יומא, ומהווא נהירו עלמא אתקנים, וישראל שראן על ארעא לרוחצנו.

**והאור**, אור שברא הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, דהנה נהיר מספי עלמא לספי עלמא, ואתגניז. והקדוש ברוך הוא (הוה) נהיר, ואפיק מיניה חד חוטא דימינא דקודשא בריך הוא, ואחיד לסיחרא. ובההוא זימנא פתיב, (איכה ב) השיב אחר ימינו.

**והגרות**, דכתיב (ישעיה א) צדק ילין בה. **והפככים**, מלאכי השרת, שהיו באים בה וידועים אצלה, ובטלו מקיימיהו, ואליו איקרון מלאכי שלום. **ושבו העבים אחר הגשם**, דכתיב (שם לג) מלאכי שלום מר יבכיון.

**ביום שיעזו שמרי הבית**, אליו תלת בתי דינן, דהו אולפי תורה בלשפת הגזית. **והתענות אנשי הקהל**, אלו סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה. **ובטלו הסתנות**, אלו כהנים ולוים, וכלהו משמרות דהו קימי בירושלים.

**וחשכו הראות בארבות**, אליו נביאים וצופים, דהו חמאן בנבואה וברוח הקדש. (שם) **וסגרו דלתים בשוק**, דבני נשא צוחין, ולית מאן דיתיב עליהו, דהא כל תרעין ננעלו, מן יומא דאתחבר בי מקדשא, ובטילת עבדות בית אלהנא.

**בשפל קול השחנה**, אליו אננו כותשי קטורת, דהו יחבי קלא בכל יומא, בכתישו דיליה. דבר אחר **קול השחנה**, קלא דשכינתא, צוחא בכל יומא, שובו בנים שובכים, ולית מאן דישיגח בה.

**והפוככים** - אלו אותם המשפילים שהיו בארץ הקדושה, כל אותם התנאים והאמוראים, שכל העולם עומד בשבילם. שפשהו עומדים יחד, היה אומר איש לחברו: מתוך דבר זה שפרח מפיו, אני רואה מה שיהיה היום הזה או למחר כך וכך.

דבר אחר, **עד אשר לא תחשף השמש** - האור של קלסתר פני השכינה, שהיה מאיר לה בכל יום, ומאותו האור העולם התקנים, וישראל שהו בארץ לבטח.

**והאור** - האור שברא הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, שהיה מאיר מסוף העולם ועד סוף העולם, ונגנז. והקדוש ברוך הוא (היה) מאיר, ומוציא ממנו חוט אחד של ימינו של הקדוש ברוך הוא, ואוחז בלבנה. ובאותו הזמן כתוב (איכה ב) השיב אחר ימינו.

**והגרות** - שכתוב (ישעיה א) צדק ילין בה. **והפוככים** - מלאכי השרת, שהיו באים בה וידועים אצלה, ובטלו מקיימם, ואלה נקראים מלאכי שלום. **ושבו העבים אחר הגשם**, שכתוב (שם לב) מלאכי שלום מר יבכיון.

**ביום שיעזו שמרי הבית** (קהלת יב) - אלו שלשה בתי דין שהיו מלמדים תורה בלשפת הגזית. **והתענות אנשי הקהל** - אלו סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה. **ובטלו הסתנות** - אלו כהנים ולוים, וכל המשמרות שהיו עומדות בירושלים.

**וחשכו הראות בארבות** - אלו נביאים וצופים, שהיו רואים בנבואה וברוח הקדש. **וסגרו דלתים בשוק** - שבגי אדם צוחים, ואין מי שמשיב להם, שהרי כל השערים ננעלו מיום שנחבר בית המקדש, ובטלה עבודת בית אלהינו.

**בשפל קול השחנה** - אלה אותם כותשי הקטרת, שהיו נותנים קול בכל יום בכתישה שלה. דבר אחר, **קול השחנה** - קול השכינה, שצוחת בכל יום שובו בנים שובכים, ואין מי שישגיח עליה.

**וישחו כל בנות השיר**, אלין אנון דסלקין בדוכנא בכל יומא, ומנגני נגונא דשיר. כל, לאסגאח מלאכי עלאה לעלא, דהו מתחלקי משמרות לעלא, לקבל אנון משמרות לתתא. שחו, אלין דלתתא. כביכול, אף אלין דלעלא שחו. **גם מגבה יראו**. ואף על גב דמגבוה הו, ננסא הו דחלין.

שחו אנון בנות שיר, בגין דהא שמונים אלה לויים, הו ידיהון מהדקן לאחורא. פד מטו לנהרות בכל, פנוריהון הו תלן על אילנין דתמן. הו שאלין לון לנגנא. ואמרי, (תהלים קלו) איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר. נשכו בשניהון ביהני ידיהון וכתו לון, ולא יכילו לנגנא, וקטלו לון.

**ותחתמים בדרך**, דהא הו אזלין בריחין על צואריהון, ומיהדוק דתנה תקיף, הו נפלו אצבעותיהו באורחא. וירמיה הנה לקיט לון בטליתיה, ונשיק לון, ובכי עליהו. ונהה אמר להו, בני, ולא אמרית לכו, (ירמיה יג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיף וגו'. ועל דא כתיב, על ההרים אשא בכי ונהי ועל גאות מדבר וגו'.

**וגנאץ השקד**, מן יומא דנציץ אילנא דא לבלבין, עד יומא דעביד אבא, חד ועשרים יומא נינהו. כף משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, חד ועשרים יום ביניהו. הדא הוא דכתיב, (ירמיה א) מקל שקד אני רואה.

**ויסתפל הקנב**, דאתיהב מטולא על כתפוי דורעא דדוד. **ותפר האבינה**, דאתבטל עבדת בית אלהנא. **כי הולך האדם לבית עולמו**, דא הוא כבוד, דאסתלק לעלא. ובגו נשא צוחין, ולית מאן דישיגח בהו.

**עד אשר לא ירחק חבל הפסף**, אחר דכהנא מקטיר קטורת על מדבחא דלגאו. **ותרץ גלת הזקב**, דא הוא בית קדש הקדשים, דתמן פרויבים דהב. **ותשכר כד על המבוע**, דא מלכות בית דוד דאתבר.

**וישחו כל בנות השיר** - אלו אותם שעולים לדוכן בכל יום, ומנגנים נגון של שיר. כל - לרבות מלאכי עליון למעלה, שהיו מתחלקים משמרות למעלה - כנגד אותם המשמרות למטה. שחו אותם שלמטה - כביכול אף אלו שלמעלה שחו. **גם מגבה יראו**. ואף על גב שמגבוה הם, ננסים היו פוחלים.

שחו אותם בנות השיר, משום שהרי שמונים אלה לויים היו ידיהם מהדקים לאחור. כשהגיעו לנהרות בכל, פנוריהם היו תלויים על האילנות שם, היו מבקשים מהם לנגן, ואומרים (תהלים קלו) איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר? נשכו בשניהם ביהני ידיהם וכתו אותם, ולא יכלו לנגן, וקטלו אותם.

**ותחתמים בדרך** - שהרי היו הולכים בריחים על צואריהם, ומיהדוק שהיה חזק, היו נופלים אצבעותיהם בדרך, וירמיה הנה מלקטם בטליתו, ונושק אותם, ובוכה עליהם. והנה אומר להם: בני, ולא אמרתי לכם (ירמיה ג) תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיף וגו'? ! ועל זה כתוב (שם ט) על ההרים אשא בכי ונהי ועל גאות מדבר קינה.

**וגנאץ השקד** - מיום שמנציץ האילן הנה לבלובים עד היום שעושה פרי, הם עשרים ואחד יום. כף משבעה עשר תמוז עד תשעה באב - עשרים ואחד יום ביניהם. זהו שכתוב (ירמיה א) מקל שקד אני רואה.

**ויסתפל הקנב** (קהלת יב) - שנתן משא על כתפי זרע דוד. **ותפר האבינה** - שהתבטלה עבודת בית אלהינו. **כי הולך האדם אל בית עולמו** - זהו הכבוד שהסתלק למעלה, ובגו אדם צוחים, ואין מי שמשיגח בהם.

**עד אשר לא ירחק חבל הפסף** (שם) - המקום שהכהן היה מקטיר קטרת על המזבח הפנימי. **ותרץ גלת הזקב** - זהו בית קדש הקדשים, ששם הפרויבים של הזקב. **ותשכר כד על המבוע** - זו מלכות בית דוד שנשברה.

וַיֵּשֶׁב הָעֶפְרַיִם עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה - יַחְרֹב בֵּית  
הַמִּקְדָּשׁ, וַיְהִי כְּעֶפְרַיִם. וְהָיוּ תְּשׁוּבָה אֶל הָאֱלֹהִים  
אֲשֶׁר נִתְּנָה - זוּ הַשְׁכִּינָה, וְהִסְתַּלְקוּת שֶׁל רוּחַ  
הַנְּבוּאָה מִן הָעוֹלָם.

רַבִּי יוֹדָא פְּתַח, (שם יב) בַּיּוֹם שֶׁיָּזְעוּ שְׁמַרְי הַבֵּית,  
- אֵלּוּ תַנְאִים וְאַמּוֹרָאִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים הָעַם שֶׁל  
אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִזְדַּעְזְעוּ מִמְּקוֹמָם. וְהִתְעַזְּתוּ אֲנָשִׁי  
הַחֵיל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז) וַיֵּשׁ בָּם אֲנָשִׁי  
חֵיל. הַחֵטָא שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב, שֶׁהָיוּ אֲנָשִׁי חֵיל  
וְסוֹבְלִים עֲווֹת הַדִּין, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ח) הֲאֵל  
יַעֲזֹב מִשְׁפָּט. קִבְּלוּ עֲווֹת הַדִּין אוֹתָם אֲנָשִׁי חֵיל.  
שֶׁכָּף דְּרָכֵי הַנֶּחֱשׁ - אַחֵר שֶׁהוֹרֵג אֶת הָאָדָם, חוֹזֵר  
וְנוֹשֵׁף אוֹתוֹ נְשִׁיכָה בְּלִי רַחֲמִים. זֶהוּ עֲווֹת הַדִּין.

שְׁלַחוּ לָהֶם בְּנֵי הָאָרֶץ הַקְדוּשָׁה: אָמַת שְׁאֵתָם יֵשׁ  
לָכֶם לִבְכוֹת כְּמִי שֶׁבּוֹכָה מִרְחוּק, שֶׁהָרִי אָבָל  
וּבְכִיָּה וּמִסְפָּד בְּנֵהִי וּמִרִירוֹת לֹא מַגִּיעַ לָכֶם,  
שֶׁהָרִי רַחֲצָתָם רִגְלֵיכֶם, וְלֹא רַצִּיתָם לְטַנֵּף אוֹתָם  
כְּמוֹ מִקְדָּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שיר ה) רַחֲצִיתִי אֶת רִגְלִי  
אִיכָכָה אֶטְנַפֵּם.

אָבָל אָנוּ שְׁשׁוֹכְנִים בֵּין גְּדְרֵי הַנֶּחֱשׁ, וְאוֹרֵב לָנוּ  
בְּכָל יוֹם, הוֹרֵג וְנוֹשֵׁף, וְאָנוּ רוֹאִים בְּעֵינֵינוּ עֲווֹת  
הַדִּין שֶׁנַּעֲשֶׂה בֵּינֵינוּ, בְּאוֹתָם אֲנָשִׁי חֵיל,  
שֶׁבִּימִיָּהֶם שֶׁתֵּק, וְלֹא רָצָה דִין, שֶׁפָּחַד מֵהֶם פָּחַד  
גָּדוֹל, וְלֹא יָכַל לַעֲמֹד לִפְנֵיהֶם. וְכִיּוֹן שֶׁעָבְרוּ  
לְאוֹתוֹ הָעוֹלָם (הבא) בְּתִשְׁבּוּכָה, עָמַד הַנֶּחֱשׁ לִפְנֵי  
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְתוֹכַע דִּין.

וְדִיק הַכְּתוּב, שֶׁכְּתוּב (שמות כא) וְגִנֵּב אִישׁ וּמִכְרוֹ  
וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמָת. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא  
לְנֶחֱשׁ: יוֹסֵף לֹא הָיָה אִישׁ. וְנִמְצָא בְּיָדוֹ וְגו', הָרִי  
בִּידֵיהֶם לֹא נִמְצָא. חוֹזֵר וְאָמַר, (דברים כד) כִּי יִמְצָא  
אִישׁ גִּנֵּב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ  
וּמִכְרוֹ וּמַת הַגִּנֵּב הֵהוּא.

וַיֵּשֶׁב הָעֶפְרַיִם עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה, יַחְרֹב בֵּית  
הַמִּקְדָּשׁ, וַיְהִי כְּעֶפְרַיִם. וְהָיוּ תְּשׁוּבָה אֶל הָאֱלֹהִים  
אֲשֶׁר נִתְּנָה, דָּא שְׁכִינְתָא, וְאִסְתַּלְקוּת דְּרוּחַ  
נְבוּאָה מִן עָלְמָא.

רַבִּי יוֹדָא פְּתַח, (שם יב) בַּיּוֹם שֶׁיָּזְעוּ שְׁמַרְי הַבֵּית,  
אֵלּוּ תַנְאִים וְאַמּוֹרָאִים, דְּהוּוּ נְטָרִי עֲמָא דְאַרְעָא  
דְּיִשְׂרָאֵל, וְאִזְדַּעְזְעוּ מִדּוּכְתִּיָּהוּ. וְהִתְעַזְּתוּ אֲנָשִׁי  
הַחֵיל, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר, (בראשית מז) וַיֵּשׁ בָּם אֲנָשִׁי  
חֵיל. חוּבָא דְבְנֵי יַעֲקֹב, דְּהוּוּ אֲנָשִׁי חֵיל, וְסוֹבְלִי  
עֲווֹת דִּינָא, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר, (איוב ח) הֲאֵל יַעֲזֹב  
מִשְׁפָּט. קִבְּלִי עֲווֹת דִּינָא אֲנוּן אֲנָשִׁי חֵיל. דְּכָף  
אוּרְחוּי דְנֶחֱשׁ, לְבַתֵּר דְקָטִיל לְבַר נֶשׁ, אֶהְדֵּר  
וְנָשִׁיף לִיָּה נְשִׁיכוֹ בְּלֹא רַחֲמִין, דָּא אִיָּהוּ עֲווֹת  
דִּינָא.

שְׁלַחוּ לָהּ בְּנֵי אֶרֶץ קְדִישָׁא, יָאוּת דְאַתּוֹן אִית  
לְכוֹן לְמַבְכִּי, כְּמָאן דְּכָבִי מִרְחִיק. דְּהָא אָבָל  
וּבְכִיָּה וּמִסְפָּדָא בְּנֵהִי וּמִרִירוֹ לֹא מְטָא לָכוּ. דְּהָא  
רַחֲצָתוֹן רִגְלֵיכוֹן, וְלֹא בְעִיתוֹ לְטַנֵּפָא לּוֹן  
כְּמִלְקַדְמִין. כְּמָה דְאַתְּ אָמַר, (שה"ש ה) רַחֲצִיתִי אֶת  
רִגְלִי אִיכָכָה אֶטְנַפֵּם.

אָבָל אָנוּ דְשְׁכָנִין בֵּין גְּדְרֵי נֶחֱשׁ, וְכִמִּין לּוֹן בְּכָל  
יוֹמָא, קָטִיל וְנָשִׁיף, וְאָנוּ חִמִּינֵן בְּעֵינֵינוּ עֲווֹת הַדִּין  
דְּאַתְעָבִיד בֵּינָנָא, בְּאֲנוּן אֲנָשִׁי חֵיל, דִּי בִיּוֹמִיהוֹן  
שֶׁתֵּיק, וְלֹא בְעָא דִינָא. דְּדַחִיל מְנִיָּהוּ דַּחִילוֹ סְגִי,  
וְלֹא יָכִיל לְקִימָא קַמִּיָּהוּ. וְכִיּוֹן דְעָבְרוּ לְהִהוּא  
עָלְמָא (דְאַתִּי) בְּתִיּוּבְתָא, קִימָא נֶחֱשׁ קַמִּי קוּדְשָׁא  
בְּרִיף הוּא, וְתוֹכַע דִּינָא.

וְדִיק קָרָא דְכְּתִיב, (שמות כא) וְגִנֵּב אִישׁ וּמִכְרוֹ  
וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמָת. אָמַר קוּדְשָׁא בְּרִיף הוּא  
לְנֶחֱשׁ, יוֹסֵף לֹא הָיָה אִישׁ. וְנִמְצָא בְּיָדוֹ וְגו', הָא  
בִּידֵיהוֹן לֹא אֶשְׁתַּכַּח. אֶהְדֵּר וְקָאֵמַר, (דברים כד) כִּי יִמְצָא  
אִישׁ גִּנֵּב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמָּר בּוֹ  
וּמִכְרוֹ וּמַת הַגִּנֵּב הֵהוּא.

תמני מאה שנים הנה קימא ההוא נחש ותבע דינא. ואנן תנינן, מאן דאתחייב בתרי דינן, אתה דן בחרמא. וי מאן דקבל עונשא על חובי, דהא מיתה מכפרה על חובין, ואהדר לקבל עונשא אוחרא, וי די התענותו אנשי החיל, וסמא"ל ונחש קימו לתבעא דינא.

על דא יאות לן למכבי ולמספד, דקרתא קדישא אשתארת בדר מכל טבין דהוו בה. בההיא שעתא נחת סמא"ל ובלבל עלמא, ואעיל רוחא דא במעוי דההוא רשע מלכא דרומי, ותבע דינא מתקיפי עלמא. וי לדא, וי לעלמא, עוות דינא לא אשתפח מן יומא דאתבגרי עלמא כדא.

איכה בנין עמודים דעלמא קימין, סמכין דעלמא קימא עליהון, ואנא (ואנת) מתעטר מתעלה בכול יומא. היך התענותו על ידי הנחש, היך התענותו רוחין קדישין, לאתלבש בלבושין גבראין אחרנין, למידן לון בקלנא סגי, וי לדא, וי לעוותא דא.

מאן חמא גו גנתא דעדן, בשעתא דאתמסר דינא לעלא. עשר מרגלאן שפיראן, נהירו דכל גנתא, בין כל אנון אילנין. מתפשטין ונפקין פלהו לבר. וכל אנון אילנין דגנתא דעדן, צוחין ואמרין, וי דהתענותו אנשי החיל. ונטורי תרעא דגנתא דעדן מזדעזען, אנון פרוכים, סלקין ונחתין, ולא יחבי דוכתא לאפקא אלין נהורין.

כד אתפשטו מגו נהורין דלבושיהון. ועלאין ותתאין צוחין לקדמותהון, ואנון נטורי חומות לעלא מזדעזעין, וכל חילי רום שמיא בכאן ומיללן. מאן חמא לאמנא געת ומיללא. נחת לגבי פרוכים, נטורי תרעין דגנתא, ואנון מזדעזעין. סלקת אמנא, וחד פרוכ בהדה.

וכדין להט החרב המתהפכת, שננא סגי, בטש לגו תרעין, ונפקו אנון עשר נהורין. עלאין ותתאין צוחין, וי לעלמא, וי לדרא.

שמונה מאות שנים היה עומד אותו הנחש ומבקש דין. ואנו שנינו, מי שנתחייב בשני דינים - נדון בחמורה. אוי למי שקבל ענש על חטאו, שהרי המיתה מכפרת על החטאים, וחוזר לקבל ענש אחר. אוי שהתענותו אנשי החיל, וסמא"ל ונחש עמדו לתבע דין.

על זה נאה לנו לבכות ולספד, שהקריה הקדושה נשארה בדר מכל הטובות שהיו בה. באותה השעה ירד סמא"ל ובלבל את העולם, והכניס הרוח הזו בפטן של אותו הרשע מלך רומי, ותבע דין מגבורי העולם. וי לזה! וי לעולם! עוות הדין לא נמצא מיום שנברא העולם כזה.

איכה בנין עמודי העולם העומדים, אדנים שהעולם עומד עליהם, ואני (ואת) מתעטר בהם בכל יום? איך התענותו על ידי הנחש? איך התענותו רוחות קדושות להתלבש בלבושים נכריים אחרים לדון אותם בקלון רב? וי לזה! וי לעוות הזה!

מי ראה בתוך גן העדן, בשעה שנמסר הדין למעלה. עשר מרגליות פזות, האור של כל הגן, בין כל אותם האילנות, מתפשטים וכלם יוצאים החוצה. וכל אותם האילנות של גן עדן צוחים ואומרים: וי שהתענותו אנשי החיל! ושומרי השער של גן העדן מזדעזעים, אותם הפרוכים, עולים ויורדים, ולא נוהגים מקום להוציא את האורות הללו.

כשהתפשטו מתוך האור של לבושיהם. ועליונים ותחתונים צוחים כנגדם, ואותם שומרי החומות למעלה מזדעזעים, וכל צבאות רום השמים בוכים ומיללים מי ראה את אמנו גועה ומיללת? יורדת לפרוכים, שומרי השערים שבגן, והם מזדעזעים. עולה אמנו, ופרוכ אחד עמה.

ואז להט החרב המתהפכת, שנונה הרבה, מכה לתוך השערים, ויצאו אותם עשרה האורות. העליונים והתחתונים צוחים: וי לעולם! וי לדור!

אָנן יאות לן למספד כתנים, כד נחתת אמא, וְלֹא אֲשַׁכַּחַת לֹוֹן תַּמָּן בְּגִנְתָּא, וְכָל אֲנֹוֹן נְהוּרִין וּבִוּסְמִין גַּעְאֵן וּמִלְלָן, כְּדִין גַּעַת וּמִלְלָת. אֲנֹוֹן פְּרוּבִים נְטוּרֵי תַרְעִין בְּכָאֵן וּמִלְלָן, פְּתַחִין בְּכִיָּה, אָנן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה יאות לן לְמַכְבִּי עַל כָּלָא, וְעַל עוֹתָא דָא.

תו פתח, (בראשית נ) וַיֵּצֵאוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר וְגו', (שם) אָנָּא שָׂא נָא פִשְׁעֵי אַחִיד וְחִטָּאתָם וְגו', וַיִּכְךָ יוֹסֵף בְּדִבְרָם אֱלִיו. חוּבָא לִיה עֲבָדוּ, וְהוּא מְכַפֵּר כָּלָא, וּמְכַפֵּר עַל חוּבֵיהוּ. כִּינן דְּאִיהוּ מַחִיל, מֵאֵן אִית לִיה לְתַבְעָא עַל חוּבֵיהוּ. הָרִי וְהַתְעוּתוֹ אֲנָשִׁי הַחִיל. עוֹת הַדִּין סָגִי, הָרָה לְאֲנֹוֹן אֲנָשִׁי הַחִיל, וִי לָן, מֵאֵן יִנְחָם לָן.

אמאי הָרָה עוֹת דִּינָא דָא. בְּגִין דְּהָא אֲמָנָא אַתְּתַרְכַּת וְעַרְקַת, וְאֶזְלַת לָהּ, וּבְגִין דָּא עוֹת דִּינָא אֲשַׁתְּכַח, דְּאֲשַׁתְּכַח בְּלַחֲדָהּ הוּא דְּאֲשַׁטְנָא עֲלָנָא, וְלֹא הָרָה מֵאֵן דִּימַחֵי בִידֵיהּ, וַיִּטְעֵן עֲלָנָא טַעֲנָתָא. עַל דָּא אַתְּמַסְרוּ בִידָהּ כָּל תַּקוּיָּי דְּאֲמָנָא.

דאלו אֲמָנָא אֲשַׁתְּכַחַת תַּמָּן. לָגוּ מִשְׁוֹרַת הַדִּין אֶעְלַת לֹוֹן. עַל דָּא הִיא כַּכָּאת, עַל דָּא הִיא מִלְלָא, עַל בְּנֵהָ דְּאֲתַגְלוּ, וְדִאֲתַקְטְלוּ, וְדִאֲשַׁתְּצִיאוּ עַל מַגֵּן, וּבְדִינָהּ לֹא אֲשַׁתְּכַחַת, וְעַבִּיד הוּא נָחַש רְעוּתִיהָ בְּהוּ. וְעַל דָּא כְּתִיב, (ישעיה נ) וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחַת אֲמַכֶּם. שְׁלַחַת אֲמַכֶּם, דְּלֹא תְּהָא זְמִינַת בְּדִינִיכֹן. אִיכָּה יִשְׁבָּה בְּדָד בְּהוּא שַׁעֲתָא, דְּאִיהִי הוּת נִסְכָּה טַעֲנַת בְּנֵהָ, וּבְגִינָה אַתְּקַרַע דִּינָא.

וכד אֲנֹוֹן עֲשָׂר מַרְגְּלֵן נְפָקוּ מַגֵּן עֲדָן, לֹאֲתַלְבָּשׂא בְּלִבוּשֵׁין אַחֲרִינִין, כְּלָהוּ לְבוּשֵׁין אַתְּמַסְרוּ בִידָא דְּנָחַשׁ, בַּר חַד, דְּאִיהוּ רְאוּבֵן. דְּכְתִיב וַיִּשָּׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר. וְעַל דִּיהָב עֵיטָא לְמַרְמֵי לְבִירָא, אִיתְפַּס אִיהוּ בְּבִירָא, וְאֲשַׁתְּזִיב. וְדָא אִיהוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל, כְּדִ תַּפְשׁוּהוּ לְמִינּוּת, וַיַּהֲבִיחוּ בְּבִירָא, וְאֲשַׁתְּזִיבַת נִשְׁמַתִּיהָ דְּרְאוּבֵן.

לָגוּ יָאָה לְסַפֵּד כְּתָנִים, כְּשִׁירָדָה הָאֵם, וְלֹא מַצָּאָה אוֹתָם שָׁם בְּגֵן. וְכָל אוֹתָם הָאוּרוֹת וְהַבְּשָׁמִים גּוֹעִים וּמִלְלִים. אָז הִיא גּוֹעָה וּמִלְלָת. אוֹתָם הַפְּרוּבִים שׁוֹמְרֵי הַשְּׁעָרִים בּוֹכִים וּמִלְלִים, פּוֹתְחִים בְּכִיָּה. אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה נָאָה לָגוּ לְכַכּוֹת עַל הַכָּל, וְעַל הָעוֹת הַזֶּה.

עוד פתח, (בראשית נ) וַיֵּצֵאוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר וְגו', (שם) אָנָּא שָׂא נָא פִשְׁעֵי אַחִיד וְחִטָּאתָם וְגו', וַיִּכְךָ יוֹסֵף בְּדִבְרָם אֱלִיו. הַחֲטָא - לוֹ הֵם עָשׂוּ, וְהוּא מְכַפֵּר עַל הַכָּל, וּמְכַפֵּר עַל חֲטָאָם. כִּינן שְׁהוּא מוֹחִיל, לְמִי יֵשׁ לְתַבְעָא עַל חֲטָאָם? זְהוּ וְהַתְעוּתוֹ אֲנָשִׁי הַחִיל. עוֹת הַדִּין רַב הִיָּה לְאוֹתָם אֲנָשִׁי הַחִיל. וִי לָגוּ, מִי יִנְחָם אוֹתָנוּ?

לָמָּה הִיָּה עוֹת הַדִּין הַזֶּה? מִשּׁוּם שְׁחָרֵי אֲמָנוּ גִּרְשָׁהּ וּבְרַחֲמָהּ, וְהִלְכָה לָהּ, וּמִשּׁוּם זֶה עוֹת הַדִּין נִמְצָא, שְׁנִמְצָא לְבָדוּ אוֹתוֹ שְׁהִסְטִין עֲלֵינוּ, וְלֹא הִיָּה מִי שִׁימַחָה בִידּוֹ וַיִּטְעֵן עֲלֵינוּ טַעֲנָה. עַל זֶה נִמְסְרוּ בִידֵיהָ כָּל תַּקוּיָּי אֲמָנוּ.

שְׁאֵלוּ נִמְצָאָה שָׁם אֲמָנוּ, לְפָנִים מִשְׁוֹרַת הַדִּין הִיָּתָה מְכַנִּיסָה אוֹתָנוּ. עַל זֶה הִיא בּוֹכָה, וְעַל זֶה הִיא מִלְלָת, עַל בְּנֵיהָ שְׁגָלוּ, וְשִׁנְהִירְגוּ, וְשִׁהַשְּׁמָדוּ בְּחִנָּם, וּבְדִינֵיהֶם לֹא נִמְצָאָה, וְעָשָׂה בָּהֶם אוֹתוֹ הַנָּחַשׁ אֶת רַצּוֹנוֹ.

וְעַל זֶה כְּתוּב וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחַת אֲמַכֶּם, שְׁלַחַת תְּהִיָּה מְזַמְנַת בְּדִינִיכֶם. אִיכָּה יִשְׁבָּה בְּדָד בְּאוֹתָהּ הַשְּׁעָה שְׁהִיא הִיָּתָה לּוֹקַחַת טַעֲנַת בְּנֵיהָ, וּבְשִׁבְלָהּ הִיָּה נִקְרַע הַדִּין.

וּכְשִׁאוֹתָם עָשָׂר הַמַּרְגְּלִיּוֹת יֵצְאוּ מַגֵּן הָעֲדָן לְהַתְּלַבֵּשׁ בְּלִבוּשֵׁים אַחֲרִים, כָּל הַלְּבוּשִׁים נִמְסְרוּ בִידֵי הַנָּחַשׁ, פָּרַט לְאַחַד, שְׁהוּא רְאוּבֵן, שְׁכְּתוּב (בראשית לו) וַיִּשָּׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר. וְעַל שְׁנֵתֵן הָעֵצָה לְזָרְקוֹ לְבוֹר, הוּא נִתְפַּס בְּבוֹר, וְנָצַל. וְזֶהוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל, כְּשִׁתְּפָשׁוּהוּ לְמִינּוּת, וּנְתַנּוּהוּ בְּבוֹר, וְנָצַלָה נִשְׁמַתוֹ שֶׁל רְאוּבֵן.

## זוהר - לקוט

את שני אריאל מואב, (ס"א דהא בקדמיתא) מואב דהווי מואב דבשמיא ואתחברו ואתחברו ואתחברו בגיגיה, וכל נהורין דהווי נהירין לישראל פלהו אתחשכו.

ותו הוא ירד והפה את הארי, בזמנין קדמאין פד האי נהר הנה משיך מימיו לתתא, הווי קימין ישראל בשלימו, ודבחיין דבחיין וקרבנין לכפרא על נפשיהו, וכדין הנה נחית מלעלא דיוקנא דחד אריה, והווי חמאן ליה על גבי מדבחה רביין על טרפיה, אכיל קרבנין פגבר פקיר, וכל פלביין הווי מתטמרין מקמיה ולא נפקי לבר.

כיון דגרמו חובין, איהו נחית לגו דרגין דלתתא וקטיל להווא אריה, דלא בעא למיחב ליה טרפיה פדבקדמיתא, כביכול קטיל ליה, הוא הפה את הארי ודאי. לתוף הבור, לעינהא דסטרא אחרא בישא. כיון דחמאת הכי ההוא סטרא אחרא אתתקפת ושרדת לחד פלפא למיכל קרבנין, ומה שמייה דההוא אריה, אוריאל דאנפוי אנפי אריה. ומה שמייה דההוא פלפא, בלאדן שמייה. דלאו איהו בכלל אדם, אלא פלפא ואנפי פלפא. ביום השלג, ביומא דגרמו חובין ודינא אתדן לעלא מעם בי דינא עלאה.

### בראשית כט ע"א

ויקרא יי אלהים אל האדם ויאמר לו איפה, הכא רמיו ליה דעתיד לחרבא בי מקדשא ולמבפי בה איכה, הדא הוא דכתיב, (איכה א) איכה ישבה בדד א"י כ"ה.

### בראשית נה ע"ב

רבי יהודה אמר מיומא דאתחבר בי מקדשא ברקאן לא אשתפחו בעלמא ואתאבדו בכל יומא, דכתיב (ישעיה נז) הצדיק אבד, מאי אבד, אבד ברקאן דהווי שרין ביה, כמה דכתיב (משלי י) ברכות לראש צדיק, וכתיב (ירמיה ז) אבדה האמונה.

### הקדמה א ע"ב

פד אתחריב בי מקדשא, נפק קלא ואמר מה אעידך (נ"א מה אדמה לך, בההוא מ"ה אעידך) בכל יומא ויומא, [ונהא] אסתינת בך מיומין קדמאין, דכתיב (דברים ל) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ. ומה אדמה לך, בההוא גונא ממש עטרית לך בעטרין קדישין, עבדית לך שלטנו על עלמא, דכתיב (איכה ב) הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי וגו', קרינא לך (תהלים קכב) ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה.

(איכה ב) מה אשנה לך, פגונא דאנת יתבה, הכי הוא כביכול לעלא. פגונא דלא עאלין השתא בך עמא קדישא בסדרין קדישין, הכי אומינא לך דלא איעול אנא לעלא עד דיעלון בך אכלוסף לתתא. ודא איהו נחמה דילך, הואיל דדרגא דא אשנה לך בכלא. והשתא דאנת הכא, גדול פים שברך.

### הקדמה ו ע"א

פתח ואמר (שמואל ב כג) ובניהו בן יהוידע, האי קרא אוקמוה ושפיר איהו, אכל האי קרא לאחזאה רזין עלאין דאורייתא הוא דאנתא. ובניהו בן יהוידע, על רזא דחקמתא קא אתא מלה סתימא איהו, ושמא גרים. בן איש חי דא צדיק חי עלמין... הוא הפה את שני אריאל מואב, תרין מקדשין הווי קימין בגיגיה ואתזנו מניה, מקדש ראשון ומקדש שני, כיון דאיהו אסתלק, נגידו דהנה נגיד מלעלא אתמנע, כביכול הוא הפה לון וחריב לון ושצי לון, וכרסא קדישא נפלת, הדא הוא דכתיב (יחזקאל א) ואני בתוף הגולה, ההוא דרגא דאקרי אני, הוא בתוף הגולה, אמאי, על נהר פבר, על נהר דנגיד ונפיק, דפסיק מימיו ומבועו ולא אנגיד פד בקדמיתא (כדבקדמיתא).

הדא הוא דכתיב, (איוב יד) ונהר יחרב ויבש, יחרב בבית ראשון ויבש בבית שני. ובגין כך הוא הפה

## נח סא ע"ב

רבי אלעזר אָזל לגביה דרבי יוסי ברבי שמעון בן לקוניא חמוי. כיון דחמא ליה אתקין ליה תופסיטא (ס"א טופסיטא) דקומרא במטון דקולפא ויתיבו. אמר ליה חמוי, אפשר דשמעת מאבון? האי דכתיב (איכה ב) עשה יי אשר זמם בצע אמרתו אשר צנה מימי קדם.

אמר ליה הא אוקמוה חבריא, בצע אמרתו, דבצע פורפירא דיליה. אשר צנה מימי קדם, דהא פורפירא פקיד לה מאנון יומי קדמאי עלאי, וכוונא דאתחריב בי מקדשא בוע לה, בגין דהאי פורפירא איהי יקרא דיליה ותיקונא דיליה ובצע ליה.

אמר ליה עשה יי אשר זמם, וכי מלכא חשיב (קודם) לאבאשא לבנוי עד לא יתון למחטי. אמר ליה למלכא דהנה ליה מאן יקר, ובכל יומא הנה דחיל עליה דלא יתבר, והנה מסתפל ביה ותקין בעינוי. ליומין אתא בריה נארגיז ליה למלכא, נטל מלכא ההוא מאן יקר ותבר ליה. הךא הוא דכתיב עשה יי אשר זמם.

תא חזי, מן יומא דאתבני בי מקדשא הנה קודשא בריך הוא מסתפל ביה וחביב עליה סגי, והנה דחיל עליה דישאל דיתטון ויתרב בי מקדשא, וכן בכל זמנא דהנה אתי לגבי בי מקדשא הנה לביש ההוא פורפירא, לבתר דגורמו חובין נארגיזו קמי מלכא אתחריב בי מקדשא ובצע ההוא פורפירא (ד"א גריס הס ההוא פורפירא ואתחריב בי מקדשא) הינו דכתיב עשה יי אשר זמם.

בצע אמרתו וגו' (האי אמרתו בקדמיתא יתבא בראש אמיר. והא אתעטרו עטרא לרישא ואילן נאה לפניו. ואיה מימי קדם ודאי. וכדין עציבו קמיה בבתי בראי ודאי והן (ישעיה לג) אראלם צעקו חוצה. (ישעיה כב) ויקרא יי צבאות ביום ההוא וגו') הינו בזמנא דאתחריב בי מקדשא, אכל בזמנא אתרא לית חדרה קמי קודשא בריך הוא כזמנא דאתאבדו חביי עלמא ואנון דארגיזו קמיה, הךא הוא דכתיב, (משלי יא) ובאבוד רשעים רנה, וכן בכל דרא ודרא דעביד דינא בחביי עלמא,

חדנה ותושבחתא קמי קודשא בריך הוא... בר בזמנא דאתחריב בי מקדשא, דאף על גב דאשתלים זמנא דלהון דארגיזו קמיה, לא הנה חדרה קמיה, ומההוא זמנא לא הנה חדרה לעלא ותתא.

## נח ע ע"ב

אמר רבי חזקיה קמי הוא ודאי דעלמא עלאה תליא בתתאה ותתאה בעלאה, ומזמנא דאתחריב בי מקדשא ברקאן לא אשתכחו לעלא ותתא. לאחזאה דרא בדא תליא.

ואמר רבי יוסי ברקאן לא אשתכחו ולוטין אשתכחו, דהא יניקו דכלא בההוא סטרא נפקי (ד"א וברקאן לא נפקי). מאי טעמא, בגין דישאל לא שרין בארעא ולא פלחי פולחנא דאצטריך לאדלקא בוצינין ולאשתכחא ברקאן, ובגין כן לא משתכחי לעלא ותתא, ועלמא לא יתיב בקיומיה כדקא יאות.

## לך לך פד ע"ב

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה. יונתי דא כנסת ישראל. בחגוי הסלע דא ירושלם דאיהי סלקא על כל עלמא. מה סלע איהי עלאה ותקיפא על פלא, אוף ירושלם איהי עלאה ותקיפא על פלא. בסתר המדרגה דא (בית המקדש) אתר דאקרי בית קדש הקדשים לבא דכל עלמא.

ובגין כן כתיב בסתר המדרגה בגין דתמן הות שכינתא מסתתרא כאתתא דאיהי צנועה לבעלה ולא נפקא מביתא לבר. כמה דאת אמר (תהלים קכח) אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך וגו'. כן כנסת ישראל לא שריא לבר מאתרהא בסתירו דדרגא אלא בזמנא דגלותא דאיהו בגו גלותא, ובגין דאיהי בגלותא, שאר עמין אית לון טיבו ושלנה יתיר.

תא חזי בזמנא דישאל שרין על ארעא קדישא פלא הנה מתמקן כדקא יאות, וכרסניא שלים עליהו, ועבדי פולחנא ובקע אורין דעלמא וסליק ההוא פולחנא לעלא לאתריה, בגין

וישראל, מהו חטאנו לו, חטאו לו מבעי ליה, ואי אמר חטאנו לו, מאי ולא אבו, ולא אבינו מבעי ליה.

אלא בשעתא דאתחבר מקדשא ואתוקד היכלא ועמא אתגלי, בעיא שכינתא לאתעקרא מדוכתא ולמיהף עמהון בגלותא, אמרה איהף בקדמיתא למחמי ביתאי והיכלאי, ואפקוד על דוכתי דכהני ולינאי דהו פלחין בביתאי.

אמר רבי אלעזר, בההיא שעתא אסתכלת כנסת ישראל לעלא וחמאת דבעלה אסתלק מנה לעלא לעלא, נחתת לתתא עאלת בביתא ואסתכלת בכל אנון דוכתי, ואשתמע קלא לעלא לעלא ואשתמע קלא לתתא. הךא הוא דכתיב (ירמיה לא) קול ברמה נשמע נהי ככי תמרורים רחל מבכה על בניה וגו' ואוקמוה.

פיון דעאלת בגלותא אסתכלת בעמא וחמאת דדחקי לון ורמסי לון בגלותא בין רגליה דשאר עמין, כדן אמרת (ישעיה מב) מי נתן למשפה יעקב וגו', ואנון אמרין הלא יי זו חטאנו לו, והיא אמרת ולא אבו בדרכיו הלוף ולא שמעו בתורתו.

### ויצא קמח ע"ב

דבר אחר, ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, רמזו כד נפקו ישראל מבי מקדשא, ואתגלו ביני עממיא, כמה דאת אמר, (איכה א) ויצא מן בת ציון כל הדרה, וכתיב גלתה יהודה מעני וגו'.

### ויצא קנט ע"ב

כגונא דא (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו, בזמנא דמקדשא קאים, מלא כל הארץ כבודו, דא ארעא קדישא. והשתא דישאל בגלותא, איחי לעלא, ותקפא סחרא להו לישראל לאגנא עליהו, ואף על גב דאנון בארעא אחרא.

ותא חזי, שכינתא לתתא ושכינתא לעלא. שכינתא לעלא בתריסר תחומי רתיכין קדישין, ותריסר חיון עלאין. שכינתא לתתא בתריסר שבטין קדישין, וכדן אתפלילת שכינתא לעלא ותתא, וכלא בחד זמנא כחדא. ואף על גב

דארעא לא אתתקנת לפולחנא אלא לישראל בלחודיהו. ובגין כך שאר עמין עובדי עבודה זרה הוו מתרחקי דלא הוו שלטין בה כדהשתא בגין דלא אתגנון אלא מתמצית.

ואי תימא הא חמינן כמה מלכין הוו דשליטין בזמנא דבית המקדש קים על עלמא. תא חזי, בבית ראשון עד לא סאיבו ישראל ארעא, לא הוו שלטין שאר עמין עובדי עבודה זרה אלא אתגנון מתמצית ובה הוו שלטין ולאו כל כך. פיון דחבו ישראל וסאיבו ארעא כדן כביכול דחו לה לשכינתא מאתרה ואתקרבת לדוכתא אחרא, וכדן שלטין שאר עמין ואתגיהב לון רשו לשלטאה.

תא חזי, ארעא דישאל לא שליט עלה ממנא אחרא בר קודשא בריך הוא בלחודיו. ובשעתא דחאבו ישראל והוו מקטריין לטעון אתרנין בגו ארעא, כביכול אדחיא שכינתא מאתרה ומשכי ומקטרי לאתקשרא טעון אחרן גו שכינתא, וכדן אתגיהב לון שלטנונתא, בגין דקטרת קטרא הוא לאתקטרא. וכדן שלטו שאר עמין, ובטלו נביאים, וכל אנון דרגין עלאין לא שלטו בארעא.

ולא אעדיו שלטנונתא דשאר עמין בגין דאנון משכו לשכינתא לגביהו. ועל דא בבית שני הא שולטנונתא משאר עמין לא אעדיו וכל שפן בגלותא דשכינתא בשאר עמין אתר דשאר ממנן שלטין, ובגין כך פלהו ינקין מן שכינתא דאתקריבת גביהו.

### חיי שרה קלג ע"ב

רבי חזקיה פתח ואמר, (ישעיה מב) מי נתן למשפה יעקב (דף קלד ע"א) וישאל לבוזזים הלא יי וגו'. תא חזי, בזמנא דאתחבר בי מקדשא ברכאן לא שרין בעלמא ואתמנעו, כביכול אתמנעו מעלא ותתא, וכל אנון שאר דרגין תתאין מתתקפי ואזלי ושלטי עליהו דישאל בגין דאנון גרמו בחוביהו.

האי קרא לא אתישבון מליה דכתיב מי נתן למשפה יעקב, פיון דאמר מי נתן למשפה יעקב



אתתקף ואתגזר דינא עלנא ואתחרב בי מקדשא,  
וכל מאן דאכיל בתשעה באב כאלו אכיל גיד  
הנשה).

### וישלח קעו ע"ב

ותא חזי, פד הווי ישראל בארעא והווי מקריבין  
קרנבין, פלהו הווי מתקרבין לגבי קודשא בריך  
הוא כדקא יאות, וכד קרנבא אתעביד ויתננא  
סליק בארעא מישר, כדן הווי ידעי דיתננא  
דמדבחה אדליק [דף קעו ע"א] בוצינא דאתחזיא  
לאדלקא, וכל אנפין נהירין ובוצינן דלקין.

ומיומא דאתחריב בי מקדשא לית לך יומא  
ויומא דלית ביה זעימו ורוגזא. פמה דאתא אמר,  
(תהלים ז) ואל זועם בכל יום, ואתפרש חזרה  
מעלא ומתתא. וישראל אזלין בגלותא ואנון  
ברשו דטעון אחרנין. וכדן אתקנים קרא דכתיב,  
(דברים כח) ועבדת שם אלהים אחרים.

וכל דא למה, בגין דכתיב, (דברים כח) תחת אשר  
לא עבדת את יי אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב  
כל. מאי מרב כל, הקא מרב כל, והתם בחסר כל.

### וישב קפא ע"א

תא חזי, האי קרא רזא עלאה איהו, הנה ישפיל  
עבדי ואוקמוה. אבל תא חזי, פד ברא קודשא  
ברוך הוא עלמא, עבד לה לסיגרא ואזער לה  
נהורקא דהא לית לה מגרמה כלום. ובגין  
דאזעירת גרמה, אתנהרא בגין שמשא, ובתוקפא  
דנהורין עלאין. ובזמנא דהנה בי מקדשא קנים,  
ישראל הווי משתדלין בקורבנין ועלון ופולחנין,  
דהווי עבדין כהני ולינאי וישראל בגין לקשרא  
קשרין ולאנהרא נהורין. ולבתר דאתחרב בי  
מקדשא אתחשף נהורא, וסיגרא לא אתנהירת  
מן שמשא, ושמשא [דף קפא ע"ב] אסתלק מנה  
ולא אתנהרא, ולית לך יומא דלא שלטא ביה  
לוטין וצערין וכאבין כמה דאתמר.

### וישב קפב ע"א

תא חזי, דהא אתמר כד אתחרב בי מקדשא,  
ושכינתא (אתגלי) בגו ארעא נוכראין ביניהו, מה

דבזמנא דישראל בגלותא לתתא לא אתתקנת,  
לעלא הכי נמי לא אתתקנת, בגין דלתתא לא  
אתתקנת, ודא הוא בגלותא עמהון דישראל,  
דאיהי בגלותא עמהון.

כמה אתתקנת, למלכא דמית בריה, מה עבד כפא  
ליה לערסיה על אכלא דבריה, ולא אתקין ליה  
לערסיה, אלא נטל כובין ודודרין, ואטיל תחות  
ערסיה, ושכיב עליה, כף קודשא בריך הוא, כיון  
דאתגלו ישראל, ואתחרב מקדשא, נטל כובין  
ודודרין ושני תחותיה, דא הוא דכתיב, (שמות ג)  
וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, בגין  
דישראל הווי בגלותא.

### ויצא קסג ע"ב

רבי אבא אמר, וצאה חילקהון דישראל, דאנון  
עלאין על עמין עובדי עבודה זרה, בגין דורגא  
דלהון לעלא, ודרגין דעמין עובדי עבודה זרה  
לתתא, אלן בסטרא דקדושה, ואלן בסטרא  
דמסאבא, אלן לימינא, ואלן לשמאלא. [דף קסד  
ע"א] כיון דאתחרב בי מקדשא, מה כתיב, (איכה ב)  
השיב אחור ימינו מפני אויב, ובגין כף כתיב,  
(תהלים ס) הושיעה ימינך וענני, ושמאלא אתגבר  
ומסאבא אתתקף.

### וישלח קע ע"ב

(בגין דאית כבר נש רמ"ח שיפין לקבל רמ"ח  
פקודין דאורייתא דאנון למעבד אתיהבו, ולקבל  
רמ"ח מלאכין דאתלבשת בהון שכינתא ושמא  
דלהון פשמא דמאריהון, ואית כבר נש שס"ה  
גידין ולקבלהון שס"ה פקודין דלאו אנון  
אתיהבו למעבד, ולקבל שס"ה יומי שתא, והא  
תשעה באב חד מנהון דאיהו לקבל סמאל  
דאיהו חד מאנון שס"ה מלאכין (נ"א יומין), ובגין  
כף אמרה אורייתא לא יאכלו בני ישראל את גיד  
הנשה, א"ת לאסגאה תשעה באב דלא אכלין  
ביה ולא שתין, ובגין כף חזא קודשא בריך הוא  
פלא, ונרמו בהון רמו ליעקב, ויאבק איש עמו  
בכל יומי שתא ובכל שיפין דיעקב, ולא אשפח  
בר ההוא גיד הנשה, מיד תשש חיליה דיעקב,  
וביומי שתא אשפח יום תשעה באב דביה

דישראל, וקטלי לון, וחרבי ביתיהו, ומפזרי לון  
לארבע סטרי דעלמא. וכלא אסתכל יוסף, וידע  
דההוא חלמא על ישראל, כד יהון בחיובא קמי  
מלכא.

### מקץ רב ע"ב

רבי חזקיה פתח ואמר, (ישעיה כב) משא גיא חזיון  
מה לך איפה כי עלית כלך לגגות. תא חזי, קא  
אוקמוה בזמנא דאתחריב בי מקדשא, והיו  
מוקדין ליה בנורא, סליקו כל אנון פהגי נדף רג  
ע"א] על כותליהון (נ"א גגיהון) דמקדשא, וכל  
מפתחין בידיהו, ואמרו, עד קא הוינא גזברין  
דילך, מכאן ואילך טול דילך.

אבל תא חזי, גיא חזיון, דא שכינתא דהות  
במקדשא, וכל בני עלמא, מנה הוו ינקין יניקו  
דנבואה. דאף על גב דכל נביאין, קא הוו  
מתנבאין מאתר אחרא, מגוה הוו ינקין  
נבואתהון. ועל דא אתקרי איהי גיא חזיון. חזיון,  
קא אוקמוה, דאיהו חזיו דכל גוגנין עלאין.

מה לך איפה כי עלית כלך לגגות, דהא כד  
אתחריב מקדשא, שכינתא אתא, וסליקת בכל  
אנון אתרין, דהנה מדורה בהו בקדמיתא, והות  
בכת על בית מדורה, ועל ישראל דאזלו בגלותא,  
ועל כל אנון צדיקי וחסידים דהוו תמן ואתאבידו.  
ומגלן, דכתיב (ירמיה לא) כה אמר יי קול ברמה  
נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה,  
והא אתמר. וכדין קודשא בריך הוא שאיל לה  
לשכינתא, ואמר לה, מה לך איפה כי עלית כלך  
לגגות.

מהו כלך, דהא כי עלית סגיא, מהו כלך,  
לאכללא בהדה כל חילין וכל רתיכין אחרנין,  
דכלהו בכו עמה על חרבן בי מקדשא.

ובגין כך, מה לך איפה. אמרה קמיה, וכי בני  
בגלותא, ומקדשא אתוקדא, ואנא מה לי קא.  
שריאת ואמרת, (ישעיה כב) תשאות מלאה עיר  
הומיה קריה עליה חלליך לא חללי חרב ולא  
מתי מלחמה על כן אמרתי שעו מני אמרר בכי

כתיב, (ישעיה לג) הן אראלם צעקו חצה מלאכי  
שלום מר יבכיון, כלהו בכו על דא, וקשירו בכיה  
ואבלא, וכל דא עלה דשכינתא דאתגליא  
מאתרה. וכמה דאיהי משתנית מכמה דהות, אוף  
הכי בעלה לא נהיר נהוריה ואשתני מכמה דהיה,  
דכתיב, (ישעיה יג) חשף השמש בצאתו, ועל דא  
כתיב כן משחת מאיש מראהו.

דבר אחר כן משחת מאיש מראהו, מהאי עבד  
דאשתני דיוגניה וגוגניה מכמה דהיה. דבר אחר  
כן משחת מאיש מראהו, כמה דאת אמר, (ישעיה  
ג) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. דהא  
מיומא דאתחריב בי מקדשא לא קזמו שמים  
בנהורא דלהון, ורזא דמלה, ברקאן לא שרגן  
אלא באתר דאשתכחו דבר ונוקבא, ואוקמוה,  
כמה דאת אמר, (בראשית ב) זכר ונקבה בראם  
ויברך אתם. ובגין כך משחת מאיש מראהו, נדף  
קפכ ע"ב] ודא הוא כמה דכתיב, (ישעיה נז) הצדיק  
אבד, אבוד או נאבד לא נאמר, אלא אבד, דלא  
שרגן ברקאן אלא באתר דאשתכחו דבר ונוקבא  
פחדא כמה דאתמר, בגין דא בההוא זמנא דלא  
אשתכח דכורא בהדה, וכדין כל אנון נשמתין  
דנפקי, כלהו הוי להו שנויא מכמה דהוו בזמנא  
דשמשא אתחבר בסיהרא כמה דאתמר, ועל דא  
אלה תולדות יעקב יוסף וגו' ואתמר.

### וישב קצב ע"א

וירא שר האופים כי טוב פתר ויאמר אל יוסף אף  
אני בחלומי והנה שלשה סלי חרי על ראשי. תא  
חזי, ארורין אנון רשיעא, דכל עובדיהון כלהון  
לביש, וכל אנון מלין דאנון אמרין, כלהו לביש  
ולאבאשא.

כיון דפתח פומיה באף, מיד דחיל יוסף, וידע  
דכל מלוי אנון לאבאשא, ובשורה דביש  
בפומיה. והנה שלשה סלי חרי על ראשי, כדין  
ידע יוסף דאתבשר על חריבו דבי מקדשא,  
וישראל בגלותא, דיתגלון מארעא קדישא.

חמי מה כתיב, ובסל העליון מפל מאכל פרעה  
מעשה אפה והעוף אוכל אותם מן הסל מעל  
ראשי, אליו אנון שאר עמין, דמתכנשי עליהו

אֵלֶּךָ הַמִּגְן תְּלוּי עָלָיו, אֵלֶּיךָ תִּקְוִינוּ, דְּמַתְּקִינוּ בֵּיהּ כְּדָא יָאוּת. כֹּל שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים, דְּכֻלְּהוּ קָא אַתִּין מַסְטְרָא דְּדִינָא קִשְׂיָא.

מַה צְוָאר, כֹּל תִּקְוִינוּ דְּאַתְתָּא בֵּיהּ תִּלְיָן. כֹּף בְּמַקְדָּשָׁא, כֹּל תִּקְוִינוּ דְּעִלְמָא בֵּיהּ תִּלְיָן וְשִׁרְיָן. וְהָא אוֹקְמוּהָ, דְּכְתִיב, (איכה ה) עַל צְוָארֵינוּ נִרְדְּפֵנוּ, עַל בֵּי מַקְדָּשָׁא, דְּאִיהוּ צְוָאר וְשִׁפְרֵוּ דְּכָל עִלְמָא. נִרְדְּפֵנוּ, יַגְעֵנוּ לְמַכְנֵי לִיהּ תְּרִין זְמָנִין, וְלֹא הִינַח לָנוּ. דְּהָא לֹא שְׁבָקוּהָ לָן, וְאַתְחִירָב וְלֹא אַתְבְּנֵי לְבִתָּר.

מַה צְוָאר, כִּינּוּ דְּאַשְׁתְּצִי, כֹּל גּוֹפָא אֲשֶׁתְּצִי עֲמִיהָ. הֵכִי נָמִי בֵּי מַקְדָּשָׁא, כִּינּוּ דְּאִיהוּ אֲשֶׁתְּצִי וְאַתְחִשְׁףֵהּ, כֹּל עִלְמָא הֵכִי נָמִי אַתְחִשְׁףֵהּ, וְלֹא נִהִיר שְׁמֵשָׁא, וְלֹא שְׁמֵיָא וְאַרְעָא וְכֻכְבָּיָא.

בְּגִין כֹּף בְּכָה יוֹסֵף עַל דָּא. וְלְבִתָּר דְּבְכָה עַל דָּא, בְּכָה עַל שְׁבָטִין דְּאַתְגָּלוּ. כֹּד אַתְחִירָב בֵּי מַקְדָּשָׁא, כֹּלְהוּ שְׁבָטִין אַתְגָּלוּ מִיד, וְאַתְבְּדְרוּ בִּינֵי עֲמֻמָּיָא. הָדָא הוּא דְּכְתִיב וַיִּנְשָׁק לְכָל אָחִיו וַיִּבְכְּ עֲלֵיהֶם, עֲלֵיהֶם וְדָאִי. עַל כָּלֵם בְּכָה, עַל בֵּי מַקְדָּשָׁא דְּאַתְחִירָב תְּרִין זְמָנִין, וְעַל אָחִיו עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, דְּאַתְגָּלוּ בְּגִלְוֹתָא וְאַתְבְּדְרוּ בִּינֵי עֲמֻמָּיָא.

...[דף רי ע"א] (וְהָקֵל נִשְׁמַע בֵּית פְּרָעָה, וְהָקֵל נִשְׁמַע חֶסֶד וָאֵו, מֵאִי טַעְמָא, אָמַר רַבִּי אֲלֵעָזָר, דָּא הִיא שְׁכִינְתָּא דְּבִכָּאָת עַל חֲרוּב בֵּי מַקְדָּשָׁא וְעַל גִּלְוֹתָהּ דְּיִשְׂרָאֵל, כְּתִיב הִכָּא וְהָקֵל נִשְׁמַע, וְכְתִיב הָתֵם (ירמיה לא) קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמַע, מַה לְּהֵלֵן שְׁכִינְתָּא אָף כָּאן נָמִי שְׁכִינְתָּא)

רַבִּי אֲלֵעָזָר אָמַר, קָלָא בְּחִשָּׁאִי, דָּא הִיא קָלָא עֲלָאָה, דְּכָל קָלִין נִפְקִין מִתַּמֶּן. אָבֵל קָל בְּלֹא ו', דָּא הִיא צְלוּתָא דְּלִתְתָּא, דְּאִיהִי אֲזִילָא לְאַסְתִּלְקָא בּוֹא ו' וְלֹאֲתַחְבְּרָא בֵּיהּ.

תָּא חֲזִי, וְהָקֵל נִשְׁמַע, דָּא הוּא קָל בְּלֹא ו' ו' דָּא הִיא קָלָא דְּבִכָּאָת עַל מַקְדָּשָׁא וְעַל מַקְדָּשָׁא שְׁנִי. נִשְׁמַע, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר, קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמַע. בְּרָמָה, מֵאִי בְּרָמָה, דָּא הוּא עִלְמָא עֲלָאָה, עִלְמָא דְּאַתִּי. וְסִימְנִיָּהּ, מִן הִרְמָה וְעַד בֵּית אֵל, (תהלים קו)

וְגו'. וְהָא אוֹקְמוּנָא, דְּמַקְדָּשָׁא בְּרִיךְ הוּא אָמַר לָהּ, (ירמיה לא) כֹּה אָמַר יְיָ מְנַעֵי קוֹלֶךָ מִכִּי וְגו'.

וְתָא חֲזִי, מִיּוֹמָא דְּאַתְחִירָב בֵּי מַקְדָּשָׁא, לֹא הָהָא יוֹמָא דְּלֹא אֲשֶׁתַּפַּח בֵּיהּ לְוִטִין. בְּגִין דְּכָד בֵּי מַקְדָּשָׁא הָהָא קָיָם, הָיוּ יִשְׂרָאֵל פְּלַחִין פּוֹלְחִין וְקָרְבִין עֲלִין וְקָרְבָּנִין, וְשְׁכִינְתָּא שְׂרִיָּא בְּבֵי מַקְדָּשָׁא עֲלֵיהּ, כְּאֵמָא דְּרַבִּיעָא עַל בְּנִיָּא, וְהָיוּ כָּל אֲנָפִין נִהִירִין, עַד דְּאַשְׁתַּפַּחוּ בְּרַכָּאן לְעִלָּא וְתַתָּא, וְלֹא הָהָא יוֹמָא דְּלֹא אֲשֶׁתַּפַּח בֵּיהּ בְּרַכָּאן וְחִדּוֹן, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׂרָאן לְרַחֲצוֹן בְּאַרְעָא, וְכָל עִלְמָא הָהָא אַתָּן בְּגִינְהוּ.

הַשְׁתָּא דְּאַתְחִירָב בֵּי מַקְדָּשָׁא, וְשְׁכִינְתָּא עֲמִהוּן בְּגִלְוֹתָא, לִית לָהּ יוֹמָא דְּלֹא אֲשֶׁתַּפַּח בֵּיהּ לְוִטִין, וְעִלְמָא אַתְלָטָא, וְחִדּוֹן לֹא אֲשֶׁתַּפַּחוּ לְעִלָּא וְתַתָּא.

## וַיִּגְשׁ רַע"ב

וַיִּפּוֹל עַל צְוָארֵי בְּנֵימָן אָחִיו וַיִּבְכְּ וּבְנֵימָן בְּכָה עַל צְוָארֵיו. רַבִּי יִצְחָק אָמַר, הָא אוֹקְמוּהָ, דְּבְכָה עַל מַקְדָּשָׁא רַאשׁוֹן וְעַל מַקְדָּשָׁא שְׁנִי.

פֶּתַח וְאָמַר, (שיר השירים ד) כְּמַגְדָּל דְּדוֹד צְוָארָךְ בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת אֵלֶּךָ הַמִּגְן תְּלוּי עָלָיו כֹּל שְׁלִטֵי הַגְּבוּרִים. כְּמַגְדָּל דְּדוֹד, מֵאן מַגְדָּל דְּדוֹד. דָּא מַגְדָּל דְּדוֹד וְדָאִי, דְּבְכָה לִיהּ דְּדוֹד, וְסָלִיק לִיהּ גּוֹ יְרוּשָׁלַיִם. אֵלָּא כְּמַגְדָּל דְּדוֹד, דָּא יְרוּשָׁלַיִם דְּלַעֲלָא, דְּכְתִיב בֵּיהּ, (משלי יח) מַגְדָּל עַז שֵׁם ה' בּוֹ יִרוּץ צָדִיק וְנִשְׁגָּב. מֵאן נִשְׁגָּב, אֵלָּא הַהוּא מַגְדָּל נִשְׁגָּב, בְּגִין דְּבִיהּ יִרוּץ צָדִיק.

צְוָארָךְ, דָּא בֵּית מַקְדָּשָׁא דְּלִתְתָּא, דְּאִיהוּ קָאִים בְּתַקְוִנָּא דְּשִׁפְרֵוּ, כְּקָדָא לְגוֹפָא. מַה צְוָאר, אִיהוּ שִׁפְרֵוּ דְּכָל גּוֹפָא, הֵכִי נָמִי בֵּי מַקְדָּשָׁא, אִיהוּ שִׁפְרֵוּ דְּכָל עִלְמָא.

בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת, תֵּלָא דְּכָל בְּנֵי עִלְמָא הָיוּ מְסַתְּכָלִין בֵּיהּ, וְהֵכִי אוֹקְמוּהָ, תַּלְפִּיּוֹת, תֵּל דְּכָל פִּיּוֹת דְּעִלְמָא מְשַׁבְּחִין וּמַצְלָאן לְגַבִּיהָ.

טעמא, בגין דש'לטא עלה סטרא אחרא, דש'לטא על ארעא קדישא.

פתח ואמר, (יחזקאל ו) ואתה בן אדם פה אמר ה' אלהים לאדמת ישראל קץ בא הקץ על ארבע פנפות הארץ. האי קרא רזא עלאה איהו. לאדמת ישראל קץ, מאי איהו, וכי אדמת ישראל קץ היא, אלא הכי הוא ודאי ואתמר, קץ איהו לימינא, קץ איהו לשמאלא. קץ לימינא, דכתיב, (דניאל יב) לקץ הימין. קץ לשמאלא, דכתיב, (איוב כח) קץ שם לחשוף ולכל תכלית הוא חוקר, ודא הוא (בראשית ו) קץ כל בשר, פמה דאתמר. קץ דימינא, הינו דכתיב לאדמת ישראל קץ. בא הקץ, דא קץ דשמאלא. קץ דימינא, דא קץ דיצור הטוב. קץ דשמאלא, דא קץ דיצור הרע, ודא איהו דכד חובין גרמו ואתגברו, אתגזר ואתיהיב שלטנא למלכות הרשעה לשלטנא, ולחרבא ביתיה ומקדשיה. ודא הוא דכתיב, (יחזקאל ו) פה אמר ה' אלהים רעה אחת רעה הגה באה, וכלא חד.

ובגין כך, אתאבדו עלאי ותתאי על דאתיהיב שלטנו להאי קץ דשמאלא. ובגין כך, בגין דמלכו קדישא, מלכות שמים אתפפיא, ומלכות חייבא (אחרא) אתגבר. (כדין) אית ליה לכל בר נש, לאתאבלא עמה, ולא אתפפיא עמה. ובגין דכד איהי יודקפא, ועלמא יתחד, יתחד איהו בהדה. דכתיב, (ישעיה יט) שישו אתה מושש כל המתאבלים עליה.

...[דף ריא ע"א] ויבא אליו, דכד אתחזי שמשא בסיהרא, כדין נהיר סיהרא ואנהיר לכלהו דלתתא. וכן כגונא דא, כל זמנא דקדשה דלעלא שרא על מקדשא דלתתא, אתנהיר בי מקדשא וקנימא בשלימותיה. וכד אסתלק מניה ואתחריב בי מקדשא, כדין ויכך על צנארי עור, דככון פלא על מקדשא דאתחריב. עוד, מאי עוד. דא גלותא בתראה.

### ויחי רל ע"א

תא חזי, כד אתחריב בי מקדשא, בשעתא דאתוקד, זמן מנחה הנה. ועל דא כתיב, (ירמיה ו) אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב. מאן

מן העולם ועד העולם. הכא ברמה, דא עלמא עלאה. דהא בההיא שעתא די ברמה נשמע, כדין מה כתיב, (ישעיה כב) ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו'.

והקל נשמע, לעלא לעלא, מאי טעמא, בגין דוא"ו אתרחק ואסתלק מניה, וכדין רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו. כי איננו, כי איננו מבועי ליה, אלא כי איננו, והא אוקימנא, כי איננו, דבעלה לא אשתפח עמה, דאלמלא בעלה ישתפח עמה, תתנחם עליה, דהא כדין בנהא לא יהון בגלותא, ובגין דאיננו, לאו איהי מתנחמא על בנהא, בגין דבנהא אתרחקו מנה, על דאיננו עמה.

תא חזי, בית פרעה, דא הוא סימניך לעלא, ביתא דאתפרעו ואתגלגל מניה כל נהורין וכל בוצינין, כל מה דהנה סתים, מתמן אתגלי. ובגין כך, קודשא בריך הוא אפיק כל נהורין וכל בוצינין, בגין לאנהרא לההוא קול, דאקרי קל בלא וא"ו.

רבי חיא פתח, (ישעיה סו) שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה מושש וגו'. תא חזי, כד אתחריב בי מקדשא וגרמו חובין, ואתגלו ישראל מארעא, אסתלק קודשא בריך הוא לעלא לעלא, ולא אשגח על חרוב בי מקדשא, ועל עמיה דאתגלו, וכדין שכינתא אתגליא עמהון.

כד נחת, אשגח על ביתיה דאתוקד, אסתכל על עמיה והא אתגלי. שאל על מטרוניתא ואתפרכת. כדין ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח ולחגר שק. והיא גם היא מה כתיב בה, (ויאל א) אלי ככתולה חגרת שק על בעל נעוריה. כמא דאת אמר כי איננו, בגין דאסתלק מנה, ואשתפח פירו דא. ודף רי ע"ב ונאפלו שמאי וארעא, פלהו אתאבדו, דכתיב, (ישעיה ג) אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. מלאכי עלאי פלהו אתאבדו עליה, דכתיב, (ישעיה לג) הן אראלם צעקו חצה מלאכי שלום מר יכביון. שמשא וסיהרא אתאבדו וחסכו נהוריהון, דכתיב, (ישעיה יג) חשוף השמש בצאתו וגו'. וכלא עלאי ותתאי, ככו עלה ואתאבדו. מאי

צ'ללי ערב, אנון מקטרגין דעלמא, ורוגזי דדינין,  
דזמינין בההיא שעטא.

...[דף רלא ע"א] ובגין כך כתיב, כרתי ברית לבחירי.  
נשבעתי לדור עבדי, דא רזא דמהימנותא, דאיהו  
קומא תדיר בצדיק דא. קיומא דעלמא, דלא  
יתבדרון לעלמין, בר בזמנא דגלותא, דנגידו  
דברכאן אתמנעו, ורזא דמהימנותא לא  
אשתלים, וכל חדון אתמנעו. וכד עייל ליליא,  
מההוא זמנא, חדון לא עאלו קמי מלכא.

ואף על גב דחדון לא אתערו, אבל לבר קמי  
ומזמרי שירתא. וכד אתפליג ליליא, ואתערוותא  
סלקא מתתא לעלא, כדין קודשא בריך הוא  
אתער כל חילי שמיא לבכיה, ובכעט ברקיעא,  
ואודעזען עלאי ותמאי.

...בגין דמימא דאתחריב מקדשא לתתא, אומי  
קודשא בריך הוא, דלא יעול בגו ירושלם  
דלעלא, עד דיעלון ישראל לירושלם דלתתא.  
דכתיב, (חושע יא) בקרבה קדוש ולא אבוא בעיר,  
והא אוקמוה חבריא.

### ויחי רמב ע"ב

כתיב, (דניאל ז) חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק  
יומין יתיב וגו'. חזה הוית עד די כרסון רמיו, כד  
אתחבר בי מקדשא, תרי כרסון נפלו, תרי לעלא,  
תרי לתתא. תרי לעלא, בגין דאתרחיקת תתאה  
מעלאה, כרסא דיעקב אתרחיקת מכרסא דדוד,  
וכרסא דדוד נפלת. הךא הוא דכתיב, (איכה ב)  
השליך משמים ארץ. תרי כרסון לתתא,  
ירושלים, ואנון מארי דאורייתא. וכרסון דלתתא  
כגונא דכרסון דלעלא, מריהון דאורייתא הינו  
כרסא דיעקב. ירושלים הינו כרסא דדוד, ועל  
דא כתיב, עד די כרסון, ולא כרסא. כרסון  
סגיאין נפלו, וכלהו לא נפלו, אלא מעלבונה  
דאורייתא.

### שמות ט ע"א

רבי שמעון ארים ידוי בצלו לקודשא בריך הוא,  
וצלי צלותיה, לבתר דצלי צלותיה, אתו רבי

אלעזר בריה, ורבי אבא ויתבו קמיה. עד דהוו  
יתבי קמיה, חמו חד נהירו דיממא דאתחשף,  
ואשתקע חד צנורא (צורא) דשלהובא דאשא גו  
ימא דטבריה, ואודעזען כל ההוא אתר.

אמר רבי שמעון, ודאי השתא הוא עדנא,  
דקודשא בריך הוא אדפר לבנוי, ואחית תרין  
דמעין לגו ימא רבא. וכד נחתין, פגעין בהאי  
צנורא דשלהובא דאשא, וישתקעו דא כדא  
בימא. ככה רבי שמעון ויכו חבריא.

אמר רבי שמעון, הא אתערנא ברוי דאתון דשמא  
קדישא, בסתרא דאתערוותא דיליה לגבי בנוי,  
אבל השתא, אית לי לגלאה, מה דלא אתיחייב  
ישו לבר נש אחרא לגלאה. אלא זכו דדרא דא,  
יקים עלמא עד דיתי מלכא משיחא. אמר רבי  
שמעון לרבי אלעזר בריה ורבי אבא, קומו  
בקיומכו. קמו רבי אלעזר ורבי אבא. ככה רבי  
שמעון זמנא אחרא, אמר וי מאן יקום במה  
דאמינא (נ"א דחמינא) גלותא יתמשך, מאן זכיל  
למסבל.

אוף איהו קם ואמר (ישעיה כו) ה' אליהינו בעלונו  
אדנים זולתך לבד כך נזכיר שמך, האי קרא  
אוקמוה, אבל בהאי קרא אית רזא עלאה, גו  
מהימנותא. ה' אליהנו, דא הוא שירותא דרזין  
עלאין, אתר דמתמן נפקין כל נהירו דשרגין  
כלהו לאדלקא, ותמן פליא כל רזא דמהימנותא,  
שמא דא שליט על כלא.

בעלונו אדנים זולתך, דהא עמא דישראל, לית  
מאן דשליט עליה בר שמא עלאה דא. והשתא  
בגלותא שליט עליה סטרא אחרא. [דף ט ע"ב]  
לבד כך נזכיר שמך, רזא דשמא קדישא, כללא  
דעשרין ותרין אתון, וכנסת ישראל לא מתברכא  
אלא מגו שמא דא דאקרי כך, כמה דאת אמר  
(שמות לב) אשר נשבעת להם כך, (בראשית מח) כך  
יברך ישראל, (תהלים יח) כי כך ארוץ גדות,  
ובזמנא דשלימו אשתכח, לא הנה מתפרש דא  
מן דא. ואסיר לאפרשא דא מן דא, אתתא  
מבעלה, לאו ברעיוני, ולא בדכירו, בגין דלא  
לאחזאה פרוידא, והשתא בגלותא פרוידא

ולא נביע ולא נהיר, אלא דאָהדר לאַנהרא זעיר  
זעיר, מגו דחָקא (דשמאלא) דשָמא. (נ"א דגלותא  
ורנא).

ועל דא, אתגרו בהו בישראל קרבין סגיאין, עד  
דהחשף יכסה ארץ, וה' תתאחז אתחשף, ונפלת  
לארעא, ונביעו עלאה אסתלק פמלקדמין, בגין  
דמלכות אדום אתתקף, וישראל אהדרו  
לסרחניהו.

ועל דא, ה' בית שני אתחרב, וכל אנון תריסר  
שבטין דילה, כחושבן משרנן דלהון, אנון  
בגלותא דמלכות אדום. ונביעו עלאה אסתלק  
מההוא נביעו דקנימא עלה, כמה דאת אמר,  
(ישעיה נז) הצדיק אבד, אבד ההוא נביעו דמקורא  
עלאה, דהנה נגיד ומשיך מלעלא.

וכדין הנה פרוּדא בה"א, בית שני, ואיהי בגלותא  
דאדום, בכל אנון תריסר שבטין (נ"א דילה)  
ומשרנן דילהון, תריסר שבטין סלקין לחושבן  
סגי, ועל דרזא (נ"א ועל דא) דה' הנה בהו, (ועל דא  
וה') בכל ההוא חושבנא, (נ"א חשוכא) גלותא  
אתמשף.

### בשלח נט ע"א

אמר רבי שמעון, תא חזי, בקדמיתא פד אתבני בי  
מקדשא לתתא, לא אתבני אלא בדינא ורוגזא, כמה  
דכתוב, (ירמיה לב) כי על אפי ועל חמתי וגו', בגין  
דבאתר דינא שריא.

### משפטים צו ע"ב

פתח ההוא סבא ואמר, (קהלת יב) וישוב העפר על  
הארץ פשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה.  
האי קרא אוקמוה חבריא, בחרבן בי מקדשא. (ותמן  
תניין) וישוב העפר על הארץ פשהיה. הכא איהו מאי  
דכתוב, (בראשית יב) והפנעני אז בארץ, פשהיה ודאי.  
והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, מאי והרוח  
תשוב, דא שכניתא, דאיהי רוח קדישא. פד חמאת  
שכינתא, באנון עשר מסעות דקא נטלא, ולא בעון  
ישראל לאתבא בתיבתא קמי קודשא בריך הוא,  
ושלטה סטרא אחרא על ארעא קדישא, ואוקמוה  
חבריא.

אשתכח, דמגו עאקו דכל זמנא וזמנא, אנון עבדין  
פרודא, לאדכרא ההוא שם בר מבעלה, בגין  
דאיהי שכיבת לעפרא, והינו לבוד בך נזכיר שמך,

בר מבעלה, אנון דכרין להאי שם בפרודא, בגין  
דאנון רחיקין מינה, ושלטין אתרנין עלן, ושמך  
איהו בפרודא מן שמא דאקרי בך, והאי ביומי  
דגלותא.

בגין דגלותא קדמא הנה מבית ראשון, ובית  
ראשון הוא רזא דה' קדמא, ולקבל ע' שנין  
דילה, גלותא דבית ראשון הנה ע' שנין, ואנון ע'  
שנין לא אשתכח אפא רביעא עליהו, והנה  
פרודא מן שמא עלאה, רזא דה' עלאה. וכדין  
יו"ד, רזא עלאה, אסתלק לעלא לעלא לאין סוף,  
ובית ראשון עלאה קדישא, לא נביע נביעו דמין  
חיינ, דהא מקורא דילה אסתלק.

ואיהי ע' שנין בגלותא, בגין דאיהי ז' שנין אקרי,  
כמה דאת אמר (מלכים א, ו) ויבנהו שבע שנים. ואי  
תימא, דשלטא מלכות בכל לעלא ברזא דע'  
שנין, חס ושלום, אלא בזמנא דהנה בי מקדשא  
קיס, נהורא ונביעו דאמא עלאה, הנה נהיר  
ונחית לתתא, פיון דחטו ישראל, ואתחרב  
מקדשא, ושלטא מלכות בכל, הנה חפי ואחשיף  
ההוא נהירו, ותפאי קדישין לא הו נהירין.

פיון דתתאי לא הו נהירין, בגין (מגו) שלטנו  
דמלכותא דבכל, אסתלק ההוא נהורא, וההוא  
מבועא עלאה דהנה נביע רזא ד', אסתלק לעלא  
לעלא באין סוף, כדין אנון ע' שנין לא הו  
נהירין, בגין ההוא נהירו דאתמנע, ודא הוא ודאי  
גלותא דע' שנין.

פיון דאעדיאו שלטנו דבכל, ושריאת ה"א תתא  
לאַנהרא, ישראל פלהו, לא אהדרו לאדכרא (נ"א  
לשלטא) למהוי סגולה שלימתא פמלקדמין, אלא  
זעיר זעיר, (בערבוביא) וכיון דשלימו לא אשתכח,  
(ושריאת ה"א תתא לשלטא) כדין י' נביעו עלאה לא  
נחית כל כך לאַנהרא, כמה דהנה פמלקדמין,  
אלא זעיר זעיר בערבוביא, דלא הו דכנן  
פמלקדמין כמה דאתחזי, ועל כך נביעו עלאה,

## תרומה קנו ע"ב

ועאל קודשא בריך הוא בגנתא דעדן. ואלין אנן  
אכלי ציון, ואנן דכבו על חרבן בי מקדשא.  
ובשירותא דארבע שעתא אמצעין, פתחי ואמרי,  
(תהלים קלו) על נהרות בבל שם ישבנו גם כנינו וגו',  
ואלין אנן דכבו על נהרות בבל, עמהון דישראל, ודי  
קצ"ו ע"א] ממשמע דכתיב גם כנינו. ומגלן דכבו תמן.  
דכתיב, (ישעיה לג) הן אראלם צעקו חוצה. מהו חוצה.  
דא בבל, בגין דכלהו אוזפוה לשכינה עד בבל. ותמן  
בכו עמהון דישראל. ועל דא פתחי בהאי, ומסימי  
זכור יי לבני אדום וגו'.

## תצוה קעט ע"ב

כדין אתער קודשא בריך הוא בדרגוי, ובטש ברקיעין  
כדארמן, ואודעו תריסר אלפי עלמין, וגעוי וכבי,  
דכתיב, (ירמיה כה) יי ממרום ישאג וממעון קדשו תמן  
קולו שאוג ישאג על נוהו, ואדפר לון לישראל,  
ואחית תרין דמעין לגו ימא רבא.

## פקודי רלו ע"ב

דבר אחר על אלה אני בוכיה. מאי טעמא, בגין  
דאתיחב רשו לאתר דא לשלטאה על ישראל,  
ולחרבא בי מקדשא. ובגין דאתיחב לון רשו  
לשלטאה, כתיב על אלה אני בוכיה, רזא דמלה על  
אלה דא סטרא דמסאבא דאתיחב לון רשו  
לשלטאה. אני בוכיה דא רוח קודשא דאקרי אני.

## ויקרא טו ע"ב

אמר רבי יהודה, תנינן, מן יומא דאתחבר בי  
מקדשא, לית יומא דלא אשתכח ביה רתחא בישא.  
מאי טעמא, משום דתנינן, אמר רבי יודאי אמר רבי  
ייסא, נשבע הקדוש ברוך הוא שלא יפגס בירושלם  
דלעלא, עד שיכנסו ישראל בירושלים דלתתא. ובגין  
כך, רתחא אשתכח בלעלא.

## ויקרא כ ע"ב

רבי יוסי פתח ואמר, (ירמיה לא) זה אמר יי קול ברמה  
נשמע נהי בכי וגו'. זה אמר יי, הא אוקמוה, בבל  
אתר דנביאה שרי למלא, הווי מלוי אשתמודעין,  
והקא האי זה אמר יי, קודשא בריך הוא. ומה אמר,  
קול ברמה נשמע.

הכי תנינן, דבההוא יומא דאתחבר בי מקדשא  
לתתא, וישראל אזלו בגלותא, רימין על צאנריהון,  
וידיהון מהדקן לאחורא. וכנסת ישראל אתתרכת  
מבית מלכא למיתד בתריהון. בשעתא דנחתת,

מאן דאתעדן על פתוריה ומתענג באנון מיכלין, אית  
ליה לאדכרא ולדאגא על קדושה דארעא קדישא,  
ועל היכלא דמלכא דקא אתחריב. ובגין ההוא עצבו  
דאיהו קא מתעצב על פתוריה, בההוא חדרה  
ומשתיא דתמן, קודשא בריך הוא חשיב עליה כאלו  
בנה ביתיה, ובנה כל אנן חרבי דבי מקדשא, וכא  
חולקיה.

פתח רבי שמעון ואמר (תהלים כב) ואתה יי אל תרחק  
אילותי לעזרתי חושה. ואתה יי פלא חד. אל תרחק,  
לאסתלקא מן, למנהי סליק נהורא עלאה מתתאה,  
דקא פד אסתלק נהורא עלאה מתתאה, כדין אתחשו  
כל נהורא, ולא אשתכח כלל בעלמא.

ועל דא אתחבר בי מקדשא ביומוי דירמיהו, ואף על  
גב דאתבני לבתר, לא אהדר נהורא לאתריה כדקא  
יאות. ועל רזא דא, שמא דההוא נביאה דאתנבי על  
דא, ירמיהו, אסתלקותא דנהורא עלאה, דאסתלק  
לעלא לעלא, ולא אהדר לאנהרא לבתר כדקא יאות.  
ירמיהו, אסתלק ולא אהדר לאתריה, ואתחבר בי  
מקדשא ואתחשכו נהורין.

## ויקהל קצה ע"ב

רבי אלעזר ורבי יוסי הווי תבי ליליא חד, וקא  
מתעסקי באורייתא, עד לא אתפליג ליליא. אדכי  
קרא גברא, בריכו ברכתא, (אמר ליה רבי אלעזר, השתא הוא  
זמנא דקודשא בריך הוא עאל בגנתא דעדן לאשתעשע עם צדיקאי,  
אמר ליה רבי יוסי, אמאי משתעשע קודשא בהך הוא) בכה רבי  
אלעזר ואמר, תא חזי, עד השתא קודשא בריך הוא  
אודעו תלת מאה ותשעין רקיעין, ובטש בהו, ובכה  
על חרבן בי מקדשא, ואוריד תרין דמעין לגו ימא  
רבא, ואדפר לבנוהי מגו בכיה.

בגין דלתלת סטרין אתפליג ליליא, בתריסר שעתא  
דהווי רשימין ביה, ואי אתוספן שעתא בליליא, אנן  
שעתא דמתוספאן, דיממא אנן, ולא אתחשיבו  
מליליא, בר תריסר דאנון דילה. ואנון תריסר,  
אתפלגו לתלת סטרין, ותלת משרין דמלאכין  
קדישין, אתפלגו (ס"א אתמנון) באנון תלת סטרין.

...משריא תנינא, אתמנא בארבע שעתא אחרנין, ולא  
אמרי שירתא, בר תרי שעתא, עד דאתפליג ליליא,

## אחרי מות עד ע"ב

רבי שמעון אקיש ידיו ובכה, ואמר וי אי אימא וגלינא רזא, וי אי לא אימא, דיבדון חבריא מלה. (יחזקאל יא) אָהָה יי אָלֵהִים כָּלָה אָתָּה עוֹשֶׂה אֶת שְׁאֲרֵית יִשְׂרָאֵל. מֵאִי אָהָה. וּמֵאִי כָלָה אָתָּה עוֹשֶׂה. אֵלָּא רִזָּא דְּמִלָּה, בְּזִמְנָא דְּה' תַּתְּאָה אֶתְתְּרַכַּת מֵהִיכְלָא דְּמִלְכָּא, ה' אֶחָרָא עֲלָאָה בְּגִינָה מְנַעַת בְּרַכְתָּא. וּבְגִין כְּתִיב, אָהָה כָּלָה אָתָּה עוֹשֶׂה. בְּגִין דְּכָד אִיהִי (נ"א האי ה') אֶתְמַנְעַת מִבְּרַכְתָּא, ה' אֶחָרָא מְנַעַת לֹון מִכְּלָא. מֵאִי טַעְמָא. בְּגִין דְּבִרְכָּאן לֹא מִשְׁתַּכְּחִי, אֵלָּא בְּאֶתֶר דְּשִׁרְזֵן דְּכָר וְנוֹקְבָא.

ועל דא כתיב, (ירמיה כה) יי מפרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נהו. על נהו ממש. דא מטרוניתא, ודא הוא ודאי. ומאי אומר. אוי שהחברתי את ביתי וכו'. ביתי זוווגא דמטרוניתא. ודא הוא ודאי, ערות אביד וערות אמך לא תגלה. דהא מכל סטריין עריתא הוא. ובדין, (ישעיה ג) לבשו שמים קדרות ושק הושם כסותם, דהא אתר אחסנת ברקאן דמבועין דנחלין דהו ונגידין ושאגן כדקא חזו, אתמנעו.

תנינן, כד אתפרש מלכא ממטרוניתא, וברקאן לא משתפחן, כדן אקרי ו"י. מאי טעמא ו"י. דתנינא, רישא דיסוד ", דהא יסוד ו' ועירא הוא, וקודשא בריך הוא ו' וברקא עלאה. ועל דא כתיב ו"ו תרין ווין כחדא, ורישא דהאי יסוד " הוא. וכד אתרחקת ממטרוניתא ממלכא, וברקאן אתמנעו ממלכא, וזווגא לא אשתכח ברישא דיסוד, נטיל ו' עלאה להאי רישא דיסוד דהוא ", ונגיד ליה לגביה, כדן הוא ו"י, ו"י לכלא, לעלאין ותפאין.

ועל דא תנינן, מיומא דאתחריב ירושלם, ברקאן לא אשתכחו בעלמא, ולית לה יום דלא אשתכח ביה לנטין, דהא ברקאן אתמנעו בכל יום. אמר ליה, (א) [אי] ה'י, או"י או ה'י, (נ"א או וד) מהו. דף ע"ה ע"א אמר ליה, כד מלה תליא בתשובה, ולא תיבין, כדן ה' עלאה נטיל לון, ואנגיד לואו וי, לגביה, בגין דלא תיבין, כדן אקרי הוי. הוי (אוי) כד אסתלק מלכא לעלא לעלא, וצוחין בני נשא ולא אשגח בהו. וההוא עלאה אהיה טמירא, סליק לו' וי לגביה, בגין דלא אתקביל צלותיה, כדן אקרי אוי, דהא א' סליק לגביה דו' וי. (ס"א דהוא א' סליק גביה לה' וי) וכדן

אמרת איהך בקדמיתא ואבכה על מדוראי, ועל בני, ועל בעלי. כד נחתת, חמת אתרהא חריב, וכמה דמא דחסידי אתושר בגנה, והיכלא קדישא וביתא אתוקד באשא.

כדן ארימת קלא, ואתרגישו עלאי ותפאי, ומטא קלא לעלא, עד אתר דמלכא שרי ביה. ובטא מלכא לאהדרא עלמא לתהו ובהו, עד דנחתו כמה אוכלוסין וכמה משרין לקבלה, ולא קבלה תנחומין מניהו. דהא הוא דכתיב קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה, דלא קבלה מניהו תנחומים. כי איננו, בגין דמלכא קדישא הנה סליק לעלא לעלא, ולא אשתכח בגנה, דהא הוא דכתיב כי איננו, ולא כתיב כי איננו.

אמר ליה רבי חיא, מאי רחל מבכה על בניה. אמר ליה אוליפנא, דהיא כנסת ישראל. ודא אנתו דיעקב ודאי, דכתיב (בראשית כט) ויעקב יעקב את רחל, וכתיב, (שם) ורחל עקרה. וכתיב ה'תם (תהלים קיג) מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה.

דבר אחר כי איננו, כמה דאתמר, (בראשית לט) איננו גדול בבית וגו', איננו, דהא אסתליק לעלא ואתרחיק ממלכא. איננו, בזווגא בה. איננו, לאשתפחא שמייה רבא.

אמר רבי חיא, מאן אתר שריא לאתגלגלה. אמר ליה, מבי מקדשא. דתמן שריא ולבתר אסחרת כל ארעא דישראל. לבתר כד נפקת מן ארעא, קמת על מדברא ונתיבת תמן תלת יומין. דבית אוכלסהא ומשיריהא (ס"א ומתיבתהא) ויתבהא מבי מלכא, וקראת עלה (איכה א) איכה ישבה בדד וגו'. ככו רבי חיא ורבי יוסי.

אמר רבי יוסי, לא גלו ישראל מארעא, ולא אתחריב בי מקדשא, עד דישראל כלהו אשתכחו בחיובא קמי מלכא, ועד דדברי עלמא אשתכחו בחיובא בקדמיתא. דהא הוא דכתיב, (ישעיה ג) עמי מאשריד מתעים ודרך אורחותיד בלעו. דכין דרישי עמא אזלין בחיובא, כל עמא אתמשכו אבתריהו. רבי חיא אמר מהקא, ואם כל עדת ישראל ישגו, במאי תוי, בגין ונעלם דבר מעיני הקהל. דעיני עמא אנון רישיהו, דכל עמא אתמשכן אבתריהו.



כמה דאָמער במלי דאָריתא, דהא בזכותא דאָריתא, פסקין ישראל מן גלותא.

ישראל מאי קא אמרי, ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים, עד דיתכנסו כל שאר יומין עלאין. וגללו את האבן, ויגגדרון להווא דינא קשנא דההוא יומא דשלטא על פי הבאר, ואשתכחת ההוא בא"ר בגלותא עמנא. וכד אתגליא האי בא"ר, וההוא אבן לא שלטא עלה, מיד והשקיננו הצאן.

### רעיא מהימנא פינחס רנב ע"ב

והאם רובצת על האפרוחים, בזמנא דהוה קרבין קרבנין, מה כתיב, לא תשח האם על הבנים. חרב בי מקדשא ובטלו קרבנין, מה כתיב, שלח תשלח את האם, וגלוי הבנים, ותינו ואת הבנים תשח לה.

...[דף רנב ע"ב] אמר רעיא מהימנא, מלין אלין, כמה סתימין אנון למאן דלא ידע, וגלגין למאן דידע בהו. ודאי ההוא צפורא איהו שכינתא, קן דילה דא בי מקדשא, וישראל אנון אפרוחין, דאמא יתבא עליהו. הך הוא דכתיב (דברים כב) והאם רובצת על האפרוחים, ואנון מארי משנה דפרחין בפקודין דילה. או ביצים, אנון מארי מקרא. ובזמנא דחבו ישראל ואתחריב בי מקדשא, מה כתיב, שלח תשלח את האם, הך הוא דכתיב (ישעיה ג) ובפשעיהם שלחה אמכם.

### רעיא מהימנא עקב רעב ע"ב

בתר דחאבו ישראל ואתחריב בי מקדשא, אתמר בשכינתא אמא קדישא, (איכה א) איכה לשבה בדרך העיר ובתי עם היתה פאלמנה, ומכבין כליל תשעה באב נהורין ושרגין, ועבדין הספד, ויחבין פאבלים לאשתתפא בדוחקא דשכינתא, בגין דאנון גרמו לה כל ההוא תבירו.

### הקדמת תקוני זוהר ג ע"ב

ארבע בגדי לכן פלהו רחמי בשמא דיהו"ה, ולית מאן דמחיל בהון ערין אלא איהו, ארבע בגדי זהב פלהו דינא מסטרא דאדני, ולית מאן דמחיל על עבודה זרה אלא איהו, דשלטאן שפחה באתר דגבירתה.

כשמיה בן פרסיה, בן לבושיה, ובאלין לבושין לא אתלבש עד כען מיומא דאתחריב בי מקדשא, דהא כתיב (ישעיה ג) אלביש שמם קדרות, ושכינתא

תשובה לא אשתכח. ועל דא אסתלק מאלין אתנן ה', דהא בתשובה לא תליא.

ודאי כד אסגיא חובי עלמא טפי, ותשובה הנה תליא בקדמיתא, ולא בעו, כדן אסתלק ה', וא' סליק לו' יו"ד לגביה, ואקרי אוי. וכד חריב בי מקדשא, ותשובה אסתלקת (ולא מעליא), כדן צנחו ואמרו, (ירמיה ו) אוי לנו כי פנה היום. מאי כי פנה היום. דא הוא יומא עלאה, דאקרי תשובה, דאסתלק ואתעבר, ולא שכיח. ההוא יומא דאשתמודע, לפשטא ימינא לקבלא תיבין, והא אתפני מפלא, ולא אשתכח, ועל דא אמרו אוי, ולא הוי. כי ינטו צללי ערב, דהא אתהיב רשו לרבירי ממנן דשאר עמין, למשלט עליהו.

תאנא, סליק ו' לעלא לעלא, והיכלא אתוקד, ועמא אתגלי, ומטרוניתא אתתרכת, ויביתא אתתרכת. לבתר כד נחית ו' לאתריה, אשגח בביתיה והא אתחריב, בעי למטרוניתא, והא אתתרכת ואזלת. חמא להיכליה, והא אתוקד. בעא לעמא, והא אתגלי. חמא לברכאן דנחלין עמיקין דהו נגדין, והא אתמנעו. כדן כתיב, (ישעיה כב) ויקרא יי אלהים צבאות ביום ההוא לכבי ולמספד ולקרתה ולחגור שק. וכדן לבשו שמם קדרות.

כדן ו' ה' (ס"א ר"י) אתנגיד חד לקביל חד. וה' עלאה, נגיד מבויעי לסטרא אחרא, וברכאן לא משתפחין. דהא דבר ונוקבא לא אשתכחו, ולא שרין כחדא. כדן (ירמיה כה) שאג ישאג על נהו. ככה רבי שמעון, ובכה רבי אלעזר.

### פינחס רלה ע"ב

ומדחריב בי מקדשא, (קהלת יב) ובטלו הטוחנות כי מעטו פלהו, דאזעירו דיוקניהו ומזונייהו, ולית יומא דלית ביה מארה. ארים קליה רבי שמעון ואמר, וי ירושלם קרתא קדישא, וי לעמא, דכל טבאן אלין אבדין, וברבין גיפירין ממנן אזעירו דיוקניהו.

### ואתחנן רע ע"א

דבר אחר הן עוד היום גדול, דא הוא יום דאקרי (ישעיה כב) יום מהומה ומבוסה ומבוכה, די בההוא יום אתחריב בי מקדשא, ונפלו ישראל בגלותא. ובגין עובדין בישין, ההוא יומא אתמשך ואתרבי, הך הוא דכתיב הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה, בגין דאנון משכין ליה לההוא יומא. השקו הצאן,

בתויבתא, ואי לאו ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יכולה (דברים יא יז), ואנון הו' מזולזלין ביה, והו' אמרין אנו אומנו לאלין דממנו על מטרא, וכפינו להון לנחתא מטרא, וקודשא בריך הוא אהליף להון לממנו בשליחותיהו בגיניהו, וקטיל לון וחרב ב' מקדשא בגיניהו, וגלו ישראל בין אומין דעלמא, ודא איהו חובא דאדם דגרם ליה חניא מיתה ליה ולאמתיה, דפתי לון בההוא אילנא, הךא הוא דכתיב (בראשית ג ה) כי יודע אלהים וגו', ויבגין דא מני קודשא בריך הוא לבר נש, במה שהורשת התבונן אין לך עסק בנסתרות.

### תקון ס"ט קיז ע"א

והאדם ידע את תוה אשתו וגו' (שם ד א), וכי לא אשתמודע בה עד ההיא זמנא, אלא מימא דאתחבר ב' מקדשא, קודשא בריך הוא לא אתיחד בשכינתיה ביומין דחל, ולא הו' ישראל אשתמודעין תוקפיה ביומין דחל, בגין דממשלה דעבד ושפחה בהון.

### זהר חדש וישב נ ע"א

תא חזי, קדין אתערת ההיא חרב נוקמת נקם ברית, על דלא נטרו ההוא ברית קדישא, בתלת גונון, חד ברנא דצדיק דנבינו, דאחיד ביה ונטר ליה, ובגיניה אקרי צדיק. וחד דכתיב (שם יז) ובשר קדש יעבדו מעליך. וחד ברנא דשבת דחללו, וכלא בחד אתר איהו.

וכדין על שלשה פשעי ישראל, אתגור עליהו למהוי שבעין שנין לבר מארעא קדישא, עשרה לכל יומא. ולסוף שבעין שנין, אפיק לו קודשא בריך הוא מתמן, ואתו לארץ ישראל. ואתקם בית שני ת"כ שנין, על חילא דאורייתא, דהו' מתעסקין בה, באנון פקודין קדישין כדקא חזי.

וכד אשתלימו, גרם חוכה דשנאת חנם, ואיתער ההיא שנאת חנם דקדמיתא, הךא הוא דכתיב, (בראשית לו) וישנאו אתו, לההוא צדיק. וכדין יחב יתהון קודשא בריך הוא בידי דמאן דסני לון שנאת חנם, הךא הוא דכתיב באדום (יחזקאל לה) יען היות לך איבת עולם ותגר את בני ישראל על ידי חרב. וכדין אתפרע מניהו, על ידי מנינא דאנון שנין, דחסרו מרנא דשבע על חטאתיכם.

...תא חזי דהכי הוא, דתנן ב"ז בתמוז בוטל התמיד, ובט' באב חרב בית מקדשא. כדאמר רבי יוסי,

אתמר בה (שיר א ו) אל תראוני שאני שחרחרת, בגין דאיהי בגלותא, וכרסא דילה פגימא בחובין דישראל, דתמן נשמתין דישראל.

### תקון ס"ג צה ע"א

אמת איהו בסוף תיבין, ואנון ברא אלהים לעשות, ברא אלהים את, ביה ברא עלמא, ועליה אתקרי וקנימא כל עלמא, וכל מאן דאומי בשקרא באלו ותשלף אמת ארצה, ושקרא שלטא כביכול באמת (נ"א אתרך מאתר) דיליה דאיהו ירושלם, ודא גרים דאתחבר ביתא, ואתחזר עלמא לתהו ובהו, דהכי אוקמוהו חרב בית ראשון והארץ היתה תהו, חרב בית שני וחשף על פני תהום, דאמת הוא סביל עלאין ותתאין, ובזמנא דאתעביד שקרא יתהרס הבנין, בההוא זמנא אתמר בשכינתא (עמוס ה ב) נפלה לא תוסיף קום, הךא הוא דכתיב (ישעיה יד יב) איך נפלת משמים הילל בן שחר, נפלה עטרת ראשנו (איכה ה טו), דאנון ה' עלאה ה' תתאה, ו' עמודא דאמצעיתא סביל תרויהו, יסודא דכלא י', דא ברית.

### תקון ס"ו צו ע"א

אמר רבי שמעון וי לון לאנון דמניחין לאשתדלן באורייתא דאתמר בה ולקח גם מעין החיים, ובפקודין דילה דאנון אבא דאילנא דאתמר ביה ואכל וחי לעולם, ואזלין בתר אלין דמפתי לון מסטרא דנחש הסדמוני, דאמרי לון השתדלון במלאכיא דממנו על פכביא ושמשא וסיהרא, ועל אלין דממנו על רוחין ושרין, למהוי כאלהים יודעי טוב ורע, ועליהו (דף צו ע"א) אתמר, (ע"י מ"ב כג, וירמיה מד), פה אמר יהו"ה למזבחים ולמקטרים לפכבים ולמזלות ולשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר לא צויתי, ודא איהו דמני קודשא בריך הוא לאדם, ומעין הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו וגומר, ובלעם חייבא בהאי הנה משתדל, ודור אנוש ודור המבול ודור הפלגה, וקודשא בריך הוא אעקר לון מעלמא דין ומעלמא דאתי, ודא איהו (בראשית ב יז) כי ביום אכלך ממנו מות תמות, מות בעלמא דין ותמות בעלמא דאתי, וחובא דא גרים חרבין ב' מקדשא וגלות ישראל בין אומין דעלמא ואתקטילו מניהו.

דכל חד הנה מוצח ומקטר, והו' נחתין חילין דלעלא, וכד הנה נביא מוסר לון, מה כתיב בהון (ע"י ירמיה מד ה) ולא שמעו לקול נביא וחזוה, ובמה הנה מוסר לון נביא, הנה אומר להון דיהון חזרין

שֶׁאֵין בָּהֶם חֶפֶץ. **עַד אֲשֶׁר לֹא תַחֲשֹׁף הַשֶּׁמֶשׁ**, זֶה נֶהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן, דְּכֶתִיב (בראשית ב) וְנֶהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן, דְּכֶתִיב בּוֹ (איוב יד) וְנֶהָר יִתְּרֵב וְיִבֹשׁ. וְהָאֹר, זֶה הָאֹר שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְנִתְעַשֵּׂה בּוֹ, וְהוּא יְמִינוֹ. הֵדָּא הוּא דְּכֶתִיב (איכה ב) הָשִׁיב אַחֹר יְמִינוֹ.

**וְהַיָּרֵחַ**, הוּא הַיָּם הַמְתַּמְלֵל מֵאוֹתוֹ נֶהָר, הֵדָּא הוּא דְּכֶתִיב (איוב יד) אָזְלוּ מִיָּם מִנִּי יָם וְנֶהָר יִתְּרֵב וְיִבֹשׁ. **וְהַפּוֹכְבִּים**, אֵלֶּי שְׁנֵים עָשָׂר מְזוֹלוֹת הַיָּדוּעִים לָהּ. **וְשָׁבוּ הָעֵבִים**, אֵלֶּי שְׁרֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם. **אֲחֵר הַגָּשָׁם**, אֲחֵר בְּכִיתָן שֶׁל מֶלֶאכֵי הַשָּׁרָת, דְּכֶתִיב (ישעיה לג) מֶלֶאכֵי שְׁלוֹם מֵרַב יִבְכְּיוּ.

**בַּיּוֹם שֶׁיִּזְעָרוּ שְׁמֵרֵי הַבֵּית**, אֵלֶּי שְׁוֹמְרֵי הַחֻמוֹת. דְּכֶתִיב (ישעיה סב) עַל חוֹמוֹתַי יְרוּשָׁלַיִם הַפְּקֻדָּתִי שְׁוֹמְרִים. **וְהַתְעוּתוֹ אֲנָשֵׁי הַחֵלֶל**, אֵלֶּי הֵם שֹׂשִׁים גְּבוּרִים סָבִיב לָהּ. **וּבְכֻטְלוֹ הַטְּחָנוֹת**, אֵלֶּי הֵם אוֹכְלֵי הַקְּרָבָנוֹת. **כִּי מַעֲטוֹ כִּנְפֵי הַחַיּוֹת. וְחֻשְׁכוֹ הָרְאוֹת בְּאֶרְבּוֹת**, אֵלֶּי הֵם (זכריה ד) עֵינֵי ה' הַמְּשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, וְהֵם שֶׁבָּעָה עֵינֵי ה'.

**וּסְגוּרָה דְּלִמִּים בְּשׁוּק**, אֵלֶּי הֵם הַשְּׁעָרִים שֶׁכָּלֶם נִנְעָלוּ, זוֹלָתִי שֶׁעָרִי דְּמַעוֹת שְׁלֹא נִנְעָלוּ. **בְּשֶׁפֶל קוֹל הַטְּחָנָה**, סֶפֶת דָּוִד, שֶׁנִּפְלָה וְנִשְׁפָּלָה לַעֲפָר, וְקוֹלָהּ שֶׁהִיָּתָה מְשׁוֹרְרָה תָּמִיד בְּשִׁיר הָאֶהָבָה שֶׁפִּל. **וַיִּשְׁחֹו כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר**, הֵם הַמֶּלֶאכִּים הַנִּחְלָקִים בְּמִשְׁמְרוֹתָם עַל הַשִּׁיר, מֵהֶם מְשׁוֹרְרִים בַּיּוֹם, וּמֵהֶם מְשֻׁמְרוֹת מְשׁוֹרְרִים בַּלַּיְלָה.

**גַּם מִגְבוּתָה יִירָאוּ**, כִּי גְבוּתָה מַעַל גְּבוּתָה שׁוֹמֵר. וְשׁוֹמֵר זֶה מִזָּה, וּמִקְבֵּל זֶה מִזָּה, בְּנִעֲמָה וּבִקְדוּשָׁה. וּבְחֶרֶפֶן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יֵצֵתָה מֵאֶרֶץ, וְדִין חֶזֶק מִצִּיּוֹ לִפְנֵי, וְגְבוּתָה יִירָא מִגְבוּתָה וּמִדִּינוֹ.

**וּמִתְחַתֵּים בְּדֶרֶךְ**, כְּתִיב (ישעיה מג) הַנּוֹתֵן בֵּינָם דֶּרֶךְ וּבֵינָם עֲזִים נְתִיבָה. וּבְאוֹתוֹ דֶּרֶךְ, הִיָּה יוֹרֵד וּבָא הַטַּל מֵרָאשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְכָל שְׂמִיחָה, וְכָל טוֹב, וְכָל רָצוֹן, בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ הִיָּה בָּא. וּבְחֶרֶפֶן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, תִּבְרִיּוֹ עַל תִּבְרִיּוֹ בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ נִמְצָא, וְכָל רִיגוֹא וְאִימָתָנִי וְתַקִּיפָא וְדִינָא, בְּהֵהוּא דֶּרֶךְ הוּא.

**וְנִגְאֵן הַשֶּׁקֶד**, כְּמָא דְּאֵתָא אֲמַר, וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה, וּכְתִיב (ירמיה א) מִקַּל שֶׁקֶד אָנִי רוֹאֶה, וְצִמְיַת הַשֶּׁקֶד אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם, כֹּף מִ"ז בְּתַמּוֹ עַד תִּשְׁעָה בָּאָב. וּמִיּוֹם שֶׁהִשְׁקֵד מִצִּיּוֹ, הִפְרַח אֵין מוֹצִיא פְּרִי עַד כ"א יוֹם.

מִגְלָגְלִין זְכוֹת לַיּוֹם זָפָא, וְחֻכָּה לַיּוֹם חֲזִיב. דְּבִהֵיא לִילֵיא אִפִּיקוּ דְּבִה רָעָה עַל אֶרְעָא קְדִישָׁא, וְאַרְיִמוֹ קְלָחוֹן בְּכִכְיָה, וְאַתְקַבְּעַת לְדַרְי דְּרִין.

וְדוּק וְתִשְׁפַח, מִדְּבוּטֵל הַתְּמִיד, דִּתְּהוּ מִכֶּפֶר עַל חוֹבֵיהוֹן, עַד דְּאִתְחַרַּב בִּי מִקְדָּשָׁא, בֵּין בְּזִמְנָא קְדָמָא בֵּין בְּזִמְנָא תְּנִינָא, כ"ב יוֹמִין, לְקַבֵּל אֲנוּן כ"ב שְׁנִין דְּלֹא חֲמָא הֵהוּא צָדִיק אִפִּי יִקְרָא דְּאִבּוּהָ, לְאַחֲזָא חֲכָמָתָא עֲלָאָה, דְּהָא בְּהָא תִּלְיָא.

וְהָא אִיתְעָרוּ חֲבֵרָא, דְּכִד חֲרִיב מִקְדָּשָׁא מוֹצֵאֵי שְׁבֵת הִיָּתָה, וּמוֹצֵאֵי שְׁבִיעִית, וּמִשְׁמֶרְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָרִיב הִיָּתָה, וְהַלּוּיִם עוֹמְדִים עַל דּוּכְנָם, וְאוֹמְרִים שִׁירָה, (תהלים צד) יִגְדוּ עַל נֶפֶשׁ צָדִיק וְגו' וַיְהִי ה' לִי לְמִשְׁגָּב וְגו', וַיִּשָּׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וְגו', וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר בְּצִמְיַתָּם ה' אֶלְהֵינוּ, עַד שֶׁבָּאוּ גוֹיִם וּכְבָּשׁוּם. דְּהָא אִי אֲמָרוּ לִיָּה, לֹא תְּהֵא לֹון תִּקְנָה.

וּמוֹצֵאֵי שְׁבֵת, חֲכָמָתָא סְגִיָּאָה קָא רָמַז, דְּנִפְקוּ מִשְׁבֵּת דִּתְּהוּ רְפוּאָה לְמַפְתָּהוֹן. וּמוֹצֵאֵי שְׁבִיעִית, דְּחִבּוֹ לְגַבִּי כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֵלֶּא דְּחִאֲבוּ בְּמִילָה, וְלֹא קִיָּמָא בְּשׁוּר קָדֵשׁ. וּמִשְׁמֶרְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָרִיב, כְּמָה דְּאֵת אֲמַר (ירמיה ב) עוֹד אֲרִיב אֶתְכֶם נֶאֱמַר ה' וְאֵת בְּנֵי בְנֵיכֶם אֲרִיב.

### זוהר תַּדֵּשׁ חֲקַת פַּג ע"ב

וְאַנִּי פֶּאֶשֶׁר שְׁכֻלְתִּי שְׁכֻלְתִּי, שְׁכֻלְתִּי בְּמִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן, שְׁכֻלְתִּי בְּמִקְדָּשׁ שְׁנִי, לֹא אֶשְׁכַּל עוֹד, וְכָל דָּא בְּחוּכָא דִּהֵהוּא זָכָאָה דְּנִתְּתוּ לְמַעְרִים.

וְתָא חַזִּי, תְּרִיסַר שְׁנִין יְתִיב הֵהוּא צָדִיק בְּבֵית הָאֲסוּרִים, בְּגִין כֹּף תְּרִיסַר שְׁבִטִין בְּגִלוּתָא דְּאָדוּם, בְּגִין מָאָה בְּרַכָּאָן דְּמִנְעוּ מִכָּל יוֹמָא.

וְשִׁתָּא חֲדָא לְחוּד יְתִיב בְּבֵית פּוֹטִיפֶר, דְּכֶתִיב (בראשית לט) וַיְהִי בִרְכַּת ה' בְּכָל אֲשֶׁר יָשׁ לוֹ בְּבֵית וּבִשְׂדֵה, בְּבֵית, דָּא פְּלָגוֹת שִׁתָּא דְּקָרִירוֹ נְחִית לְעֵלְמָא. וּבִשְׂדֵה, דָּא פְּלָגוֹת שִׁתָּא דְּכָר נָשׁ יְתִיב בְּעוֹכְדוּי בְּחֻקְלָא. וְשִׁתָּאָרֵי י"ב שְׁנִין דְּיְתִיב בְּהֵהוּא בּוֹר, כְּדִין קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶתְעַר עֲלֵיהוֹן בּוֹר דִּהֵהוּא נִחָשׁ, גְּלוּתָא דְּעָשׂוֹ. וְעַל דָּא וְהוֹרִידוֹ לְאִישׁ מִנְּהָ.

### זוהר תַּדֵּשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים ב ע"ב

**עַד אֲשֶׁר לֹא יָבוֹאוּ יְמֵי הָרָעָה**, בְּזִמְן שֶׁהַלְכָּנָה מִתְּמַעֲטָת, וְתִשְׁלַט הָרָעָה, וְהַיָּמִים שְׁלָה הֵם יָמִים

שלהובא דסטר צפון, מההוא אתערו דההוא  
שלהובא, פד נחתא להאי עלמא, עד גרפי תרגולא  
דהאי עלמא, קרי בחיל ואמר, אתערו לבכיא דבי  
מקדשא, כל אנון מאריהון דשלוש דכתיב, (ישעיה לג)  
מלאכי שלום מר יבכיון.

מאן דחמא בכיא, ומאן דלא חמא בכיא, בלהו  
מתכנשין לבכיה דבי מקדשא. מאן חמא ערבוהין  
דכל חילי שמיא, וכל רתיכין קדישין געו וכו'.  
והקדוש ברוך הוא געזי וכו', ובעיט בתלת מאה  
ותשעין רקיעין. וכו' דין בההיא שעתא כתיב, (רות ב)  
ויהי בחדשי הלילה ויחרד האיש וילפת. האיש, דא  
הקדוש ברוך הוא, דשאג וזיב קלא על חרבן דבי  
מקדשא. הךא הוא דכתיב, (ירמיה כה) ה' ממרום ישאג  
וממערן קדשו יתן קולו. שאוג לשאג על נהו, דא  
שכינתא. וילפת, כמא דאת אמר, (איוב ו) ילפתו  
ארחות דרפם.

כדין איהו בעט ברקיעין בלהו, וכל חילין וכל רתיכין  
בכאן ומתאכלן בההוא שעתא. מאי קאמרי, (תהלים  
ט) אלהים באו גוים בנחלתך וגו', נתנו את נבלת  
עבדיך וגו', (שם קלז) על נהרות בבל וגו'.

וילפת, אמאי. בגין, והנה אשה שוכבת מרגלותיו,  
שכיבת לעפרא, מהדקא בין רגלין, דא כנסת ישראל.  
כדין בההיא שעתא איהי איתערות לגביה, והוא  
שאל לה, מי את בתי בגלותא, ומי את בשעתא דא.

ותאמר אנכי רות אמתך, מרות בצערין, מרות  
מכאובין על בני דאנון בגלותא, ועל פלטרין קדישין  
דאתתריכנא מניהו, ולא די דאתתריכנא, אלא  
דמחרפין ומקללין בכל יומא עליהו, ולית לי פומא  
בגלותא לאהדרא לון.

...[דף מט ע"ב] וזאת התעודה בישאל, מכאן אמר רבי  
עקיבא, מיום שחרב בית המקדש, נגדעו אלופי עצה,  
והדעות משבשות, והלב אינו קים על בוריו, והולך  
הכל אחר מראית העין.

כל הזכויות שמורות (c) לרבי פנחס ראובן שליט"א

ויסתכל הנקב, יתן הסכל על שכמו של בית דוד.  
ותפר האביונה, זו עבודת בית המקדש למטה.  
וצוחין בני נשא, ולא מתענון, מאי טעמא, כי הולך  
האדם אל בית עולמו, מסתלק הכבוד למעלה  
למעלה, ואנו צוחין ולית מאן דישיגח בהו, בגין  
דאיהו אסתלק לבית עולמו דנפק מיניה, ועל דא  
אשתפח מארה וביש ומות, ומאורעות רעות בעולם,  
וספדין וצוחין בכל יומא, דכתיב כי עלה מות  
בחלונינו.

עד אשר לא ירתק חבל הכסף, חוט של חסד שנמשך  
מלמעלה למטה. ותרץ גלת הנקב, דאיהי נחתא  
בההוא חוט. נשבר החוט, נפל הגלגל. ותשבר פד על  
המבוע, שהתורה נשתכחה בגלותא, ואותו המשאב,  
יופיאל השור, לא שאב ממערן התורה, ובני אדם  
נבוכים בה.

ונרץ הגלגל אל הבור, ומלאך המשיחית נתן לו רשות  
לחבל בכל יום. וישב העפר על הארץ כשהיה, ויכלו  
כל הנשמות, והעולם יכלה, והעפר שהכל נהיה  
ממנו, ישוב כבתחלה, ויהיה העולם חרב כשהיה.  
והיום תשוב אל האלהים אשר נתנה, ויתחדש  
העולם כבתחלה. ובאותו זמן כתיב, (דניאל יב) ורבים  
מישגי אדמת עפר יקיצו.

...[דף י"ז ע"ב] כיון דכל תקוונא אתתקן, כדין סלקא לגבי  
דכורא, ואיהי אמרת הגידה לי שאהבה נפשי איכה  
תרעה איכה תרביץ בצחרים. איכה איכה תרין זמנין,  
רמז על שני חרבנין, חרבן בית ראשון וחרבן בית  
שני.

ובגין כך, איכה תרעה, בחרבן קדמא. איכה תרביץ,  
בחרבן תנגא. דהא חרדה דילן טב וזאות, ובגו חרדה  
דא אית לי לבכיא על תרי מקדשי, חד מקדשא  
עלאה, וחד מקדשא תתאה.

### זוהר חדש רות מח ע"א

ויהי בחדשי הלילה. תנן, תלת משמרות תגי הלילה,  
ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא  
ושואג פארי. ובכל משמרה ומשמרה מלאכין ידיעין,  
ממנן בליליא באלין תלת משמרות.

...משמרה שניה, תמן אנון ממנין אחרנין, אקרון  
אבלי ציון, דקא מתאבלי על חרבן בית המקדש.  
ובההוא שעתא דקריאת הגבר, דאיתער ההוא

## עץ חיים - שער מעוט הירח

מדרגות עמידת הנוק' מבריאת העולם עד הגלות, סיכום בסוף המאמר.

צ"ע אם מותר ללמוד בת"ב את כל המאמר

### פרק א

חלק העשירית שבה בלבד, שהוא ספירות המלכות שבה.

והנה גדול המלכות אינה בפעם אחת, רק בזמנים הרבה נתקנת ונתגדלת מעט מעט כנ"ל, ונבאר עתה בארץ כללותה, אף על פי שיש פרטים הרבה. הנה תכלית המעוט אשר בה, אינה פחות מנקדה אחת כלולה מי', שהיא נקדה מלכות האחרונה שבה כנ"ל. ותכלית גדול שלה הוא שיהיה בה כל הי' ספירות שלה, ותהיה עם ז"א פנים בפנים שזה לגמרי, וישתמשו בו מלכים בכתר אחד, שהוא מה שקטרגה הירח כנודע.

והענין הוא, כי נודע כי מתפארת של אמא נעשה כתר לז"א, וכאשר גם היא תעלה עד שם, ויהיה כתרם בתפארת של אמא כמזהו, יהיה כתריתן שוין ויהיו שניהן אחד, כי שניהן יהיו בחינת תפארת דאמא שהוא ספירה אחת, ואז לא תצטרך היא לקבל הארתה על ידי ז"א, אלא יהיו שניהן מקבלין הארתן מאמא, כל אחד על ידי עצמו, ולא יצטרכו זה לזה, ויהיו זו"ן שוין במציאותן כדמיון אבא ואמא, כנזכר באדרא, אבא ואמא כחדא נפקין וכחדא שרין, וזהו תכלית הגדול שלה, ואז כל העולמות בתכלית התקון. ואמנם בין זה לזה יש בחינות רבות, ובין כלם הם ד' בחינות, וזה סדרן ממטה למעלה.

א', תכלית המעוט הנ"ל, שתהיה היא נקדה כלולה מי', והיא בחינת המלכות שבה, ואז אין לה פרצוף, ואז היא עומדת למטה מהיסוד שלו.

ב', היותה פרצוף גמור בי' ספירות, אלא ששעור קומתה הוא באחור ז"א מתזה ולמטה, אבל עדין האורות שלה שיש בה' ראשונות של ז"א, כח"ב ח"ג, לא האירו בדעת תפארת שבו, לכן לא נמשכו בה ולא האירו בה, והבן זה עם הנ"ל.

ענין חטא אדם הראשון, ומה גרם באבי"ע הקדוש בענין הגדלת והמעטת פרצוף זו"ן, ובענין היותם פנים בפנים או אחור באחור בכל בחינותיהם. ואמנם מה שגרם בענין כל העולמות ומדרגותן ועלייתן וירידתן, כבר נתבאר בדרוש אחר, ונבאר עתה מה שגרם באבי"ע וקלפות, ובה יתבאר גם כן מעוט הירח, וענין הגלות המר והנמקת הזה, וגם ענין חרבן בית ראשון ושני, וגלות מצרים, וגם כל הבחינות שהיו בעת הבריאה.

ענין עבור זו"ן. דע כי בעת עבור זו"ן באמא עלאה, אז היה ז"א בבחינת ו"ק לבד, ונקבה בבחינת נקדה אחת כלולה מי', שהוא בחינת מלכות שבה בלבד, ואז על ידי העבור ויניקה ומוחין, נתגדל בחינת ז"א עד שנשלם לי' ספירות כנודע. ואמנם גדול המלכות אינה אלא על ידי אמצעות ז"א עצמו, כי אמא עלאה כאשר גדלה אותו, נתנה בו פח עוד גדול להמלכות, ואחר כך יצאה בחינת גדול זה של המלכות לחוץ באמצעות תפארת, ואז נגדלת המלכות גם כן עד תכלית הגדול שבה, שהוא עד שתשלם גם היא לי' ספירות שלמות שבה, ואם כן מכרח הוא שכל זמן שעדין לא נתגדל המלכות, שאותן הט' ספירות עליונים שחסרים מנוקבא, יהיו כלולין בז"א בט' ספירות שבו, כנודע שאין בו רק עד היסוד, ונוקבא משלימתי לי', ואז הם י"ט ספירות, ט' שלו וי' שלה, ונקרא עשירית פיון שהיא עשירית אליו, ונשלם הוא בי' ספירות עמה, וגם היא יש בה י' ספירות.

ואמנם טרם התגלות בה ט' ספירות העליונות שלה, היו כלן נכללין בט' ספירות שלו, נמצא כי בכל ספירה וספירה מן הט' ספירות דז"א, יש בה בחינת ספירה אחת של נוקבא, אף היא אינה רק

הג', שתהיה גדולה כמוהו שעור קומתו פנים בפנים, ותקבל האורות של ה' ראשונות שם, בהיותה היא למעלה עמהם. ואמנם עדין היא אינה מקבלת אורותיה אלא באמצעות ז"א, והפך שלו יהיה גדול מכתרה, כי הוא יותר גדול וגבוה למעלה מכתרה, נמצא שהמלכות שבה אין לה בן זוג כנגדה בזכר, כי היא למטה מן היסוד שלו, לכן היא צריכה לו, שהמלכות שבה היא למטה מכל שעור קומתו, ואז צריכה היא לקבל על ידו, ואז המלכות שלה אין לה בן זוג, ונתעלה עד היסוד שבה עצמה, ונכללין יחד שם בסוד הכללות פנודע אצלנו, ואז תוכל לקבל מן היסוד של ז"א. ונמצא כי בבחינה זו יש בה פרצוף ט' ספירות שבה עליונות לבד, כי העשירית שבה נכללת ביסוד שבה, ואז גם בן הפתר שלו גבוה מכתרה.

הד', שתהיה גם היא משמשת בכתר אחד כמותו, ומקבלת אורותיה מאמא עצמה שלא על ידי ז"א, דמיון אבא ואמא, ותהיה שלמה בכל ספירות, וזהו תכלית הגדול שלה:

ג', בהיותה מקבלת אורות שלה מן ה' ראשונות של ז"א, ואז נגדלת כמוהו (לקמן וכן בשער ההקדמות מבואר שעומדת בחזה ומקבלת במקומה הארת ה"ר), אלא שעדין כל זה בחינת אורות אחר באחר, והרי הם ג' בחינות בבחינת אחר. והטעם שאין ד' בחינות באחר, הוא גם כן מפני שאין הפתר נפר כי אם בפנים, ולזה ג' בחינות באחר.

עוד יש ד' בחינות בבחינת פנים בפנים והם אלו. א', שתהיה היא פרצוף שלם פנים בפנים, אלא ששעור קומתה הוא מחזה ולמטה דז"א, ועדין אורות שלה בבחינת פנים שיש בה' ראשונות של ז"א, לא נמשכו להאיר בה. והנה בבחינה ראשונה, שהוא שתהיה גם כן בחינת נקדה אחת כלולה מ' כנגד היסוד פנים בפנים, אין כאן מקום באורו, ונתבאר במקום אחר בפרוש תפלת השחר בברכת אבות.

הב', הוא, הה' ראשונות של ז"א האירו בה מלמעלה, אבל עדין היא מהחזה ולמטה, ואז הוא יורד בנצח שלו והיא עולה בהוד שלו, בבחינת שם בוכ"ו, והוא כופף קומתו ומזדוג שם עמה.

## פרק ב

וכאשר הירח קטרגה, אז נתמעטה מן שעור הנ"ל, וחרזה להיות כבתחלה בבחינת המעוט יותר גדול שאפשר להיות, והוא שהי' ספירות שלה חזרו ונתעלו ונסתלקו בשרשיהן בט' ספירות של ז"א, כי משם יצאו כנ"ל, ולא נשאר רק המלכות שבה, שהיא נקדה אחת כלולה מ', תחת אחורי היסוד של ז"א. וזהו ענין לכו ומעטי את עצמו, שנסתלקו ט' ספירות שלה העליונים ועלו בז"א, והיא נשארת נקדה מעוטה ונרדה תחת אחורי היסוד, וענין מעוט הירח היה ביום ד'.

אחר כך ביום ו' חרזה להתגדל בבחינה הג' הנ"ל, היותה פרצוף שלם בבחינת אחר באחר

ועתה נבאר ג' בחינות אלו איך היו מתחלת בריאת העולם עד עתה. הנה בזמן העבור היתה היא עדין בבחינת נקדה אחת כלולה מ', והיתה למטה מאחורי היסוד דז"א, וכאשר נבאר העולם של אצילות ונולדו זו"ן, התחילה היא להתגדל עד יום ד' של ימי בראשית, ואז נגדלה כל ג' בחינות הנ"ל שיש בבחינת אחר באחר, והוא עד שתהיה בחינת פרצוף גמור ב' ספירות באחר באחורי החזה, ושם היה שעור קומתה משם ולמטה, וגם האורות של ה' ספירות ראשונות דז"א, היו מאירין בה מלמעלה למטה אחר באחר.

באחור פרצוף שלם בבחינת ב' הנ"ל, וה' ראשונות דז"א לא היו מאירין בה, וזה נמשך עד צאת ישראל ממצרים בליל פסח.

אמנם אף על פי שבחינה זאת הייתה כף, יש בו קצת שנוי בהמשך זמן הנ"ל, והוא כמו שאמרו רז"ל, שאדם הראשון סלק את השכינה לרקיע ראשון, ודור אנוש כו', עד שהעלוה למעלה מז' רקיעים, עד שבא אברהם ויצחק ויעקב לוי קהת ועמרם ומשה, והורידוה למטה מז' רקיעים כבתחלה.

והענין הוא, כי כבר נתבאר כי בשבת ראשון חזרו פנים בפנים, ועדין פתרו גדול מפתרה וגבוה ממנה, נמצא כי המלכות שבה למטה מכל בחינת ז"א, ואין לה מקום יניקה כנגד הזכר כנ"ל, ועל כן צריך שתתעלה המלכות ביסוד שבה, ואז יהיה מקום יניקה גם אל המלכות שבה, ואם כן נמצא ששבעה רקיעים התחתונים שבה, כבר עלתה בימי אדם הראשון רקיע ראשון מלמטה למעלה, שהיא בחינת המלכות שבה ועלתה אל יסוד שבה, ונמצא שאין לה עתה פרצוף רק מט' ספירות עליונות שבה בלבד. וזה היה בכל השבתות, וגם בחל פאשר הייתה חוזרת עמו אחור באחור מהחזה ולמטה, לא היה לה רק פרצוף מט' ספירות עליונים שבה, נכללין כשעור קומה ד' תחתונות שבו, כי המלכות שבה שהוא רקיע א', נסתלקה משם ועלתה ביסוד.

וכן עשו כל הז' דורות, עד שהעלוה למעלה מז' רקיעים תחתונים שבה, ואז נכללין כל הז"ת שלה בג"ר שבה, ואותן ג"ר שבה, היו עומדין נגד ג' פרקין עלאין דנה"י דז"א, ונאחזות בהם אחור באחור, וכל הז"ת שבה נכללין שם, ונשארו כל שארית נה"י דז"א מגלין בלתי לבוש, ומשתלשלין למטה מן שעור קומת הנוקבא, ואז הייתה עולם מתנהג על ידי ז"א.

וזהו שכתוב באנשי סדום, וה' המטיר על סדום מאת ה' מן השמים, כי עקר ההנהגה מן השמים שהוא ז"א, אמנם להיות פי גם נוקבא הייתה

נגד החזה דז"א, ואז יש בה ה' אורות של ה' ספירות ראשונות דז"א, שהם בחינת ה' ימים ראשונים דימי בראשית, כלם האירו ביום ו' שהוא התפארת שבו, ואז נבנית המלכות ונגלית שם, וה' ראשונות מאירין בה מרחוק. ואז ביום ו' נדונו וז"ל בבחינת אחור באחור, ונברא אדם הראשון בבחינה זו לבדו. ואלו לא חטא אדם הראשון, היה מעורר מ"נ באותו שבת הראשון, ועל ידי זה היו מוּדוּגִין זו"נ פנים בפנים בבחינה יותר עליונה שבכלם, שישתמשו שניהן בכתר אחד ופנים בפנים, אשר אין הגדלה גדולה מזה, ותהיה היא מקבלת מאמא עלאה שלא על ידו.

והנה פאשר חטא אדם הראשון יום ו', חזרה למטה תחת היסוד באחוריו, ונשארה שם בבחינת נקדה לבד כלול מ"י, ואז אותן הט' ספירות עליונים שבה, לא חזרו לעלות ולהסתלק ולהתעלם בזעיר אנפין עצמו כמו בעת מעוט הירח ביום ד', אמנם כיון שהיה מפגי חטא, לכן כל אלו הט' ספירות ירדו למטה בקלפות כמו שנבאר בע"ה, והרי היא בתכלית המעוט האחרון שבכלם, ואז היא ילדה קין והכל על ידי זיווג זו"ן, כנזכר אצלנו בדרוש קין והכל וחסא אדם הראשון, עין שם איך היו למעלה בשעה זו.

ואחר כך כשבא יום שבת ראשון, חזרה הנוקבא להתפתח בכל הו' בחינות הנ"ל, ונגמרה בחינה הו', והוא שחזרה עמו פנים בפנים בכל שעור קומתו, וזולת בחינת הפתר לבד שהיה גדול מפתרה, אחר שהיא בחינה יותר עליונה מכלם וגבוה ממנה, ולכן הייתה עדין צריכה לקבל מאמא על ידו, ואז לא היו משתמשין בכתר אחד שהוא הבחינה היותר עליונה מכלם כנ"ל.

ואחר כך ביום ראשון דחל, חזרה לבחינה הב', והייתה פרצוף שלם מ' ספירות באחורי החזה דז"א, ועדין גם כן לא היו מאירין בה ה' ראשונות דז"א. והנה ענין זה נמשך מבריאת אדם הראשון עד שיצאו ישראל ממצרים, כי בכל יום שבת חוזרת עמו פנים בפנים שיה בשנה בבחינת ו' הנ"ל, ובימי החל הייתה חוזרת אחור

וזהו טעם ד' מאות שנה של גלות מצרים, הנה גלות ההוא בחינת הסתלקות הה' ראשונות דז"א מד' תחתונים שבו, אשר שם קומת המלכות [הגהה - גל"ח ד"ס וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים כי בעלייתם ממצרים חזרו הה"ר כ"א כלול מ' שהוא נ' וק"ל]. וכנגד ד' אלו שחסר מהם אור הנ"ל, נמשך הגלות ת' שנה.

אחר כך בהגיע תור גאלת מצרים בעשרה לחדש לקחו הפסח, להורות כי אז היתה פרצוף שלם בסוד אחר באחור ב' ספירות, ולכן לקחו מבצור. ואחר כך המתינו עד ה' ימים, והאירו בה עוד ה' ראשונות שבו, ואז היה ליל פסח בט"ו לחדש. וזה סוד מה שכתוב בזה אמור דף קי"ב, על בט"ו לחדש, כי כדין קימא סיהרא באשלמותא ה' על י', פי', בהיותה בסוד אחר הוא בחינת י' ספירות, ושעור קומתה אינה רק ד' ספירות תחתונות דז"א, וה' ראשונות דז"א גבוהין עליהן, וכאשר היא נגדלת עמו למעלה, לזכות מקומם, ונמצא שהיא עתה בחינת ה' על י', וזהו כליל פסח שהוא בט"ו לחדש, כי אז חזרה פנים בפנים עמו בבחינת ו' הנ"ל, ולכן אנו אומרים בלילה ההוא הלל גמור (פי' הנוקבא הנקרא אדנ"י שהיא גימטריא הלל, נגמרת קומתה), ותכף ירדה כבתחלה, לכן אין הלל גמור בז' ימי הפסח.

אחר כך מאז ואילך עד שבנה שלמה בית ראשון, היתה בכל ימי שבחות פנים בפנים בבחינת ו' כנ"ל. ובכל ו' ימי החל, היתה אחר באחור בבחינת ג' הנ"ל, שהיתה בפרצוף שלם י' ספירות מהחזה ולמטה, וגם אור ה' ראשונות דז"א האירו בה תמיד. וזהו טעם זכירת יציאת מצרים, כי היתה גאלה גדולה, מבחינת היותה בתחלה בימי הגלות בבחינת ב' לבד, והוא פרצוף י' ספירות באחור מהחזה ולמטה בלי הארות ה' ראשונות שלו בה, מה שאין כן בחינת בית ראשון כמו שנבאר בע"ה.

ואחר כך כאשר נבנה בית ראשון על ידי שלמה, נתוסף עוד בה בחינת אחרת, והיא כי בין בשבת בין בחל, לעולם היתה עמו פנים בפנים בחינה

כלולה בג' פרקין עליונים דנה"י דז"א, לכן נזכרת בכללות עמו, כמו שאמרו וה' המטיר וגו' הוא ובית דינו.

וזהו ענין מה שכתוב בזהר, דינין דכוכבא תקיפין ברישא וניחין בסיפא, כי כל דיני הו"א הם בנה"י שלו, וכאשר הם מתפשטין בנוקבא ונעשין בה מוחין, אז ניחין שם בסופם, שחזרו להיות בחינת מוחין. אמנם כאשר הוא בבחינת הנ"ל, שנכללין ז"ת שבה בג"ר שבה בריש נה"י שלו, אז הם דינין תקיפין בסופם, ועל כן וה' המטיר גפרית ואש, שהם דינין תקיפין, מן השמים, לפי שאז הו"א אינו רחמים אלא דין, ואם הוא נקרא רחמים, הוא כאשר נה"י שלו נעשין מוחין ברישא דנוקבא.

וזהו נמי ענין הוצאת חמה מנרתקה הנזכר בדברי רז"ל ובתקונים, שהם הוי"ה אדנ"י, כנזכר בתקון כ"א דף נ"ח, והענין, כי חמה הוא ז"א, ונרתקו הוא נוקבא, שכלבשת נה"י שבו שהם דינין תקיפין הנקרא חמה, בתוך נרתקה (שהיא רישא) דנוקבא, ונחלש פחם, ובצאת חמה מנרתקה כנ"ל, שורפת העולם כלו בדינים הקשים. וכבר נתבאר לעיל כי אין דבר זה אלא בימי החל, אבל בשבחות היה פנים בפנים על דרך הנ"ל.

וזה נמשך עד שבא אברהם והורידה קיע אחר, והוא בחינת החסד אשר בה שנתפשט למטה, כנודע כי אברהם איש חסד. וכן עשו השאר עד משה, ואז נתפשטה גם המלכות שבה, ונתפשטו ט' ספירות שבה בבחינת אחר באחור למטה מהחזה, ועדין אין האור ה' ראשונות שבו מאירין בה, וכל זה בימי החל כנ"ל.

וטעם הדבר היה, לפי שכל הנשמות שבאותן הדורות שהיו מבחינת ישראל, היו מערכים בדור הפלגה ובדור סדום ובדור מצרים, והיה הטוב מערב ברע, וכמו שנבאר בדרוש בפני עצמו בע"ה, ועל כן לא יכלו הצדיקים ההם להמשיך אור הה' ראשונות למטה שיאירו בה, וכמו שנבאר בע"ה בענין גלות מצרים.



חרבן בית ראשון באותו גלות של ע' שנה דבכל, היתה הנוקבא ממש כמו שהיתה ביציאת מצרים ודור המדבר, וזהו שאמר הכתוב המדבר הייתי לישראל וגו'. ומה שהיה אז בחינת גאלת מצרים, נחשב עתה לגלות, לפי שבתחלה בגלות מצרים היתה גלות גמור, שאפלו בהיותה אחר באחר בימי החל, לא היו אור ה' ראשונות שלו מאירין בה, ולכן פאשר נתוסף הארת ה' ראשונות נחשב לגאלה, אבל עתה שבזמן בית ראשון אפלו בימי החל היו פנים בפנים וקומתן שנה, ואחר כך פשטור לבחינה ג' דאחור באחור, אף על פי שאור הה' ראשונות מאירין בה, נחשב לגלות גמור.

אמנם הגרעון שהיתה עתה בגלות בכל הוא, כי אותן האורות שהיו מאירין ז' ספירות עליונים, שבהם נתפשטה בינה בז"א כנ"ל בימי בית המקדש ראשון, וכלם היו מאירין בה בבחינת פנים בפנים כנ"ל, הנה אלו האורות ירדו כלם ונמשכו אל הקלפות בעו"ה, אף לא ט' ספירות ראשונים עצמם שבה, כנ"ל שעלו בז"א, אף אלו הז' האורות ירדו בקלפות, והיא חזרה אחר באחור כנ"ל בימי החל. וזהו ענין גלות בכל ע' שנה, נגד ז' אורות אלו שהיא בחינה ז', כל אחד כלול מ'. לכן נקרא גלות בכל, שהוא גימטריא ד"ל, כנודע כי מלכות נבנית על ידי בוכ"ו חלופ אה"ה שהוא גימטריא ד"ל, ואז שעור קומת המלכות היא ארץ היריעה שלשים באמה ורחב ארבע באמה כמנן ד"ל, ועתה נתמצטה בגינה וקומתה הראשון שהוא גימטריא ד"ל.

אחר כך בבית שני עלתה בימי השבת פנים בפנים בבחינה ו', אף בימי החל עלתה פנים בפנים של בחינת הה', שהיתה פרצוף ב' ספירות שלמות ושעור קומתה מהחזה שלו ולמטה פנים בפנים, והיו ה' ראשונות שלו מאירין בה מרחוק, אמנם לא עלתה היא כנגדן ממש כמו שהיתה בבית ראשון בימי החל, וזה הענין שחסר ה' דברים בבית שני ואלו הם אורים ותומים וכו'.

ו', אמנם הבחינה ז' שהוא היות ב' מלכים משתמשין בכתר אחד כנ"ל, לא היתה כך לעולם עד לעתיד לבא, ואלו היה פן בבית ראשון, לא היתה אמה ולשון שולטת בנו כלל עוד.

ואמנם עוד נתוסף עתה בבית ראשון הארה גדולה, והוא זה הענין כמו שבארנו במקום אחר, כי הז"א היה ו"ק, חג"ת נה"י, ואחר כך עלו חג"ת ונעשו חב"ד, ונה"י נעשו חג"ת, והצרכו הבינה להתפשט בו ולעשות נה"י חדשים. נמצא כי יש בז"א הוד ראשון והוד אחרון, והוד הראשון נעשה אחר כך בו גבורות. ונודע כי הבינה בז"א אתפשט עד הוד שבו, ואמנם קדם בית ראשון, היתה הבינה בו עד הוד ראשון, שהיה אחר כך בחינת גבורה, נמצא כי התפשטות בינה תוף ז"א, לא היתה כי אם בה' ראשונות שהם חב"ד ח"ג, וכתר אינו נמנה, מפני שהכתר ודעת הכל אחד כנודע. גם תפארת דז"א לא נתפשטה בו הבינה, כי נצח הוד דאמא ארפים מתפשטין הרבה בב' קוין זמין ושמאל, אף היסוד שלה שהוא בקו האמצעי, מסתים בדעת שלו, ואז ה' ראשונות לבד היתה הבינה מתפשטת, אף אחר כנין בית ראשון, נתפשט בינה עד הוד ב' דז"א, והם עתה ז' ספירות שמתפשטת בהם הבינה תוף ז"א.

ואחר כך כשגרמו העונות נחרב בית ראשון, ובעת חרבן עצמה, ירדה המלכות אחורי היסוד דז"א, אמנם ט' ספירות העליונים שבה לא ירדו לקלפות כמו שהיה בחטאו של אדם הראשון, אמנם עלו למעלה בתוף ז"א בשרשיהן, כנ"ל בענין מעוט הירח. ואלולי שנתמעט המעוט זה הגדול, לא היה יכולת אל הקלפות ולאמות העולם להחריב בית המקדש, אף אמנם חזרו ט' ספירות עליונים להתעלם למעלה בז"א, לא שלטו בהם הקלפות.

אמנם תכף אחר החרבן, חזרה הנוקבא להתמקן בבחינה ג', ונעשה פרצוף של י' ספירות אחר באחור מהחזה ולמטה, ואף כי גם אז היו מאירין בה ה' ראשונות של ז"א, וכל זה בחל, כי בשבת היתה פנים בפנים בבחינה ו'. נמצא כי בעת

נקדה לבד תחת היסוד, וט' ספירות שלה ירדו אל הקלפות, מפל שכן הארת ה' ראשונות דז"א שנפלו בחרבן בית ראשון.

נמצא כי חטא אדם הראשון וחטא חרבן בית שני הכל אחד, אלא שחטא אדם הראשון תקן ממש את הקלפות מה שמתחלה היו בלתי תקון כמו שנבאר בע"ה, אבל בעת החרבן בחטא ישראל כבר היו הקלפות מתקנים, ומה שגמרו הם, הוא להחזיר ולהלביש בהם את הקדשה כנ"ל, וזה סוד והמה כאדם עברו ברית. וזהו הטעם שבימי המשיח לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה אתכם מארץ מצרים, כי בגלות הזה, גדול מאד מגלות מצרים הנ"ל.

והנה ענין התלבשות אלו הט' ספירות שבה בקלפות, הענין כמו שבארנו במקום אחר, כי גם אלו הקלפות הם מבחינת אצילות בריאה יצירה השמא, וכל עולם ועולם כלול מי' ספירות המתחלקים לה' פריצופים, והנה הנוקבא דזעיר אנפין דקלפה דאצילות, היא לילית אשת סמא"ל, והיתה תחלה בבחינת נקדה כלול מי' תחת היסוד של סמא"ל בעלה, ועתה אלו הט' ספירות נתלבשו בה ונעשין בה י' ספירות שלמות.

וזהו ענין ומלכותו בכל משלה, שאמרו בתקונים שהוא אדם דעשיה שנתלבש בי' קלפות, ואדם דעשיה הוא בחינת ט' ספירות אלו דמלכות דאצילות דקדשה הנקרא עשיה שבאצילות ונתלבשה בנוקבא דקלפה, שהוא כדגמטה בעולם השמא דאצילות. וזהו ענין אמלאה החרבה שאמרו רז"ל לא נתמלאה צור אלא מחרבנה של ירושלים, נוקבא דקדשה דאצילות. וזהו ענין במסכת חגיגה, ואם לא תשמעוה במספרים תבכה נפשי מפני גוה, מפני גאותן של ישראל שנטלה מהם ונתנה לאמות העולם, והבין זה היטב.

נמצא כי בהתלבש ט' ספירות דמלכות בלילית דקלפה, עקר האבדה זו הוא לז"א, כי ממנו יצאו כנ"ל. וזהו מאמר בזהר פרישת במדבר דף קי"ט

וזהו ענין מה שכתוב בזהר פרישת שמות, כי בית ראשון לקבל ה' עלאה ובית שני לקבל ה' תתאה. והענין הוא, שכבר בארנו שבבית ראשון היו פנים בפנים עד למעלה בחינת ו', והיו ה' ראשונות מאירין בה, ואז נקרא סיהרא באשלומוטא במלוי הלכנה בט"ו לחדש, בסוד חמשה עשר, ה' על י' כנ"ל. נמצא כי בהיותן שם למעלה, נקרא גם היא ה' עלאה, אף בבית שני שהיתה בימי החל פנים בפנים בד' תחתונות שבו והיא חמישית להם, אז נקרא ה' תתאה.

ועוד טעם אחר עם הנ"ל, כי בבית ראשון, אמא עלאה הנקראת ה' עלאה, נתפשטה עד הוד ב' דז"א, ואמנם המלכות היתה יונקת ממנה, כי שם מקום המלכות, אף בבית שני לא נתפשטה הבינה רק עד הוד ראשון דז"א בלבד, שהוא בחינת גבורה של עתה כנ"ל, נמצא כי המלכות עתה בחל בבית שני, אף על פי שהוא פנים בפנים, היא מתוזה ולמטה, ואינה יונקת מה' עלאה, לכן נקרא ה' תתאה, לפי שאינה יונקת מה' ראשונות. ושמר הקדמה זו על ענין בינה המתפשטת עד הוד א' אימתי הוא, ואימתי מתפשטת עד הוד ב'.

והנה אחר כך בחרבן בית שני, היתה המעוט היותר מועט שבכל הזמנים, והוא דומה ממש אל זמן חטא אדם הראשון, והוא כמו שהיתה בבחינה ראשונה של אצילות אחר באחור, שהיתה בבחינת נקדה כלולה מי', שהיא המלכות שבה בלבד אחור באחור תחת היסוד שלו. ונתוסף בה פגם, שאותן הט' ספירות שלה ירדו למטה בין הקלפות, ואז סמכין אתאבדו, שהם נה"י ז"א הסומכים אותה. וזה סוד השליף משמים ארץ וגו', כי תפארת ישראל שהוא ז"א, השליף את המלכות הנקרא ארץ, שהיתה תחלה בתפארת שבו הנקרא שמים, ומשם השליכה אפלו למטה מהדום ורגליו, שהם נה"י שבו, ונפלה תחת היסוד שבו באחוריו.

וזהו ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום, כי בדור אנשי סדום, היתה המלכות באחורי נה"י דז"א, כנ"ל בסוד וזה המסיר, אף עתה נפלה בסוד

המלכות, אינם שולטין בגלות אלא שחה לעפר נפשם, אך האמות שניקתן מן הזנב הם השולטין, כי אין הנהגה ושלטון עתה אלא בזנבא הנ"ל, ומשם מקבלין אמות העולם, שהם גם כן בחינת זנבא שפע, ושולטין בגלות זה, וזהו סוד גם כן מה שאמר הכתוב, כן משחת מאיש מראהו, והבן זה:

## פרק ג

ונהרס כל בנינה לגמרי, ואחר גמר החרבן חזרו ה' ספירות אחר אחר באחור, וכראות ירמיהו ע"ה ענין זה, לא רצה לומר והנזר, כי נזר הוא סוד תפארת דז"א כמ"ש. והנה מחצי תפארת הזו, משם היה מתחלת גלגלת דנוקבא ותחלת בנינה, ולהיות שעתה נחרכ כל בנינה, אם כן אין ראוי להזכיר נזר.

ודע כי נזר אותיות ארו"ן, לרמוז אל המלכות הנקרא ארון, לפי ששם התחלת בנינה, וכן ארו"ן גימטריא גז"ר, כי מן נזר זהו סוד גזר וכתר שלה. גם דע כי לב' תצאין נחלק תפארת זו, באפן שהם ב' נזרות, וזה סוד נזרות בצדק תעננו, ולכך אמר ירמיהו, גוים מרקדין בהיכלו איה נזרותיו. גם אמר לשון איה, לרמוז כי מסוד נזר זה נעשה לה ג"ר, שהם כח"ב הנקרא איה, וזהו איה נזרותיו.

ואמנם דניאל היה בסוף החרבן אחר שנשלמו ע' שנה של הגלות, וראה שאפלו אם יחזר הבית למקומה ראה את חרבנה, וכבר ידעת כי בחרבן בית שני נחרבה כל המלכות, ונשארה בסוד נקדה לבד, ואז לא היה כמו חרבן ראשון כי סוד ה' ראשונות ירדו אל החצונים אך שאר ט' ספירות שבמלכות חזרו למעלה אל שרשם כמו שהיה בתחלה בסוד לכי ומעטי את עצמך שט' ספירות נשארו למעלה, אבל בחרבן בית שני אפלו ט' ספירות שלה ירדו וגלו אל הקלפות, לכן לא אמר הגבור, כי כל מציאת המלכות הוא מצד הגבורה, ומשם נבנית בט' ספירות עליונים,

על פסוק קולה כנחש גלף, והבן ענין זה היטב, והוא כי בחינת מה שנשארה במלכות דאצילות, הוא בחינת מלכות שבה הנקרא זנב, בסוד שאמרו רז"ל ויכן ה' אלהים את הצלע רב אמר זנב היתה, וזה הזנב נשאר בה בלבד, והט' ספירות ראשונות שבה שהם רישא דילה ירדו בקלפות ושכיבא לעפרא, בסוד ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן, לכן ישראל שניקתן מן

ונדבר בפריאה גם כן, כי אדם הראשון חטא בפריאה הקדושה גם כן, וגרם חשך חסרון גם באבא, לכן אין נזר בפריאה רק אבא לבד, וזה סוד אבא מקננא בפריאה בג' ספיראן עלאין דכורסיא, כי אבא ואמא ישת חשך סתרם, וכנגדן בפריאה הטמאה, נעשה תקון אבא ואמא הטמאים אשר שם, ונמשך להם אור מאבא ואמא כמו שנבאר בע"ה. וגם ביצירה גרם אדם הראשון להסיר אור אמא, ולא נשאר רק אור ז"א, וזה סוד ז"א מקננא במט"ט, וג"ר שלו היו שם מכסים בחשך ואינם מאירין, וכנגדן ביצירה הטמאה, נתקן ז"א שבה ונמשך לו אור. גם בעשיה גרם חטאו להסיר אור הז"א, ולא נשאר רק נוקבא, וזה סוד מלכות מקננא באופן, וכנגדו נתוסף בעשיה הטמא תקון על מציאות א"א, והוא סוד גדול אסור לגלותו, והוא במקום רדל"א. והרי בזה ידעת, איך האור הולך ומתמעט בסדורו, ובטמאה הולך ומתרבה בסדורו, וזהו אמלאה החרבה כנ"ל.

..ובזה תבין שאמרו רז"ל, ירמיהו לא אמר והנזר, לפי שגוים מרקדים בהיכלו איה נזרותיו, דניאל לא אמר הגבור כו'. והענין, שכבר ידעת שבחרבן בית ראשון, אותה הארה שהיתה מגעת אליה פנים בפנים מה' ראשונות שבתפארת, נסתלקו והלכו אל הקלפות, אף היה עדין פרצוף שלם בת' ספירות. אמנם זה היה אחר החרבן, אבל בעת החרבן לא היתה יכולת אל הגוים ואל הקלפות לשלט בבית המקדש, אם לא שבאותו רגע חזרה המלכות בסוד נקדה אחת

בינה דינעקב, שבו בחינת שם בוכ"ר כנודע, ואז הוא צריך לכפף (עד הנצח לכוף קומתו) להזדוג עמה, ואחר התפלה חוזרת בסוד נקדה אחר באחור ביסוד שלו.

ואמנם בשבת יש לה ממילא על ידי קדשת שבת בעצמו, מה שהיה לה בחל על ידי תפלה כנ"ל, ואחר כך על ידי תפלת שבת, היא חוזרת פנים בפנים בחינה ו', ואין זה אלא על ידי תפלתנו, שאז עולה כמה מיני מדרגות בעת קבלתנו את השבת, גם בכל התפלות מתפלת שחרית עד מוסף, שאז נעשה בחינה ו' דפנים בפנים. אמנם ממילא ביום השבת היא פנים בפנים בנה"י דז"א, והוא מה שאנו עושין על ידי תפלתנו בחל. ומה שהוא ממילא בימי החל הוא מבחינה א' דאחור באחור, שעמדה בבחינת נקדה תחת היסוד, והט' ספירות ראשונים יורדות אל הקלפה דמלכות הנקרא לילית דאצילות השמא, וזה יתבאר עוד באבי"ע דקלפות, עין שם בדרוש:

בסוד עטרה דגניז באבא ואמא. והנה גבורות הרבה מתפשטין ממנה אל המלכות, והם סוד ההוד של תפארת שפעשית בינה במלכות, ויסוד גבורה והוד שבמלכות כל אלו נקראו גבורות, לכן אמר גוים משתעבדין בבניו, שהם סוד הגבורות אלו, שהם הפנים של אמא, גבורה עלאה, אם כן איה גבורותיו, לכן לא הזכיר הגבור שהיה יותר למעלה מציאותו, כי אפלו הט' ספירות שלהם גלו בין הקלפות.

והנה כל זה הוא בימי החל, שתמיד היא עומדת בבחינת נקדה שבמלכות שבה בלבד תחת היסוד דז"א, אמנם על ידי תפלות ישראל ומקמי מצות התפלה, יש בנו כח להעלותה בסוד פרצוף שלם אחר באחור מהחזה דז"א ולמטה, ואחר כך חוזרת פנים בפנים, ואז הוא יורד בנצח שלו והיא עולה בהוד שלו, כי אף על פי שהיא מהחזה דז"א ולמטה שהוא למעלה מנצח הוד, עם כל זה כדי לבא פנים בפנים צריך לחזור נקדה אחת תחת היסוד, ואז עולה בהוד דז"א שהוא

#### ד' דרגות עמידת הנוק'

- א. אב"א נקדה תחת היסוד.
- ב. אב"א מחזה ולמטה וה"ר לא מאירין בה.
- ג. אב"א מחזה ולמטה וה"ר מאירין בה.
- ד. פב"פ מחזה ולמטה וה"ר לא מאירין בה.
- ה. פב"פ מחזה ולמטה וה"ר מאירין בה.
- ו. פב"פ כנגד ז"א מלבד כתרו.
- ז. ב' מלכים משמשין בכתר אחד ואורותיה מאימא.

#### מצבי הנוק' מבריאת העולם עד הגלות

- א. עיבור זו"ן - א.
- ב. יום ד' - ג.
- ג. אחר קטרוג הלבנה - א, וט"ס חזרו לז"א.
- ד. יום ו' - ג.
- ה. אחר חטא אדה"ר - א, וט"ס ירדו לקלפות.
- ו. משבת בראשית עד יציאת מצרים - חול ב, שבת ו.
- ז. מאדם עד אברהם - נכללו ז"ת דנוק' בג"ר, ומאברהם עד משה - נתפשטו ז"ת.
- ח. מיציאת מצרים עד בית ראשון - חול ג, שבת ו.
- ט. בית ראשון - ו, ובינה התפשטה עד הוד ב'.
- י. עת החורבן - א, וט"ס חזרו לז"א.
- יא. גלות בבל - חול ג, שבת ו, והארות הבינה בז"א ירדו לקלפות.
- יב. בית שני - חול ה, שבת ו, ובינה התפשטה עד הוד א'.
- יג. חורבן בית שני - א, וט"ס ירדו לקלפות. בתפילות חול ובשבת ממילא ה, ובתפילות שבת ו.

## מאמר הגאולה לרמח"ל

הקדש שלא לטמא את הדרכים, ומאז והלאה נשארו הדברים כך, כי כל המאורות הם מעלימים את אורם. ולא תאמר שאין נמשך מהם שפע, כי אם כך היה, לא היה העולם עומד, אבל האמת שלא נמשך אלא מה שצריך בהכרח ואי אפשר זולתו, ונמצא הכל בצמצום, על כן אין שמחה. וגם משרתים גדולים ושרים רבים ונכבדים בטלו מעבודתם מפני חסר השפע והושמו תחתיהם אחרים קטנים מהם; ומפני זה לא נמצא טעם בפרות, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, וכל הדברים כך הם במעוט ובשפלות רב. ונמצא שהצנור הגדול המשפיע לשכינה הוא הנסתם תחלה, ולא נסתם לגמרי, כמו שפרשתי, אלא שנקצר הפתח, ומה שיורד ממנו אינו יורד אלא בהעלם גדול.

ועתה אפרש לך זה הענין היטב, כי בראשונה היה השפע יורד ברוחה ובגלוי, ועל כן היתה השכינה מתחזקת בכבוד ובתפארת ובשמחה גדולה, מושלת על כל הצבאות והמחנות אשר לה, וישראל כמו כן היו מתגברים ברוב ההדר למשל על כל הגוים; ובהתהפך בלהות הזמן, נטל הכבוד הזה, והשכינה אינה מקבלת רק בהסתור גדול וכן ישראל, ועל כן לא נראה שליטת השכינה ואין ממשיכה לישראל, אף לא לקחה השכינה רק מידי היסוד, ולא ינקו ישראל אלא משדי אדם הקדושה. ונמצא, שזהו הקלוקל הראשון שגם הגלות והוא הסתר אור המאורות וחסר השפע והפחית. וגם התורה חסרה מישראל מפני זה, וכן כל חכמה אבדה, כמו שאמר הכתוב "ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבونی תסתתר".

הקלוקל השני גדול כמו כן מאד, והוא נמשך מן הראשון שפרשתי, ונרמז בכתוב "אמלאת החרבה", אם מלאה זו חרבה זו. ועל כן בהחלש פח הקדשה גברה פח הטמאה, ולא יחלש עד שיתחזק תחתיה פח הקדשה. ועתה אפרש לך זה הענין כראוי. כי בשני דברים תלוי זה הפח

ועתה אבאר לך בראשונה כמה קלוקלים גרם הגלות, כדי שתוכל להבין עניני הגאולה היטב, כי כל הקלוקלים עתידים הם לתקן, ופה תראה חכמה עמוקה, כי אין מקרה קטן בעולם שלא נמצאו עליו כמה סודות גדולים ליודעי האמת.

דע, כי קלוקלי הגלות רבים הם ונמצאו נכללים בארבעה ראשים. הראשון נתבאר בפסוק "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" וזה סוד גדול מאד, כי הקדוש ברוך הוא סדר המאורות שעל ידיהם יצא השפע לעולם, ועל כן הם כלם מאירים זה בזה ומאירים בענפיהם. ותדע, שכל הבריאה היא ענף המאורות, כל המלאכים וכל בני האדם וכל הבריות כלם. ובהיות המאורות שמים פניהם להאיר לתחתונים, נמצאו כל חלונות האורה והברכה נפתחים, ועל כן ירבה הטוב בכל, ולא יהיה לא צער ולא יגון כלל בעולם. וכאשר גרמו העוונות, אז הסתירו המאורות פניהם ולא האירו זה לזה, וגם תולדותיהם לא לקחו מחיה די שביעתם, ואז תשש פח הקדשה וכל הנמשכים אחריה, ונתגבר כנגד זה פח הטמאה. והבן מאד, כי כל זה גרמו עוונות ישראל, כי בחטאם נתחזקה הטמאה, והיתה מתגברת לעמד במקומות מן הקדשה לפי חטאם. ותדע, שכל כך נתגברה עד שאם היה הדבר נמשך יותר, כבר היה צריך העולם לחרב, ומאחזת הקדוש ברוך הוא את ישראל לא המתין להם עד מלאת סאתם, רק הקדים להגלותם, והוא ענין "וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו".

והבן איך היה זה, כי בהיות המאורות מאירים ברוחה כמו שהיו, למי היה נמשך אותו השפע? הלא לישראל! על כן לא היו שולטים האמות עליהם להגלותם, וכל שכן שלא היו יכולים להחריב את הבית הקדוש, וכיון שהסתירו המאורות את פניהם, נתמעטה ההשפעה מישראל ומבית המקדש, ואז גברו עליהם האמות והיה הגלות, וכל זה לתועלת ישראל היה, כי אז קבלו המקטרגים חלקם ונתפרשו מן

הקלקול הרביעי הוא היות ישראל מדכאים בחבלי עני, וגזרות קשות נתחדשו עליהם, אשר לחרב לחרב ואשר לשבי לשבי. ובאמת פי זה צרוף הכור המצרף והמטהר, כי אלה היסודות לא חנם הם, רק בהתחזק הגבורה הקשה מפני עונותיהם, לקחו שרי הענש את תקף הדין ההוא החזק, ובו פועלים פעולות נמשכות באכזריות חמה ושטף אף, ובהם מענישים את ישראל עד תתם חלאתם, לכלה פשע ולהתם חטאת; ויהיו ישראל נשאים טהורים מכל טמאה, ולא יהיה עוד פתחון פה אל כל המקטרגים עליהם, כי כן לקחו חלקם למעלה ולמטה, ואת נפש ישראל ענו בלחץ אשר לחצום, ואת מחיתם לקחו להם.

...והרי כאן כללתי כל קלקולי הגלות בארבעה ראשים נראים ואיומים, והתולדות המתפשטות מהם רבות מאד לחכמי לב, ולא ארחיב להן באור עד באי לעניני הגאולה, להראות סתרי נפלאותיה, ותעלומותיה אשים לאור בסייעתא דשמיא, והמשכילים יבינו:

שאמרתי: האחד - בתקון מדרגותיהם שנסדרו בסדרים שלא היו להם מתחלה, ואז נסדרו כשנתקלקלו בקדשה סדר נגד סדר המתקלקל; והשני הוא - בפת שנקבלו בעצמם בתחלה שנקבלו אותו בעת החרבון, ועוד שפמה מאורות מן הקדשה נפלו למטה, ומהם נתחזקו בעצמם, וכן הם מתחזקים, ועל כן נמשך לאמות שפע גדול וכת וממשלה שלא היה להם בראשונה.

והקלקול השלישי איום ונורא הוא, שיצאה השכינה וגלתה בין שרי הטמאה, וכמה מיני מאורות עצומים וחזקים יצאו אחריה, ונמסרו ביד הקלפות, ועל זה הסוד כתוב 'עת אשר שלט האדם באדם לרע לו'. והנה גם בזה מתחבר הקלקול השני שפרשתי כבר, כי בשלטם על אלה המאורות, לקחו מהם שפע וגבורה, ונתחזקו כמו שפרשתי, ונמצא להם גאון שבעת לחם, על כן אמרו: ידינו רמה! ועבדים מתפרצים לפני אדוניהם, וכן כתוב 'ראיתי עבדים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ'.

## מסלת ישרים

מתוך פרק יט - בביאור חלקי החסידות

ודבר זה בארוהו בתנא דבי אליהו זכור לטוב. אמרו: "כל חכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמתו, ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא ועל כבודו של ישראל כל ימיו, ומתאנה ומצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישוועה שתצמח בקרוב ולכנוס גלילות, זוכה לרוח הקדש בדבריו" וכו', נמצאת למד שזאת היא הפונה המעלה שהיא רחוקה לגמרי מכל הנאת עצמו, ואינה אלא לכבודו של מקום ולקדוש שמו יתברך המתקדש בבריותיו בשעה שעושים רצונו, ועל זה אמרו (וזה כי תצא): "איוהו חסיד המתחסד עם קונו".

אף הפונה האמתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ברוך הוא יגדל ויברך, וזה יהיה אחר שהתגבר באהבה אליו יתברך, ויהיה חומד ומתאנה אל הגדלת כבודו, ומצטער על כל שימצט ממנו, כי אז יעבד עבודתו לתכלית זה, שלפחות מצדו יהיה כבודו יתברך מתגדל, ויתאנה שכל שאר בני האדם יהיו כמו כן, ויצטער ויתאנח על מה שממצטים שאר בני האדם, וכל שפן על מה שממצט הוא עצמו בשוגג או באנס או בחלשת הטבע, אשר קשה לו לשמר מן החטאים בכל עת, כענין הכתוב (קהלת ו) 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא'.

ואמר (ירמיה ל): 'ציון היא דורש אין לה', ופרשו זכרונם לברכה (סוכה מא): "מכלל דבציא דרישה". הרי כאן שחזקים אנחנו בזה, ואין לנו לפטר מפני מעוט כחננו, כי על כיוצא בזה שנינו (אבות פ"ג): "לא עליך המלאכה לגמר ואי אתה בן חורין לבטל הימנה", ואמר עוד הנביא (ישעיה נא): 'אין מנהל לה מפל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מפל בנים גדלה'. ואמר (שם מ): 'כל הבשר חציר וכל חסדו חציר חציר השדה', ופרשו ז"ל (תיקונים): 'שכל חסד שעושים לעצמם הם עושים לטובת נפשם ולהנאתם, ואינם מתפונים לכונה השלמה הזאת, ולא מבקשים על עלוי הכבוד וגאלתן של ישראל, שהרי אי אפשר לכבוד העליון להתרבות אלא בגאלתן של ישראל וברבוי כבודם, שזה תלוי בזה באמת, וכמו שכתב בתנא דבי אליהו שהזכרתי "ומתאגח על כבודו של הקדוש ברוך הוא ועל כבודן של ישראל".'

נמצאת למד ששני דברים יש בענין זה, אחד הכונה בכל מצוה ועבודה שתהיה לעלוי כבודו של מקום במה שבריותיו עושים נחת רוח לפניו, ועוד הצער והבקשה על עלוי כבודן של ישראל ושלותן.

והנה החסיד כזה מלבד העבודה שהוא עובד במעשה מצותיו על הכונה הזאת, הנה ודאי צריך שיצטרע תמיד צער ממש על הגלות ועל החרבן, מצד מה שזה גורם מעוט כביכול לכבודו יתברך, ויתאנה לגאלה לפי שבה יהיה עלוי לכבוד השם יתברך, והוא מה שכתב התנא דבי אליהו שהבאנו למעלה, "ומתאנה ומצר לכבוד ירושלים" וכו', ויתפלל תמיד על גאלת בני ישראל והשבת כבוד שמם לעלוי.

ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על הגלות ועל ירושלים וכו', המפני תפלתו יכנסו הגליות ותצמח הישועה? תשובתו בצדו, כמותה ששנינו (סנהדרין ל"ח): "לפיקך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם", וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשו את שלהם והקדוש ברוך הוא שמח בזה.

ועל העדר זה הדבר התרעם הנביא (ישעיה נט): 'וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע', ואמר (שם סג): 'ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך',